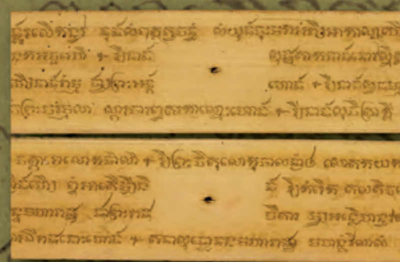
พุทธวจน

พ.ศ.๒๓๔

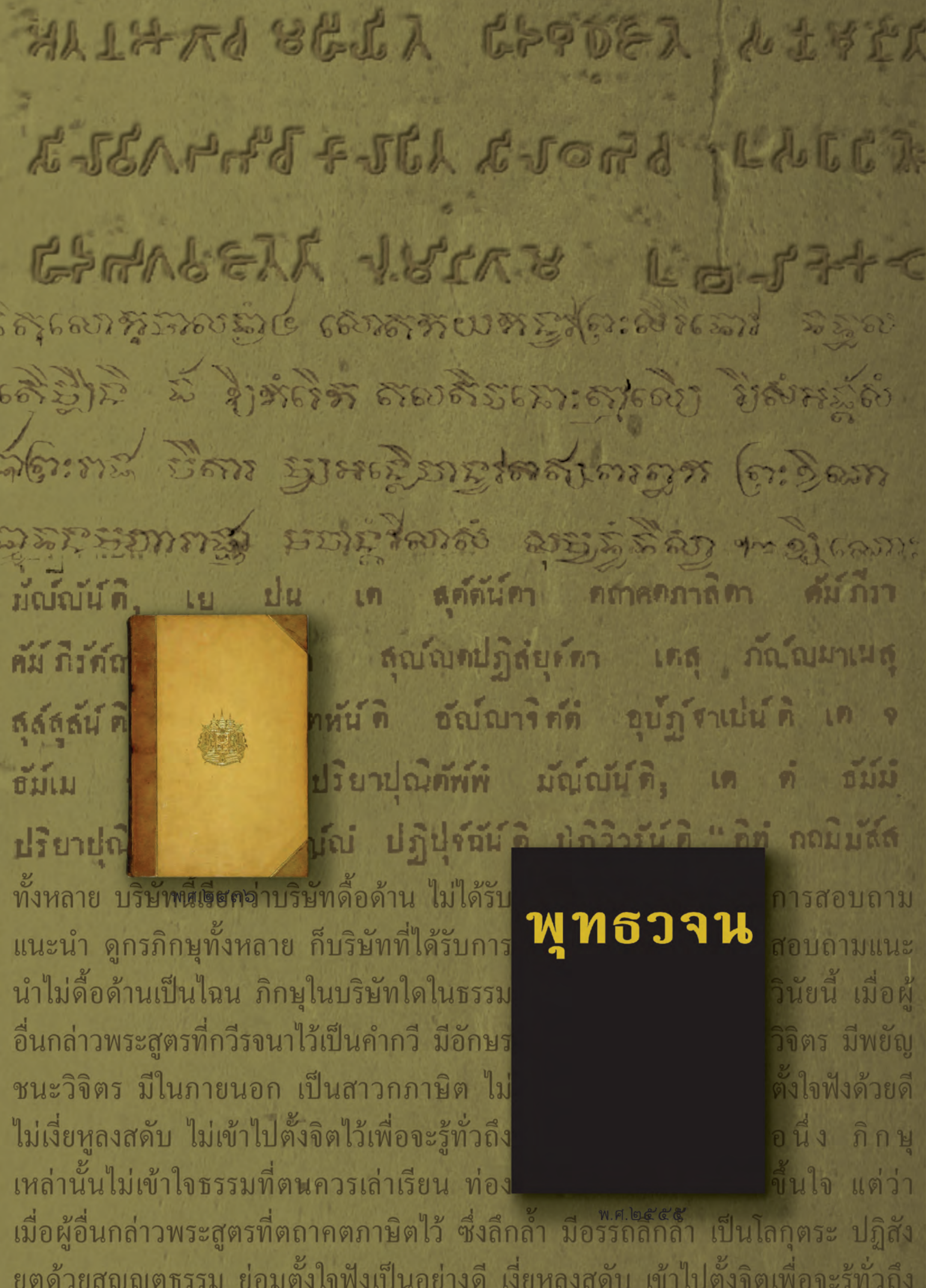

พ.ศ.๒๓๓๑

ปริสา โน ปฏิปุจฺฉาวินีตา, ปฏิปุจฺฉาวินีตา ปริสา โน อุกฺกาจิตวินีตา. กตมา จ ภิกฺขเว อุกฺกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฺฉาวินีตา? อิธ ภิกฺขเว ยสฺสํ ปริสายํ ภิกฺขู เย เต สุตฺตนฺตา ตถาคตภาสิตา คมฺภีรา คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา เตสุ ภญฺญมาเนสุ น สุสฺสูสนฺติ น โสตํ

อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขาฐานิเยสุ ธมฺเมสุ กงฺขํ น ปฏิวิโนเทนฺติ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อุกฺกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฺฉาวินีตา กตมา จ ภิกฺขเว ปฏิปุจฺฉาวินีตา ปริสา โน อุกฺกาจิตวินีตา อิธ ภิกฺขเว ยสฺสํ ปริสายํ ภิกฺขู เย เต สุตฺตนฺตา กวิกตา กาเวยฺยา จิตฺตกฺขรา จิตฺตพฺยญฺชนา พาหิรกา สาวกภาสิตา เตสุ ภญฺญมาเนสุ น สุสฺสูสนฺติ น โสตํ โอทหนฺติ น อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐาเปนฺติ น จ เต ธมฺเม อุคฺคเหตพฺพํ ปริยาปุณิตพฺพํ มญฺญนฺติ เย ปน เต สุตฺตนฺตา ตถาคตภาสิตา คมฺภีรา คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา เตสุ ภญฺญมาเนสุ สุสฺสูสนฺติ โสตํ โอทหนฺติ อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐาเปนฺติ เต จ ธมฺเม อุคฺคเหตพฺพํ ปริยาปุณิตพฺพํ มญฺญนฺติ เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา อญฺญมญฺญํ ปฏิปุจฺฉนฺติ ปฏิวิจรนฺติ อิทํ กถมิมสฺส กาตฺโถติ

พ.ศ.๒๔๓๖
พุทธวจน
พ.ศ.๒๕๕๕

ท่านกำลังศึกษา
พุทธวจน-ปิฎก เล่มที่

๑๙

จาก ๓๓ เล่ม

(หมวด สุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑๑)

พุทธวจน

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

เนื่องในโอกาสครบรอบ

๒๖๐๐ ปี

แห่งการตรัสรู้ของ

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

สุตฺตนฺตปิฏเก

ปญฺจโม ภาโค

สํยุตฺตนิกายสฺส มหาวารวคฺโค

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๑๑

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

พุทธวจน

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์

ISBN: 974-575-369-6

พิมพ์ครั้งแรก: **๒๕๕๕**

จำนวนพิมพ์ : **๕,๐๐๐ ชุด**

พิมพ์เนื่องในวาระ "ครบรอบสองพันหกร้อยปีแห่งการตรัสรู้"

จัดทำโดย : **พุทธบริษัท วัดนาป่าพง**

วัดนาป่าพง ลำลูกกา คลอง ๑๐, ปทุมธานี ๑๒๑๕๐

รูปเล่ม : **คณะสงฆ์วัดนาป่าพง**

ดำเนินการพิมพ์ : **บริษัท คิวพริ้นท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด**

โทรศัพท์ ๐ ๒๘๐๐ ๒๒๙๒ , โทรสาร ๐ ๒๘๐๐ ๓๖๔๙

คำนำ

(ปรารภเหตุที่มาแห่งหนังสือพุทธวจน-ปิฎกโดยย่อ)

ตถาคตภาสิตอันเป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของหนังสือพุทธวจน-ปิฎก (ฉบับ บาลี-ไทย)

- พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด บาลี มู. ม. ๑๒/๔๕๘/๔๓๐.
- แต่ละคำพูดของพระองค์เป็นอกาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.
- คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๘๓.
- ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยตะโพนชื่ออานกะ บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.
- ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น บาลี ทุก. อํ. ๒๐/๙๑-๙๒/๒๙๒.
- ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือเพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้ บาลี มหา. ที. ๑๐/๙๑/๗๐.
- สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๘๒/๑๒๖.
- ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้องพร้อมขยันถ่ายทอด บอกสอนกันต่อไป บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐.
- ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๑๑๖.
- ทรงตรัสแก่พระอานนท์ ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑., มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐., ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

๑๐ พระสูตรข้างต้น ประหนึ่งดังแผนที่บอกทางไปสู่ขุมทรัพย์ให้ผู้เดินตามมรรคทั้งหลาย ก้าวเดินตามองค์พระศาสดาได้อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์ พุทธบัญญัติเหล่านี้เองเป็นเหตุที่มาแห่งหนังสือ พุทธวจน-ปิฎก (ฉบับ บาลี-ไทย) ทั้ง ๓๓ เล่มนี้

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกท่านที่ได้ศึกษา และประพฤติ ปฏิบัติตามคำสอนจากการแสดงธรรมะของสัพพัญญู จะได้มีดวงตาเห็นธรรม สำเร็จมรรคผลนิพพานโดยถ้วนหน้ากันทุกท่านทุกคนเทอญ

ขอนอบน้อมแด่

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตสาวโก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะวัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-ปิฎก)

คำนำ

(ปรารภเหตุที่มาแห่งหนังสือหนังสือพุทธวจน-ปิฎกโดยละเอียด)

ตถาคตภาสิตอันเป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของหนังสือพุทธวจน-ปิฎก (ฉบับ บาลี-ไทย)

๑. พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

ดูกรอัคคิเวสสนะ เรารู้เฉพาะอยู่ว่า เป็นผู้แสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ถึงแม้บุคคลคนหนึ่งๆ สำคัญเราอย่างนี้บ้างว่า พระสมณโคดมแสดงธรรมปรารภเราเท่านั้น ท่านอย่าพึงเห็นอย่างนั้น พระตถาคตย่อมแสดงธรรมแก่บุคคลเหล่านั้นโดยชอบ เพื่อประโยชน์ให้รู้แจ้งอย่างเดียว เราประคองจิต สงบตั้งมั่น ทำให้เป็นสมาธิ ณ ภายใน ในสมาธินิมิตเบื้องต้นจนจบคาถานั้นทีเดียว เราอยู่ด้วยผลสมาธิเป็นสุญญะ ตลอดนิตยกาล บาลี มู. ม. ๑๒/๔๕๘/๔๓๐.

๒. แต่ละคำพูดของพระองค์เป็นอกาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่กล่าวนั้นถูกละ พวกเธออันเรานำเข้าไปแล้ว ด้วยธรรมนี้อันเห็นได้ด้วยตนเอง ซึ่งให้ผลไม่มีกาลคั่น ควรเรียกให้มาชม ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน คำที่เรากล่าวว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ อันเห็นได้ด้วยตนเอง ให้ผลไม่มีกาลคั่น ควรเรียกให้มาชม ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน ดังนี้ เราอาศัยความข้อนี้กล่าวแล้ว บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.

๓. คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตย่อมตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใดและย่อมปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในราตรีใด ย่อมตรัสบอกแสดงซึ่งพุทธพจน์อันใดในระหว่างนี้ พุทธพจน์นั้นทั้งหมด ย่อมเป็นอย่างนั้นนั่นแล ไม่เป็นอย่างอื่นฉะนั้น บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๔๓.

๔. ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยตะโพนชื่ออานกะ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ตะโพนชื่ออานกะของพวกกษัตริย์ผู้มีพระนามว่าทสารหะได้มีแล้ว เมื่อตะโพนแตก พวกทสารหะได้ตอกลิ่มอื่นลงไป สมัยต่อมาโครงเก่าของตะโพนชื่ออานกะก็หายไป ยังเหลือแต่โครงลิ่ม แม้ฉันใด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุในอนาคตกาล เมื่อเขากล่าวพระสูตรที่ตถาคตกล่าวแล้วอันลึกมีอรรถอันลึก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตธรรมอยู่ จักไม่ปรารถนาฟัง จักไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อรู้ และจักไม่สำคัญธรรมเหล่านั้น ว่าควรเล่าเรียนควรศึกษา แต่ว่าเมื่อเขากล่าวพระสูตรอันนักปราชญ์รจนาไว้ อันนักปราชญ์ร้อยกรองไว้ มีอักษรอันวิจิตร เป็นของภายนอก เป็นสาวกภาษิตอยู่ จักปรารถนาฟังด้วยดี จักเงี่ยโสตลงสดับ จักเข้าไปตั้งไว้ซึ่งจิตเพื่อรู้ และจักสำคัญธรรมเหล่านั้น ว่าควรเรียน ควรศึกษา

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระสูตรเหล่านั้น ที่ตถาคตกล่าวแล้วอันลึก มีอรรถอันลึก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตธรรม จักอันตรธานฉันนั้นเหมือนกัน บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.

๕. ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บริษัท ๒ จำพวกนี้ ๒ จำพวกเป็นไฉน คือ
บริษัทที่ดื้อด้าน ไม่ได้รับการสอบถามแนะนำ ๑
บริษัทที่ได้รับการสอบถามแนะนำ ไม่ดื้อด้าน ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บริษัทที่ดื้อด้านไม่ได้รับการสอบถามแนะนำเป็นไฉน

ภิกษุในบริษัทใดในธรรมวินัยนี้ เมื่อผู้อื่นกล่าวพระสูตรที่ตถาคตภาษิตไว้ซึ่งลึกล้ำ มีอรรถอันลึกล้ำ เป็นโลกุตตระ ปฏิสังยุตด้วยสุญญตธรรม ไม่ตั้งใจฟังให้ดี ไม่เงี่ยหูลงสดับ ไม่เข้าไปตั้งจิตไว้เพื่อจะรู้ทั่วถึง อนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นไม่เข้าใจธรรมที่ตนควรเล่าเรียนท่องขึ้นใจ แต่เมื่อผู้อื่นกล่าวพระสูตรที่กวีได้รจนาไว้ เป็นคำกวี มีอักษรวิจิตร มีพยัญชนะวิจิตร มีในภายนอก ซึ่งสาวกได้ภาษิตไว้ ย่อมตั้งใจฟังเป็นอย่างดี เงี่ยหูลงสดับ เข้าไปตั้งจิตไว้เพื่อจะรู้ทั่วถึง อนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นย่อมเข้าใจธรรมที่ตนควรเล่าเรียน ท่องขึ้นใจ ภิกษุเหล่านั้นเรียนธรรมนั้นแล้ว ไม่สอบสวน ไม่เที่ยวไต่ถามกันและกันว่า พยัญชนะนี้อย่างไร อรรถแห่งภาษิตนี้เป็นไฉน ภิกษุเหล่านั้นไม่เปิดเผยอรรถที่ลี้ลับ ไม่ทำอรรถที่ลึกซึ้งให้ตื้น และไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยหลายอย่างเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บริษัทนี้เรียกว่า บริษัทดื้อด้าน ไม่ได้รับการสอบถามแนะนำ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บริษัทที่ได้รับการสอบถามแนะนำไม่ดื้อด้านเป็นไฉน

ภิกษุในบริษัทใดในธรรมวินัยนี้ เมื่อผู้อื่นกล่าวพระสูตรที่กวีรจนาไว้เป็นคำกวี มีอักษรวิจิตร มีพยัญชนะวิจิตร มีในภายนอกเป็นสาวกภาษิต ไม่ตั้งใจฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูลงสดับ ไม่เข้าไปตั้งจิตไว้เพื่อจะรู้ทั่วถึง อนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นไม่เข้าใจธรรมที่ตนควรเล่าเรียน ท่องขึ้นใจ แต่ว่า เมื่อผู้อื่นกล่าวพระสูตรที่ตถาคตภาษิตไว้ ซึ่งลึกล้ำ มีอรรถลึกล้ำ เป็นโลกุตตระปฏิสังยุตด้วยสุญญตธรรม ย่อมตั้งใจฟังเป็นอย่างดี เงี่ยหูลงสดับ เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และภิกษุเหล่านั้นย่อมเข้าใจธรรมที่ตนควรเล่าเรียน ท่องขึ้นใจ ภิกษุเหล่านั้นเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมสอบสวนเที่ยวไต่ถามกันและกันว่า พยัญชนะนี้อย่างไร อรรถแห่งภาษิตนี้เป็นไฉน ภิกษุเหล่านั้น ย่อมเปิดเผยอรรถที่ลี้ลับ ทำอรรถที่ลึกซึ้งให้ตื้น และบรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยหลายอย่างเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บริษัทนี้เรียกว่า บริษัทผู้ได้รับการสอบถามแนะนำ ไม่ดื้อด้าน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บริษัท ๒ จำพวกเหล่านี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาบริษัท ๒ จำพวกนี้ บริษัทที่ได้รับการสอบถามแนะนำ ไม่ดื้อด้าน เป็นเลิศ บาลี ทุก. อํ. ๒๐/๙๑-๙๒/๒๙๒.

๖. ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือเพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้แล้ว จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ตามที่ได้บัญญัติไว้แล้วอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น บาลี มหา. ที. ๑๐/๙๑/๗๐.

๗. สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังทางที่ยังไม่เกิดให้เกิด ยังประชุมชนให้รู้จักมรรคที่ใคร ๆ ไม่รู้จัก บอกทางที่ยังไม่มีใครบอก เป็นผู้รู้จักทาง ประกาศทางให้ปรากฏ ฉลาดในทาง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สาวกทั้งหลาย ในบัดนี้ เป็นผู้ที่ดำเนินไปตามทางเป็นผู้ตามมาในภายหลัง อันนี้แล เป็นข้อแปลกกัน อันนี้ เป็นข้อประสงค์ยิ่งกว่ากัน อันนี้เป็นเหตุทำให้ต่างกันระหว่างพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากับภิกษุผู้หลุดพ้นได้ด้วยปัญญา บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

๘. ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายทอดบอกสอนกันต่อไป

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่ฟั่นเฟือนเพื่อความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนพระสูตรอันเรียนกันมาดี ด้วยบทและพยัญชนะอันตั้งไว้ดี แม้อรรถแห่งบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ดี ย่อมมีนัยดีไปด้วย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นธรรมข้อที่ ๑ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่ฟั่นเฟือน เพื่อความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเหล่าใดเป็นพหูสูต เล่าเรียนนิกาย ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ภิกษุเหล่านั้นบอกพระสูตรแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นมรณภาพลง พระสูตรย่อมไม่ขาดมูลเดิม ยังมีที่พึ่งอาศัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นธรรมข้อที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่นเพื่อความไม่ฟั่นเฟือน เพื่อความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม

***ในที่นี้ยกมา ๒ นัยยะ จาก ๔ นัยยะ ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐.

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ข้อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า สงฆ์พร้อมทั้งพระเถระพร้อมทั้งปาโมกข์ อยู่ในอาวาสโน้น ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุผู้เป็นเถระมากรูปอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึงแล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึงแล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระนั้นว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้

พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย

ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้มิใช่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย

ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้เป็นคำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศทั้ง ๔ เหล่านี้ไว้ บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๑๑๖.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์ ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

ดูกรอานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

ดูกรอานนท์ ก็ภิกษุพวกใดพวกหนึ่ง ในบัดนี้ก็ดี ในกาลที่เราล่วงไปก็ดี จักเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ พวกภิกษุเหล่านี้นั้นที่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา จักเป็นผู้เลิศ

ดูกรอานนท์ เธอทั้งหลายจะพึงประพฤติตามกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้แล้วนี้ได้ด้วยประการใด เรากล่าวอย่างนี้กะเธอทั้งหลาย ด้วยประการนั้น เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย เมื่อยุคบุรุษใดเป็นไปอยู่ กัลยาณวัตรเห็นปานนี้ ขาดสูญไป ยุคบุรุษนั้นชื่อว่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของบุรุษเหล่านั้น เธอทั้งหลายจะพึงประพฤติตามกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้แล้วนี้ได้ด้วยประการใด เรากล่าวอย่างนี้กะเธอทั้งหลายด้วยประการนั้น เธอทั้งหลายอย่าได้ชื่อว่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย

บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑., มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐., ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

๑๐ พระสูตรข้างต้น ประหนึ่งดังแผนที่บอกทางไปสู่ขุมทรัพย์ให้ผู้เดินตามมรรคทั้งหลาย ก้าวเดินตามองค์พระศาสดาได้อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์ พุทธบัญญัติเหล่านี้เองเป็นเหตุที่มาแห่งหนังสือ พุทธวจน-ปิฎก (ฉบับ บาลี-ไทย) ทั้ง ๓๓ เล่มนี้

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกท่านที่ได้ศึกษา และประพฤติ ปฏิบัติตามคำสอนจากการแสดงธรรมของสัพพัญญู จะได้มีดวงตาเห็นธรรม สำเร็จมรรคผลนิพพานโดยถ้วนหน้ากันทุกท่านทุกคนเทอญ

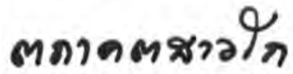
ดูกรเจ้าลิจฉวี ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ ๕ หาได้ยากในโลก
รัตนะ ๕ เป็นไฉน คือ
พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑
บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ๑
บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงแล้ว ๑
บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑
กตัญญูกตเวทีบุคคล ๑
ดูกรเจ้าลิจฉวีทั้งหลาย ความปรากฏแห่งรัตนะ ๕ ประการนี้แล หาได้ยากในโลก

บาลี ปญฺจก. อํ. ๒๒/๒๖๖/๑๙๕.

ขอนอบน้อมแด่

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะวัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-ปิฎก)

ศึกษาเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๔๐
ริเริ่มทำ พุทธศักราช ๒๕๕๒
เสร็จเล่มแรก พุทธศักราช ๒๕๕๕
เสร็จสมบูรณ์ พุทธศักราช ....

แผนภาพเนื้อหาโดยรวมของหนังสือเล่มนี้

สังยุตตนิกาย

มัคคสังยุต ๑๓ วรรค

อวิชชาวรรคที่ ๑	วิหารวรรคที่ ๒	มิจฉัตตวรรคที่ ๓	ปฏิปัตติวรรคที่ ๔	อัญญติตถิยวรรคที่ ๕	สุริยเปยยาลที่ ๖	เอกธัมมเปยยาลที่ ๗
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๘ พระสูตร	๑๔ พระสูตร	๑๔ พระสูตร

โพชฌงคสังยุต ๑๘ วรรค

ปัพพตวรรคที่ ๑	คิลานวรรคที่ ๒	อุทายิวรรคที่ ๓	นีวรณวรรคที่ ๔	จักกวัตติวรรคที่ ๕
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร
อัปปมาทวรรคที่ ๑๐	พลกรณียวรรคที่ ๑๑	เอสนาวรรคที่ ๑๒	โอฆวรรคที่ ๑๓	วรรคที่ ๑๔
๑๐ พระสูตร	๑๒ พระสูตร	๑๒ พระสูตร	๙ พระสูตร	๑๒ พระสูตร

สติปัฏฐานสังยุต ๑๐ วรรค

อัมพปาลีวรรคที่ ๑	นาฬันทวรรคที่ ๒	สีลัฏฐิติวรรคที่ ๓	อนนุสสุตวรรคที่ ๔	อมตวรรคที่ ๕
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

อินทริยสังยุต ๑๗ วรรค

สุทธิกวรรคที่ ๑	มุทุตวรรคที่ ๒	ฉฬินทริยวรรคที่ ๓	สุขินทริยวรรคที่ ๔	ชราวรรคที่ ๕	สูกรขาตวรรคที่ ๖
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

พลกรณียวรรคที่ ๑๐	เอสนาวรรคที่ ๑๑	โอฆวรรคที่ ๑๒	คังคาทิเปยยาลที่ ๑๓ แห่งอินทริยสังยุต
๑๒ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๒ พระสูตร

สัมมัปปธานสังยุต ๕ วรรค

วรรคที่ ๑	วรรคที่ ๒	วรรคที่ ๓	เอสนาวรรคที่ ๔	โอฆวรรคที่ ๕
๑๒ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๒ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

พลสังยุต ๑๐ วรรค

คังคาทิเปยยาลที่ ๑ แห่งพลสังยุต	อัปปมาทวรรคที่ ๒	พลกรณียวรรคที่ ๓	เอสนาวรรคที่ ๔	โอฆวรรคที่ ๕
๑๒ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๒ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

อิทธิปาทสังยุต ๘ วรรค

ปาวาลวรรคที่ ๑	ปาสาทกัมปนวรรคที่ ๒	อโยคุฬวรรคที่ ๓	คังคาทิเปยยาล แห่งอิทธิบาทสังยุตที่ ๔
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๑ พระสูตร	๑๒ พระสูตร

อนุรุทธสังยุต ๒ วรรค

รโหคตวรรคที่ ๑	ทุติยวรรคที่ ๒
๑๐ พระสูตร	๑๔ พระสูตร

ฌานสังยุต ๕ วรรค

คังคาทิเปยยาลที่ ๑ แห่งฌานสังยุต	อัปปมาทวรรคที่ ๒	พลกรณียวรรคที่ ๓	เอสนาวรรคที่ ๔	โอฆวรรคที่ ๕
๑๒ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๒ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

อานาปานสังยุต ๒ วรรค

เอกธรรมวรรคที่ ๑	ทุติยวรรคที่ ๒
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

โสตาปัตติสังยุต ๗ วรรค

เวฬุทวารวรรคที่ ๑	ราชการามวรรคที่ ๒	สรกานิวรรคที่ ๓	ปุญญาภิสันทวรรคที่ ๔	สคาถกปุญญาภิสันทวรรคที่ ๕
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

สัจจสังยุต ๑๐ วรรค

สมาธิวรรคที่ ๑	ธัมมจักกัปปวัตตนวรรคที่ ๒	โกฏิคามวรรคที่ ๓	สีสปาปรรณวรรคที่ ๔	ปปาตวรรคที่ ๔	อภิสมยวรรคที่ ๖
๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร	๑๐ พระสูตร

มหาวารวรรค

นาหันตเอกธัมมเปยยาลที่ ๘ ๑๔ พระสูตร	คังคาเปยยาลที่ ๙ ๔๘ พระสูตร	อัปปมาทวรรคที่ ๑๐ ๑๓ พระสูตร	พลกรณียวรรคที่ ๑๑ ๑๕ พระสูตร	เอสนาวรรคที่ ๑๒ ๑๘ พระสูตร	โอฆวรรคที่ ๑๓ ๑๑ พระสูตร

หมวด ๖ แห่งโพชฌงค์ที่ ๖ ๖ พระสูตร	อานาปานาทิเปยยาลที่ ๗ แห่งโพชฌงค์ ๑๐ พระสูตร	นิโรธวรรคที่ ๘ ๑๐ พระสูตร	คังคาเปยยาลที่ ๙ ๑๒ พระสูตร
วรรคที่ ๑๕ ๑๐ พระสูตร	วรรคที่ ๑๖ ๑๒ พระสูตร	เอสนาวรรค แห่งโพชฌงคสังยุตที่ ๑ ๑๐ พระสูตร	วรรคที่ ๑๘ ๙ พระสูตร

คังคาทิเปยยาล แห่งสติปัฏฐานสังยุตที่ ๖ ๑๒ พระสูตร	อัปปมาทวรรคที่ ๗ ๑๐ พระสูตร	พลกรณียวรรคที่ ๘ ๑๒ พระสูตร	เอสนาวรรคที่ ๙ ๑๐ พระสูตร	โอฆวรรคที่ ๑๐ ๑๐ พระสูตร

โพธิปักขิยวรรคที่ ๓ ๑๐ พระสูตร		คังคาทิเปยยาลที่ ๘ แห่งอินทริยสังยุต ๑๒ พระสูตร	อัปปมาทวรรคที่ ๙ ๑๐ พระสูตร
อัปปมาทวรรคที่ ๑๔ ๑๐ พระสูตร	พลกรณียวรรคที่ ๑๕ ๑๒ พระสูตร	เอสนาวรรคที่ ๑๖ ๑๐ พระสูตร	โอฆวรรคที่ ๑๗ ๑๐ พระสูตร

คังคาทิเปยยาลที่ ๖ แห่งพลสังยุต ๑๒ พระสูตร	อัปปมาทวรรคที่ ๗ ๑๐ พระสูตร	พลกรณียวรรคที่ ๘ ๑๒ พระสูตร	เอสนาวรรคที่ ๙ ๑๐ พระสูตร	โอฆวรรคที่ ๑๐ ๑๐ พระสูตร

อัปปมาทวรรคที่ ๕ ๑๐ พระสูตร	พลกรณียวรรคที่ ๖ ๑๒ พระสูตร	เอสนาวรรคที่ ๗ ๑๐ พระสูตร	โอฆวรรคที่ ๘ ๑๐ พระสูตร

สัปปัญญวรรคที่ ๖ ๑๑ พระสูตร	มหาปัญญวรรคที่ ๗ ๑๓ พระสูตร

อามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรคที่ ๗ ๑๐ พระสูตร	อามกธัญญเปยยาล ทุติยวรรคที่ ๘ ๑๐ พระสูตร	อามกธัญญเปยยาล ตติยวรรคที่ ๙ ๑๐ พระสูตร	อามกธัญญเปยยาล จตุตถวรรคที่ ๑๐ ๑๑ พระสูตร

เนื้อหาโดยสรุป
ในพุทธวจน-ปิฎก เล่ม ๑๙

พุทธวจน-ปิฎกเล่มที่ ๑๙ คือ สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค จัดเป็นเล่มที่ ๕ และเป็นเล่มสุดท้ายของสังยุตตนิกาย ว่าด้วยวาระใหญ่ คือ วาระที่อธิบายหมวดธรรมไว้เป็นจำนวนมาก หลายนัย พระธรรมสังคีติกาจารย์จึงตั้งชื่อว่า **มหาวารวรรค** แปลว่า **หมวดว่าด้วยวาระใหญ่**

● การจัดแบ่งหมวดหมู่ ในมหาวารวรรค

ในมหาวารวรรค มีการจัดแบ่งหมวดหมู่เป็นสังยุต (ประมวลเป็นเรื่อง ๆ) แต่ละสังยุตแบ่งย่อยออกเป็นวรรคต่าง ๆ ดังนี้

๑.	มัคคสังยุต	แบ่งเป็น	๑๓ วรรค
๒.	โพชฌงคสังยุต	แบ่งเป็น	๑๘ วรรค
๓.	สติปัฏฐานสังยุต	แบ่งเป็น	๑๐ วรรค
๔.	อินทริยสังยุต	แบ่งเป็น	๑๗ วรรค
๕.	สัมมัปปธานสังยุต	แบ่งเป็น	๕ วรรค
๖.	พลสังยุต	แบ่งเป็น	๑๐ วรรค
๗.	อิทธิปาทสังยุต	แบ่งเป็น	๘ วรรค
๘.	อนุรุทธสังยุต	แบ่งเป็น	๒ วรรค
๙.	ฌานสังยุต	แบ่งเป็น	๕ วรรค
๑๐.	อานาปานสังยุต	แบ่งเป็น	๒ วรรค
๑๑.	โสตาปัตติสังยุต	แบ่งเป็น	๗ วรรค
๑๒.	สัจจสังยุต	แบ่งเป็น	๑๐ วรรค

● ข้อควรรู้เบื้องต้นในแต่ละสังยุต

๑. มัคคสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องมรรค หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งจัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๑๓ วรรค แต่ละวรรคมีจำนวนพระสูตร ๘ สูตรบ้าง เกินกว่านี้บ้าง มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ อวิชชาวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอวิชชา ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑.๒ วิหารวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่) ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑-๒ ในวรรคนี้

๑.๓ มิจฉัตตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยมิจฉัตตธรรม (ธรรมที่ผิด) ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑.๔ ปฏิปัตติวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยการปฏิบัติ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑-๒ ในวรรคนี้

๑.๕ อัญญติตถิยวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอัญญติตถิย หมายถึง หมวดพระสูตรว่าด้วยอัญเดียรถีย์ที่พระธรรมสังคีติกาจารย์จัดไว้โดยย่อในรูปของเปยยาล ชื่อวรรคตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตรทั้ง ๘ สูตร

ในวรรคนี้ ซึ่งเกี่ยวกับการตอบปัญหาของอัญเดียรถีย์ พระสูตรแรกและพระสูตรสุดท้ายแสดงไว้เต็ม ส่วนพระสูตรที่เหลือแสดงไว้โดยย่อให้อนุโลมตามพระสูตรแรกกับพระสูตรสุดท้ายตามควรแก่กรณี

๑.๖ สุริยเปยยาล แปลว่า หมวดว่าด้วยสุริยเปยยาล หมายถึง ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับดวงอาทิตย์ ที่พระธรรมสังคีติกาจารย์จัดไว้โดยย่อในรูปของเปยยาล ชื่อวรรคตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตรทั้ง ๑๔ สูตร ในวรรคนี้ พระสูตรที่ ๑,๗,๘,๑๔ ท่านจัดไว้เต็ม พระสูตรที่ ๒-๖ และ ๙-๑๓ จัดไว้โดยย่อ ให้อนุโลมตามพระสูตรที่เต็มตามควรแก่กรณี

๑.๗ เอกธัมมเปยยาล แปลว่า หมวดว่าด้วยเอกธัมมเปยยาล หมายถึง หมวดพระสูตรว่าด้วยธรรมอันเป็นเอกที่พระธรรมสังคีติกาจารย์จัดไว้โดยย่อในรูปของเปยยาล ชื่อวรรคตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตรทั้ง ๑๔ สูตร ในวรรคนี้ ส่วนชื่อของพระสูตรทั้งหมด ตรงกับชื่อของพระสูตรในสุริยเปยยาล เพราะตั้งชื่อตามธรรม ๗ ประการเหมือนกัน แต่ในวรรคนี้พระผู้มีพระภาคตรัสยกย่องธรรม ๗ ประการนั้นว่า เป็นธรรมอันเอก เนื้อหาของแต่ละพระสูตรเหมือนในสุริยเปยยาล (ดูรายละเอียดในสุริยเปยยาล)

๑.๘ นาหันตเอกธัมมเปยยาล เป็นหมวดที่ว่าด้วยเอกธัมมเปยยาลที่อีกหมวดหนึ่ง ในวรรคนี้มีพระสูตรที่มีลักษณะเหมือนเอกธัมมเปยยาลทุกประการ ต่างแต่ในที่นี้พระผู้มีพระภาคตรัสยกย่องธรรม ๗ ประการนั้นว่า พระองค์ไม่ทรงเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วเจริญเต็มที่ เหมือนธรรม ๗ ประการนี้

๑.๙ คังคาเปยยาล แปลว่า หมวดว่าด้วยคังคาเปยยาล หมายถึง หมวดพระสูตรว่าด้วยเรื่องแม่น้ำที่พระธรรมสังคีติกาจารย์จัดไว้โดยย่อในรูปของเปยยาล คือ พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงด้วยอุปมาโวหารว่า ภิกษุเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน เหมือนแม่น้ำ ๕ สาย คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภูและแม่น้ำมหี ไหลไปสู่ทิศปราจีน และอุปมาด้วยแม่น้ำ ๕ สายเหล่านี้ไหลไปสู่สมุทร ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรทั้งหมดในวรรคนี้ และจัดแบ่งเป็น ๔ หมวด ตามลักษณะธรรม ๔ ประการ คือ

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยอริยมรรคเป็นธรรมอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ มี ๑๒ สูตร คือ พระสูตรที่ ๑-๖ ว่าด้วยอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่ทิศปราจีน พระสูตรที่ ๗-๑๒ ว่าด้วยอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่สมุทร

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยอริยมรรคอันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะและโมหะเป็นที่สุด คือ พระสูตรที่ ๑๓-๒๔

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยอริยมรรคอันหยั่งสู่อมตะ มี ๑๒ สูตร คือ พระสูตรที่ ๒๕-๓๖

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยอริยมรรคอันน้อมไปสู่นิพพาน มี ๑๒ สูตร คือพระสูตรที่ ๓๗-๔๘

๑.๑๐ อัปปมาทวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยความไม่ประมาท ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรทั้ง ๑๔ สูตร ในวรรคนี้

๑.๑๑ พลกรณียวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยการงานที่พึงทำด้วยกำลัง ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑.๑๒ เอสนาวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยการแสวงหา ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑.๑๓ โอฆวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยโอฆะ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๒. โพชฌงคสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องโพชฌงค์ หมายถึง ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๑๘ วรรค แต่ละวรรคมีจำนวนพระสูตร ๖ สูตรบ้าง เกินกว่านี้บ้าง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ ปัพพตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยขุนเขา ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๒.๒ คิลานวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยผู้อาพาธ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๔-๖ ในวรรคนี้

๒.๓ อุทายิวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพระอุทายี ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑๐ ในวรรคนี้

๒.๔ นีวรณวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยนิวรณ์ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑๐ และสาระสำคัญของบางสูตร ในวรรคนี้

๒.๕ จักกวัตติวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๒ ในวรรคนี้

๒.๖ หมวด ๖ แห่งโพชฌงค์ที่ ๖ เป็นหมวดที่ว่าด้วยการสนทนาเรื่องโพชฌงค์ ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรทั้ง ๖ สูตรในวรรคนี้

๒.๗ อานาปานาทิเปยยาลที่ ๗ แห่งโพชฌงค์ เป็นหมวดที่ว่าด้วยอานาปานสติ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑๐ ในวรรคนี้

๒.๘ นิโรธวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยนิโรธสัญญา ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑๐ ในวรรคนี้ ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐ สูตร พระสูตรที่ ๑-๙ คือ อสุภสัญญา มรณสัญญา อาหาเรปฏิกูลสัญญา สัพพโลเกอนภิรตสัญญา อนิจจสัญญา อนิจเจทุกขสัญญา ทุกเขอนัตตสัญญา ปหานสัญญา วิราคสัญญา ทั้ง ๙ สูตรนี้ พระธรรมสังคีติกาจารย์จัดไว้โดยย่อ ให้เพิ่มเนื้อหาเต็มตามอัฏฐิกสัญญาแห่งอานาปานาทิเปยยาล ส่วนพระสูตรที่ ๑๐ คือ นิโรธสัญญา ท่านจัดไว้เต็มมีเนื้อหาคล้ายอัฏฐิกสัญญา พระสูตรทั้งหมดในวรรคนี้ไม่ได้ยกชื่อพระสูตรขึ้นมาให้เห็นเด่นชัด แต่สามารถดูได้จากประมวลสรุปพระสูตรช่วงสุดท้ายของเนื้อหาในสังยุตนี้

๒.๙ คังคาเปยยาล แปลว่า หมวดว่าด้วยคังคาเปยยาล มีพระสูตร ๑๒ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนคังคาเปยยาลแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ

๒.๑๐ อัปปมาทวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยความไม่ประมาท มีพระสูตร ๑๐ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนอัปปมาทวรรคแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ

๒.๑๑ พลกรณียวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยการงานที่พึงทำด้วยกำลัง มีพระสูตร ๑๒ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนพลกรณียวรรคแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ

๒.๑๒ เอสนาวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยการแสวงหา มีพระสูตร ๑๒ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนเอสนาวรรคแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ

๒.๑๓ โอฆวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยโอฆะ มีพระสูตร ๙ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนโอฆวรรคแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ

๒.๑๔ วรรคที่ ๑๔ เป็นหมวดที่ว่าด้วยคังคาเปยยาลอีกหมวดหนึ่ง มีพระสูตร ๑๒ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนคังคาเปยยาลแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด

๒.๑๕ วรรคที่ ๑๕ เป็นหมวดที่ว่าด้วยความไม่ประมาทอีกหมวดหนึ่งมีพระสูตร ๑๐ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนอัปปมาทวรรคแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด

๒.๑๖ วรรคที่ ๑๖ เป็นหมวดที่ว่าด้วยการงานที่พึงทำด้วยกำลังอีกหมวดหนึ่ง มีพระสูตร ๑๒ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนพลกรณียวรรคแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด

๒.๑๗ เอสนาวรรคแห่งโพชฌงคสังยุตที่ ๑๗ เป็นหมวดที่ว่าด้วยการแสวงหาอีกหมวดหนึ่ง มีพระสูตร ๑๒ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนเอสนาวรรคแห่งมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด

๒.๑๘ วรรคที่ ๑๘ เป็นหมวดที่ว่าด้วยโอฆะอีกหมวดหนึ่ง มีพระสูตร ๙ สูตร แต่ละสูตรมีสาระสำคัญเหมือนโอฆวรรคแห่งมัคคสังยุตแต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น โพชฌงค์ ๗ ประการ อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะ โทสะ และโมหะเป็นที่สุด

๓. **สติปัฏฐานสังยุต** แปลว่า ประมวลเรื่องสติปัฏฐาน หมายถึง ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับสติปัฏฐาน ๔ จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๑๐ วรรค ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ อัมพปาลีวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่อัมพปาลีวัน ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๓.๒ นาพันทวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่เมืองนาพันทา ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๒ ในวรรคนี้

๓.๓ สีลัฏฐิติวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยความดำรงอยู่แห่งศีล ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๑-๒ ในวรรคนี้

๓.๔ อนนุสสุตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๓.๕ อมตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอมตะ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

เปยยาลวรรค ๕ วรรค คือ วรรคที่ ๓.๖-๓.๑๐ มีชื่อเหมือนวรรคที่ ๑.๙-๑.๑๓ ในมัคคสังยุต พระธรรมสังคีติกาจารย์จึงจัดได้โดยย่อให้อนุโลมตามวรรคที่มีชื่อตรงกันในมัคคสังยุตแต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นสติปัฏฐาน ๔ ประการ โดยจัดคู่วรรคที่มีชื่อตรงกัน ดังต่อไปนี้

๓.๖	คังคาเปยยาล	คู่กับ ๑.๙	คังคาเปยยาล	ในมัคคสังยุต
๓.๗	อัปปมาทวรรค	คู่กับ ๑.๑๐	อัปปมาทวรรค	ในมัคคสังยุต
๓.๘	พลกรณียวรรค	คู่กับ ๑.๑๑	พลกรณียวรรค	ในมัคคสังยุต
๓.๙	เอสนาวรรค	คู่กับ ๑.๑๒	เอสนาวรรค	ในมัคคสังยุต
๓.๑๐	โอฆวรรค	คู่กับ ๑.๑๓	โอฆวรรค	ในมัคคสังยุต

๔. อินทริยสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องอินทรีย์ หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอินทรีย์โดยนัยยะต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่หลายนัยยะ ในสังยุตนี้ จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๑๗ วรรค ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ สุทธิกวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอินทรีย์ล้วน ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ และสาระสำคัญของพระสูตรทั้ง ๑๐ สูตรในวรรคนี้

๔.๒ มุทุตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอินทรีย์ที่อ่อนกว่า หมายถึงมีอินทรีย์ต่าง ๆ กัน ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตที่ ๒-๗ ในวรรคนี้

๔.๓ ฉฬินทริยวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอินทรีย์ ๖ ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของสูตรที่ ๕-๑๐ ในวรรคนี้

๔.๔ สุขินทริยวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยสุขินทรีย์ ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรทั้ง ๑๐ สูตรในวรรคนี้

๔.๕ ชราวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยความแก่ ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๔.๖ สูกรขาตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยถ้ำสูกรขาตา ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๘ ในวรรคนี้

๔.๗ โพธิปักขิยวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยโพธิปักขิยธรรม ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๗-๑๐ ในวรรคนี้

เปยยาลวรรค ๑๐ วรรค คือ วรรคที่ ๔.๘-๔.๑๗ มีชื่อเหมือนวรรคที่ ๑.๙-๑.๑๓ ในมัคคสังยุต พระธรรมสังคีติกาจารย์จึงจัดไว้โดยย่อ ให้อนุโลมตามวรรคที่มีชื่อตรงกันในมัคคสังยุต แต่เปลี่ยนหมวดธรรมจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นอินทรีย์ ๕ ประการ โดยจับคู่วรรคที่มีชื่อตรงกันดังต่อไปนี้

๔.๘	คังคาเปยยาล	คู่กับ ๑.๙	คังคาเปยยาล	ในมัคคสังยุต
๔.๙	อัปปมาทวรรค	คู่กับ ๑.๑๐	อัปปมาทวรรค	ในมัคคสังยุต
๔.๑๐	พลกรณียวรรค	คู่กับ ๑.๑๑	พลกรณียวรรค	ในมัคคสังยุต
๔.๑๑	เอสนาวรรค	คู่กับ ๑.๑๒	เอสนาวรรค	ในมัคคสังยุต
๔.๑๒	โอฆวรรค	คู่กับ ๑.๑๓	โอฆวรรค	ในมัคคสังยุต
๔.๑๓	คังคาเปยยาล	คู่กับ ๑.๙	คังคาเปยยาล	ในมัคคสังยุต
๔.๑๔	อัปปมาทวรรค	คู่กับ ๑.๑๐	อัปปมาทวรรค	ในมัคคสังยุต
๔.๑๕	พลกรณียวรรค	คู่กับ ๑.๑๑	พลกรณียวรรค	ในมัคคสังยุต
๔.๑๖	เอสนาวรรค	คู่กับ ๑.๑๒	เอสนาวรรค	ในมัคคสังยุต
๔.๑๗	โอฆวรรค	คู่กับ ๑.๑๓	โอฆวรรค	ในมัคคสังยุต

๕. สัมมัปปธานสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องสัมมัปปธาน หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับสัมมัปปธาน (ความเพียรชอบ) ๔ ประการ คือ (๑) สังวรปธาน เพียรระวัง (๒) ปหานปธาน เพียรละ (๓) ภาวนาปธาน เพียรเจริญ (๔) อนุรักขนาปธาน เพียรรักษา ในสังยุตนี้จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๕ วรรค มีชื่อเหมือนวรรคที่ ๑.๙-๑.๑๓ ในมัคคสังยุต พระธรรมสังคีติกาจารย์จึงได้จัดไว้โดยย่อ โดยให้อนุโลมตามวรรคที่มีชื่ออย่างเดียวกันในมัคคสังยุต เพราะมีชื่อและเนื้อหาตรงกัน ต่างแต่หมวดธรรมเท่านั้น คือเปลี่ยนจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นสัมมัปปธาน ๔ ประการ โดยมีการจับคู่วรรคที่มีชื่อตรงกันเหมือนเปยยาลวรรคในสติปัฏฐานสังยุต

๖. พลสังยุต แปลว่า หมวดเรื่องพละ หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับพละ ๕ ประการ คือ (๑) สัทธาพละ กำลังคือศรัทธา (๒) วิริยพละ กำลังคือวิริยะ (๓) สติพละ กำลังคือสติ (๔) สมาธิพละ กำลังคือสมาธิ (๕) ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา ซึ่งก็คืออินทรีย์หมวดที่ ๔ ในอินทริยสังยุตนั่นเองแต่เรียกชื่อต่างกัน ในสังยุตนี้จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๑๐ วรรค มีชื่อเหมือนวรรคที่ ๑.๙-๑.๑๓ ในมัคคสังยุต พระธรรมสังคีติกาจารย์จึงจัดไว้โดยย่อ โดยให้อนุโลมตามวรรคที่มีชื่ออย่างเดียวกันในมัคคสังยุต เพราะมีชื่อและเนื้อหาตรงกัน ต่างแต่หมวดธรรมเท่านั้น คือ เปลี่ยนจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นพละ ๕ ประการ โดยมีการจับคู่วรรคที่มีชื่อตรงกันเหมือนเปยยาลวรรค ในอินทริยสังยุต

๗. อิทธิปาทสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องอิทธิบาท หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ประการ คือ (๑) ฉันทะ พอใจ (๒) วิริยะ เพียร (๓) จิตตะ ใส่ใจ (๔) วิมังสา ไตร่ตรองพิจารณา จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๘ วรรค ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๗.๑ ปาวาลวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่ปาวาลเจดีย์ ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๑๐ ในวรรคนี้

๗.๒ ปาสาทกัมปนวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเหตุที่ทำให้ปราสาทไหว ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๕ ในวรรคนี้

๗.๓ อโยคุฬวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอุปมาด้วยก้อนเหล็กที่ถูกไฟเผา ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๒ ในวรรคนี้

๗.๔-๗.๘ เปยยาลวรรค คือ วรรคที่ ๗.๔-๗.๘ มีชื่อเหมือนวรรคที่ ๑.๙ และ ๑.๑๓ ในมัคคสังยุต พระธรรมสังคีติกาจารย์จึงจัดไว้ย่อโดยให้อนุโลมตามวรรคที่มีชื่ออย่างเดียวกัน ในมัคคสังยุต เพราะมีชื่อและเนื้อหาตรงกัน ต่างแต่หมวดธรรมเท่านั้น คือ เปลี่ยนจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นอิทธิบาท ๔ ประการ โดยมีการจับคู่วรรคที่มีชื่อตรงกันเหมือนเปยยาลวรรค (๓.๖-๓.๑๐) ในสติปัฏฐานสังยุต

๘. อนุรุทธสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องพระอนุรุทธะ หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับท่านพระอนุรุทธะ

๙. ฌานสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องฌาน หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับ ฌานทั้ง ๔ คือ (๑) ปฐมฌาน (๒) ทุติยฌาน (๓) ตติยฌาน (๔) จตุตถฌาน ในสังยุตนี้จัดแบ่งเป็นวรรรคได้ ๕ วรรค มีชื่อเหมือนวรรคที่ ๑.๙-๑.๑๓ ในมัคคสังยุต พระธรรมสังคีติกาจารย์จึงจัดไว้โดยย่อ โดยให้อนุโลมตามวรรคที่มีชื่ออย่างเดียวกันในมัคคสังยุต เพราะมีชื่อและเนื้อหาตรงกัน ต่างแต่หมวดธรรมเท่านั้น คือเปลี่ยนจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นฌานทั้ง ๔ โดยมีการจับคู่วรรคที่มีชื่อตรงกันเหมือนเปยยาลวรรค (๓.๖-๓.๑๐) ในสติปัฏฐานสังยุต

๑๐. อานาปานสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องอานาปานสติ หมายถึง ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอานาปานสติ จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๒ วรรค คือ

๑๐.๑ เอกธรรมวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยธรรมอันเป็นเอก ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑๐.๒ ทุติยวรรค แปลว่า หมวดที่ ๒ ชื่อวรรคตั้งตามจำนวนวรรคที่มีอยู่ในสังยุตนี้

๑๑. โสตาปัตติสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องโสดาปัตติ หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับการถึงกระแสธรรม คือองค์เครื่องบรรลุโสดา จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๗ วรรค มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑๑.๑ เวฬุทวารวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเวฬุทวารคาม ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๗ ในวรรคนี้

๑๑.๒ ราชการามวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่ราชการาม ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญในพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑๑.๓ สรกานิวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเจ้าศากยะพระนามว่าสรกานิ ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๔-๕ ในวรรคนี้

๑๑.๔ ปุญญาภิสันทวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยห้วงบุญกุศล ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑-๓ ในวรรคนี้

๑๑.๕ สคาถกปุญญาภิสันทวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยห้วงบุญกุศลที่มีคาถา ชื่อวรรคตั้งตามชื่อและลักษณะที่มีคาถาของพระสูตรที่ ๑-๓ ในวรรคนี้

๑๑.๖ สัปปัญญวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยผู้มีปัญญา ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรทั้ง ๑๑ สูตรในวรรคนี้

๑๑.๗ มหาปัญญวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามาก ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑๒. สัจจสังยุต แปลว่า ประมวลเรื่องสัจจะ คือ ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ประการ จัดแบ่งเป็นวรรคได้ ๑๑ วรรค ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑๒.๑ สมาธิวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยสมาธิ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑๒.๒ ธัมมจักกัปปวัตตนวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยการประกาศพระธรรมจักร ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑๒.๓ โกฏิคามวรรค แปลว่าหมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่โกฏิคาม ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑-๒ ในวรรคนี้

๑๒.๔ สีสปาปรรณวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่สีสปาวัน ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๑ ในวรรคนี้

๑๒.๕ ปปาตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเหวคือสังสารวัฏ ชื่อวรรคตั้งชื่อตามชื่อพระสูตรที่ ๒ ในวรรคนี้

๑๒.๖ อภิสมยวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยการรู้ยิ่ง ชื่อวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรทั้ง ๑๐ สูตรในวรรรคนี้

๑๒.๗ อามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยอามกธัญญเปยยาลที่ ๑ หมายถึงพระสูตรย่อเกี่ยวกับธัญญาชาติดิบ ชื่อวรรคตั้งตามชื่อพระสูตรที่ ๔ แห่งอามกธัญญเปยยาล ตติยวรรคที่เป็นเช่นนี้ เพราะชื่อของพระสูตรแต่ละสูตรในอามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรค-อามกธัญญเปยยาล จตุตถวรรคมีความเกี่ยวเนื่องกันคือ เป็นหัวข้อธรรมในจุลศีลเหมือนกัน ในวรรคนี้มีทั้งหมด ๑๐ สูตร ทรงแสดงพระสูตรที่ ๑-๒ ไว้เต็ม ส่วนพระสูตรที่ ๓-๑๐ ทรงแสดงไว้โดยย่อ ให้เพิ่มอุปมาและหมวดธรรมเข้ามาโดยอนุโลมตามพระสูตรที่ ๑-๒ ตามสมควร

๑๒.๘-๑๒.๑๐ อามกธัญญเปยยาล ทุติยวรรค อามกธัญญเปยยาล ตติยวรรค และอามกธัญญเปยยาล จตุตถวรรค

ทั้ง ๓ วรรคนี้ มีลักษณะเหมือนอามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรค มีพระสูตรทั้งหมดรวม ๓๑ สูตร ชื่อของพระสูตรแต่ละสูตรตั้งตามสาระสำคัญในสูตรนั้น ๆ เช่น ปาณาติปาตสูตร ว่าด้วยสัตว์ที่เว้นจากการฆ่าสัตว์ อทินนาทานสูตร ว่าด้วยสัตว์ที่เว้นขาดจากการลักทรัพย์ แต่ละสูตรทรงแสดงไว้โดยย่อ มีอุปมาและหมวดธรรม เหมือนในอัญญตรสูตร แห่งอามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรค

อีกส่วนเป็นพระสูตรย่อเกี่ยวกับคติ ๕ คือ มนุษย์ เทวดา นรก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน เปรตวิสัย ในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง และฉบับมหามกุฏฯ ได้จัดไว้ให้อยู่ในส่วนท้ายของ อามกธัญญเปยยาล จตุตถวรรค แต่ในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาฯ และฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ ได้แยกเนื้อหาส่วนนี้ออกเป็นอีกวรรคหนึ่ง ชื่อว่า ปัญจคติเปยยาลวรรค และพระสูตรทั้งหมดในส่วนนี้ แต่ละสูตรทรงแสดงไว้โดยย่อ มีอุปมาและหมวดธรรม เหมือนในอัญญตรสูตร แห่งอามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรค ในสังยุตนี้

● อักษรย่อพระไตรปิฎกภาษาบาลี

โป. = โปราณโปตฺถเก (พระไตรปิฎกฉบับโบราณ)
ม. = มรมฺมโปตฺถเก (พระไตรปิฎกฉบับมอญ)
ยุ. = ยุโรปิยโปตฺถเก (พระไตรปิฎกฉบับยุโรป)
สี. = สีหฬโปตฺถเก (พระไตรปิฎกฉบับสิงหล)

คำชี้แจงก่อนอ่าน

● ข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

๑. ข้อมูลที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้ นำมาจากพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๓๘ และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๕

● เป็นหนังสือ ๒ ภาษา

๒. หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยภาษาบาลี และภาษาไทย โดยภาษาบาลีจะอยู่ด้านซ้ายและภาษาไทยอยู่ด้านขวา ซึ่งหัวข้อของเนื้อหาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย จะถูกจัดให้ตรงกันข้อต่อข้อ ในคู่หน้าเดียวกัน เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบและเทียบเคียงความหมายสำนวนการแปล ของผู้ต้องการศึกษาและปฏิบัติอย่างละเอียดละออ

● คงเนื้อหาเดิม

๓. คงเนื้อหาของต้นฉบับเดิมทุกประการ เพื่อความถูกต้องตรงตามข้อมูลเดิม

● ข้อสังเกต ใช้เป็นเชิงอรรถ

๔. เพื่อประโยชน์ในการศึกษาสืบค้น หรือปรับปรุงเนื้อหาต่อไปในอนาคต สำหรับหน่วยงานหรือองค์กรใด ๆ จึงได้ใส่เชิงอรรถในส่วนที่คณะงานธัมมสังเกตเห็น (เพื่อให้เป็นข้อสังเกตเท่านั้น แต่มิได้แก้ไขใด ๆ คือคงของเดิมไว้ทุกประการ) ให้ได้พิจารณาเพื่อปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป

ตัวอย่างข้อสังเกตจากพระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๑ สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค :-

๔.๑ หน้า ๑๘ พระสูตรที่ ๓๗ บรรทัดที่ ๒

เนื้อความจากต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง : นี้เรียกว่า สัสมากัมมันตะ

มีเชิงอรรถว่า : สัมมากัมมันตะ *-ผู้รวบรวม*

(ผู้รวบรวมสังเกตเห็นว่า มีการสะกดไม่ถูกต้องที่คำว่า สัมมากัมมันตะ)

๔.๒ หน้า ๓๐๗ พระสูตรที่ ๕๐๕ บรรทัดที่ ๒

เนื้อความจากต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง : รัตนะ ๗ อย่างเป็นไฉน? คือ จักรแก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑

มีเชิงอรรถว่า : ม้าแก้ว *-ผู้รวบรวม*

(ผู้รวบรวมสังเกตเห็นว่า ขาดไป ๑ ในรัตนะ ๗ คือ ม้าแก้ว)

๔.๓ หน้า ๖๐๓ พระสูตรที่ ๑๐๓๒ บรรทัดที่ ๑

เนื้อความจากต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง : ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นอเสขะอาศัยแล้วตั้งอยู่ในเสขภูมิ

มีเชิงอรรถว่า : ผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว *-ผู้รวบรวม*

(ผู้รวบรวมสังเกตเห็นว่า โดยเนื้อความและเทียบเคียงในบาลีแล้ว น่าจะมีการจัดพิมพ์ผิดระหว่างคำว่า ภิกษุผู้เป็นอเสขะและภิกษุผู้เป็นเสขะ)

๔.๔ หน้า ๘๔๑ พระสูตรที่ ๑๕๙๕ บรรทัดที่ ๑

เนื้อความจากต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง : [๑๔๙๕]

มีเชิงอรรถว่า : [๑๕๙๕] *-ผู้รวบรวม*

(ผู้รวบรวมสังเกตเห็นว่า เลขข้อพระสูตรไม่ถูกต้อง)

๔.๕ หน้า ๑๐๐๗ พระสูตรที่ ๑๖๗๘ บรรทัดที่ ๒

เนื้อความจากต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง : อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

มีเชิงอรรถว่า : ข้อสังเกต : บาลีมีคำว่า "ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ" ซึ่งแปลว่า ทุกขสมุทยอริยสัจ *-ผู้รวบรวม*

(ผู้รวบรวมสังเกตเห็นว่า ภาษาไทยแปลขาดไป ๑ องค์แห่งอริยสัจ ๔ โดยเทียบเคียงในบาลี)

● การเน้นอักษร

๕. การเน้นเพื่อให้ความสำคัญของข้อความ มี ๓ ระดับ

ความสำคัญระดับที่ ๑

ได้แก่ พุทธวจน หรือคำกล่าวของบุคคลอื่นที่พระพุทธเจ้ารับรอง หรือคำกล่าวของบุคคลอื่นที่ยกพุทธวจน ขึ้นกล่าว

ความสำคัญระดับที่ ๒

ได้แก่ คำที่บุคคลอื่น กล่าวคำก้ำกึ่งว่าน่าจะเป็นพุทธวจน หรือทางผู้รวบรวมยังไม่สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นพุทธวจนหรือไม่

ความสำคัญระดับที่ ๓

ได้แก่ คำบรรยาย, คำประกอบอื่นๆ หรือคำกล่าวของสาวก ที่ไม่ใช่พุทธวจน

สารบัญ

๑. มัคคสังยุต **๓**

อวิชชาวรรคที่ ๑ **๓**

อวิชชาสูตร ๓

อุปัฑฒสูตร ๕

สารีปุตตสูตร ๗

พราหมณสูตร ๙

กิมัตถิยสูตร ๑๕

ภิกขุสูตรที่ ๑ ๑๗

ภิกขุสูตรที่ ๒ ๑๗

วิภังคสูตร ๑๙

สุภสูตร ๒๓

นันทิยสูตร ๒๕

วิหารวรรคที่ ๒ **๒๗**

วิหารสูตรที่ ๑ ๒๗

วิหารสูตรที่ ๒ ๒๙

เสขสูตร ๒๙

อุปปาทสูตรที่ ๑ ๓๑

อุปปาทสูตรที่ ๒ ๓๑

ปริสุทธิสูตรที่ ๑ ๓๓

ปริสุทธิสูตรที่ ๒ ๓๓

กุกกุฏารามสูตรที่ ๑ ๓๕

กุกกุฏารามสูตรที่ ๒ ๓๕

กุกกุฏารามสูตรที่ ๓ ๓๗

มิจฉัตตวรรคที่ ๓ ๓๙

มิจฉัตตสูตร ๓๙

อกุศลธรรมสูตร ๓๙

ปฏิปทาสูตรที่ ๑ ๔๑

ปฏิปทาสูตรที่ ๒ ๔๑

อสัปปุริสสูตรที่ ๑ ๔๓

อสัปปุริสสูตรที่ ๒ ๔๕

กุมภสูตร ๔๗

สมาธิสูตร ๔๗

เวทนาสูตร ๔๙

อุตติยสูตร ๔๙

ปฏิปัตติวรรคที่ ๔ ๕๓

ปฏิปัตติสูตร ๕๓

ปฏิปันนสูตร ๕๓

วิรัทธสูตร ๕๕

ปารสูตร ๕๕

สามัญญสูตรที่ ๑ ๕๗

สามัญญสูตรที่ ๒ ๕๙

พรหมัญญสูตรที่ ๑ ๕๙

พรหมัญญสูตรที่ ๒ ๖๑

พรหมจริยสูตรที่ ๑ ๖๑

พรหมจริยสูตรที่ ๒ ๖๓

อัญญติตถิยวรรคที่ ๕ ๖๕

วิราคสูตร ๖๕

สังโยชนสูตร ๖๗

อนุสยสูตร ๖๗

อัทธานสูตร ๖๗
อาสวสูตร ๖๙
วิชชาวิมุตติสูตร ๖๙
ญาณทัสสนสูตร ๖๙
อนุปาทาปรินิพพานสูตร ๗๑

สุริยเปยยาลที่ ๖ ๗๓

กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑ ๗๓
สีลสัมปทาสูตรที่ ๑ ๗๓
ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑ ๗๕
อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑ ๗๕
ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑ ๗๕
อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๑ ๗๕
โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑ ๗๗
กัลยาณมิตรสูตรที่ ๒ ๗๗
สีลสัมปทาสูตรที่ ๒ ๗๙
ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒ ๗๙
อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒ ๘๑
ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒ ๘๑
อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒ ๘๑
โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒ ๘๓

เอกธัมมเปยยาลที่ ๗ ๘๕

กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑ ๘๕
สีลสัมปทาสูตรที่ ๑ ๘๕
ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑ ๘๗
อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑ ๘๗
ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑ ๘๗

อัปปมาทสูตรที่ ๑	๘๗
โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑	๘๙
กัลยาณมิตตสูตรที่ ๒	๘๙
สีลสัมปทาสูตรที่ ๒	๙๑
ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒	๙๑
อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒	๙๓
ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒	๙๓
อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒	๙๓
โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒	๙๕
นาหันตเอกธัมมเปยยาลที่ ๘	**๙๗**
กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑	๙๗
สีลสัมปทาสูตรที่ ๑	๙๗
ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑	๙๙
อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑	๙๙
ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑	๙๙
อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๑	๙๙
โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑	๑๐๑
กัลยาณมิตตสูตรที่ ๒	๑๐๑
สีลสัมปทาสูตรที่ ๒	๑๐๓
ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒	๑๐๓
อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒	๑๐๕
ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒	๑๐๕
อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒	๑๐๕
โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒	๑๐๗
คังคาเปยยาลที่ ๙	**๑๐๙**
คังคาปาจีนนินนสูตร	๑๐๙
ยมุนาปาจีนนินนสูตร	๑๐๙

อจิรวตีปาจีนนินนสูตร	๑๑๑
สรภูปาจีนนินนสูตร	๑๑๑
มหีปาจีนนินนสูตร	๑๑๑
มหานทีปาจีนนินนสูตร	๑๑๓
คังคาสมุทนินนสูตร	๑๑๕
ยมุนาสมุทนินนสูตร	๑๑๕
อจิรวดีสมุทนินนสูตร	๑๑๗
สรภูสมุทนินนสูตร	๑๑๗
มหีสมุทนินนสูตร	๑๑๗
มหานทีสมุทนินนสูตร	๑๑๙
คังคาปาจีนนินนสูตร	๑๒๑
ยมุนาปาจีนนินนสูตร	๑๒๑
อจิรวดีปราจีนนินนสูตร	๑๒๓
สรภูปาจีนนินนสูตร	๑๒๓
มหีปาจีนนินนสูตร	๑๒๓
มหานทีปาจีนนินนสูตร	๑๒๕
คังคาสมุทนินนสูตร	๑๒๕
ยมุนาสมุทนินนสูตร	๑๒๗
อจิรวตีสมุทนินนสูตร	๑๒๗
สรภูสมุทนินนสูตร	๑๒๗
มหีสมุทนินนสูตร	๑๒๙
มหานทีสมุทนินนสูตร	๑๒๙
คังคาปาจีนนินนสูตร	๑๓๑
ยมุนาปราจีนนินนสูตร	๑๓๑
อจิรวตีปาจีนนินนสูตร	๑๓๓
สรภูปราจีนนินนสูตร	๑๓๓
มหีปาจีนนินนสูตร	๑๓๓

มหานทีปาจีนนินนสูตร ๑๓๕
คังคาสมุทนินนสูตร ๑๓๕
ยมุนาสมุทนินนสูตร ๑๓๗
อจิรวตีสมุทนินนสูตร ๑๓๗
สรภูสมุทนินนสูตร ๑๓๗
มหีสมุทนินนสูตร ๑๓๙
มหานทีสมุทนินนสูตร ๑๓๙
คังคาปราจีนนินนสูตร ๑๔๑
ยมุนาปราจีนนินนสูตร ๑๔๓
อจิรวตีปราจีนนินนสูตร ๑๔๓
สรภูปราจีนนินนสูตร ๑๔๓
มหีปราจีนนินนสูตร ๑๔๕
มหานทีปราจีนนินนสูตร ๑๔๕
คังคาสมุทนินนสูตร ๑๔๗
ยมุนาสมุทนินนสูตร ๑๔๗
อจิรวดีสมุทนินนสูตร ๑๔๙
สรภูสมุทนินนสูตร ๑๔๙
มหีสมุทนินนสูตร ๑๔๙
มหานทีปราจีนนินนสูตร ๑๕๑
อัปปมาทวรรคที่ ๑๐ ๑๕๓
ตถาคตสูตรที่ ๑ ๑๕๓
ตถาคตสูตรที่ ๒ ๑๕๕
ตถาคตสูตรที่ ๓ ๑๕๕
ตถาคตสูตรที่ ๔ ๑๕๗
ปทสูตร ๑๕๙
กูฏสูตร ๑๕๙
มูลคันธสูตร ๑๖๑

สารคันธสูตร	๑๖๑
ปุปผคันธสูตร	๑๖๑
กุฏฐราชาสูตร	๑๖๓
จันทิมสูตร	๑๖๓
สุริยสูตร	๑๖๓
วัตถสูตร	๑๖๕
พลกรณียวรรคที่ ๑๑	**๑๖๗**
พลกรณียสูตรที่ ๑	๑๖๗
พลกรณียสูตรที่ ๒	๑๖๗
พลกรณียสูตรที่ ๓	๑๖๙
พลกรณียสูตรที่ ๔	๑๗๑
พีชสูตร	๑๗๑
นาคสูตร	๑๗๓
รุกขสูตร	๑๗๕
กุมภสูตร	๑๗๕
สุกกสูตร	๑๗๗
อากาสสูตร	๑๗๙
เมฆสูตรที่ ๑	๑๘๑
เมฆสูตรที่ ๒	๑๘๑
นาวาสูตร	๑๘๓
อาคันตุกาคารสูตร	๑๘๕
นทีสูตร	๑๘๗
เอสนาวรรคที่ ๑๒	**๑๙๑**
เอสนาสูตรที่ ๑	๑๙๑
เอสนาสูตรที่ ๒	๑๙๑
เอสนาสูตรที่ ๓	๑๙๓

เอสนาสูตรที่ ๔ ๑๙๕
เอสนาสูตรที่ ๕ ๑๙๕
เอสนาสูตรที่ ๖ ๑๙๗
เอสนาสูตรที่ ๗ ๑๙๗
เอสนาสูตรที่ ๘ ๑๙๗
วิธาสูตร ๑๙๙
อาสวสูตร ๒๐๑
ภวสูตร ๒๐๑
ทุกขตาสูตร ๒๐๓
ขีลสูตร ๒๐๓
มลสูตร ๒๐๕
นิฆสูตร ๒๐๕
เวทนาสูตร ๒๐๗
ตัณหาสูตรที่ ๑ ๒๐๗
ตัณหาสูตรที่ ๒ ๒๐๙

โอฆวรรคที่ ๑๓ ๒๑๑

โอฆสูตร ๒๑๑
โยคสูตร ๒๑๑
อุปาทานสูตร ๒๑๓
คันถสูตร ๒๑๓
อนุสยสูตร ๒๑๕
กามคุณสูตร ๒๑๕
นิวรณสูตร ๒๑๗
อุปาทานขันธสูตร ๒๑๗
โอรัมภาคิยสูตร ๒๑๙
อุทธัมภาคิยสูตรที่ ๑ ๒๑๙
อุทธัมภาคิยสูตรที่ ๒ ๒๒๑

๒. โพชฌงคสังยุต **๒๒๕**

ปัพพตวรรคที่ ๑ **๒๒๕**

หิมวันตสูตร ๒๒๕

กายสูตร ๒๒๗

สีลสูตร ๒๓๓

วัตตสูตร ๒๓๙

ภิกขุสูตร ๒๔๑

กุณฑลิยสูตร ๒๔๓

กูฏสูตร ๒๔๙

อุปวาณสูตร ๒๔๙

อุปาทสูตรที่ ๑ ๒๕๑

อุปาทสูตรที่ ๒ ๒๕๓

คิลานวรรคที่ ๒ **๒๕๕**

ปาณูปมสูตร ๒๕๕

สุริยูปมสูตรที่ ๑ ๒๕๕

สุริยูปมสูตรที่ ๒ ๒๕๗

คิลานสูตรที่ ๑ ๒๕๙

คิลานสูตรที่ ๒ ๒๖๑

คิลานสูตรที่ ๓ ๒๖๓

ปารคามีสูตร ๒๖๕

วิรัทธสูตร ๒๖๗

อริยสูตร ๒๖๗

นิพพานสูตร ๒๖๙

อุทายิวรรคที่ ๓ **๒๗๑**

โพธนสูตร ๒๗๑

เทสนาสูตร ๒๗๑

ฐานิยสูตร ๒๗๓
อโยนิโสสูตร ๒๗๕
อปริหานิยสูตร ๒๗๗
ขยสูตร ๒๗๗
นิโรธสูตร ๒๗๙
นิพเพธสูตร ๒๗๙
เอกธัมมสูตร ๒๘๑
อุทายิสูตร ๒๘๓

นีวรณวรรคที่ ๔ ๒๘๗

กุสลสูตรที่ ๑ ๒๘๗
กุสลสูตรที่ ๒ ๒๘๗
อุปกิเลสสูตร ๒๘๙
อโยนิโสสูตร ๒๙๓
โยนิโสสูตร ๒๙๕
วุฑฒิสูตร ๒๙๕
อาวรณานีวรณสูตร ๒๙๗
นีวรณาวรณสูตร ๒๙๙
รุกขสูตร ๒๙๙
นีวรณสูตร ๓๐๓

จักกวัตติวรรคที่ ๕ ๓๐๗

วิธาสูตร ๓๐๗
จักกวัตติสูตร ๓๐๗
มารสูตร ๓๐๙
ทุปปัญญสูตร ๓๐๙
ปัญญวาสูตร ๓๑๑
ทลิททสูตร ๓๑๑

อทพิทฺทสูตร ๓๑๓
อาทิจจสูตร ๓๑๓
อังคสูตรที่ ๑ ๓๑๕
อังคสูตรที่ ๒ ๓๑๕

หมวด ๖ แห่งโพชฌงค์ที่ ๖ ๓๑๙

อาหารสูตร ๓๑๙
ปริยายสูตร ๓๒๙
อัคคิสูตร ๓๓๗
เมตตสูตร ๓๔๑
สคารวสูตร ๓๕๓
อภยสูตร ๓๖๕

อานาปานาทิเปยยาลที่ ๗ แห่งโพชฌงค์ ๓๗๑

๓. สติปัฏฐานสังยุต ๓๙๓

อัมพปาลีวรรคที่ ๑ ๓๙๓

อัมพปาลิสูตร ๓๙๓
สติสูตร ๓๙๕
ภิกขุสูตร ๓๙๕
โกสลสูตร ๓๙๙
อกุสลราสิสูตร ๔๐๑
สกุณัคฆีสูตร ๔๐๓
มักกฏสูตร ๔๐๕
สูทสูตร ๔๐๙
คิลานสูตร ๔๑๓
ภิกขุนีสูตร ๔๑๗

นาพันทวรรคที่ ๒ **๔๒๕**
มหาปุริสสูตร ๔๒๕
นาพันทสูตร ๔๒๕
จุนทสูตร ๔๓๑
เจลสูตร ๔๓๕
พาหิยสูตร ๔๓๘
อุตติยสูตร ๔๔๑
อริยสูตร ๔๔๓
พรหมาสูตร ๔๔๓
เสทกสูตรที่ ๑ ๔๔๗
เสทกสูตรที่ ๒ ๔๔๙
สีลัฏฐิติวรรคที่ ๓ **๔๕๓**
สีลสูตร ๔๕๓
ฐิติสูตร ๔๕๕
ปริหานสูตร ๔๕๗
สุทธกสูตร ๔๕๙
พราหมณสูตร ๔๕๙
ปเทสสูตร ๔๖๑
สมัตตสูตร ๔๖๓
โลกสูตร ๔๖๕
สิริวัฑฒสูตร ๔๖๕
มานทินนสูตร ๔๖๙
อนนุสสุตวรรคที่ ๔ **๔๗๓**
อนนุสสุตสูตร ๔๗๓
วิราคสูตร ๔๗๕
วิรัทธสูตร ๔๗๕

ภาวนาสูตร ๔๗๗
สติสูตร ๔๗๗
อัญญสูตร ๔๗๙
ฉันทสูตร ๔๘๑
ปริญญาสูตร ๔๘๓
ภาวนาสูตร ๔๘๕
วิภังคสูตร ๔๘๕

อมตวรรคที่ ๕ ๔๘๙

อมตสูตร ๔๘๙
สมุทยสูตร ๔๘๙
มัคคสูตร ๔๙๑
สติสูตร ๔๙๓
กุสลราสิสูตร ๔๙๓
ปาฏิโมกขสูตร ๔๙๕
ทุจริตสูตร ๔๙๗
มิตตสูตร ๔๙๙
เวทนาสูตร ๔๙๙
อาสวสูตร ๕๐๑

คังคาทิเปยยาล แห่งสติปัฏฐานสังยุตที่ ๖ ๕๐๓

๔. อินทริยสังยุต ๕๐๗

สุทธิกวรรคที่ ๑ ๕๐๗

สุทธิกสูตร ๕๐๗
โสตาสูตรที่ ๑ ๕๐๗
โสตาสูตรที่ ๒ ๕๐๙
อรหันตสูตรที่ ๑ ๕๐๙

อรหันตสูตรที่ ๒ ๕๑๑
สมณพราหมณสูตรที่ ๑ ๕๑๑
สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๕๑๓
ทัฏฐัพพสูตร ๕๑๕
วิภังคสูตรที่ ๑ ๕๑๗
วิภังคสูตรที่ ๒ ๕๑๙

มุทุตวรรคที่ ๒ ๕๒๓

ปฏิลาภสูตร ๕๒๓
สังขิตตสูตรที่ ๑ ๕๒๕
สังขิตตสูตรที่ ๒ ๕๒๕
สังขิตตสูตรที่ ๓ ๕๒๗
วิตถารสูตรที่ ๑ ๕๒๗
วิตถารสูตรที่ ๒ ๕๒๙
วิตถารสูตรที่ ๓ ๕๒๙
ปฏิปันนสูตร ๕๓๑
อุปสมสูตร ๕๓๓
อาสวักขยสูตร ๕๓๓

ฉฬินทริยวรรคที่ ๓ ๕๓๗

ปุนัพภวสูตร ๕๓๗
ชีวิตินทริยสูตร ๕๓๗
อัญญาตาวินทริยสูตร ๕๓๙
เอกาภิญญาสูตร ๕๓๙
สุทธกสูตร ๕๔๑
โสตาปันนสูตร ๕๔๑
อรหันตสูตรที่ ๑ ๕๔๑

อรหันตสูตรที่ ๒ ๕๔๓
สมณพราหมณสูตรที่ ๑ ๕๔๕
สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๕๔๕

สุขินทริยวรรคที่ ๔ ๕๔๙

สุทธกสูตร ๕๔๙
โสตาปันนสูตร ๕๔๙
อรหันตสูตร ๕๔๙
สมณพราหมณสูตรที่ ๑ ๕๕๑
สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๕๕๓
วิภังคสูตรที่ ๑ ๕๕๕
วิภังคสูตรที่ ๒ ๕๕๗
วิภังคสูตรที่ ๓ ๕๕๙
อรหันตสูตร ๕๖๑
อุปปฏิกสูตร ๕๖๕

ชราวรรคที่ ๕ ๕๗๑

ชราสูตร ๕๗๑
อุณณาภพราหมณสูตร ๕๗๓
สาเกตสูตร ๕๗๗
ปุพพโกฏฐกสูตร ๕๘๑
ปุพพารามสูตรที่ ๑ ๕๘๓
ปุพพารามสูตรที่ ๒ ๕๘๕
ปุพพารามสูตรที่ ๓ ๕๘๗
ปุพพารามสูตรที่ ๔ ๕๘๗
ปิณโฑลภารทวาชสูตร ๕๘๙
สัทธาสูตร ๕๙๑

สูกรขาตวรรคที่ ๖ ๕๙๙
โกสลสูตร ๕๙๙
มัลลกสูตร ๖๐๑
เสขสูตร ๖๐๓
ปทสูตร ๖๐๕
สารสูตร ๖๐๗
ปติฏฐิตสูตร ๖๐๙
พรหมสูตร ๖๑๑
สูกรขาตาสูตร ๖๑๓
อุปาทสูตรที่ ๑ ๖๑๕
อุปาทสูตรที่ ๒ ๖๑๗

โพธิปักขิยวรรคที่ ๗ ๖๑๙
สัญโญชนาสูตร ๖๑๙
อนุสยสูตร ๖๑๙
ปริญญาสูตร ๖๑๙
อาสวักขยสูตร ๖๒๑
ผลสูตรที่ ๑ ๖๒๑
ผลสูตรที่ ๒ ๖๒๓
รุกขสูตรที่ ๑ ๖๒๓
รุกขสูตรที่ ๒ ๖๒๕
รุกขสูตรที่ ๓ ๖๒๗
รุกขสูตรที่ ๔ ๖๒๗

คังคาทิเปยยาลที่ ๘ แห่งอินทริยสังยุต ๖๓๑

๕. สัมมัปปธานสังยุต ๖๓๗

๖. พลสังยุต	**๖๔๓**
๗. อิทธิปาทสังยุต	**๖๔๗**
ปาวาลวรรคที่ ๑	**๖๔๗**
อปารสูตร	๖๔๗
วิรัทธสูตร	๖๔๗
อริยสูตร	๖๔๙
นิพพุตสูตร	๖๔๙
ปเทสสูตร	๖๕๑
สัมมัตตสูตร	๖๕๓
ภิกขุสูตร	๖๕๕
พุทธสูตร	๖๕๗
ญาณสูตร	๖๕๗
เจติยสูตร	๖๕๙
ปาสาทกัมปนวรรคที่ ๒	**๖๖๙**
ปุพพสูตร	๖๖๙
มหัปผลสูตร	๖๗๕
ฉันทสูตร	๖๗๗
โมคคัลลานสูตร	๖๗๙
พราหมณสูตร	๖๘๓
สมณพราหมณสูตรที่ ๑	๖๘๙
สมณพราหมณสูตรที่ ๒	๖๙๑
อภิญญาสูตร	๖๙๓
เทสนาสูตร	๖๙๕
วิภังคสูตร	๖๙๕

อโยคุฬวรรคที่ ๓ ๗๐๗
มรรคสูตร ๗๐๗
อโยคุฬสูตร ๗๐๙
ภิกขุสุทธกสูตร ๗๑๑
ผลสูตรที่ ๑ ๗๑๓
ผลสูตรที่ ๒ ๗๑๓
อานันทสูตรที่ ๑ ๗๑๕
อานันทสูตรที่ ๒ ๗๑๗
ภิกขุสูตรที่ ๑ ๗๑๙
ภิกขุสูตรที่ ๒ ๗๒๑
โมคคัลลานสูตร ๗๒๓
ตถาคตสูตร ๗๒๕
คังคาทิเปยยาล แห่งอิทธิบาทสังยุตที่ ๔ ๗๒๙
๘. อนุรุทธสังยุต ๗๓๑
รโหคตวรรคที่ ๑ ๗๓๑
รโหคตสูตรที่ ๑ ๗๓๑
รโหคตวรรคที่ ๒ ๗๓๗
สุตนุสูตร ๗๓๙
กัณฏกีสูตรที่ ๑ ๗๔๑
กัณฏกีสูตรที่ ๒ ๗๔๑
กัณฏกีสูตรที่ ๓ ๗๔๓
ตัณหักขยสูตร ๗๔๓
สลฬาคารสูตร ๗๔๕
อัมพปาลิสูตร ๗๔๗
คิลลานสูตร ๗๔๙

ทุติยวรรคที่ ๒ **๗๕๑**
สหัสสสูตร ๗๕๑
อิทธิสูตร ๗๕๑
ทิพโสตสูตร ๗๕๓
เจโตปริจจสูตร ๗๕๓
ฐานาฐานสูตร ๗๕๓
วิปากสูตร ๗๕๕
สัพพัตถคามินีปฏิปทาสูตร ๗๕๕
นานาธาตุสูตร ๗๕๕
อธิมุตติสูตร ๗๕๗
อินทริยสูตร ๗๕๗
สังกิเลสสูตร ๗๕๗
วิชชาสูตรที่ ๑ ๗๕๙
วิชชาสูตรที่ ๒ ๗๕๙
วิชชาสูตรที่ ๓ ๗๕๙

๙. ฌานสังยุต **๗๖๓**

๑๐.อานาปานสังยุต **๗๖๗**

เอกธรรมวรรคที่ ๑ **๗๖๗**
เอกธรรมสูตร ๗๖๗
โพชฌงคสูตร ๗๖๙
สุทธิกสูตร ๗๗๑
ผลสูตรที่ ๑ ๗๗๑
ผลสูตรที่ ๒ ๗๗๓
อริฏฐสูตร ๗๗๕
กัปปินสูตร ๗๗๗

ทีปสูตร	๗๗๙
เวสาลีสูตร	๗๘๗
กิมิลสูตร	๗๙๑
ทุติยวรรคที่ ๒	**๗๙๗**
อิจฉานังคลสูตร	๗๙๗
โลมสกังภิยสูตร	๗๙๙
อานันทสูตรที่ ๑	๘๐๕
อานันทสูตรที่ ๒	๘๑๕
ภิกขุสูตรที่ ๑	๘๑๗
ภิกขุสูตรที่ ๒	๘๑๗
สังโยชนสูตร	๘๑๙
อนุสยสูตร	๘๒๑
อัทธานสูตร	๘๒๑
อาสวักขยสูตร	๘๒๑
๑๑.โสตาปัตติสังยุต	**๘๒๕**
เวฬุทวารวรรคที่ ๑	**๘๒๕**
ราชาสูตร	๘๒๕
โอคธสูตร	๘๒๗
ฑีฆาวุสูตร	๘๒๙
สาริปุตตสูตรที่ ๑	๘๓๓
สาริปุตตสูตรที่ ๒	๘๓๕
ถปติสูตร	๘๓๗
เวฬุทวารสูตร	๘๔๕
คิญชกาวสถสูตรที่ ๑	๘๕๕
คิญชกาวสถสูตรที่ ๒	๘๕๗
คิญชกาวสถสูตรที่ ๓	๘๕๙

ราชการามวรรคที่ ๒ ๘๖๕
สหัสสสูตร ๘๖๕
พราหมณสูตร ๘๖๕
อานันทสูตร ๘๖๗
ทุคติสูตรที่ ๑ ๘๗๑
ทุคติสูตรที่ ๒ ๘๗๓
มิตตามัจจสูตรที่ ๑ ๘๗๓
มิตตามัจจสูตรที่ ๒ ๘๗๕
เทวจาริกสูตรที่ ๑ ๘๗๗
เทวจาริกสูตรที่ ๒ ๘๗๙
เทวจาริกสูตรที่ ๓ ๘๘๑
สรกานิวรรคที่ ๓ ๘๘๕
มหานามสูตรที่ ๑ ๘๘๕
มหานามสูตรที่ ๒ ๘๘๗
โคธาสูตร ๘๘๙
สรกานิสูตรที่ ๑ ๘๙๕
สรกานิสูตรที่ ๒ ๙๐๑
ทุสีลยสูตรที่ ๑ ๙๐๗
ทุสีลยสูตรที่ ๒ ๙๑๕
เวรภยสูตรที่ ๑ ๙๒๑
เวรภยสูตรที่ ๒ ๙๒๓
ลิจฉวีสูตร ๙๒๕
ปุญญาภิสันทวรรคที่ ๔ ๙๒๙
อภิสันทสูตรที่ ๑ ๙๒๙
อภิสันทสูตรที่ ๒ ๙๒๙
อภิสันทสูตรที่ ๓ ๙๓๑
เทวปทสูตรที่ ๑ ๙๓๓

เทวปทสูตรที่ ๒	๙๓๕
สภาคตสูตร	๙๓๗
มหานามสูตร	๙๓๙
วัสสสูตร	๙๔๑
กาฬิโคธาสูตร	๙๔๓
นันทิยสูตร	๙๔๕
สคาถกปุญญาภิสันทวรรคที่ ๕	**๙๔๙**
อภิสันทสูตรที่ ๑	๙๔๙
อภิสันทสูตรที่ ๒	๙๕๑
อภิสันทสูตรที่ ๓	๙๕๓
มหัทธนสูตรที่ ๑	๙๕๕
มหัทธนสูตรที่ ๒	๙๕๗
ภิกขุสูตร	๙๕๗
นันทิยสูตร	๙๕๙
ภัททิยสูตร	๙๕๙
มหานามสูตร	๙๖๑
โสตาปัตติยังคสูตร	๙๖๑
สัปปัญญวรรคที่ ๖	**๙๖๓**
สคาถกสูตร	๙๖๓
วัสสวุตถสูตร	๙๖๓
ธรรมทินนสูตร	๙๖๗
คิลายนสูตร	๙๖๙
ผลสูตรที่ ๑	๙๗๓
ผลสูตรที่ ๒	๙๗๓
ผลสูตรที่ ๓	๙๗๕
ผลสูตรที่ ๔	๙๗๕

ปฏิลาภสูตร ๔๗๕
วุฒิสูตร ๔๗๕
เวปุลลสูตร ๔๗๗

มหาปัญญวรรคที่ ๗ **๔๗๙**

มหาปัญญสูตร ๔๗๙
ปุถุปัญญสูตร ๔๗๙
วิปุลลปัญญสูตร ๔๗๙
คัมภีรปัญญสูตร ๔๘๑
อัปปมัตตปัญญสูตร ๔๘๑
ภูริปัญญสูตร ๔๘๑
พาหุลปัญญสูตร ๔๘๑
สีฆปัญญสูตร ๔๘๓
ลหุปัญญสูตร ๔๘๓
หาสปัญญสูตร ๔๘๓
ชวนปัญญสูตร ๔๘๓
ติกขปัญญสูตร ๔๘๕
นิพเพธิกปัญญสูตร ๔๘๕

๑๒.สัจจสังยุต ๙๘๗

สมาธิวรรคที่ ๑ **๔๘๗**

สมาธิสูตร ๔๘๗
ปฏิสัลลานสูตร ๔๘๗
กุลปุตตสูตรที่ ๑ ๔๘๙
กุลปุตตสูตรที่ ๒ ๔๘๙
สมณพราหมณสูตรที่ ๑ ๔๙๑
สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๔๙๑

วิตักกสูตร	๙๙๓
จินตสูตร	๙๙๕
วิคคาหิกกถาสูตร	๙๙๕
ติรัจฉานกถาสูตร	๙๙๗
ธัมมจักกัปปวัตตนวรรคที่ ๒	**๙๙๙**
ตถาคตสูตรที่ ๑	๙๙๙
ตถาคตสูตรที่ ๒	๑๐๐๕
ขันธสูตร	๑๐๐๗
อายตนสูตร	๑๐๐๙
ธารณสูตรที่ ๑	๑๐๑๑
ธารณสูตรที่ ๒	๑๐๑๓
อวิชชาสูตร	๑๐๑๕
วิชชาสูตร	๑๐๑๗
สังกาสนสูตร	๑๐๑๗
ตถสูตร	๑๐๑๙
โกฏิคามวรรคที่ ๓	**๑๐๒๑**
วัชชีสูตรที่ ๑	๑๐๒๑
วัชชีสูตรที่ ๒	๑๐๒๓
สัมมาสัมพุทธสูตร	๑๐๒๕
อรหันตสูตร	๑๐๒๕
อาสวักขยสูตร	๑๐๒๗
มิตตสูตร	๑๐๒๗
ตถสูตร	๑๐๒๙
โลกสูตร	๑๐๒๙
ปริญญเญยยสูตร	๑๐๒๙
ควัมปติสูตร	๑๐๓๑

สีสปาปรรณวรรคที่ ๔ ๑๐๓๕
สีสปาสูตร ๑๐๓๕
ขทิรสูตร ๑๐๓๗
ทัณฑสูตร ๑๐๓๙
เจลสูตร ๑๐๓๙
สัตติสตสูตร ๑๐๔๑
ปาณสูตร ๑๐๔๓
สุริยูปมาสูตรที่ ๑ ๑๐๔๓
สุริยูปมาสูตรที่ ๒ ๑๐๔๕
อินทขีลสูตร ๑๐๔๗
วาทีสูตร ๑๐๔๙

ปปาตวรรคที่ ๔ ๑๐๕๓
จินตสูตร ๑๐๕๓
ปปาตสูตร ๑๐๕๕
ปริฬาหสูตร ๑๐๕๙
กูฏสูตร ๑๐๖๑
วาลสูตร ๑๐๖๓
อันธการีสูตร ๑๐๖๕
ฉิคคฬสูตรที่ ๑ ๑๐๖๗
ฉิคคฬสูตรที่ ๒ ๑๐๖๙
สิเนรุสูตรที่ ๑ ๑๐๖๙
สิเนรุสูตรที่ ๒ ๑๐๗๑

อภิสมยวรรคที่ ๖ ๑๐๗๕
นขสิขาสูตร ๑๐๗๕
โปกขรณีสูตร ๑๐๗๕
สัมเภชชสูตรที่ ๑ ๑๐๗๗

สัมเภชชสูตรที่ ๒ ๑๐๗๙
ปฐวีสูตรที่ ๑ ๑๐๗๙
ปฐวีสูตรที่ ๒ ๑๐๘๑
สมุททสูตรที่ ๑ ๑๐๘๑
สมุททสูตรที่ ๒ ๑๐๘๓
ปัพพตูปมาสูตรที่ ๑ ๑๐๘๓
ปัพพตูปมาสูตรที่ ๒ ๑๐๘๕

อามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรคที่ ๗ ๑๐๘๗

อัญญตรสูตร ๑๐๘๗
ปัจจันตสูตร ๑๐๘๗
ปัญญาสูตร ๑๐๘๙
สุราเมรยสูตร ๑๐๘๙
อุทกสูตร ๑๐๙๑
มัตเตยยสูตร ๑๐๙๑
เปตเตยยสูตร ๑๐๙๑
สามัญญสูตร ๑๐๙๓
พราหมัญญสูตร ๑๐๙๓
อปจายิกสูตร ๑๐๙๓

อามกธัญญเปยยาล ทุติยวรรคที่ ๘ ๑๐๙๗

ปาณาติปาตสูตร ๑๐๙๗
อทินนาทานสูตร ๑๐๙๗
กาเมสุมิจฉาจารสูตร ๑๐๙๗
มุสาวาทสูตร ๑๐๙๙
เปสุญญสูตร ๑๐๙๙
ผรุสสูตร ๑๐๙๙
สัมผัปปลาปสูตร ๑๑๐๑

พีชสูตร	๑๑๐๑
วิกาลโภชนสูตร	๑๑๐๑
คันธวิเลปนสูตร	๑๑๐๓
อามกธัญญเปยยาล ตติยวรรคที่ ๘	**๑๑๐๕**
นัจจสูตร	๑๑๐๕
สยนสูตร	๑๑๐๕
รชตสูตร	๑๑๐๕
ธัญญสูตร	๑๑๐๗
มังสสูตร	๑๑๐๗
กุมาริกาสูตร	๑๑๐๗
ทาสีสูตร	๑๑๐๙
อเชฬกสูตร	๑๑๐๙
กุกกุฏสูตร	๑๑๐๙
หัตถีสูตร	๑๑๑๑
อามกธัญญเปยยาล จตุตถวรรคที่ ๑๐	**๑๑๑๓**

ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ

อานนท์ ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า
"ธรรมวินัยของพวกเรา
มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว
พวกเราไม่มีพระศาสดา ดังนี้"

อานนท์ พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น
"อานนท์ ธรรมก็ดี วินัยก็ดี
ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย
ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย
โดยกาลล่วงไปแห่งเรา"

สิยา โข ปนานนฺท ตุมฺหากํ เอวมสฺส อตีตสตฺถุกํ ปาวจนํ นตฺถิ โน สตฺถาติ น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.

อวิชฺชาวคฺโค ปฐโม

(๑)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ ฯ ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ ฯ ภควา เอตทโวจ ฯ

(๒)

อวิชฺชา ภิกฺขเว ปุพฺพงฺคมา อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา อนฺวเทว[๑] อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ ฯ อวิชฺชาคตสฺส ภิกฺขเว อวิทฺทสุโน มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปโหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาสงฺกปฺโป ปโหติ มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส มิจฺฉาวาจา ปโหติ มิจฺฉาวาจสฺส มิจฺฉากมฺมนฺโต ปโหติ มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส มิจฺฉาอาชีโว ปโหติ มิจฺฉาอาชีวสฺส มิจฺฉาวายาโม ปโหติ มิจฺฉาวายามสฺส มิจฺฉาสติ ปโหติ มิจฺฉาสติสฺส มิจฺฉาสมาธิ ปโหติ ฯ

(๓)

วิชฺชา จ โข ภิกฺขเว ปุพฺพงฺคมา กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา อนฺวเทว[๒] หิโรตฺตปฺปํ ฯ วิชฺชาคตสฺส ภิกฺขเว วิทฺทสุโน สมฺมาทิฏฺฐิ ปโหติ สมฺมาทิฏฺฐิสฺส สมฺมาสงฺกปฺโป ปโหติ สมฺมาสงฺกปฺปสฺส สมฺมาวาจา ปโหติ สมฺมาวาจสฺส สมฺมากมฺมนฺโต ปโหติ สมฺมากมฺมนฺตสฺส สมฺมาอาชีโว ปโหติ สมฺมาอาชีวสฺส สมฺมาวายาโม ปโหติ สมฺมาวายามสฺส สมฺมาสติ ปโหติ สมฺมาสติสฺส สมฺมาสมาธิ ปโหตีติ ฯ

---

๑. ยุ. อนุเทว ฯ
๒. ยุ. อนุเทว ฯ

๑. มัคคสังยุต

อวิชชาวรรคที่ ๑

อวิชชาสูตร

ว่าด้วยอวิชชาและวิชชา เป็นหัวหน้าแห่งอกุศลและกุศล

[๑]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า.

[๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อวิชชา เป็นหัวหน้าในการยังอกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เกิดร่วมกับความไม่ละอายบาป ความไม่สะดุ้งกลัวบาป ความเห็นผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้ไม่รู้แจ้งประกอบด้วยอวิชชา ความดำริผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความเห็นผิด เจรจาผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความดำริผิด การงานผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้เจรจาผิด การเลี้ยงชีพผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้ทำการงานผิด พยายามผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้เลี้ยงชีพผิด ระลึกผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้พยายามผิด ตั้งใจผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้ระลึกผิด.

[๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนวิชชา เป็นหัวหน้าในการยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เกิดร่วมกับความละอายบาป ความสะดุ้งกลัวบาป ความเห็นชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้รู้แจ้งประกอบด้วยวิชชา ความดำริชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความเห็นชอบ เจรจาชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความดำริชอบ การงานชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้เจรจาชอบ การเลี้ยงชีพชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้ทำการงานชอบ พยายามชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้เลี้ยงชีพชอบ ระลึกชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้พยายามชอบ ตั้งใจชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้ระลึกชอบ แล.

จบ สูตรที่ ๑

[๔]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สเกฺยสุ วิหรติ สกฺกรํ นาม สกฺยานํ นิคโม ฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อุปฑฺฒมิทํ ภนฺเต พฺรหฺมจรยสฺส[๑] ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติ ฯ

[๕]

มา เหวํ อานนฺท อวจ[๒] มา เหวํ อานนฺท อวจ[๓] สกลเมว[๔] หิทํ อานนฺท พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตา ฯ กลฺยาณ-มิตฺตสฺเสตํ อานนฺท ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กลฺยาณสหายกสฺส กลฺยาณสมฺปวงฺกสฺส อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๖]

กถญฺจานนฺท ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต กลฺยาณสหาโย กลฺยาณสมฺปวงฺโก อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ สมฺมาสงฺกปฺปํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ สมฺมาวาจํ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมากมฺมนฺตํ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาอาชีวํ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาวายามํ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสตึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข อานนฺท ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต กลฺยาณสหาโย กลฺยาณสมฺปวงฺโก อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ

[๗]

ตทิมินาเปตํ[๕] อานนฺท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา สกลเมวิทํ พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติ ฯ มมญฺหิ อานนฺท กลฺยาณมิตฺตํ อาคมฺม ชาติธมฺมา สตฺตา ชาติยา ปริมุจฺจนฺติ ชราธมฺมา สตฺตา ชราย ปริมุจฺจนฺติ

๑. ม. พฺรหฺมจริยํ ฯ
๒. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๔. ม. สกเมวิทํ อานนฺท ...ฯ
๕. ม. ยุ. ตทมินาเปตํ ฯ

อุปัฑฒสูตร

ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น

[๔]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวศักยะชื่อสักระ ในแคว้นสักกะของชาวศากยะทั้งหลาย ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นกึ่งหนึ่งแห่งพรหมจรรย์เทียวนะ พระเจ้าข้า.

[๕]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เธออย่า ได้กล่าวอย่างนั้น เธออย่าง[๑]ได้กล่าวอย่างนั้น ก็ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว ดูกรอานนท์ อันภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘.

[๖]

ดูกรอานนท์ ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ... สัมมาวาจา... สัมมากัมมันตะ... สัมมาอาชีวะ... สัมมาวายามะ... สัมมาสติ... สัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรอานนท์ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

[๗]

ดูกรอานนท์ ข้อว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียวนั้น พึงทราบโดยปริยายแม้นี้ ด้วยว่าเหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ย่อมพ้นไปจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นไปจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นไปจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เป็นธรรมดา ย่อมพ้นไปจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เพราะอาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร ดูกรอานนท์

---

๑. อย่า *-ผู้รวบรวม*

มรณธมฺมา สตฺตา มรเณน ปริมุจฺจนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมา สตฺตา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ ปริมุจฺจนฺติฯ อิมินา โข เอตํ อานนฺท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา สกลเมวิทํ พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติฯ

(๘)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ สกลมิทํ ภนฺเต พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติฯ

(๙)

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต สกลมิทํ สารีปุตฺต พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ สารีปุตฺต ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กลฺยาณสหายสฺส กลฺยาณสมฺปวงฺกสฺส อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติฯ

(๑๐)

กถญฺจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต กลฺยาณสหาโย กลฺยาณสมฺปวงฺโก อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ สารีปุตฺต ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข สารีปุตฺต ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต กลฺยาณสหาโย กลฺยาณสมฺปวงฺโก อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ

(๑๑)

ตทิมินาเปตํ สารีปุตฺต ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา สกลมิทํ พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติฯ มมญฺหิ สารีปุตฺต กลฺยาณมิตฺตํ

ข้อว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียวนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

สารีปุตตสูตร

ความเป็นผู้มีมิตรดีเป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น

[๘]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น**เทียวนะ พระเจ้าข้า.

[๙]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถูกละ ถูกละ สารีบุตร ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น ดูกรสารีบุตร ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๐]

ดูกรสารีบุตร ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า ? ดูกรสารีบุตร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อันอาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรสารีบุตร ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

[๑๑]

ดูกรสารีบุตร ข้อว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น นั้นพึงทราบโดยปริยายแม้นี้ ด้วยว่าเหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา

อาคมฺม ชาติธมฺมา สตฺตา ชาติยา ปริมุจฺจนฺติ ชราธมฺมา สตฺตา ชราย ปริมุจฺจนฺติ มรณธมฺมา สตฺตา มรเณน ปริมุจฺจนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมา สตฺตา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ ปริมุจฺจนฺติฯ อิมินา โข เอตํ สารีปุตฺต ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา สกลมิทํ พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติฯ

(๑๒)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท ชาณุสฺโสณึ พฺราหฺมณํ สพฺพเสเตน วฬวาภิรเถน สาวตฺถิยา นิยฺยายนฺตํ เสตา สุทํ อสฺสา ยุตฺตา โหนฺติ เสตาลงฺการา เสโต รโถ เสตปริวาโร เสตา รสฺมิโย เสตา ปโตทลฏฺฐิ เสตํ ฉตฺตํ เสตํ อุณฺหีสํ เสตานิ วตฺถานิ เสตา อุปาหนา เสตาย สุทํ วาลวีชนิยา[๑] วีชิยฺยติฯ ตเมนํ ชโน ทิสฺวา เอวมาห พฺรหฺมํ วต โภ ยานํ พฺรหฺมยานรูปํ วต โภติฯ

(๑๓)

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อิธาหํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึ อทฺทสํ ขฺวาหํ ภนฺเต ชาณุสฺโสณึ พฺราหฺมณํ สพฺพเสเตน วฬวาภิรเถน สาวตฺถิยา นิยฺยายนฺตํ เสตา สุทํ อสฺสา ยุตฺตา โหนฺติ เสตาลงฺการา เสโต รโถ เสตปริวาโร เสตา รสฺมิโย เสตา ปโตทลฏฺฐิ เสตํ ฉตฺตํ เสตํ อุณฺหีสํ เสตานิ วตฺถานิ เสตา อุปาหนา เสตาย สุทํ วาลวีชนิยา วีชิยฺยติฯ ตเมนํ ชโน ทิสฺวา เอวมาห พฺรหฺมํ วต โภ ยานํ พฺรหฺมยานรูปํ วต โภติฯ สกฺกา นุ โข ภนฺเต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมยานํ ปญฺญเปตุนฺติ

๑. ม. วาลพีชนิยา พีชิยฺยติฯ เอวมุปริฯ

ย่อมพ้นไปจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นไปจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นไปจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นไปจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เพราะอาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร ดูกรสารีบุตร ข้อว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้แล.

จบ สูตรที่ ๓

พราหมณสูตร

อริยมรรคเรียกชื่อได้ ๓ อย่าง

[๑๒]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้เห็นชาณุสโสณีพราหมณ์ออกจากพระนครสาวัตถี ด้วยรถเทียมด้วยม้าขาวล้วน ได้ยินว่า ม้าที่เทียมเป็นม้าขาว เครื่องประดับขาว ตัวรถขาว ประทุนรถขาว เชือกขาว ด้ามประตักขาว ร่มขาว ผ้าโพกขาว ผ้านุ่งขาว รองเท้าขาว พัดวาลวิชนีที่ด้ามพัดก็ขาว ชนเห็นท่านผู้นี้แล้ว พูดอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ยานประเสริฐหนอ รูปของยานประเสริฐหนอ ดังนี้.

[๑๓]

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีแล้ว เวลาปัจฉาภัตกลับจากบิณฑบาต เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้า ข้าพระองค์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ข้าพระองค์เห็นชาณุสโสณีพราหมณ์ออกจากพระนครสาวัตถี ด้วยรถม้าขาวล้วน ได้ยินว่า ม้าที่เทียมเป็นม้าขาว เครื่องประดับขาว ตัวรถขาว ประทุนรถขาว เชือกขาว ด้ามประตักขาว ร่มขาว ผ้าโพกขาว ผ้านุ่งขาว รองเท้าขาว พัดวาลวิชนีที่ด้ามก็ขาว ชนเห็นท่านผู้นี้แล้ว พูดอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ยานประเสริฐหนอ รูปของยานประเสริฐหนอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์อาจทรงบัญญัติยานอันประเสริฐในธรรมวินัยนี้ได้ไหมหนอ?

[๑๔]

สกฺกา อานนฺทาติ ภควา อโวจ อิมสฺเสว โข เอตํ อานนฺท อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อธิวจนํ พฺรหฺมยานํ อิติปิ ธมฺมยานํ อิติปิ อนุตฺตโร สงฺคามวิชโย อิติปิฯ

[๑๕]

สมฺมาทิฏฺฐิ อานนฺท ภาวิตา พหุลีกตา ราควินยปริโยสานา โหติ โทสวินยปริโยสานา โหติ โมหวินยปริโยสานา โหติฯ

[๑๖]

สมฺมาสงฺกปฺโป อานนฺท ภาวิโต พหุลีกโต ราควินยปริโยสาโน โหติ โทสวินยปริโยสาโน โหติ โมหวินยปริโยสาโน โหติฯ

[๑๗]

สมฺมาวาจา อานนฺท ภาวิตา พหุลีกตา ราควินยปริโยสานา โหติ โทสวินยปริโยสานา โหติ โมหวินยปริโยสานา โหติฯ

[๑๘]

สมฺมากมฺมนฺโต อานนฺท ภาวิโต พหุลีกโต ราควินยปริโยสาโน โหติ โทสวินยปริโยสาโน โหติ โมหวินยปริโยสาโน โหติฯ

[๑๙]

สมฺมาอาชีโว อานนฺท ภาวิโต พหุลีกโต ราควินยปริโยสาโน โหติ โทสวินยปริโยสาโน โหติ โมหวินยปริโยสาโน โหติฯ

[๒๐]

สมฺมาวายาโม อานนฺท ภาวิโต พหุลีกโต ราควินยปริโยสาโน โหติ โทสวินยปริโยสาโน โหติ โมหวินยปริโยสาโน โหติฯ

[๒๑]

สมฺมาสติ อานนฺท ภาวิตา พหุลีกตา ราควินยปริโยสานา โหติ โทสวินยปริโยสานา โหติ โมหวินยปริโยสานา โหติฯ

[๒๒]

สมฺมาสมาธิ อานนฺท ภาวิโต พหุลีกโต ราควินยปริโยสาโน โหติ โทสวินยปริโยสาโน โหติ โมหวินยปริโยสาโน โหติฯ

[๑๔]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ อาจบัญญัติได้ คำว่ายานอันประเสริฐ เป็นชื่อของอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้เอง เรียกกันว่า พรหมยานบ้าง ธรรมยานบ้าง รถพิชัยสงครามอันยอดเยี่ยมบ้าง.

[๑๕]

ดูกรอานนท์ สัมมาทิฏฐิบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

[๑๖]

ดูกรอานนท์ สัมมาสังกัปปะบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

[๑๗]

ดูกรอานนท์ สัมมาวาจาบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

[๑๘]

ดูกรอานนท์ สัมมากัมมันตะบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

[๑๙]

ดูกรอานนท์ สัมมาอาชีวะบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

[๒๐]

ดูกรอานนท์ สัมมาวายามะบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

[๒๑]

ดูกรอานนท์ สัมมาสติบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

[๒๒]

ดูกรอานนท์ สัมมาสมาธิบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด.

(๒๓)

อิมินา โข เอตํ อานนฺท ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา อิมสฺเสเวตํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อธิวจนํ พฺรหฺมยานํ อิติปิ ธมฺมยานํ อิติปิ อนุตฺตโร สงฺคามวิชโย อิติปีติ ฯ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

(๒๔)

ยสฺส สทฺธา จ ปญฺญา จ ธมฺมา ยุตฺตา[๑] สทฺธา ธุรํ
หิริ อีสา มโน โยตฺตํ สติ อารกฺขสารถิ ฯ
รโถ สีลปริกฺขาโร ฌานกฺโข จกฺกวีริโย
อุเปกฺขา ธุรสมาธิ อนิจฺฉา ปริวารณํ ฯ
อพฺยาปาโท อวิหึสา วิเวโก ยสฺส อาวุธํ
ตีติกฺขา ธมฺมสนฺนาโห[๒] โยคกฺเขมาย วตฺตติ ฯ
เอตทตฺตนิ[๓] สมฺภูตํ พฺรหฺมยานํ อนุตฺตรํ
นิยฺยนฺติ ธีรา โลกมฺหา อญฺญทตฺถุ ชยํ ชยนฺติ ฯ

---

๑. โป. ยุตฺตา สทฺธา ธุรํ ฯ ม. ยุ. ยุตฺตา สทา ธุรํ ฯ
๒. ม. จมฺมสนฺนาโห ฯ
๓. ยุ. เอตทตฺตนิยํ ภูตํ ฯ

〔๒๓〕

ดูกรอานนท์ ข้อว่า ยานอันประเสริฐ เป็นชื่อของอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้เอง เรียกกันว่า พรหมยานบ้าง ธรรมยานบ้าง รถพิชัยสงครามอันยอดเยี่ยมบ้างนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้แล.

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

〔๒๔〕

อริยมรรคญาณนั้นมีธรรม คือ ศรัทธากับปัญญาเป็นแอก มีศรัทธาเป็นทูบ
มีหิริเป็นงอน มีใจเป็นเชือกชัก มีสติเป็นสารถีผู้ควบคุม
รถนี้มีศีลเป็นเครื่องประดับ มีญาณเป็นเพลา มีความเพียรเป็นล้อ
มีอุเบกขากับสมาธิเป็นทูบ ความไม่อยากได้เป็นประทุน
กุฑบุตร[๑]ใดมีความไม่พยาบาท ความไม่เบียดเบียน และวิเวกเป็นอาวุธ
มีความอดทนเป็นเกราะหนัง กุลบุตรนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะ
พรหมยานอันยอดเยี่ยมนี้ เกิดแล้วในตนของบุคคลเหล่าใด
บุคคลเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์
ย่อมออกไปจากโลก โดยความแน่ใจว่า มีชัยชนะโดยแท้.

จบ สูตรที่ ๔

---

๑. กุลบุตร *-ผู้รวบรวม*

(๒๕)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ อิธ โน ภนฺเต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อเมฺห เอวํ ปุจฺฉนฺติ กิมตฺถิยํ อาวุโส สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติฯ เอวํ ปุฏฺฐา มยํ ภนฺเต เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากโรม ทุกฺขสฺส โข อาวุโส ปริญฺญตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติฯ กจฺจิ มยํ ภนฺเต เอวํ ปุฏฺฐา เอวํ พฺยากรมานา วุตฺต วาทิโน เจว ภควโต โหม น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขาม ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรม น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตีติฯ

(๒๖)

ตคฺฆ ตุเมฺห ภิกฺขเว เอวํ ปุฏฺฐา เอวํ พฺยากรมานา วุตฺตวาทิโน เจว เม โหถ น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขถ ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรถ น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉติ ทุกฺขสฺส หิ ปริญฺญตฺถํ มยิ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติฯ

(๒๗)

สเจ โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ อตฺถิ ปนาวุโส มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายาติฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ อตฺถิ โข อาวุโส มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายาติฯ

(๒๘)

กตโม จ ภิกฺขเว มคฺโค กตมา ปฏิปทา เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายาติฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา เอตสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญายาติฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถาติฯ

กิมัตถิยสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อกำหนดรู้ทุกข์

[๒๕]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้นแล ภิกษุมากรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ถามพวกข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดม เพื่อประโยชน์อะไร ? พวกข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว จึงพยากรณ์แก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น อย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเราอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อกำหนดรู้ทุกข์ พวกข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พยากรณ์อย่างนี้ ชื่อว่ากล่าวตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ไม่กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกไร ๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนพึงติเตียนได้ละหรือ.

[๒๖]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ช่างเถิด พวกเธอถูกถามอย่างนั้นแล้ว พยากรณ์อย่างนั้น ชื่อว่ากล่าวตามคำที่เรากล่าวไว้แล้ว ไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกไร ๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนพึงติเตียนได้ เพราะพวกเธออยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในเรา เพื่อกำหนดรู้ทุกข์.

[๒๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก พึงถามพวกเธออย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็หนทางมีอยู่หรือ ปฏิปทาเพื่อกำหนดรู้ทุกข์นั้นมีอยู่หรือ ? พวกเธอถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์แก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย หนทางมีอยู่ ปฏิปทาเพื่อกำหนดรู้ทุกข์นั้นมีอยู่.

[๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็หนทางเป็นไฉน ปฏิปทาเพื่อกำหนดรู้ทุกข์เป็นไฉน อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เป็นหนทาง นี้เป็นปฏิปทาเพื่อกำหนดรู้ทุกข์นั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอถูกถามอย่างนั้นแล้ว พึงพยากรณ์แก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้.

จบ สูตรที่ ๕

(๒๙)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ พฺรหฺมจริยํ พฺรหฺมจริยนฺติ ภนฺเต วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข ภนฺเต พฺรหฺมจริยํฯ กตมํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติฯ

(๓๐)

อยเมว โข ภิกฺขุ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค พฺรหฺมจริยํฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ โย โข ภิกฺขุ ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย อิทํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติฯ

(๓๑)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ ราควินโย โทสวินโย โมหวินโยติ ภนฺเต วุจฺจติฯ กิสฺส นุ โข เอตํ ภนฺเต อธิวจนํ ราควินโย โทสวินโย โมหวินโยติฯ นิพฺพานธาตุยา โข เอตํ ภิกฺขุ อธิวจนํ ราควินโย โทสวินโย โมหวินโยติฯ อาสวานํ ขโย เตน วุจฺจตีติฯ

(๓๒)

เอวํ วุตฺเต โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ อมตํ อมตนฺติ ภนฺเต วุจฺจติฯ กตมํ นุ โข ภนฺเต อมตํ กตโม อมตคามิมคฺโคติฯ โย โข ภิกฺขุ ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย อิทํ วุจฺจติ อมตํฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อมตคามิมคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธีติฯ

ภิกขุสูตรที่ ๑

ว่าด้วยพรหมจรรย์และที่สุดพรหมจรรย์

[๒๙]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่าพรหมจรรย์ๆ ดังนี้ ก็พรหมจรรย์เป็นไฉน ที่สุดแห่งพรหมจรรย์เป็นไฉน?

[๓๐]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้แลเป็นพรหมจรรย์ ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์.[๑]

จบ สูตรที่ ๖

ภิกขุสูตรที่ ๒

ความกำจัดราคะ เป็นชื่อนิพพานธาตุ

[๓๑]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า ความกำจัดราคะ ความกำจัดโทสะ ความกำจัดโมหะ ดังนี้ คำว่า ความกำจัดราคะ ความกำจัดโทสะ ความกำจัดโมหะ นี้เป็นชื่อแห่งอะไรหนอ?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ คำว่า ความกำจัดราคะ ความกำจัดโทสะ ความกำจัดโมหะ นี้เป็นชื่อแห่งนิพพานธาตุ เพราะเหตุนั้น จึงเรียกว่า ธรรมนี้เป็นที่สิ้นอาสวะ.

ความสิ้นราคะ ชื่อว่าอมตะ

[๓๒]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุนั้นได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า อมตะๆ ดังนี้ อมตะเป็นไฉน ทางที่จะให้ถึงอมตะเป็นไฉน?

พ. ดูกรภิกษุ ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่าอมตะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้แลเรียกว่า ทางที่จะให้ถึงอมตะ.

จบ สูตรที่ ๗

---

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๕๗] ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

(๓๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ อริยํ โว ภิกฺขเว อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ เทเสสฺสามิ วิภชิสฺสามิ ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามีติฯ เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ กตโม จ ภิกฺขเว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ

(๓๔)

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิฯ ยํ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข ญาณํ ทุกฺขสมุทเย ญาณํ ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิฯ

(๓๕)

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโปฯ โย โข ภิกฺขเว เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป อพฺยาปาทสงฺกปฺโป อวิหึสาสงฺกปฺโปฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโปฯ

(๓๖)

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจาฯ ยา โข ภิกฺขเว มุสาวาทา เวรมณี ปิสุณาย วาจาย เวรมณี ผรุสาย วาจาย เวรมณี สมฺผปฺปลาปา เวรมณีฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาวาจาฯ

(๓๗)

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโตฯ ยา โข ภิกฺขเว ปาณาติปาตา เวรมณี อทินฺนาทานา เวรมณี อพฺรหฺมจริยา เวรมณีฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโตฯ

(๓๘)

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโวฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก มิจฺฉาอาชีวํ ปหาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโวฯ

วิภังคสูตร

อริยมรรค ๘

[๓๓]

สาวัตถีนิทาน. พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง จักจำแนกอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังอริยมรรคนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุพวกนั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ.

[๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาทิฏฐิเป็นไฉน? ความรู้ในทุกข์ ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ.

[๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะเป็นไฉน? ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในอันไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

[๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาเป็นไฉน? เจตนาเครื่องงดเว้นจากพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา.

[๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะเป็นไฉน? เจตนาเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน จากอพรหมจรรย์ นี้เรียกว่า สัสมากัมมันตะ.[๑]

[๓๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จชีวิตอยู่ด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ.

---

๑. สัมมากัมมันตะ *-ผู้รวบรวม*

(๓๙)

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาวายาโม ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาวายาโม ฯ

(๔๐)

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาสติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาสติ ฯ

(๔๑)

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสมาธิ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาสมาธีติ ฯ

[๓๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมาวายามะเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามก ที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรม ที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อความ ตั้งมั่น ไม่ฟั่นเฟือน เพิ่มพูน ไพบูลย์ เจริญ บริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ.

[๔๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสติเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็น กายในกายเนือง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัส ในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณา เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและ โทมนัสในโลกเสีย นี้เรียกว่า สัมมาสติ.

[๔๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสมาธิเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยญาน[๑]ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เธอบรรลุจตุตถฌาณ ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ.

จบ สูตรที่ ๘

---

๑. ตติยฌาน *-ผู้รวบรวม*

(๔๒)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สาลิสูกํ วา ยวสูกํ วา มิจฺฉาปณิหิตํ หตฺเถน วา ปาเทน วา อกฺกนฺตํ หตฺถํ วา ปาทํ วา ภินฺทิสฺสติ โลหิตํ วา อุปฺปาเทสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ มิจฺฉาปณิหิตตฺตา ภิกฺขเว สูกสฺสฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว โส วต ภิกฺขุ มิจฺฉาปณิหิตาย ทิฏฺฐิยา มิจฺฉาปณิหิตาย มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภินฺทิสฺสติ วิชฺชํ อุปฺปาเทสฺสติ นิพฺพานํ สจฺฉิกริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ มิจฺฉาปณิหิตตฺตา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิยาฯ

(๔๓)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สาลิสูกํ วา ยวสูกํ วา สมฺมาปณิหิตํ หตฺเถน วา ปาเทน วา อกฺกนฺตํ หตฺถํ วา ปาทํ วา ภินฺทิสฺสติ โลหิตํ วา อุปฺปาเทสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ สมฺมาปณิหิตตฺตา ภิกฺขเว สูกสฺสฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว โส วต ภิกฺขุ สมฺมาปณิหิตาย ทิฏฺฐิยา สมฺมาปณิหิตาย มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภินฺทิสฺสติ วิชฺชํ อุปฺปาเทสฺสติ นิพฺพานํ สจฺฉิกริสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ สมฺมาปณิหิตตฺตา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิยาฯ

(๔๔)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาปณิหิตาย ทิฏฺฐิยา สมฺมาปณิหิตาย มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภินฺทิสฺสติ วิชฺชํ อุปฺปาเทสฺสติ นิพฺพานํ สจฺฉิกริสฺสติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาปณิหิตาย ทิฏฺฐิยา สมฺมาปณิหิตาย มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภินฺทิสฺสติ วิชฺชํ อุปฺปาเทสฺสติ นิพฺพานํ สจฺฉิกริสฺสตีติฯ

สุภสูตร

มรรคภาวนาที่ตั้งไว้ผิดและตั้งไว้ถูก

[๔๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเดือยข้าวสาลี หรือเดือยข้าวยวะ ที่บุคคลตั้งไว้ผิด มือหรือเท้าย่ำเหยียบแล้ว จักทำลายมือหรือเท้า หรือว่าจักให้ห้อเลือด ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเดือยบุคคลตั้งไว้ผิด ฉันใดก็ดี ภิกษุนั้นแล ฉันนั้นเหมือนกัน จักทำลายอวิชชา จักยังวิชชาให้เกิด จักทำนิพพานให้แจ้ง ด้วยความเห็นที่ตั้งไว้ผิด ด้วยการเจริญมรรคที่ตั้งไว้ผิด ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะความเห็นตั้งไว้ผิด.

[๔๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเดือยข้าวสาลี หรือเดือยข้าวยวะ ที่บุคคลตั้งไว้ถูก มือหรือเท้าย่ำเหยียบแล้ว จักทำลายมือหรือเท้า หรือว่าจักให้ห้อเลือด ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเดือยบุคคลตั้งไว้ถูก ฉันใดก็ดี ภิกษุนั้นแล ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักทำลายอวิชชา จักยังวิชชาให้เกิด จักทำนิพพานให้แจ้ง ด้วยความเห็นที่ตั้งไว้ถูก ด้วยการเจริญมรรคที่ตั้งไว้ถูก ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะความเห็นตั้งไว้ถูก.

[๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุจักทำลายอวิชชา จักยังวิชชาให้เกิด จักทำนิพพานให้แจ้ง ด้วยความเห็นที่ตั้งไว้ถูก ด้วยการเจริญมรรคที่ตั้งไว้ถูกอย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจักทำลายอวิชชา จักยังวิชชาให้เกิด จักทำนิพพานให้แจ้ง ด้วยความเห็นที่ตั้งไว้ถูก ด้วยการเจริญมรรคที่ตั้งไว้ถูก อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

[๔๕]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อถ โข นนฺทิโย ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข นนฺทิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ กติ นุ โข โภ โคตม ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา นิพฺพานคมา โหนฺติ นิพฺพานปรายนา นิพฺพานปริโยสานาติ ฯ อฏฺฐิเม โข นนฺทิย ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา นิพฺพานคมา โหนฺติ นิพฺพานปรายนา นิพฺพานปริโยสานา ฯ กตเม อฏฺฐ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิเม โข นนฺทิย อฏฺฐ ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา นิพฺพานคมา โหนฺติ นิพฺพานปรายนา นิพฺพานปริโยสานาติ ฯ

[๔๖]

เอวํ วุตฺเต นนฺทิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ธาเรยฺย จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ ฯ เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ ฯ

อวิชฺชาวคฺโค ปฐโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

อวิชฺชญฺจ[๑] อุปฑฺฒํ จ สารีปุตฺโต จ พฺราหฺมโณ
กิมตฺถิยํ[๒] จ เทฺว ภิกฺขู วิภงฺโค สุกนฺนฺทิยาติ[๓] ฯ

---

๑. ยุ. อวิชฺชา จ ฯ
๒. ม. ยุ. กิมตฺถิโย ฯ
๓. ยุ. สูกนนฺทิโยติ ฯ

นันทิยสูตร

ธรรม ๘ ประการ เป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน

[๔๕]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้นแล นันทิยปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ธรรมเท่าไรหนอแล ที่บุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า มีนิพพานเป็นที่สุด ?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนันทิยะ ธรรม ๘ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า มีนิพพานเป็นที่สุด ธรรม ๘ ประการเป็นไฉน ? คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ดูกรนันทิยะ ธรรม ๘ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า มีนิพพานเป็นที่สุด.

[๔๖]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นันทิยปริพาชกได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคดม ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระโคดม ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระโคดม ท่านพระโคดม ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูป ฉะนั้น ข้าพระองค์ขอถึงท่านพระโคดม กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคดมโปรดทรงจำข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสกถึงสรณะจนตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อวิชชาวรรค

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อวิชชาสูตร ๒. อุปัฑฒสูตร
๓. สาริปุตตสูตร ๔. พราหมณสูตร
๕. กิมัตถิยสูตร ๖. ภิกขุสูตรที่ ๑
๗. ภิกขุสูตรที่ ๒ ๘. วิภังคสูตร
๙. สุกสูตร ๑๐. นันทิยสูตร

วิหารวคฺโค ทุติโย

(๔๗)

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อิจฺฉามหํ ภิกฺขเว อฑฺฒมาสํ ปฏิสลฺลียิตุํ นมฺหิ เกนจิ อุปสงฺกมิตพฺโพ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ฯ นาสฺสุธ โกจิ ภควนฺตํ อุปสงฺกมติ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกน ฯ

(๔๘)

อถ โข ภควา ตสฺส อฑฺฒมาสสฺส อจฺจเยน ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ เยน สฺวาหํ ภิกฺขเว วิหาเรน ปฐมาภิสมฺพุทฺโธ วิหรามิ ตสฺส ปเทเสน วิหาสึ โส เอวํ ปชานามิ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยาปิ เวทยิตํ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิปจฺจยาปิ เวทยิตํ สมฺมาสมาธิปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฉนฺทปจฺจยาปิ เวทยิตํ วิตกฺกปจฺจยาปิ เวทยิตํ สญฺญาปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฉนฺโท จ อวูปสนฺโต โหติ วิตกฺกา[๑] จ อวูปสนฺตา โหนฺติ สญฺญา จ อวูปสนฺตา โหติ ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฉนฺโท จ วูปสนฺโต โหติ วิตกฺกา[๒] จ วูปสนฺตา โหนฺติ สญฺญา จ วูปสนฺตา โหติ ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตํ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อตฺถิ วายามํ[๓] ตสฺมึปิ ฐาเน อนุปฺปตฺเต ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตนฺติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. วิตกฺโก จ อวูปสนฺโต โหติ ฯ
๒. ม. วูปสนฺโต ฯ เอวมุปริ ฯ
๓. ม. ยุ. อายามํ ฯ เอวมุปริ ฯ

วิหารวรรคที่ ๒

วิหารสูตรที่ ๑

ว่าด้วยปัจจัยแห่งเวทนา

[๔๗]

สาวัตถีนิทาน. พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราปรารถนาจะหลีกเร้นอยู่ตลอดกึ่งเดือน ใครๆ ไม่พึงเข้าไปหาเรา นอกจากภิกษุผู้นำบิณฑบาตไปให้รูปเดียว

ภิกษุทั้งหลายรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ในกึ่งเดือนนี้ไม่มีใครเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค นอกจากภิกษุผู้นำบิณฑบาตไปถวายรูปเดียว.

[๔๘]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่หลีกเร้นโดยล่วงไปกึ่งเดือนนั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราแรกตรัสรู้ ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันใด เราอยู่แล้วโดยส่วนแห่งวิหารธรรมอันนั้น เรารู้ชัดอย่างนี้ว่า เวทนาย่อมมี เพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความดำริผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความดำริชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะเจรจาผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะเจรจาชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะการงานผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะการงานชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะเลี้ยงชีพผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะเลี้ยงชีพชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะพยายามผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะพยายามชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความระลึกผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความระลึกชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความตั้งใจผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความตั้งใจชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะฉันทะเป็นปัจจัยบ้าง เพราะวิตกเป็นปัจจัยบ้าง เพราะสัญญาเป็นปัจจัยบ้าง เพราะฉันทวิตกและสัญญายังไม่สงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะฉันทวิตกและสัญญาสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะมีความพยายามเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง และเมื่อถึงฐานะนั้นแล้วเป็นปัจจัยบ้าง.

จบ สูตรที่ ๑

[๔๙]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อิจฺฉามหํ ภิกฺขเว เตมาสํ ปฏิสลฺลียิตุํ นมฺหิ เกนจิ อุปสงฺกมิตพฺโพ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ฯ นาสฺสุธ โกจิ ภควนฺตํ อุปสงฺกมติ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกน ฯ

[๕๐]

อถ โข ภควา ตสฺส เตมาสสฺส อจฺจเยน ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ เยน สฺวาหํ ภิกฺขเว วิหาเรน ปฐมาภิสมฺพุทฺโธ วิหรามิ ตสฺส ปเทเสน วิหาสึ โส เอวํ ปชานามิ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยาปิ เวทยิตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตํ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยาปิ เวทยิตํ สมฺมาทิฏฺฐิวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิปจฺจยาปิ เวทยิตํ มิจฺฉาสมาธิวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตํ สมฺมาสมาธิ-ปจฺจยาปิ เวทยิตํ สมฺมาสมาธิวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฉนฺทปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฉนฺทวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตํ วิตกฺกปจฺจยาปิ เวทยิตํ วิตกฺกวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตํ สญฺญาปจฺจยาปิ เวทยิตํ สญฺญาวูปสมปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฉนฺโท จ อวูปสนฺโต โหติ วิตกฺกา จ อวูปสนฺตา โหนฺติ สญฺญา จ อวูปสนฺตา โหติ ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตํ ฉนฺโท จ วูปสนฺโต โหติ วิตกฺกา จ วูปสนฺตา โหนฺติ สญฺญา จ วูปสนฺตา โหติ ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตํ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อตฺถิ วายามํ ตสฺมิมฺปิ ฐาเน อนุปฺปตฺเต ตปฺปจฺจยาปิ เวทยิตนฺติ ฯ

[๕๑]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ เสกฺโข[๑] เสกฺโขติ ภนฺเต

๑. ยุ. เสโข เสโขติ ฯ เอวมุปริ ฯ

วิหารสูตรที่ ๒

ว่าด้วยปัจจัยแห่งเวทนา

[๔๙]

สาวัตถีนิทาน. พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

เราปรารถนาจะหลีกเร้นอยู่ตลอด ๓ เดือน ใครๆ ไม่พึงเข้าไปหาเรา นอกจากภิกษุผู้นำบิณฑบาตไปให้รูปเดียว

ภิกษุทั้งหลายรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้วใน ๓ เดือนนี้ ไม่มีใครเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค นอกจากภิกษุผู้นำบิณฑบาตไปถวายรูปเดียว.

[๕๐]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่หลีกเร้นโดยล่วงไป ๓ เดือนนั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราแรกตรัสรู้ ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันใด เราอยู่แล้วโดยส่วนแห่งวิหารธรรมอันนั้น เรารู้ชัดอย่างนี้ว่า เวทนาย่อมมี เพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความเห็นผิดสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความเห็นสงบชอบ[๑]เป็นปัจจัยบ้าง ฯลฯ เพราะความตั้งใจผิดเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความตั้งใจผิดสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความตั้งใจชอบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะความตั้งใจชอบสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะฉันทะเป็นปัจจัยบ้าง เพราะฉันทะสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะวิตกเป็นปัจจัยบ้าง เพราะวิตกสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะสัญญาเป็นปัจจัยบ้าง เพราะสัญญาสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะฉันทวิตกและสัญญายังไม่สงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะฉันทวิตกและสัญญาสงบเป็นปัจจัยบ้าง เพราะมีความพยายามเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง และเมื่อถึงฐานะนั้นแล้วเป็นปัจจัยบ้าง.

จบ สูตรที่ ๒

เสขสูตร

องคคุณ ๘ ของพระเสขะ

[๕๑]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า พระเสขะๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ? จึงจะชื่อว่าเป็นพระเสขะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

---

๑. ความเห็นชอบสงบ *-ผู้รวบรวม*

วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต เสกฺโข โหตีติ ฯ อิธ ภิกฺขุ เสกฺขาย สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต โหติ ฯเปฯ เสกฺเขน สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโต โหติ ฯ เอตฺตาวตา โข ภิกฺขุ เสกฺโข โหตีติ ฯ

[๕๒]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อฏฺฐิเม ภิกฺขเว ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ กตเม อฏฺฐ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว อฏฺฐ ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ ฯ

[๕๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อฏฺฐิเม ภิกฺขเว ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยา ฯ กตเม อฏฺฐ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว อฏฺฐ ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยาติ ฯ

ดุกร[๑]ภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิอันเป็นของพระเสขะ ฯลฯ ประกอบด้วยสัมมาสมาธิอันเป็นของพระเสขะ ดูกรภิกษุ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล จึงจะชื่อว่าเป็นพระเสขะ.

จบ สูตรที่ ๓

อุปปาทสูตรที่ ๑

ธรรม ๘ ประการ ย่อมมีเพราะการปรากฏแห่งพระตถาคต

[๕๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากความปรากฏแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรม ๘ ประการเป็นไฉน? คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากความปรากฏแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า.

จบ สูตรที่ ๔

อุปปาทสูตรที่ ๒

ธรรม ๘ ประการ ย่อมมีเพราะพระวินัยของพระสุคต

[๕๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากวินัยของพระสุคต ธรรม ๘ ประการเป็นไฉน? คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากวินัยของพระสุคต.

จบ สูตรที่ ๕

---

๑. ดูกร *-ผู้รวบรวม*

[๕๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อฏฺฐิเม ภิกฺขเว ธมฺมา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา อนงฺคณา วิคตูปกฺกิเลสา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ กตเม อฏฺฐ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว อฏฺฐ ธมฺมา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา อนงฺคณา วิคตูปกฺกิเลสา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ ฯ

[๕๕]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อฏฺฐิเม ภิกฺขเว ธมฺมา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา อนงฺคณา วิคตูปกฺกิเลสา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยา ฯ กตเม อฏฺฐ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว อฏฺฐ ธมฺมา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา อนงฺคณา วิคตูปกฺกิเลสา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยาติ ฯ

ปริสุทธิสูตรที่ ๑

ธรรม ๘ ประการ ย่อมเกิดเพราะความปรากฏแห่งพระตถาคต

[๕๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ปราศจากอุปกิเลส ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากความปรากฏแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรม ๘ ประการเป็นไฉน? คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้แล บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ปราศจากอุปกิเลส ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากความปรากฏแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า.

จบ สูตรที่ ๖

ปริสุทธิสูตรที่ ๒

ธรรม ๘ ประการ ย่อมบริสุทธิ์เพราะวินัยของพระสุคต

[๕๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ปราศจากอุปกิเลส ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากวินัยของพระสุคต ธรรม ๘ ประการเป็นไฉน? คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้แล บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ปราศจากอุปกิเลส ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้นนอกจากวินัยของพระสุคต.

จบ สูตรที่ ๗

[๕๖]

สาวตฺถีนิทานํฯ เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ ภทฺโท ปาฏลิปุตฺเต วิหรนฺติ กุกฺกุฏาราเมฯ อถ โข อายสฺมา ภทฺโท สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺโท อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ อพฺรหฺมจริยํ อพฺรหฺมจริยนฺติ อาวุโส อานนฺท วุจฺจติ กตมํ นุ โข อาวุโส อพฺรหฺมจริยนฺติฯ สาธุ สาธุ อาวุโส ภทฺท ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมงฺโค[๑] ภทฺทกํ ปฏิภาณํ กลฺยาณี ปริปุจฺฉา เอวํ หิ ตฺวํ อาวุโส ภทฺท ปุจฺฉสิ อพฺรหฺมจริยํ อพฺรหฺมจริยนฺติ อาวุโส อานนฺท วุจฺจติ กตมํ นุ โข อาวุโส อพฺรหฺมจริยนฺติฯ เอวมาวุโสติฯ อยเมว โข อาวุโส อฏฺฐงฺคิโก มิจฺฉามคฺโค อพฺรหฺมจริยํฯ เสยฺยถีทํฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธีติฯ

[๕๗]

ปาฏลิปุตฺตนิทานํ ฯเปฯ พฺรหฺมจริยํ พฺรหฺมจริยนฺติ อาวุโส อานนฺท วุจฺจติ กตมํ นุ โข อาวุโส พฺรหฺมจริยํ กตมํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติฯ สาธุ สาธุ โข[๒] อาวุโส ภทฺท ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมงฺโค ภทฺทกํ ปฏิภาณํ กลฺยาณี ปริปุจฺฉา เอวํ หิ ตฺวํ อาวุโส ภทฺท ปุจฺฉสิ พฺรหฺมจริยํ พฺรหฺมจริยนฺติ อาวุโส อานนฺท วุจฺจติ กตมํ นุ โข อาวุโส พฺรหฺมจริยํ กตมํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติฯ เอวมาวุโสติฯ อยเมว โข อาวุโส อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค พฺรหฺมจริยํฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ โย โข อาวุโส ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย อิทํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติฯ

---

๑. ยุ. อุมฺมคฺโคฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. โขสทฺโท นตฺถิฯ

กุกกุฏารามสูตรที่ ๑

มิจฉามรรค ว่าด้วยอพรหมจรรย์

[๕๖]

ข้าพเจ้าได้สดับแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์และท่านพระภัททะอยู่ ณ กุกกุฏาราม ใกล้นครปาฏลีบุตร ครั้งนั้น ท่านพระภัททะออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระอานนท์ ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ถามท่านพระอานนท์ว่า ท่านอานนท์ ที่เรียกว่า อพรหมจรรย์ๆ ดังนี้ อพรหมจรรย์เป็นไฉนหนอ? ท่านพระอานนท์ตอบว่า ดีละๆ ท่านภัททะ ท่านช่างคิด ช่างหลักแหลม ช่างไต่ถาม ก็ท่านถามอย่างนี้หรือว่า ท่านอานนท์ ที่เรียกว่า อพรหมจรรย์ๆ ดังนี้ อพรหมจรรย์นี้เป็นไฉนหนอ?

ภ. อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ

อา. **มิจฉามรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาสมาธิ นี้แลเป็นอพรหมจรรย์.**

จบ สูตรที่ ๘

กุกกุฏารามสูตรที่ ๒

ว่าด้วยพรหมจรรย์

[๕๗]

ปาฏลิปุตตนิทาน. ภ. ท่านอานนท์ ที่เรียกว่าพรหมจรรย์ๆ ดังนี้ พรหมจรรย์เป็นไฉนหนอ? ที่สุดของพรหมจรรย์เป็นไฉน?

อา. ดีละๆ ท่านภัททะ ท่านช่างคิด ช่างหลักแหลม ช่างไต่ถาม ก็ท่านถามอย่างนี้หรือว่า ท่านอานนท์ ที่เรียกว่า พรหมจรรย์ๆ ดังนี้ พรหมจรรย์เป็นไฉนหนอ? ที่สุดของพรหมจรรย์เป็นไฉน?

ภ. อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ.

อา. **อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้แลเป็นพรหมจรรย์ ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ นี้เป็นที่สุดของพรหมจรรย์.**[๑]

จบ สูตรที่ ๙

---

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๓๐] ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

〔๕๘〕

ปาฏลิปุตฺตนิทานํ ฯ พฺรหฺมจริยํ พฺรหฺมจริยนฺติ อาวุโส อานนฺท วุจฺจติ กตมํ นุ โข อาวุโส พฺรหฺมจริยํ กตโม พฺรหฺมจารี กตมํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติ ฯ สาธุ สาธุ อาวุโส ภทฺท ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมงฺโค ภทฺทกํ ปฏิภาณํ กลฺยาณี ปริปุจฺฉา เอวํ หิ ตฺวํ อาวุโส ภทฺท ปุจฺฉสิ พฺรหฺมจริยํ พฺรหฺมจริยนฺติ อาวุโส อานนฺท วุจฺจติ กตมํ นุ โข อาวุโส พฺรหฺมจริยํ กตโม พฺรหฺมจารี กตมํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติ ฯ เอวมาวุโสติ ฯ อยเมว โข อาวุโส อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค พฺรหฺมจริยํ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ โย โข อาวุโส อิมินา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน สมนฺนาคโต อยํ วุจฺจติ พฺรหฺมจารี ฯ โย โข อาวุโส ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย อิทํ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติ ฯ สุตฺตตฺตยํ[๑] เอกนิทานํ ฯ

วิหารวคฺโค ทุติโย ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

เทฺว วิหารา จ เสโข จ อุปฺปาเท[๒] อปเร ทุเว
ปริสุทฺเธน เทฺว วุตฺตา กุกฺกุฏาราเมน ตโยติ ฯ

---

๑. ม. ตีณิ สุตฺตนฺตานิ เอกนิทานานิ ฯ ยุ. อิเมสํ ติณฺณํ สุตฺตนฺตานํ เอกนิทานํ ฯ
๒. ม. อุปฺปาทา ... ฯ

กุกกุฏารามสูตรที่ ๓

ว่าด้วยพรหมจรรย์และพรหมจารี

[๕๘]

ปาฏลิปุตตนิทาน. ภ. ท่านอานนท์ ที่เรียกว่า พรหมจรรย์ ๆ ดังนี้ พรหมจรรย์เป็นไฉนหนอ? พรหมจารีเป็นไฉน? ที่สุดของพรหมจรรย์เป็นไฉน?

อา. ดีละ ๆ ท่านภัททะ ท่านช่างคิด ช่างหลักแหลม ช่างไต่ถาม ก็ท่านถามอย่างนี้หรือว่า ท่านอานนท์ ที่เรียกว่า พรหมจรรย์ ๆ ดังนี้ พรหมจรรย์เป็นไฉนหนอ? พรหมจารีเป็นไฉน? ที่สุดของพรหมจรรย์เป็นไฉน?

ภ. อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ

อา. อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้แล เป็นพรหมจรรย์ บุคคลผู้ประกอบด้วยอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้เรียกว่า เป็นพรหมจารี ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ นี้เป็นที่สุดของพรหมจรรย์.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ วิหารวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิหารสูตรที่ ๑
๒. วิหารสูตรที่ ๒
๓. เสขสูตร
๔. อุปปาทสูตรที่ ๑
๕. อุปปาทสูตรที่ ๒
๖. ปริสุทธิสูตรที่ ๑
๗. ปริสุทธิสูตรที่ ๒
๘. กุกกุฏารามสูตรที่ ๑
๙. กุกกุฏารามสูตรที่ ๒
๑๐. กุกกุฏารามสูตรที่ ๓

มิจฺฉตฺตวคฺโค ตติโย

〔๕๙〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ มิจฺฉตฺตญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ สมฺมตฺตญฺจ ตํ สุณาถ ฯ

〔๖๐〕

กตมญฺจ ภิกฺขเว มิจฺฉตฺตํ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว มิจฺฉตฺตํ ฯ

〔๖๑〕

กตมญฺจ ภิกฺขเว สมฺมตฺตํ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมตฺตนฺติ ฯ

〔๖๒〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อกุสเล จ โว ภิกฺขเว ธมฺเม เทสิสฺสามิ กุสเล จ ธมฺเม ตํ สุณาถ ฯ

〔๖๓〕

กตเม จ ภิกฺขเว อกุสลา ธมฺมา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ ฯ อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อกุสลา ธมฺมา ฯ

〔๖๔〕

กตเม จ ภิกฺขเว กุสลา ธมฺมา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว กุสลา ธมฺมาติ ฯ

มิจฉัตตวรรคที่ ๓

มิจฉัตตสูตร

ความเห็นผิด-ความเห็นถูก

[๕๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงมิจฉัตตะ (ความผิด) และสัมมัตตะ (ความถูก) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๖๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉัตตะเป็นไฉน? ความเห็นผิด ฯลฯ ความตั้งใจผิด นี้เรียกว่า มิจฉัตตะ.

[๖๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมัตตะเป็นไฉน? ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า สัมมัตตะ.

จบ สูตรที่ ๑

อกุศลธรรมสูตร

อกุศลธรรม-กุศลธรรม

[๖๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอกุศลธรรมและกุศลธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง จงฟังเรื่องนั้น.

[๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อกุศลธรรมเป็นไฉน? ความเห็นผิด ฯลฯ ความตั้งใจผิด นี้เรียกว่า อกุศลธรรม.

[๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กุศลธรรมเป็นไฉน? ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า กุศลธรรม.

จบ สูตรที่ ๒

[๖๕]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ มิจฺฉาปฏิปทญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ สมฺมาปฏิปทญฺจ ตํ สุณาถ ฯ

[๖๖]

กตมา จ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปทา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปทา ฯ

[๖๗]

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปทา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปทาติ ฯ

[๖๘]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ คิหิโน วาหํ ภิกฺขเว ปพฺพชิตสฺส วา มิจฺฉาปฏิปทํ น วณฺเณมิ ฯ คิหี วา ภิกฺขเว ปพฺพชิโต วา มิจฺฉาปฏิปนฺโน มิจฺฉาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ นาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํ ฯ กตมา จ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปทา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปทา ฯ คิหิโน วาหํ ภิกฺขเว ปพฺพชิตสฺส วา มิจฺฉาปฏิปทํ น วณฺเณมิ ฯ คิหี วา ภิกฺขเว ปพฺพชิโต วา มิจฺฉาปฏิปนฺโน มิจฺฉาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ นาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํ ฯ

ปฏิปทาสูตรที่ ๑

มิจฉาปฏิปทา-สัมมาปฏิปทา

[๖๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมิจฉาปฏิปทาและสัมมาปฏิปทาแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง จงฟังเรื่องนั้น.

[๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาปฏิปทาเป็นไฉน? ความเห็นผิด ฯลฯ ความตั้งใจผิด นี้เรียกว่า มิจฉาปฏิปทา.

[๖๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาปฏิปทาเป็นไฉน? ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า สัมมาปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๓

ปฏิปทาสูตรที่ ๒

ว่าด้วยญายธรรม

[๖๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญ มิจฉาปฏิปทาของคฤหัสถ์หรือบรรพชิต คฤหัสถ์หรือบรรพชิตปฏิบัติผิดแล้ว ย่อมไม่ฟัง [๑] ญายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จ เพราะความปฏิบัติผิดเป็นตัวเหตุ ก็มิจฉาปฏิปทาเป็นไฉน? ความเห็นผิด ฯลฯ ความตั้งใจผิด นี้เรียกว่า มิจฉาปฏิปทา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญมิจฉาปฏิปทาของคฤหัสต์หรือบรรพชิต คฤหัสถ์หรือบรรพชิตปฏิบัติผิดแล้ว ย่อมไม่ยังญายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จ เพราะความปฏิบัติผิดเป็นตัวเหตุ.

---

๑. ย่อมไม่ยัง *-ผู้รวบรวม*

(๖๙)

คิหิโน วาหํ ภิกฺขเว ปพฺพชิตสฺส วา สมฺมาปฏิปทํ วณฺเณมิฯ คิหี วา ภิกฺขเว ปพฺพชิโต วา สมฺมาปฏิปนฺโน สมฺมาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปทาฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปทาฯ คิหิโน วาหํ ภิกฺขเว ปพฺพชิตสฺส วา สมฺมาปฏิปทํ วณฺเณมิฯ คิหี วา ภิกฺขเว ปพฺพชิโต วา สมฺมาปฏิปนฺโน สมฺมาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติฯ

(๗๐)

สาวตฺถีนิทานํฯ อสปฺปุริสญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ สปฺปุริสญฺจ ตํ สุณาถฯ

(๗๑)

กตโม จ ภิกฺขเว อสปฺปุริโสฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาโจ มิจฺฉากมฺมนฺโต มิจฺฉาอาชีโว มิจฺฉาวายาโม มิจฺฉาสติ มิจฺฉาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อสปฺปุริโสฯ

(๗๒)

กตโม จ ภิกฺขเว สปฺปุริโสฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาโจ สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สปฺปุริโสติฯ

〔๖๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราสรรเสริญ สัมมาปฏิปทาของคฤหัสถ์หรือบรรพชิต คฤหัสถ์หรือบรรพชิตปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมยังญายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จ เพราะความปฏิบัติชอบเป็นตัวเหตุ ก็สัมมาปฏิปทาเป็นไฉน? ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า สัมมาปฏิปทา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราสรรเสริญสัมมาปฏิปทาของคฤหัสถ์หรือบรรพชิต คฤหัสถ์หรือบรรพชิตปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมยังญายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จ เพราะความปฏิบัติชอบเป็นตัวเหตุ.

จบ สูตรที่ ๔

อสัปปุริสสูตรที่ ๑

ว่าด้วยอสัตบุรุษ-สัตบุรุษ

〔๗๐〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอสัตบุรุษและสัตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง จงฟังเรื่องนั้น.

〔๗๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อสัตบุรุษเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นผิด ดำริผิด เจรจาผิด ทำการงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด บุคคลนี้เรียกว่า อสัตบุรุษ.

〔๗๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัตบุรุษเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษ.

จบ สูตรที่ ๕

[๗๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อสปฺปุริสญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ อสปฺปุริเสน อสปฺปุริสตรญฺจ ฯ สปฺปุริสญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ สปฺปุริเสน สปฺปุริสตรญฺจ ตํ สุณาถ ฯ

[๗๔]

กตโม จ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ฯ

[๗๕]

กตโม จ ภิกฺขเว อสปฺปุริเสน อสปฺปุสตโร ฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ มิจฺฉาญาณี มิจฺฉาวิมุตฺติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อสปฺปุริเสน อสปฺปุริสตโร ฯ

[๗๖]

กตโม จ ภิกฺขเว สปฺปุริโส ฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สปฺปุริโส ฯ

[๗๗]

กตโม จ ภิกฺขเว สปฺปุริเสน สปฺปุริสตโร ฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ สมฺมาญาณี สมฺมาวิมุตฺติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สปฺปุริเสน สปฺปุริสตโรติ ฯ

อสัปปุริสสูตรที่ ๒

ว่าด้วยอสัตบุรุษและสัตบุรุษที่ยิ่งกว่า

[๗๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอสัตบุรุษและอสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ แก่เธอทั้งหลาย จักแสดงสัตบุรุษและสัตบุรุษผู้ยิ่งกว่าสัตบุรุษ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๗๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อสัตบุรุษเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นผิด ฯลฯ ตั้งใจผิด บุคคลนี้เรียกว่า อสัตบุรุษ.

[๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อสัตบุรุษผู้ยิ่งกว่าอสัตบุรุษเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นผิด ฯลฯ ตั้งใจผิด รู้ผิด พ้นผิด บุคคลนี้เรียกว่า อสัตบุรุษผู้ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ.

[๗๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัตบุรุษเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นชอบ ฯลฯ ตั้งใจชอบ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษ.

[๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัตบุรุษผู้ยิ่งกว่าสัตบุรุษเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นชอบ ฯลฯ ตั้งใจชอบ รู้ชอบ พ้นชอบ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษผู้ยิ่งกว่าสัตบุรุษ.

จบ สูตรที่ ๖

〔๗๘〕

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กุมฺโภ อนาธาโร สุปฺปวตฺติโย โหติ สาธาโร ทุปฺปวตฺติโย โหติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว จิตฺตํ อนาธารํ สุปฺปวตฺติยํ โหติ สาธารํ ทุปฺปวตฺติยํ โหติฯ

〔๗๙〕

โก จ ภิกฺขเว จิตฺตสฺส อาธาโรฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ อยํ จิตฺตสฺส อาธาโรฯ

〔๘๐〕

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กุมฺโภ อนาธาโร สุปฺปวตฺติโย โหติ สาธาโร ทุปฺปวตฺติโย โหติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว จิตฺตํ อนาธารํ สุปฺปวตฺติยํ โหติ สาธารํ ทุปฺปวตฺติยํ โหตีติฯ

〔๘๑〕

สาวตฺถีนิทานํฯ อริยํ โว ภิกฺขเว สมฺมาสมาธึ เทเสสฺสามิ สอุปนิสํ สปริกฺขารํ ตํ สุณาถฯ

〔๘๒〕

กตโม จ ภิกฺขเว อริโย สมฺมาสมาธิ สอุปนิโส สปริกฺขาโรฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ[๑] ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ

〔๘๓〕

ยา โข ภิกฺขเว อิเมหิ สตฺตหงฺเคหิ จิตฺตสฺส เอกคฺคตา สปริกฺขตา[๒] อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริโย สมฺมาสมาธิ สอุปนิโส อิติปิ สปริกฺขาโร อิติปีติฯ

---

๑. ม. สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสติฯ

๒. โป. ปริกฺขรตาฯ ม. สปริกฺขารตาฯ ยุ. สปริกฺขาราฯ

กุมภสูตร

ธรรมเครื่องรองรับจิต

[๗๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหม้อที่ไม่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ง่าย ที่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ยาก ฉันใด จิตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ง่าย ที่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ยาก.

[๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเป็นเครื่องรองรับจิต อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เป็นเครื่องรองรับจิต.

[๘๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหม้อที่ไม่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ง่าย ที่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ยาก ฉันใด จิตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ง่าย ที่มีเครื่องรองรับ ย่อมกลิ้งไปได้ยาก.

จบ สูตรที่ ๗

สมาธิสูตร

ว่าด้วยสัมมาสมาธิอันประเสริฐ

[๘๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัมมาสมาธิอันประเสริฐ พร้อมทั้งเหตุ พร้อมทั้งเครื่องประกอบแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๘๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสมาธิอันประเสริฐ พร้อมทั้งเหตุ พร้อมทั้งเครื่องประกอบเป็นไฉน? คือความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ.

[๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความที่จิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว ความที่จิตมีเครื่องประกอบด้วยองค์ ๗ ประการเหล่านี้นั้น เรียกว่าสัมมาสมาธิอันประเสริฐ พร้อมทั้งเหตุบ้าง พร้อมทั้งเครื่องประกอบบ้าง.

จบ สูตรที่ ๘

[๘๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เวทนาฯ กตมา ติสฺโสฯ สุขา เวทนา ทุกฺขา เวทนา อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เวทนาฯ

[๘๕]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ[๑] เวทนานํ ปริญฺญาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

[๘๖]

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา อุตฺติโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อุตฺติโย ภควนฺตํ เอตทโวจ อิธ มยฺหํ ภนฺเต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ ปญฺจ กามคุณา วุตฺตา ภควตาฯ กตเม นุ โข ปญฺจ กามคุณา วุตฺตา[๒] ภควตาติฯ

[๘๗]

สาธุ สาธุ อุตฺติย ปญฺจ โขเม อุตฺติย กามคุณา วุตฺตา มยาฯ กตเม ปญฺจฯ จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยาฯ โสต-วิญฺเญยฺยา สทฺทาฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธาฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสาฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยาฯ อิเม โข อุตฺติย ปญฺจ กามคุณา วุตฺตา มยาฯ

---

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๒. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

เวทนาสูตร

เจริญอริยมรรคเพื่อกำหนดรู้เวทนา

[๘๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน? คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ เวทนา ๓ ประการนี้แล.

[๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ บุคคลพึงเจริญเพื่อกำหนดรู้เวทนา ๓ ประการนี้ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ บุคคลพึงเจริญเพื่อกำหนดรู้เวทนา ๓ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

อุตติยสูตร

เจริญอริยมรรคเพื่อละกามคุณ ๕

[๘๖]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระอุตติยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์หลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า กามคุณ ๕ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว กามคุณ ๕ ที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสไว้แล้วเป็นไฉนหนอ?

[๘๗]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ๆ อุตติยะ กามคุณ ๕ เหล่านี้ เรากล่าวไว้แล้ว กามคุณ ๕ เป็นไฉน? คือ รูปที่จะพึงรู้แจ้งได้ด้วยจักษุ น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่น่ารักยั่วยวน ชวนให้กำหนัด เสียงที่พึงรู้แจ้งด้วยหู... กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก... รสที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น... โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่น่ารักยั่วยวน ชวนให้กำหนัด ดูกรอุตติยะ กามคุณ ๕ เหล่านี้แล เรากล่าวไว้แล้ว.

[๘๘]

อิเมสํ โข อุตฺติย ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ ปหานาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพ ฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิเมสํ โข อุตฺติย ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ ปหานาย [๑] อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

มิจฺฉตฺตวคฺโค ตติโย ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

มิจฺฉตฺตํ อกุสลํ ธมฺมํ[๒] ทุเว ปฏิปทาปิ จ
อสปฺปุริเสน[๓] เทฺว วุตฺตา กุมฺโภ สมาธิ เวทนุตฺติเยนาติ ฯ

๑. ม. ยุ. อยํ ฯ
๒. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๓. ม. อสปฺปุริเสน เทฺว กุมฺโภ ฯ ยุ. เทฺว สปฺปุริเสน กุมฺโภ ฯ

〔๘๘〕

ดูกรอุตติยะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ บุคคลพึงเจริญ เพื่อละกามคุณ ๕ เหล่านี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ บุคคลพึงเจริญ เพื่อละกามคุณ ๕ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ มิจฉัตตวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มิจฉัตตสูตร	๒. อกุศลธรรมสูตร
๓. ปฏิปทาสูตรที่ ๑	๔. ปฏิปทาสูตรที่ ๒
๕. อสัปปุริสสูตรที่ ๑	๖. อสัปปุริสสูตรที่ ๒
๗. กุมภสูตร	๘. สมาธิสูตร
๙. เวทนาสูตร	๑๐. อุตติยสูตร

ปฏิปตฺติวคฺโค จตุตฺโถ

[๘๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ มิจฺฉาปฏิปตฺติญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ สมฺมาปฏิปตฺติญฺจ ตํ สุณาถฯ

[๙๐]

กตมา จ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปตฺติฯ เสยฺยถีทํฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปตฺติฯ

[๙๑]

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปตฺติฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปตฺตีติฯ

[๙๒]

สาวตฺถีนิทานํฯ มิจฺฉาปฏิปนฺนญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ สมฺมาปฏิปนฺนญฺจ ตํ สุณาถฯ

[๙๓]

กตโม จ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปนฺโนฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว[๑] มิจฺฉาปฏิปนฺโนฯ

[๙๔]

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปนฺโนฯ อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมฺมาทิฏฺฐิโก โหติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาปฏิปนฺโนติฯ

---

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

ปฏิปัตติวรรคที่ ๔

ปฏิปัตติสูตร

ว่าด้วยมิจฉาปฏิบัติ-สัมมาปฏิบัติ

[๘๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมิจฉาปฏิบัติ และสัมมาปฏิบัติแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๙๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาปฏิบัติเป็นไฉน? คือ ความเห็นผิด ฯลฯ ความตั้งใจผิด นี้เรียกว่า มิจฉาปฏิบัติ.

[๙๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาปฏิบัติเป็นไฉน? คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้แลเรียกว่า สัมมาปฏิบัติ.

จบ สูตรที่ ๑

ปฏิปันนสูตร

ว่าด้วยบุคคลผู้ปฏิบัติผิด-ปฏิบัติชอบ

[๙๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงบุคคลผู้ปฏิบัติผิด และบุคคลผู้ปฏิบัติชอบแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๙๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ปฏิบัติผิดเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีความเห็นผิด ฯลฯ มีความตั้งใจผิด บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ปฏิบัติผิด.

[๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ปฏิบัติชอบเป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีความเห็นชอบ ฯลฯ มีความตั้งใจชอบ บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ปฏิบัติชอบ.

จบ สูตรที่ ๒

[๙๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค วิรทฺโธ วิรทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อารทฺโธ อารทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีฯ

[๙๖]

กตโม จ ภิกฺขเว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ เยสํ เกสญฺจิ [๑] อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค วิรทฺโธ วิรทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อารทฺโธ อารทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีติฯ

[๙๗]

สาวตฺถีนิทานํฯ อฏฺฐิเม ภิกฺขเว ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม อฏฺฐฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อิเม โข [๒] อฏฺฐ ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สํวตฺตนฺตีติฯ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

---

๑. ม. ยุ. ภิกฺขเว อยํ ...ฯ
๒. โป. ม. ยุ. ภิกฺขเวฯ

วิรัทธสูตร

ผลของผู้พลาดและผู้ปรารภอริยมรรค

[๙๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งพลาดแล้ว อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ แห่งบุคคลเหล่านั้นย่อมไม่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ แห่งบุคคลเหล่านั้นย่อมให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ.

[๙๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งพลาดแล้ว อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ แห่งบุคคลเหล่านั้นย่อมไม่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ แห่งบุคคลเหล่านั้นย่อมให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๓

ปารสูตร

ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงฝั่ง (นิพพาน)

[๙๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๘ ประการนี้ ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่ง (นิพพาน) จากที่มิใช่ฝั่ง (วัฏฏะ) ธรรม ๘ ประการเป็นไฉน? คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ ธรรม ๘ ประการนี้แล ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มิใช่ฝั่ง.

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๙๘]

อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ ฯ
เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ ฯ
กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต
โอกา อโนกมาคมฺม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ
ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต ฯ
เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา
ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ ฯ

[๙๙]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ สามญฺญญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ สามญฺญผลานิ จ ตํ สุณาถ ฯ

[๑๐๐]

กตมญฺจ [๑] ภิกฺขเว สามญฺญํ ฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สามญฺญํ ฯ

[๑๐๑]

กตมานิ จ ภิกฺขเว สามญฺญผลานิ ฯ โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิผลํ อนาคามิผลํ อรหตฺตผลํ ฯ อิมานิ วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว สามญฺญผลานิ ฯ

---

๑. ม. โข ฯ

〔๙๘〕

ในพวกมนุษย์ ชนที่ไปถึงฝั่งมีจำนวนน้อย
แต่หมู่สัตว์นอกนี้ ย่อมวิ่งไปตามฝั่งนั่นเอง
ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว
ชนเหล่านั้นข้ามบ่วงมฤตยูซึ่งแสนยากที่จะข้ามไปถึงฝั่งได้
บัณฑิตพึงละธรรมฝ่ายดำเสียเจริญธรรมฝ่ายขาว
ออกจากความอาลัย อาศัยธรรมอันไม่มีความอาลัยแล้ว
พึงละกามเสีย เป็นผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล
ปรารถนาความยินดีในวิเวก ที่สัตว์ยินดีได้ยาก
บัณฑิตพึงยังตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่องเศร้าหมองจิต
ชนเหล่าใดอบรมจิตดีแล้วโดยชอบในองค์เป็นเหตุให้ตรัสรู้
ไม่ถือมั่น ยินดีแล้วในความสละคืนความถือมั่น
ชนเหล่านั้นเป็นผู้สิ้นอาสวะ มีความรุ่งเรือง ปรินิพพานแล้วในโลกนี้.

จบ สูตรที่ ๔

สามัญญสูตรที่ ๑

ว่าด้วยสามัญญะและสามัญญผล

〔๙๙〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสามัญญะ (ความเป็นสมณะ) และสามัญญผล (ผลแห่งความเป็นสมณะ) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

〔๑๐๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สามัญญะเป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า สามัญญะ.

〔๑๐๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สามัญญผลเป็นไฉน? คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล นี้เรียกว่า สามัญญผล.

จบ สูตรที่ ๕

[๑๐๒]

สาวตฺถีนิทานํฯ สามญฺญญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ สามญฺญตฺถญฺจ ตํ สุณาถฯ

[๑๐๓]

กตมญฺจ [๑] ภิกฺขเว สามญฺญํฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สามญฺญํฯ

[๑๐๔]

กตโม จ ภิกฺขเว สามญฺญตฺโถฯ โย โข ภิกฺขเว ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโยฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สามญฺญตฺโถติฯ

[๑๐๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ พฺรหฺมญฺญญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ พฺรหฺมญฺญผลานิ จ ตํ สุณาถฯ

[๑๐๖]

กตมญฺจ [๒] ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญํฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญํฯ

[๑๐๗]

กตมานิ จ ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญผลานิฯ โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิผลํ อนาคามิผลํ อรหตฺตผลํฯ อิมานิ วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญผลานีติฯ

---

๑. ม. โขฯ
๒. ม. ยุ. โขฯ

สามัญญสูตรที่ ๒

ว่าด้วยสามัญญะและประโยชน์แห่งสามัญญะ

[๑๐๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสามัญญะ และประโยชน์แห่งสามัญญะ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๑๐๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สามัญญะเป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า สามัญญะ.

[๑๐๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ประโยชน์แห่งสามัญญะเป็นไฉน? ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่า ประโยชน์แห่งสามัญญะ.

จบ สูตรที่ ๖

พรหมัญญสูตรที่ ๑

ความเป็นพรหมและเป็นพรหมมัญญผล

[๑๐๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพรหมัญญะ (ความเป็นพรหม) และพรหมัญญผล (ผลแห่งความเป็นพรหม) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๑๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พรหมัญญะเป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า พรหมัญญะ.

[๑๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พรหมัญญผลเป็นไฉน? คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล นี้เรียกว่า พรหมัญญผล.

จบ สูตรที่ ๗

[๑๐๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ พฺรหฺมญฺญญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ พฺรหฺมญฺญตฺถญฺจ ตํ สุณาถฯ

[๑๐๙]

กตมญฺจ ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญํฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญํฯ

[๑๑๐]

กตโม จ ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญตฺโถฯ โย จ[๑] ภิกฺขเว ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโยฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พฺรหฺมญฺญตฺโถติฯ

[๑๑๑]

สาวตฺถีนิทานํฯ พฺรหฺมจริยญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ พฺรหฺมจริยผลานิ จ ตํ สุณาถฯ

[๑๑๒]

กตมญฺจ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยํฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยํฯ

[๑๑๓]

กตมานิ จ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยผลานิฯ โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิผลํ อนาคามิผลํ อรหตฺตผลํฯ อิมานิ วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยผลานีติฯ

---

๑. ม. ยุ. โขฯ

พรหมัญญสูตรที่ ๒

ความเป็นพรหมและประโยชน์แห่งความเป็นพรหม

[๑๐๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพรหมัญญะ และประโยชน์แห่งพรหมัญญะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๑๐๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พรหมัญญะเป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า พรหมัญญะ.

[๑๑๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ประโยชน์แห่งพรหมัญญะเป็นไฉน? ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่า ประโยชน์แห่งพรหมัญญะ.

จบ สูตรที่ ๘

พรหมจริยสูตรที่ ๑

พรหมจรรย์และผลแห่งพรหมจรรย์

[๑๑๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพรหมจรรย์ และผลแห่งพรหมจรรย์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๑๑๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พรหมจรรย์เป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า พรหมจรรย์.

[๑๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผลแห่งพรหมจรรย์เป็นไฉน? คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล นี้เรียกว่า ผลแห่งพรหมจรรย์.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๑๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ พฺรหฺมจริยญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ พฺรหฺมจริยตฺถญฺจ ตํ สุณาถ ฯ

[๑๑๕]

กตมญฺจ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยํ ฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยํ ฯ

[๑๑๖]

กตโม จ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยตฺโถ ฯ โย จ[๑] ภิกฺขเว ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยตฺโถติ ฯ

ปฏิปตฺติวคฺโค จตุตฺโถ ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

ปฏิปตฺติ ปฏิปนฺโน จ วิรทฺธญฺจ[๒] ปารํ คมา
สามญฺเญน [[๓]] เทฺว วุตฺตา พฺรหฺมญฺญา อปเร ทุเว
พฺรหฺมจริเยน เทฺว วุตฺตา วคฺโค เตน ปวุจฺจตีติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. โข ฯ
๒. โป. วิรทฺธํ อปรํ คมา ฯ
๓. ม. จ ฯ

พรหมจริยสูตรที่ ๒

พรหมจรรย์และประโยชน์แห่งพรหมจรรย์

[๑๑๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพรหมจรรย์ และประโยชน์แห่งพรหมจรรย์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น.

[๑๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พรหมจรรย์เป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เรียกว่า พรหมจรรย์.

[๑๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ประโยชน์แห่งพรหมจรรย์เป็นไฉน? ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่า ประโยชน์แห่งพรหมจรรย์.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ ปฏิปัตติวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฏิปัตติสูตร
๒. ปฏิปันนสูตร
๓. วิรัทธสูตร
๔. ปารสูตร
๕. สามัญญสูตรที่ ๑
๖. สามัญญสูตรที่ ๒
๗. พรหมัญญสูตรที่ ๑
๘. พรหมัญญสูตรที่ ๒
๙. พรหมจริยสูตรที่ ๑
๑๐. พรหมจริยสูตรที่ ๒

อญฺญติตฺถิยวคฺโค ปญฺจโม

[๑๑๗]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ สเจ โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ กิมตฺถิยํ อาวุโส สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ ราควิราคตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯ

[๑๑๘]

สเจ ปน โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ อตฺถิ ปนาวุโส มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา ราควิราคายาติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ อตฺถิ โข อาวุโส มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา ราควิราคายาติ ฯ

[๑๑๙]

กตโม จ ภิกฺขเว มคฺโค กตมา จ ปฏิปทา ราควิราคาย ฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ราควิราคายาติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถาติ ฯ

อัญญติตถิยวรรคที่ ๕

วิราคสูตร

ข้อปฏิบัติเพื่อสำรอกราคะ

[๑๑๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก พึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดมเพื่อประโยชน์อะไร? เมื่อเธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงชี้แจงแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อสำรอกราคะ.

[๑๑๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก พึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทางมีอยู่หรือ? ข้อปฏิบัติเพื่อสำรอกราคะมีอยู่หรือ? เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงชี้แจงแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ทางมีอยู่ ข้อปฏิบัติเพื่อสำรอกราคะมีอยู่.

[๑๑๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทางเป็นไฉน? ข้อปฏิบัติเพื่อสำรอกราคะ เป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เป็นทาง นี้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อสำรอกราคะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงชี้แจงแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น อย่างนี้.

จบ สูตรที่ ๑

[๑๒๐]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ สเจ โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ กิมตฺถิยํ อาวุโส สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ สญฺโญชนปหานตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯเปฯ

[๑๒๑]

อนุสยสมุคฺฆาตนตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯเปฯ

[๑๒๒]

อทฺธานปริญฺญตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯเปฯ

สังโยชนสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อละสังโยชน์

[๑๒๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก พึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดมเพื่อประโยชน์อะไร ? เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงชี้แจงแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อละสังโยชน์.

จบ สูตรที่ ๒

อนุสยสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อถอนอนุสัย

[๑๒๑]

...ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อถอนอนุสัย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

อัทธานสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อกำหนดรู้สังสารวัฏ

[๑๒๒]

...ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อกำหนดรู้สังสารวัฏอันยืดยาว ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

(๑๒๓)

อาสวานํ ขยตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯเปฯ

(๑๒๔)

วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯเปฯ

(๑๒๕)

ญาณทสฺสนตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯเปฯ

อาสวสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อสิ้นอาสวะ

[๑๒๓]

...ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อความสิ้นอาสวะ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

วิชชาวิมุตติสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำให้แจ้งซึ่งวิชชาและวิมุตติผล

[๑๒๔]

...ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผลแห่งวิชชา และวิมุตติผล ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

ญาณทัสสนสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อญาณทัสสนะ

[๑๒๕]

...ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่อญาณทัสสนะ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

(๑๒๖)

สเจ โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ กิมตฺถิยํ อาวุโส สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ ฯ

(๑๒๗)

สเจ ปน โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ อตฺถิ ปนาวุโส มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา อนุปาทาปรินิพฺพานายาติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ อตฺถิ โข อาวุโส มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา อนุปาทาปรินิพฺพานายาติ ฯ

(๑๒๘)

กตโม จ ภิกฺขเว มคฺโค กตมา จ ปฏิปทา อนุปาทาปรินิพฺพานาย ฯ อยเมวาริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา อนุปาทาปรินิพฺพานายาติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถาติ ฯ

อญฺญติตฺถิยวคฺโค[๑] ปญฺจโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

วิราคสญฺโญชนํ อนุสยํ อทฺธานอาสวา ขยา
วิชฺชาวิมุตฺติ ญาณญฺจ อนุปาทาย อฏฺฐมี ฯ

๑. ม. อญฺญติตฺถิยเปยฺยาลํ ฯ ยุ. อญฺญติตฺถิยเปยฺยาโล ฯ

อนุปาทาปรินิพพานสูตร

ข้อปฏิบัติเพื่ออนุปาทาปรินิพพาน

[๑๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก พึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดม เพื่อประโยชน์อะไร เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงชี้แจงแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เพื่ออนุปาทาปรินิพพาน.

[๑๒๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก พึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทางมีอยู่หรือ ? ข้อปฏิบัติเพื่ออนุปาทาปรินิพพานมีอยู่หรือ ? เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงชี้แจงแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ทางมีอยู่ ข้อปฏิบัติเพื่ออนุปาทาปรินิพพานมีอยู่.

[๑๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทางเป็นไฉน ? ข้อปฏิบัติเพื่ออนุปาทาปรินิพพานเป็นไฉน ? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ นี้เป็นข้อปฏิบัติเพื่ออนุปาทาปรินิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงชี้แจงแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้.

จบ สูตรที่ ๘

จบ อัญญติตถิยวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิราคสูตร
๒. สังโยชนสูตร
๓. อนุสยสูตร
๔. อัทธานสูตร
๕. อาสวสูตร
๖. วิชชาวิมุตติสูตร
๗. ญาณทัสสนสูตร
๘. อนุปาทาปรินิพพานสูตร

สุริยเปยฺยาโล ฉฏฺโฐ

(๑๒๙)

สาวตฺถีนิทานํฯ สุริยสฺส[๑] ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตาฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ[๒]ฯ

(๑๓๐)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ

(๑๓๑)

สาวตฺถีนิทานํฯ สุริยสฺส ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ สีลสมฺปทาฯ สีลสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ ฯเปฯ

---

๑. ม. สูริยสฺสฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. ยุ. อิติสทฺโท นตฺถิฯ เอวมุปริฯ

สุริยเปยยาลที่ ๖

กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑

มิตรดีเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๒๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้นเป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อันอาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

สีลสัมปทาสูตรที่ ๑

สีลสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๓๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งศีล ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล พึงหวังข้อนี้ได้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

[๑๓๒]
ยทิทํ ฉนฺทสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๓๓]
ยทิทํ อตฺตสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๓๔]
ยทิทํ ทิฏฺฐิสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๓๕]
ยทิทํ อปฺปมาทสมฺปทา ฯเปฯ

ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑

ฉันทสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๓๒]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑

อัตตสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๓๓]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งตน (ความถึงพร้อมแห่งจิต) ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕[๑]

ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑

ทิฏฐิสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๓๔]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๑

ความไม่ประมาทเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๓๕]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งความไม่ประมาท ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. สูตรที่ ๔ *-ผู้รวบรวม*

[๑๓๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ สุริยสฺส ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ โยนิโสมนสิการสมฺปทา ฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๑๓๗]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

[๑๓๘]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ สุริยสฺส ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา ฯ กลฺยาณมิตฺ-ตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑

โยนิโสมนสิการเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๓๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๗

กัลยาณมิตรสูตรที่ ๒

มิตรดีเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๓๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๓๙]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

[๑๔๐]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ สุริยสฺส ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ สีลสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๔๑]

ยทิทํ ฉนฺทสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๓๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

สีลสัมปทาสูตรที่ ๒

สีลสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

〔๑๔๐〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความเกิดแห่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมด้วยศีล ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒

ฉันทสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

〔๑๔๑〕

...คือ ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

[๑๔๒]

ยทิทํ อตฺตสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๔๓]

ยทิทํ ทิฏฺฐิสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๔๔]

ยทิทํ อปฺปมาทสมฺปทา ฯเปฯ

อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒

อัตตสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๔๒]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งตน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒

ทิฏฐิสัมปทาเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๔๓]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๒

อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒

ความไม่ประมาทเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๔๔]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งความไม่ประมาท ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๓

〔๑๔๕〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ยทิทํ โยนิโสมนสิการสมฺปทา ฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

〔๑๔๖〕

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

สุริยเปยฺยาโล สมตฺโต ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

กลฺยาณมิตฺตํ สีลญฺจ ฉนฺโท จ อตฺตสมฺปทา
ทิฏฺฐิ จ อปฺปมาโท จ โยนิโส ภวติ สตฺตมํ ฯ

โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒

โยนิโสมนสิการเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

[๑๔๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความเกิดแห่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๔

จบ สุริยเปยยาลที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในเปยยาลนี้

๑. กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑ ๒. สีลสัมปทาสูตรที่ ๑
๓. ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑ ๔. อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑
๕. ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑ ๖. อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๑
๗. โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑ ๘. กัลยาณมิตตสูตรที่ ๒
๙. สีลสัมปทาสูตรที่ ๒ ๑๐. ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๑. อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒ ๑๒. ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๓. อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒ ๑๔. โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒

เอกธมฺมเปยฺยาโล สตฺตโม

[๑๔๗]

สาวตฺถีนิทานํฯ เอกธมฺโม ภิกฺขเว พหูปกาโร อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทายฯ กตโม เอกธมฺโมฯ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตาฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติฯ

[๑๔๘]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ

[๑๔๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ เอกธมฺโม ภิกฺขเว พหูปกาโร อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทายฯ กตโม เอกธมฺโมฯ ยทิทํ สีลสมฺปทา ฯเปฯ

เอกธัมมเปยยาลที่ ๗

กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑

กัลยาณมิตรมีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๔๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่งมีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ธรรมอันหนึ่งเป็นไฉน? คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

สีลสัมปทาสูตรที่ ๑

สีลสัมปทามีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๔๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่งมีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ธรรมอันหนึ่งเป็นไฉน? คือ ความถึงพร้อมแห่งศีล ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

〔๑๕๐〕

ยทิทํ ฉนฺทสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๕๑〕

ยทิทํ อตฺตสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๕๒〕

ยทิทํ ทิฏฺฐิสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๕๓〕

ยทิทํ อปฺปมาทสมฺปทา ฯเปฯ

ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑

ฉันทสัมปทามีอุปการ[๑]มากแก่อริยมรรค

[๑๕๐]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑

อัตตสัมปทามีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๕๑]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งตน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑

ทิฏฐิสัมปทามีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๕๒]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

อัปปมาทสูตรที่ ๑

ความไม่ประมาทมีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๕๓]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งความไม่ประมาท ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. อุปการะ *-ผู้รวบรวม*

[๑๕๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ยทิทํ โยนิโสมนสิการสมฺปทา ฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๑๕๕]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการ-สมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

[๑๕๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เอกธมฺโม ภิกฺขเว พหูปกาโร อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทาย ฯ กตโม เอกธมฺโม ฯ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา ฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑

โยนิโสมนสิการมีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๕๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่งมีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ธรรมอันหนึ่งเป็นไฉน? คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๗

กัลยาณมิตตสูตรที่ ๒

กัลยาณมิตรมีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๕๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่งมีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ธรรมอันหนึ่งเป็นไฉน? คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

〔๑๕๗〕

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

〔๑๕๘〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เอกธมฺโม ภิกฺขเว พหูปกาโร อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาทาย ฯ กตโม เอกธมฺโม ฯ ยทิทํ สีลสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๕๙〕

ยทิทํ ฉนฺทสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๕๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

สีลสัมปทาสูตรที่ ๒

สีลสัมปทามีอุปการะมากแก่อริยมรรค

〔๑๕๘〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่งมีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ธรรมอันหนึ่งเป็นไฉน? คือ ความถึงพร้อมแห่งศีล ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒

ฉันทสัมปทามีอุปการะมากแก่อริยมรรค

〔๑๕๙〕

...คือ ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

〔๑๖๐〕

ยทิทํ อตฺตสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๖๑〕

ยทิทํ ทิฏฺฐิสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๖๒〕

ยทิทํ อปฺปมาทสมฺปทา ฯเปฯ

อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒

อัตตสัมปทามีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๖๐]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งตน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒

ทิฏฐิสัมปทามีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๖๑]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๒

อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒

ความไม่ประมาทมีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๖๒]

...คือ ความถึงพร้อมแห่งความไม่ประมาท ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๓

[๑๖๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ยทิทํ โยนิโสมนสิการสมฺปทา ฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๑๖๔]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

เอกธมฺมเปยฺยาโล นิฏฺฐิโต ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

กลฺยาณมิตฺตํ สีลํ จ ฉนฺโท จ อตฺตสมฺปทา
ทิฏฺฐิ จ อปฺปมาโท จ โยนิโส ภวติ สตฺตมํ ฯ

โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒

โยนิโสมนสิการมีอุปการะมากแก่อริยมรรค

[๑๖๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่งมีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ธรรมอันหนึ่งเป็นไฉน? คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้แจ้งซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๔

จบ เอกธัมมเปยยาลที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในเปยยาลนี้ คือ

๑. กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑
๒. สีลสัมปทาสูตรที่ ๑
๓. ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑
๔. อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑
๕. ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑
๖. อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๑
๗. โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑
๘. กัลยาณมิตตสูตรที่ ๒
๙. สีลสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๐. ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๑. อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๒. ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๓. อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๔. โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒

นาหนฺตเอกธมฺมเปยฺยาโล[๑] อฏฺฐโม

(๑๖๕)

สาวตฺถีนิทานํ ฯ นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกธมฺมํปิ สมนุปสฺสามิ เยน อนุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯ ยถยิทํ ภิกฺขเว กลฺยาณมิตฺตตา ฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

(๑๖๖)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

(๑๖๗)

สาวตฺถีนิทานํฯ นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกธมฺมํปิ สมนุปสฺสามิ เยน อนุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯ ยถยิทํ ภิกฺขเว สีลสมฺปทา ฯเปฯ

---

๑. ม. ทุติยเอกธมฺมเปยฺยาลวคฺค ฯ

นาหันตเอกธัมมเปยยาลที่ ๘

กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑

กัลยาณมิตรเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๖๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอันอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เหมือนความเป็นมิตรดีเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อันอาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

สีลสัมปทาสูตรที่ ๑

สีลสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๖๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอันอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เหมือนความถึงพร้อมแห่งศีลเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

〔๑๖๘〕

ยถยิทํ ภิกฺขเว ฉนฺทสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๖๙〕

ยถยิทํ ภิกฺขเว อตฺตสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๗๐〕

ยถยิทํ ภิกฺขเว ทิฏฺฐิสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๗๑〕

ยถยิทํ ภิกฺขเว อปฺปมาทสมฺปทา ฯเปฯ

ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑

ฉันทสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๖๘]

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งฉันทะเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑

อัตตสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๖๙]

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งตนเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑

ทิฏฐิสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๗๐]

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๑

อัปปมาทสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๗๑]

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งความไม่ประมาทเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

[๑๗๒]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ยถยิทํ ภิกฺขเว โยนิโสมนสิการสมฺปทา ฯ โยนิโสมนสิการ-สมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๑๗๓]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺจึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

[๑๗๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกธมฺมํปิ สมนุปสฺสามิ เยน อนุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺจงฺคิโก มคฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺจงฺคิโก มคฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯ ยถยิทํ ภิกฺขเว กลฺยาณมิตฺตตา ฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺจงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑

โยนิโสมนสิการเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๗๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอันอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุ[๑]ให้อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เหมือนความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๗๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๗

กัลยาณมิตตสูตรที่ ๒

กัลยาณมิตรเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๗๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอันอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดีเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่น ๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "ซึ่งจะเป็นเหตุ" *-ผู้รวบรวม*

[๑๗๕]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

[๑๗๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกธมฺมํปิ สมนุปสฺสามิ เยน อนุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯ ยถยิทํ ภิกฺขเว สีลสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๗๗]

ยถยิทํ ภิกฺขเว ฉนฺทสมฺปทา ฯเปฯ

〔๑๗๕〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

สีลสัมปทาสูตรที่ ๒

สีลสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

〔๑๗๖〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอันอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความบริบูรณ์ เหมือนความถึงพร้อมแห่งศีลเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒

ฉันทสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

〔๑๗๗〕

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งฉันทะเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

[๑๗๘]

ยถยิทํ ภิกฺขเว อตฺตสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๗๙]

ยถยิทํ ภิกฺขเว ทิฏฺฐิสมฺปทา ฯเปฯ

[๑๘๐]

ยถยิทํ ภิกฺขเว อปฺปมาทสมฺปทา ฯเปฯ

อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒

อัตตสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๗๘]

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งตนเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒

ทิฏฐิสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๗๙]

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๒

อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒

อัปปมาทสัมปทาเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๘๐]

...เหมือนความถึงพร้อมแห่งความไม่ประมาทเลย ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๓

[๑๘๑]

ยถยิทํ ภิกฺขเว โยนิโสมนสิการสมฺปทา ฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๑๘๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

นาหนฺตเอกธมฺมเปยฺยาโล สมตฺโต ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

กลฺยาณมิตฺตํ สีลญฺจ ฉนฺโท จ อตฺตสมฺปทา
ทิฏฺฐิ จ อปฺปมาโท จ โยนิโส ภวติ สตฺตมํ ฯ

โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒

โยนิโสมนสิการเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

[๑๘๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอันอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังไม่ถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๑๘๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๔

จบ นาหันตเอกธัมมเปยยาลที่ ๘

รวมพระสูตรที่มีในเปยยาลนี้ คือ

๑. กัลยาณมิตตสูตรที่ ๑
๒. สีลสัมปทาสูตรที่ ๑
๓. ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๑
๔. อัตตสัมปทาสูตรที่ ๑
๕. ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๑
๖. อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๑
๗. โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๑
๘. กัลยาณมิตตสูตรที่ ๒
๙. สีลสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๐. ฉันทสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๑. อัตตสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๒. ทิฏฐิสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๓. อัปปมาทสัมปทาสูตรที่ ๒
๑๔. โยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรที่ ๒

คงฺคาเปยฺยาโล[๑] นวโม

[๑๘๓]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

[๑๘๔]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ

[๑๘๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

---

๑. ม. คงฺคาเปยฺยาลวคฺคฯ

คังคาเปยยาลที่ ๔

คังคาปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๑๘๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๘๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯ.

จบ สูตรที่ ๑

ยมุนาปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๑๘๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

[๑๘๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๑๘๗]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๑๘๘]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

อจีรวตีปาจีนนินนสูตร[๑]

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๑๘๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

[๒]

สรภูปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๑๘๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

มหีปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๑๘๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

---

๑. อจิรวตี *-ผู้รวบรวม*

๒. จบ สูตรที่ ๓ *-ผู้รวบรวม*

[๑๘๙]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา[๑] มหานทิโย ฯ เสยฺยถีทํ ฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๑๙๐]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

[๑๙๑]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

---

๑. ยุ. กาจิ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

มหานทีปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน เหมือนแม่น้ำใหญ่ไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๑๘๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๙๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า ? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ โน้ม[๑]ไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๖

คังคาสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร

[๑๙๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า “น้อมไปในการสละ” *-ผู้รวบรวม*

[๑๙๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

[๑๙๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๑๙๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

〔๑๙๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๗

ยมุนาสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำยมุนาไหลไปสู่สมุทร

〔๑๙๓〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

อจิรวดีสมุทนินนสูตร[๑]

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่สมุทร

〔๑๙๔〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

---

๑. ข้อสังเกต : มีการเขียนทั้งแบบบาลีและไทยในคำว่า "อจิรวตี" และ "อจิรวดี" *-ผู้รวบรวม*

[๑๙๕]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๑๙๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๑๙๗]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา มหานทิโย ฯ เสยฺยถีทํ ฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

สรภูสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร

[๑๙๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

มหีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภู[๑]ไหลไปสู่สมุทร

[๑๙๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วย[๒]๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

มหานทีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคน้อมไปสู่นิพพานเหมือนแม่น้ำใหญ่ไหลไปสู่สมุทร

[๑๙๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

---

๑. แม่น้ำมหี *-ผู้รวบรวม*

๒. อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ *-ผู้รวบรวม*

[๑๙๘]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

คงฺคาเปยฺยาลวารํ สงฺเขเปน ลิขิตํ เปยฺยาเล วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

ฉ ปาจีนโต นินฺนา ฉ นินฺนา [๑] สมุทฺทโต
เทฺว[๒] ธมฺมา ทสา โหนฺติ วคฺโค[๓] เตน ปวุจฺจตีติ ฯ
คงฺคาเปยฺยาลี ปาจีนนินฺนวาจนมคฺคี วิเวกนิสฺสิตทฺวาทสกี ปฐมกี ฯ

---

๑. ม. ยุ. จ ฯ
๒. ม. ยุ. เอเต เทฺว ฉ ทฺวาทส โหนฺติ ฯ
๓. ยุ. เปยฺยาลี เตน วุจฺจตีติ ฯ

[๑๙๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

[๑]

วาระแห่งคังคาเปยยาลที่เขียนไว้โดยย่อ พึงให้พิสดารในเปยยาล.

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยการอาศัยวิเวก (เป็นต้น) รวมเป็น ๑๒ สูตร
๖ สูตรแรกอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่ทิศปราจีน
๖ สูตรหลังอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่สมุทร.

๑. จบ สูตรที่ ๑๒ *-ผู้รวบรวม*

[๑๙๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

[๒๐๐]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ

[๒๐๑]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

คังคาปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๑๙๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๐๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑

ยมุนาปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๐๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

[๒๐๒]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๐๓]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๐๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

อจิรวดีปราจีนนินนสูตร[๑]

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๐๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

สรภูปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๐๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

มหีปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๐๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

---

๑. ข้อสังเกต : มีการเขียนทั้งแบบบาลีและไทยในคำว่า "ปาจีน" และ "ปราจีน" -*ผู้รวบรวม*

[๒๐๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา มหานทิโยฯ เสยฺยถีทํฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๐๖]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

[๒๐๗]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ

มหานทีปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคย่อมน้อมไปสู่นิพพาน เหมือนแม่น้ำใหญ่ไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๐๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

คังคาสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร

[๒๐๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงจะเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันจำกัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษ[๑]เมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๗

---

๑. ภิกษุ *-ผู้รวบรวม*

[๒๐๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๐๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๑๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

ยมุนาสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำยมุนาไหลไปสู่สมุทร

[๒๐๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

อจิรวตีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่สมุทร

[๒๐๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

สรภูสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร

[๒๑๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

(๒๑๑)

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

(๒๑๒)

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา มหานทิโย ฯ เสยฺยถีทํ ฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

(๒๑๓)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

ราควินยทฺวาทสกี ทุติยกี สมุทฺทนินฺนนฺติ ฯ

มหีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่สมุทร

[๒๑๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

มหานทีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคน้อมไปสู่นิพพานเหมือนแม่น้ำใหญ่ไหลไปสู่สมุทร

[๒๑๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑๒

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยการกำจัดราคะ (เป็นต้น) รวมเป็น ๑๒ สูตร
๖ สูตรแรกอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่ทิศปราจีน
๖ สูตรหลังอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่สมุทร.

[๒๑๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๒๑๕]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

[๒๑๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

คังคาปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๔๑][๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วย ๘[๒]อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑

ยมุนาปราจีนนินสูตร[๓]

ผู้เจริญอริยมรรค[๔] ฯลฯ เหมือนแม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๑๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

---

๑. [๒๑๔] *-ผู้รวบรวม*

๒. อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ *-ผู้รวบรวม*

๓. ยมุนาปราจีนนินนสูตร *-ผู้รวบรวม*

๔. ผู้เจริญอริยมรรค *-ผู้รวบรวม*

[๒๑๗]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๑๘]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๑๙]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

อจิรวตีปาจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๑๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

สรภูปราจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๑๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

[๑]

[๒]

[๒๑๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

---

๑. มหีปาจีนนินนสูตร *-ผู้รวบรวม*

๒. ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน *-ผู้รวบรวม*

[๒๒๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา มหานทิโยฯ เสยฺยถีทํฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๒๑]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

[๒๒๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ

มหีปราจีนนินนสูตร[๑]

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน[๒]

[๒๒๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

คังคาสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร

[๒๒๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๒๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่พระนิพพาน[๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู้[๔]อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๗

---

๑. มหานทีปาจีนนินนสูตร *-ผู้รวบรวม*

๒. ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนมหานทีไหลไปสู่ทิศปราจีน *-ผู้รวบรวม*

๓. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "นิพพาน" *-ผู้รวบรวม*

๔. อันหยั่งลงสู่ *-ผู้รวบรวม*

[๒๒๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๒๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๒๕]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

ยมุนาสมุททนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแมน้ำ[1] ยมุนาไหลไปสู่สมุทร

[๒๒๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

อจิรวตีสมุททนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแมน้ำ[2] อจิรวดีไหลไปสู่สมุทร

[๒๒๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

สรภูสมุททนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร

[๒๒๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

---

๑. แม่น้ำ -*ผู้รวบรวม*
๒. แม่น้ำ -*ผู้รวบรวม*

[๒๒๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๒๗]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา มหานทิโย ฯ เสยฺยถีทํ ฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๒๒๘]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

มหีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่สมุทร

[๒๒๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

มหานทีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนมหานทีไหลไปสู่สมุทร

[๒๒๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑๒

อมโตคธํ ทฺวาทสกี ตติยกี ฯ

〔๒๒๙〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

〔๒๓๐〕

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยการหยั่งลงสู่อมตะ รวมเป็น ๑๒ สูตร
๖ สูตรแรกอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่ทิศปราจีน
๖ สูตรหลังอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่สมุทร.

คังคาปราจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๒๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งลงไป[๑]สู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า “หลั่งไปสู่” *-ผู้รวบรวม*

[๒๓๑]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๓๒]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๓๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

ยมุนาปราจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๓๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

อจิรวตีปราจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๓๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งลงไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

สรภูปราจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๓๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

[๒๓๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๓๕]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา มหานทิโย ฯ เสยฺยถีทํ ฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๒๓๖]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

มหีปราจีนนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน

[๒๓๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

มหานทีปราจีนนินนสูตร

มหานทีไหลไปสู่ทิศปราจีนเหมือนผู้เจริญอริยมรรคน้อมไปสู่นิพพาน

[๒๓๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน[๑] โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. ข้อสังเกต : ประโยค "ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน ฯลฯ" เกินมา ๑ ประโยค *-ผู้รวบรวม*

(๒๓๗)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

(๒๓๘)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ

(๒๓๙)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยมุนา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

คังคาสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร

[๒๓๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๓๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่พระนิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๗

ยมุนาสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมื่อน[๑] แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่สมุทร

[๒๓๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำยมุนาไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

๑. เหมือน *-ผู้รวบรวม*

[๒๔๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อจิรวตี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๔๑]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรภู นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๒๔๒]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหี นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

อจิรวดีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่สมุทร

[๒๔๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำอจิรวดีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

สรภูสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร

[๒๔๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสรภูไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

มหีสมุทนินนสูตร

ผู้เจริญอริยมรรค ฯลฯ เหมือนแม่น้ำมหีไหลไปสู่สมุทร

[๒๔๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำมหีไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘... ฉันนั้น เหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

[๒๔๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิมา มหานทิโย ฯ เสยฺยถีทํ ฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี สพฺพา ตา สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๒๔๔]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

คงฺคาเปยฺยาลี ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

ฉ ปาจีนโต นินฺนา ฉ นินฺนา จ สมุทฺทโต
เอเต เทฺว ฉ ทฺวาทส โหนฺติ วคฺโค เตน ปวุจฺจตีติ
นิพฺพานนินฺนํ[๑] ทฺวาทสกี จตุตฺถกี ฉทฺวานวกี ฯ

---

๑. ยุ. นิพฺพานนินฺโน ... ฉฏฺฐานวกี ฯ

มหานทีปราจีนนินนสูตร[๑]

ผู้เจริญอริยมรรคน้อมไปสู่นิพพานเหมือนแม่น้ำใหญ่ไหลไปสู่ทิศปราจีน[๒]

[๒๔๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ๆ สายใดสายหนึ่งนี้ คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู แม่น้ำมหี ทั้งหมดนั้นไหลไปสู่สมุทร หลั่งไปสู่สมุทร บ่าไปสู่สมุทร แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑๒

[๓]

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยการน้อมไปสู่นิพพาน รวมเป็น ๑๒ สูตร
๖ สูตรแรกอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่ทิศปราจีน
๖ สูตรหลังอุปมาด้วยแม่น้ำไหลไปสู่สมุทร.

---

๑. มหานทีสมุทรนินนสูตร *-ผู้รวบรวม*

๒. ไหลไปสู่สมุทร *-ผู้รวบรวม*

๓. จบ คังคาเปยยาล *-ผู้รวบรวม*

อปฺปมาทวคฺโค ทสโม

[๒๔๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปทา วา ทฺวิปทา วา จตุปฺปทา วา พหุปฺปทา วา รูปิโน วา อรูปิโน วา สญฺญิโน วา อสญฺญิโน วา เนวสญฺญี-นาสญฺญิโน วา ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติฯ อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติฯ

[๒๔๖]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ[๑] โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ

(อุปริ ติณฺณํ สุตฺตานํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

๑. ยุ. เอวเมว โขฯ

อัปปมาทวรรคที่ ๑๐

ตถาคตสูตรที่ ๑

ผู้เจริญอริยมรรคน้อมไปในการสละ

[๒๔๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้าก็ดี มี ๒ เท้าก็ดี มี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็มิใช่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ก็ดี มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้เลิศกว่าสัตว์เหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้นมีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ไม่ประมาทแล้วพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๒๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

(อีก ๓ สูตรข้างหน้า พึงให้พิสดารอย่างนี้)

[๒๔๗]

สาวตฺถีนิทานํฯ ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปทา วา ทฺวิปทา วา จตุปฺปทา วา พหุปฺปทา วา รูปิโน วา อรูปิโน วา สญฺญิโน วา อสญฺญิโน วา เนวสญฺญี-นาสญฺญิโน วา ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติฯ อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติฯ

[๒๔๘]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ

[๒๔๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปทา วา ทฺวิปทา วา จตุปฺปทา วา พหุปฺปทา วา รูปิโน วา อรูปิโน วา สญฺญิโน วา อสญฺญิโน วา เนวสญฺญี-นาสญฺญิโน วา ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติฯ อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติฯ

ตถาคตสูตรที่ ๒

ผู้เจริญอริยมรรคมีการกำจัดราคะเป็นที่สุด

[๒๔๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้าก็ดี มี ๒ เท้าก็ดี มี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดี... อันภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๒๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

ตถาคตสูตรที่ ๓

ผู้เจริญอริยมรรคอันหยั่งลงสู่อมตะ

[๒๔๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้าก็ดี มี ๒ เท้าก็ดี มี ๔ เท้าก็ดี... อันภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๒๕๐]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

[๒๕๑]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปทา วา ทฺวิปทา วา จตุปฺปทา วา พหุปฺปทา วา รูปิโน วา อรูปิโน วา สญฺญิโน วา อสญฺญิโน วา เนวสญฺญี-นาสญฺญิโน วา ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติ ฯ อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๒๕๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพาน-โปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

[๒๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๓

ตถาคตสูตรที่ ๔

ความไม่ประมาทเลิศกว่ากุศลธรรม

[๒๕๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้าก็ดี มี ๒ เท้าก็ดี มี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็มิใช่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ก็ดี มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้เลิศกว่าสัตว์เหล่านั้น ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ .

[๒๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๔

(๒๕๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ มหนฺตตฺเตนฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติฯ อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติฯ

(๒๕๔)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ

(๒๕๕)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กูฏาคารสฺส ยา กาจิ โคปานสิโย สพฺพา ตา กูฏงฺคมา กูฏนินฺนา กูฏสโมสรณา กูฏํ ตาสํ อคฺคมกฺขายติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ (ยถา เหฏฺฐิมสุตฺตนฺตํ เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

ปทสูตร

กุศลธรรมทั้งปวงมีความไม่ประมาทเป็นมูล

[๒๕๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายผู้สัญจรไปบนแผ่นดิน ชนิดใดชนิดหนึ่ง ทั้งหมดนั้น ย่อมถึงความประชุมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้าง บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ แม้ฉันใด กุศลธรรม เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอัน ประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๒๕๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

กูฏสูตร

ว่าด้วยเรือนยอด

[๒๕๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลอนแห่งเรือนยอดอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งหมดนั้น ไปสู่ยอด น้อมไปสู่ยอด ประชุมเข้าที่ยอด ยอดแห่งเรือนยอดนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่ากลอนเหล่านั้น แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความ ไม่ประมาทเป็นมูล... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

〔๒๕๖〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ มูลคนฺธา โกฏฺฐานุสาริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

〔๒๕๗〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ สารคนฺธา โลหิตจนฺทนํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

〔๒๕๘〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ ปุปฺผคนฺธา วสฺสิกํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

มูลคันธสูตร

ว่ายด้ว[๑]กลิ่นที่ราก

[๒๕๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่รากชนิดใดชนิดหนึ่ง ไม้กลัมพัก บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าไม้มีกลิ่นที่รากเหล่านั้น แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

สารคันธสูตร

ว่าด้วยกลิ่นที่แก่น

[๒๕๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่แก่นชนิดใดชนิดหนึ่ง จันทน์แดง บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าไม้มีกลิ่นที่แก่นเหล่านั้น แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

ปุปผคันธสูตร

ว่าด้วยกลิ่นที่ดอก

[๒๕๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่ดอกชนิดใดชนิดหนึ่ง มะลิ บัณฑิต กล่าวว่าเลิศกว่าไม้มีกลิ่นที่ดอกเหล่านั้น แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

---

๑. ว่าด้วย *-ผู้รวบรวม*

[๒๕๙]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ กุฏฺฐราชาโน สพฺเพ เต รญฺโญ จกฺกวตฺติโน อนุยนฺตา ภวนฺติ ราชา เตสํ จกฺกวตฺติ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๖๐]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิ ตารกรูปานํ ปภา สพฺพา ตา จนฺทิมาปภาย กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสึ จนฺทปฺปภา ตาสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

[๒๖๑]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อาทิจฺโจ นภํ อพฺภุสฺสกฺกมาโน สพฺพํ อากาสคตํ ตมคตํ อภิวิหจฺจ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ฯเปฯ

กุฎฐราชาสูตร

ว่าด้วยพระราชาผู้เลิศ

[๒๕๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาผู้น้อย (ชั้นต่ำ) เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นผู้ตามเสด็จพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิ บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าพระราชาผู้น้อยเหล่านั้น แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จันทิมสูตร

ว่าด้วยพระจันทร์

[๒๖๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แสงสว่างแห่งดวงดาวชนิดใดชนิดหนึ่ง ทั้งหมดนั้น ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แสงสว่างของพระจันทร์ แสงสว่างของพระจันทร์ บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าแสงสว่างของดวงดาวเหล่านั้น แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

สุริยสูตร

ว่าด้วยพระอาทิตย์

[๒๖๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสรทสมัยท้องฟ้าบริสุทธิ์ ปราศจากเมฆ พระอาทิตย์ขึ้นไปสู่ท้องฟ้า ย่อมส่องแสงและแผดแสงไพโรจน์ กำจัดความมืดอันมีอยู่ในอากาศทั่วไป แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล... ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๒

[๒๖๒]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ตนฺตาวุตานํ วตฺถานํ วาสิกวตฺถํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติ ฯ อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๒๖๓]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ

อปฺปมาทวคฺโค สมตฺโต ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

ตถาคตํ ปทํ กูฏํ　　มูลํ สาเรน[๑] วสฺสิกํ
ราชา จนฺทิมสุริยา จ　　วตฺเถน ทสมํ ปทํ ฯ
(ยทปิ ตถาคตํ ตทปิ วิตฺถาเรตพฺพํ) ฯ

๑. ม. ยุ. ... สาโร จ ... ฯ

วัตถสูตร

ว่าด้วยผ้า

[๒๖๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผ้าที่ทอด้วยด้ายชนิดใดชนิดหนึ่ง ผ้าของชาวกาสี บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าผ้าที่ทอด้วยด้ายเหล่านั้น แม้ฉันใด กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งหมดนั้น มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘.

[๒๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๓

จบ อัปปมาทวรรค

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ตถาคตสูตรที่ ๑ ๒. ตถาคตสูตรที่ ๒
๓. ตถาคตสูตรที่ ๓ ๔. ตถาคตสูตรที่ ๔
๕. ปทสูตร ๖. กูฏสูตร
๗. มูลคันธสูตร ๘. สารคันธสูตร
๙. ปุปผคันธสูตร ๑๐. กุฏฐราชาสูตร
๑๑. จันทิมสูตร ๑๒. สุริยสูตร
๑๓. วัตถสูตร

พลกรณียวคฺโค เอกาทสโม

(๒๖๔)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติ[๑] สพฺเพ เต ปฐวึ นิสฺสาย ปฐวิยํ ปติฏฺฐาย เอวเมเต พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ

(๒๖๕)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อรยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ (ปรคงฺคาเปยฺยาลี วณฺณิยโต ปริปุณฺณสุตฺตนฺติ วิตฺถารมคฺคิ[๒])ฯ

(๒๖๖)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติ สพฺเพ เต ปฐวึ นิสฺสาย ปฐวิยํ ปติฏฺฐาย เอวเมเต พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ

---

๑. ม. กริยนฺติฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. ยุ. วิตฺถารมคฺคีฯ

พลกรณียวรรคที่ ๑๑

พลกรณียสูตรที่ ๑

อาศัยศีลเจริญอริยมรรคน้อมไปในการสละ

[๒๖๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง อันบุคคลทำอยู่ ทั้งหมดนั้น อันบุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงทำได้ การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังเหล่านี้ อันบุคคลย่อมกระทำได้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล. (พึงทราบความพิสดารสูตรที่บริบูรณ์ตามพรรณนาในคังคาเปยยาล)

จบ สูตรที่ ๑

พลกรณียสูตรที่ ๒

อาศัยศีลเจริญอริยมรรคมีการกำจัดราคะ

[๒๖๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง อันบุคคลทำอยู่ ทั้งหมดนั้น อันบุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงทำได้ การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังเหล่านี้ อันบุคคลย่อมกระทำได้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๖๗]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ

[๒๖๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติ สพฺเพ เต ปจวึ นิสฺสาย ปจวิยํ ปติฏฺฐาย เอวเมเต พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ

[๒๖๙]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ

[๒๖๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

พลกรณีสูตรที่ ๓[๑]

อาศัยศีลเจริญอริยมรรคอันหยั่งลงสู่อมตะ

[๒๖๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง อันบุคคลทำอยู่ ทั้งหมดนั้น อันบุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงทำได้ การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังเหล่านี้ อันบุคคลย่อมกระทำได้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๖๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. พลกรณียสูตรที่ ๓ *-ผู้รวบรวม*

[๒๗๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติ สพฺเพ เต ปฐวึ นิสฺสาย ปฐวิยํ ปติฏฺฐาย เอวเมเต พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ

[๒๗๑]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติฯ

[๒๗๒]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิเม พีชคามภูตคามา วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติ สพฺเพ เต ปฐวึ นิสฺสาย ปฐวิยํ ปติฏฺฐาย เอวเมเต พีชคาม-ภูตคามา วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ ปาปุณาติ ธมฺเมสุฯ

พลกรณีสูตรที่ ๔[๑]

อาศัยศีลเจริญอริยมรรคน้อมไปสู่นิพพาน

[๒๗๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง อันบุคคลทำอยู่ ทั้งหมดนั้น อันบุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงทำได้ การงานที่พึงทำด้วยกำลังเหล่านี้ อันบุคคลย่อมทำได้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๗๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรค อันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๔

พีชสูตร

พีชอาศัยแผ่นดินผู้อาศัยศีลเจริญอริยมรรค

[๒๗๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พีชคามและภูตคามชนิดใดชนิดหนึ่งนี้ ย่อมถึงความเจริญงอกงามใหญ่โต พีชคามและภูตคาม ทั้งหมดนั้น อาศัยแผ่นดิน ตั้งอยู่ในแผ่นดิน จึงถึงความเจริญงอกงามใหญ่โต พีชคามและภูตคามเหล่านี้ ย่อมถึงความเจริญงอกงามใหญ่โตด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน.

---

๑. พลกรณียสูตรที่ ๔ *-ผู้รวบรวม*

[๒๗๓]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ ปาปุณาติ ธมฺเมสุฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ ปาปุณาติ ธมฺเมสูติฯ

[๒๗๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ หิมวนฺตํ ภิกฺขเว ปพฺพตราชํ นิสฺสาย นาคา กายํ วฑฺเฒนฺติ พลํ คาเหนฺติ เต ตตฺถ กายํ วฑฺเฒตฺวา พลํ คาเหตฺวา กุสฺพฺเภ[๑] โอตรนฺติ กุสฺพฺเภ โอตริตฺวา มหาโสพฺเภ โอตรนฺติ มหาโสพฺเภ โอตริตฺวา กุนฺนทิโย โอตรนฺติ กุนฺนทิโย โอตริตฺวา มหานทิโย โอตรนฺติ มหานทิโย โอตริตฺวา มหาสมุทฺทสาครํ[๒] โอตรนฺติ เต ตตฺถ มหนฺตตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ อาปชฺชนฺติ กาเยนฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต มหนฺตตฺตํ[๓] เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสุฯ

[๒๗๕]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต มหนฺตตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสุฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต มหนฺตตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสูติฯ

---

๑. ม. กุโสพฺเภฯ

๒. ม. มหาสมุทฺทํฯ ยุ. มหาสมุทฺทํ สาครํฯ

๓. ยุ. มหนฺตตํ เวปุลฺลตํฯ เอวมุปริฯ

[๒๗๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า จึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๕

นาคสูตร

นาคอาศัยขุนเขาผู้อาศัยศีลเจริญอริยมรรค

[๒๗๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกนาคอาศัยขุนเขาชื่อหิมวันต์ มีกายเติบโต มีกำลัง ครั้นมีกายเติบโต มีกำลังที่ขุนเขานั้นแล้ว ย่อมลงสู่บึงน้อย ครั้นลงสู่บึงน้อยแล้ว ย่อมลงสู่บึงใหญ่ ครั้นลงสู่บึงใหญ่แล้ว ย่อมลงสู่แม่น้ำน้อย ครั้นลงสู่แม่น้ำน้อยแล้ว ย่อมลงสู่แม่น้ำใหญ่ ครั้นลงสู่แม่น้ำใหญ่แล้ว ย่อมลงสู่มหาสมุทรสาคร นาคพวกนั้น ย่อมถึงความโตใหญ่ทางกาย ในมหาสมุทรสาครนั้น แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมถึงความเป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า ย่อมถึงความเป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล ย่อมถึงความเป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๖

[๒๗๖]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว รุกฺโข ปาจีนนินฺโน ปาจีนโปโณ ปาจีนปพฺภาโร โส มูลจฺฉินฺเท[๑] กเต ปปเตสฺสติ เยน [[๒]] นินฺโน เยน โปโณ เยน ปพฺภาโรติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

[๒๗๗]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ

[๒๗๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กุมฺโภ นิกฺกุชฺโช วมเตว อุทกํ โน ปจฺจาวมติ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต วมเตว ปาปเก อกุสเล ธมฺเม โน ปจฺจาวมติฯ

---

๑. ม. มูลจฺฉินฺโน กตเมน ปปเตยฺยาติฯ ยุ. มูเล ฉินฺโน กตเมน ปปาเตน ปปเตยฺยาติฯ

๒. ม. ยุ. ภนฺเตฯ

รุกขสูตร

ต้นไม้ล้มลงทางที่โอน ผู้เจริญอริยมรรคน้อมไปสู่นิพพาน

[๒๗๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้น้อมไปสู่ทิศปราจีน โน้มไปสู่ทิศปราจีน โอนไปสู่ทิศปราจีน ต้นไม้นั้นเมื่อถูกตัดรากเสียแล้ว จักล้มลงทางทิศที่มันน้อม โน้มโอนไป แม้ฉันใด ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๗

กุมภสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคย่อมระบายอกุศลธรรม

[๒๗๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย หม้อที่คว่ำ ย่อมทำให้น้ำไหลออกอย่างเดียว ไม่ทำให้กลับไหลเข้า แม้ฉันใด ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมระบายอกุศลธรรมอันลามกออกอย่างเดียว ไม่ให้กลับคืนมาได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๗๙]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต วมเตว ปาปเก อกุสเล ธมฺเม โน ปจฺจาวมติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต วมเตว ปาปเก อกุสเล ธมฺเม โน ปจฺจาวมตีติฯ

[๒๘๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สาลิสูกํ วา ยวสูกํ วา สมฺมาปณิหิตํ หตฺเถน วา ปาเทน วา อกฺกนฺตํ หตฺถํ วา ปาทํ วา ภินฺทิสฺสติ[๑] โลหิตํ วา อุปฺปาเทสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ สมฺมาปณิหิตตฺตา ภิกฺขเว สูกสฺสฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาปณิหิตาย ทิฏฺฐิยา สมฺมาปณิหิตาย มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภินฺทิสฺสติ วิชฺชํ อุปฺปาเทสฺสติ นิพฺพานํ สจฺฉิกริสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ สมฺมาปณิหิตตฺตา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิยาฯ

[๒๘๑]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาปณิหิตาย ทิฏฺฐิยา สมฺมาปณิหิตาย มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภินฺทติ วิชฺชํ อุปฺปาเทติ นิพฺพานํ สจฺฉิกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาปณิหิตาย ทิฏฺฐิยา สมฺมาปณิหิตาย มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภินฺทติ วิชฺชํ อุปฺปาเทติ นิพฺพานํ สจฺฉิกโรตีติฯ

---

๑. โป. เฉจฺฉติฯ ยุ. ฉิชฺชติฯ เอวมุปริฯ

[๒๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า ย่อมระบายอกุศลธรรมอันลามกออกอย่างเดียว ไม่ให้กลับคืนมาได้? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล ย่อมระบายอกุศลธรรมอันลามกอย่างเดียว ไม่ให้กลับคืนมาได้.

จบ สูตรที่ ๘

สุกกสูตร

ทิฏฐิที่ตั้งไว้ชอบย่อมทำลายอวิชชา

[๒๘๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เดือยข้าวสาลีหรือเดือยข้าวยวะ ตั้งไว้เหมาะ มือหรือเท้าย่ำเหยียบแล้ว จักทำลายมือหรือเท้า หรือว่าจักให้ห้อเลือด ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเดือยตั้งไว้เหมาะ แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักทำลายอวิชชา จักยังวิชชาให้เกิด จักกระทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน เพราะทิฏฐิที่ตั้งไว้ชอบ เพราะมรรคภาวนาตั้งไว้ชอบ ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะทิฏฐิที่ตั้งไว้ชอบ.

[๒๘๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุย่อมทำลายอวิชชา ย่อมยังวิชชาให้เกิด ย่อมทำนิพพานให้แจ้ง เพราะทิฏฐิที่ตั้งไว้ชอบ เพราะมรรคภาวนาที่ตั้งไว้ชอบอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมทำลายอวิชชา ย่อมยังวิชชาให้เกิด ย่อมทำนิพพานให้แจ้ง เพราะทิฏฐิที่ตั้งไว้ชอบ เพราะมรรคภาวนาที่ตั้งไว้ชอบ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๙

[๒๘๒]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อากาเส วิวิธา วาตา วายนฺติ ปุรตฺถิมาปิ วาตา วายนฺติ ปจฺฉิมาปิ วาตา วายนฺติ อุตฺตราปิ วาตา วายนฺติ ทกฺขิณาปิ วาตา วายนฺติ สรชาปิ วาตา วายนฺติ อรชาปิ วาตา วายนฺติ สีตาปิ วาตา วายนฺติ อุณฺหาปิ วาตา วายนฺติ ปริตฺตาปิ วาตา วายนฺติ อธิมตฺตาปิ วาตา วายนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรโต จตฺตาโรปิ สติปฏฺฐานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ จตฺตาโรปิ สมฺมปฺปธานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ จตฺตาโรปิ อิทฺธิปาทา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ ปญฺจปิ อินฺทฺริยานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ ปญฺจปิ พลานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ สตฺตปิ โพชฺฌงฺคา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติฯ

[๒๘๓]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรโต จตฺตาโรปิ สติปฏฺฐานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ จตฺตาโรปิ สมฺมปฺปธานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ จตฺตาโรปิ อิทฺธิปาทา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ ปญฺจปิ อินฺทฺริยานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ ปญฺจปิ พลานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ สตฺตปิ โพชฺฌงฺคา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรโต จตฺตาโรปิ สติปฏฺฐานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ จตฺตาโรปิ สมฺมปฺปธานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ จตฺตาโรปิ อิทฺธิปาทา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ ปญฺจปิ อินฺทฺริยานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ ปญฺจปิ พลานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ สตฺตปิ โพชฺฌงฺคา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺตีติฯ

อากาสสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคย่อมทำสติปัฏฐานให้บริบูรณ์

[๒๘๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลมหลายชนิดพัดไปในอากาศ คือ ลมตะวันออกบ้าง ลมตะวันตกบ้าง ลมเหนือบ้าง ลมใต้บ้าง ลมมีธุลีบ้าง ลมไม่มีธุลีบ้าง ลมหนาวบ้าง ลมร้อนบ้าง ลมพัดเบาๆ บ้าง ลมพัดแรงบ้าง แม้ฉันใด เมื่อภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ สติปัฏฐาน ๔ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง สัมมัปปธาน ๔ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง อิทธิบาท ๔ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง อินทรีย์ ๕ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง พละ ๕ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง โพชฌงค์ ๗ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า สติปัฏฐาน ๔ จึงถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง สัมมัปปทาน ๔... อิทธิบาท ๔... อินทรีย์ ๕... พละ ๕... โพชฌงค์ ๗ จึงถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล สติปัฏฐาน ๔ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์บ้าง สัมมัปปธาน ๔... อิทธิบาท ๔... อินทรีย์ ๕... พละ ๕... โพชฌงค์ ๗ ย่อมถึงความบริบูรณ์[๑]บ้าง.

จบ สูตรที่ ๑๐

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า “ความเจริญบริบูรณ์” *-ผู้รวบรวม*

[๒๘๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส อูหตํ รโชชลฺลํ ตเมนํ มหา อกาลเมโฆ ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมติ ฯ

[๒๘๕]

กถญฺจ [๑] ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมตีติ ฯ

[๒๘๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุปฺปนฺนํ มหาเมฆํ ตเมนํ มหาวาโต อนฺตราเยว อนฺตรธาเปติ วูปสเมติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อนฺตราเยว[๒] อนฺตรธาเปติ วูปสเมติ ฯ

---

๑. ยุ. ปน ฯ
๒. โป. ฐานโส ฯ เอวมุปริ ฯ

เมฆสูตรที่ ๑

ผู้เจริญอริยมรรคทำอกุศลธรรมให้สงบโดยพลัน

[๒๘๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฝุ่นละอองอันตั้งขึ้นในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน เมฆก้อนใหญ่ที่เกิดในสมัยมิใช่กาล ย่อมยังฝุ่นละอองนั้นให้หายราบไปได้โดยพลัน แม้ฉันใด ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมยังอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว ให้หายสงบไปได้โดยพลัน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า จึงให้อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วหายสงบไปได้โดยพลัน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงให้อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว หายสงบไปได้โดยพลัน.

จบ สูตรที่ ๑๑

เมฆสูตรที่ ๒

ผู้เจริญอริยมรรคทำอกุศลธรรมให้สงบในระหว่างโดยพลัน

[๒๘๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลมแรงย่อมยังมหาเมฆอันเกิดขึ้นแล้วให้หายหมดไปได้ในระหว่างนั่นเอง แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมยังอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วให้หายสงบไปในระหว่างได้โดยพลัน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๘๗]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อนฺตราเยว อนฺตรธาเปติ วูปสเมติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส[๑] อนฺตราเยว อนฺตรธาเปติ วูปสเมตีติ ฯ

[๒๘๘]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สามุทฺทิกาย นาวาย เวตฺตพนฺธนพนฺธาย ฉ มาสานิ อุทเก ปริยาทาย เหมนฺติเกน ถลํ อุกฺขิตฺตาย วาตาตปปเรตานิ พนฺธนานิ ตานิ ปาวุสฺสเกน เมเฆน อภิปฺปวุฏฺฐานิ อปฺปกสิเรเนว ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ ปูติกานิ ภวนฺติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรโต อปฺปกสิเรเนว สญฺโญชนานิ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ ปูติกานิ ภวนฺติ ฯ

[๒๘๙]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรโต อปฺปกสิเรเนว สญฺโญชนานิ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ ปูติกานิ ภวนฺติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรโต อปฺปกสิเรเนว สญฺโญชนานิ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ ปูติกานิ ภวนฺตีติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

[๒๘๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า จึงให้อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วหายสงบไปในระหว่างได้? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงให้อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว หายสงบไปในระหว่างได้โดยพลัน.

จบ สูตรที่ ๑๒

นาวาสูตร

ผู้เจริญอริยมรรคทำให้สังโยชน์สงบหมดไป

[๒๘๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรือเดินสมุทรที่ผูกด้วยเครื่องผูก คือหวายแช่อยู่ในน้ำตลอด ๖ เดือน เขายกขึ้นบกในฤดูหนาว เครื่องผูกต้องลมและแดดแล้ว อันฝนตกรดแล้ว ย่อมจะเสียไป ผุไป โดยไม่ยากเลย แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ สังโยชน์ทั้งหลายย่อมสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๘๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า สังโยชน์ทั้งหลาย จึงจะสงบหมดไปโดยไม่ยากเลย? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล สังโยชน์ทั้งหลายจึงสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย.

จบ สูตรที่ ๑๓

[๒๙๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อาคนฺตุกาคารํ ตตฺถ ปุรตฺถิมายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติ ปจฺฉิมายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติ อุตฺตรายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติ ทกฺขิณายปิ ทิสาย อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติ ขตฺติยาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติ พฺราหฺมณาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติ เวสฺสาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติ สุทฺทาปิ อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต เย ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา เต ธมฺมา อภิญฺญา ปริชานาติ เย ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา เต ธมฺเม อภิญฺญา ปชหติ เย ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพา เต ธมฺเม อภิญฺญา สจฺฉิกโรติ เย ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา เต ธมฺเม อภิญฺญา ภาเวติฯ

[๒๙๑]

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยาฯ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียํฯ กตเม ปญฺจฯ เสยฺยถีทํฯ รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธฯ อิเม ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยาฯ

[๒๙๒]

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพาฯ อวิชฺชา จ ภวตณฺหา จฯ อิเม ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพาฯ

[๒๙๓]

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพาฯ วิชฺชา จ วิมุตฺติ จฯ อิเม ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพาฯ

[๒๙๔]

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพาฯ สมโถ จ วิปสฺสนา จฯ อิเม ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพาฯ

อาคันตุกาคารสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรกำหนดรู้ ควรละ ควรทำให้แจ้ง ควรทำให้เจริญ

[๒๙๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนผู้มาจากทิศบูรพาก็ดี จากทิศปัจจิม[๑]ก็ดี จากทิศอุดรก็ดี จากทิศทักษิณก็ดี ย่อมพักอยู่ที่เรือนสำหรับรับแขก ถึงกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทรก็ดี ที่มาแล้วก็ย่อมพักอยู่ที่เรือนสำหรับรับแขกนั้น แม้ฉันใด ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมละธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมเจริญธรรมที่ควรให้เจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๒๙๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งเป็นไฉน? คือ ธรรมที่เรียกว่าอุปาทานขันธ์ ๕ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นไฉน? คือ รูปูปาทานขันธ์ ฯลฯ วิญญาณูปาทานขันธ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง.

[๒๙๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่งเป็นไฉน? คือ อวิชชาและภวตัณหา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง.

[๒๙๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเป็นไฉน? คือ วิชชาและวิมุติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง.

[๒๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรให้เจริญด้วยปัญญาอันยิ่งเป็นไฉน? คือ สมถะและวิปัสสนา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ควรให้เจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง.

---

๑. ทิศปัจฉิม *-ผู้รวบรวม*

[๒๙๕]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต เย ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา เต ธมฺเม อภิญฺญา ปริชานาติ ฯเปฯ เย ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา เต ธมฺเม อภิญฺญา ภาเวติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต เย ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา เต ธมฺเม อภิญฺญา ปริชานาติ เย ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา เต ธมฺเม อภิญฺญา ปชหติ เย ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพา เต ธมฺเม อภิญฺญา สจฺฉิกโรติ เย ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา เต ธมฺเม อภิญฺญา ภาเวตีติฯ

[๒๙๖]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา อถ มหาชนกาโย อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ อาทาย มยํ อิมํ คงฺคํ นทึ ปจฺฉานินฺนํ กริสฺสาม ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภารนฺติฯ ตํ กิมฺมญฺญถ ภิกฺขเว อปิ นุ โส[๑] มหาชนกาโย คงฺคํ นทึ ปจฺฉานินฺนํ กเรยฺย ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภารนฺติฯ โน เหตํ ภนฺเตฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ คงฺคา ภนฺเต นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา สา น สุกรา ปจฺฉานินฺนํ กาตุํ ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภารํ ยาว เทว ปน โส มหาชนกาโย กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺตํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺตํ ราชาโน วา ราชมหามตฺตา วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาติสาโลหิตา วา โภเคหิ อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยุํ เอหมฺโภ ปุริส กินฺเต อิเม กาสาวา อนุทหนฺติ กึ มุณฺโฑ กปาลมนุสฺสิยํ[๒] จรสิ เอหิ หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุญฺชสฺสุ ปุญฺญานิ จ กโรหีติฯ โส วต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ยญฺหิ ตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ทีฆรตฺตํ วิเวกนินฺนํ วิเวกโปณํ วิเวกปพฺภารํ ตํ วต หีนายาวตฺติสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

---
๑. โป. โขฯ
๒. ม. ยุ. กปาลมนุสํฯ

[๒๙๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า จึงกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯลฯ จึงเจริญธรรมที่ควรให้เจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล จึงกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯลฯ จึงเจริญธรรมที่ควรให้เจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง.

จบ สูตรที่ ๑๔

นทีสูตร

ไม่มีผู้สามารถให้ผู้เจริญอริยมรรคกลับเป็นคนเลวได้

[๒๙๖]

สาวัตถีนิทาน. พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน ครั้งนั้น หมู่มหาชนพากันถือเอาจอบและตะกร้ามาด้วยประสงค์ว่า พวกเราจักทำการทดแม่น้ำคงคานี้ให้ไหลกลับ ให้หลั่งกลับ ให้บ่ากลับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน หมู่มหาชนนั้น จะพึงทำการทดแม่น้ำคงคาให้ไหลกลับ ให้หลั่งกลับ ให้บ่ากลับ ได้ละหรือ ?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ไม่ได้ พระเจ้าข้า.

พ. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร.

ภิ เพราะแม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน การที่จะทำการทดแม่น้ำคงคาให้ไหลกลับ ให้หลั่งกลับ ให้บ่ากลับ มิใช่กระทำได้ง่าย แต่เป็นการแน่นอนว่า หมู่มหาชนพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความลำบากยากแค้นแม้ฉันใด.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา มิตร สหาย หรือญาติสาโลหิต จะพึงเชื้อเชิญภิกษุผู้เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ผู้กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ด้วยโภคะทั้งหลาย เพื่อนำไปตามใจว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ เชิญท่านมาเถิด ท่านจะนุ่งห่มผ้ากาสายะเหล่านี้ทำไม ?

[๒๙๗]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ นิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรตีติ ฯ (ยทปิ พลกรณียํ ตทปิ วิตฺถาเรตพฺพํ) ฯ

พลกรณียวคฺโค สมตฺโต ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

พลํ พีชญฺจ นาโค จ	รุกฺโข กุมฺเภน สูกิยา
อากาเสน จ เทฺว เมฆา	นาวา อาคนฺตุกา นทีติ ฯ

ท่านจะเป็นคนโล้นถือกระเบื้องเที่ยวไปทำไม? ท่านจงสึกมาบริโภคโภคะและกระทำบุญเถิด ภิกษุผู้เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ผู้กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นั้น จักลาสิกขาสึกออกเป็นคฤหัสถ์ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะว่า จิตที่น้อมไปในวิเวก โน้มไปในวิเวก โอนไปในวิเวก ตลอดกาลนานนั้น จักสึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้.

[๒๙๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล. (พึงขยายเนื้อความให้พิสดารเหมือนพลสูตร)

จบ สูตรที่ ๑๕

จบ พลกรณียวรรค

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พลกรณียสูตรที่ ๑
๒. พลกรณียสูตรที่ ๒
๓. พลกรณียสูตรที่ ๓
๔. พลกรณียสูตรที่ ๔
๕. พีชสูตร
๖. นาคสูตร
๗. รุกขสูตร
๘. กุมภสูตร
๙. สุกกสูตร
๑๐. อากาสสูตร
๑๑. เมฆสูตรที่ ๑
๑๒. เมฆสูตรที่ ๒
๑๓. นาวาสูตร
๑๔. อาคันตุกาคารสูตร
๑๕. นทีสูตร

เอสนาวคฺโค ทฺวาทสโม

[๒๙๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนาฯ

[๒๙๙]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

[๓๐๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา [๑] ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนาฯ

---

๑. ม. โขฯ เอวมุปริปิฯ

เอสนาวรรคที่ ๑๒

เอสนาสูตรที่ ๑

การแสวงหา ๓

[๒๙๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๒๙๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อความรู้ยิ่ง[๑]ซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่งด้วยการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

เอสนาสูตรที่ ๒

การแสวงหา ๓

[๓๐๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "เพื่อรู้ยิ่ง" *-ผู้รวบรวม*

〔๓๐๑〕

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพ ฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

〔๓๐๒〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนา ฯ กตมา ติสฺโส ฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนา ฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนา ฯ

〔๓๐๓〕

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพ ฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

[๓๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่งซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่งซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

เอสนาสูตรที่ ๓

การแสวงหา ๓

[๓๐๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๓๐๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่งซึ่งการแสวงหา ๓ อย่าง อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่งซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๓

[๓๐๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนาฯ

[๓๐๕]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

[๓๐๖]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนาฯ

[๓๐๗]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ ปริญฺญาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

เอสนาสูตรที่ ๔

การแสวงหา ๓

[๓๐๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๓๐๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่งซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่งซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๔

เอสนาสูตรที่ ๕

การแสวงหา ๓

[๓๐๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๓๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อกำหนดรู้ซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อกำหนดรู้ซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

[๓๐๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนา ฯเปฯ (ยทิปิ อภิญฺญา ตทิปิ ปริญฺญาย วิตฺถาเรตพฺพํ) ฯเปฯ

[๓๐๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนาฯ

[๓๑๐]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ ปริกฺขยาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ (ยทิปิ อภิญฺญา ตทิปิ ปริญฺญาย วิตฺถาเรตพฺพํ ปริกฺขยาย วิตฺถาเรตพฺพํ) ฯเปฯ

[๓๑๑]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนาฯ

เอสนาสูตรที่ ๖

การแสวงหา ๓

[๓๐๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

เอสนาสูตรที่ ๗

การแสวงหา ๓

[๓๐๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๓๑๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อความสิ้นไปแห่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อความสิ้นไปแห่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

เอสนาสูตรที่ ๘

การแสวงหา ๓

[๓๑๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๓๑๒]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ ปหานาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ ปหานาย อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ (ยทปิ อภิญฺญาย ตทปิ ปหานาย วิตฺถาเรตพฺพํ) ฯเปฯ

[๓๑๓]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว วิธาฯ กตมา ติสฺโสฯ เสยฺโยหมสฺมีติ วิธา สทิโสหมสฺมีติ วิธา หีโนหมสฺมีติ วิธาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส วิธาฯ

[๓๑๔]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ วิธานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ วิธานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ (ยถา เอสนา เอวํ วิตฺถาเรตพฺพา[๑]) ฯเปฯ

---

๑. ม. วิตฺถาเรตพฺพํฯ

[๓๑๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อละการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

วิธาสูตร

การถือตัว ๓

[๓๑๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย การถือตัว ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การถือตัวว่า เราประเสริฐกว่าเขา ๑ เราเสมอเขา ๑ เราเลวกว่าเขา ๑ ตูกร[๑] ภิกษุทั้งหลาย การถือตัว ๓ อย่างนี้แล.

[๓๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละการถือตัว ๓ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละการถือตัว ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๙

---

๑. ดูกร *-ผู้รวบรวม*

(๓๑๕)

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ตโยเม ภิกฺขเว อาสวา ฯ กตเม ตโย ฯ กามาสโว ภวาสโว อวิชฺชาสโว ฯ อิเม โข ภิกฺขเว ตโย อาสวา ฯ

(๓๑๖)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณํ อาสวานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

(๓๑๗)

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ตโยเม ภิกฺขเว ภวา ฯ กตเม ตโย ฯ กามภโว รูปภโว อรูปภโว ฯ อิเม โข ภิกฺขเว ตโย ภวา ฯ

(๓๑๘)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณํ ภวานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

อาสวสูตร

อาสวะ ๓

[๓๑๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ กามาสวะ ๑ ภวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ อย่างนี้แล.

[๓๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอาสวะ ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

ภวสูตร

ภพ ๓

[๓๑๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภพ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ กามภพ ๑ รูปภพ ๑ อรูปภพ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภพ ๓ อย่างนี้แล.

[๓๑๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละภพ ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๑

〔๓๑๙〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว ทุกฺขตา ฯ กตมา ติสฺโส ฯ ทุกฺขทุกฺขตา สงฺขารทุกฺขตา วิปริณามทุกฺขตา ฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส ทุกฺขตา ฯ

〔๓๒๐〕

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ ทุกฺขตานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

〔๓๒๑〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ตโยเม ภิกฺขเว ขีลา ฯ กตเม ตโย ฯ ราโค ขีโล โทโส ขีโล โมโห ขีโล ฯ อิเม โข ภิกฺขเว ตโย ขีลา ฯ

〔๓๒๒〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณนฺนํ ขีลานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

ทุกขตาสูตร

ความเป็นทุกข์ ๓

[๓๑๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นทุกข์ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ ความเป็นทุกข์เกิดจากความไม่สบายกาย ๑ ความเป็นทุกข์เกิดจากสังขาร ๑ ความเป็นทุกข์เกิดจากความแปรปรวน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นทุกข์ ๓ อย่างนี้แล.

[๓๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละความเป็นทุกข์ ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๒

ขีลสูตร

เสาเขื่อน ๓

[๓๒๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสาเขื่อน ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ เสาเขื่อน คือ ราคะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสาเขื่อน ๓ อย่างนี้แล.

[๓๒๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละเสาเขื่อน ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๓

〔๓๒๓〕

สาวตฺถีนิทานํฯ ตีณีมานิ ภิกฺขเว มลานิฯ กตมานิ ตีณิฯ ราโค มลํ โทโส มลํ โมโห มลํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ มลานิฯ

〔๓๒๔〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณนฺนํ มลานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

〔๓๒๕〕

สาวตฺถีนิทานํฯ ตโยเม ภิกฺขเว นีฆา[๑]ฯ กตเม ตโยฯ ราโค นีโฆ โทโส นีโฆ โมโห นีโฆฯ อิเม โข ภิกฺขเว ตโย นีฆาฯ

〔๓๒๖〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณนฺนํ นีฆานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

๑. ในต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ พบเพียงตัวเลขอ้างอิงเชิงอรรถ แต่ไม่พบข้อความเชิงอรรถ -*ผู้รวบรวม*

มลสูตร

มลทิน ๓

[๓๒๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย มลทิน ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ มลทิน คือ ราคะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย มลทิน ๓ อย่างนี้แล.

[๓๒๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละมลทิน ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๔

นิฆสูตร

ทุกข์ ๓

[๓๒๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ ทุกข์ คือ ราคะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ ๓ อย่างนี้แล.

[๓๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละทุกข์ ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๕

[๓๒๗]

สาวตฺถีนิทานํฯ ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เวทนาฯ กตมา ติสฺโสฯ สุขา เวทนา ทุกฺขา เวทนา อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เวทนาฯ

[๓๒๘]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เวทนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

[๓๒๙]

ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว ตณฺหาฯ กตมา ติสฺโสฯ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส ตณฺหาฯ

[๓๓๐]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ ตณฺหานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ ตณฺหานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

เวทนาสูตร

เวทนา ๓

[๓๒๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ อย่างนี้แล.

[๓๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละเวทนา ๓ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๖

ตัณหาสูตรที่ ๑

ตัณหา ๓

[๓๒๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ กามตัณหา ๑ ภวตัณหา ๑ วิภวตัณหา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ อย่างนี้แล.

[๓๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๗

[๓๓๑]

ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว ตณฺหา[๑] ฯเปฯ

[๓๓๒]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ ตณฺหานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ ตณฺหานํ[๒] อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

เอสนาวคฺโค นิฏฺฐิโต ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

เอสนา วิธา อาสโว ทุกฺขตา จ ติสฺโส ขิลา
มลํ นิโฆ จ เวทนา ทุเวน ตณฺหาเยน จาติ[๓] ฯ

๑. ม. ยุ. ตสินา ฯ
๒. ม. ยุ. ตสินานํ ฯ
๓. ม. ยุ. เทฺว ตณฺหา ตสินาย จาติ ฯ

ตัณหาสูตรที่ ๒

ตัณหา ๓

[๓๓๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ อย่างนี้ ฯลฯ.

[๓๓๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๘

จบ เอสนาวรรค

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เอสนาสูตรที่ ๑
๒. เอสนาสูตรที่ ๒
๓. เอสนาสูตรที่ ๓
๔. เอสนาสูตรที่ ๔
๕. เอสนาสูตรที่ ๕
๖. เอสนาสูตรที่ ๖
๗. เอสนาสูตรที่ ๗
๘. เอสนาสูตรที่ ๘
๙. วิธาสูตร
๑๐. อาสวสูตร
๑๑. ภวสูตร
๑๒. ทุกขตาสูตร
๑๓. ขีลสูตร
๑๔. มลสูตร
๑๕. นิฆสูตร
๑๖. เวทนาสูตร
๑๗. ตัณหาสูตรที่ ๑
๑๘. ตัณหาสูตรที่ ๒

โอฆวคฺโค เตรสโม

(๓๓๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว โอฆาฯ กตเม จตฺตาโรฯ กาโมโฆ ภโวโฆ ทิฏฺโฐโฆ อวิชฺโชโฆฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร โอฆาฯ

(๓๓๔)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ โอฆานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ (ยถา เอสนา เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

(๓๓๕)

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว โยคาฯ กตเม จตฺตาโรฯ กามโยโค ภวโยโค ทิฏฺฐิโยโค อวิชฺชาโยโคฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร โยคาฯ

(๓๓๖)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ โยคานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

โอฆวรรคที่ ๑๓

โอฆสูตร

โอฆะ ๔

[๓๓๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย โอฆะ ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ โอฆะคือกาม ๑ โอฆะคือภพ ๑ โอฆะคือทิฏฐิ ๑ โอฆะคืออวิชชา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โอฆะ ๔ อย่างนี้แล.

[๓๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโอฆะ ๔ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑

โยคสูตร

โยคะ ๔

[๓๓๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย โยคะ ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ โยคะคือกาม ๑ โยคะคือภพ ๑ โยคะคือทิฏฐิ ๑ โยคะคืออวิชชา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โยคะ ๔ อย่างนี้แล.

[๓๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโยคะ ๔ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

[๓๓๗]

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อุปาทานานิฯ กตมานิ จตฺตาริฯ กามูปาทานํ ทิฏฺฐูปาทานํ สีลพฺพตูปาทานํ อตฺตวาทูปาทานํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อุปาทานานิฯ

[๓๓๘]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อุปาทานานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

[๓๓๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว คนฺถาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อภิชฺฌา กายคนฺโถ พฺยาปาโท กายคนฺโถ สีลพฺพตปรามาโส กายคนฺโถ อิทํสจฺจาภินิเวโส กายคนฺโถฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร คนฺถาฯ

[๓๔๐]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ คนฺถานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

อุปาทานสูตร

อุปาทาน ๔

[๓๓๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ อุปาทานคือกาม ๑ อุปาทานคือทิฏฐิ ๑ อุปาทานคือศีลและพรต ๑ อุปาทานคืออัตตวาทะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ อย่างนี้แล.

[๓๓๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทาน ๔ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

คันถสูตร

คันถะ ๔

[๓๓๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย คันถะ ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ กายคันถะคืออภิชฌา ๑ กายคันถะคือพยาบาท ๑ กายคันถะคือสีลัพพตปรามาส ๑ กายคันถะคืออิทังสัจจา[๑]ภินิเวส ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คันถะ ๔ อย่างนี้แล.[๒]

[๓๔๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละคันถะ ๔ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

---

๑. ความยึดมั่นว่าสิ่งนี้จริง

๒. ข้อสังเกต : นี้เป็นความหมายของคันถะตามนัยแห่งพุทธวจน ซึ่งแตกต่างจากความหมายเดิมที่ได้ทราบโดยทั่วไป *-ผู้รวบรวม*

[๓๔๑]

สาวตฺถีนิทานํฯ สตฺติเม ภิกฺขเว อนุสยาฯ กตเม สตฺตฯ กามราคานุสโย ปฏิฆานุสโย ทิฏฺฐานุสโย วิจิกิจฺฉานุสโย มานานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโยฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต อนุสยาฯ

[๓๔๒]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว สตฺตนฺนํ อนุสยานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

[๓๔๓]

สาวตฺถีนิทานํฯ ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณาฯ กตเม ปญฺจฯ จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยา โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธาฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสาฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยาฯ อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณาฯ

[๓๔๔]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

อนุสยสูตร

อนุสัย ๗

[๓๔๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนุสัย ๗ อย่างนี้ ๗ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ อนุสัยคือกามราคะ ๑ อนุสัยคือปฏิฆะ ๑ อนุสัยคือทิฏฐิ ๑ อนุสัยคือวิจิกิจฉา ๑ อนุสัยคือมานะ ๑ อนุสัยคือภวราคะ ๑ อนุสัยคืออวิชชา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนุสัย ๗ อย่างนี้แล.

[๓๔๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอนุสัย ๗ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

กามคุณสูตร

กามคุณ ๕

[๓๔๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? คือ รูปที่พึงรู้ได้ด้วยตา อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนัด เสียงที่พึงรู้ด้วยหู... กลิ่นที่พึงรู้ด้วยจมูก... รสที่พึงรู้ด้วยลิ้น... โผฏฐัพพะที่พึงรู้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนัด ดูกรภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ อย่างนี้แล.

[๓๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละกามคุณ ๕ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

[๓๔๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว นีวรณานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถีนมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรณานิฯ

[๓๔๖]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ นีวรณานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

[๓๔๗]

สาวตฺถีนิทานํฯ ปญฺจิเม ภิกฺขเว อุปาทานกฺขนฺธาฯ กตเม ปญฺจฯ เสยฺยถีทํฯ รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธฯ อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาฯ

[๓๔๘]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติฯ

นิวรณสูตร

นิวรณ์ ๕

[๓๔๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? คือ กามฉันทนิวรณ์ ๑ พยาบาทนิวรณ์ ๑ ถีนมิทธนิวรณ์ ๑ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ ๑ วิจิกิจฉานิวรณ์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ อย่างนี้แล.

[๓๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละนิวรณ์ ๕ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

อุปาทานขันธสูตร

อุปาทานขันธ์ ๕

[๓๔๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขันธ์ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่ อุปาทานขันธ์คือรูป ๑ อุปาทานขันธ์คือเวทนา ๑ อุปาทานขันธ์คือสัญญา ๑ อุปาทานขันธ์คือสังขาร ๑ อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขันธ์ ๕ อย่างนี้แล.

[๓๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทานขันธ์ ๕ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

〔๓๔๙〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโส กามจฺฉนฺโท พฺยาปาโท ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

〔๓๕๐〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

〔๓๕๑〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

〔๓๕๒〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพ ฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ฯเปฯ

โอรัมภาคิยสูตร

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕

[๓๔๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? ได้แก่สักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สีลัพพตปรามาส ๑ กามฉันทะ ๑ พยาบาท ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ อย่างนี้แล.

[๓๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ อย่างนี้แล ฯลฯ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

อุทธัมภาคิยสูตรที่ ๑

อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕

[๓๕๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? คือ รูปราคะ ๑ อรูปราคะ ๑ มานะ ๑ อุทธัจจะ ๑ อวิชชา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้แล.

[๓๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

(๓๕๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

(๓๕๔)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพ ฯ กตโม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพาน-ปพฺภารํ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ฯเปฯ อยํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาเวตพฺโพติ ฯ

โอฆวคฺโค ฯ

อุทธัมภาคิยสูตรที่ ๒

ว่าด้วยวิธีกำจัดอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕

[๓๕๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? คือ รูปราคะ ๑ อรูปราคะ ๑ มานะ ๑ อุทธัจจะ ๑ อวิชชา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้แล.

[๓๕๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้แล อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๑

จบ โอฆวรรคที่ ๑๓

ตสฺสุทฺทานํ

โอโฆ โยโค อุปาทานํ　　คนฺถํ อนุสเยน จ
กามคุณา นีวรณา[๑]　　ขนฺธา โอรุทฺธมฺภาคิยาติ ฯ

[[๒]]

มคฺคสํยุตฺตํ สมตฺตํ[๓] ฯ

๑. ม. ยุ. นีวรณํ ฯ

๒. ม. วคฺคุทฺทานํ ฯ

อวิชฺชาวคฺโค ปฐโม　　ทุติยํ วิหารํ วุจฺจติ
มิจฺฉตฺตํ ตติโย วคฺโค　　จตุตฺถํ ปฏิปนฺเนเนว
ติตฺถิยํ ปญฺจโม วคฺโค　　จตสฺโส สูริเยน จ
พหุกเต สตฺตโม วคฺโค　　อุปฺปาโท ปฐเมน จ
ทิวสวคฺโค นวโม　　ทสโม อปฺปมาเทน จ
เอกาทส พลวคฺโค　　ทฺวาทส เอสนา ปาลิยํ ฯ
โอฆวคฺโค ภวติ เตรสาติ

๓. ม. ยุ. ปฐมํ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โอฆสูตร
๒. โยคสูตร
๓. อุปาทานสูตร
๔. คันถสูตร
๕. อนุสยสูตร
๖. กามคุณสูตร
๗. นิวรณสูตร
๘. อุปาทานขันธสูตร
๙. โอรัมภาคิยสูตร
๑๐. อุทธัมภาคิยสูตรที่ ๑
๑๑. อุทธัมภาคิยสูตรที่ ๒

[๑]

---

๑. จบ มัคคสังยุต *-ผู้รวบรวม*

โพชฺฌงฺคสํยุตฺตํ

ปพฺพตวคฺโค ปจโม

(๓๕๕)

[1] หิมวนฺตํ ภิกฺขเว ปพฺพตราชํ นิสฺสาย นาคา กายํ วฑฺเฒนฺติ พลํ คาเหนฺติ เต ตตฺถ กายํ วฑฺเฒตฺวา พลํ คาเหตฺวา กุสุพฺเภ[2] โอตรนฺติ กุสุพฺเภ โอตริตฺวา มหาโสพฺเภ โอตรนฺติ มหาโสพฺเภ โอตริตฺวา กุนฺนทิโย โอตรนฺติ กุนฺนทิโย โอตริตฺวา มหานทิโย โอตรนฺติ มหานทิโย โอตริตฺวา มหาสมุทฺทสาครํ โอตรนฺติ เต ตตฺถ มหนฺตตํ เวปุลฺลตํ อาปชฺชนฺติ กาเยน ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต มหนฺตตํ เวปุลฺลตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสุ ฯ

(๓๕๖)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต มหนฺตตํ เวปุลฺลตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสูติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต มหนฺตตํ เวปุลฺลตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสูติ ฯ

---

๑. ม. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปพฺพตราชํ ฯ
๒. ม. กุโสพฺเภ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

๒. โพชฌงคสังยุต

ปัพพตวรรคที่ ๑

หิมวันตสูตร

ผู้เจริญโพชฌงค์ถึงความเป็นใหญ่ในธรรมทั้งหลาย

[๓๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกนาคอาศัยขุนเขาชื่อหิมวันต์ มีกายเติบโต มีกำลัง ครั้นกายเติบโต มีกำลังที่ขุนเขานั้นแล้ว ย่อมลงสู่บึงน้อย ครั้นลงสู่บึงน้อยแล้ว ย่อมลงสู่บึงใหญ่ ครั้นลงสู่บึงใหญ่แล้ว ย่อมลงสู่แม่น้ำน้อย ครั้นลงสู่แม่น้ำน้อยแล้ว ย่อมลงสู่แม่น้ำใหญ่ ครั้นลงสู่แม่น้ำใหญ่แล้ว ย่อมลงสู่มหาสมุทรสาคร นาคพวกนั้น ย่อมถึงความโตใหญ่ทางกายในมหาสมุทรสาครนั้น แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ย่อมถึงความเป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๓๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไร จึงถึงความเป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์... วิริยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์... สมาธิสัมโพชฌงค์... อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล จึงถึงความเป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๑

[๓๕๗]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อยํ กาโย อาหารฏฺฐิติโก อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐติ อนาหาโร โน ติฏฺฐติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรณา อาหารฏฺฐิติกา อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺติ อนาหารา โน ติฏฺฐนฺติฯ

[๓๕๘]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สุภนิมิตฺตํ ตตฺถ อโยนิโส-มนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๓๕๙]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว ปฏิฆนิมิตฺตํ ตตฺถ อโยนิโส-มนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๓๖๐]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อรติ ตนฺทิ วิชมฺภิตา ภตฺต-สมฺมโท เจตโส จ ลีนตฺตํ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๓๖๑]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว เจตโส อวูปสโม ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจ-กุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

กายสูตร

อาหารของนิวรณ์ ๕

[๓๕๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด นิวรณ์ ๕ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๓๕๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหาร ให้กามฉันท์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ศุภนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในศุภนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้กามฉันท์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๓๕๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหาร ให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฏิฆนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในปฏิฆนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๓๖๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหาร ให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน ความบิดขี้เกียจ ความเมาอาหาร ความที่ใจหดหู่ มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในสิ่งเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๓๖๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหาร ให้อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความไม่สงบใจมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในความไม่สงบใจนั้น นี้เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๓๖๒]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว วิจิกิจฺฉาฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๓๖๓]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อยํ กาโย อาหารฏฺฐิติโก อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐติ อนาหาโร โน ติฏฺฐติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเม ปญฺจ นีวรณา อาหารฏฺฐิติกา อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺติ อนาหารา โน ติฏฺฐนฺติ ฯ

[๓๖๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อยํ กาโย อาหารฏฺฐิติโก อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐติ อนาหาโร โน ติฏฺฐติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา อาหารฏฺฐิติกา อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺติ อนาหารา โน ติฏฺฐนฺติ ฯ

[๓๖๕]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สติสมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๓๖๖]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว กุสลากุสลา ธมฺมา สาวชฺชานวชฺชา ธมฺมา หีนปฺปณีตา ธมฺมา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๓๖๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉามีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๓๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

อาหารของโพชฌงค์ ๗

[๓๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด โพชฌงค์ ๗ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๓๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งสติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์.

[๓๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ที่มีโทษ และไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต ที่เป็นฝ่ายดำและฝ่ายขาว มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์.

[๓๖๗]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อารพฺภธาตุ[๑] นิกฺกมธาตุ ปรกฺกมธาตุ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๓๖๘]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว ปีติ-สมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๓๖๙]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว กายปสฺสทฺธิ จิตฺตปสฺสทฺธิ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิ-สมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๓๗๐]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธิ-นิมิตฺตํ[๒] อพฺยคฺคนิมิตฺตํ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๓๗๑]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อุเปกฺขา-สมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

---

๑. โป. ม. ยุ. อารมฺภธาตุ ฯ
๒. ม. ยุ. สมถนิมิตฺตํ ฯ

(๓๖๗)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้วิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความริเริ่ม ความพยายาม ความบากบั่นมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในสิ่งเหล่านี้ นี้เป็นอาหารให้วิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์.

(๓๖๘)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้ปีติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งปีติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้ปีติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์.

(๓๖๙)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงบกาย ความสงบจิต มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในความสงบนั้น นี้เป็นอาหารให้ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์.

(๓๗๐)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้สมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธินิมิต อัพยัคคนิมิต[๑] มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้สมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์.

(๓๗๑)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญบริบูรณ์.

---

๑. หมายถึงนิมิตแห่งจิตที่มีอารมณ์ไม่ฟุ้งซ่าน

[๓๗๒]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อยํ กาโย อาหารฏฺฐิติโก อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐติ อนาหาโร โน ติฏฺฐติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา อาหารฏฺฐิติกา อาหารํ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺติ อนาหารา โน ติฏฺฐนฺตีติฯ

[๓๗๓]

เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขู สีลสมฺปนฺนา สมาธิสมฺปนฺนา ปญฺญาสมฺปนฺนา วิมุตฺติ-สมฺปนฺนา วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺนา ทสฺสนมฺปหํ[๑] ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ[๒] วทามิ สวนมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ อุปสงฺกมนมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ ปยิรุปาสนมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ อนุสฺสติมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิ อนุปพฺพชฺชมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขูนํ พหูปการํ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ตถารูปานํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ธมฺมํ สุตฺวา ทฺวเยน [๓] วูปกฏฺโฐ วิหรติ กายวูปกาเสน จ จิตฺตวูปกาเสน จ โส ตถา วูปกฏฺโฐ วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ อนุสฺสรติ อนุวิตกฺเกติฯ

[๓๗๔]

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถา วูปกฏฺโฐ วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ อนุสฺสรติ อนุวิตกฺเกติ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ โส ตถาสโต วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ ปริวีมํสมาปชฺชติฯ

[๓๗๕]

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถาสโต วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ ปริวีมํสมาปชฺชติ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ตสฺส ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต ปริวีมํสมาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํฯ

---

๑. ม. ยุ. ทสฺสนมฺปาหํฯ
๒. ม. พหูการํฯ ยุ. พหุการํฯ เอวมุปริฯ
๓. ม. ยุ. วูปกาเสนฯ

〔๓๗๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๒

สีลสูตร

การหลีกออก ๒ วิธี

〔๓๗๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุติ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุติญาณทัสสนะ การได้เห็นภิกษุเหล่านั้นก็ดี การได้ฟังภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึงภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตามภิกษุเหล่านั้นก็ดี แต่ละอย่างๆ เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะว่าผู้ที่ได้ฟังธรรมของภิกษุเห็นปานนั้นแล้ว ย่อมหลีกออกอยู่ด้วย ๒ วิธี คือ หลีกออกด้วยกาย ๑ หลีกออกด้วยจิต ๑ เธอหลีกออกอยู่อย่างนั้นแล้ว ย่อมระลึกถึง ย่อมตรึกถึงธรรมนั้น.

〔๓๗๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุหลีกออกอยู่อย่างนั้นแล้ว ย่อมระลึกถึง ย่อมตรึกถึงธรรมนั้น สมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญสติสัมโพชฌงค์ สติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เธอมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมเลือกเฟ้น ตรวจตรา ถึงความพินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา.

〔๓๗๕〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมเลือกเฟ้น ตรวจตรา ถึงความพินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา สมัยนั้น ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เมื่อภิกษุเลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ความเพียรอันไม่ย่อหย่อนเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว.

(๓๗๖)

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต ปริวีมํสมาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํฯ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสาฯ

(๓๗๗)

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสาฯ ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติฯ

(๓๗๘)

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ปสฺสทฺธกายสฺส [๑] สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ

(๓๗๙)

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปสฺสทฺธกายสฺส สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ โส ตถา สมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติฯ

(๓๘๐)

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถา สมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ

---

๑. ยุ. สุขํ โหติฯ

〔๓๗๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด เมื่อภิกษุเลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ความเพียรอันไม่ย่อหย่อน อันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ปีติที่ไม่มีอามิส ย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร.

〔๓๗๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ปีติที่ไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่ภิกษุ ผู้ปรารภความเพียร สมัยนั้น ปีติสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ กายก็ดี จิตก็ดี ของภิกษุผู้มีใจกอปรด้วยปีติ ย่อมสงบระงับ.

〔๓๗๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด กายก็ดี จิตก็ดี ของภิกษุผู้มีใจกอปรด้วยปีติย่อมสงบระงับ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ จิตของภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว มีความสุข ย่อมตั้งมั่น.

〔๓๗๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตของภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว มีความสุข ย่อมตั้งมั่น สมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เธอย่อมเป็นผู้เพ่งดูจิตที่ตั้งมั่นแล้วอย่างนั้นด้วยดี.

〔๓๘๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุย่อมเป็นผู้เพ่งดูจิตที่ตั้งมั่นแล้ว อย่างนั้นด้วยดี สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

[๓๘๑]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุ เอวํ พหุลีกเตสุ สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขา ฯ กตเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ฯ

[๓๘๒]

ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ อถ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ ฯ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ ฯ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ ฯ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ฯ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ฯ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ โน เจ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามี ฯ เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อิเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขาติ ฯ

[๓๘๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผลานิสงส์ ๗ ประการ อันเธอพึงหวังได้ ผลานิสงส์ ๗ ประการเป็นไฉน?

[๓๘๒]

คือ (๑) ในปัจจุบัน จะได้บรรลุอรหัตผลโดยพลัน (๒) ในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ทีนั้นจะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย (๓) ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ทีนั้นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป (๔) ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปริพนิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป ทีนั้นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป (๕) ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี ทีนั้นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป (๖) ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี ทีนั้นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป (๗) ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี ทีนั้นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผลานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้ อันเธอพึงหวังได้.

จบ สูตรที่ ๓

[๓๘๓]

เอกํ สมยํ อายสฺมา สารีปุตฺโต สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ ตตฺร โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ อาวุโส ภิกฺขเวติ ฯ อาวุโสติ [๑] เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ ฯ อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ สตฺติเม อาวุโส โพชฺฌงฺคา ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ อิเม โข อาวุโส สตฺต โพชฺฌงฺคา ฯ

[๓๘๔]

อิเมสํ ขฺวาหํ อาวุโส สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ เยน เยน โพชฺฌงฺเคน อากงฺขามิ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ เตน เตน โพชฺฌงฺเคน ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรามิ เยน เยน โพชฺฌงฺเคน อากงฺขามิ มชฺฌนฺติกสมยํ วิหริตุํ เตน เตน โพชฺฌงฺเคน มชฺฌนฺติกสมยํ วิหรามิ เยน เยน โพชฺฌงฺเคน อากงฺขามิ สายณฺหสมยํ วิหริตุํ เตน เตน โพชฺฌงฺเคน สายณฺหสมยํ วิหรามิ ฯ

[๓๘๕]

สติสมฺโพชฺฌงฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ อปฺปมาโณติ เม โหติ สุสมารทฺโธติ เม โหติ ติฏฺฐนฺตํ [๒] ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปิ เม จวติ อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ ฯเปฯ

[๓๘๖]

อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ อปฺปมาโณติ เม โหติ สุสมารทฺโธติ เม โหติ ติฏฺฐนฺตํ ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปิ เม จวติ อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ ฯ

[๓๘๗]

เสยฺยถาปิ อาวุโส รญฺโญ วา ราชมหามตฺตสฺส วา นานารตฺตานํ ทุสฺสานํ ทุสฺสกรณฺฑโก ปูโร อสฺส โส ยํ ยเทว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุปิตุํ

---

๑. ม. โข ฯ
๒. ม. ยุ. จ นํ ฯ เอวมุปริ ฯ

วัตตสูตร

การอยู่ด้วยโพชฌงค์ ๗

[๓๘๓]

สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย[๑] ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย **โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ๗ ประการเป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ๑ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ๑ วิริยสัมโพชฌงค์ ๑ ปีติสัมโพชฌงค์ ๑ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ๑ สมาธิสัมโพชฌงค์ ๑ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย[๒] โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล.**

[๓๘๔]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ เราประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใดๆ ในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้นๆ เราประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใดๆ ในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้นๆ เราประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใดๆ ในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้นๆ.

[๓๘๕]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าสติสัมโพชฌงค์มีอยู่แก่เรา ดังพรรณนามานี้ เราก็รู้ว่าสติสัมโพชฌงค์ของเราหาประมาณมิได้ อันเราปรารภดีแล้ว สติสัมโพชฌงค์เมื่อยังตั้งอยู่ เราก็รู้ว่าตั้งอยู่ ถ้าแม้สติสัมโพชฌงค์ของเราเคลื่อนไป เราก็รู้ว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย.

[๓๘๖]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าอุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่แก่เรา ดังพรรณนามานี้ เราก็รู้ว่าอุเบกขาสัมโพชฌงค์ของเราหาประมาณมิได้ อันเราปรารภดีแล้ว อุเบกขาสัมโพชฌงค์เมื่อยังตั้งอยู่ เราก็รู้ว่าตั้งอยู่ ถ้าแม้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของเราเคลื่อนไป เราก็รู้ว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย.

[๓๘๗]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย หีบผ้าของพระราชาหรือของราชมหาอำมาตย์ เต็มด้วยผ้าสีต่างๆ พระราชาหรือราชมหาอำมาตย์ ประสงค์จะนุ่งห่มผ้าชุดใดๆ ในเวลาเช้า ก็นุ่งห่มผ้าชุดนั้นๆ ได้ ประสงค์จะนุ่งห่มผ้าชุดใดๆ ในเวลาเที่ยง

๑. ข้อสังเกต : ในบาลีเป็นคำว่า "อาวุโส" ดังนั้นน่าจะใช้คำว่า "ดูกรผู้มีอายุ" *-ผู้รวบรวม*
๒. ข้อสังเกต : ในบาลีเป็นคำว่า "อาวุโส" ดังนั้นน่าจะใช้คำว่า "ดูกรผู้มีอายุ" *-ผู้รวบรวม*

ตนฺตเทว ทุสฺสยุคํ ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุเปยฺย ยํ ยเทว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย มชฺฌนฺติกสมยํ ปารุปิตุํ ตนฺตเทว ทุสฺสยุคํ มชฺฌนฺติกสมยํ ปารุเปยฺย ยํ ยเทว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย สายณฺหสมยํ ปารุปิตุํ ตนฺตเทว ทุสฺสยุคํ สายณฺหสมยํ ปารุเปยฺย ฯ เอวเมว โข อหํ อาวุโส อิเมสํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ เยน เยน โพชฺฌงฺเคน อากงฺขามิ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ เตน เตน โพชฺฌงฺเคน ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรามิ เยน เยน โพชฺฌงฺเคน อากงฺขามิ มชฺฌนฺติกสมยํ วิหริตุํ เตน เตน โพชฺฌงฺเคน มชฺฌนฺติกสมยํ วิหรามิ เยน เยน โพชฺฌงฺเคน อากงฺขามิ สายณฺหสมยํ วิหริตุํ เตน เตน โพชฺฌงฺเคน สายณฺหสมยํ วิหรามิ ฯ

[๓๘๘]

สติสมฺโพชฺฌงฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ อปฺปมาโณติ เม โหติ สุสมารทฺโธติ เม โหติ ติฏฺฐนฺตํ ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปิ เม จวติ อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามิ ฯเปฯ

[๓๘๙]

อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค อิติ เจ เม อาวุโส โหติ อปฺปมาโณติ เม โหติ สุสมารทฺโธติ เม โหติ ติฏฺฐนฺตํ ติฏฺฐตีติ ปชานามิ สเจปิ เม จวติ อิทปฺปจฺจยา เม จวตีติ ปชานามีติ ฯ

[๓๙๐]

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ โพชฺฌงฺคา โพชฺฌงฺคาติ ภนฺเต วุจฺจนฺติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต โพชฺฌงฺคาติ วุจฺจนฺตีติ ฯ โพธาย สํวตฺตนฺตีติ โข ภิกฺขุ ตสฺมา โพชฺฌงฺคาติ วุจฺจนฺตีติ ฯ

[๓๙๑]

อิธ ภิกฺขุ ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ

ก็นุ่งห่มผ้าชุดนั้นๆ ได้ ประสงค์จะนุ่งห่มผ้าชุดใดๆ ในเวลาเย็น ก็นุ่งห่มผ้าชุดนั้นๆ ได้ แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้น เหมือนกัน บรรดาโพชฌงค์ทั้ง ๗ นี้ เราประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใดๆ ในเวลาเช้า ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้นๆ ประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใดๆ ในเวลาเที่ยง ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้นๆ ประสงค์จะอยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อใดๆ ในเวลาเย็น ก็อยู่ด้วยโพชฌงค์ข้อนั้นๆ.

[๓๘๘]

ถ้าสติสัมโพชฌงค์มีอยู่แก่เรา ดังพรรณนามานี้ เราก็รู้ว่าสติสัมโพชฌงค์ของเราหาประมาณมิได้ อันเราปรารภดีแล้ว สติสัมโพชฌงค์เมื่อยังตั้งอยู่ เราก็รู้ว่าตั้งอยู่ ถ้าแม้สติสัมโพชฌงค์ของเราเคลื่อนไป เราก็รู้ว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย ฯลฯ.

[๓๘๙]

ถ้าอุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่แก่เรา ดังพรรณนามานี้ เราก็รู้ว่าอุเบกขาสัมโพชฌงค์ของเราหาประมาณมิได้ อันเราปรารภดีแล้ว อุเบกขาสัมโพชฌงค์เมื่อยังตั้งอยู่ เราก็รู้ว่าตั้งอยู่ ถ้าแม้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของเราเคลื่อนไป เราก็รู้ว่าเคลื่อนไป เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย.

จบ สูตรที่ ๔

ภิกขุสูตร

ที่เรียกว่าโพชฌงค์เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้

[๓๙๐]

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่าโพชฌงค์ๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะเรียกว่า โพชฌงค์? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่าโพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้.

[๓๙๑]

ดูกรภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ.

[๓๙๒]

อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ

[๓๙๓]

ตสฺสิเม สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาวยโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ[๑] ญาณํ โหติฯ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติฯ โพธาย สํวตฺตนฺตีติ ภิกฺขุ ตสฺมา โพชฺฌงฺคาติ วุจฺจนฺตีติฯ

[๓๙๔]

เอกํ สมยํ ภควา สาเกเต วิหรติ อญฺชนวเน มิคทาเยฯ อถ โข กุณฺฑลิโย ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข กุณฺฑลิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อหมสฺมิ โภ โคตม อารามนิยาทิปริสาวจโร[๒] ตสฺส มยฺหํ โภ โคตม ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราสสฺส อยมาหาโร[๓] โหติ อาราเมน อารามํ อุยฺยาเนน อุยฺยานํ อนุจงฺกมามิ อนุวิจรามิ โส ตตฺถ ปสฺสามิ เอเก สมณพฺราหฺมเณ อิติ วาทปฺปโมกฺขานิสํสํ เจว กถํ กเถนฺเต อุปารมฺภานิสํสํ จ ภวมฺปน โคตโม กิมานิสํโส วิหรตีติฯ วิชฺชาวิมุตฺติผลานิสํโส โข กุณฺฑลิย ตถาคโต วิหรตีติฯ

[๓๙๕]

กตเม ปน โภ โคตม ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติฯ สตฺต โข กุณฺฑลิย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติฯ กตเม ปน โภ โคตม ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺตีติฯ จตฺตาโร โข กุณฺฑลิย สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺตีติฯ กตเม

---

๑. โป. ยุ. วิมุตฺตมฺหีติฯ
๒. ม. อารามนิสฺสยี ปริสาวจโรฯ ยุ. อารามนิสาทิ...ฯ
๓. ม. ยุ. อยมาจาโรฯ

〔๓๙๒〕

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ.

〔๓๙๓〕

เมื่อภิกษุนั้นเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่าโพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้ ฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

กุณฑลิยสูตร

ตถาคตมีวิชชาและวิมุติเป็นผลานิสงส์

〔๓๙๔〕

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอัญชนมฤคทายวัน ใกล้เมืองสาเกต ครั้งนั้นแล กุณฑลิยปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้าเที่ยวไปในอาราม เข้าไปสู่บริษัท เมื่อข้าพเจ้าบริโภคอาหารเช้าแล้ว ในเวลาปัจฉาภัต ข้าพเจ้าเดินไปเนือง ๆ เที่ยวไปเนือง ๆ สู่อารามจากอาราม สู่อุทยานจากอุทยาน ณ ที่นั้น ข้าพเจ้าเห็นสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง กำลังกล่าวถ้อยคำมีวาทะและการเปลื้องวาทะว่าดังนี้เป็นอานิสงส์ และมีความขุ่นเคืองเป็นอานิสงส์ ส่วนท่านพระโคดมมีอะไรเป็นอานิสงส์อยู่เล่า? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรกุณฑลิยะ ตถาคตมีวิชชาและวิมุติเป็นผลานิสงส์อยู่.

〔๓๙๕〕

ก. ข้าแต่ท่านพระโคดมผู้เจริญ ก็ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์?

พ. ดูกรกุณฑลิยะ โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์.

ก. ข้าแต่ท่านพระโคดมผู้เจริญ ก็ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์?

พ. ดูกรกุณฑลิยะ สติปัฏฐาน ๔ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์.

ปน โภ โคตม ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรนฺตีติฯ ตีณิ โข กุณฺฑลิย สุจริตานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรนฺตีติฯ กตเม ปน โภ โคตม ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา ตีณิ สุจริตานิ ปริปูเรนฺตีติฯ

[๓๙๖]

อินฺทฺริยสํวโร โข กุณฺฑลิย ภาวิโต พหุลีกโต ตีณิ สุจริตานิ ปริปูเรติ[๑]ฯ กถํ ภาวิโต [[๒]] กุณฺฑลิย อินฺทฺริยสํวโร กถํ พหุลีกโต ตีณิ สุจริตานิ ปริปูเรติ[๓]ฯ อิธ กุณฺฑลิย ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา มนาปํ นาภิชฺฌายติ นาวิหึสติ[๔] น ราคํ ชเนติ ตสฺส ฐิโต จ[๕] กาโย โหติ ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ จกฺขุนา โข ปเนว รูปํ ทิสฺวา อมนาปํ น มงฺกุ โหติ อปฺปติฏฺฐิตจิตฺโต อาทินฺนมานโส[๖] อพฺยาปนฺนเจตโส ตสฺส ฐิโต จ กาโย โหติ ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ ปุน จปรํ กุณฺฑลิย ภิกฺขุ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวาฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวาฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวาฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย มนาปํ นาภิชฺฌายติ นาวิหึสติ น ราคํ ชเนติ ตสฺส ฐิโต จ กาโย โหติ ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ มนสา โข ปเนว ธมฺมํ วิญฺญาย อมนาปํ น มงฺกุ โหติ อปฺปติฏฺฐิตจิตฺโต อาทินฺนมานโส อพฺยาปนฺนเจตโส ตสฺส จ กาโย โหติ ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ ยโต โข กุณฺฑลิย ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา มนาปามนาเปสุ รูเปสุ ฐิโต อาทินฺนมานโส อพฺยาปนฺนเจตโส ตสฺส ฐิโต จ กาโย โหติ ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวาฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวาฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวาฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย มนาปามนาเปสุ ธมฺเมสุ ฐิโต จ กาโย โหติ ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ เอวมฺภาวิโต โข กุณฺฑลิย อินฺทฺริยสํวโร เอวํ พหุลีกโต ตีณิ สุจริตานิ ปริปูเรติฯ

---

๑. ม. อิติสทฺโท อตฺถิฯ
๒. ม. ยุ. จฯ
๓. ม. ยุ. ปริปูเรนฺตีติฯ
๔. ม. ยุ. นาภิชฺฌติ นาวิหํสติฯ เอวมุปริฯ
๕. โป. ยุ. วฯ เอวมุปริฯ
๖. ม. ยุ. อาทีน ...ฯ เอวมุปริฯ

ก. ข้าแต่ท่านพระโคดมผู้เจริญ ก็ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์?

พ. ดูกรกุณฑลิยะ สุจริต ๓ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์.

ก. ข้าแต่ท่านพระโคดมผู้เจริญ ก็ธรรมเหล่าไหนที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสุจริต ๓ ให้บริบูรณ์?

[๓๙๖]

พ. ดูกรกุณฑลิยะ อินทรีย์สังวรอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสุจริต ๓ ให้บริบูรณ์ อินทรีย์สังวรอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างไร จึงยังสุจริต ๓ ให้บริบูรณ์? ดูกรกุณฑลิยะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปที่ชอบใจด้วยจักษุแล้ว ย่อมไม่ยินดี ไม่ขึ้งเคียด ไม่ยังความกำหนัดให้เกิด และกายของเธอก็คงที่ จิตก็คงที่ มั่นคงดีในภายใน หลุดพ้นดีแล้ว อนึ่ง เธอเห็นรูปที่ไม่ชอบใจด้วยจักษุแล้ว ก็ไม่เก้อ ไม่มีจิตตั้งอยู่ด้วยอำนาจกิเลส ไม่เสียใจ มีจิตไม่พยาบาท และกายของเธอก็คงที่ จิตก็คงที่ มั่นคงดีในภายใน หลุดพ้นดีแล้ว.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุฟังเสียงด้วยหู ฯลฯ ดมกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณ์ที่ชอบใจด้วยใจแล้ว ย่อมไม่ยินดี ไม่ขึ้งเคียด ไม่ยังความกำหนัดให้เกิด และกายของเธอก็คงที่ จิตก็คงที่ มั่นคงดีในภายใน หลุดพ้นดีแล้ว อนึ่ง เธอรู้ธรรมารมณ์ ที่ไม่ชอบใจด้วยใจแล้ว ไม่เก้อ ไม่มีจิตตั้งอยู่ด้วยอำนาจกิเลส ไม่เสียใจ มีจิตไม่พยาบาท และกายของเธอก็คงที่ จิตก็คงที่ มั่นคงดีในภายใน หลุดพ้นดีแล้ว.

ดูกรกุณฑลิยะ เพราะเหตุที่ภิกษุเห็นรูปด้วยจักษุแล้ว เป็นผู้คงที่ ไม่เสียใจ มีจิตไม่พยาบาท เพราะรูปทั้งที่ชอบใจและไม่ชอบใจ กายของเธอก็คงที่ จิตก็คงที่ มั่นคงดีในภายใน หลุดพ้นดีแล้ว ภิกษุฟังเสียงด้วยหู ฯลฯ ดมกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว เป็นผู้คงที่ ไม่เสียใจ มีจิตไม่พยาบาท เพราะธรรมารมณ์ ที่ชอบใจและไม่ชอบใจ และกายของเธอก็คงที่ จิตก็คงที่ มั่นคงดีในภายใน หลุดพ้นดีแล้ว ดูกรกุณฑลิยะ อินทรีย์สังวรอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมยังสุจริต ๓ ให้บริบูรณ์.

[๓๙๗]

กถํ ภาวิตานิ ตานิ จ กุณฺฑลิย ตีณิ สุจริตานิ กถํ พหุลีกตานิ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรนฺติ ฯ อิธ กุณฺฑลิย ภิกฺขุ กายทุจฺจริตํ ปหานาย[๑] กายสุจริตํ ภาเวติ วจีทุจฺจริตํ ปหานาย วจีสุจริตํ ภาเวติ มโนทุจฺจริตํ ปหานาย มโนสุจริตํ ภาเวติ ฯ เอวํ ภาวิตานิ โข กุณฺฑลิย ตีณิ สุจริตานิ เอวํ พหุลีกตานิ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรนฺติ ฯ

[๓๙๘]

กถํ ภาวิตา จ กุณฺฑลิย จตฺตาโร สติปฏฺฐานา กถํ พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ ฯ อิธ กุณฺฑลิย ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เอวํ ภาวิตา โข กุณฺฑลิย จตฺตาโร สติปฏฺฐานา เอวํ พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ ฯ

[๓๙๙]

กถํ ภาวิตา จ กุณฺฑลิย สตฺต โพชฺฌงฺคา กถํ พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺติ ฯ อิธ กุณฺฑลิย ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ ภาวิตา โข กุณฺฑลิย สตฺต โพชฺฌงฺคา เอวํ พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติ ฯ

[๔๐๐]

เอวํ วุตฺเต กุณฺฑลิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ธาเรยฺย จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ ฯ เอวเมว โข โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. ปหาย ฯ เอวมุปริ ฯ

〔๓๙๗〕

ดูกรกุณฑลิยะ ก็สุจริตเหล่านั้นอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญกายสุจริตเพื่อละกายทุจริต เจริญวจีสุจริตเพื่อละวจีทุจริต เจริญมโนสุจริตเพื่อละมโนทุจริต สุจริต ๓ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์.

〔๓๙๘〕

ดูกรกุณฑลิยะ สติปัฏฐาน ๔ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเนืองๆ อยู่ ฯลฯ ย่อมพิจารณาเห็นจิต[๑]เนืองๆ อยู่ ฯลฯ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรกุณฑลิยะ สติปัฏฐาน ๔ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์.

〔๓๙๙〕

ดูกรกุณฑลิยะ โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรกุณฑลิยะ โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้สมบูรณ์.

〔๔๐๐〕

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว กุณฑลิยปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ท่านพระโคดมทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์ขอถึงท่านพระโคดมกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะขอท่านพระโคดม จงทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิต *-ผู้รวบรวม*

(๔๐๑)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กูฏาคารสฺส ยา กาจิ โคปานสิโย สพฺพา ตา กูฏนินฺนา กูฏโปณา กูฏปพฺภารา เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

(๔๐๒)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

(๔๐๓)

เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อุปวาโณ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต[๑] โกสมฺพิยํ วิหรนฺติ โฆสิตาราเม ฯ อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต[๒] สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลาณา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา อุปวาโณ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อุปวาเณน สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ เอตทโวจ ชาเนยฺย นุ โข อาวุโส อุปวาณ ภิกฺขุ ปจฺจตฺตํ โยนิโสมนสิการา เอวํ สุสมารทฺธา เม สตฺต โพชฺฌงฺคา ผาสุวิหาราย สํวตฺตนฺตีติ ฯ ชาเนยฺย โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจตฺตํ โยนิโสมนสิการา เอวํ สุสมารทฺธา เม สตฺต โพชฺฌงฺคา ผาสุวิหาราย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

๑. โป. อธิมุตฺโต ฯ เอวมุปริ ฯ
๒. โป. อธิมุตฺโต ฯ เอวมุปริ ฯ

กูฏสูตร

ผู้เจริญโพชฌงค์ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน

[๔๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลอนเรือนยอดทั้งหมด น้อมไปสู่ยอด โน้มไปสู่ยอด โอนไปสู่ยอด แม้ฉันใด ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๔๐๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไร ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.

จบ สูตรที่ ๗

อุปวาณสูตร

โพชฌงค์ ๗ ที่ปรารภดีแล้วย่อมอยู่ผาสุก

[๔๐๓]

สมัยหนึ่ง ท่านพระอุปวาณะและท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็นแล้ว เข้าไปหาท่านพระอุปวาณะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอุปวาณะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอุปวาณะว่า ท่านอุปวาณะผู้มีอายุ ภิกษุจะพึงรู้หรือไม่ว่า โพชฌงค์ ๗ อันเราปรารภดีแล้วอย่างนี้ ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายเฉพาะตน ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นผาสุก ท่านพระอุปวาณะตอบว่า ดูกรท่านสารีบุตรผู้มีอายุ ภิกษุพึงรู้ได้ว่า โพชฌงค์ ๗ อันเราปรารภดีแล้วอย่างนี้ ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายเฉพาะตน ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นผาสุก.

[๔๐๔]

สติสมฺโพชฺฌงฺคํ โข อาวุโส ภิกฺขุ อารพฺภมาโน ปชานาติ จิตฺตญฺจ เม สุวิมุตฺตํ ถีนมิทฺธญฺจ เม สุสมูหตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจญฺจ เม สุปฺปฏิวินีตํ อารทฺธญฺจ เม วิริยํ อฏฺฐิกตฺวา มนสิกโรมิ โน จ ลีนนฺติ ฯเปฯ

[๔๐๕]

อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ อาวุโส ภิกฺขุ อารพฺภมาโน ปชานาติ จิตฺตญฺจ เม สุวิมุตฺตํ ถีนมิทฺธญฺจ เม สุสมูหตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจญฺจ เม สุปฺปฏิวินีตํ อารทฺธญฺจ เม วิริยํ อฏฺฐิกตฺวา มนสิกโรมิ โน จ ลีนนฺติฯ

[๔๐๖]

เอวํ โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ชาเนยฺย ปจฺจตฺตํ โยนิโสมนสิการา เอวํ สุสมารทฺธา เม สตฺต โพชฺฌงฺคา ผาสุวิหาราย สํวตฺตนฺตีติฯ

[๔๐๗]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติฯ

[๔๐๔]

สา. ดูกรผู้มีอายุ ภิกษุปรารภสติสัมโพชฌงค์ ย่อมรู้ได้หรือว่า จิตของเราหลุดพ้นดีแล้ว ถีนมิทธะเราถอนเสียแล้ว อุทธัจจกุกกุจจะเรากำจัดได้แล้ว ความเพียรเราปรารภแล้ว เรากระทำไว้ในใจอย่างจริงจัง มิได้ย่อหย่อน ฯลฯ.

[๔๐๕]

ดูกรผู้มีอายุ ภิกษุเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ย่อมรู้ได้หรือว่า จิตของเราหลุดพ้นดีแล้ว ถีนมิทธะเราถอนเสียแล้ว อุทธัจจกุกกุจจะเรากำจัดได้แล้ว ความเพียรเราปรารภแล้ว เรากระทำไว้ในใจอย่างจริงจัง มิได้ย่อหย่อน.

[๔๐๖]

อุ. ดูกรท่านสารีบุตรผู้มีอายุ ภิกษุพึงรู้ได้อย่างนี้แลว่า โพชฌงค์อันเราปรารภดีแล้วอย่างนี้ ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายเฉพาะตน ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นผาสุก.

จบ สูตรที่ ๘

อุปาทสูตรที่ ๑

โพชฌงค์ ๗ ไม่เกิดนอกจากการปรากฏแห่งตถาคต

[๔๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น นอกจากความปรากฏแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ย่อมไม่เกิดขึ้น โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น นอกจากความปรากฏแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ย่อมไม่เกิดขึ้น.

จบ สูตรที่ ๙

[๔๐๘]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยา ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยาติ ฯ

ปพฺพตวคฺโค ปฐโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

หิมวนฺตํ กายสีลํ จ วตฺตํ ภิกฺขุ จ กุณฺฑลิ
กูฏํ จ อุปวาณญฺจ อุปฺปาเท[๑] อปเร ทุเวติ ฯ

๑. ม. ยุ. อุปฺปนฺนา ฯ

อุปาทสูตรที่ ๒

โพชฌงค์ ๗ ไม่เกิดนอกวินัยของพระสุคต

[๔๐๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น ย่อมไม่เกิดขึ้น นอกวินัยของพระสุคต โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ โพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น ย่อมไม่เกิดขึ้น นอกวินัยของพระสุคต.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ ปัพพตวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑ หิมวันตสูตร ๒. กายสูตร

๓. สีลสูตร ๔. วัตตสูตร

๕. ภิกขุสูตร ๖. กุณฑลิยสูตร

๗. กูฏสูตร ๘. อุปวาณสูตร

๙. อุปาทสูตรที่ ๑ ๑๐. อุปาทสูตรที่ ๒

คิลานวคฺโค ทุติโย

[๔๐๙]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ ปาณา จตฺตาโร อิริยาปเถ กปฺเปนฺติ กาเลน คมนํ กาเลน ฐานํ กาเลน นิสชฺชํ กาเลน เสยฺยํ สพฺเพ เต ปฐวึ นิสฺสาย ปฐวิยํ ปติฏฺฐาย เอวเมว เต[๑] จตฺตาโร อิริยาปเถ กปฺเปนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติฯ

[๔๑๐]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติฯ

[๔๑๑]

สุริยสฺส ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตาฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกริสฺสตีติฯ

---
๑. ม. ยุ. เอวเมเตฯ

คิลานวรรคที่ ๒

ปาณูปมสูตร

อาศัยศีลเจริญโพชฌงค์ ๗

[๔๐๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งสำเร็จอิริยาบถ ๔ คือ บางคราวก็เดิน บางคราวก็ยืน บางคราวก็นั่ง บางคราวก็นอน สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด อาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงสำเร็จอิริยาบถ ๔ นั้น อย่างนั้นแหละ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๔๑๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

สุริยูปมสูตรที่ ๑

อาศัยกัลยาณมิตรเจริญโพชฌงค์ ๗

[๔๑๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง ฉันใด สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗ แก่ภิกษุ คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗.

[๔๑๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ อุเปกขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติ ฯ

[๔๑๓]

สุริยสฺส ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ โยนิโสมนสิกาโร ฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกริสฺสตีติ ฯ

[๔๑๔]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติ ฯ

[๔๑๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

สุริยูปมสูตรที่ ๒

โยนิโสมนสิการเป็นเบื้องแรกแห่งโพชฌงค์

[๔๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง ฉันใด สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งโพชฌงค์ ๗ แก่ภิกษุ คือ การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗.

[๔๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๓

[๔๑๕]

เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป ฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากสฺสโป ปิปฺผลิคุหายํ วิหรติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน ฯ

[๔๑๖]

อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหากสฺสโป เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ ฯ นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ กจฺจิ เต กสฺสป ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ ฯ ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ ฯ น เม ภนฺเต ขมนียํ น ยาปนียํ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ ฯ

[๔๑๗]

สตฺติเม กสฺสป โพชฺฌงฺคา มยา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม สตฺต ฯ

[๔๑๘]

สติสมฺโพชฺฌงฺโค โข กสฺสป มยา สมฺมทกฺขาโต ภาวิโต พหุลีกโต อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค โข กสฺสป มยา สมฺมทกฺขาโต ภาวิโต พหุลีกโต อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ อิเม โข กสฺสป สตฺต โพชฺฌงฺคา มยา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๔๑๙]

ตคฺฆ ภควา โพชฺฌงฺคา ตคฺฆ สุคต โพชฺฌงฺคาติ ฯ อิทมโวจ ภควา ฯ อตฺตมโน อายสฺมา มหากสฺสโป ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิ ฯ วุฏฺฐาหิ[๑] จายสฺมา มหากสฺสโป ตมฺหา อาพาธา ตถา ปหีโน จายสฺมโต มหากสฺสปสฺส โส อาพาโธ อโหสีติ ฯ

---
๑. วุฏฺฐหิ อิติปิ ปาโฐ ฯ

คิลานสูตรที่ ๑

พระมหากัสสปหายอาพาธด้วยโพชฌงค์ ๗

[๔๑๕]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปอาพาธไม่สบาย เป็นไข้หนัก อยู่ที่ปิปผลิคูหา.

[๔๑๖]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ตรัสถามท่านพระมหากัสสปว่า

ดูกรกัสสป เธอพออดทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาคลายลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏ ความกำเริบขึ้นไม่ปรากฏแลหรือ?

ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์กำเริบหนัก ยังไม่คลายไป ความกำเริบขึ้นย่อมปรากฏ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

[๔๑๗]

พ. ดูกรกัสสป โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน?

[๔๑๘]

ดูกรกัสสป สติสัมโพชฌงค์ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ดูกรกัสสป โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

[๔๑๙]

ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โพชฌงค์ดีนัก ข้าแต่พระสุคต โพชฌงค์ดีนัก พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหากัสสปปลื้มใจ ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหากัสสปหายจากอาพาธนั้นแล้ว และอาพาธนั้น อันท่านพระมหากัสสปละได้แล้ว ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๔

[๔๒๐]

เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหรติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ

[๔๒๑]

อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ กจฺจิ เต โมคฺคลฺลาน ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติฯ ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติฯ น เม ภนฺเต ขมนียํ น ยาปนียํ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติฯ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติฯ

[๔๒๒]

สตฺติเม โมคฺคลฺลาน โพชฺฌงฺคา มยา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม สตฺตฯ

[๔๒๓]

สติสมฺโพชฺฌงฺโค โข โมคฺคลฺลาน มยา สมฺมทกฺขาโต ภาวิโต พหุลีกโต อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค โข โมคฺคลฺลาน มยา สมฺมทกฺขาโต ภาวิโต พหุลีกโต อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ อิเม โข โมคฺคลฺลาน สตฺต โพชฺฌงฺคา มยา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺตีติฯ

[๔๒๔]

ตคฺฆ ภควา โพชฺฌงฺคา ตคฺฆ สุคต โพชฺฌงฺคาติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิฯ วุฏฺฐาหิ จายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตมฺหา อาพาธา ตถา ปหีโน จายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส โส อาพาโธ อโหสีติฯ

คิลานสูตรที่ ๒

พระมหาโมคคัลลานะหายอาพาธด้วยโพชฌงค์ ๗

[๔๒๐]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะอาพาธ ไม่สบาย เป็นไข้หนัก อยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ.

[๔๒๑]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะถึงที่อยู่ แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า

ดูกรโมคคัลลานะ เธอพออดพอทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้แลหรือ ทุกขเวทนาคลายลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏ ความกำเริบขึ้นไม่ปรากฏแลหรือ ?

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์ย่อมกำเริบหนัก ยังไม่คลายลง ความกำเริบย่อมปรากฏ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

[๔๒๒]

พ. ดูกรโมคคัลลานะ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน ?

[๔๒๓]

ดูกรโมคคัลลานะ สติสัมโพชฌงค์ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ดูกรโมคคัลลานะ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

[๔๒๔]

ท่านพระโมคคัลลานะกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โพชฌงค์ดีนัก ข้าแต่พระสุคต โพชฌงค์ดีนัก พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะปลื้มใจ ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหาโมคคัลลานะหายจากอาพาธนั้นแล้ว และอาพาธนั้น อันท่านพระมหาโมคคัลลานะละได้แล้ว ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

[๔๒๕]

เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ

[๔๒๖]

อถ โข อายสฺมา มหาจุนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ มหาจุนฺทํ ภควา เอตทโวจ ปฏิภนฺตุ ตํ จุนฺท โพชฺฌงฺคาติฯ สตฺติเม ภนฺเต โพชฺฌงฺคา ภควตา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม สตฺตฯ

[๔๒๗]

สติสมฺโพชฺฌงฺโค โข ภนฺเต ภควตา สมฺมทกฺขาโต ภาวิโต พหุลีกโต อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค โข ภนฺเต ภควตา สมฺมทกฺขาโต ภาวิโต พหุลีกโต อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ อิเม โข ภนฺเต สตฺต โพชฺฌงฺคา ภควตา สมฺมทกฺขาตา ภาวิตา พหุลีกตา อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺตีติฯ

[๔๒๘]

ตคฺฆ จุนฺท โพชฺฌงฺคา ตคฺฆ จุนฺท โพชฺฌงฺคาติฯ อิทมโวจายสฺมา มหาจุนฺโท[๑] สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ วุฏฺฐาหิ จ ภควา ตมฺหา อาพาธา ตถา ปหีโน จ ภควโต โส อาพาโธ อโหสีติฯ

---

๑. ม. จุนฺโทฯ

คิลานสูตรที่ ๓

พระผู้มีพระภาคหายประชวรด้วยโพชฌงค์ ๗

[๔๒๕]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงประชวร ไม่สบาย เป็นไข้หนัก.

[๔๒๖]

ครั้งนั้น ท่านพระมหาจุนทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระจุนทะว่า

ดูกรจุนทะ โพชฌงค์จงแจ่มแจ้งกะเธอ.

จ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน ?

[๔๒๗]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สติสัมโพชฌงค์ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

[๔๒๘]

ดูกรจุนทะ โพชฌงค์ดีนัก ดูกรจุนทะ โพชฌงค์ดีนัก

ท่านพระมหาจุนทะได้กล่าวไวยากรณภาษิตนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอพระทัย พระผู้มีพระภาคทรงหายจากประชวรนั้น และอาพาธนั้น อันพระผู้มีพระภาคทรงละแล้ว ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

[๔๒๙]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารงฺคมนาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารงฺคมนาย สํวตฺตนฺตีติ [๑]

[๔๓๐]

อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ ฯ
เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ ฯ
กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต
โอกา อโนกมาคมฺม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ ฯ
ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต ฯ
เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา
ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ ฯ

๑. ยุ. อิทมโวจ ฯเปฯ

ปารคามีสูตร

เจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่ง

[๔๒๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มิใช่ฝั่ง โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มิใช่ฝั่ง.

[๔๓๐]

ในหมู่มนุษย์ คนที่ไปถึงฝั่งมีจำนวนน้อย
แต่หมู่สัตว์นอกนี้ ย่อมวิ่งไปตามฝั่งนั่นเอง
ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว
ชนเหล่านั้นจักข้ามบ่วงมฤตยู ซึ่งแสนยากที่จะข้ามได้
บัณฑิตพึงละธรรมฝ่ายดำเสีย เจริญธรรมฝ่ายขาว
ออกจากความอาลัย อาศัยความไม่มีความอาลัยแล้ว
พึงละกามเสีย เป็นผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล
ปรารถนาความยินดีในวิเวก ที่สัตว์ยินดีได้ยาก
บัณฑิต พึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่องเศร้าหมองจิต
ชนเหล่าใดอบรมจิตดีแล้วโดยชอบในองค์เป็นเหตุตรัสรู้
ไม่ถือมั่น ยินดีแล้วในความสละคืน ซึ่งความยึดถือ
ชนเหล่านั้นเป็นผู้สิ้นอาสวะ มีความรุ่งเรือง ปรินิพพานแล้วในโลก.

จบ สูตรที่ ๗

[๔๓๑]

เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามี ฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา อารทฺธา อารทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามี ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ

[๔๓๒]

เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามี ฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา อารทฺธา อารทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีติ ฯ

[๔๓๓]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทุกฺขกฺขยาย ฯ กตเม สตฺต สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทุกฺขกฺขยายาติ ฯ

วิรัทธสูตร

โพชฌงค์ ๗ ที่ปรารภผิด ปรารภถูก

[๔๓๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภผิดแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภผิดแล้ว โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภถูกแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภถูกแล้ว โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์.

[๔๓๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภผิดแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภผิดแล้ว โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภถูกแล้ว อริยมรรคอันยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภถูกแล้ว.

จบ สูตรที่ ๘

อริยสูตร

เจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมนำตนออกจากทุกข์

[๔๓๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ให้เป็นอริยธรรม นำตนออกจากทุกข์ ย่อมนำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้กระทำซึ่งโพชฌงค์ ๗ นั้น โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ให้เป็นอริยธรรม นำตนออกจากทุกข์ ย่อมนำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้กระทำซึ่งโพชฌงค์ ๗ นั้น.

จบ สูตรที่ ๙

[๔๓๔]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺตีติฯ

คิลานวคฺโค ทุติโย

ตสฺสุทฺทานํ

ปาณาสุริยุปมา[๑] เทฺว	คิลาเน[๒] อปเร ตโย
ปารคามี วิรทฺโธ จ	อริยา[๓] นิพฺพานาย จาติฯ

๑. ม. ปาณสูริยูปมาฯ ยุ. ปาณสุริยูปมาฯ
๒. ม. ยุ. คิลานาฯ
๓. ม. ยุ. อริโยฯ

นิพพานสูตร

เจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย

[๔๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ คิลานวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปาญูปมสูตร
๒. สุริยูปมสูตรที่ ๑
๓. สุริยูปมสูตรที่ ๒
๔. คิลานสูตรที่ ๑
๕. คิลานสูตรที่ ๒
๖. คิลานสูตรที่ ๓
๗. ปารคามีสูตร
๘. วิรัทธสูตร
๙. อริยสูตร
๑๐. นิพพานสูตร

อุทายิวคฺโค ตติโย

[๔๓๕]

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ โพชฺฌงฺคา โพชฺฌงฺคาติ ภนฺเต วุจฺจนฺติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต โพชฺฌงฺคาติ วุจฺจนฺตีติ ฯ สมฺโพธาย[๑] สํวตฺตนฺตีติ โข ภิกฺขุ ตสฺมา โพชฺฌงฺคาติ วุจฺจนฺติ ฯ

[๔๓๖]

อิธ ภิกฺขเว[๒] ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ สมฺโพธาย สํวตฺตนฺตีติ โข ภิกฺขุ ตสฺมา โพชฺฌงฺคาติ วุจฺจนฺตีติ ฯ

[๔๓๗]

สตฺต โว ภิกฺขเว โพชฺฌงฺเค เทสิสฺสามิ ตํ สุณาถ ฯ กตเม จ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคาติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. โพธาย ฯ เอวมุปริ ฯ
๒. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

อุทายิวรรคที่ ๓

โพธนสูตร

ที่เรียกว่าโพชฌงค์เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้

[๔๓๕]

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า โพชฌงค์ โพชฌงค์ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอจึงเรียกว่า โพชฌงค์? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า โพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้.

[๔๓๖]

ดูกรภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า โพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้ ฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

เทสนาสูตร

โพชฌงค์ ๗

[๔๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงโพชฌงค์ ๗ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น ก็โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

[๔๓๘]

กามราคฏฺฐานิยานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ มนสิการพหุลีการา อนุปฺปนฺโน เจว กามจฺฉนฺโท อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ กามจฺฉนฺโท ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติ ฯ

[๔๓๙]

พฺยาปาทฏฺฐานิยานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ มนสิการพหุลีการา อนุปฺปนฺโน เจว พฺยาปาโท อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ พฺยาปาโท ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติ ฯ

[๔๔๐]

ถีนมิทฺธฏฺฐานิยานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ มนสิการพหุลีการา อนุปฺปนฺนญฺเจว ถีนมิทฺธํ อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญฺจ ถีนมิทฺธํ ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติ ฯ

[๔๔๑]

อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจฏฺฐานิยานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ มนสิการพหุลีการา อนุปฺปนฺนญฺเจว อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญฺจ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติ ฯ

[๔๔๒]

วิจิกิจฺฉาฏฺฐานิยานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ มนสิการพหุลีการา อนุปฺปนฺนา เจว วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนา จ วิจิกิจฺฉา ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติ ฯ

[๔๔๓]

สติสมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ มนสิการพหุลีการา อนุปฺปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌงฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ มนสิการพหุลีการา อนุปฺปนฺโน เจว อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉตีติ ฯ

ฐานิยสูตร

นิวรณ์ ๕ เกิดเพราะมนสิการถึงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งนิวรณ์

[๔๓๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กามฉันท์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำมนสิการมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกามราคะ.

[๔๓๙]

พยาบาทที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว[๑] ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำมนสิการมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งพยาบาท.

[๔๔๐]

ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำมนสิการมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งถีนมิทธะ.

[๔๔๑]

อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำมนสิการมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุทธัจจกุกกุจจะ.

[๔๔๒]

วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำมนสิการมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉา.

[๔๔๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญไพบูลย์ เพราะกระทำมนสิการมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญไพบูลย์ เพราะกระทำมนสิการมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์.

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่แห่งอื่นๆ ของพระสูตรนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "ที่เกิดขึ้นแล้ว" *-ผู้รวบรวม*

[๔๔๔]

อโยนิโส ภิกฺขเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน เจว กามจฺฉนฺโท อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ กามจฺฉนฺโท ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ อนุปฺปนฺโน เจว พฺยาปาโท อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ พฺยาปาโท ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ อนุปฺปนฺนญฺเจว ถีนมิทฺธํ อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญฺจ ถีนมิทฺธํ ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ อนุปฺปนฺนญฺเจว อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญฺจ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ อนุปฺปนฺนา เจว วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนา จ วิจิกิจฺฉา ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ

[๔๔๕]

อนุปฺปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌงฺโค นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌงฺโค นิรุชฺฌติ ฯเปฯ อนุปฺปนฺโน เจว อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค นิรุชฺฌติฯ

[๔๔๖]

โยนิโส จ โข ภิกฺขเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน เจว กามจฺฉนฺโท นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ กามจฺฉนฺโท ปหียติฯ อนุปฺปนฺโน เจว พฺยาปาโท นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ พฺยาปาโท ปหียติฯ อนุปฺปนฺนญฺเจว ถีนมิทฺธํ นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนํ จ ถีนมิทฺธํ ปหียติฯ อนุปฺปนฺนญฺเจว อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนํ จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหียติฯ อนุปฺปนฺนา เจว วิจิกิจฺฉา นุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนา จ วิจิกิจฺฉา ปหียติฯ

[๔๔๗]

อนุปฺปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌงฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯเปฯ อนุปฺปนฺโน เจว อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉตีติฯ

อโยนิโสสูตร

นิวรณ์ ๕ เกิดเพราะมนสิการโดยไม่แยบคาย

[๔๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมนสิการโดยไม่แยบคาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง พยาบาท... ถีนมิทธะ... อุทธัจจกุกกุจจะ... วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง.

[๔๔๕]

สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป.

[๔๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมนสิการโดยแยบคาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว เธอย่อมละเสียได้ พยาบาท... ถีนมิทธะ... อุทธัจจกุกกุจจะ... วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว เธอย่อมละเสียได้.

[๔๔๗]

สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญไพบูลย์ยิ่ง ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญไพบูลย์ยิ่ง.

จบ สูตรที่ ๔

(๔๔๘)

สตฺต โว ภิกฺขเว อปริหานิเย ธมฺเม เทสิสฺสามิ[๑] ตํ สุณาถฯ กตเม จ ภิกฺขเว สตฺต อปริหานิยา ธมฺมาฯ ยทิทํ สตฺต โพชฺฌงฺคาฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต อปริหานิยา ธมฺมาติฯ

(๔๔๙)

โย ภิกฺขเว มคฺโค ยา ปฏิปทา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตติ ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ ภาเวถฯ กตโม จ ภิกฺขเว มคฺโค กตมา จ ปฏิปทา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตติฯ ยทิทํ สตฺต โพชฺฌงฺคาฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคติฯ

(๔๕๐)

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อุทายิ ภควนฺตํ เอตทโวจ กถํ ภาวิตา นุ โข ภนฺเต สตฺต โพชฺฌงฺคา กถํ พหุลีกตา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตนฺตีติฯ อิธ อุทายิ ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ [๒] วิปุลํ มหคฺคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌํ ตสฺส สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวยโต วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ วิปุลํ มหคฺคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌํ ตณฺหา ปหียติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ วิปุลํ มหคฺคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌํ ตสฺส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาวยโต วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ วิปุลํ มหคฺคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌํ ตณฺหา ปหียติ ตณฺหาย ปหานา กมฺมํ ปหียติ

---

๑. ม. เทเสสฺสามิฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวมุปริฯ

อปริหานิยสูตร

ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ๗

[๔๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ๗ ประการแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังธรรมนั้น ก็ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ๗ ประการเป็นไฉน? คือ โพชฌงค์ ๗ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ๗ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

ขยสูตร

ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อสิ้นตัณหาคือโพชฌงค์

[๔๔๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มรรคาใด ปฏิปทาใด ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นตัณหา เธอทั้งหลายจงเจริญมรรคานั้น ปฏิปทานั้น มรรคาและปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความสิ้นตัณหาเป็นไฉน? คือ โพชฌงค์ ๗ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์.

[๔๕๐]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุทายีได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร? ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นตัณหา.

ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีความเบียดเบียน เมื่อภิกษุนั้นเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีความเบียดเบียน ย่อมละตัณหาได้ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีความเบียดเบียน เมื่อภิกษุนั้นเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีความเบียดเบียน ย่อมละตัณหาได้

กมฺมสฺส ปหานา ทุกฺขํ ปหียติฯ อิติ โข อุทายิ ตณฺหกฺขยา กมฺมกฺขโย กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโยติฯ

(๔๕๑)

โย ภิกฺขเว มคฺโค ยา ปฏิปทา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตติ ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ ภาเวถฯ กตโม จ ภิกฺขเว มคฺโค กตมา จ ปฏิปทา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตติฯ ยทิทํ สตฺต โพชฺฌงฺคาฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคฯ

(๔๕๒)

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา กถํ พหุลีกตา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตนฺติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา เอวํ พหุลีกตา ตณฺหานิโรธาย สํวตฺตนฺตีติฯ

(๔๕๓)

นิพฺเพธภาคิยํ โว ภิกฺขเว มคฺคํ เทสิสฺสามิ ตํ สุณาถฯ กตโม จ ภิกฺขเว นิพฺเพธภาคิโย มคฺโคฯ ยทิทํ สตฺต สมฺโพชฺฌงฺคาฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคติฯ

เพราะละตัณหาได้ จึงละกรรมได้ เพราะละกรรมได้ จึงละทุกข์ได้ ดูกรอุทายี เพราะสิ้นตัณหา จึงสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม จึงสิ้นทุกข์ ด้วยประการดังนี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

นิโรธสูตร

ปฏิปทาเป็นไปเพื่อดับตัณหาคือโพชฌงค์

[๔๕๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มรรคาใด ปฏิปทาใด ย่อมเป็นไปเพื่อความดับตัณหา เธอทั้งหลายจงเจริญมรรคานั้น ปฏิปทานั้น มรรคาและปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความดับตัณหาเป็นไฉน? คือ โพชฌงค์ ๗ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์.

[๔๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความดับตัณหา? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความดับตัณหา.

จบ สูตรที่ ๗

นิพเพธสูตร

มรรคาอันเป็นส่วนแห่งการแทงตลอดคือโพชฌงค์

[๔๕๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมรรคาอันเป็นส่วนแห่งการแทงตลอด แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังมรรคานั้น ก็มรรคาอันเป็นส่วนแห่งการแทงตลอดเป็นไฉน? คือ โพชฌงค์ ๗ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์.

[๔๕๔]

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อุทายิ ภควนฺตํ เอตทโวจ กถํ ภาวิตา นุ โข ภนฺเต สตฺต โพชฺฌงฺคา กถํ พหุลีกตา นิพฺเพธาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ อิธ อุทายิ ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ วิปุลํ มหคฺคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌํ โส สติสมฺโพชฺฌงฺคภาวิเตน จิตฺเตน อนิพฺพิทฺธปุพฺพํ อปฺปทาลิตปุพฺพํ โลภกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ อนิพฺพิทฺธปุพฺพํ อปฺปทาลิตปุพฺพํ โทสกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ อนิพฺพิทฺธปุพฺพํ อปฺปทาลิตปุพฺพํ โมหกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ วิปุลํ มหคฺคตํ อปฺปมาณํ อพฺยาปชฺฌํ โส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคภาวิเตน จิตฺเตน อนิพฺพิทฺธปุพฺพํ อปฺปทาลิตปุพฺพํ โลภกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ อนิพฺพิทฺธปุพฺพํ อปฺปทาลิตปุพฺพํ โทสกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ อนิพฺพิทฺธปุพฺพํ อปฺปทาลิตปุพฺพํ โมหกฺขนฺธํ นิพฺพิชฺฌติ ปทาเลติ ฯ เอวํ ภาวิตา โข อุทายิ สตฺต โพชฺฌงฺคา เอวํ พหุลีกตา นิพฺเพธาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๔๕๕]

นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกธมฺมํปิ สมนุปสฺสามิ โย เอวํ ภาวิโต พหุลีกโต สญฺโญชนิยานํ ธมฺมานํ ปหานาย สํวตฺตติ ยถยิทํ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ฯ

[๔๕๖]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา กถํ พหุลีกตา สญฺโญชนิยานํ ธมฺมานํ ปหานาย สํวตฺตนฺติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา เอวํ พหุลีกตา สญฺโญชนิยานํ ธมฺมานํ ปหานาย สํวตฺตนฺติ ฯ

[๔๕๔]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุทายีได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความแทงตลอด?

พ. ดูกรอุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีความเบียดเบียน เธอมีจิตอันสติสัมโพชฌงค์อบรมแล้ว ย่อมแทงทะลุ ย่อมทำลายกองโลภะที่ยังไม่เคยแทงทะลุ ยังไม่เคยทำลายเสียได้ ย่อมแทงทะลุ ย่อมทำลายกองโทสะที่ยังไม่เคยแทงทะลุ ยังไม่เคยทำลายเสียได้ ย่อมแทงทะลุ ย่อมทำลายกองโมหะที่ยังไม่เคยแทงทะลุ ยังไม่เคยทำลายเสียได้ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีความเบียดเบียน เธอมีจิตอันอุเบกขาสัมโพชฌงค์อบรมแล้ว ย่อมแทงทะลุ ย่อมทำลายกองโลภะ ที่ยังไม่เคยแทงทะลุ ยังไม่เคยทำลายเสียได้ ย่อมแทงทะลุ ย่อมทำลายกองโทสะ ที่ยังไม่เคยแทงทะลุ ยังไม่เคยทำลายเสียได้ ย่อมแทงทะลุ ย่อมทำลายกองโมหะ ที่ยังไม่เคยแทงทะลุ ยังไม่เคยทำลายเสียได้ ดูกรอุทายี โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความแทงตลอด.

จบ สูตรที่ ๘

เอกธัมมสูตร

โพชฌงค์ ๗ ย่อมเป็นไปเพื่อละธรรมเป็นที่ตั้งสังโยชน์

[๔๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้ข้อหนึ่ง ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละธรรม อันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ เหมือนโพชฌงค์ ๗ นี้เลย โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์.

[๔๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อละธรรม อันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อละธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์.

[๔๕๗]

กตเม จ ภิกฺขเว สญฺโญชนิยา ธมฺมา ฯ จกฺขุํ ภิกฺขเว สญฺโญชนิโย ธมฺโม เอตฺเถเต อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนวินิพนฺธา อชฺโฌสานา โสตํ ฆานํ ชิวฺหา สญฺโญชนิโย ธมฺโม เอตฺเถเต อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนวินิพนฺธา อชฺโฌสานา ฯเปฯ มโน สญฺโญชนิโย ธมฺโม เอตฺเถเต อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนวินิพนฺธา อชฺโฌสานา ฯ อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว สญฺโญชนิยา ธมฺมาติ ฯ

[๔๕๘]

เอกํ สมยํ ภควา สุมฺเภสุ วิหรติ เสตกนฺนาม สุมฺภานํ นิคโม ฯ อถ โข อายสฺมา อุทายิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อุทายิ ภควนฺตํ เอตทโวจ ฯ

[๔๕๙]

อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภูตํ[๑] ภนฺเต ยาว พหุการาปิ[๒] เม ภนฺเต ภควติ เปมญฺจ คารโว จ หิริ จ โอตฺตปฺปญฺจ อหญฺหิ ภนฺเต ปุพฺเพ อาคาริกภูโต สมาโน อพหุกโต อโหสึ ธมฺเมน อพหุกโต สงฺเฆน โส ขฺวาหํ [[๓]] ภควติ เปมญฺจ คารวํ จ หิรึ จ โอตฺตปฺปํ จ สมฺปสฺสมาโน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึ[๔] ตสฺส เม ภควา ธมฺมํ เทเสสิ อิติ รูปํ อิติ รูปสฺส สมุทโย อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม อิติ เวทนา ฯเปฯ อิติ สญฺญา ฯ อิติ สงฺขารา ฯ อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ ฯ

[๔๖๐]

โส ขฺวาหํ ภนฺเต สุญฺญาคารคโต อิเมสํ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธานํ อุกฺกุชฺชาวกุชฺชํ สมฺปริวตฺตนฺโต[๕] อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ ฯ

---

๑. ม. ยุ. อพฺภุตํ ฯ
๒. ม. ยุ. พหุกตญฺจ ฯ
๓. ยุ. ภนฺเต ฯ
๔. ม. ยุ. ปพฺพชิโต ฯ
๕. ม. ยุ. สมฺปริวตฺเตนฺโต ฯ

[๔๕๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์เป็นไฉน ? จักษุเป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ เครื่องผูก เครื่องจองจำ คือ สังโยชน์เหล่านั้นย่อมเกิดที่จักษุนี้ หู... จมูก... ลิ้น...[๑] ใจ เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ เครื่องผูก เครื่องจองจำ คือ สังโยชน์เหล่านั้น ย่อมเกิดที่ใจนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้ เรียกว่าธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์.

จบ สูตรที่ ๙

อุทายิสูตร

พระผู้มีพระภาครับรองมรรคที่พระอุทายีได้แล้ว

[๔๕๘]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชนชาวสุมภะ ชื่อเสตกะในแคว้นสุมภะ ครั้งนั้น ท่านพระอุทายีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า.

[๔๕๙]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์นักพระเจ้าข้า ไม่เคยมีมา มีขึ้น ความรัก ความเคารพ ความละอายใจ และความเกรงกลัวของข้าพระองค์ซึ่งมีอยู่ในพระผู้มีพระภาคมากเพียงไร ด้วยว่า ข้าพระองค์เมื่อเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนอยู่ในกาลก่อน ก็มิได้กระทำความคุ้นเคยกับพระธรรมมากนัก มิได้กระทำความคุ้นเคยกับพระสงฆ์มากนัก ข้าพระองค์เห็นความรัก ความเคารพ ความละอายใจ ความเกรงกลัว ในพระผู้มีพระภาค จึงออกบวชเป็นบรรพชิต พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ว่า อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา... อย่างนี้สัญญา... อย่างนี้สังขาร... อย่างนี้วิญญาณ อย่างนี้ความเกิดแห่งวิญญาณ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาณ.

[๔๖๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อยู่ในเรือนว่าง พิจารณาถึงความเกิดและความเสื่อมแห่งอุปาทานขันธ์ ๕ เหล่านี้ ได้รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

---

๑. บาลีเป็นอย่างนี้ กายหายไป

[๔๖๑]

ธมฺโม จ เม ภนฺเต อภิสเมโต[๑] มคฺโค จ เม ปฏิลทฺโธ โย เม ภาวิโต พหุลีกโต ตถา ตถา วิหรนฺตํ ตถตฺตาย อุปเนสฺสติ ยถาหํ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานิสฺสามิฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค เม ภนฺเต ปฏิลทฺโธ โย เม ภาวิโต พหุลีกโต ตถา ตถา วิหรนฺตํ ตถตฺตาย อุปเนสฺสติ ยถาหํ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานิสฺสามิ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค เม ภนฺเต ปฏิลทฺโธ โย เม ภาวิโต พหุลีกโต ตถา ตถา วิหรนฺตํ ตถตฺตาย อุปเนสฺสติ ยถาหํ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานิสฺสามิฯ อยํ โข เม ภนฺเต มคฺโค ปฏิลทฺโธ โย เม ภาวิโต พหุลีกโต ตถา ตถา วิหรนฺตํ ตถตฺตาย อุปเนสฺสติ ยถาหํ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานิสฺสามีติฯ

[๔๖๒]

สาธุ สาธุ อุทายิ เอโส หิ เต อุทายิ มคฺโค ปฏิลทฺโธ โย เต ภาวิโต พหุลีกโต ตถา ตถา วิหรนฺตํ ตถตฺตาย อุปเนสฺสติ ยถา ตฺวํ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานิสฺสสีติฯ

อุทายิวคฺโค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ

โพธนา[๒] เทสนาฏฺฐานา อโยนิโส จาปริหานิ[๓]
ขโย นิโรโธ นิพฺเพโธ เอกธมฺโม อุทายินาติฯ

---

๑. ม. ยุ. อภิสมิโตฯ
๒. ม. โพธายฯ
๓. ม. จาปริหานีฯ

[๔๖๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมที่ข้าพระองค์บรรลุแล้ว และมรรคที่ข้าพระองค์ได้แล้วนั้น อันข้าพระองค์เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว จักน้อมนำข้าพระองค์ผู้อยู่โดยอาการอย่างนั้นๆ ไป เพื่อความเป็นอย่างนั้น โดยที่ข้าพระองค์ จักรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี คือ สติสัมโพชฌงค์ ที่ข้าพระองค์ได้แล้วนั้น อันข้าพระองค์เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว จักน้อมนำข้าพระองค์ผู้อยู่โดยอาการอย่างนั้นๆ ไป เพื่อความเป็นอย่างนั้น โดยที่ข้าพระองค์ จักรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ที่ข้าพระองค์ได้แล้วนั้น อันข้าพระองค์เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว จักน้อมนำข้าพระองค์ผู้อยู่โดยอาการนั้นๆ ไป เพื่อความเป็นอย่างนั้น โดยที่ข้าพระองค์ จักรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี มรรคที่ข้าพระองค์ได้แล้วนี้แล อันข้าพระองค์เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว จักน้อมนำข้าพระองค์ผู้อยู่โดยอาการนั้นๆ ไป เพื่อความเป็นอย่างนั้น โดยที่ข้าพระองค์ จักรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

[๔๖๒]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละๆ อุทายี มรรคที่เธอได้แล้วนั้นแล อันเธอเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว จักน้อมนำเธอผู้อยู่โดยอาการนั้นๆ ไป เพื่อความเป็นอย่างนั้น โดยที่เธอจักรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อุทายิวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โพธนสูตร
๒. เทสนาสูตร
๓. ฐานิยสูตร
๔. อโยนิโสสูตร
๕. อปริหานิยสูตร
๖. ขยสูตร
๗. นิโรธสูตร
๘. นิพเพธสูตร
๙. เอกธัมมสูตร
๑๐. อุทายิสูตร

นีวรณวคฺโค จตุตฺโถ

(๔๖๓)

เยเกจิ ภิกฺขเว ธมฺมา กุสลา กุสลภาคิยา กุสลปกฺขิกา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติฯ อปฺปมตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกริสฺสตีติฯ

(๔๖๔)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติฯ

(๔๖๕)

เย เกจิ ภิกฺขเว ธมฺมา กุสลา กุสลภาคิยา กุสลปกฺขิกา สพฺเพ เต โยนิโสมนสิการมูลกา โยนิโสมนสิการสโมสรณา โยนิโสมนสิกาโร เตสํ ธมฺมานํ อคฺคมกฺขายติฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกริสฺสติฯ

นิวรณวรรคที่ ๔

กุสลสูตรที่ ๑

ธรรมที่เป็นกุศลมีความไม่ประมาทเป็นมูล

[๔๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นกุศลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง อันเป็นไปในส่วนแห่งกุศล เป็นไปในฝ่ายแห่งกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท เรากล่าวว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ไม่ประมาทแล้ว พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗.

[๔๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

กุสลสูตรที่ ๒

ธรรมที่เป็นกุศลมีโยนิโสมนสิการเป็นมูล

[๔๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นกุศลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง อันเป็นไปในส่วนแห่งกุศล เป็นไปในฝ่ายแห่งกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีโยนิโสมนสิการเป็นมูล ประชุมลงในโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการ เรากล่าวว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗.

[๔๖๖]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติ ฯ

[๔๖๗]

ปญฺจิเม ภิกฺขเว ชาตรูปสฺส อุปกฺกิเลสา เยหิ อุปกฺกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ ชาตรูปํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา อุเปติ กมฺมาย ฯ กตเม ปญฺจ ฯ

[๔๖๘]

อโย ภิกฺขเว ชาตรูปสฺส อุปกฺกิเลโส เยน อุปกฺกิเลเสน อุปกฺกิลิฏฺฐํ ชาตรูปํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา อุเปติ กมฺมาย ฯ

[๔๖๙]

โลหํ ภิกฺขเว ชาตรูปสฺส อุปกฺกิเลโส เยน อุปกฺกิเลเสน อุปกฺกิลิฏฺฐํ ชาตรูปํ ฯเปฯ

[๔๗๐]

ติปุ ภิกฺขเว ชาตรูปสฺส อุปกฺกิเลโส ฯเปฯ

[๔๗๑]

สีสํ ภิกฺขเว ชาตรูปสฺส อุปกฺกิเลโส ฯเปฯ

[๔๗๒]

สชฺฌุ[๑] ภิกฺขเว ชาตรูปสฺส อุปกฺกิเลโส เยน อุปกฺกิเลเสน อุปกฺกิลิฏฺฐํ ชาตรูปํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา อุเปติ กมฺมาย ฯ

๑. ยุ. สชฺฌุํ ฯ

〔๔๖๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยนิโสมนสิการ[๑] ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

อุปกิเลสสูตร

อุปกิเลสของทอง ๕ อย่าง

〔๔๖๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลสของทอง ๕ อย่างนี้ เป็นเครื่องทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี อุปกิเลส ๕ อย่าง เป็นไฉน ?

〔๔๖๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล็กเป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี.

〔๔๖๙〕

โลหะ เป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ฯลฯ.

〔๔๗๐〕

ดีบุก เป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ฯลฯ.

〔๔๗๑〕

ตะกั่ว เป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ฯลฯ.

〔๔๗๒〕

เงิน เป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี.

---
๑. โยนิโสมนสิการ *-ผู้รวบรวม*

[๔๗๓]

อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ ชาตรูปสฺส อุปกฺกิเลสา เยหิ อุปกฺกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ ชาตรูปํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา อุเปติ กมฺมาย ฯ

[๔๗๔]

เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจิเม จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เยหิ อุปกฺกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ จิตฺตํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา สมาธิยติ อาสวานํ ขยาย ฯ กตเม ปญฺจ ฯ

[๔๗๕]

กามจฺฉนฺโท ภิกฺขเว จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส เยน อุปกฺกิเลเสน อุปกฺกิลิฏฺฐํ จิตฺตํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา สมาธิยติ อาสวานํ ขยาย ฯ

[๔๗๖]

พฺยาปาโท ภิกฺขเว จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส เยน อุปกฺกิเลเสน อุปกฺกิลิฏฺฐํ จิตฺตํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา สมาธิยติ อาสวานํ ขยาย ฯเปฯ

[๔๗๗]

อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา เยหิ อุปกฺกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ จิตฺตํ น เจว มุทุ โหติ น จ กมฺมนิยํ น จ ปภสฺสรํ ปภงฺคุ จ น จ สมฺมา สมาธิยติ อาสวานํ ขยายาติ ฯ

[๔๗๘]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนุปกฺกิเลสา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม สตฺต ฯ

[๔๗๙]

สติสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว อนาวรโณ อนีวรโณ เจตโส อนุปกฺกิเลโส ภาวิโต พหุลีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตติ ฯเปฯ

[๔๗๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลสของทอง ๕ อย่างนี้แล เป็นเครื่องทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี.

[๔๗๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นก็เหมือนกันแล อุปกิเลสของจิต ๕ อย่างนี้ เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้นิ่มนวล ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดี เพื่อความสิ้นอาสวะ อุปกิเลส ๕ อย่างเป็นไฉน?

[๔๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กามฉันทะเป็นอุปกิเลสของจิต เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้นิ่มนวล ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดีเพื่อความสิ้นอาสวะ.

[๔๗๖]

พยาบาทเป็นอุปกิเลสของจิต เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้นิ่มนวล ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดี เพื่อความสิ้นอาสวะ ฯลฯ.

[๔๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลสของจิต ๕ อย่างนี้แล เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้นิ่มนวล ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดี เพื่อความสิ้นอาสวะ.

[๔๗๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน?

[๔๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติสัมโพชฌงค์ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ ฯลฯ.

(๔๘๐)

อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว อนาวรโณ อนีวรโณ เจตโส อนุปกฺกิเลโส ภาวิโต พหุลีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตติฯ

(๔๘๑)

อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนุปกฺกิเลสา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติฯ

(๔๘๒)

อโยนิโส ภิกฺขเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน เจว กามจฺฉนฺโท อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ กามจฺฉนฺโท ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ

(๔๘๓)

อนุปฺปนฺโน เจว พฺยาปาโท อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ พฺยาปาโท ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ

(๔๘๔)

อนุปฺปนฺนญฺเจว ถีนมิทฺธํ อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญฺจ ถีนมิทฺธํ ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ

(๔๘๕)

อนุปฺปนฺนญฺเจว อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญฺจ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ

(๔๘๖)

อนุปฺปนฺนา เจว วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนา จ วิจิกิจฺฉา ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย สํวตฺตติฯ

〔๔๘๐〕

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ฯลฯ ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ.

〔๔๘๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ.

จบ สูตรที่ ๓

อโยนิโสสูตร

มนสิการโดยไม่แยบคาย นิวรณ์ ๕ ย่อมเกิด

〔๔๘๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมนสิการโดยไม่แยบคาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์ยิ่งขึ้น ฯลฯ.[๑]

〔๔๘๓〕

พยาบาทที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

〔๔๘๔〕

ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

〔๔๘๕〕

อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

〔๔๘๖〕

วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

จบ สูตรที่ ๔

๑. ข้อสังเกต : เมื่อเทียบเคียงจากบาลีแล้ว เครื่องหมาย ฯลฯ เกินมา *-ผู้รวบรวม*

[๔๘๗]

โยนิโส จ โข ภิกฺขเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน เจว สติสมฺโพชฺฌงฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯเปฯ

[๔๘๘]

อนุปฺปนฺโน เจว อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน จ อุเปกฺขา-สมฺโพชฺฌงฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉตีติฯ

[๔๘๙]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วุฑฺฒิยา อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วุฑฺฒิยา อปริหานาย สํวตฺตนฺตีติฯ

โยนิโสสูตร

มนสิการโดยแยบคายย่อมเกิดโพชฌงค์

[๔๘๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุมนสิการโดยแยบคาย สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ฯลฯ.

[๔๘๘]

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๕

วุฑฒิสูตร

โพชฌงค์เป็นไปเพื่อความเจริญ

[๔๘๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ นี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญ เพื่อความไม่เสื่อม โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ โพชฌงค์ ๗ นี้แล[๑] อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญ เพื่อความไม่เสื่อม.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล" *-ผู้รวบรวม*

(๔๙๐)

ปญฺจิเม ภิกฺขเว อาวรณา นีวรณา เจตโส อุปกฺกิเลสา ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณา ฯ กตเม ปญฺจ ฯ กามจฺฉนฺโท ภิกฺขเว อาวรโณ นีวรโณ เจตโส อุปกฺกิเลโส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรโณ ฯ พฺยาปาโท ภิกฺขเว อาวรโณ นีวรโณ เจตโส อุปกฺกิเลโส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรโณ ฯ ถีนมิทฺธํ ภิกฺขเว อาวรณํ นีวรณํ เจตโส อุปกฺกิเลสํ ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณํ ฯ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ภิกฺขเว อาวรณํ นีวรณํ เจตโส อุปกฺกิเลสํ ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณํ ฯ วิจิกิจฺฉา ภิกฺขเว อาวรณา นีวรณา เจตโส อุปกฺกิเลสา ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณา ฯ อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ อาวรณา นีวรณา เจตโส อุปกฺกิเลสา ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณาติ[๑] ฯ

(๔๙๑)

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนุปกฺกิเลสา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว อนาวรโณ อนีวรโณ เจตโส อนุปกฺกิเลโส ภาวิโต พหุลีกโต วิชฺชาวิมุตฺติ-ผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว อนาวรโณ อนีวรโณ เจตโส อนุปกฺกิเลโส ภาวิโต พหุลีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนุปกฺกิเลสา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

(๔๙๒)

ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อริยสาวโก อฏฺฐิกตฺวา[๒] มนสิกตฺวา สพฺพเจตโส[๓] สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ ปญฺจสฺส[๔] นีวรณา ตสฺมึ สมเย น โหนฺติ สตฺต โพชฺฌงฺคา ตสฺมึ สมเย ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ ฯ

---

๑. ม. ยุ อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ
๒. ม. ยุ. อฏฺฐีกตฺวา ฯ เอวมุปริ ฯ
๓. ม. สพฺพํ ... ฯ เอวมุปริ ฯ
๔. สี. ม. ยุ. อิมสฺส ปญฺจ ฯ เอวมุปริ ฯ

อาวรณานีวรณสูตร

นิวรณ์ ๕ เป็นอุปกิเลสของจิต

[๔๙๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องกั้น เป็นเครื่องห้าม เป็นอุปกิเลสของจิต ทำปัญญาให้ทราม ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย กามฉันทะเป็นธรรมเครื่องกั้น เป็นธรรมเครื่องห้าม เป็นอุปกิเลสของจิต ทำปัญญาให้ทราม พยาบาท... ถีนมิทธะ... อุทธัจจกุกกุจจะ... วิจิกิจฉา เป็นธรรมเครื่องกั้น เป็นธรรมเครื่องห้าม เป็นอุปกิเลสของจิต ทำปัญญาให้ทราม ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ อย่างนี้แล เป็นเครื่องกั้น เป็นเครื่องห้าม เป็นอุปกิเลสของจิต ทำปัญญาให้ทราม.

[๔๙๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ไม่เป็นเครื่องกั้น ไม่เป็นเครื่องห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ไม่เป็นเครื่องกั้น ไม่เป็นเครื่องห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ไม่เป็นเครื่องกั้น ไม่เป็นเครื่องห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ นี้แล ไม่เป็นเครื่องกั้น ไม่เป็นเครื่องห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ.

[๔๙๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใส่ใจ รวมเข้าไว้ด้วยใจทั้งหมด เงี่ยโสตลงฟังธรรม สมัยนั้น นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ โพชฌงค์ ๗ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๗

[๔๙๓]

กตมสฺส[๑] ปญฺจ นีวรณา ตสฺมึ สมเย น โหนฺติฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ ตสฺมึ สมเย น โหติ พฺยาปาทนีวรณํ ตสฺมึ สมเย น โหติ ถีนมิทฺธนีวรณํ ตสฺมึ สมเย น โหติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ ตสฺมึ สมเย น โหติ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ตสฺมึ สมเย น โหติฯ ปญฺจสฺส นีวรณา ตสฺมึ สมเย น โหนฺติฯ

[๔๙๔]

กตเม สตฺต โพชฺฌงฺคา ตสฺมึ สมเย ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา ตสฺมึ สมเย ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติฯ

[๔๙๕]

ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อริยสาวโก อฏฺฐิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพเจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ ปญฺจสฺส นีวรณา ตสฺมึ สมเย น โหนฺติ อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา ตสฺมึ สมเย ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺตีติฯ

[๔๙๖]

สนฺติ ภิกฺขเว มหารุกฺขา อนุพีชา มหากายา รุกฺขานํ อชฺฌารุหา[๒] เยหิ รุกฺขา อชฺฌารุฬฺหา โอภคฺควิภคฺคา วิปฺปติตา เสนฺติฯ

[๔๙๗]

กตเม จ เต ภิกฺขเว มหารุกฺขา อนุพีชา มหากายา รุกฺขานํ อชฺฌารุหา เยหิ รุกฺขา อชฺฌารุฬฺหา โอภคฺควิภคฺคา วิปฺปติตา เสนฺติฯ เสยฺยถีทํฯ อสฺสตฺโถ นิโคฺรโธ

๑. ม. ยุ. กตเมฯ
๒. ยุ. อชฺฌารูหาฯ เอวมุปริฯ

นีวรณาวรณสูตร

นิวรณ์ ๕ โพชฌงค์ ๗

[๔๙๓]

ในสมัยนั้น นิวรณ์ ๕ เป็นไฉน? ย่อมไม่มีแก่เธอ คือ กามฉันทนิวรณ์ ย่อมไม่มี พยาบาทนิวรณ์... ถีนมิทธนิวรณ์... อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์... วิจิกิจฉานิวรณ์ ย่อมไม่มี ในสมัยนั้น นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ.

[๔๙๔]

ในสมัยนั้น โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์? คือ สติสัมโพชฌงค์ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

[๔๙๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใส่ใจ รวมเข้าไว้ด้วยใจทั้งหมด เงี่ยโสตลงฟังธรรม สมัยนั้น นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๘

รุกขสูตร

ธรรมเป็นเครื่องกั้น ๕ อย่าง

[๔๙๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ มีพืชน้อย มีลำต้นใหญ่ งอกคลุมไม้ต้นทั้งหลาย เป็นเครื่องทำต้นไม้ที่มันงอกคลุมแล้ว ให้ล้มหักกระจัดกระจายวิบัติไป.

[๔๙๗]

ก็ต้นไม้ใหญ่เหล่านั้น ที่มีพืชน้อย มีลำต้นใหญ่ ปกคลุมต้นไม้ทั้งหลาย เป็นเครื่องทำต้นไม้ที่มันงอกคลุมแล้ว ให้ล้มหักกระจัดกระจายวิบัติไปเป็นไฉน? คือ

มิลกฺขุ[๑] อุทุมฺพโร กจฺฉโก กปิตฺถโน[๒]ฯ อิเม โข เต ภิกฺขเว มหารุกฺขา อนุพีชา มหากายา รุกฺขานํ อชฺฌารุหา เยหิ รุกฺขา อชฺฌารุฬฺหา โอภคฺควิภคฺคา วิปฺปติตา เสนฺติฯ

(๔๙๘)

เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต ยาทิสเก กาเม โอหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ โส ตาทิสเกหิ กาเมหิ ตโต วา ปาปิฏฺจตเรหิ โอภคฺควิภคฺโค วิปฺปติโต เสติฯ

(๔๙๙)

ปญฺจิเม ภิกฺขเว อาวรณา นีวรณา เจตโส อชฺฌารุหา ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณาฯ กตเม ปญฺจฯ กามจฺฉนฺโท ภิกฺขเว อาวรโณ นีวรโณ เจตโส อชฺฌารุโห ปญฺญาย ทุพฺพลีกรโณฯ พฺยาปาโท ภิกฺขเว อาวรโณ นีวรโณ เจตโส อชฺฌารุโห ปญฺญาย ทุพฺพลีกรโณฯ ถีนมิทฺธํ ภิกฺขเว อาวรณํ นีวรณํ เจตโส อชฺฌารุหํ ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณํฯ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ภิกฺขเว อาวรณํ นีวรณํ เจตโส อชฺฌารุหํ ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณํฯ วิจิกิจฺฉา ภิกฺขเว อาวรณา นีวรณา เจตโส อชฺฌารุหา ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณาฯ อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ อาวรณา นีวรณา เจตโส อชฺฌารุหา ปญฺญาย ทุพฺพลีกรณาฯ

(๕๐๐)

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนชฺฌารุหา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว อนาวรโณ อนีวรโณ เจตโส อนชฺฌารุโห ภาวิโต พหุลีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตติ ฯเปฯ อุเปกฺขา ฯเปฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนชฺฌารุหา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติฯ

---

๑. ม. ยุ. ปิลกฺโขฯ
๒. ยุ. กปิตฺถโกฯ

ต้นโพธิ์ใบ ต้นไทร ต้นมิลักขุ ต้นมะเดื่อ ต้นกัจฉกะ ต้นมะสัง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้แล ที่มีพืชน้อย มีลำต้นใหญ่ งอกคลุมต้นไม้ทั้งหลาย เป็นเครื่องทำต้นไม้ที่มันงอกคลุมแล้ว ให้ล้มหักกระจัดกระจายวิบัติไป.

[๔๙๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นก็เหมือนกัน กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ละกามเช่นใดแล้ว ออกบวชเป็นบรรพชิต กุลบุตรนั้น ย่อมเป็นผู้เสียหายวิบัติไป ด้วยกามเช่นนั้น หรือที่เลวกว่านั้น.

[๔๙๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเป็นเครื่องกั้น เป็นเครื่องห้าม ๕ อย่าง ที่ครอบงำจิต ทำปัญญาให้ทราม ๕ อย่างเป็นไฉน? คือ กามฉันทะ เป็นธรรมเครื่องกั้น เป็นธรรมเครื่องห้าม ครอบงำจิต ทำปัญญาให้ทราม พยาบาท... ถีนมิทธะ... อุทธัจจกุกกุจจะ... วิจิกิจฉา เป็นธรรมเครื่องกั้น เป็นธรรมเครื่องห้าม ครอบงำจิต ทำปัญญาให้ทราม ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องกั้น เป็นเครื่องห้าม ครอบงำจิต ทำปัญญาให้ทราม ๕ อย่างเหล่านี้แล.

[๕๐๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่ครอบงำจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่ครอบงำจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ไม่เป็นธรรมกั้น... ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่ครอบงำจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ.

จบ สูตรที่ ๘

[๕๐๑]

ปญฺจิเม ภิกฺขเว นีวรณา อนฺธกรณา อจกฺขุกรณา อญฺญาณกรณา ปญฺญานิโรธิยา[๑] วิฆาตปกฺขิยา อนิพฺพานสํวตฺตนิกา ฯ กตเม ปญฺจ ฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ ภิกฺขเว อนฺธกรณํ อจกฺขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิโรธิยํ[๒] วิฆาตปกฺขิยํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ ฯ พฺยาปาทนีวรณํ ภิกฺขเว อนฺธกรณํ ฯเปฯ ถีนมิทฺธนีวรณํ ภิกฺขเว อนฺธกรณํ ฯ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ ภิกฺขเว อนฺธกรณํ ฯ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ภิกฺขเว อนฺธกรณํ อจกฺขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิโรธิยํ วิฆาตปกฺขิยํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ ฯ อิเม [๓] ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรณา อนฺธกรณา อจกฺขุกรณา อญฺญาณกรณา ปญฺญานิโรธิยา วิฆาตปกฺขิยา อนิพฺพานสํวตฺตนิกา ฯ

[๕๐๒]

สตฺติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา จกฺขุกรณา ญาณกรณา ปญฺญาวุฑฺฒิยา อวิฆาตปกฺขิยา นิพฺพานสํวตฺตนิกา ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว จกฺขุกรโณ ญาณกรโณ ปญฺญาวุฑฺฒิโย อวิฆาตปกฺขิโย นิพฺพานสํวตฺตนิโก ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ภิกฺขเว จกฺขุกรโณ ญาณกรโณ ปญฺญาวุฑฺฒิโย อวิฆาตปกฺขิโย นิพฺพานสํวตฺตนิโก ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา จกฺขุกรณา ญาณกรณา ปญฺญาวุฑฺฒิยา อวิฆาตปกฺขิยา นิพฺพานสํวตฺตนิกาติ ฯ

นีวรณวคฺโค จตุตฺโถ ฯ

๑. ยุ. ... นิโรธิกา ฯ
๒. ยุ. ... ธิกํ ฯ
๓. ม. ยุ. โข ฯ

นีวรณสูตร

นิวรณ์ทำให้มืด

[๕๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน นิวรณ์ ๕ เป็นไฉน? คือ กามฉันทนิวรณ์ กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน พยาบาทนิวรณ์... ถีนมิทธนิวรณ์... อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์... วิจิกิจฉานิวรณ์ กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ เหล่านี้แล กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน.

[๕๐๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ นีวรณวรรคที่ ๔

ตสฺสุทฺทานํ

เทฺว กุสลา กิเลโส[๑] จ เทฺว โยนิโส จ วุฑฺฒิ จ
อนาวรณา[๒] อปริหานิ นีวรณาวรณา รุกฺขํ
นีวรเณน จ เต ทสาติฯ

๑. ม. ยุ. กิเลสาฯ
๒. ม. อาวรณา นีวรณา รุกฺขํฯ ยุ. อาวรโณ อปริหานิ นีวรณญฺจ เต ทสาติ นีวรณวรณรุกฺขํฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุสลสูตรที่ ๑
๒. กุสลสูตรที่ ๒
๓. อุปกิเลสสูตร
๔. อโยนิโสสูตร
๕. โยนิโสสูตร
๖. วุฑฒิสูตร
๗. อาวรณาวนีรณสูตร
๘. นีวรณาวรณสูตร
๙. รุกขสูตร
๑๐. นีวรณสูตร

จกฺกวตฺติวคฺโค ปญฺจโม

[๕๐๓]

สาวตฺถีนิทานํฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ติสฺโส วิธา ปชหึสุ สพฺเพ เต สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ติสฺโส วิธา ปชหิสฺสนฺติ สพฺเพ เต สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ติสฺโส วิธา ปชหนฺติ สพฺเพ เต สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ

[๕๐๔]

กตเมสํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํฯ สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ติสฺโส วิธา ปชหึสุ ฯเปฯ ปชหิสฺสนฺติ ฯเปฯ ปชหนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาติฯ

[๕๐๕]

รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส ปาตุภาวา สตฺตนฺนํ รตนานํ ปาตุภาโว โหติฯ กตเมสํ สตฺตนฺนํฯ จกฺกรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ หตฺถิรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ อสฺสรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ มณิรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ อิตฺถีรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ คหปติรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ ปริณายกรตนสฺส ปาตุภาโว โหติฯ รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส ปาตุภาวา อิเมสํ สตฺตนฺนํ รตนานํ ปาตุภาโว โหติฯ

จักกวัตติวรรคที่ ๕

วิธาสูตร

ละมานะ ๓ เพราะโพชฌงค์

[๕๐๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล ละมานะ ๓ อย่างได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ละได้แล้วก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักละมานะ ๓ อย่างได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด จักละได้ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบัน ละมานะ ๓ อย่างได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ละได้ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว.

[๕๐๔]

โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล ละมานะ ๓ อย่างได้แล้ว... สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักละมานะ ๓ อย่างได้... สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน ละมานะ ๓ อย่างได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ละได้ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว.

จบ สูตรที่ ๑

จักกวัตติสูตร

รัตนะ ๗ อย่าง

[๕๐๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะพระเจ้าจักรพรรดิปรากฏ รัตนะ ๗ อย่างจึงปรากฏ รัตนะ ๗ อย่างเป็นไฉน? คือ จักรแก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ [๑] แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ คหบดีแก้ว ๑ ปริณายกแก้ว ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะพระเจ้าจักรพรรดิปรากฏ รัตนะ ๗ อย่างเหล่านี้จึงปรากฏ.

---

๑. ม้าแก้ว *-ผู้รวบรวม*

[๕๐๖]

ตถาคตสฺส ภิกฺขเว ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺครตนานํ ปาตุภาโว โหติฯ กตเมสํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺครตนานํ[๑]ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติฯ ตถาคตสฺส ภิกฺขเว ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิเมสํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺครตนานํ ปาตุภาโว โหตีติฯ

[๕๐๗]

มารเสนปฺปมทฺทนํ โว ภิกฺขเว มคฺคํ เทสิสฺสามิ ตํ สุณาถฯ กตโม จ ภิกฺขเว มารเสนปฺปมทฺทโน มคฺโคฯ ยทิทํ สตฺต โพชฺฌงฺคาฯ กตเม สตฺตฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคฯ อยํ ภิกฺขเว มารเสนปฺปมทฺทโน มคฺโคติฯ

[๕๐๘]

สาวตฺถีฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ ทุปฺปญฺโญ เอฬมูโค ทุปฺปญฺโญ เอฬมูโคติ ภนฺเต วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ทุปฺปญฺโญ เอฬมูโคติ วุจฺจตีติฯ

[๕๐๙]

สตฺตนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฺฌงฺคานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ทุปฺปญฺโญ เอฬมูโคติ วุจฺจติฯ กตเมสํ สตฺตนฺนํฯ สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺสฯ อิเมสํ โข ภิกฺขุ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ทุปฺปญฺโญ เอฬมูโคติ วุจฺจตีติฯ

---

๑. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

〔๕๐๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏ รัตนะ คือ โพชฌงค์ ๗ จึงปรากฏ รัตนะ คือ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? ได้แก่ รัตนะ คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ รัตนะ คือ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏ รัตนะ คือ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้จึงปรากฏ.

จบ สูตรที่ ๒

มารสูตร

โพชฌงค์เป็นมรรคาเครื่องย่ำยีมาร

〔๕๐๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมรรคาเป็นเครื่องย่ำยีมารและเสนามารแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังมรรคานั้น ก็มรรคาที่เป็นเครื่องย่ำยีมารและเสนามารเป็นไฉน? คือ โพชฌงค์ ๗ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นมรรคาเครื่องย่ำยีมารและเสนามาร.

จบ สูตรที่ ๓

ทุปปัญญสูตร

เหตุที่เรียกว่าคนโง่คนใบ้

〔๕๐๘〕

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า คนโง่ คนใบ้ คนโง่ คนใบ้ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะเรียกว่า คนโง่ คนใบ้?

〔๕๐๙〕

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนโง่ คนใบ้ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนไม่เจริญแล้ว ไม่กระทำให้มากแล้ว ไม่กระทำให้มากแล้ว[๑] โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนโง่ คนใบ้ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันตนไม่เจริญแล้ว ไม่กระทำให้มากแล้ว.

จบ สูตรที่ ๔

๑. ข้อสังเกต : เมื่อเทียบเคียงจากบาลีแล้ว ประโยค “ไม่กระทำให้มากแล้ว” เกินมา ๑ ประโยค *-ผู้รวบรวม*

[๕๑๐]

สาวตฺถี ฯ ปญฺญวา อเนฬมูโค ปญฺญวา อเนฬมูโคติ ภนฺเต วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ปญฺญวา อเนฬมูโคติ วุจฺจตีติ ฯ

[๕๑๑]

สตฺตนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ปญฺญวา อเนฬมูโคติ วุจฺจติ ฯ กตเมสํ สตฺตนฺนํ ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขุ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ปญฺญวา อเนฬมูโคติ วุจฺจตีติ ฯ

[๕๑๒]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ทพฺพิทุโท ทพฺพิทุโทติ ภนฺเต วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ทพฺพิทุโทติ วุจฺจตีติ ฯ

[๕๑๓]

สตฺตนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฺฌงฺคานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ทพฺพิทุโทติ วุจฺจติ ฯ กตเมสํ สตฺตนฺนํ ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขุ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ทพฺพิทุโทติ วุจฺจตีติ ฯ

ปัญญวาสูตร

ด้วยเหตุเพียงเท่าไรจึงเรียกว่าคนมีปัญญา

[๕๑๐]

สาวัตถีนิทาน. ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า คนมีปัญญา ไม่ใช่คนใบ้ คนมีปัญญา ไม่ใช่คนใบ้ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะเรียกว่า คนมีปัญญา ไม่ใช่คนใบ้?

[๕๑๑]

พ. ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนมีปัญญา ไม่ใช่คนใบ้ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนมีปัญญา ไม่ใช่คนใบ้ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว.

จบ สูตรที่ ๕

ทพิททสูตร

ด้วยเหตุเพียงเท่าไรจึงเรียกว่าคนจน

[๕๑๒]

สาวัตถีนิทาน. ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า คนจน คนจน ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงเรียกว่า คนจน?

[๕๑๓]

พ. ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนจน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนไม่เจริญแล้ว ไม่กระทำให้มากแล้ว โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่เรียกว่า คนจน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันตนไม่เจริญแล้ว ไม่กระทำให้มากแล้ว.

จบ สูตรที่ ๖

(๕๑๔)

สาวตฺถีนิทานํฯ อทฺพิทฺโท อทฺพิทฺโทติ ภนฺเต วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต อทฺพิทฺโทติ วุจฺจตีติฯ

(๕๑๕)

สตฺตนฺนํ โข ภิกฺขุ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อทฺพิทฺโทติ วุจฺจติฯ กตเมสํ สตฺตนฺนํฯ สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺสฯ อิเมสํ โข ภิกฺขุ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อทฺพิทฺโทติ วุจฺจตีติฯ

(๕๑๖)

สาวตฺถีนิทานํฯ อาทิจฺจสฺส ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อุปฺปาทาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตาฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกริสฺสติฯ

(๕๑๗)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติฯ

อทพิททสูตร

ด้วยเหตุเพียงเท่าไรจึงเรียกว่าคนไม่จน

[๕๑๔]

สาวัตถีนิทาน. ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า คนไม่จน คนไม่จน ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงเรียกว่าคนไม่จน ?

[๕๑๕]

พ. ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนไม่จน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนไม่จน ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว.

จบ สูตรที่ ๗

อาทิจจสูตร

ความเป็นผู้มีมิตรดีเป็นเบื้องต้นแห่งโพชฌงค์

[๕๑๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง ฉันใด สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งโพชฌงค์ ๗ แก่ภิกษุ คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี ฉันนั้นก็เหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗.

[๕๑๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

[๕๑๘]

อชฺฌตฺติกํ ภิกฺขเว องฺคนฺติ กริตฺวา นาญฺญํ เอกงฺคมฺปิ สมนุปสฺสามิ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อุปฺปาทาย ยถยิทํ ภิกฺขเว โยนิโสมนสิกาโร ฯ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกริสฺสติ ฯ

[๕๑๙]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺโน สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติ ฯ

[๕๒๐]

พาหิรํ ภิกฺขเว องฺคนฺติ กริตฺวา นาญฺญํ เอกงฺคมฺปิ สมนุปสฺสามิ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อุปฺปาทาย ยถยิทํ ภิกฺขเว กลฺยาณมิตฺตตา ฯ กลฺยาณมิตฺตสฺเสตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวสฺสติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกริสฺสติ ฯ

อังคสูตรที่ ๑

โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยแห่งโพชฌงค์

[๕๑๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทำปัจจัยภายในให้เป็นเหตุแล้ว เรายังไม่เล็งเห็นเหตุอื่นแม้อันหนึ่งเพื่อความบังเกิดแห่งโพชฌงค์ ๗ เหมือนกับโยนิโสมนสิการเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย [๑] โยนิโสมนสิการ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗.

[๕๑๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๔

อังคสูตรที่ ๒

ความเป็นผู้มีมิตรดีเป็นปัจจัยแห่งโพชฌงค์

[๕๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทำปัจจัยภายนอกให้เป็นเหตุแล้ว เรายังไม่เล็งเห็นเหตุอื่นแม้อันหนึ่ง เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗ เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดีเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗.

---

๑. .อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วย *-ผู้รวบรวม*

〔๕๒๑〕

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวติ สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรตีติฯ

จกฺกวตฺติวคฺโค ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ

วิธา จกฺกวตฺติ มาโร จ ทุปฺปญฺโญ ปญฺญวเน จ
ทลิทฺโท อทลิทฺโท จ อาทิจฺโจ องฺเคน เต ทสาติฯ

〔๕๒๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมเจริญโพชฌงค์ ๗ ย่อมกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ จักกวัตติวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิชาสูตร	๒. จักกวัตติสูตร
๓. มารสูตร	๔. ทุปปัญญสูตร
๕. ปัญญวาสูตร	๖. ทพิททสูตร
๗. อทพิททสูตร	๘. อาทิจจสูตร
๙. อังคสูตรที่ ๑	๑๐. อังคสูตรที่ ๒

โพชฺฌงฺคฉฏฺจกํ ฉฏฺจํ

[๕๒๒]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ปญฺจนฺนญฺจ โว[๑] ภิกฺขเว นีวรณานํ สตฺตนฺนญฺจ โพชฺฌงฺคานํ อาหารญฺจ อนาหารญฺจ เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถ ฯ

[๕๒๓]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สุภนิมิตฺตํ ตตฺถ อโยนิโส-มนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๒๔]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว ปฏิฆนิมิตฺตํ ตตฺถ อโยนิโส-มนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๒๕]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อรติ ตนฺทิ วิชมฺภิกา[๒] ภตฺตสมฺมโท เจตโส จ ลีนตฺตํ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๒๖]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว เจตโส อวูปสโม ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจ-กุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

---
๑. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๒. ม. ยุ. วิชมฺภิตา ฯ

หมวด ๖ แห่งโพชฌงค์ที่ ๖

อาหารสูตร

อาหารของนิวรณ์

[๕๒๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอาหารและสิ่งที่มิใช่อาหาร ของนิวรณ์ ๕ และโพชฌงค์ ๗ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังเรื่องนั้น.

[๕๒๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ศุภนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในศุภนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๕๒๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฏิฆนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในปฏิฆนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๕๒๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน ความบิดขี้เกียจ ความเมาอาหาร ความที่ใจหดหู่มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในสิ่งเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๕๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกุจจะ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความไม่สงบใจมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในความไม่สงบใจนั้น นี้เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกุจจะ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๕๒๗]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว วิจิกิจฺฉฏฺฐานิยา[๑] ธมฺมา ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๒๘]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สติสมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๒๙]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว กุสลากุสลา ธมฺมา สาวชฺชานวชฺชา ธมฺมา หีนปฺปณีตา ธมฺมา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๓๐]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อารภธาตุ นิกฺกมธาตุ ปรกฺกมธาตุ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๓๑]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว ปีติสมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

---

๑. ม. วิจิกิจฺฉาฏฺฐานิยา ฯ

[๕๒๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉามีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

อาหารของโพชฌงค์

[๕๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งสติสัมโพชฌงค์มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๒๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต ที่เป็นส่วนข้างดำและข้างขาว มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้วิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความริเริ่ม ความพยายาม ความบากบั่น มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในสิ่งเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้วิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๓๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้ปีติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งปีติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้ปีติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๓๒]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว กายปฺปสฺสทฺธิ จิตฺตปฺปสฺสทฺธิ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๓๓]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธิ-นิมิตฺตํ อพฺยคฺคนิมิตฺตํ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๓๔]

โก จ ภิกฺขเว อาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขา-สมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๓๕]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อสุภนิมิตฺตํ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺฉนฺทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๓๖]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว เจโตวิมุตฺติ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๓๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงบกาย ความสงบจิต มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในความสงบนี้ นี้เป็นอาหารให้ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๓๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้สมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธินิมิต อัพยัคคนิมิต (นิมิตร[๑]แห่งจิตอันมีอารมณ์ไม่ฟุ้งซ่าน) มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้สมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นอาหารให้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

มิใช่อาหารของนิวรณ์

[๕๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อศุภนิมิตมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในอศุภนิมิตนั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๕๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เจโตวิมุติมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในเจโตวิมุตินั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

---

๑. นิมิต *-ผู้รวบรวม*

[๕๓๗]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อารภธาตุ นิกฺกมธาตุ ปรกฺกมธาตุ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ถีนมิทฺธสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๓๘]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว เจตโส วูปสโม ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๓๙]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว กุสลากุสลา ธมฺมา สาวชฺชานวชฺชา ธมฺมา หีนปฺปณีตา ธมฺมา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนาย วา วิจิกิจฺฉาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ฯ

[๕๔๐]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สติสมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ อมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๔๑]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว กุสลากุสลา ธมฺมา สาวชฺชานวชฺชา ธมฺมา หีนปฺปณีตา ธมฺมา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา ตตฺถ อมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความริเริ่ม ความพยายาม ความบากบั่น มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในสิ่งเหล่านั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้ถีนมิทธะ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว[๑] ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๕๓๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงบใจมีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในความสงบใจนั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

[๕๓๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต ที่เป็นส่วนข้างดำและข้างขาว มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

มิใช่อาหารของโพชฌงค์

[๕๔๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งสติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การไม่กระทำให้มากซึ่งมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๔๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต ที่เป็นส่วนข้างดำและข้างขาว มีอยู่ การไม่กระทำให้มากซึ่งมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งพระสูตรนี้ ใช้สำนวนแปลว่า “ที่เกิดแล้ว” *-ผู้รวบรวม*

[๕๔๒]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อารพฺภธาตุ นิกฺกมธาตุ ปรกฺกมธาตุ ตตฺถ อมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๔๓]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว ปีติ-สมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ อมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๔๔]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว กาย-ปฺปสฺสทฺธิ จิตฺตปฺปสฺสทฺธิ ตตฺถ อมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๔๕]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธิ-นิมิตฺตํ อพฺยคฺคนิมิตฺตํ ตตฺถ อมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ

[๕๔๖]

โก จ ภิกฺขเว อนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยา ฯ อตฺถิ ภิกฺขเว อุเปกฺขา-สมฺโพชฺฌงฺคฏฺฐานิยา ธมฺมา ตตฺถ อมนสิการพหุลีกาโร อยมนาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ปาริปูริยาติ ฯ

[๕๔๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้วิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความริเริ่ม ความพยายาม ความบากบั่น มีอยู่ การไม่กระทำให้มากซึ่งมนสิการในสิ่งเหล่านั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้วิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๔๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้ปีติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งปีติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การไม่กระทำให้มากซึ่งมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้ปีติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงบกาย ความสงบจิต มีอยู่ การไม่กระทำให้มากซึ่งมนสิการในความสงบนั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๔๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้สมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธินิมิต อัพยัคคนิมิต มีอยู่ การไม่กระทำให้มากซึ่งมนสิการในนิมิตนั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้สมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

[๕๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่า ไม่เป็นอาหารให้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ มีอยู่ การไม่กระทำให้มากซึ่งมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้ไม่เป็นอาหารให้อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๑

[๕๔๗]

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ อติปฺปโค โข ตาว สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตุํ ยนฺนูน มยํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺยามาติฯ อถ โข เต ภิกฺขู เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สมฺโมทึสุ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํ สมโณ อาวุโส โคตโม สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสติ เอถ ตุเมฺห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวถาติฯ มยมฺปิ โข อาวุโส สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสม เอถ ตุเมฺห อาวุโส ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวถาติฯ อิธ โน อาวุโส โก วิเสโส โก อธิปฺปายโส กินฺนานากรณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนนฺติ[๑]ฯ

[๕๔๘]

อถ โข เต ภิกฺขู เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทึสุ นปฺปฏิกฺโกสึสุ อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามาติฯ

[๕๔๙]

อถ โข เต ภิกฺขู สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ อิธ มยํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปวิสิมฺหฯ เตสํ โน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทโหสิ อติปฺปโค โข ตาว สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตุํ ยนฺนูน มยํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺยามาติฯ อถ โข มยํ ภนฺเต เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมิมฺห อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สมฺโมทิมฺห สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิมฺหฯ เอกมนฺตํ

๑. ม. ยุ. อนุสาสนินฺติฯ เอวมุปริฯ

ปริยายสูตร

ปริยายนิวรณ์ ๕

[๕๔๗]

ครั้งนั้น ภิกษุมากรูป เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้มีความดำริว่า เวลานี้เราจะเที่ยวไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีก่อน ก็ยังเช้านัก ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเถิด ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้ปราศรัยกับพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายเหล่านี้ว่า **มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง** ดังนี้

แม้พวกเรา ก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในการแสดงธรรมของเรานี้ อะไรเป็นความแปลกกัน อะไรเป็นประโยชน์อันยิ่ง อะไรเป็นความต่างกัน ระหว่างธรรมเทศนาของพวกเรากับธรรมเทศนาของพระสมณโคดม หรืออนุศาสนีของพวกเรากับอนุศาสนีของพระสมณโคดม.

[๕๔๘]

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่ชื่นชม ไม่คัดค้านคำพูดของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกพวกนั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไปด้วยตั้งใจว่า เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำพูดนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค.

[๕๔๙]

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี เวลาปัจฉาภัตกลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อเช้าวันนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร ได้เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ข้าพระองค์ทั้งหลายได้มีความดำริว่า เวลานี้เราจะเที่ยวไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีก่อน ก็ยังเช้านัก ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเถิด ลำดับนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้ปราศรัยกับพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้พูดกะข้าพระองค์ทั้งหลายว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลาย อย่างนี้ว่า **มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง** ดังนี้

นิสินฺเน โข อเมฺห ภนฺเต เต[๑] อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํ สมโณ อาวุโส โคตโม สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสติ เอถ ตุเมฺห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวถาติฯ มยมฺปิ โข อาวุโส สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสม เอถ ตุเมฺห อาวุโส ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวถาติฯ อิธ โน อาวุโส โก วิเสโส โก อธิปฺปายโส กินฺนานากรณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนนฺติฯ

[๕๕๐]

อถ โข มยํ ภนฺเต เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทิมฺห นปฺปฏิกฺโกสิมฺห อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิมฺห ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามาติฯ

[๕๕๑]

เอวํ วาทิโน ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา อตฺถิ ปนาวุโส ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ปญฺจ นีวรณา ทส โหนฺติ สตฺต โพชฺฌงฺคา จตุทฺทสาติฯ เอวํ ปุฏฺฐา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา น เจว สมฺปายิสฺสนฺติ อุตฺตริญฺจ วิฆาตํ อาปชฺชิสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ยถา ตํ ภิกฺขเว อวิสยสฺมึฯ นาหนฺตํ ภิกฺขเว ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย โย อิเมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิโต วา ปน สุตฺวาฯ

[๕๕๒]

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ปญฺจ นีวรณา ทส โหนฺติฯ

[๕๕๓]

ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ กามจฺฉนฺโท ตทปิ นีวรณํ ยทปิ พหิทฺธา กามจฺฉนฺโท ตทปิ นีวรณํ กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ[๒]ฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติฯ

---

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๒. ม. คจฺฉติฯ เอวมุปริฯ

แม้พวกเราก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ในการแสดงธรรมของเรานี้ อะไรเป็นความแปลกกัน อะไรเป็นประโยชน์อันยิ่ง อะไรเป็นความต่างกัน ของพระสมณโคดมหรือของพวกเรา คือว่า ธรรมเทศนาของพวกเรา กับธรรมเทศนาของพระสมณโคดม หรืออนุศาสนีของพวกเรากับอนุศาสนีของพระสมณโคดม.

[๕๕๐]

ครั้งนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลาย ไม่ชื่นชม ไม่คัดค้านคำพูดของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไป ด้วยตั้งใจว่า เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความของคำพูดนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค.

[๕๕๑]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาทะอย่างนี้ ควรเป็นผู้อันเธอทั้งหลาย พึงถามอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ปริยายที่นิวรณ์ ๕ อาศัยแล้วเป็น ๑๐ อย่าง ที่โพชฌงค์ ๗ อาศัยแล้วเป็น ๑๔ อย่าง มีอยู่หรือ? พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ถูกเธอทั้งหลายถามอย่างนี้แล้ว จักแก้ไม่ได้เลย และจักถึงความอึดอัดอย่างยิ่ง ข้อเป็นเพราะเหตุไร? เพราะเป็นปัญหาที่ถามในฐานะมิใช่วิสัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่แลเห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะยังจิตให้ยินดีด้วยการแก้ปัญหาเหล่านี้ เว้นเสียจากตถาคต สาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากตถาคต หรือจากสาวกของตถาคตนั้น.

[๕๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่นิวรณ์ ๕ อาศัยแล้วเป็น ๑๐ อย่าง เป็นไฉน?

[๕๕๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้กามฉันทะในภายในก็เป็นนิวรณ์ แม้กามฉันทะในภายนอกก็เป็นนิวรณ์ คำว่า กามฉันทนิวรณ์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ กามฉันทนิวรณ์นั้น ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๕๔]

ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโท ตทปิ นีวรณํ ยทปิ พหิทฺธา พฺยาปาโท ตทปิ นีวรณํ พฺยาปาทนีวรณนฺติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติฯ

[๕๕๕]

ยทปิ ภิกฺขเว ถีนํ ตทปิ นีวรณํ ยทปิ มิทฺธํ ตทปิ นีวรณํ ถีนมิทฺธนีวรณนฺติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติฯ

[๕๕๖]

ยทปิ ภิกฺขเว อุทฺธจฺจํ ตทปิ นีวรณํ ยทปิ กุกฺกุจฺจํ ตทปิ นีวรณํ อุทฺธจฺจ-กุกฺกุจฺจนีวรณนฺติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติฯ

[๕๕๗]

ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉา ตทปิ นีวรณํ ยทปิ พหิทฺธา ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉา ตทปิ นีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณนฺติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติฯ

[๕๕๘]

อยํ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ปญฺจ นีวรณา ทส โหนฺติฯ

[๕๕๙]

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม สตฺต โพชฺฌงฺคา จตุทฺทส โหนฺติฯ

[๕๖๐]

ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ ธมฺเมสุ สติ ตทปิ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ยทปิ พหิทฺธา ธมฺเมสุ สติ ตทปิ สติสมฺโพชฺฌงฺโค สติสมฺโพชฺฌงฺโคติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติฯ

[๕๖๑]

ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ ธมฺเมสุ ปญฺญาย ปวิจินติ ปริจรติ ปริวีมํสมาปชฺชติ ตทปิ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ยทปิ พหิทฺธา ธมฺเมสุ ปญฺญาย ปวิจินติ ปริจรติ ปริวีมํสมาปชฺชติ ตทปิ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโคติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติฯ

[๕๕๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้พยาบาทในภายในก็เป็นนิวรณ์ แม้พยาบาทในภายนอกก็เป็นนิวรณ์ คำว่า พยาบาทนิวรณ์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ พยาบาทนิวรณ์นั้น ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ถีนะก็เป็นนิวรณ์ แม้มิทธะก็เป็นนิวรณ์ คำว่า ถีนมิทธนิวรณ์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ ถีนมิทธนิวรณ์นั้น ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อุทธัจจะก็เป็นนิวรณ์ แม้กุกกุจจะก็เป็นนิวรณ์ คำว่า อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์นั้น ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๕๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้วิจิกิจฉาในธรรมทั้งหลายภายใน[๑]ก็เป็นนิวรณ์ แม้วิจิกิจฉาในธรรมทั้งหลายในภายนอกก็เป็นนิวรณ์ คำว่า วิจิกิจฉานิวรณ์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ วิจิกิจฉานิวรณ์นั้น ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๕๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายนี้แล ที่นิวรณ์ ๕ อาศัยแล้วเป็น ๑๐ อย่างนี้.

[๕๕๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่โพชฌงค์ ๗ อาศัยแล้วเป็น ๑๔ อย่าง เป็นไฉน?

[๕๖๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้สติในธรรมทั้งหลายในภายในก็เป็นสติสัมโพชฌงค์ แม้สติในธรรมทั้งหลายในภายนอกก็เป็นสติสัมโพชฌงค์ คำว่า สติสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ สติสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๖๑]

แม้ธรรมทั้งหลายในภายใน ที่บุคคลเลือกเฟ้นตรวจตราถึงความพินิจพิจารณาด้วยปัญญา ก็เป็นธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ แม้ธรรมทั้งหลายในภายนอกที่บุคคลเลือกเฟ้นตรวจตราถึงความพินิจพิจารณาด้วยปัญญา ก็เป็นธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ คำว่า ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง.

---

๑. ธรรมทั้งหลายในภายใน *-ผู้รวบรวม*

[๕๖๒]

ยทปิ ภิกฺขเว กายิกํ วิริยํ ตทปิ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ยทปิ เจตสิกํ วิริยํ ตทปิ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค วิริยสมฺโพชฺฌงฺโคติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ ฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติ ฯ

[๕๖๓]

ยทปิ ภิกฺขเว สวิตกฺกสวิจารา ปีติ ตทปิ ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ยทปิ อวิตกฺกาวิจารา ปีติ ตทปิ ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ปีติสมฺโพชฺฌงฺโคติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ ฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติ ฯ

[๕๖๔]

ยทปิ ภิกฺขเว กายปฺปสฺสทฺธิ ตทปิ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ยทปิ จิตฺตปฺปสฺสทฺธิ ตทปิ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโคติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ ฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติ ฯ

[๕๖๕]

ยทปิ ภิกฺขเว สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิ ตทปิ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ยทปิ อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธิ ตทปิ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโคติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ ฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติ ฯ

[๕๖๖]

ยทปิ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ ธมฺเมสุ อุเปกฺขา ตทปิ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ยทปิ พหิทฺธา ธมฺเมสุ อุเปกฺขา ตทปิ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคติ อิติ หิทํ อุทฺเทสํ อาคจฺฉติ ฯ ตทมินาเปตํ ปริยาเยน ทฺวยํ โหติ ฯ

[๕๖๗]

อยํ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม สตฺต โพชฺฌงฺคา จตุทฺทสาติ ฯ

[๕๖๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ความเพียรทางกายก็เป็นวิริยสัมโพชฌงค์ แม้ความเพียรทางจิตก็เป็นวิริยสัมโพชฌงค์ คำว่า วิริยสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ วิริยสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ปีติที่มีวิตกวิจารก็เป็นปีติสัมโพชฌงค์ แม้ปีติที่ไม่มีวิตก-วิจารก็เป็นปีติสัมโพชฌงค์ คำว่า ปีติสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ ปีติสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ความสงบกายก็เป็นปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ แม้ความสงบจิตก็เป็นปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คำว่า ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้สมาธิที่มีวิตกวิจารก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ แม้สมาธิที่ไม่มีวิตกวิจารก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ คำว่า สมาธิสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ สมาธิสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ความวางเฉยในธรรมทั้งหลายในภายใน ก็เป็นอุเบกขา-สัมโพชฌงค์ แม้ความวางเฉยในธรรมทั้งหลายในภายนอก ก็เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ คำว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดังนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ แม้โดยปริยายนี้ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ก็เป็น ๒ อย่าง.

[๕๖๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โดยปริยายนี้แล ที่โพชฌงค์ ๗ อาศัยแล้วเป็น ๑๔ อย่าง.

จบ สูตรที่ ๒

[๕๖๘]

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุ[๑]ฯ (ปริยายสุตฺตสทิสํ)ฯ เอวํวาทิโน ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา ยสฺมึ อาวุโส สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ กตเมสํ ตสฺมึ สมเย โพชฺฌงฺคานํ อกาโล ภาวนายฯ กตเมสํ ตสฺมึ สมเย โพชฺฌงฺคานํ กาโล ภาวนายฯ ยสฺมึ ปนาวุโส สมเย อุทฺธตํ จิตฺตํ โหติ กตเมสํ ตสฺมึ สมเย โพชฺฌงฺคานํ อกาโล ภาวนายฯ กตเมสํ ตสฺมึ สมเย โพชฺฌงฺคานํ กาโล ภาวนายาติฯ เอวํ ปุฏฺฐา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา น เจว สมฺปายิสฺสนฺติ อุตฺตริญฺจ วิฆาตํ อาปชฺชิสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ยถา ตํ ภิกฺขเว อวิสยสฺมึฯ นาหนฺตํ ภิกฺขเว ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย โย อิเมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิโต วา ปน สุตฺวาฯ

[๕๖๙]

ยสฺมึ ปน[๒] ภิกฺขเว สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ อกาโล ตสฺมึ สมเย ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนายฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ลีนํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ ทุสฺสมุฏฺฐาปยํ โหติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส ปริตฺตํ อคฺคึ อุชฺชาเลตุกาโม อสฺส โส ตตฺถ อลฺลานิ เจว ติณานิ ปกฺขิเปยฺย อลฺลานิ [[๓]] โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย อลฺลานิ กฏฺฐานิ ปกฺขิเปยฺย อุทกวาตญฺจ ทเทยฺย ปํสุกานิ[๔] จ โอกิเรยฺย ภพฺโพ นุ โข โส ปุริโส ปริตฺตํ อคฺคึ อุชฺชาเลตุนฺติฯ โน เหตํ ภนฺเตฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺมึ สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ อกาโล ตสฺมึ สมเย ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนายฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ลีนํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ[๕] ทุสฺสมุฏฺฐาปยํ โหติฯ

---

๑. ม. ยุ. สพฺพตฺถ ปวิสึสุฯ
๒. ม. ยุ. ปนสทฺโท นตฺถิฯ
๓. ม. จฯ เอวมุปริฯ
๔. ม. ปํสุเกนฯ เอวมุปริฯ
๕. ธมฺเมหิ *-ผู้รวบรวม*

อัคคิสูตร

เจริญโพชฌงค์ตามกาล

[๕๖๘]

ครั้งนั้น ภิกษุเป็นอันมาก เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี (ความต่อไปเหมือนปริยายสูตรข้อ ๕๔๗-๕๕๐) พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาทะอย่างนี้ ควรเป็นผู้อันเธอทั้งหลายพึงถามอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยใดจิตหดหู่ สมัยนั้น มิใช่กาลเพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน เป็นกาลเพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน? สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้น มิใช่กาลเพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน เป็นกาลเพื่อเจริญโพชฌงค์เหล่าไหน? พวกอัญญเดียร์ถีย์ปริพาชกถูกเธอทั้งหลายถามอย่างนี้แล้ว จักแก้ไม่ได้เลย และจักถึงความอึดอัดอย่างยิ่ง ข้อเป็นเพราะเหตุไร? เพราะเป็นปัญหาที่ถามในฐานะมิใช่วิสัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่แลเห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะยังจิตให้ยินดีด้วยการแก้ปัญหาเหล่านี้ เว้นเสียจากตถาคต สาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากตถาคต หรือจากสาวกของตถาคตนั้น.

[๕๖๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมัยใด จิตหดหู่ สมัยนั้น มิใช่กาลเพื่อเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ มิใช่กาลเพื่อเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตที่หดหู่ จิตที่หดหู่นั้นยากที่จะให้ตั้งขึ้นได้ด้วยธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุรุษต้องการจะก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลง เขาจึงใส่หญ้าสด โคมัยสด ไม้สด พ่นน้ำ และโรยฝุ่นลงในไฟนั้น บุรุษนั้นจะสามารถก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลงขึ้นได้หรือหนอ?

ภิ. ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า.

พ. ฉันนั้นก็เหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตหดหู่ สมัยนั้น มิใช่กาลเพื่อเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ มิใช่กาลเพื่อเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ มิใช่กาลเพื่อเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตหดหู่ จิตที่หดหู่นั้นยากที่จะให้ตั้งขึ้นได้ด้วยธรรมเหล่านั้น

[๕๗๐]

ยสฺมิญฺจ โข ภิกฺขเว สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ กาโล ตสฺมึ สมเย ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ ลีนํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ สุสมุฏฺฐาปยํ โหติ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส ปริตฺตํ อคฺคึ อุชฺชาเลตุกาโม อสฺส โส ตตฺถ สุกฺขานิ เจว ติณานิ ปกฺขิเปยฺย สุกฺขานิ โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย สุกฺขานิ กฏฺฐานิ ปกฺขิเปยฺย มุขวาตญฺจ ทเทยฺย น จ ปํสุเกน โอกิเรยฺย ภพฺโพ นุ โข โส ปุริโส ปริตฺตํ อคฺคึ อุชฺชาเลตุนฺติ[๑] ฯ เอวํ ภนฺเต ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺมึ สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ กาโล ตสฺมึ สมเย ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ ลีนํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ สุสมุฏฺฐาปยํ โหติ ฯ

[๕๗๑]

ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อุทฺธตํ จิตฺตํ โหติ อกาโล ตสฺมึ สมเย ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ อุทฺธตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ ทุวูปสมยํ โหติ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส มหนฺตํ อคฺคิกฺขนฺธํ นิพฺพาเปตุกาโม อสฺส โส ตตฺถ สุกฺขานิ เจว ติณานิ ปกฺขิเปยฺย สุกฺขานิ โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย สุกฺขานิ กฏฺฐานิ ปกฺขิเปยฺย มุขวาตญฺจ ทเทยฺย น จ ปํสุเกน โอกิเรยฺย ภพฺโพ นุ โข โส ปุริโส มหนฺตํ อคฺคิกฺขนฺธํ นิพฺพาเปตุนฺติ ฯ โน เหตํ ภนฺเต ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺมึ สมเย อุทฺธตํ จิตฺตํ โหติ อกาโล ตสฺมึ สมเย ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล วิริยสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย อกาโล ปีติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ อุทฺธตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ ทุวูปสมยํ โหติ ฯ

[๕๗๒]

ยสฺมิญฺจ โข ภิกฺขเว สมเย อุทฺธตํ จิตฺตํ โหติ กาโล ตสฺมึ สมเย ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย ฯ ตํ กิสฺส เหตุ อุทฺธตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ สุวูปสมยํ โหติ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส มหนฺตํ อคฺคิกฺขนฺธํ นิพฺพาเปตุกาโม อสฺส โส ตตฺถ อลฺลานิ เจว ติณานิ ปกฺขิเปยฺย อลฺลานิ โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย

๑. ม. อุชฺชาลิตุนฺติ ฯ

[๕๗๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมัยใด จิตหดหู่ สมัยนั้น เป็นกาลเพื่อเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตที่หดหู่นั้น ให้ตั้งขึ้นได้ง่ายด้วยธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุรุษต้องการจะก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลง เขาจึงใส่หญ้าแห้ง โคมัยแห้ง ไม้แห้ง เอาปากเป่า และไม่โรยฝุ่นในไฟนั้น บุรุษนั้นจะสามารถก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลงขึ้นได้หรือหนอ?

ภิ. ได้ พระเจ้าข้า.

พ. ฉันนั้นก็เหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตหดหู่ สมัยนั้น เป็นกาลเพื่อเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตหดหู่ จิตที่หดหู่นั้น ให้ตั้งขึ้นได้ง่ายด้วยธรรมเหล่านั้น.

[๕๗๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้น มิใช่กาลเพื่อเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ มิใช่กาลเพื่อเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ มิใช่กาลเพื่อเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งซ่านนั้น ยากที่จะให้สงบได้ด้วยธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุรุษต้องการจะดับไฟกองใหญ่ เขาจึงใส่หญ้าแห้ง โคมัยแห้ง ไม้แห้ง เอาปากเป่า และไม่โรยฝุ่นลงไปในกองไฟใหญ่นั้น บุรุษนั้นจะสามารถดับไฟกองใหญ่ได้หรือหนอ?

ภิ. ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า.

พ. ฉันนั้นก็เหมือนกันภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้นมิใช่กาลเพื่อเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ มิใช่กาลเพื่อเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ มิใช่กาลเพื่อเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งซ่านนั้น ยากที่จะให้สงบได้ด้วยธรรมเหล่านั้น.

[๕๗๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้น เป็นกาลเพื่อเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร? เพราะจิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งซ่านนั้น ให้สงบได้ง่ายด้วยธรรมเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุรุษต้องการจะดับไฟกองใหญ่ เขาจึงใส่หญ้าสด โคมัยสด ไม้สด พ่นน้ำ และโรยฝุ่นลงในกองไฟใหญ่นั้น บุรุษนั้นจะสามารถดับกองไฟกองใหญ่นั้นได้หรือหนอ?

อลฺลานิ กฏฺฐานิ ปกฺขิปยฺย อุทกวาตญฺจ ทเทยฺย ปํสุกานิ จ โอกิเรยฺย ภพฺโพ นุ โข โส ปุริโส มหนฺตํ อคฺคิกฺขนฺธํ นิพฺพาเปตุนฺติฯ เอวํ ภนฺเตฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺมึ สมเย อุทฺธตํ จิตฺตํ โหติ กาโล ตสฺมึ สมเย ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย กาโล อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนายฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อุทฺธตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตํ เอเตหิ ธมฺเมหิ สุวูปสมยํ โหติฯ สติญฺจ ขฺวาหํ ภิกฺขเว สพฺพตฺถิกํ วทามีติฯ

(๕๗๓)

เอกํ สมยํ ภควา โกลิเยสุ วิหรติ หลิทฺทวสนนฺนาม โกลิยานํ นิคโมฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย หลิทฺทวสนํ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ อติปฺปโค โข ตาว หลิทฺทวสนํ ปิณฺฑาย จริตุํ ยนฺนูน มยํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺยามาติฯ

(๕๗๔)

อถ โข เต ภิกฺขู เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สมฺโมทึสุ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู เต[๑] อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํฯ

(๕๗๕)

สมโณ อาวุโส โคตโม สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสติ เอถ ตุเมฺห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ตถา ทุติยํฯ ตถา ตติยํฯ ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถฯ

---

๑. ม อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

ภิ. ได้ พระเจ้าข้า.

พ. ฉันนั้นก็เหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้นเป็นกาลเพื่อเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ เป็นกาลเพื่อเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งซ่านนั้น ให้สงบได้ง่ายด้วยธรรมเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสติแล ว่ามีประโยชน์ในที่ทั้งปวง.

จบ สูตรที่ ๓

เมตตสูตร

พรหมวิหาร ๔

[๕๗๓]

สู่สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกลิยะ ชื่อ หลิททวสันนะ ในโกลิยชนบท ครั้งนั้น ภิกษุหลายรูปด้วยกัน เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังหลิททวสันนนิคม ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความดำริว่า เวลานี้เราจะเที่ยวไปบิณฑบาตยังหลิททวสันนนิคมก่อน ก็ยังเช้านัก ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเถิด.

[๕๗๔]

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้น เข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้ปราศรัยกับอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้พูดกะภิกษุเหล่านั้นว่า

[๕๗๕]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า

มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วจงมีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

[๕๗๖]

กรุณาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ตถา ทุติยํ ฯ ตถา ตติยํ ฯ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ กรุณาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถ ฯ

[๕๗๗]

มุทิตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ตถา ทุติยํ ฯ ตถา ตติยํ ฯ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ มุทิตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถ ฯ

[๕๗๘]

อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ตถา ทุติยํ ฯ ตถา ตติยํ ฯ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถาติ ฯ

[๕๗๙]

มยมฺปิ โข อาวุโส สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสม เอถ ตุเมฺห อาวุโส ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ฯเปฯ

[๕๘๐]

อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ตถา ทุติยํ ฯ ตถา ตติยํ ฯ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถาติ ฯ

[๕๘๑]

อิธ โน อาวุโส โก วิเสโส โก อธิปฺปายโส กินฺนานากรณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนนฺติ ฯ

〔๕๗๖〕

จงมีใจประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยกรุณาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

〔๕๗๗〕

จงมีใจประกอบด้วยมุทิตา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยมุทิตาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

〔๕๗๘〕

จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

〔๕๗๙〕

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย แม้พวกเราก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วจงมีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ฯลฯ.

〔๕๘๐〕

จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

〔๕๘๑〕

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ในการแสดงธรรมของพวกเรานี้ อะไรเป็นความแปลกกัน อะไรเป็นประโยชน์อันยิ่ง อะไรเป็นความต่างกัน ของพระสมณโคดมหรือของพวกเรา คือว่า ธรรมเทศนาของพวกเรากับธรรมเทศนาของพระสมณโคดม หรืออนุศาสนีของพวกเรากับอนุศาสนีของพระสมณโคดม.

[๕๘๒]

อถ โข เต ภิกฺขู เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทึสุ นปฺปฏิกฺโกสึสุ อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามาติฯ

[๕๘๓]

อถ โข เต ภิกฺขู หลิทฺทวสเน ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํฯ

[๕๘๔]

อิธ มยํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย หลิทฺทวสนํ[๑] ปิณฺฑาย ปวิสิมฺหฯ เตสํ โน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทโหสิ อติปฺปโค โข ตาว หลิทฺทวสนํ ปิณฺฑาย จริตุํ ยนฺนูน มยํ เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกเมยฺยามาติฯ

[๕๘๕]

อถ โข มยํ ภนฺเต เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม เตนุปสงฺกมิมฺห อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สมฺโมทิมฺห สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิมฺหฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข อเมฺห ภนฺเต เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํฯ

[๕๘๖]

สมโณ อาวุโส โคตโม สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสติ เอถ ตุเมฺห ภิกฺขเว ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ฯเปฯ

[๕๘๗]

กรุณาสหคเตน เจตสาฯ

---

๑. ม. ยุ. หลิทฺทวสเนฯ เอวมุปริฯ

(๕๘๒)

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่ชื่นชม ไม่คัดค้านคำพูดของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไปด้วยตั้งใจว่า เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำพูดนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค.

(๕๘๓)

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้น ครั้นเที่ยวไปบิณฑบาตในหลิททวสันนนิคม กลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

(๕๘๔)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อเช้านี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังหลิททวสันนนิคม ข้าพระองค์ทั้งหลายได้มีความดำริว่า เวลานี้ เราจะเที่ยวไปบิณฑบาตยังหลิททวสันนนิคมก่อนก็ยังเช้านัก ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเถิด.

(๕๘๕)

ลำดับนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลาย เข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้ปราศรัยกับพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้พูดกะข้าพระองค์ทั้งหลายว่า.

(๕๘๖)

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า

มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจทอนกำลังปัญญา แล้วจงมีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

(๕๘๗)

จงมีใจประกอบด้วยกรุณา...

[๕๘๘]

มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯ

[๕๘๙]

อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ตถา ทุติยํ ฯ ตถา ตติยํ ฯ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถาติ ฯ

[๕๙๐]

มยมฺปิ โข อาวุโส สาวกานํ เอวํ ธมฺมํ เทเสม เอถ ตุเมฺห อาวุโส ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ฯเปฯ

[๕๙๑]

กรุณาสหคเตน เจตสา ฯ

[๕๙๒]

มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯ

[๕๙๓]

อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ ตถา ทุติยา ฯ ตถา ตติยํ ฯ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถาติ ฯ

[๕๙๔]

อิธ โน อาวุโส โก วิเสโส โก อธิปฺปายโส กินฺนานากรณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนฺติ ฯ

[๕๙๕]

อถ โข มยํ ภนฺเต เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทิมฺห นปฺปฏิกฺโกสิมฺห อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิมฺห ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามาติ ฯ

[๕๘๘]

จงมีใจประกอบด้วยมุทิตา...

[๕๘๙]

จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

[๕๙๐]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย แม้พวกเราก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลังปัญญา แล้วจงมีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ฯลฯ.

[๕๙๑]

จงมีใจประกอบด้วยกรุณา...

[๕๙๒]

จงมีใจประกอบด้วยมุทิตา...

[๕๙๓]

จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่เถิด ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์ เป็นมหรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เถิด.

[๕๙๔]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ในการแสดงธรรมของพวกเรานี้ อะไรเป็นความแปลกกัน อะไรเป็นประโยชน์อันยิ่ง อะไรเป็นความต่างกัน ของพระสมณโคดมของหรือพวกเรา[๑] คือว่า ธรรมเทศนาของพวกเรากับธรรมเทศนาของพระสมณโคดม หรืออนุศาสนีของพวกเรากับอนุศาสนีของพระสมณโคดม.

[๕๙๕]

ครั้งนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ชื่นชม ไม่คัดค้านคำพูดของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไป ด้วยตั้งใจว่า เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำพูดนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค.

---

๑. ของพระสมณโคดมหรือของพวกเรา *-ผู้รวบรวม*

[๕๙๖]

เอวํวาทิโน ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา กถํ ภาวิตา ปนาวุโส เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานา ฯ กถํ ภาวิตา ปนาวุโส กรุณา เจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานา ฯ กถํ ภาวิตา ปนาวุโส มุทิตา เจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานา ฯ กถํ ภาวิตา ปนาวุโส อุเปกฺขา เจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานาติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา น เจว สมฺปายิสฺสนฺติ อุตฺตริญฺจ วิฆาตํ อาปชฺชิสฺสนฺติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ ยถา ตํ ภิกฺขเว อวิสยสฺมึ ฯ นาหนฺตํ ภิกฺขเว ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย โย อิเมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิโต วา ปน สุตฺวา ฯ

[๕๙๗]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เมตฺตาสหคตํ สติสมฺโพชฌงฺคํ[๑] ภาเวติ ฯเปฯ เมตฺตาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล จ ปฏิกูเล จ ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูลญฺจ ปฏิกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก [๒] ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโน สุภํ วา โข ปน วิโมกฺขํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ สุภปรมาหํ ภิกฺขเว เมตฺตาเจโตวิมุตฺตึ วทามิ ฯ อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน อุตฺตริวิมุตฺตึ อปฺปฏิวิชฺฌโต ฯ

---

๑. สติสมฺโพชฺฌงฺคํ *-ผู้รวบรวม*
๒. ม. จฯ

เมตตเจโตวิมุติ[๑] มีอะไรเป็นคติ

[๕๙๖]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาทะอย่างนี้ ควรเป็นผู้อันเธอทั้งหลายพึงถามอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็เมตตาเจโตวิมุติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด กรุณาเจโตวิมุติ... มุทิตาเจโตวิมุติ... อุเบกขาเจโตวิมุติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ถูกเธอทั้งหลายถามอย่างนี้แล้ว จักแก้ไม่ได้เลย และจักถึงความอึดอัดอย่างยิ่ง ข้อนั้นเป็นพระเหตุไร? เพราะเป็นปัญหาที่ถามในฐานะมิใช่วิสัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่แลเห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะยังจิตให้ยินดีด้วยการแก้ปัญหาเหล่านี้ เว้นเสียจากตถาคต สาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากตถาคต หรือจากสาวกของตถาคต.

[๕๙๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมตตาเจโตวิมุติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยเมตตา ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยเมตตา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ถ้าเธอหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลอยู่ เธอก็ย่อมมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลอยู่ เธอก็ย่อมมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลอยู่ เธอก็ย่อมมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลและสิ่งไม่ปฏิกูลอยู่ เธอก็ย่อมมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลและในสิ่งไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงแยกสิ่งไม่ปฏิกูลและปฏิกูลทั้งสองนั้นออกเสีย แล้ววางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็ย่อมวางเฉย มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้งสองนั้นอยู่ หรืออีกอย่างหนึ่ง เธอย่อมเข้าถึงสุภวิโมกข์อยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเมตตาเจโตวิมุติว่า มีสุภวิโมกข์เป็นอย่างยิ่ง เพราะภิกษุนั้นยังไม่แทงตลอดวิมุติอันยวดยิ่งในธรรมวินัย ปัญญาของเธอจึงยังเป็นโลกีย์.[๒]

---

๑. เมตตาเจโตวิมุติ *-ผู้รวบรวม*
๒. หมายเหตุ : ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงในบาลีด้วย *-ผู้รวบรวม*

[๕๙๘]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว กรุณา เจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กรุณาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ กรุณาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ ฯเปฯ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูลญฺจ ปฏิกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโน สพฺพโส วา ปน รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ อากาสานญฺจายตนปรมาหํ ภิกฺขเว กรุณาเจโตวิมุตฺตึ วทามิ ฯ อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน อุตฺตริวิมุตฺตึ อปฺปฏิวิชฺฌโต ฯ

[๕๙๙]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว มุทิตาเจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ มุทิตาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ มุทิตาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ ฯเปฯ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูลญฺจ ปฏิกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโน สพฺพโส วา ปน อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ วิญฺญาณญฺจายตนปรมาหํ ภิกฺขเว มุทิตาเจโตวิมุตฺตึ วทามิ ฯ อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน อุตฺตริวิมุตฺตึ อปฺปฏิวิชฺฌโต ฯ

[๖๐๐]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อุเปกฺขาเจโตวิมุตฺติ กึคติกา โหติ กิมฺปรมา กิมฺผลา กิมฺปริโยสานา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุเปกฺขาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี

[๕๙๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กรุณาเจโตวิมุติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยกรุณา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ถ้าเธอหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลอยู่ เธอก็ย่อมมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ฯลฯ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงแยกสิ่งไม่ปฏิกูลและปฏิกูลทั้งสองนั้นออกเสียแล้ววางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็ย่อมวางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ในสิ่งทั้งสองนั้น หรืออีกอย่างหนึ่ง เพราะล่วงรูปสัญญาเสียโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิฆสัญญาดับไป เพราะไม่กระทำไว้ในใจซึ่งนานัตตสัญญา เธอคำนึงอยู่ว่า อากาศไม่มีที่สุด ย่อมบรรลุอากาสานัญจายตนะอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกรุณาเจโตวิมุติว่ามีอากาสานัญจายตนะเป็นอย่างยิ่ง เพราะภิกษุผู้ยังไม่แทงตลอดวิมุติอันยวดยิ่งในธรรมวินัยนี้ ปัญญาของเธอจึงยังเป็นโลกีย์.

[๕๙๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มุทิตาเจโตวิมุติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยมุทิตา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ถ้าเธอหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลอยู่ เธอก็ย่อมมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ฯลฯ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงแยกสิ่งไม่ปฏิกูลและปฏิกูลทั้งสองนั้นออกเสียแล้ววางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็ย่อมวางเฉย มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้งสองนั้นอยู่ หรืออีกอย่างหนึ่ง เพราะล่วงอากาสานัญจายตนะเสียโดยประการทั้งปวง เธอคำนึงอยู่ว่า วิญญาณไม่มีที่สุด ย่อมบรรลุวิญญาณัญจายตนะอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวมุทิตาเจโตวิมุติว่า มีวิญญาณัญจายตนะเป็นอย่างยิ่ง เพราะภิกษุนั้นยังไม่แทงตลอดวิมุติอันยวดยิ่งในธรรมวินัยนี้ ปัญญาของเธอจึงยังเป็นโลกีย์.

[๖๐๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุเบกขาเจโตวิมุติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอุเบกขา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ถ้าเธอหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลอยู่ เธอก็ย่อมมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูล

ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล จ ปฏิกูเล จ ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญ ตตฺถ วิหรติ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูลญฺจ ปฏิกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโน สพฺพโส วา ปน วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อากิญฺจญฺญายตนปรมาหํ ภิกฺขเว อุเปกฺขา-เจโตวิมุตฺตึ วทามิฯ อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน อุตฺตริวิมุตฺตึ อปฺปฏิวิชฺฌโตติฯ

(๖๐๑)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข สคารโว[๑] พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สคารโว พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ

(๖๐๒)

โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย เยเนกทา ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตาฯ โก ปน โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย เยเนกทา ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตาติฯ

(๖๐๓)

ยสฺมึ โข พฺราหฺมณ สมเย กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ[๒] อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตาฯ

๑. ม. ยุ. สงฺคารโวฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. ยุ. น ปสฺสตีติ น ทิสฺสติฯ เอวมุปริฯ

นั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลอยู่ ก็ย่อมมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลอยู่ ก็ย่อมมีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลและไม่ปฏิกูลอยู่ ก็ย่อมมีความสำคัญว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลและในสิ่งไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงแยกสิ่งไม่ปฏิกูลและปฏิกูลทั้งสองนั้นออกเสียแล้ว วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็ย่อมวางเฉยมีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้งสองนั้นอยู่ หรืออีกอย่างหนึ่ง เพราะล่วงวิญญาณัญจายตนะเสียโดยประการทั้งปวง เธอคำนึงอยู่ว่า อะไรนิดหนึ่งไม่มี ย่อมบรรลุอากิญจัญญายตนะอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวอุเบกขาเจโตวิมุติว่า มีอากิญจัญญายตนะเป็นอย่างยิ่ง เพราะภิกษุนั้นยังไม่แทงตลอดวิมุติอันยวดยิ่งในธรรมวินัยนี้ ปัญญาของเธอจึงเป็นโลกีย์.

จบ สูตรที่ ๔

สคารวสูตร

นิวรณ์เป็นปัจจัยให้มนต์ไม่แจ่มแจ้ง

[๖๐๑]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น พราหมณ์ชื่อว่าสคารวะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

[๖๐๒]

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม้ที่บุคคลกระทำการสาธยายไว้นาน ไม่แจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้มนต์แม้ที่มิได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ก็ยังแจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย.

[๖๐๓]

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรพราหมณ์ สมัยใดแล บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ อันกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สมัยนั้น เขาไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

(๖๐๔)

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต สํสฏฺโฐ ลาขาย วา หลิทฺทิยา วา นีลิยา วา มญฺชิฏฺฐาย วา ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺย น ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

(๖๐๕)

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ พฺยาปาทปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

(๖๐๖)

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต อคฺคินา สนฺตตฺโต อุกฺกุฏฺฐิโต[๑] อุสฺมาทกชาโต[๒] ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺย น ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ พฺยาปาทปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

(๖๐๗)

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ ถีนมิทฺธปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ ถีนมิทฺธสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

---
๑. ม. ปกฺกุถิโต ฯ ยุ. อุกฺกฏฺฐิโต ฯ
๒. ม. ยุ. อุสฺมุทกชาโต ฯ

[๖๐๔]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ ซึ่งระคนด้วยสีครั่ง สีเหลือง สีเขียว สีแดงอ่อน บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ อันกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ในสมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองนั้นตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นานก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

[๖๐๕]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท อันพยาบาทเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง... .

[๖๐๖]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ ซึ่งร้อนเพราะไฟเดือดพล่าน มีไอพลุ่งขึ้น บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท อันพยาบาทเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง... .

[๖๐๗]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ อันถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไป ย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง... .

(๖๐๘)

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต เสวาลปณกปริโยนทฺโธ ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺย น ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ ถีนมิทฺธปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ ถีนมิทฺธสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

(๖๐๙)

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

(๖๑๐)

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต วาเตริโต จลิโต ภงฺโค[๑] อูมิชาโต ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺย น ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

(๖๑๑)

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ วิจิกิจฺฉาปเรเตน อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯเปฯ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

---

๑. ม. ยุ. ภนฺโต ฯ

[๖๐๘]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ อันสาหร่ายและจอกแหนปกคลุมไว้ บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ อันถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง... .

[๖๐๙]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ อันอุทธัจจกุกกุจจะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งอุทธัจจกุกกุจจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง... .

[๖๑๐]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ อันลมพัดต้องแล้ว หวั่นไหวกระเพื่อม เกิดเป็นคลื่น บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ อันอุทธัจจกุกกุจจะเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งอุทธัจจกุกกุจจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง... .

[๖๑๑]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง ในสมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา อันวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

[๖๑๒]

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต อาวิโล ลุฬิโต กลลีภูโต อนฺธกาเร นิกฺขิตฺโต ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺย น ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ วิจิกิจฺฉาปเรเตน อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

[๖๑๓]

อยํ โข พฺราหฺมณ เหตุ อยํ ปจฺจโย เยเนกทา ทีฆรตฺตํ สชฺฌายกตาปิ มนฺตา นปฺปฏิภนฺติ ปเคว อสชฺฌายกตา ฯ

[๖๑๔]

ยสฺมิญฺจ โข พฺราหฺมณ สมเย น กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น กามราคปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๑๕]

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต อสํสฏฺโฐ ลาขาย วา หลิทฺทิยา วา นีลิยา วา มญฺชิฏฺฐาย วา ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ ปชาเนยฺย ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น กามราคปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ฯเปฯ

[๖๑๖]

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น พฺยาปาทปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯ อุภยตฺถมฺปิ ฯเปฯ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๑๒]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำที่ขุ่นมัวเป็นเปือกตม อันบุคคลวางไว้ในที่มืด บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา อันวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้นเขาย่อมไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

[๖๑๓]

ดูกรพราหมณ์ นี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นานไม่แจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

[๖๑๔]

ดูกรพราหมณ์ ส่วนสมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ ไม่ถูกกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ในสมัยนั้น เขาย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่มิได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ย่อมแจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย.

[๖๑๕]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำอันไม่ระคนด้วยสีครั่ง สีเหลือง สีเขียว หรือสีแดงอ่อน บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น พึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด หากบุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ ไม่ถูกกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ.

[๖๑๖]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใดแล บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท ไม่ถูกพยาบาทเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ.

[๖๑๗]

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต น อคฺคินา สนฺตตฺโต น อุกฺกุฏฺฐิโต น อุสฺมาทกชาโต ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ ปชาเนยฺย ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น พฺยาปาทปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯ อุภยตฺถมฺปิ ฯเปฯ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๑๘]

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น ถีนมิทฺธ ปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น ถีนมิทฺธปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ ถีนมิทฺธสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯ อุภยตฺถมฺปิ ฯเปฯ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา

[๖๑๙]

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต น เสวาลปณกปริโยนทฺโธ ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ ปชาเนยฺย ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น ถีนมิทฺธปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ ถีนมิทฺธสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิฯ อุภยตฺถมฺปิ ฯเปฯ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๒๐]

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯ อุภยตฺถมฺปิ ฯเปฯ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๒๑]

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต น วาเตริโต น จลิโต น ภงฺโค น อูมิชาโต ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ ปชาเนยฺย ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ฯ อุภยตฺถมฺปิ ฯเปฯ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๑๗]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำที่ไม่ร้อนเพราะไฟ ไม่เดือดพล่าน ไม่เกิดไอ บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น พึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท ไม่ถูกพยาบาทเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็น อุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ.

[๖๑๘]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ ไม่ถูกถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ.

[๖๑๙]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ อันสาหร่ายและจอกแหนไม่ปกคลุมไว้ บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น พึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ ไม่ถูกถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ.

[๖๒๐]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ ไม่ถูกอุทธัจจกุกกุจจะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งอุทธัจจกุกกุจจะที่บังเกิดขึ้นแล้ว ตามความจริง ฯลฯ.

[๖๒๑]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ อันลมไม่พัดต้องแล้ว ไม่หวั่นไหว ไม่กระเพื่อม ไม่เกิดเป็นคลื่น บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น พึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ ไม่ถูกอุทธัจจกุกกุจจะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งอุทธัจจกุกกุจจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ.

[๖๒๒]

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น วิจิกิจฺฉาปเรเตน อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ฯเปฯ

[๖๒๓]

เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ อุทปตฺโต อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล อาโลเก นิกฺขิตฺโต ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน ยถาภูตํ ปชาเนยฺย ปสฺเสยฺย ฯ เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยสฺมึ สมเย น วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น วิจิกิจฺฉาปเรเตน อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อตฺตตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ปรตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ อุภยตฺถมฺปิ ตสฺมึ สมเย ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๒๔]

อยํ โข พฺราหฺมณ เหตุ อยํ ปจฺจโย เยเนกทา ทีฆรตฺตํ อสชฺฌายกตาปิ มนฺตา ปฏิภนฺติ ปเคว สชฺฌายกตา ฯ

[๖๒๕]

สตฺติเมปิ พฺราหฺมณ โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนุปกฺกิเลสา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม สตฺต ฯ สติสมฺโพชฺฌงฺโค โข พฺราหฺมณ อนาวรโณ อนีวรโณ เจตโส อนุปกฺกิเลโส ภาวิโต พหุลีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค โข พฺราหฺมณ อนาวรโณ อนีวรโณ เจตโส อนุปกฺกิเลโส ภาวิโต พหุลีกโต วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตติ ฯ อิเม โข พฺราหฺมณ สตฺต โพชฺฌงฺคา อนาวรณา อนีวรณา เจตโส อนุปกฺกิเลสา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๖๒๖]

เอวํ วุตฺเต สคารโว พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ ฯ

[๖๒๒]

ดูกรพราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา ไม่ถูกวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ.

[๖๒๓]

ดูกรพราหมณ์ เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำ อันใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว อันบุคคลวางไว้ในที่แจ้ง บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น พึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา ไม่ถูกวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และย่อมรู้ ย่อมเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น เขาย่อมรู้ ย่อมเห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่มิได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ย่อมแจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย.

[๖๒๔]

ดูกรพราหมณ์ นี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม้ที่มิได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ก็ยังแจ่มแจ้งได้ในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย.

[๖๒๕]

ดูกรพราหมณ์ โพชฌงค์แม้ทั้ง ๗ นี้ มิใช่เป็นธรรมกั้น มิใช่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของใจ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? คือ สติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ดูกรพราหมณ์ โพชฌงค์ ๗ นี้แล มิใช่เป็นธรรมกั้น มิใช่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของใจ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุติ.

[๖๒๖]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สคารวพราหมณ์ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ ขอพระโคดมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบ สูตรที่ ๕

(๖๒๗)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต ฯ อถ โข อภโย ราชกุมาโร เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ

(๖๒๘)

ปูรโณ ภนฺเต กสฺสโป เอวมาห นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย อญฺญาณาย อทสฺสนาย อเหตุ อปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทสฺสนํ โหติ ฯ นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย ญาณาย ทสฺสนาย อเหตุ อปฺปจฺจโย ญาณํ ทสฺสนํ โหตีติ ฯ อิธ ภควา กิมาหาติ ฯ

(๖๒๙)

อตฺถิ ราชกุมาร เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย อญฺญาณาย อทสฺสนาย สเหตุ สปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทสฺสนํ โหติ ฯ อตฺถิ ราชกุมาร เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย ญาณาย ทสฺสนาย สเหตุ สปฺปจฺจโย ญาณํ ทสฺสนํ โหตีติ ฯ

(๖๓๐)

กตโม [๑] ภนฺเต เหตุ กตโม ปจฺจโย อญฺญาณาย อทสฺสนาย ฯ กถํ สเหตุ สปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทสฺสนํ โหตีติ ฯ

(๖๓๑)

ยสฺมึ โข ราชกุมาร สมเย กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ฯ อยมฺปิ โข ราชกุมาร เหตุ อยํ ปจฺจโย อญฺญาณาย อทสฺสนาย ฯ เอวมฺปิ สเหตุ สปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทสฺสนํ โหติ ฯ

(๖๓๒)

ปุน จปรํ ราชกุมาร ยสฺมึ สมเย พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ พฺยาปาทปเรเตน อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติ ฯ อยมฺปิ โข ราชกุมาร เหตุ อยํ ปจฺจโย อญฺญาณาย อทสฺสนาย ฯ เอวมฺปิ สเหตุ สปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทสฺสนํ โหติ ฯ

๑. ม. ยุ. ปน ฯ

อภยสูตร

ความไม่รู้ความไม่เห็นมีเหตุมีปัจจัย

[๖๒๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น อภัยราชกุมารเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ตรัสทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

[๖๒๘]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปุรณกัสสปกล่าวอย่างนี้ว่า เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ดังนี้ ในเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้อย่างไร ?

[๖๒๙]

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชกุมาร เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย.

[๖๓๐]

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุเป็นไฉน ปัจจัยเป็นไฉน เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย อย่างไร ?

[๖๓๑]

พ. ดูกรราชกุมาร สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ อันกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย แม้ด้วยประการฉะนี้.

[๖๓๒]

ดูกรราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท... .

(๖๓๓)

ปุน จปรํ ราชกุมาร ยสฺมึ สมเย ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสาฯ

(๖๓๔)

อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสาฯ

(๖๓๕)

วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ วิจิกิจฺฉาปเรเตน อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ น ปสฺสติฯ อยมฺปิ โข ราชกุมาร เหตุ อยํ ปจฺจโย อญฺญาณาย อทสฺสนายฯ เอวมฺปิ สเหตุ สปฺปจฺจโย อญฺญาณํ อทสฺสนํ โหตีติฯ

(๖๓๖)

โก นามายํ ภนฺเต ธมฺมปริยาโยติฯ นีวรณา นาเมเต ราชกุมาราติฯ ตคฺฆ ภควา นีวรณา ตคฺฆ สุคต นีวรณา เอกเมเกนปิ โข ภนฺเต นีวรเณน อภิภูโต ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺย น ปสฺเสยฺย โก ปน วาโท ปญฺจหิ นีวรเณหิฯ

(๖๓๗)

กตโม ปน ภนฺเต เหตุ กตโม ปจฺจโย ญาณาย ทสฺสนายฯ กถํ สเหตุ สปฺปจฺจโย ญาณํ ทสฺสนํ โหตีติฯ

(๖๓๘)

อิธ ราชกุมาร ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธ-นิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ โส สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ[๑] เตน จิตฺเตน ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติฯ อยมฺปิ โข ราชกุมาร เหตุ อยํ ปจฺจโย ญาณาย ทสฺสนายฯ เอวมฺปิ สเหตุ สปฺปจฺจโย ญาณํ ทสฺสนํ โหติฯ

(๖๓๙)

ปุน จปรํ ราชกุมาร ภิกฺขุ ฯเปฯ อุเปกฺขาโสมฺพชฺฌงฺคํ[๒] ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ โส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ[๓] เตน จิตฺเตน ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติฯ อยํปิ โข ราชกุมาร เหตุ อยํ ปจฺจโย ญาณาย ทสฺสนายฯ เอวมฺปิ สเหตุ สปฺปจฺจโย ญาณํ ทสฺสนํ โหตีติฯ

๑. ม. ยุ. ภาวิเตน จิตฺเตนฯ
๒. อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ *-ผู้รวบรวม*
๓. ม. ยุ. ภาวิเตน จิตฺเตนฯ

[๖๓๓]

ดูกรราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ... .

[๖๓๔]

ดูกรราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ... .

[๖๓๕]

ดูกรราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา อันวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการฉะนี้.

[๖๓๖]

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร ?

พ. ดูกรราชกุมาร ธรรมเหล่านี้ชื่อนิวรณ์.

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิวรณ์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระสุคต นิวรณ์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลถูกนิวรณ์แม้อย่างเดียว ครอบงำแล้ว ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ จะกล่าวไปไยถึงการถูกนิวรณ์ทั้ง ๕ ครอบงำเล่า.

[๖๓๗]

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เหตุเป็นไฉน ปัจจัยเป็นไฉน เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัยอย่างไร ?

[๖๓๘]

พ. ดูกรราชกุมาร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ เธอเจริญสติสัมโพชฌงค์อยู่ ย่อมรู้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริง ด้วยจิตนั้น แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการฉะนี้.

[๖๓๙]

ดูกรราชกุมาร อีกประการหนึ่ง ฯลฯ ภิกษุย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ เธอเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อยู่ ย่อมรู้ ย่อมเห็น ตามความเป็นจริง ด้วยจิตนั้น แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการนี้.

[๖๔๐]

โก นามายํ ภนฺเต ธมฺมปริยาโยติ ฯ โพชฺฌงฺคา นาเมเต ราชกุมาราติ ตคฺฆ ภควา โพชฺฌงฺคา ตคฺฆ สุคต โพชฺฌงฺคา เอกเมเกนปิ โข ภนฺเต โพชฺฌงฺเคน สมนฺนาคโต ยถาภูตํ ปชาเนยฺย ปสฺเสยฺย โก ปน วาโท สตฺตหิ โพชฺฌงฺเคหิ ฯ โยปิ เม ภนฺเต คิชฺฌกูฏํ ปพฺพตํ อาโรหนฺตสฺส กายกิลมโถ จิตฺตกิลมโถ โสปิ เม ปฏิปฺปสฺสทฺโธ ธมฺโม จ เม อภิสเมโตติ ฯ

อุทฺทานํ ภวติ

อาหาราปริยายคฺคิ[๑] มิตฺตํ[๒] สคารเวน จ
อภโย ปุจฺฉิโต ปญฺหํ คิชฺฌกูฏมฺหิ ปพฺพเตติ ฯ

โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส โพชฺฌงฺคฉฏฺฐกํ ฉฏฺฐํ ฯ

๑. ม. อาหาราปริยายมคฺคิ ฯ
๒. ม. ยุ. เมตฺตํ สงฺคารเวน จ ฯ

[๖๔๐]

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร ?

พ. ดูกรราชกุมาร ธรรมเหล่านี้ชื่อโพชฌงค์.

อ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โพชฌงค์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระสุคต โพชฌงค์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลผู้ประกอบด้วยโพชฌงค์แม้อย่างเดียว พึงรู้ พึงเห็น ตามความเป็นจริงได้ จะกล่าวไปไยถึงการที่ประกอบด้วยโพชฌงค์ทั้ง ๗ เล่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ขึ้นภูเขาคิชฌกูฏ แม้ความเหน็ดเหนื่อยกาย ความเหน็ดเหนื่อยใจของข้าพระองค์ ก็สงบระงับแล้ว และธรรมอันข้าพระองค์ก็ได้บรรลุแล้ว.

จบ สูตรที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อาหารสูตร ๒. ปริยายสูตร
๓. อัคคิสูตร ๔. เมตตสูตร
๕. สคารวสูตร ๖. อภยสูตร

จบ หมวด ๖ แห่งโพชฌงค์ โพชฌงค์แห่งสังยุต[๑]

๑. จบ หมวด ๖ แห่งโพชฌงค์ที่ ๖ แห่งโพชฌงคสังยุต *-ผู้รวบรวม*

โพชฺฌงฺคสุส อานาปานาทิเปยฺยาโล สตฺตโม

(๖๔๑)

สาวตฺถีนิทานํฯ อฏฺฐิกสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขา-สมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาติฯ

(๖๔๒)

สาวตฺถีนิทานํฯ อฏฺฐิกสญฺญาย ภิกฺขเว ภาวิตาย พหุลีกตาย ทวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาฯ กถํ ภาวิตาย จ โข ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญาย กถํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตาย โข ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญาย เอวํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติฯ

(๖๔๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ อฏฺฐิกสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตตีติฯ

อานาปานาทิเปยยาลที่ ๗ แห่งโพชฌงค์

อัฏฐิกสัญญามีผล ๒ อย่าง

[๖๔๑]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็อัฏฐิกสัญญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว อย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๖๔๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ จักเป็นพระอนาคามี ก็เมื่ออัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขา-สัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คืออรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี.

[๖๔๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก ก็อัฏฐิกสัญญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร เป็นไปเพื่อประโยชน์มาก? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

[๖๔๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ อฏฺฐิกสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหโต โยคกฺเขมาย สํวตฺตติฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหโต โยคกฺเขมาย สํวตฺตติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหโต โยคกฺเขมาย สํวตฺตตีติฯ

[๖๔๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ อฏฺฐิกสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหโต สํเวคาย สํวตฺตติฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหโต สํเวคาย สํวตฺตติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหโต สํเวคาย สํวตฺตตีติฯ

[๖๔๖]

สาวตฺถีนิทานํฯ อฏฺฐิกสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหโต ผาสุวิหาราย สํวตฺตติฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหโต ผาสุวิหาราย สํวตฺตติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อฏฺฐิกสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อฏฺฐิกสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหโต ผาสุวิหาราย สํวตฺตตีติฯ

[๖๔๗]

ปุฬวกสญฺญา[๑] ภิกฺขเว ภาวิตา ฯเปฯ

[๖๔๘]

วินีลกสญฺญา ภิกฺขเวฯ

---

๑. โป. ปุฬุวกสญฺญาฯ

[๖๔๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่ ก็อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ[๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่.

[๖๔๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก ก็อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก.

[๖๔๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก ก็อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์[๒] อันสหรคตด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

[๖๔๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุฬวกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย วินีลกสัญญา ฯลฯ.

---
๑. เครื่องหมาย ฯลฯ เกินมา *-ผู้รวบรวม*
๒. ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ *-ผู้รวบรวม*

[๖๔๙]

วิจฺฉิทฺทกสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

[๖๕๐]

อุทฺธุมาตสญฺญา [๑] ภิกฺขเว ฯ

[๖๕๑]

เมตฺตา ภิกฺขเว ภาวิตา ฯ

[๖๕๒]

กรุณา ภิกฺขเว ภาวิตา ฯ

[๖๕๓]

มุทิตา ภิกฺขเว ภาวิตา ฯ

[๖๕๔]

อุเปกฺขา ภิกฺขเว ภาวิตา ฯ

[๖๕๕]

อานาปานสฺสติ ภิกฺขเว ภาวิตา ฯ

[๒]

[๖๕๖]

อสุภสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา ฯ

[๖๕๗]

มรณสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา ฯ

[๖๕๘]

อาหาเร ปฏิกูลสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

[๖๕๙]

สพฺพโลเก อนภิรตสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

[๖๖๐]

อนิจฺจสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

---

๑. ม. ยุ. อุทฺธุมาตกสญฺญา ฯ
๒. ม. ยุ. อานาปานวคฺโค สตฺตโม ฯ

[๖๔๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิจฉิททกสัญญา ฯลฯ.

[๖๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุทธุมาตกสัญญา ฯลฯ.

[๖๕๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมตตา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กรุณา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๕๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มุทิตา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๕๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุเบกขา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อสุภสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๕๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มรณสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ.

[๖๕๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาหาเรปฏิกูลสัญญา ฯลฯ.

[๖๕๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัพพโลเก อนภิรตสัญญา ฯลฯ.

[๖๖๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา ฯลฯ.

[๖๖๑]

อนิจฺเจ ทุกฺขสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

[๖๖๒]

ทุกฺเข อนตฺตสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

[๖๖๓]

ปหานสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

[๖๖๔]

วิราคสญฺญา ภิกฺขเว ฯ

[๖๖๕]

นิโรธสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว นิโรธสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิโรธสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ นิโรธสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว นิโรธสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาติ ฯ

[๖๖๖]

นิโรธสญฺญาย ภิกฺขเว ภาวิตาย พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา ฯ กถํ ภาวิตาย ภิกฺขเว นิโรธสญฺญาย กถํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิโรธสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ นิโรธสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ ภาวิตาย โข ภิกฺขเว นิโรธสญฺญาย เอวํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติ ฯ

[๖๖๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนิจเจ ทุกขสัญญา ฯลฯ.

[๖๖๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกเข อนัตตสัญญา ฯลฯ.

[๖๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปหานสัญญา ฯลฯ.

[๖๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิราคสัญญา ฯลฯ[๑]

[๖๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๖๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี.

---

๑. ตั้งแต่ข้อ ๖๔๗ ถึงข้อ ๖๖๔ มีเนื้อความเหมือนข้ออัฏฐิกสัญญา

[๖๖๗]

นิโรธสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติฯ มหโต โยคกฺเขมาย สํวตฺตติฯ มหโต สํเวคาย สํวตฺตติฯ มหโต ผาสุวิหาราย สํวตฺตติฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว นิโรธสญฺญา กถํ พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติฯ มหโต โยคกฺเขมาย สํวตฺตติฯ มหโต สํเวคาย สํวตฺตติฯ มหโต ผาสุวิหาราย สํวตฺตติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิโรธสญฺญาสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ นิโรธสญฺญาสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว นิโรธสญฺญา เอวํ พหุลีกตา มหโต อตฺถาย สํวตฺตติฯ มหโต โยคกฺเขมาย สํวตฺตติฯ มหโต สํเวคาย สํวตฺตติฯ มหโต ผาสุวิหาราย สํวตฺตตีติฯ

[๑]

[๖๖๘]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขา-สมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ (ยาว เอสนา ปาลิ วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ [๒]

[๖๖๙]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชาฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาเวตพฺพาฯ กตเม สตฺตฯ อิธ ภิกฺขเว[๓]

---

๑. ม. ยุ. นิโรธวคฺโค อฏฺฐโมฯ
๒. ม. คงฺคาเปยฺยาลวคฺโค นวโมฯ ยุ. คงฺคาเปยฺยาโล ...ฯ
๓. โป. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติฯ

[๖๖๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก เพื่อความเกษมจากโยคะมาก เพื่อความสังเวชมาก เพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก ก็นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก เพื่อความเกษมจากโยคะมาก เพื่อความสังเวชมาก เพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก เพื่อความเกษมจากโยคะมาก เพื่อความสังเวชมาก เพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

[๖๖๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน ฉันใด ภิกษุผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ ก็ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน ก็ภิกษุผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไร ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๑]

(พึงขยายความบาลีไปจนกระทั่งถึงการแสวงหา)

สังโยชน์ ๕

[๖๖๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุควรเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาเวตพฺพาติฯ

(๖๗๐)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ (เอวํ ราควินยปริโยสานํ ยาว เอสนา ปาลิ วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ

(๖๗๑)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชาฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจ อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาเวตพฺพาฯ กตเม สตฺตฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาเวตพฺพาติฯ (ยถา มคฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาเรตพฺพํ ตถา โพชฺฌงฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

สติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันภิกษุควรเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้แล.

[๖๗๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน ฉันใด ภิกษุผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ก็ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน ก็ภิกษุผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างไร ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗ กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๑]

(พึงขยายความบาลี ตั้งแต่การกำจัดราคะเป็นที่สุดเช่นนี้ไปจนถึงการแสวงหา)

[๖๗๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุควรเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้ โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันภิกษุควรเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้แล.

(พึงขยายความโพชฌงคสังยุต เหมือนมัคคสังยุต)

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๙๙] - [๒๑๓] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๒๑ - ๑๒๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

ตตฺรุทฺทานํ[๑]

อฏฺฐิปุฬวกวินีลกํ วิจฺฉิทฺทกํ อุทฺธุมาเตน ปญฺจมํ
เมตฺตา กรุณา มุทิตา อุเปกฺขา อานาปาเนน เต ทสฯ

โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส อานาปานวคฺโค สตฺตโมฯ

อสุภา มรณา อาหาเร ปฏิกูเลน จ สพฺพโลเก
อนิจฺจทุกฺขอนตฺต ปหานํ วิราคํ นิโรเธน เต ทสาติฯ

โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส นิโรธวคฺโค อฏฺฐโมฯ

(๖๗๒)

สาวตฺถีนิทานํฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯเปฯ

ฉ ปาจีนโต นินฺนา ฉ นินฺนา จ สมุทฺทโต
เทฺว เต ฉ ทฺวาทส โหนฺติ วคฺโค เตน ปวุจฺจตีติฯ

คงฺคาเปยฺยาโล นวโมฯ

(๖๗๓)

ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปาทา[๒] วา ทฺวิปาทา วา จตุปฺปาทา วา พหุปฺปาทา วาติ วิตฺถาเรตพฺพํฯ

---

๑. ตสุสุทฺทานํ -*ผู้รวบรวม*
๒. ม. ยุ. อปทา วา ... พหุปฺปทา วาฯ

เรื่องในวรรคนี้ คือ

๑. อัฏฐิกสัญญา ๒. ปุฬวกสัญญา
๓. วินีลกสัญญา ๔. วิจฉิททกสัญญา
๕. อุทธุมาตกสัญญา ๖. เมตตา
๗. กรุณา ๘. มุทิตา
๙. อุเบกขา ๑๐. อานาปานสติ

จบ อานาปานวรรคที่ ๗ แห่งโพชฌงคสังยุต

๑. อสุภสัญญา ๒. มรณสัญญา
๓. อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๔. สัพพโลเกอนภิรตสัญญา
๕. อนิจจสัญญา ๖. อนิจเจทุกขสัญญา
๗. ทุกเขอนัตตสัญญา ๘. ปหานสัญญา
๙. วิราคสัญญา ๑๐. นิโรธสัญญา

จบ นิโรธวรรคที่ ๘ แห่งโพชฌงคสังยุต

[๖๗๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีนฉันใด ฯลฯ[๑]

แม่น้ำทั้ง ๖ สายไหลไปสู่ทิศปราจีน
แม่น้ำทั้ง ๖ สายไหลไปสู่สมุทร ทั้ง ๒ อย่างๆ ละ ๖
รวมเป็น ๑๒ เพราะเหตุนั้นจึงเรียกว่าวรรค.

จบ คังคาเปยยาลที่ ๙

[๖๗๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่ไม่มีเท้าก็ดี ๒ เท้าก็ดี ๔ เท้าก็ดี เท้ามากก็ดี มีประมาณเท่าใด (พึงขยายเนื้อความอย่างที่กล่าวนี้เป็นตัวอย่าง).[๒]

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*
๒. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๔๕] - [๒๖๓] หน้า ๑๕๓ - ๑๖๕ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

ตถาคตํ ปทํ กูฏํ มูลํ สาเรน[๑] วสฺสิกํ
ราชา จนฺทิมสุริยา จ[๒] วตฺเถน ทสมํ ปทํฯ
(อปฺปมาทวคฺโค[๓] โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส โพชฺฌงฺควเสน วิตฺถาเรตพฺโพ[๔])ฯ

โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส อปฺปมาทวคฺโค ทสโมฯ

[๖๗๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เยเกจิ พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺตีติ วิตฺถาเรตพฺพํฯ

/

พลํ พีชญฺจ นาโค จ รุกฺขกุมฺเภน[๕] สุกิยา[๖]
อากาเสน จ เทฺว เมฆา นาวา อาคนฺตุกา นที[๗]ฯ
(พลกรณียวคฺโค โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส โพชฺฌงฺควเสน วิตฺถาเรตพฺโพ)ฯ

พลกรณียวคฺโค เอกาทสโมฯ

๑. ยุ. สาโร จ ...ฯ
๒. ยุ. จสทฺโท นตฺถิฯ
๓. ยุ. อปฺปมาทวคฺเค ... วิตฺถาเรตพฺพํฯ
๔. ยุ. อปฺปมาทวคฺเค ... วิตฺถาเรตพฺพํฯ
๕. ม. รุกฺโข กุมฺเภน สูกิยาฯ เอวมุปริฯ
๖. ยุ. สูกิยาฯ
๗. ยุ. อิติสทฺโท อตฺถิฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ตถาคตสูตร	๒. ปทสูต
๓. กูฏสูตร	๔. มูลสูตร
๕. สารสูตร	๖. วัสสิกสูตร
๗. ราชาสูตร	๘. จันทิมสูตร
๙. สุริยสูตร	๑๐. วัตถสูตร

(พึงขยายความอัปปมาทวรรค ด้วยสามารถโพชฌงค์ แห่งโพชฌงคสังยุต)

จบ อัปปมาทวรรคที่ ๑๐ แห่งโพชฌงคสังยุต

[๖๗๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง อันบุคคลทำอยู่ การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังทั้งหมดนั้น อันบุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงทำได้ฉันใด. (พึงขยายเนื้อความอย่างที่กล่าวนี้เป็นตัวอย่าง).[๑]

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พลสูตร	๒. พีชสูตร
๓. นาคสูตร	๔. รุกขสูตร
๕. กุมภสูตร	๖. สุกสูตร
๗. อากาสสูตร	๘. เมฆสูตรที่ ๑
๙. เมฆสูตรที่ ๒	๑๐. นาวาสูตร
๑๑. อาคันตุกสูตร	๑๒. นทีสูตร

(พึงขยายความพลกรณียวรรค ด้วยสามารถโพชฌงค์ แห่งโพชฌงคสังยุต)

จบ พลกรณียวรรคที่ ๑๑

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๖๔] - [๒๙๗] หน้า ๑๖๗ - ๑๘๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

[๖๗๕]

ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนา ฯ กตมา ติสฺโส ฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺมจริเยสนาติ วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ

เอสนา วิธา อาสโว ภโว จ ทุกฺขตา ติสฺโส
ขีลํ มลํ จ นีโฆ จ เวทนา ตณฺหาเยน[๑] จาติ ฯ
(โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส เอสนาเปยฺยาลํ วิเวกนิสฺสิตโต วิทูหิ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

เอสนาวคฺโค ทฺวาทสโม ฯ

[๖๗๖]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว โอฆา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ กาโมโฆ ภโวโฆ ทิฏฺโฐโฆ อวิชฺโชโฆติ วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ

[๖๗๗]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาเวตพฺพา ฯ กตเม สตฺต ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ[๒] โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ อมโตคธํ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ นิพฺพานนินฺนํ นิพฺพานโปณํ นิพฺพานปพฺภารํ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาเวตพฺพาติ ฯ

---
๑. ม. ตณฺหาตสินาย ฯ ยุ. ตณฺหาตเสน ฯ เอวมุปริ ฯ
๒. ยุ. วิเวก .... วิราค ... นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามํ ฯ

[๖๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ (พึงขาย[๑] เนื้อความที่กล่าวนี้เป็นตัวอย่าง).[๒]

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เอสนาสูตร
๒. วิธาสูตร
๓. อาสวสูตร
๔. ภวสูตร
๕. ทุกขสูตรที่ ๑
๖. ทุกขสูตรที่ ๒
๗. ทุกขสูตรที่ ๓
๘. ขีลสูตร
๙. มลสูตร
๑๐. นีฆสูตร
๑๑. เวทนาสูตร
๑๒. ตัณหาสูตร

(เอสนาเปยยาลแห่งโพชฌงคสังยุต บัณฑิตพึงให้พิสดารโดยอาศัยวิเวก)

จบ เอสนาวรรคที่ ๑๒

โอฆะ ๔

[๖๗๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โอฆะ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? ได้แก่ โอฆะคือกาม โอฆะคือภพ โอฆะคือทิฏฐิ โอฆะคืออวิชชา (พึงขยายเนื้อความดังที่กล่าวนี้เป็นตัวอย่าง).[๓]

[๖๗๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุควรเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้แล โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัด

---

๑. พึงขยาย *-ผู้รวบรวม*

๒. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๙๘] - [๓๓๒] หน้า ๑๙๑ - ๒๐๙ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

๓. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๓๓๓] - [๓๔๘] หน้า ๒๑๑ - ๒๑๗ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

โอโฆ โยโค อุปาทานํ คนฺถา อนุสเยน จ
กามคุณา นีวรณา ขนฺธา อุทฺธมฺภาคิยานีติ ฯ

โอฆวคฺโค เตรสโม ฯ

ฉ ปาจีนโต นินฺนา ฉ นินฺนา จ สมุทฺทโต
เทฺว เต ฉ ทฺวาทส โหนฺติ วคฺโค เตน ปวุจฺจติ[๑] ฯ
(โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส คงฺคาเปยฺยาลํ ราควเสน วิตฺถาเรตพฺพํ) ฯ

วคฺโค จุทฺทสโม ฯ

ตถาคตํ ปทํ กูฏํ มูลํ สาเรน วสฺสิกํ
ราชา จนฺทิมสุริยา จ วตฺเถน ทสมํ ปทํ[๒] ฯ
(อปฺปมาทวคฺโค ราควเสน วิตฺถาเรตพฺโพ) ฯ

ปณฺณรสโม ฯ

๑. ม. อิติสทฺโท อตฺถิ ฯ
๒. ม. อิติสทฺโท อตฺถิ ฯ

โทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันภิกษุควรเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ ประการนี้แล.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โอฆสูตร ๒. โยคสูตร
๓. อุปาทานสูตร ๔. คันถสูตร
๕. อนุสยสูตร ๖. กามคุณสูตร
๗. นิวรณสูตร ๘. ขันธสูตร
๙. อุทธัมภาคิยสูตร

จบ โอฆวรรคที่ ๑๓

แม่น้ำทั้ง ๖ สาย ไหลไปสู่ทิศปราจีน
แม่น้ำทั้ง ๖ สาย ไหลไปสู่สมุทร ทั้ง ๒ อย่างนั้น อย่างละ ๖
รวมเป็น ๑๒ เพราะเหตุนั้นจึงเรียกว่าวรรค.

(คังคาเปยยาลแห่งโพชฌงคสังยุต พึงขยายความด้วยสามารถแห่งราคะ)[๑]

จบ วรรคที่ ๑๔

๑. ตถาคตสูตร ๒. ปทสูตร
๓. กูฏสูตร ๔. มูลสูตร
๕. สารสูตร ๖. วัสสิกสูตร
๗. ราชสูตร ๘. จันทิมสูตร
๙. สุริยสูตร ๑๐. วัตถสูตร

(อัปปมาทวรรค พึงขยายเนื้อความให้พิสดารด้วยสามารถแห่งราคะ)[๒]

จบ วรรคที่ ๑๕

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๙๙] - [๒๑๓] หน้า ๑๒๑ - ๑๒๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*
๒. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๔๕] - [๒๖๓] หน้า ๑๕๓ - ๑๖๕ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

พลํ พีชญฺจ นาโค จ รุกฺขกุมฺเภน สุกิยา[๑]
อากาเสน จ เทฺว เมฆา นาวา อาคนฺตุกา นที[๒]ฯ
(โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส พลกรณียวคฺโค ราควเสน วิตฺถาเรตพฺโพ)ฯ

โสฬสโมฯ

เอสนา วิธา อาสโว ภโว จ ทุกฺขตา ติสฺโส
ขีลํ มลํ จ นีโฆ จ เวทนา ตณฺหาเยน จฯ

โพชฺฌงฺคสํยุตฺตสฺส เอสนาวคฺโค สตฺตรสโมฯ

โอโฆ โยโค อุปาทานํ คนฺถา อนุสเยน จ
กามคุณา นีวรณา ขนฺธา อุทฺธมฺภาคิยานีติฯ
(ราควินยปริโยสานโทสวินยปริโยสานโมหวินยปริโยสานวเสน โอฆวคฺโค วิตฺถาเรตพฺโพ)ฯ

อฏฺฐารสโมฯ

(ยทปิ มคฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาริตํ[๓] ตทปิ โพชฺฌงฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

โพชฺฌงฺคสํยุตฺตํ สมตฺตํ[๔]ฯ

---

๑. ยุ. สุกียํฯ
๒. ม. อิติสทฺโท อตฺถิฯ
๓. ม. วิตฺถาเรตพฺพํฯ
๔. ม. ทุติยํฯ

๑. พลสูตร ๒. พีชสูตร
๓. นาคสูตร ๔. รุกขสูตร
๕. กุมภสูตร ๖. สุภสูตร
๗. อากาสสูตร ๘. เมฆสูตรที่ ๑
๙. เมฆสูตรที่ ๒ ๑๐. นาวาสูตร
๑๑. อาคันตุกสูตร ๑๒. นทีสูตร

(พลกรณียวรรคแห่งโพชฌงคสังยุต พึงขยายเนื้อความให้พิสดารด้วยสามารถแห่งราคะ)[๑]

จบ วรรคที่ ๑๖

๑. เอสนาสูตร ๒. วิธาสูตร
๓. อาสวสูตร ๔. ภูวสูตร[๒]
๕. ทุกขสูตรที่ ๑ ๖. ทุกขสูตรที่ ๒
๗. ทุกขสูตรที่ ๓ ๘. ขีลสูตร
๙. มลสูตร ๑๐. นีฆสูตร
๑๑. เวทนาสูตร ๑๒. ตัณหาสูตร

จบ เอสนาวรรค แห่งโพชฌงคสังยุตที่ ๑๗[๓]

๑. โอฆสูตร ๒. โยคสูตร
๓. อุปาทานสูตร ๔. คันถสูตร
๕. อนุสยสูตร ๖. กามคุณสูตร
๗. นีวรณสูตร ๘. ขันธสูตร
๙. อุทธัมภาคิยสูตร

(โอฆวรรคพึงขยายเนื้อความให้พิสดารด้วยสามารถแห่งการกำจัดราคะเป็นที่สุด การกำจัดโทสะเป็นที่สุด และการกำจัดโมหะเป็นที่สุด)[๔]

จบ วรรคที่ ๑๘

(มรรคสังยุตแม้ใด ขยายเนื้อความให้พิสดารแล้ว โพชฌงคสังยุตแม้นั้น ก็พึงขยายเนื้อความให้พิสดาร)

จบ โพชฌงคสังยุต

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๖๔] - [๒๙๗] หน้า ๑๖๗ - ๑๘๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*
๒. ภวสูตร -*ผู้รวบรวม*
๓. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๙๘] - [๓๓๒] หน้า ๑๙๑ - ๒๐๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*
๔. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๓๓๓] - [๓๔๘] หน้า ๒๑๑ - ๒๑๗ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

สติปฏฺฐานสํยุตฺตํ

อมฺพปาลิวคฺโค ปฐโม

(๖๗๘)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ อมฺพปาลิวเน ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ ฯ ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ ฯ ภควา เอตทโวจ ฯ

(๖๗๙)

เอกายนฺวายํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ฯ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ

(๖๘๐)

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ

(๖๘๑)

เอกายนฺวายํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ฯ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ ฯ อิทมโวจ ภควา ฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ ฯ

๓. สติปัฏฐานสังยุต

อัมพปาลีวรรคที่ ๑

อัมพปาลิสูตร

ว่าด้วยสติปัฏฐาน ๔

[๖๗๘]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัมพปาลิวัน ใกล้เมืองเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตว่า

[๖๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน?

[๖๘๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑.

[๖๘๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ฉะนี้แล.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชม ยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค.

จบ สูตรที่ ๑

(๖๘๒)

เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ อมฺพปาลิวเน ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ ฯ ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ ฯ ภควา เอตทโวจ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ[๑] ฯ

(๖๘๓)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต ฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ ฯ

(๖๘๔)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน[๒] โหติ ฯ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ ฯ

(๖๘๕)

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ ฯ

๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ
๒. ม. สมฺปชานการี ฯ

สติสูตร

ว่าด้วยสติ

[๖๘๒]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัมพปาลิวัน ใกล้เมืองเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย... แล้วได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ นี้เป็นอนุศาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย.

[๖๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีสติเป็นอย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีสติอย่างนี้แล.

[๖๘๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีสัมปชัญญะเป็นอย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมกระทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ กระทำความรู้สึกตัวในการเหลียวการแล กระทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้าและเหยียดออก กระทำการรู้สึกตัวในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตรและจีวร กระทำการรู้สึกตัวในการกิน การดื่ม การลิ้ม กระทำการรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ กระทำการรู้สึกตัวในการเดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น พูด นิ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีสัมปชัญญะอย่างนี้แล ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติ สัมปชัญญะอยู่ นี้เป็นอนุศาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๒

ภิกขุสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ โดยส่วน ๓

[๖๘๕]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

[๖๘๖]

สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติฯ เอวเมว ปนิเธกจฺเจ โมฆปุริสา มญฺเฌว[๑] อชฺเฌสนฺติ ธมฺเม จ ภาสิเต มเมว อนุพนฺธิตพฺพํ มญฺญนฺตีติฯ เทเสตุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ สุคโต สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ อปฺเปว นามาหํ ภควโต ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยํ[๒] อปฺเปว นามาหํ ภควโต ภาสิตสฺส ทายาโท อสฺสนฺติฯ

[๖๘๗]

ตสฺมา ติห ตฺวํ ภิกฺขุ อาทิเมว วิโสเธหิ กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ โก จาทิ กุสลานํ ธมฺมานํฯ สีลํ จ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิ จ อุชุกาฯ ยโต โข เต ภิกฺขุ สีลํ จ สุวิสุทฺธํ ภวิสฺสติ ทิฏฺฐิ จ อุชุกาฯ ตโต ตฺวํ ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ติวิเธน ภาเวยฺยาสิฯ กตเม จตฺตาโรฯ

[๖๘๘]

อิธ ตฺวํ ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อชฺฌตฺตํ วา เวทนาสุฯ พหิทฺธา วา เวทนาสุฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเตฯ พหิทฺธา วา จิตฺเตฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุฯ พหิทฺธา วา ธมฺเมสุฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

[๖๘๙]

ยโต โข ตฺวํ ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ติวิเธน ภาเวสฺสสิฯ ตโต ตุยฺหํ ภิกฺขุ ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคมิสฺสติ วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ โน ปริหานีติฯ

๑. ม. ยุ. มญฺเจวฯ
๒. ม. ยุ. ชาเนยฺยํฯ

[๖๘๖]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว พึงเป็นผู้ๆ เดียวหลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวเถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า **ก็โมฆบุรุษบางพวกในโลกนี้ ย่อมเชื้อเชิญเราอย่างนี้เหมือนกัน และเมื่อเรากล่าวธรรมแล้ว ย่อมสำคัญเราว่า เป็นผู้ควรติดตามไปเท่านั้น**

ภิกษุนั้นทูลวิงวอนว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตได้โปรดแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ แม้ไฉน ข้าพระองค์พึงได้เป็นทายาทแห่งภาษิตของพระผู้มีพระภาค.

[๖๘๗]

พ. ดูกรภิกษุ เพราะเหตุนั้นแหละ เธอจงยังเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์ก่อน เบื้องต้นของกุศลธรรมคืออะไร? คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดี และความเห็นตรง เมื่อใด ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นของเธอจักตรง เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ โดยส่วน ๓ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน?

[๖๘๘]

ดูกรภิกษุ เธอจงพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ๑ จงพิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ๑ จงพิจารณาเห็นกายทั้งภายในภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ๑ จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในอยู่... จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกอยู่... จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในภายนอกอยู่... จงพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่... จงพิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกอยู่... จงพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในภายนอกอยู่... จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ๑ จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ๑ จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ๑.

[๖๘๙]

ดูกรภิกษุ เมื่อใด เธออาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จักเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ โดยส่วน ๓ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียว ตลอดคืนหรือวันอันจักมาถึง ไม่มีความเสื่อมเลย.

(๖๙๐)

อถ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ อถ โข โส ภิกฺขุ เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต น จิรสฺเสว ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ ฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ ฯ

(๖๙๑)

เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ วิหรติ โกสลายํ[1] พฺราหฺมณคาเม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ฯเปฯ เอตทโวจ เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ เต โว[2] ภิกฺขเว ภิกฺขู จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพา ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ

(๖๙๒)

เอถ ตุมฺเห อาวุโส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรถ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา กายสฺส ยถาภูตํ ญาณาย ฯ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสิโน วิหรถ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา เวทนานํ ยถาภูตํ ญาณาย ฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสิโน วิหรถ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา จิตฺตสฺส ยถาภูตํ ญาณาย ฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรถ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ธมฺมานํ ยถาภูตํ ญาณาย ฯ

(๖๙๓)

เยปิ เต ภิกฺขเว ภิกฺขู เสกฺขา อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ เตปิ กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา กายสฺส ปริญฺญาย ฯ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสิโน

---
๑. ม. สาลาย ฯ ยุ. สาลายํ ฯ
๒. ยุ. เว ฯ เอวมุปริ ฯ

[๖๙๐]

ครั้งนั้น ภิกษุนั้น ชื่นชม ยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เธอเป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็แลภิกษุนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๓

โกสลสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔

[๖๙๑]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พราหมณคามชื่อโกศล ในแคว้นโกศล ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ แล้วได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายที่เป็นผู้มาใหม่ บวชยังไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยนี้ อันเธอทั้งหลายพึงให้สมาทาน พึงให้ตั้งอยู่ พึงให้ดำรงมั่นในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ?

[๖๙๒]

มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเอกผุดขึ้น มีจิตผ่องใส มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เดียว เพื่อรู้กายตามความเป็นจริง จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... เพื่อรู้เวทนาตามความเป็นจริง จงพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... เพื่อรู้จิตตามความเป็นจริง จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเอกผุดขึ้น มีจิตผ่องใส มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เดียว เพื่อรู้ธรรมตามความเป็นจริง.

[๖๙๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นเสขะ ยังไม่บรรลุอรหัต ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ก็ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเอกผุดขึ้น มีจิตผ่องใส มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เดียว เพื่อกำหนดรู้กาย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... เพื่อกำหนดรู้เวทนา

วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา เวทนานํ ปริญฺญาย ฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสิโน วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา จิตฺตสฺส ปริญฺญาย ฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ธมฺมานํ ปริญฺญาย ฯ

[๖๙๔]

เยปิ เต ภิกฺขเว ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญาวิมุตฺตา เตปิ กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา กาเยน วิสํยุตฺตา ฯ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสิโน วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา เวทนาหิ วิสํยุตฺตา ฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสิโน วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา จิตฺเตน วิสํยุตฺตา ฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรนฺติ อาตาปิโน สมฺปชานา เอโกทิภูตา วิปฺปสนฺนจิตฺตา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ธมฺเมหิ วิสํยุตฺตา ฯ

[๖๙๕]

เยปิ เต ภิกฺขเว ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ เต โว ภิกฺขเว ภิกฺขู อิเมสํ จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพาติ ฯ

[๖๙๖]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ตตฺร โข ภควา ฯเปฯ เอตทโวจ อกุสลราสีติ ภิกฺขเว วทมาโน ปญฺจ นีวรเณ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ฯ เกวโล หายํ ภิกฺขเว อกุสลราสิ ยทิทํ ปญฺจ นีวรณา ฯ กตเม ปญฺจ ฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถีนมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ฯ อกุสลราสีติ ภิกฺขเว วทมาโน อิเม ปญฺจ นีวรเณ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ฯ เกวโล หายํ ภิกฺขเว อกุสลราสิ ยทิทํ ปญฺจ นีวรณา ฯ

ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... เพื่อกำหนดรู้จิต ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเอกผุดขึ้น มีจิตผ่องใส มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เดียว เพื่อกำหนดรู้ธรรม.

[๖๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว มีประโยชน์ตนถึงแล้วโดยลำดับ สิ้นสังโยชน์ที่จะนำไปสู่ภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ก็ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเอกผุดขึ้น มีจิตผ่องใส มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เดียว พรากจากกายแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พรากจากเวทนาแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พรากจากจิตแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเอกผุดขึ้น มีจิตผ่องใส มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เดียว พรากจากธรรมแล้ว.

[๖๙๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายที่เป็นผู้มาใหม่ บวชยังไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยนี้ อันเธอทั้งหลายพึงให้สมาทาน พึงให้ตั้งอยู่ พึงให้ดำรงมั่น ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๔

อกุสลราสิสูตร

กองอกุศล ๕

[๖๙๖]

สาวัตถีนิทาน. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพุทธภาษิตนี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองอกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงนิวรณ์ ๕ เพราะว่ากองอกุศลทั้งสิ้นนี้ ได้แก่นิวรณ์ ๕ นิวรณ์ ๕ เป็นไฉน? คือกามฉันทนิวรณ์ ๑ พยาบาทนิวรณ์ ๑ ถีนมิทธนิวรณ์ ๑ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ ๑ วิจิกิจฉานิวรณ์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองอกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงนิวรณ์ ๕ เหล่านี้ เพราะกองอกุศลทั้งสิ้นนี้ ได้แก่ นิวรณ์ ๕.

[๖๙๗]

กุสลราสีติ ภิกฺขเว วทมาโน จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ฯ เกวโล หายํ ภิกฺขเว กุสลราสิ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ กุสลราสีติ ภิกฺขเว วทมาโน อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ฯ เกวโล หายํ ภิกฺขเว กุสลราสิ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ ฯ

[๖๙๘]

ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว สกุณคฺฆี[๑] ลาปํ สกุณํ สหสา อชฺฌปฺปตฺตา อคฺคเหสิ ฯ อถ โข ภิกฺขเว ลาโป สกุโณ สกุณคฺฆิยา หริยมาโน เอวํ ปริเทเวสิ[๒] มยเมวมฺห อลกฺขิกา มยํ อปฺปปุญฺญา เย มยํ อโคจเร จริมฺห ปรวิสเย ฯ สจชฺช[๓] มยํ โคจเร จเรยฺยาม สเก เปตฺติเก วิสเย น มฺยายํ สกุณคฺฆี อลํ อภวิสฺส ยทิทํ ยุทฺธายาติ ฯ โก ปน เต ลาป โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโยติ ฯ ยทิทํ นงฺคลกฏฺฐกรณํ เลฑฺฑุฏฺฐานนฺติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว สกุณคฺฆี สเก พเล อปตฺถทฺธา สเก พเล อวาทมานา[๔] ลาปํ สกุณํ ปมุญฺจิ คจฺฉ โข ตฺวํ ลาป ตตฺรปิ เม คนฺตฺวา น โมกฺขสีติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว ลาโป สกุโณ นงฺคลกฏฺฐกรณํ เลฑฺฑุฏฺฐานํ คนฺตฺวา มหนฺตํ เลฑฺฑุํ อภิรูหิตฺวา สกุณคฺฆึ วทมาโน อฏฺฐาสิ เอหิ โขทานิ เม สกุณคฺฆิ เอหิ โขทานิ เม สกุณคฺฆีติ ฯ อถ โข สา ภิกฺขเว สกุณคฺฆี สเก พเล อปตฺถทฺธา สเก พเล อวาทมานา อุโภ ปกฺเข สนฺธาย[๕] ลาปํ สกุณํ สหสา อชฺฌปฺปตฺตา ฯ ยทา โข ภิกฺขเว อญฺญาสิ ลาโป สกุโณ พหุ อาคตา[๖] โข มฺยายํ สกุณคฺฆีติ อถสฺเสว[๗] เลฑฺฑุสฺส อนฺตรํ ปจฺจุปาทิ ฯ อถ โข ภิกฺขเว สกุณคฺฆี ตตฺเถว อุรํ ปจฺจตาเฬสิ ฯ เอวเณฺหตํ[๘] ภิกฺขเว โหติ โย อโคจเร จรติ ปรวิสเย ฯ

---

๑. ม. ยุ. สกุณคฺฆิ ฯ
๒. ม. ยุ. ปริเทวสิ ฯ
๓. ม. ยุ. สเจชฺช ฯ
๔. ม. ยุ. อสํวทมานา ฯ เอวมุปริ ฯ
๕. ม. ยุ. สนฺนยฺห ฯ
๖. โป. ม. อาคโต ฯ
๗. ม. อถ ตสฺเสว ฯ
๘. ม. ยุ. เอวํ หิ ตํ ฯ

〔๖๙๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่ากองกุศลทั้งสิ้นนี้ ได้แก่สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่ากองกุศลทั้งสิ้นนี้ ได้แก่สติปัฏฐาน.[๑]

จบ สูตรที่ ๕

สกุณัคฆีสูตร

ว่าด้วยอารมณ์โคจร

〔๖๙๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีแล้ว เหยี่ยวโฉบลงจับนกมูลไถโดยรวดเร็ว ครั้งนั้น นกมูลไถกำลังถูกเหยี่ยวนำไป ได้รำพันอย่างนี้ว่า เราเป็นคนอับโชค มีบุญน้อย ที่เที่ยวไปในถิ่นของผู้อื่น อันมิใช่ถิ่นหากิน ถ้าวันนี้เราไปเที่ยวในถิ่นอันเป็นของบิดาตน ซึ่งควรเที่ยวไปไซร้ เหยี่ยวตัวนี้เราอาจต่อสู้ได้.

เหยี่ยวจึงถามว่า แน่ะนกมูลไถ ก็ถิ่นซึ่งเป็นของบิดาตน อันเป็นที่หากินของเจ้าเป็นเช่นไร?

นกมูลไถตอบว่า คือ ที่ๆ มีก้อนดิน ซึ่งเขาทำการไถไว้.

ครั้งนั้น เหยี่ยวหยิ่งในกำลังของตน อวดอ้างกำลังของตน ปล่อยนกมูลไถไป พร้อมด้วยบอกว่า เจ้าจงไปเถิดนกมูลไถ เจ้าจะไปแม้ในที่นั้นก็ไม่รอดพ้นเราได้ นกมูลไถจึงไปยังที่ๆ มีก้อนดินซึ่งเขาทำการไถไว้ ขึ้นสู่ก้อนดินก้อนใหญ่ ยืนท้าเหยี่ยวอยู่ว่า แน่ะเหยี่ยว บัดนี้ท่านจงมาจับเราเถิด ครั้งนั้น เหยี่ยวหยิ่งในกำลังของตน อวดอ้างในกำลังของตน จึงห่อปีกทั้ง ๒ โฉบหานกมูลไถโดยรวดเร็ว ครั้งใด นกมูลไถรู้ว่าเหยี่ยวนี้โฉบลงมาเร็วจะจับเรา ครั้งนั้น ก็หลบเข้าซอกดินนั้นเอง เหยี่ยวยังอกให้กระแทกดิน (ตาย) ในที่นั้นเอง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องนกมูลไถเที่ยวไปในถิ่นอื่น อันมิใช่ถิ่นหากิน ย่อมเป็นเช่นนี้แล.

---

๑. สติปัฏฐาน ๔ *-ผู้รวบรวม*

(๖๙๙)

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว มา อโคจเร จริตฺถ ปรวิสเยฯ อโคจเร ภิกฺขเว จรตํ ปรวิสเย ลจฺฉติ มาโร โอตารํ ลจฺฉติ มาโร อารมฺมณํฯ โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร ปรวิสโยฯ ยทิทํ ปญฺจ กามคุณาฯ กตเม ปญฺจฯ จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยา โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทาฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธาฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสาฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยาฯ อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร ปรวิสโยฯ

(๗๐๐)

โคจเร ภิกฺขเว จรถ สเก เปตฺติเก วิสเยฯ โคจเร ภิกฺขเว จรตํ สเก เปตฺติเก วิสเย น ลจฺฉติ มาโร โอตารํ น ลจฺฉติ มาโร อารมฺมณํฯ โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโยฯ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโยติฯ

(๗๐๑)

อตฺถิ ภิกฺขเว หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ทุคฺคา วิสมา เทสา ยตฺถ เนว มกฺกฏานํ จาริ น มนุสฺสานํฯ อตฺถิ ภิกฺขเว หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ทุคฺคา วิสมา เทสา ยตฺถ มกฺกฏานญฺหิ โข จาริ น มนุสฺสานํฯ อตฺถิ ภิกฺขเว หิมวโต ปพฺพตราชสฺส สมา ภูมิภาคา รมณียา ยตฺถ มกฺกฏานญฺเจว จาริ มนุสฺสานํ จฯ ตตฺร โข ภิกฺขเว ลุทฺธา มกฺกฏวีถีสุ เลปํ โอฑฺเฑนฺติ มกฺกฏานํ พาธนายฯ ตตฺร ภิกฺขเว เย เต มกฺกฏา

〔๖๙๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแหละ เธอทั้งหลาย อย่าเที่ยวไปในอารมณ์อื่น อันมิใช่โคจร เมื่อเธอทั้งหลาย เที่ยวไปในอารมณ์อื่น อันมิใช่โคจร มารจักได้ช่อง มารจักได้อารมณ์ ก็อารมณ์อื่น อันมิใช่โคจรของภิกษุ คืออะไร? กามคุณ ๕ กามคุณ ๕ เป็นไฉน? คือ รูปอันพึงรู้ด้วยจักษุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ชักให้ใคร่ ชวนให้กำหนัด เสียงที่พึงรู้ด้วยหู... กลิ่นที่พึงรู้ด้วยจมูก... รสที่พึงรู้ด้วยลิ้น... โผฏฐัพพะที่พึงรู้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ชักให้ใคร่ ชวนให้กำหนัด ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้คือ อารมณ์อื่น มิใช่โคจรของภิกษุ.

〔๗๐๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในอารมณ์ ซึ่งเป็นของบิดาตน อันเป็นโคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในอารมณ์ ซึ่งเป็นของบิดาตน อันเป็นโคจร มารจักไม่ได้ช่อง มารจักไม่ได้อารมณ์ ก็อารมณ์อันเป็นของบิดา อันเป็นของโคจร คืออะไร? คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้คือ อารมณ์ซึ่งเป็นของบิดาตน อันเป็นโคจรของภิกษุ.

จบ สูตรที่ ๖

มักกฏสูตร

ว่าด้วยอารมณ์อันมิใช่โคจร

〔๗๐๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถิ่นแห่งขุนเขาชื่อหิมพานต์ อันไปได้ยาก ขรุขระ ไม่เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิง ทั้งของหมู่มนุษย์มีอยู่ ถิ่นแห่งขุนเขาชื่อหิมพานต์ อันไปได้ยาก ขรุขระ เป็นที่เที่ยวของฝูงลิงเท่านั้น ไม่ใช่ของหมู่มนุษย์มีอยู่ ภูมิภาคแห่งขุนเขาชื่อหิมพานต์ ราบเรียบ น่ารื่นรมย์ เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิงทั้งของหมู่มนุษย์ มีอยู่ ณ ที่นั้น พวกพรานวางตังไว้ในทางเดินของฝูงลิงเพื่อดักลิง ในลิงเหล่านั้น ลิงเหล่าใดไม่โง่

อพาลชาติกา อโลลฐาติกา เต ตํ เลปํ ทิสฺวา อารกา ปริวชฺเชนฺติฯ โย ปน โส โหติ มกฺกโฏ พาลชาติโก โลลชาติโก โส ตํ เลปํ อุปสงฺกมิตฺวา หตฺเถน คณฺหาติ โส ตตฺถ พชฺฌติ หตฺถํ โมเจสฺสามีติ ทุติเยน หตฺเถน คณฺหาติ โส ตตฺถ พชฺฌติ อุโภ หตฺเถ โมเจสฺสามีติ ปาเทน คณฺหาติ โส ตตฺถ พชฺฌติ อุโภ หตฺเถ โมเจสฺสามิ ปาทํ จาติ ทุติเยน ปาเทน คณฺหาติ โส ตตฺถ พชฺฌติ อุโภ หตฺเถ โมเจสฺสามิ ปาเท จาติ ตุณฺเฑน คณฺหาติ โส ตตฺถ พชฺฌติฯ เอวํ หิ โส ภิกฺขเว มกฺกโฏ ปญฺโจฑฺฑิโต ถุนํ เสติ อนยํ อาปนฺโน พฺยสนํ อาปนฺโน ยถา กามกรณีโย ลุทฺทสฺสฯ ตเมนํ ภิกฺขเว ลุทฺโท วิชฺฌิตฺวา ตสฺมึเยว มกฺกฏํ อุทฺธริตฺวา อวิสฺสชฺเชตฺวา เยน กามํ ปกฺกมติฯ เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ โย อโคจเร จรติ ปรวิสเยฯ

(๗๐๒)

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว มา อโคจเร จริตฺถ ปรวิสเยฯ อโคจเร ภิกฺขเว จรตํ ปรวิสเย ลจฺฉติ มาโร โอตารํ ลจฺฉติ มาโร อารมฺมณํฯ โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร ปรวิสโยฯ ยทิทํ ปญฺจ กามคุณาฯ กตเม ปญฺจฯ จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยา โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทาฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธาฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสาฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนิยาฯ อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร ปรวิสโยฯ

(๗๐๓)

โคจเร ภิกฺขเว จรถ สเก เปตฺติเก วิสเยฯ โคจเร ภิกฺขเว จรตํ สเก เปตฺติเก วิสเย น ลจฺฉติ มาโร โอตารํ น ลจฺฉติ มาโร อารมฺมณํฯ โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโยฯ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโยติฯ

ไม่ลอกแลก ลิงเหล่านั้น เห็นดังนั้น ย่อมหลีกออกห่าง ส่วนลิงใดโง่ ลอกแลก ลิงตัวนั้นเมื่อเข้าไปใกล้ตังนั้น เอามือจับ มือก็ติดตัง มันจึงเอามือข้างที่สองจับ ด้วยคิดว่าจักปลดมือออก มือข้างที่สองก็ติดตังอีก มันจึงเอาเท้าจับ ด้วยคิดว่า จักปลดมือทั้งสองออกเท้าก็ติดตังอีก มันจึงเอาเท้าข้างที่สองจับ ด้วยคิดว่า จักปลด มือทั้งสองและเท้าออก เท้าที่สองก็ติดตังอีก มันจึงเอาปากกัด ด้วยคิดว่า จักปลด มือทั้งสองและเท้าทั้งสองออก ปากก็ติดตังอีก ลิงตัวนั้นถูกตรึง ๕ ประการอย่างนี้แล นอนถอนใจ ถึงความพินาศ ยุบยับแล้ว อันพรานจะพึงกระทำได้ตามความปรารถนา พรานแทงลิงตัวนั้นแล้วจึงยกขึ้นไว้ในที่นั้นเอง ไม่ละทิ้ง หลีกไปตามความปรารถนา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องลิงเที่ยวไปในถิ่นอื่น อันมิใช่ที่ควรเที่ยวไป ย่อมเป็นเช่นนี้แหละ.

[๗๐๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแหละ เธอทั้งหลายอย่าเที่ยวไปในอารมณ์อื่น อันมิใช่โคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในอารมณ์อื่น อันมิใช่โคจร มารได้ช่อง มารจักได้อารมณ์ ก็อารมณ์อื่นอันมิใช่โคจรของภิกษุ คืออะไร? คือ กามคุณ ๕ กามคุณ ๕ เป็นไฉน? คือ รูปที่พึงรู้ด้วยจักษุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ชักให้ใคร่ ชวนให้กำหนัด เสียงที่พึงรู้ด้วยหู... กลิ่นที่พึงรู้ด้วยจมูก... รสที่พึงรู้ ด้วยลิ้น... โผฏฐัพพะที่พึงรู้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ชักให้ใคร่ ชวนให้กำหนัด ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้คือ อารมณ์อื่นอันมิใช่โคจรของภิกษุ.

[๗๐๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในอารมณ์ซึ่งเป็นของบิดาตน อันเป็นโคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในอารมณ์ซึ่งเป็นของบิดาตน อันเป็นโคจร มารจักไม่ได้อารมณ์ ก็อารมณ์อันเป็นของบิดาตนอันเป็นโคจรของภิกษุ คืออะไร? คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณา เห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัส ในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้คือ อารมณ์ซึ่งเป็นของบิดาตน อันเป็นโคจรของภิกษุ.

จบ สูตรที่ ๗

[๗๐๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกุสโล สูโท ราชานํ วา ราชมหามตฺตํ[๑] วา นานจฺจเยหิ[๒] สูเปหิ ปจฺจุปฏฺฐิโต อสฺส อมฺพิลคฺเคหิปิ ติตฺตกคฺเคหิปิ กฏุกคฺเคหิปิ มธุรคฺเคหิปิ ขาริเกหิปิ อขาริเกหิปิ โลณิเกหิปิ อโลณิเกหิปิฯ สโข โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกุสโล สูโท สกสฺส ภตฺตนิมิตฺตํ[๓] น อุคฺคณฺหาติ อิทํ วา เม อชฺช ภตฺตสูเปยฺยํ รุจฺจติ อิมสฺส วา อภิหรติ อิมสฺส วา พหุํ คณฺหาติ อิมสฺส วา วณฺณํ ภาสติ อมฺพิลคฺคํ วา เม อชฺช ภตฺตสูเปยฺยํ รุจฺจติ อมฺพิลคฺคสฺส วา อภิหรติ อมฺพิลคฺคสฺส วา พหุํ คณฺหาติ อมฺพิลคฺคสฺส วา วณฺณํ ภาสติ ติตฺตกคฺคํ วา เม อชฺชฯ กฏุกคฺคํ วา เม อชฺชฯ มธุรคฺคํ วา เม อชฺชฯ ขาริกํ วา เม อชฺชฯ อขาริกํ วา เม อชฺชฯ โลณิกํ วา เม อชฺชฯ อโลณิกํ วา เม อชฺช ภตฺตสูเปยฺยํ รุจฺจติ อโลณิกสฺส วา อภิหรติ อโลณิกสฺส วา พหุํ คณฺหาติ อโลณิกสฺส วา วณฺณํ ภาสตีติฯ สโข โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกุสโล สูโท น เจว ลาภี โหติ อจฺฉาทนสฺส น ลาภี เวตฺตนสฺส น ลาภี อภิหารานํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ตถา หิ โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกุสโล สูโท สกสฺส ภตฺตนิมิตฺตํ น อุคฺคณฺหาติฯ

[๗๐๕]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ พาโล อพฺยตฺโต อกุสโล ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ น สมาธิยติ อุปกฺกิเลสา น ปหียนฺติ โส ตํ นิมิตฺตํ น อุคฺคณฺหาติฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ น สมาธิยติ อุปกฺกิเลสา น ปหียนฺติ โส ตํ นิมิตฺตํ น อุคฺคณฺหาติฯ สโข โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกุสโล ภิกฺขุ น เจว ลาภี โหติ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขวิหารานํ น ลาภี สติสมฺปชญฺญสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ตถา หิ โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกุสโล ภิกฺขุ สกสฺส จิตฺตสฺส นิมิตฺตํ น อุคฺคณฺหาติฯ

๑. สี. ยุ. ราชมหามตฺตานํฯ เอวมุปริฯ
๒. นานาวิเธหีติ วา ปาโฐฯ ยุ. นานาจฺจเอหิฯ เอวมุปริฯ
๓. ม. ยุ. ภตฺตสฺส...ฯ เอวมุปริฯ

สูทสูตร

ว่าด้วยการสำเหนียกและไม่สำเหนียกนิมิต

[๗๐๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนพ่อครัวผู้เขลา ไม่ฉลาดเฉียบแหลม บำรุงพระราชาหรือมหาอำมาตย์ของพระราชาด้วยสูปะต่างชนิด มีรสเปรี้ยวจัดบ้าง ขมจัดบ้าง เผ็ดจัดบ้าง หวานจัดบ้าง มีรสเฝื่อนบ้าง ไม่เฝื่อนบ้าง เค็มบ้าง จืดบ้าง พ่อครัวนั้นไม่สังเกตรสอาหารของตนว่า วันนี้ ภัตและสูปะของเราชนิดนี้ท่านชอบใจ หรือท่านรับสูปะนี้มาก หรือท่านชมสูปะนี้ วันนี้ ภัตและสูปะของเรามีรสเปรี้ยวจัด ท่านชอบใจ หรือท่านรับสูปะมีรสเปรี้ยวจัด หรือท่านหยิบเอาสูปะมีรสเปรี้ยวจัดมาก หรือท่านชมสูปะมีรสเปรี้ยวจัด วันนี้ ภัตและสูปะของเรามีรสขมจัด... มีรสเผ็ดจัด... มีรสหวานจัด... มีรสเฝื่อน... มีรสไม่เฝื่อน... มีรสเค็ม... วันนี้ ภัตและสูปะของเรามีรสจืดท่านชอบใจ หรือท่านรับสูปะมีรสจืด หรือท่านหยิบเอาสูปะมีรสจืดมาก หรือท่านชมสูปะมีรสจืด ดังนี้ พ่อครัวนั้นย่อมไม่ได้เครื่องนุ่งห่ม ไม่ได้ค่าจ้าง ไม่ได้รางวัล ข้อนั้นเป็นพระเหตุไร? เพราะพ่อครัวนั้นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาดเฉียบแหลม ไม่สังเกตเครื่องหมายอาหารของตน ฉันใด.

[๗๐๕]

ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้เขลา ไม่ฉลาดเฉียบแหลม เธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตย่อมไม่ตั้งมั่น ยังละอุปกิเลสไม่ได้ เธอไม่สำเหนียกนิมิตนั้น ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ จิตย่อมไม่ตั้งมั่น ยังละอุปกิเลสไม่ได้ เธอไม่สำเหนียกนิมิตนั้น ภิกษุนั้นย่อมไม่ได้ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และไม่ได้สติสัมปชัญญะ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาดเฉียบแหลม ไม่สำเหนียกนิมิตแห่งจิตของตน.

[๗๐๖]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต พฺยตฺโต กุสโล สูโท ราชานํ วา ราชมหามตฺตํ วา นานจฺจเยหิ สูเปหิ ปจฺจุปฏฺฐิโต อสฺส อมฺพิลคฺเคหิปิ ติตฺตกคฺเคหิปิ กฏุกคฺเคหิปิ มธุรคฺเคหิปิ ขาริเกหิปิ อขาริเกหิปิ โลณิเกหิปิ อโลณิเกหิปิฯ สโข โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต พฺยตฺโต กุสโล สูโท สกสฺส ภตฺตุนิมิตฺตํ อุคฺคณฺหาติ อิทํ วา เม อชฺช ภตฺตุสูเปยฺยํ รุจฺจติ อิมสฺส วา อภิหรติ อิมสฺส วา พหุํ คณฺหาติ อิมสฺส วา วณฺณํ ภาสติ อมฺพิลคฺคํ วา เม อชฺช ภตฺตุสูเปยฺยํ รุจฺจติ อมฺพิลคฺคสฺส วา อภิหรติ อมฺพิลคฺคสฺส วา พหุํ คณฺหาติ อมฺพิลคฺคสฺส วา วณฺณํ ภาสติ ติตฺตกคฺคํ วา เม อชฺชฯ กฏุกคฺคํ วา เม อชฺชฯ มธุรคฺคํ วา เม อชฺชฯ ขาริกํ วา เม อชฺชฯ อขาริกํ วา เม อชฺชฯ โลณิกํ วา เม อชฺชฯ อโลณิกํ วา เม อชฺช ภตฺตุสูเปยฺยํ รุจฺจติ อโลณิกสฺส วา อภิหรติ อโลณิกสฺส วา พหุํ คณฺหาติ อโลณิกสฺส วา วณฺณํ ภาสตีติฯ สโข โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต พฺยตฺโต กุสโล สูโท ลาภี เจว โหติ อจฺฉาทนสฺส ลาภี เวตฺตนสฺส ลาภี อภิหารานํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ตถา หิ โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต พฺยตฺโต กุสโล สูโท สกสฺส ภตฺตุนิมิตฺตํ อุคฺคณฺหาติฯ

[๗๐๗]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ ปณฺฑิโต พฺยตฺโต กุสโล ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ สมาธิยติ อุปกฺกิเลสา ปหียนฺติ โส ตํ นิมิตฺตํ อุคฺคณฺหาติฯ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ สมาธิยติ อุปกฺกิเลสา ปหียนฺติ โส ตํ นิมิตฺตํ อุคฺคณฺหาติฯ สโข โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต พฺยตฺโต กุสโล ภิกฺขุ ลาภี เจว โหติ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขวิหารานํ ลาภี [๑] สติสมฺปชญฺญสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ตถา หิ โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต พฺยตฺโต กุสโล ภิกฺขุ สกสฺส จิตฺตสฺส นิมิตฺตํ อุคฺคณฺหาตีติฯ

๑. ม. ยุ. โหติฯ

〔๗๐๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนพ่อครัวผู้มีปัญญา ฉลาด เฉียบแหลม บำรุงพระราชาหรือมหาอำมาตย์ของพระราชาด้วยสูปะต่างชนิด มีรสเปรี้ยวจัดบ้าง ขมจัดบ้าง เผ็ดจัดบ้าง หวานจัดบ้าง มีรสเฝื่อนบ้าง ไม่เฝื่อนบ้าง มีรสเค็มบ้าง จืดบ้าง พ่อครัวนั้นย่อมสังเกตรสอาหารของตนว่า วันนี้ ภัตและสูปะของเราชนิดนี้ ท่านชอบใจ หรือท่านรับสูปะนี้ หรือหยิบเอาสูปะนี้มาก หรือท่านชมสูปะนี้ วันนี้ ภัตและสูปะของเรามีรสเปรี้ยวจัด... วันนี้ ภัตและสูปะของเรามีรสขมจัด... มีรสเผ็ดจัด... มีรสหวานจัด... มีรสเฝื่อน... มีรสไม่เฝื่อน... มีรสเค็ม... วันนี้ ภัตและสูปะของเรามีรสจืดท่านชอบใจ หรือท่านรับสูปะมีรสจืด หรือท่านหยิบเอาสูปะมีรสจืดมาก หรือท่านชมสูปะมีรสจืด ดังนี้ พ่อครัวนั้นย่อมได้เครื่องนุ่งห่ม ได้ค่าจ้าง ได้รางวัล ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะพ่อครัวนั้นเป็นคนมีปัญญา ฉลาด เฉียบแหลม สังเกตรสอาหารของตน ฉันใด.

〔๗๐๗〕

ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ฉลาด เฉียบแหลม ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตย่อมตั้งมั่น ละอุปกิเลสได้ เธอย่อมสำเหนียกนิมิตนั้น ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ จิตย่อมตั้งมั่น ละอุปกิเลสได้ เธอย่อมสำเหนียกในนิมิตนั้น ภิกษุนั้นย่อมได้ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และได้สติสัมปชัญญะ ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ? เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้มีปัญญา ฉลาด เฉียบแหลม สำเหนียกนิมิตแห่งจิตของตน.

จบ สูตรที่ ๘

[๗๐๘]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ เวลุวคามเก[๑]ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ เอถ ตุมฺเห ภิกฺขเว สมนฺตา เวสาลิยา ยถามิตฺตํ ยถาสนฺทิฏฺฐํ ยถาสมฺภตฺตํ วสฺสํ อุเปถ อิเธวาหํ เวลุวคามเก วสฺสํ อุปคจฺฉามีติฯ เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา สมนฺตา เวสาลิยา ยถามิตฺตํ ยถาสนฺทิฏฺฐํ ยถาสมฺภตฺตํ วสฺสํ อุปคจฺฉุํฯ

[๗๐๙]

ภควา ปน ตตฺเถว เวลุวคามเก วสฺสํ อุปคจฺฉิฯ อถ โข ภควโต วสฺสูปคตสฺส ขโร อาพาโธ อุปฺปชฺชติ[๒] พาฬฺหา เวทนา วตฺตนฺติ มรณนฺติกาฯ ตตฺร สุทํ ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวาเสติ[๓] อวิหญฺญมาโนฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ น โข ปน เมตมฺปฏิรูปํ โยหมนามนฺเตตฺวา อุปฏฺฐาเก อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ ปรินิพฺพาเยยฺยํ ยนฺนูนาหํ อิมํ อาพาธํ วิริเยน ปฏิปฺปณาเมตฺวา ชีวิตสงฺขารํ อธิฏฺฐาย วิหเรยฺยนฺติฯ อถ โข ภควา ตํ อาพาธํ วิริเยน ปฏิปฺปณาเมตฺวา ชีวิตสงฺขารํ อธิฏฺฐาย วิหาสิฯ [๔] อถ โข ภควา คิลานา วุฏฺฐิโต อจิรวุฏฺฐิโต เคลญฺญา [๕] วิหารปจฺฉายายํ ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ

[๗๑๐]

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ช เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ [๖] ทิฏฺฐํ ภนฺเต ภควโต ขมนียํ ทิฏฺฐํ ภนฺเต ภควโต ยาปนียํ อปิ เม ภนฺเต มธุรกชาโต วิย กาโย ทิสาปิ เม น ปกฺขายนฺติ ธมฺมาปิ มํ นปฺปฏิภนฺติ ภควโต เคลญฺเญน อปิจ เม ภนฺเต อโหสิ กาจิเทว อสฺสาสมตฺตาน ตาว ภควา ปริพฺพายิสฺสติ น ตาว ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ อารพฺภ กิญฺจิเทว อุทาหรตีติฯ

---
๑. ม. เวฬุวคามเกฯ ยุ. เพลุวคามเกฯ
๒. ม. ยุ. อุปฺปชฺชิฯ
๓. ม. ยุ. อธิวาเสสิฯ
๔. ม. อถ โข ภควโต โส อาพาโธ ปฏิปฺปสฺสมฺภิฯ
๕. ยุ. วิหารา นิกฺขมิตฺวา วิหารปจฺฉา ฉายายํฯ
๖. ม. ทิฏฺโฐ เม ภนฺเต ภควโต ผาสุฯ

คิลานสูตร

ว่าด้วยมีตนเป็นเกาะ

[๗๐๘]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุวคาม ใกล้เมืองเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเข้าจำพรรษาในเมืองเวสาลีโดยรอบ ตามมิตร ตามสหาย ตามพวก (ของตนๆ) เถิด เราจะเข้าจำพรรษา ณ เวฬุวคามนี้แล

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าจำพรรษาในเมืองเวสาลีโดยรอบ ตามมิตร ตามสหาย ตามพวก (ของตนๆ).

[๗๐๙]

ส่วนพระผู้มีพระภาคทรงเข้าจำพรรษา ณ เวฬุวคามนั้นแหละ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเข้าจำพรรษาแล้ว อาพาธกล้าบังเกิดขึ้น เวทนาอย่างหนักใกล้มรณะเป็นไปอยู่ ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำรงสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่ทรงพรั่นพรึง ครั้งนั้น พระองค์ทรงพระดำริว่า **การที่เรายังไม่บอกภิกษุผู้อุปัฏฐาก ยังไม่อำลาภิกษุสงฆ์แล้วปรินิพพานเสียนั้น หาสมควรแก่เราไม่ ไฉนหนอ เราพึงขับไล่อาพาธนี้เสียด้วยความเพียร แล้วดำรงชีวิตสังขารอยู่**

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงขับไล่พระประชวรนั้น ด้วยความเพียร แล้วทรงดำรงชีวิตสังขารอยู่ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหายจากพระประชวรแล้ว ทรงหายจากความไข้ไม่นาน ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ในร่มแห่งวิหาร.

[๗๑๐]

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นพระผู้มีพระภาคทรงอดทน ข้าพระองค์เห็นพระผู้มีพระภาคทรงยังอัตภาพให้เป็นไป กายของข้าพระองค์ประหนึ่งจะงอมระงมไป แม้ทิศทั้งหลายก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ธรรมทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ เพราะความประชวรของพระผู้มีพระภาค แต่ข้าพระองค์มาเบาใจอยู่หน่อยหนึ่งว่า พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงปรารภภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสพระพุทธพจน์อันใดอันหนึ่ง จักยังไม่เสด็จปรินิพพานก่อน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรอานนท์ ก็บัดนี้ ภิกษุสงฆ์จะยังมาหวังอะไรในเราเล่า ธรรมอันเราแสดงแล้วกระทำไม่ให้มีในภายใน ไม่ให้มีในภายนอก กำมืออาจารย์ในธรรมทั้งหลาย มิได้มีแก่ตถาคต ผู้ใดพึงมีความดำริฉะนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์ยังมีตัวเรา

กึ ปนทานิ อานนฺท ภิกฺขุสงฺโฆ มยิ ปจฺจาสึสติ [๑]ฯ เทสิโต อานนฺท มยา ธมฺโม อนนฺตรํ อพาหิรํ กริตฺวาฯ นตฺถานนฺท ตถาคตสฺส ธมฺเมสุ อาจริยมุฏฺฐิฯ ยนฺนูนานนฺท เอวมสฺส อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามีติ วา มมุทฺเทสิโก ภิกฺขุสงฺโฆติ วาฯ โส นูนานนฺท ภิกฺขุสงฺฆํ อารพฺภ กิญฺจิเทว อุทาหเรยฺยฯ ตถาคตสฺส โข อานนฺท น เอวํ โหติ อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามีติ วา มมุทฺเทสิโก ภิกฺขุสงฺโฆติ วาฯ ส กึ อานนฺท ตถาคโต ภิกฺขุสงฺฆํ อารพฺภ กิญฺจิเทว อุทาหริสฺสติฯ เอตรหิ โข ปนาหํ อานนฺท ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโย อนุปฺปตฺโต อสีติโก เม วโย วตฺตติฯ เสยฺยถาปิ อานนฺท ชรสกฏํ [๒] เวฬุมิสฺสเกน [๓] ยาเปติ เอวเมว โข อานนฺท เวฬุมิสฺสโก [๔] มญฺเญ ตถาคตสฺส กาโย ยาเปติฯ

(๗๑๑)

ยสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคโต สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา เอกจฺจานํ เวทนานํ นิโรธา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ผาสุตรํ[๕] อานนฺท ตสฺมึ สมเย ตถาคตสฺส [๖] โหติฯ ตสฺมา ติหานนฺท อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาฯ

(๗๑๒)

กถญฺจ อานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เอวํ โข อานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณฯ

(๗๑๓)

เย หิ เกจิ อานนฺท เอตรหิ วา มมจฺจเย วา อตฺตทีปา วิหริสฺสนฺติ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาฯ ตมตคฺเคเม เต อานนฺท ภิกฺขู ภวิสฺสนฺติ เย เกจิ สิกฺขากามาติฯ

---

๑. ม. ปจฺจาสีสติฯ
๒. ม. ชชฺชรสกฏํฯ
๓. ม. เวขมิสฺสเกนฯ ยุ. เวธมิสฺสเกนฯ
๔. ม. เวขมิสฺสเกนฯ ยุ. เวธมิสฺสเกนฯ
๕. ม. ผาสุตโรฯ
๖. ม. กาโยฯ

เป็นที่เชิดชู ผู้นั้นจะพึงปรารภภิกษุสงฆ์ แล้วกล่าวคำอันใดอันหนึ่งแน่นอน ดูกรอานนท์ ตถาคตมิได้มีความดำริอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์มีตัวเราเป็นที่เชิดชู ดังนี้ ตถาคตจักปรารภภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวคำอันใดอันหนึ่งทำไมอีกเล่า บัดนี้เราก็แก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยแล้ว วัยของเราเป็นมาถึง ๘๐ ปีแล้ว เกวียนเก่ายังจะใช้ไปได้ก็เพราะการซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ ฉันใด กายของตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ยังเป็นไปได้ ก็คล้ายกับเกวียนเก่า ที่ซ่อมแซมแล้วด้วยไม้ไผ่ ฉะนั้น.

[๗๑๑]

ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตเข้าเจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต เพราะไม่กระทำไว้ในใจซึ่งนิมิตทั้งปวง เพราะดับเวทนาบางเหล่าแล้วอยู่ สมัยนั้น กายของตถาคตย่อมผาสุก เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด.

[๗๑๒]

ดูกรอานนท์ ก็ภิกษุเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโสมนัส[๑]ในโลกเสีย ดูกรอานนท์ ภิกษุเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล.

[๗๑๓]

ดูกรอานนท์ ก็ผู้ใดผู้หนึ่งในบัดนี้ก็ดี ในเวลาที่เราล่วงไปแล้วก็ดี จักเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ภิกษุเหล่านั้นจักเป็นผู้เลิศ.

จบ สูตรที่ ๙

---

๑. โทมนัส *-ผู้รวบรวม*

[๗๑๔]

สาวตฺถิยํฯ ภควาฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน อญฺญตโร ภิกฺขุนูปสฺสโย เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข ตา ภิกฺขุนิโย อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุํ อิธ ภนฺเต อานนฺท สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา วิหรนฺติโย อุฬารํ ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ สญฺชานนฺตีติฯ เอวเมตํ ภคินิโย เอวเมตํ ภคินิโย โย หิ โกจิ ภคินิโย ภิกฺขุ วา ภิกฺขุนี วา จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺโต วิหรติ ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ อุฬารํ ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ สญฺชานิสฺสตีติฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ตา ภิกฺขุนิโย ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

[๗๑๕]

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อิธาหํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน อญฺญตโร ภิกฺขุนูปสฺสโย เตนุปสงฺกมึ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทึฯ อถ โข ภนฺเต สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย เยนาหํ เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข ภนฺเต ตา ภิกฺขุนิโย มํ เอตทโวจุํ อิธ ภนฺเต อานนฺท สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา วิหรนฺติโย อุฬารํ ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ สญฺชานนฺตีติฯ เอวํ วุตฺตาหํ ภนฺเต ตา ภิกฺขุนิโย เอตทโวจํ เอวเมตํ ภคินิโย เอวเมตํ ภคินิโย โย หิ โกจิ ภคินิโย ภิกฺขุ วา ภิกฺขุนี วา จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺโต วิหรติ ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ อุฬารํ ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ สญฺชานิสฺสตีติฯ

[๗๑๖]

เอวเมตํ อานนฺท เอวเมตํ อานนฺท โย หิ โกจิ อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุนี วา จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺโต วิหรติ ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ อุฬารํ ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ สญฺชานิสฺสตีติฯ กตเมสุ จตูสุฯ

ภิกขุนีสูตร

ผู้มีจิตตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ ย่อมรู้คุณวิเศษ

[๗๑๔]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ในเวลาเช้า ท่านพระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังสำนักของนางภิกษุณีแห่งหนึ่ง แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ครั้งนั้น ภิกษุณีจำนวนมากรูปเข้าไปหาท่านพระอานนท์ ไหว้ท่านพระอานนท์แล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว จึงพูดกะท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่พระอานนท์ผู้เจริญ ภิกษุณีมีมากรูปในธรรมวินัยนี้ **มีจิตตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ย่อมรู้คุณวิเศษอันยิ่งอย่างอื่น จากคุณวิเศษในกาลก่อน**

ท่านพระอานนท์ตอบว่า น้องหญิง **ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่ง มีจิตตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้คุณวิเศษอันยิ่งอย่างอื่น จากคุณวิเศษในกาลก่อน**

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ยังภิกษุณีเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมมีกถา แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป.

[๗๑๕]

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีแล้ว ในเวลาปัจฉาภัต กลับจากบิณฑบาต เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเช้านี้ ข้าพระองค์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังสำนักนางภิกษุณีแห่งหนึ่ง แล้วนั่งบนอาสนะที่เข้าปูลาดไว้ ครั้งนั้น ภิกษุณีมากรูปเข้ามาหาข้าพระองค์ ไหว้ข้าพระองค์แล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้พูดกะข้าพระองค์ว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ ภิกษุณีมากรูปในธรรมวินัยนี้ **มีจิตตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ย่อมรู้คุณวิเศษอันยิ่งอย่างอื่น จากคุณวิเศษในกาลก่อน**

เมื่อภิกษุณีทั้งหลายพูดอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ตอบว่า น้องหญิง **ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่ง มีจิตตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้น พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้คุณวิเศษอันยิ่งอย่างอื่น จากคุณวิเศษในกาลก่อน.**

[๗๑๖]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า **ดูกรอานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่ง มีจิตตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้น พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้คุณวิเศษอันยิ่งอย่างอื่นจากคุณวิเศษในกาลก่อน สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน?**

[๗๑๗]

อิธานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรโต กายารมฺมโณ วา อุปฺปชฺชติ กายสฺมึ ปริฬาโห เจตโส วา ลีนตฺตํ พหิทฺธา วา จิตฺตํ วิกฺขิปติฯ เตน อานนฺท ภิกฺขุนา กิสฺมิญฺจิเทว ปสาทนีเย นิมิตฺเต จิตฺตํ ปณิทหิตพฺพํฯ ตสฺส กิสฺมิญฺจิเทว ปสาทนีเย นิมิตฺเต จิตฺตํ ปณิทหโต ปามุชฺชํ[๑] ชายติ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ยสฺส ขฺวาหํ อตฺถาย จิตฺตํ ปณิทหึ โส เม อตฺโถ อภินิปฺผนฺโน หนฺททานิ ปฏิสํหรามีติฯ โส ปฏิสํหรติ เจว น จ วิตกฺเกติ น จ วิจาเรติ อวิตกฺโกมฺหิ อวิจาโร อชฺฌตฺตํ สติมา สุขมสฺมีติ ปชานาติฯ

[๗๑๘]

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ เวทนาสุฯ จิตฺเตฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรโต ธมฺมารมฺมโณ วา อุปฺปชฺชติ กายสฺมึ ปริฬาโห เจตโส วา ลีนตฺตํ พหิทฺธา วา จิตฺตํ วิกฺขิปติฯ เตน อานนฺท ภิกฺขุนา กิสฺมิญฺจิเทว ปสาทนีเย นิมิตฺเต จิตฺตํ ปณิทหิตพฺพํฯ ตสฺส กิสฺมิญฺจิเทว ปสาทนีเย นิมิตฺเต จิตฺตํ ปณิทหโต ปามุชฺชํ ชายติ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ยสฺส ขฺวาหํ อตฺถาย จิตฺตํ ปณิทหึ โส เม อตฺโถ อภินิปฺผนฺโน หนฺททานิ ปฏิสํหรามีติฯ โส ปฏิสํหรติ เจว น จ วิตกฺเกติ น จ วิจาเรติ อวิตกฺโกมฺหิ อวิจาโร อชฺฌตฺตํ สติมา สุขมสฺมีติ ปชานาติฯ เอวํ โข อานนฺท ปณิธาย ภาวนา โหติฯ

[๗๑๙]

กถญฺจ อานนฺท อปฺปณิธาย ภาวนา โหติฯ พหิทฺธา อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณิธาย อปฺปณิหิตํ เม พหิทฺธา จิตฺตนฺติ ปชานาติ อถ ปจฺฉา ปุเร อสงฺขิตฺตํ วิมุตฺตํ อปฺปณิหิตนฺติ ปชานาติ อถ จ ปน กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา สุขมสฺมีติ ปชานาติฯ

---
๑. ม. ปาโมชฺชํฯ

[๗๑๗]

ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ความเร่าร้อนมีกายเป็นอารมณ์เกิดขึ้นในกายก็ดี ความหดหู่แห่งจิตเกิดขึ้นก็ดี จิตฟุ้งซ่านไปในภายนอกก็ดี ภิกษุนั้นพึงตั้งจิตไว้ให้มั่นในนิมิต อันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเธอตั้งจิตไว้ให้มั่นในนิมิต อันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อเธอปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด เมื่อเธอมีใจประกอบด้วยปีติ กายย่อมระงับ เธอมีกายระงับแล้ว ย่อมเสวยสุข เมื่อเธอมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เธอย่อมพิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า เราตั้งจิตไว้เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นสำเร็จแก่เราแล้ว บัดนี้เราจะคุมจิตไว้ เธอคุมจิตไว้และไม่ตรึก ไม่ตรอง ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีสติในภายใน เป็นผู้มีความสุข ดังนี้.

[๗๑๘]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ ความเร่าร้อนมีธรรมเป็นอารมณ์เกิดขึ้นในกายก็ดี ความหดหู่แห่งจิตเกิดขึ้นก็ดี จิตฟุ้งซ่านไปในภายนอกก็ดี ภิกษุนั้นพึงตั้งจิตไว้ให้มั่นในนิมิต อันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเธอตั้งจิตไว้ให้มั่นในนิมิต อันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อเธอปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด เมื่อเธอมีใจประกอบด้วยปีติ กายย่อมระงับ เธอมีกายระงับแล้ว ย่อมเสวยสุข เมื่อเธอมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เธอย่อมพิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า เราตั้งจิตไว้เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นสำเร็จแก่เราแล้ว บัดนี้เราจะคุมจิตไว้ เมื่อเธอคุมจิตไว้และไม่ตรึก ไม่ตรอง ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่มีวิตก เราไม่มีวิจาร มีสติในภายใน เป็นผู้มีความสุข ดังนี้ ดูกรอานนท์ ภาวนาย่อมมีเพราะตั้งจิตไว้ ด้วยประการฉะนี้แล.

[๗๑๙]

ดูกรอานนท์ ก็ภาวนาย่อมมีเพราะไม่ตั้งจิตไว้ในภายนอกเป็นอย่างไร? ดูกรอานนท์ ภิกษุมิได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า จิตอันเรามิได้ตั้งไว้ในภายนอก ในลำดับนั้น เธอย่อมรู้ชัดว่า จิตของเราไม่ได้ฟุ้งซ่านไปข้างหลังและข้างหน้า พ้นแล้ว มิได้ตั้งอยู่ ก็แลในกาลนั้น เธอย่อมรู้ชัดว่า เราย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ เป็นผู้มีความสุข ดังนี้.

[๗๒๐]

พหิทฺธา อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณิธาย อปฺปณิหิตํ เม พหิทฺธา จิตฺตนฺติ ปชานาติ อถ ปจฺฉา ปุเร อสงฺขิตฺตํ วิมุตฺตํ อปฺปณิหิตนฺติ ปชานาติ อถ จ ปน เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา สุขมสฺมีติ ปชานาติฯ

[๗๒๑]

พหิทฺธา อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณิธาย อปฺปณิหิตํ เม พหิทฺธา จิตฺตนฺติ ปชานาติ อถ ปจฺฉา ปุเร อสงฺขิตฺตํ วิมุตฺตํ อปฺปณิหิตนฺติ ปชานาติ อถ จ ปน จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา สุขมสฺมีติ ปชานาติฯ

[๗๒๒]

พหิทฺธา อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณิธาย อปฺปณิหิตํ เม พหิทฺธา จิตฺตนฺติ ปชานาติ อถ ปจฺฉา ปุเร อสงฺขิตฺตํ วิมุตฺตํ อปฺปณิหิตนฺติ ปชานาติ อถ จ ปน ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา สุขมสฺมีติ ปชานาติฯ

[๗๒๓]

เอวํ โข อานนฺท อปฺปณิธาย ภาวนา โหติฯ อิติ โข อานนฺท เทสิตา มยา ปณิธาย ภาวนา เทสิตา มยา อปฺปณิธาย ภาวนาฯ ยํ อานนฺท สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกปฺปํ อุปาทาย กตํ โว ตํ มยาฯ เอตานิ อานนฺท รุกฺขมูลานิ เอตานิ สุญฺญาคารานิฯ ฌายถานนฺท มา ปมาทตฺถ มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

อมฺพปาลิวคฺโค ปฐโมฯ

〔๗๒๐〕

ดูกรอานนท์ ภิกษุมิได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า จิตอันเรามิได้ตั้งไว้ในภายนอก ในลำดับนั้น เธอย่อมรู้ชัดว่า จิตของเราไม่ฟุ้งซ่านไปข้างหลังและข้างหน้า พ้นแล้ว มิได้ตั้งอยู่ ก็แลอยู่ในกาลนั้น เธอย่อมรู้ชัดว่า เราย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ เป็นผู้มีความสุข ดังนี้.

〔๗๒๑〕

ดูกรอานนท์ ภิกษุมิได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า จิตอันเรามิได้ตั้งไว้ในภายนอก ในลำดับนั้น เธอย่อมรู้ชัดว่า จิตของเราไม่ฟุ้งซ่านไปข้างหลังและข้างหน้า พ้นแล้ว มิได้ตั้งอยู่ ก็แลในกาลนั้น เธอย่อมรู้ชัดว่า เราย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ เป็นผู้มีความสุข ดังนี้.

〔๗๒๒〕

ดูกรอานนท์ ภิกษุมิได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า จิตของเรามิได้ฟุ้งซ่าน ไปข้างหลังและข้างหลัง พ้นแล้ว มิได้ตั้งอยู่ ก็แลในกาลนั้น เธอย่อมรู้ชัดว่า เราย่อม พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ เป็นผู้มีความสุข ดังนี้.

〔๗๒๓〕

ดูกรอานนท์ ภาวนาย่อมมีเพราะไม่ได้ตั้งจิตไว้อย่างนี้แล ดูกรอานนท์ ภาวนา ย่อมมีเพราะตั้งจิตไว้ เราได้แสดงแล้ว ภาวนาย่อมมีเพราะมิได้ตั้งจิตไว้ เราก็แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้แล ดูกรอานนท์ กิจอันใดอันศาสดา ผู้แสวงหาประโยชน์ ผู้อนุเคราะห์ มุ่งความอนุเคราะห์จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจอันนั้น เรากระทำแล้ว แก่เธอทั้งหลาย อานนท์ นั่นโคนไม้ นั่นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าได้มีความร้อนใจในภายหลัง นี้เป็นอนุศาสนีของเรา สำหรับเธอทั้งหลาย.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอานนท์ปลื้มใจชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อัมพปาลิวรรค

ตสฺสุทฺทานํ

อมฺพปาลิสโต ภิกฺขุ สาลกุสลราสิ จ
สกุณคฺฆี มกฺกโฏ สูโท คิลาโน ภิกฺขุนี[๑] วาสโกติ ฯ

๑. ม. ภิกฺขุนูปสฺสโยติ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัมพปาลิสูตร	๒. สติสูตร
๓. ภิกขุสูตร	๔. โกสลสูตร
๕. อกุสลราสิสูตร	๖. สกุณัคฆีสูตร
๗. มักกฏสูคร[๑]	๘. สูทสูต[๒]
๙. คิลานสูตร	๑๐. ภิกขุนีสูตร

๑. มักกฏสูตร *-ผู้รวบรวม*
๒. สูทสูตร *-ผู้รวบรวม*

นาฬนฺทวคฺโค ทุติโย

[๗๒๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ มหาปุริโส มหาปุริโสติ ภนฺเต วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต มหาปุริโส โหตีติฯ วิมุตฺตจิตฺตตฺตา ขฺวาหํ สารีปุตฺต มหาปุริโสติ วทามิ อวิมุตฺตจิตฺตตฺตา โน มหาปุริโสติ วทามิฯ

[๗๒๕]

กถญฺจ สารีปุตฺต วิมุตฺตจิตฺโต โหติฯ อิธ สารีปุตฺต ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ วิรชฺชติ วิมุจฺจติ อนุปาทาย อาสเวหิฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ วิรชฺชติ วิมุจฺจติ อนุปาทาย อาสเวหิฯ เอวํ โข สารีปุตฺต วิมุตฺตจิตฺโต โหติฯ วิมุตฺตจิตฺตตฺตา ขฺวาหํ สารีปุตฺต มหาปุริโสติ วทามิ อวิมุตฺตจิตฺตตฺตา โน มหาปุริโสติ วทามีติฯ

[๗๒๖]

เอกํ สมยํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเนฯ อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ เอวํ ปสนฺนาหํ[๑]

๑. ม. ปสนฺโน อหํฯ ยุ. ปสนฺโนหํฯ เอวมุปริฯ

นาพันทวรรคที่ ๒

มหาปุริสสูตร

ว่าด้วยผู้เป็นมหาบุรุษ

[๗๒๔]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า มหาบุรุษ ๆ ดังนี้ บุคคลจะเป็นมหาบุรุษได้ด้วยเหตุเท่าไรหนอแล ?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสารีบุตร เราเรียกว่า มหาบุรุษ เพราะเป็นผู้มีจิตหลุดพ้น เราไม่เรียกว่า มหาบุรุษ เพราะเป็นผู้มีจิตยังไม่หลุดพ้น.

[๗๒๕]

ดูกรสารีบุตร ก็บุคคลเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นอย่างไร ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตย่อมคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ จิตย่อมคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ดูกรสารีบุตร บุคคลเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นอย่างนี้แล เราเรียกว่า มหาบุรุษ เพราะเป็นผู้มีจิตหลุดพ้น เราไม่เรียกว่า มหาบุรุษ เพราะเป็นผู้มีจิตยังไม่หลุดพ้น.

จบ สูตรที่ ๑

นาพันทสูตร

ว่าด้วยธรรมปริยาย

[๗๒๖]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปาวาริกอัมพวัน ใกล้เมืองนาพันทา ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์อื่น ซึ่งจะรู้ยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางปัญญา เครื่องตรัสรู้ มิได้มีแล้ว จักไม่มี และย่อมไม่มีในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ภนฺเต ภควติ น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตรหิ วิชฺชติ อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ภควตา ภิยฺโยภิญฺญตโร ยทิทํ สมฺโพธิยนฺติฯ อุฬารา โข ตฺยายํ สารีปุตฺต อาสภิวาจา ภาสิตา เอกํโส คหิโต สีหนาโท นทิโต เอวํ ปสนฺนาหํ ภนฺเต ภควติ น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตรหิ วิชฺชติ อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ภควตา ภิยฺโยภิญฺญตโร ยทิทํ สมฺโพธิยนฺติฯ

[๗๒๗]

กินฺนุ เต สารีปุตฺต เย เต อเหสุํ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา เอวํสีลา เต ภควนฺโต อเหสุํ อิติ วา เอวํธมฺมา เต ภควนฺโต อเหสุํ อิติ วา เอวํปญฺญา เต ภควนฺโต อเหสุํ อิติ วา เอวํวิหาริโน เต ภควนฺโต อเหสุํ อิติ วา เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต อเหสุํ อิติ วาติฯ โน เหตํ ภนฺเตฯ

[๗๒๘]

กึ ปน เต สารีปุตฺต เย เต ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา เอวํสีลา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺติ อิติ วา เอวํธมฺมา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺติ อิติ วา เอวํปญฺญา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺติ อิติ วา เอวํวิหาริโน เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺติ อิติ วา เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺติ อิติ วาติฯ โน เหตํ ภนฺเตฯ

[๗๒๙]

กึ ปน ตฺยาหํ สารีปุตฺต เอตรหิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต เอวํสีโล ภควา อิติ วา เอวํธมฺโม ภควา อิติ วา เอวํปญฺโญ ภควา อิติ วา เอวํวิหารี ภควา อิติ วา เอวํวิมุตฺโต ภควา อิติ วาติฯ โน เหตํ ภนฺเตฯ

[๗๓๐]

เอตฺถ จ เต สารีปุตฺต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเนสุ อรหนฺเตสุ สมฺมาสมฺพุทฺเธสุ เจโตปริยายญาณํ[๑] นตฺถิฯ อถ กิญฺจรหิ ตฺยาหํ สารีปุตฺต อุฬารา อาสภิวาจา ภาสิตา เอกํโส คหิโต สีหนาโท นทิโต เอวํ ปสนฺนาหํ ภนฺเต ภควติ น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตรหิ วิชฺชติ อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ภควตา ภิยฺโยภิญฺญตโร ยทิทํ สมฺโพธิยนฺติฯ น โข เม ตํ[๒] ภนฺเต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเนสุ อรหนฺเตสุ สมฺมาสมฺพุทฺเธสุ เจโตปริยายญาณํ อตฺถิ อปิ จ ธมฺมนฺวโย วิทิโตฯ

๑. ม. เจโตปริยญาณํฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

ดูกรสารีบุตร นี้เป็นอาสภิวาจาอย่างสูงที่เธอกล่าวแล้ว เธอถือเอาแต่วาทะอย่างเดียว บันลือสีหนาทว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์อื่น ซึ่งจะรู้ยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางปัญญา เครื่องตรัสรู้ มิได้มีแล้ว จักไม่มีและย่อมไม่มีในบัดนี้.

[๗๒๗]

ดูกรสารีบุตร พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ที่ได้มีมาแล้วในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นทุกพระองค์ อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ทรงมีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ หรือว่าหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ดังนี้ กระนั้นหรือ ?

สา. หามิได้ พระเจ้าข้า.

[๗๒๘]

พ. ดูกรสารีบุตร พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ที่จักมีในอนาคตกาล และพระผู้มีพระภาคเหล่านั้นทุกพระองค์ อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ทรงมีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ หรือว่าหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ดังนี้ กระนั้นหรือ ?

สา. หามิได้ พระเจ้าข้า.

[๗๒๙]

พ. ดูกรสารีบุตร พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ คือเรา อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ หรือว่าหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ดังนี้ กระนั้นหรือ ?

สา. หามิได้ พระเจ้าข้า.

[๗๓๐]

พ. ดูกรสารีบุตร ก็ในข้อนี้ เธอไม่มีเจโตปริยญาณในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุอะไร ? เธอจึงกล่าวอาสภิวาจาอย่างสูงนี้ เธอถือเอาวาทะแต่อย่างเดียวบันลือสีหนาทว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์อื่น ซึ่งจะรู้ยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ มิได้มีแล้ว จักไม่มี และย่อมไม่มีในบัดนี้.

สา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะมีเจโตปริยญาณในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันก็หามิได้ แต่ว่าข้าพระองค์รู้ได้ตามกระแสพระธรรม.

[๗๓๑]

เสยฺยถาปิ ภนฺเต รญฺโญ ปจฺจนฺติมํ นครํ ทฬฺหุทฺธาลํ[๑] ทฬฺหปาการโตรณํ เอกทฺวารํ ตตฺรสฺส โทวาริโก ปณฺฑิโต พฺยตฺโต เมธาวี อญฺญาตานํ นิวาเรตา ญาตานํ ปเวเสตาฯ โส ตสฺส นครสฺส สมนฺตา อนุปริยายปถํ อนุกฺกมมาโน น ปสฺเสยฺย ปาการสนฺธึ วา ปาการวิวรํ วา อนฺตมโส วิฬารนิสฺสกฺกนมตฺตํปิ[๒]ฯ ตสฺส เอวมสฺส เย โข เกจิ โอฬาริกา ปาณา อิมํ นครํ ปวิสนฺติ วา นิกฺขมนฺติ วา สพฺเพ เต อิมินาว ทฺวาเรน ปวิสนฺติ วา นิกฺขมนฺติ วาติฯ เอวเมว โข เม ภนฺเต ธมฺมนฺวโย วิทิโต เยปิ เต ภนฺเต อเหสุํ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌึสุฯ เยปิ เต ภนฺเต ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌิสฺสนฺติฯ ภควาปิ ภนฺเต เอตรหิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติฯ

[๗๓๒]

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต ตสฺมา ติห ตฺวํ สารีปุตฺต อิมํ ธมฺมปริยายํ อภิกฺขณํ ภาเสยฺยาสิ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํฯ เยสมฺปิ หิ สารีปุตฺต โมฆปุริสานํ ภวิสฺสติ ตถาคเต กงฺขา วา วิมติ วา เตสมฺปิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา ยา ตถาคเต กงฺขา วา วิมติ วา สา ปหียิสฺสตีติฯ

๑. สี. ยุ. ทฬฺหุทฺทาลํฯ ม. ทฬฺหุทฺธาปิฯ
๒. สี. ม. วิฬารนิกฺกมนมตฺตมฺปิฯ ยุ. พิฬารนิสฺสกฺกนมตฺตํปิฯ

[๗๓๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เปรียบเหมือนปัจจันตนครของพระราชามีเชิงเทินมั่นคง มีกำแพงและหอรบหนาแน่น มีประตูเดียว คนเฝ้าประตูของพระราชาในนครนั้น มีปัญญาเฉลียวฉลาด ห้ามคนที่ไม่รู้จัก ให้คนที่รู้จักเข้าไป เขาเดินตรวจตามทางรอบนครนั้น ไม่พบที่ต่อหรือช่องแห่งกำแพง โดยที่สุด แม้เพียงแมวลอดออกไปได้ เขาจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า สัตว์ตัวเขื่อง ๆ ชนิดใดชนิดหนึ่ง จะเข้านครนี้หรือจะออกไป สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้าหรือออกโดยประตูนี้เท่านั้น แม้ฉันใด ข้าพระองค์รู้ตามกระแสพระธรรม ก็ฉันนั้นเหมือนกัน พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ที่ได้มีมาแล้วในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นทุกพระองค์ ทรงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งใจ ทอนกำลังปัญญา ทรงมีพระหฤทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด จักมีในอนาคตกาล... จักตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ก็ทรงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งใจ ทอนกำลังปัญญา ทรงมีพระหฤทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ.

[๗๓๒]

พ. ดีละ ๆ สารีบุตร เพราะเหตุนั้นแหละ เธอพึงกล่าวธรรมปริยายนี้เนือง ๆ แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ด้วยว่า โฆษบุรุษเหล่าใด จักมีความเคลือบแคลงหรือความสงสัยในตถาคต โฆษบุรุษเหล่านั้น จักละความเคลือบแคลงหรือความสงสัยนั้นเสีย เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้.

จบ สูตรที่ ๒

[๗๓๓]

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สารีปุตฺโต มคเธสุ วิหรติ นาฬกคามเก อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน ฯ จุนฺโท [๑] สมณุทฺเทโส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส อุปฏฺฐาโก โหติ ฯ อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เตเนว อาพาเธน ปรินิพฺพายิ ฯ

[๗๓๔]

อถ โข จุนฺโท สมณุทฺเทโส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปตฺตจีวรมาทาย เยน สาวตฺถีเชตวนํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราโม เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข จุนฺโท สมณุทฺเทโส อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ อายสฺมา ภนฺเต สารีปุตฺโต ปรินิพฺพุโต อิทมสฺส ปตฺตจีวรนฺติ ฯ อตฺถิ โข อิทํ อาวุโส จุนฺท กถาปาภตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อายามาวุโส จุนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิสฺสาม อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺสามาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข จุนฺโท สมณุทฺเทโส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสิ ฯ

[๗๓๕]

อถ โข อายสฺมา จ อานนฺโท จุนฺโท จ สมณุทฺเทโส เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อยํ ภนฺเต จุนฺโท สมณุทฺเทโส เอวมาห อายสฺมา ภนฺเต สารีปุตฺโต ปรินิพฺพุโต อิทมสฺส ปตฺตจีวรนฺติ ฯ อปิ จ เม ภนฺเต มธุรกชาโต วิย กาโย ทิสาปิ เม น ปกฺขายนฺติ ธมฺมาปิ มํ นปฺปฏิภนฺติ อายสฺมา สารีปุตฺโต ปรินิพฺพุโตติ สุตฺวา ฯ

[๗๓๖]

กึ นุ โข [๒] อานนฺท สารีปุตฺโต สีลกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต สมาธิกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต ปญฺญากฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต วิมุตฺติกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโตติ ฯ น [๓]

๑. ม. ยุ. จ ฯ
๒. ม. ยุ. เต ฯ
๓. ม. ยุ. จ ฯ

จุนทสูตร

ว่าด้วยการปรินิพพานของพระสารีบุตร

[๗๓๓]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็ในสมัยนั้น ท่านพระสารีบุตร อยู่ ณ บ้านนาฬกคาม ในแคว้นมคธ อาพาธ เป็นไข้หนัก ได้รับทุกขเวทนา สามเณรจุนทะเป็นอุปัฏฐากของท่าน ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานด้วยอาพาธนั่นแหละ.

[๗๓๔]

ครั้งนั้น สามเณรจุนทะถือเอาบาตรและจีวรของท่านพระสารีบุตร เข้าไปหาพระอานนท์ยังพระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี นมัสการท่านพระอานนท์แล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว นี้บาตรและจีวรของท่าน ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ดูกรอาวุโสจุนทะ นี้เป็นมูลเรื่องที่จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค มีอยู่ มาไปกันเถิด เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลเนื้อความนั้นแด่พระองค์ สามเณรจุนทะรับคำของท่านพระอานนท์แล้ว.

[๗๓๕]

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์กับสามเณรจุนทะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สามเณรจุนทะรูปนี้ได้บอกอย่างนี้ว่า ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว นี้บาตรและจีวรของท่าน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กายของข้าพระองค์ประหนึ่งจะงอมงมไป แม้ทิศทั้งหลายก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ธรรมก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ เพราะได้ฟังว่าท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว.

[๗๓๖]

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า **ดูกรอานนท์ สารีบุตรพาเอาศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุติขันธ์ หรือวิมุติญาณทัสสนขันธ์ ปรินิพพานไปด้วยหรือ ?**

โข เม [๑] ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต สีลกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต ฯเปฯ วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโตฯ อปิ จ เม ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต โอวาทโก อโหสิ [๒] วิญฺญาปโก สนฺทสฺสโก สมาทปโก สมุตฺเตชโก สมฺปหํสโก อกิลาสุ ธมฺมเทสนาย อนุคฺคาหโก สพฺรหฺมจารีนํ ตํ มยํ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ธมฺโมชํ ธมฺมโภคํ ธมฺมานุคฺคหํ อนุสฺสรามาติฯ

[๗๓๗]

นนุ ตํ อานนฺท มยา ปฏิกจฺเจว อกฺขาตํ สพฺเพหิ ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว ตํ กุเตตฺถ อานนฺท ลพฺภาฯ ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

[๗๓๘]

เสยฺยถาปิ อานนฺท มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต โย มหนฺตตโร ขนฺโธ โส ปลุชฺเชยฺยฯ เอวเมว โข อานนฺท มหโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารีปุตฺโต ปรินิพฺพุโต ตํ กุเตตฺถ อานนฺท ลพฺภาฯ ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตสฺมา ติห อานนฺท อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาฯ

[๗๓๙]

กถญฺจานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เอวํ โข อานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณฯ

---

๑. ยุ. ตํฯ
๒. ม. ยุ. โอติณฺโณฯ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า หามิได้ พระเจ้าข้า **ท่านพระสารีบุตรมิได้พาศีลขันธ์ปรินิพพานไปด้วย ฯลฯ มิได้พาวิมุตติญาณทัสสนขันธ์ปรินิพพานไปด้วย** ก็แต่ว่าท่านพระสารีบุตรเป็นผู้กล่าวแสดงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ไม่เกียจคร้านในการแสดงธรรม อนุเคราะห์เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลายมาตามระลึกถึง โอชะแห่งธรรม ธรรมสมบัติ และการอนุเคราะห์ด้วยธรรมนั้น ของท่านพระสารีบุตร.

[๗๓๗]

พ. ดูกรอานนท์ ข้อนั้น เราได้บอกแก่เธอทั้งหลายไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า จักต้องมีความจาก ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรัก ของชอบใจทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน? สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้.

[๗๓๘]

ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนเมื่อต้นไม้ใหญ่ มีแก่น ตั้งอยู่ ลำต้นใดซึ่งใหญ่กว่าพึงทำลายลง ฉันใด เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ซึ่งมีแก่น ดำรงอยู่ สารีบุตรปรินิพพานแล้ว ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในข้อนี้แต่ที่ไหน? สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว มีปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ย่อมมีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด.

[๗๓๙]

ดูกรอานนท์ ภิกษุมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่อย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรอานนท์ ภิกษุมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง อยู่อย่างนี้แล.

[๗๔๐]

เย หิ เกจิ อานนฺท เอตรหิ วา มมจฺจเย วา อตฺตทีปา วิหริสฺสนฺติ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาฯ ตมตคฺเคเมเต[๑] อานนฺท ภิกฺขู ภวิสฺสนฺติ เย เกจิ สิกฺขากามาติฯ

[๗๔๑]

เอกํ สมยํ ภควา วชฺชีสุ วิหรติ อุกฺกเจลายํ คงฺคาย นทิยา ตีเร มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อจิรปรินิพฺพุเตสุ สารีปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อชฺโฌกาเส นิสินฺโน โหติฯ อถ โข ภควา ตุณฺหีภูตํ ภิกฺขุสงฺฆํ อนุวิโลเกตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อปิ โข[๒] มฺยายํ ภิกฺขเว ปริสา สุญฺญา วิย ขายติ อปรินิพฺพุเตสุ[๓] สารีปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุฯ อสุญฺญา[๔] เม สา[๕] ภิกฺขเว ทิสา[๖] โหติ อนเปกฺขา ตสฺสํ ทิสายํ โหติ ยสฺสํ ทิสายํ สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานา วิหรนฺติฯ

[๗๔๒]

เยปิ เต ภิกฺขเว อเหสุํ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปรมํเยว สาวกยุคํ อโหสิ เสยฺยถาปิ มยฺหํ สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานาฯ เยปิ เต ภิกฺขเว ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปรมํเยว สาวกยุคํ ภวิสฺสติ เสยฺยถาปิ มยฺหํ สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานาฯ

---

๑. ยุ. ตมตคฺเคเปเตฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. ยุ. โขสทฺโท นตฺถิฯ
๓. ม. ยุ. ปรินิพฺพุเตสุฯ
๔. ยุ. สุญฺญาฯ
๕. ม.ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๖. ม. ยุ. ปริสาฯ

[๗๔๐]

ดูกรอานนท์ ก็ภิกษุพวกใดพวกหนึ่ง ในบัดนี้ก็ดี ในกาลที่เราล่วงไปแล้วก็ดี จักเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง พวกภิกษุเหล่านั้นที่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา จักเป็นผู้เลิศ.

จบ สูตรที่ ๓

เจลสูตร

ว่าด้วยการมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง

[๗๔๑]

สมัยหนึ่ง เมื่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะปรินิพพานแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แทบฝั่งแม่น้ำคงคา ใกล้อุกกเจลนคร ในแคว้นวัชชี กับพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอันภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว ประทับนั่งที่กลางแจ้ง ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงชำเลืองดูภิกษุสงฆ์ผู้นิ่งอยู่ แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บริษัทของเรานี้ปรากฏเหมือนว่างเปล่า เมื่อสารีบุตรและโมคคัลลานะยังไม่ปรินิพพาน สารีบุตรและโมคคัลลานะอยู่ในทิศใด ทิศนั้นของเราย่อมไม่ว่างเปล่า ความไม่ห่วงใยย่อมมีในทิศนั้น.

[๗๔๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้เหล่าใดได้มีมาแล้วในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคแม้เหล่านั้น ก็มีคู่สาวกเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น เหมือนกับสารีบุตรและโมคคัลลานะของเรา พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้เหล่าใดจักมีในอนาคตกาล พระผู้มีพระภาคแม้เหล่านั้น ก็จักมีคู่สาวกนั้นเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น เหมือนกับสารีบุตรและโมคคัลลานะของเรา.

[๗๔๓]

อจฺฉริยํ ภิกฺขเว สาวกานํ อพฺภุตํ ภิกฺขเว สาวกานํ สตฺถุ จ นาม สาสนกรา ภวิสฺสนฺติ โอวาทปฏิกรา จ จตุนฺนญฺจ ปริสานํ ปิยา ภวิสฺสนฺติ มนาปา ครุภาวนียา[๑] จฯ อจฺฉริยํ ภิกฺขเว ตถาคตสฺส อพฺภุตํ ภิกฺขเว ตถาคตสฺส เอวรูเปปิ นาม สาวกานํ ยุเค ปรินิพฺพุเต นตฺถิ ตถาคตสฺส โสโก วา ปริเทโว วา ตํ กุเตตฺถ ภิกฺขเว ลพฺภาฯ ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

[๗๔๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต เย มหนฺตตรา ขนฺธา เต ปลุชฺเชยฺยุํฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว มหโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานา ปรินิพฺพุตา ตํ กุเตตฺถ ภิกฺขเว ลพฺภาฯ ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาฯ

[๗๔๕]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณฯ

[๗๔๖]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ วา มมจฺจเย วา อตฺตทีปา วิหริสฺสนฺติ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาฯ ตมตคฺเคเมเต ภิกฺขเว ภิกฺขู ภวิสฺสนฺติ เย เกจิ สิกฺขากามาติฯ

---

๑. ม. ครู จ ภาวนิยา จฯ

〔๗๔๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เป็นความอัศจรรย์ของสาวกทั้งหลาย เป็นเรื่องที่ไม่เคยมีมาของสาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายจักกระทำตามคำสอน และกระทำตามโอวาทของพระศาสดาและจักเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพและสรรเสริญของบริษัท ๔ เป็นความอัศจรรย์ของตถาคต เป็นเรื่องที่ไม่เคยมีมาของตถาคต เมื่อคู่สาวกแม้เห็นปานนี้ปรินิพพานแล้ว ความโศกหรือความร่ำไรก็มิได้มีแก่พระตถาคต เพราะฉะนั้นจะพึงได้ข้อนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดาการปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้.

〔๗๔๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ มีแก่นตั้งอยู่ ลำต้นที่ใหญ่กว่าพึงทำลายลง ฉันใด เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ซึ่งมีแก่น ดำรงอยู่ สารีบุตรและโมคคัลลานะปรินิพพานแล้ว ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในข้อนี้แต่ที่ไหน? สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว มีปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่าขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะมีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด.

〔๗๔๕〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งคือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง อยู่อย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ และพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่...พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมีตนเป็นเกาะมีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล.

〔๗๔๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุพวกใดพวกหนึ่งในบัดนี้ก็ดี ในกาลที่ล่วงไปแล้วก็ดีจักเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะมีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุเหล่านี้นั้น ที่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาจักเป็นผู้เลิศ.

จบ สูตรที่ ๔

[๗๔๗]

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา พาหิโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา พาหิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติฯ ตสฺมา ติห ตฺวํ พาหิย อาทิเมว วิโสเธหิ กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ โก จาทิ กุสลานํ ธมฺมานํฯ สีลญฺจ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิ จ อุชุกาฯ

[๗๔๘]

ยโต [๑] โข เต พาหิย สีลญฺจ สุวิสุทฺธํ ภวิสฺสติ ทิฏฺฐิ จ อุชุกา ตโต ตฺวํ พาหิย สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวยฺยาสิฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ตฺวํ พาหิย กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ยโต โข ตฺวํ พาหิย สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวสฺสสิ ตโต ตุยฺหํ พาหิย ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคมิสฺสติ วุฑฺฒิ เยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ โน ปริหานีติฯ

[๗๔๙]

อถ โข อายสฺมา พาหิโย ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา พาหิโย เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต น จิรสฺเสว ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา พาหิโย อรหตํ อโหสีติฯ

---

๑. ม. ยุ. จฯ

พาหิยสูตร

ศีลเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรม

[๗๔๗]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระพาหิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จักพึงเป็นผู้หลีกออกจากหมู่ อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรพาหิยะ เพราะฉะนั้น เธอจงชำระเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์เสียก่อน ก็อะไรเป็นเบื้องต้นของกุศลธรรม คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดี และความเห็นอันตรง.

[๗๔๘]

ดูกรพาหิยะ เมื่อใดแลศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นของเธอจักตรง เมื่อนั้น เธอพึงอาศัยศีล ตั้งมั่นในศีล แล้วเจริญสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรพาหิยะ เธอจงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชญา[๑]และโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อใด เธออาศัยศีลตั้งมั่นอยู่ในศีลแล้ว จักเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายได้ทีเดียว ตลอดราตรีหรือวันที่มาจักถึง จักไม่มีความเสื่อมเลย.

[๗๔๙]

ครั้งนั้น ท่านพระพาหิยะชื่นชม อนุโมทนา ภาษิตของพระผู้มีพระภาค แล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ท่านพระพาหิยะ หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนักก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี และท่านพระพาหิยะเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๕

---

๑. อภิชฌา *-ผู้รวบรวม*

[๗๕๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา อุตฺติโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อุตฺติโย ภควนฺตํ เอตทโวจ สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติฯ ตสฺมา ติห ตฺวํ อุตฺติย อาทิเมว วิโสเธหิ กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ โก จาทิ กุสลานํ ธมฺมานํฯ สีลญฺจ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิ จ อุชุกาฯ

[๗๕๑]

ยโต [๑] โข เต อุตฺติย สีลญฺจ สุวิสุทฺธํ ภวิสฺสติ ทิฏฺฐิ จ อุชุกา ตโต ตฺวํ อุตฺติย สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวยฺยาสิฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ตฺวํ อุตฺติย กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ยโต โข ตฺวํ อุตฺติย สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺยาสิ[๒] ตโต ตฺวํ อุตฺติย คมิสฺสสิ มจฺจุเธยฺยสฺส ปารนฺติฯ

[๗๕๒]

อถ โข อายสฺมา อุตฺติโย ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา อุตฺติโย เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต น จิรสฺเสว ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา อุตฺติโย อรหตํ อโหสีติฯ

---

๑. ม. ยุ. จฯ
๒. ม. ภาเวสฺสสิฯ

อุตติยสูตร

อาศัยศีลเจริญสติปัฏฐาน ๔

[๓๕๐]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระอุตติยะได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะพึงเป็นผู้หลีกเร้นออกจากหมู่ อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรอุตติยะ เพราะฉะนั้น เธอจงชำระเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์เสียก่อน ก็อะไรเป็นเบื้องต้นของกุศลธรรม คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดี และความเห็นอันตรง.

[๓๕๑]

ดูกรอุตติยะ เมื่อใดแล ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นของเธอจักตรง เมื่อนั้น เธอพึงอาศัยศีล ตั้งมั่นในศีลแล้ว เจริญสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรอุตติยะ เธอจงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อใดเธออาศัยศีล ตั้งมั่นอยู่ในศีลแล้ว จักเจริญในสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอจักไปพ้นฝั่งแห่งบ่วงมาร.

[๓๕๒]

ครั้งนั้น ท่านพระอุตติยะ ชื่นชม อนุโมทนา ภาษิตของพระผู้มีพระภาค แล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ท่านพระอุตติยะหลีกออกจากหมู่ อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนัก ก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี และท่านพระอุตติยะเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๖

[๗๕๓]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทุกฺขกฺขยาย ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมสฺสํ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทุกฺขกฺขยายาติ ฯ

[๗๕๔]

เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร อชปาลนิโคฺรเธ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธ ฯ อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ เอกายนฺวายํ มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ กาเย วา ภิกฺขุ กายานุปสฺสี วิหเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ วา ภิกฺขุ ฯ จิตฺเต วา ภิกฺขุ ฯ ธมฺเมสุ วา ภิกฺขุ ธมฺมานุปสฺสี วิหเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เอกายนฺวายํ มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ฯ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ ฯ

อริยสูตร

สติปัฏฐาน ๔ เป็นอริยะ

[๗๕๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ เป็นนิยยานิกะ ย่อมนำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม สติปัฏฐาน ๔ นั้นเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ เป็นนิยยานิกะ ย่อมนำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม.

จบ สูตรที่ ๗

พรหมาสูตร

สติปัฏฐาน ๔ เป็นทางอันเอก

[๗๕๔]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค แรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ อชปาลนิโครธ แทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกขึ้นในพระหฤทัยอย่างนี้ว่า ทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔.

[๓๕๕]

อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ ภควโต เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว โข พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต ภควโต ปุรโต ปาตุรโหสิฯ อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสมุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ

[๓๕๖]

เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุคต เอกายนฺวายํ ภนฺเต มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายฯ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ กาเย วา ภนฺเต ภิกฺขุ กายานุปสฺสี วิหเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ วา ภนฺเต ภิกฺขุฯ จิตฺเต วา ภนฺเต ภิกฺขุฯ ธมฺเมสุ วา ภนฺเต ภิกฺขุ ธมฺมานุปสฺสี วิหเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เอกายนฺวายํ ภนฺเต มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติฯ

[๓๕๗]

อิทมโวจ พฺรหฺมา สหมฺปติ อิทํ วตฺวา พฺรหฺมา สหมฺปติ[๑] อถาปรํ เอตทโวจ

เอกายนํ ชาติขยนฺตทสฺสี มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี
เอเตน มคฺเคน ตรึสุ[๒] ปุพฺเพ ตริสฺสนฺติ เย จ ตรนฺติ โอฆนฺติฯ

๑. ม. พฺรหฺมา สหมฺปตีติ เทฺว ปาฐา นตฺถิฯ
๒. ยุ. อตรึสุฯ

[๗๕๕]

ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม ทราบความปริวิตกในพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาคแล้วด้วยใจ จึงหายตัวจากพรหมโลก มาปรากฏเบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมกระทำผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคแล้วได้กราบทูลว่า.

[๗๕๖]

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคตข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ทางนี้เป็นทางไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔.

[๗๕๗]

ท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลอย่างนี้แล้ว ครั้นแล้วได้กราบทูลนิคมคาถาต่อไปอีกว่า
พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นความสิ้นชาติและที่สุดแห่งชาติ
ทรงอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล ทรงทราบทางเป็นที่ไปอันเอก
ในกาลก่อน ชนทั้งหลาย ข้ามโอฆะได้แล้วด้วยทางนี้
ในอนาคตก็จักข้ามด้วยทางนี้ และในบัดนี้ ก็ข้ามอยู่ด้วยทางนี้.

จบ สูตรที่ ๘

[๗๕๘]

เอกํ สมยํ ภควา สุมฺเภสุ วิหรติ เสทกํ[๑] นาม สุมฺภานํ นิคโม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว จณฺฑาลวํสิโก จณฺฑาลวํสํ อุสฺสาเปตฺวา เมทกถาลิกํ อนฺเตวาสึ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ สมฺม เมทกถาลิเก จณฺฑาลวํสํ อภิรูหิตฺวา มม อุปริกฺขนฺเธ ติฏฺฐาหีติ ฯ เอวํ อาจริยาติ โข ภิกฺขเว เมทกถาลิกา อนฺตวาสี จณฺฑาลวํสิกสฺส ปฏิสฺสุตฺวา จณฺฑาลวํสํ อภิรูหิตฺวา อาจริยสฺส อุปริกฺขนฺเธ อฏฺฐาสิ ฯ อถ โข ภิกฺขเว จณฺฑาลวํสิโก เมทกถาลิกํ อนฺเตวาสึ เอตทโวจ ตฺวํ สมฺม เมทกถา-ลิเก มมํ รกฺข อหํ ตํ รกฺขิสฺสามิ เอวํ มยํ อญฺญมญฺญคุตฺตา อญฺญมญฺญรกฺขิตา สิปฺปานิ เจว ทสฺสิสฺสาม ลาภญฺจ ลจฺฉาม โสตฺถินา จ จณฺฑาลวํสา โอโรหิสฺสามาติ ฯ

[๗๕๙]

เอวํ วุตฺเต ภิกฺขเว เมทกถาลิกา อนฺเตวาสี จณฺฑาลวํสิกํ เอตทโวจ น โข ปเนตํ อาจริย เอวํ ภวิสฺสติ ตฺวํ อาจริย อตฺตานํ รกฺข อหํ อตฺตานํ รกฺขิสฺสามิ เอวํ มยํ อตฺตคุตฺตา อตฺตรกฺขิตา สิปฺปานิ เจว ทสฺสิสฺสาม ลาภญฺจ ลจฺฉาม โสตฺถินา จ จณฺฑาลวํสา โอโรหิสฺสามาติ ฯ โส ตตฺถ ญาโยติ ภควา อโวจ ยถา เมทกถาลิกา อนฺเตวาสี อาจริยํ อโวจ ฯ อตฺตานํ ภิกฺขเว รกฺขิสฺสามีติ สติปฏฺฐานํ เสวิตพฺพํ ปรํ รกฺขิสฺสามีติ สติปฏฺฐานํ เสวิตพฺพํ ฯ อตฺตานํ ภิกฺขเว รกฺขนฺโต ปรํ รกฺขติ ปรํ รกฺขนฺโต อตฺตานํ รกฺขติ ฯ

[๗๖๐]

กถญฺจ ภิกฺขเว อตฺตานํ รกฺขนฺโต ปรํ รกฺขติ ฯ อาเสวนาย ภาวนาย พหุลีกมฺเมน ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว อตฺตานํ รกฺขนฺโต ปรํ รกฺขติ ฯ

[๗๖๑]

กถญฺจ ภิกฺขเว ปรํ รกฺขนฺโต อตฺตานํ รกฺขติ ฯ ขนฺติยา อวิหึสาย เมตฺต-จิตฺตตาย อนุทยตาย ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ปรํ รกฺขนฺโต อตฺตานํ รกฺขติ ฯ

---

๓ เมทกนฺติ วา ปาโฐ ฯ

เสทกสูตรที่ ๑

ผู้รักษาผู้อื่นชื่อว่ารักษาตน

[๗๕๘]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวสุมภะชื่อเสทกะ ในสุมภชนบท ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว คนจัณฑาลผู้เป็นนักไต่ราว ยกไม้ไผ่ขึ้นตั้งไว้แล้ว เรียกศิษย์ชื่อเมทกถาลิกะมาบอกว่า ดูกรเมทกถาลิกะผู้เป็นสหาย มาเถิด มาขึ้นไม้ไผ่ แล้วยืนอยู่บนคอของเรา เมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์รับคำของนักไต่ราวแล้ว ขึ้นราวไม้ไผ่ ยืนอยู่บนคอของอาจารย์ ครั้งนั้นแล คนจัณฑาลนักไต่ราว จึงพูดกะเมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์ว่า ดูกรเมทกถาลิกะผู้เป็นสหาย ท่านจงรักษาเรา เราจักรักษาท่าน เราทั้งสองต่างคุ้มครองกันและกัน ต่างรักษากันและกัน อย่างนี้ จักแสดงศิลปะ จักได้ลาภ และจักลงจากราวไม้ไผ่ได้โดยสวัสดี.

[๗๕๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออาจารย์กล่าวอย่างนี้แล้ว เมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์ได้กล่าวตอบว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ ก็เรื่องนี้จักเป็นอย่างนั้นหามิได้ ท่านจงรักษาตน ผมก็จักรักษาตน เราทั้งสองต่างคุ้มครองตน ต่างรักษาตนอย่างนี้ จักแสดงศิลปะ จักได้ลาภ และจักลงจากไม้ไผ่ได้โดยสวัสดี พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เหตุผลในข้อนั้นมีดังนี้ เหมือนศิษย์ชื่อเมทกถาลิกะ ได้พูดกะอาจารย์ ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอพึงเสพสติปัฏฐานด้วยคิดว่า เราจักรักษาผู้อื่น บุคคลผู้รักษาตน ย่อมชื่อว่ารักษาผู้อื่น บุคคลผู้รักษาผู้อื่น ชื่อว่ารักษาตน.

[๗๖๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้รักษาตน ย่อมชื่อว่ารักษาผู้อื่น อย่างไร? ที่ชื่อว่ารักษาผู้อื่น ด้วยการส้องเสพ ด้วยการเจริญ ด้วยการกระทำให้มาก บุคคลผู้รักษาตน ย่อมชื่อว่ารักษาผู้อื่น อย่างนี้แล.

[๗๖๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้รักษาผู้อื่น ย่อมชื่อว่ารักษาตน อย่างไร? ที่ชื่อว่ารักษาตน ด้วยความอดทน ด้วยความไม่เบียดเบียน ด้วยความมีจิตประกอบด้วยเมตตา ด้วยความเอ็นดู บุคคลผู้รักษาผู้อื่น ย่อมชื่อว่ารักษาตน อย่างนี้แล.

[๗๖๒]

อตฺตานํ ภิกฺขเว รกฺขิสฺสามีติ สติปฏฺฐานํ เสวิตพฺพํ ปรํ รกฺขิสฺสามีติ สติปฏฺฐานํ เสวิตพฺพํฯ อตฺตานํ ภิกฺขเว รกฺขนฺโต ปรํ รกฺขติ ปรํ รกฺขนฺโต อตฺตานํ รกฺขตีติฯ

[๗๖๓]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สุมฺเภสุ วิหรติ เสทกนฺนาม สุมฺภานํ นิคโมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติฯ ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ[๑]

[๗๖๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ชนปทกลฺยาณี ชนปทกลฺยาณีติ โข ภิกฺขเว มหาชนกาโย สนฺนิปเตยฺยฯ สา โข ปน[๒] ชนปทกลฺยาณี ปรมปาสาวินี นจฺเจ ปรมปาสาวินี คีเต ชนปทกลฺยาณี นจฺจติ คายตีติ โข ภิกฺขเว ภิยฺโยโส มตฺตาย มหาชนกาโย สนฺนิปเตยฺยฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกูโล ตเมนํ เอวํ วเทยฺย อยนฺเต อมฺโภ ปุริส สมติตฺติโก เตลปตฺโต อนฺตเรน จ มหาสมชฺชํ อนฺตเรน จ ชนปทกลฺยาณิยา ปริหริตพฺโพฯ ปุริโส จ เตน อุกฺขิตฺตาสิโก ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิสฺสติ ยตฺเถว นํ โถกํปิ ฉฑฺเฑสฺสสิ[๓] ตตฺเถว เต สิโร ปาติสฺสตีติฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ เตลปตฺตํ อมนสิกริตฺวา พหิทฺธา ปมาทํ อาหเรยฺยาติฯ โน เหตํ ภนฺเตฯ

๑. ฯ *-ผู้รวบรวม*
๒. ม. ยุ. ปนสฺสฯ
๓. ม. ยุ. ฉฑฺเฑสฺสติฯ

〔๗๖๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอพึงเสพสติปัฏฐานด้วยคิดว่า เราจักรักษาตน พึงเสพสติปัฏฐานด้วยคิดว่า เราจักรักษาผู้อื่น บุคคลผู้รักษาตน ย่อมชื่อว่ารักษาผู้อื่น บุคคลผู้รักษาผู้อื่น ย่อมชื่อว่ารักษาตน.

จบ สูตรที่ ๙

เสทกสูตรที่ ๒

ว่าด้วยกายคตาสติ

〔๗๖๓〕

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวสุมภะ ชื่อเสทกะ ในสุมภชนบท ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า :-

〔๗๖๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหมู่มหาชนได้ทราบข่าวว่า มีนางงามในชนบทพึงประชุมกัน ก็นางงามในชนบทนั้น น่าดูอย่างยิ่งในการฟ้อนรำ น่าดูอย่างยิ่งในการขับร้อง หมู่มหาชนได้ทราบข่าวว่า นางงามในชนบทจะฟ้อนรำขับร้อง พึงประชุมกันยิ่งขึ้นกว่าประมาณ ครั้งนั้น บุรุษผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย ปรารถนาความสุข เกลียดทุกข์ พึงมากล่าวกะหมู่มหาชนนั้นอย่างนี้ว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านพึงนำภาชนะน้ำมันอันเต็มเปี่ยมนี้ ไปในระหว่างที่ประชุมใหญ่กับนางงามในชนบท และจักมีบุรุษเงื้อดาบเดินตามบุรุษผู้นำหม้อน้ำมันนั้นไปข้างหลังๆ บอกว่า ท่านจักทำน้ำมันนั้นหกแม้หน่อยหนึ่งในที่ใด ศีรษะของท่านจักขาดตกลงไปในที่นั้นทีเดียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน? บุรุษผู้นั้นจะไม่ใส่ใจภาชนะน้ำมันโน้นแล้วพึงประมาทในภายนอกเทียวหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๗๖๕]

อุปมา โข มฺยายํ ภิกฺขเว กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย อยเมเวตฺถ[๑] อตฺโถฯ สมติตฺติโก เตลปตฺโตติ โข ภิกฺขเว กายคตาย เอตํ สติยา อธิวจนํฯ

[๗๖๖]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ กายคตา สติ [[๒]] ภาวิตา ภวิสฺสติ พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธาติฯ เอวญฺหิ โว[๓] ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพนฺติฯ

นาฬนฺทวคฺโค ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ

มหาปุริโส นาฬนฺทํ จุนฺโท เจลญฺจ พาหิโย
อุตฺติโย อริโย พฺรหฺมา ทุวเยน[๔] เสทเกน ชาติฯ

---

๑. ม. ยุ. ---เจเวตฺถฯ
๒. ม. ยุ. โนฯ
๓. ม. โขฯ
๔. ม. ยุ. เสทกํ ชนปเทน จาติฯ

〔๗๖๕〕

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราทำอุปมานี้ เพื่อให้เข้าใจเนื้อความนี้ชัดขึ้น เนื้อความในข้อนี้มีอย่างนี้แล คำว่า ภาชนะน้ำมันอันเต็มเปี่ยม เป็นชื่อของกายคตาสติ.

〔๗๖๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า กายคตาสติ จักเป็นของอันเราเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดังยาน กระทำให้เป็นที่ตั้ง กระทำไม่หยุด สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ นาพันทวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาปุริสสูตร
๒. นาพันทสูตร
๓. จุนทสูตร
๔. เจลสูตร
๕. พาหิยสูตร
๖. อุตติยสูตร
๗. อริยสูตร
๘. พรหมาสูตร
๙. เสทกสูตรที่ ๑
๑๐. เสทกสูตรที่ ๒

สีลฏฺฐิติวคฺโค ตติโย

〔๗๖๗〕

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ ภทฺโท ปาฏลิปุตฺเต วิหรติ กุกฺกุฏาราเม ฯ อถ โข อายสฺมา ภทฺโท สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺโท อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ

〔๗๖๘〕

ยานีมานิ อาวุโส อานนฺท กุสลานิ สีลานิ วุตฺตานิ ภควตา อิมานิ กุสลานิ สีลานิ กิมตฺถิยานิ วุตฺตานิ ภควตาติ ฯ สาธุ สาธุ อาวุโส ภทฺท ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมคฺโค ภทฺทกํ ปฏิภาณํ กลฺยาณี ปริปุจฺฉา ฯ เอวํ หิ ตฺวํ อาวุโส ภทฺท ปุจฺฉสิ ยานีมานิ อาวุโส อานนฺท กุสลานิ สีลานิ วุตฺตานิ ภควตา อิมานิ กุสลานิ สีลานิ กิมตฺถิยานิ วุตฺตานิ ภควตาติ ฯ เอวมาวุโสติ ฯ

〔๗๖๙〕

ยานีมานิ อาวุโส ภทฺท กุสลานิ สีลานิ วุตฺตานิ ภควตา อิมานิ กุสลานิ สีลานิ ยาวเทว จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาย วุตฺตานิ ภควตา ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ ยานีมานิ อาวุโส ภทฺท กุสลานิ สีลานิ วุตฺตานิ ภควตา อิมานิ กุสลานิ สีลานิ ยาวเทว อิเมสํ จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาย วุตฺตานิ ภควตาติ ฯ

สีลัฏฐิติวรรคที่ ๓

สีลสูตร

ว่าด้วยกุศลศีล

[๗๖๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์และท่านพระภัททะ อยู่ ณ กุกกุฏาราม ใกล้เมืองปาฏลีบุตร ครั้งนั้น ท่านพระภัททะออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้พูดกะท่านพระอานนท์ว่า :-

[๗๖๘]

ดูกรท่านอานนท์ ศีลที่เป็นกุศลเหล่าใดอันพระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว มีพระประสงค์อย่างไร?

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ดีละ ๆ ท่านภัททะ ท่านช่างคิด ช่างเฉียบแหลม ช่างไต่ถามเหมาะ ๆ ก็ท่านถามอย่างนี้หรือว่า ดูกรอานนท์ ศีลที่เป็นกุศลเหล่าใด อันพระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว มีพระประสงค์อย่างไร?

ภ. อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ.

[๗๖๙]

อา. ดูกรท่านภัททะ ศีลที่เป็นกุศลเหล่าใดอันที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพียงเพื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ **สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย** ดูกรท่านภัททะ ศีลที่เป็นกุศลเหล่าใด อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพียงเพื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

[๗๗๐]

ตํเยว นิทานํฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺโท อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ

[๗๗๑]

โก นุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฏฺฐิติโก โหติฯ โก ปนาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหตีติฯ สาธุ สาธุ อาวุโส ภทฺท ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมคฺโค ภทฺทกํ ปฏิภาณํ กลฺยาณี ปริปุจฺฉาฯ เอวญฺหิ ตฺวํ อาวุโส ภทฺท ปุจฺฉสิ โก นุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฏฺฐิติโก โหติฯ โก ปนาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหตีติฯ เอวมาวุโสติฯ

[๗๗๒]

จตุนฺนํ โข อาวุโส สติปฏฺฐานานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฏฺฐิติโก โหติฯ จตุนฺนํ จ โข อาวุโส สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหติฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสํ โข อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฏฺฐิติโก โหติฯ อิเมสํ จ โข อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหตีติฯ

ฐิติสูตร

ว่าด้วยการตั้งอยู่แห่งพระสัทธรรม

〔๗๗๐〕

นิทานต้นสูตรเหมือนกัน. ท่านพระภัททะนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามพระอานนท์ว่า :-

〔๗๗๑〕

ดูกรท่านอานนท์ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ไม่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว?

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ดีละๆ ท่านภัททะ ท่านช่างคิด ช่างเฉียบแหลม ช่างไต่ถามเหมาะ ๆ ก็ท่านถามอย่างนี้หรือว่า ดูกรท่านอานนท์ อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ไม่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว.

ภ. อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ.

〔๗๗๒〕

อา. ดูกรท่านผู้มีอายุ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ไม่ได้นาน เมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และเพราะบุคคลเจริญ กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย

ดูกรท่านผู้มีอายุ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ไม่ได้นาน เมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และเพราะบุคคลได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว.

จบ สูตรที่ ๒

[๗๗๓]

เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ ภทฺโท ปาฏลิปุตฺเต วิหรนฺติ กุกฺกุฏาราเม ฯ อถ โข อายสฺมา ภทฺโท สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺโท อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ

[๗๗๔]

โก นุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน สทฺธมฺมปริหานํ โหติ ฯ โก นุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน สทฺธมฺมอปริหานํ โหตีติ ฯ สาธุ สาธุ อาวุโส ภทฺท ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมคฺโค ภทฺทกํ ปฏิภาณํ กลฺยาณี ปริปุจฺฉา ฯ เอวญฺหิ ตฺวํ อาวุโส ภทฺท ปุจฺฉสิ โก นุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน สทฺธมฺมปริหานํ โหติ ฯ โก ปนาวุโส อานนฺท เหตุ โก ปจฺจโย เยน สทฺธมฺมอปริหานํ โหตีติ ฯ เอวมาวุโสติ ฯ

[๗๗๕]

จตุนฺนํ โข อาวุโส สติปฏฺฐานานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา สทฺธมฺมปริหาน โหติ ฯ จตุนฺนํ จ โข อาวุโส สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สทฺธมฺมอปริหานํ โหติ ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิเมสํ โข อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา สทฺธมฺมปริหานํ โหติ ฯ อิเมสํ จ โข อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สทฺธมฺมอปริหานํ โหตีติ ฯ

ปริหานสูตร

ว่าด้วยความเสื่อมแห่งพระสัทธรรม

[๗๗๓]

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์และท่านพระภัททะ อยู่ ณ กุกกุฏาราม ใกล้เมืองปาฏลีบุตร ครั้งนั้น ท่านพระภัททะออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอานนท์ว่า :-

[๗๗๔]

ดูกรท่านอานนท์ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องทำให้พระสัทธรรมเสื่อม อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยเครื่องทำให้พระสัทธรรมไม่เสื่อม ?

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ดีละ ๆ ท่านภัททะ ท่านช่างคิด ช่างเฉียบแหลม ช่างไต่ถามเหมาะ ๆ ก็ท่านถามอย่างนี้หรือว่า ดูกรอานนท์ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องทำให้พระสัทธรรมเสื่อม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องทำให้พระสัทธรรมไม่เสื่อม ? .

ภ. อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ.

[๗๗๕]

อา. ดูกรท่านผู้มีอายุ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ พระสัทธรรมจึงเสื่อม และเพราะบุคคลได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ พระสัทธรรมจึงไม่เสื่อม สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย

ดูกรท่านผู้มีอายุ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล พระสัทธรรมจึงเสื่อม และเพราะบุคคลได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล พระสัทธรรมจึงไม่เสื่อม.

จบ สูตรที่ ๓

[๗๗๖]

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติฯ[๑]

[๗๗๗]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ

[๗๗๘]

โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฏฺฐิติโก โหติฯ โก ปน โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหตีติฯ

[๗๗๙]

จตุนฺนํ โข พฺราหฺมณ สติปฏฺฐานานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฏฺฐิติโก โหติฯ จตุนฺนํ จ โข พฺราหฺมณ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหติฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน

---
๑ สติปฏฺฐานาติฯ *-ผู้รวบรวม*

สุทธกสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔

[๗๗๖]

สรวัตถีนิทาน.[๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ นี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๔

พราหมณสูตร

ว่าด้วยพระสัทธรรมตั้งอยู่ไม่ได้นาน

[๗๗๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกะพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า :-

[๗๗๘]

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ไม่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว?

[๗๗๙]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ไม่ได้นาน เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว และเพราะบุคคลเจริญ กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็น

---

๑. สาวัตถีนิทาน *-ผู้รวบรวม*

สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสํ โข พฺราหฺมณ จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ อภาวิตตฺตา อพหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฏฺฐิติโก โหติฯ อิเมสํ จ โข พฺราหฺมณ จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหตีติฯ

[๗๘๐]

เอวํ วุตฺเต โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติฯ

[๗๘๑]

เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ สาเกเต วิหรนฺติ กณฺฏกีวเนฯ อถ โข อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิตา เยนายสฺมา อนุรุทฺโธ เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อนุรุทฺเธน สทฺธึ สมฺโมทึสุ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ

[๗๘๒]

เสกฺโข เสกฺโขติ[๑] อาวุโส อนุรุทฺธ วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส เสกฺโข โหตีติฯ จตุนฺนํ โข อาวุโส สติปฏฺฐานานํ ปเทสํ ภาวิตตฺตา เสกฺโข โหติฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน

---

๑. เสโข เสโขตีติปิ ปาโจฯ

กายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรพราหมณ์ เพราะบุคคลไม่ได้เจริญ ไม่ได้กระทำมาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ได้ไม่นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว และเพราะบุคคลได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล พระสัทธรรมจึงตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว.

[๗๘๐]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์นั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่บุคคลผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักแลเห็นได้ ฉะนั้น ขอท่านพระโคดมโปรดทรงจำข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบ สูตรที่ ๕

ปเทสสูตร

ว่าด้วยบุคคลจะชื่อว่าเป็นพระเสขะ

[๗๘๑]

สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ และท่านพระอนุรุทธะอยู่ ณ กัณฏกีวัน ใกล้เมืองสาเกต ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระอนุรุทธะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอนุรุทธะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า :-

[๗๘๒]

ดูกรท่านอนุรุทธะ ที่เรียกว่า พระเสขะ พระเสขะ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ? บุคคลจึงจะชื่อว่าเป็นพระเสขะ ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ บุคคลที่จะชื่อว่าเป็นพระเสขะ? เพราะเจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้เป็นส่วนๆ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย

สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสํ โข อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ปเทสํ ภาวิตตฺตา เสกฺโข โหตีติฯ

[๗๘๓]

ตํเยว นิทานํฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ

[๗๘๔]

อเสกฺโข อเสกฺโขติ อาวุโส อนุรุทฺธ วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส อเสกฺโข โหตีติฯ จตุนฺนํ โข อาวุโส สติปฏฺฐานานํ สมตฺตํ ภาวิตตฺตา อเสกฺโข โหติฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสํ โข อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ สมตฺตํ ภาวิตตฺตา อเสกฺโข โหตีติฯ

ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรผู้มีอายุ บุคคลจะได้ชื่อว่าเป็นพระเสขะ เพราะเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แลได้เป็นส่วน ๆ.

จบ สูตรที่ ๖

สมัตตสูตร

ว่าด้วยบุคคลจะชื่อว่าเป็นพระอเสขะ

[๗๘๓]

นิทานต้นสูตรเหมือนกัน. ครั้นท่านพระสารีบุตรนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า :-

[๗๘๔]

ดูกรท่านอนุรุทธะ ที่เรียกว่า พระอเสขะ พระอเสขะ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ? บุคคลจึงจะชื่อว่าเป็นพระอเสขะ ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ บุคคลที่จะชื่อว่าเป็นพระอเสขะ? เจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรท่านผู้มีอายุ บุคคลที่จะชื่อว่าเป็นพระอเสขะ เพราะเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล ได้บริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๗

[๗๘๕]

ตํเยว นิทานํฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ

[๗๘๖]

กตเมสํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ[๑] ธมฺมานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตํ ปตฺโตติฯ จตุนฺนํ อาวุโส สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตํ ปตฺโตฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธาหํ อาวุโส กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสํ ขฺวาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตํ ปตฺโตฯ อิเมสํ จ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สหสฺสํ โลกํ อภิชานามีติฯ

[๗๘๗]

เอกํ สมยํ อายสฺมา อานนฺโท ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน สิริวฑฺโฒ คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข สิริวฑฺโฒ คหปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกม อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺท สิริวฑฺโฒ ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตีติ เอวญฺจ วเทหิ สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท เยน สิริวฑฺฒสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข โส ปุริโส สิริวฑฺฒสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา

---

๑. ม. อาวุโส อนุรุทฺธฯ

โลกสูตร

ว่าด้วยผู้รู้โลก

[๗๘๕]

นิทานต้นสูตรเหมือนกัน. ครั้นท่านพระสารีบุตร นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า :-

[๗๘๖]

ท่านพระอนุรุทธะถึงความเป็นผู้มีอภิญญามาก เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งธรรมเหล่าไหน? ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรผู้มีอายุ ผมถึงความเป็นผู้มีอภิญญามากเพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรผู้มีอายุ ผมถึงความเป็นผู้มีอภิญญามาก เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล และเพราะได้เจริญ ได้ทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล ผมจึงรู้โลกได้ตั้งพัน.

จบ สูตรที่ ๘

สิริวัฑฒสูตร

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้อนาคามิผล

[๗๘๗]

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น สิริวัฑฒคฤหบดีอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น สิริวัฑฒคฤหบดีเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า มานี่แน่ะบุรุษผู้เจริญ ท่านจงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว จงกราบเท้าทั้งสองของท่านด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สิริวัฑฒคฤหบดีอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า ดังนี้ และจงเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระอานนท์จงอาศัยความอนุเคราะห์ เข้าไปยังนิเวศน์ของสิริวัฑฒคฤหบดีเถิด บุรุษนั้นรับคำสิริวัฑฒคฤหบดีแล้ว จึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ นมัสการท่านพระอานนท์แล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้เรียนท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สิริวัฑฒคฤหบดีอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า และสั่งให้เรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระอานนท์จงอาศัยความอนุเคราะห์ เข้าไปยังนิเวศน์ของสิริวัฑฒคฤหบดีเถิด ท่านพระอานนท์รับคำด้วยดุษณีภาพ.

เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ สิริวฑฺโฒ ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ เอวญฺจ วเทติ สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท เยน สิริวฑฺฒสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ ฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อานนฺโท ตุณฺหีภาเวน ฯ

[๗๘๘]

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ[๑] นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สิริวฑฺฒสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ ฯ นิสชฺช โข อายสฺมา อานนฺโท สิริวฑฺฒํ คหปตึ เอตทโวจ

[๗๘๙]

กจฺจิ เต คหปติ ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ ฯ ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ ฯ น เม ภนฺเต ขมนียํ น ยาปนียํ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ ฯ

[๗๙๐]

ตสฺมา ติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ กาเย กายานุปสฺสี วิหริสฺสามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหริสฺสามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสนฺติ ฯ เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพนฺติ ฯ

[๗๙๑]

เยเม ภนฺเต ภควตา จตฺตาโร สติปฏฺฐานา เทสิตา สํวิชฺชนฺติ เต ธมฺมา มยิ อหํ จ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามิ ฯ อหญฺหิ ภนฺเต กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ

---

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

[๗๘๘]

ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของสิริวัฑฒคฤหบดี แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูถวาย ครั้นแล้วได้ถามสิริวัฑฒคฤหบดีว่า :-

[๗๘๙]

ดูกรคฤหบดี ท่านพอจะอดทนได้หรือ พอจะยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาย่อมคลายลงไม่กำเริบขึ้นหรือ ความทุเลาปรากฏ ความกำเริบไม่ปรากฏหรือ? สิริวัฑฒคฤหบดีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมอดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนัก ไม่เสื่อมคลายไปเลย ความกำเริบปรากฏอยู่ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

[๗๙๐]

อา. ดูกรคฤหบดี เพราะเหตุนั้นแหละ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้ว่า **เราจักพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย จักพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... จักพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... จักพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย** ดูกรคฤหบดี ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แล.

[๗๙๑]

สิ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมคือสติปัฏฐาน ๔ เหล่าใด ที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้ว ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในกระผม และกระผมย่อมเห็นชัดในธรรมเหล่านั้น ก็กระผม**ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.**

[๗๙๒]

ยานิ จิมานิ ภนฺเต ภควตา ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ เทสิตานิ นาหํ ภนฺเต ยงฺกิญฺจิ อตฺตนิ อปฺปหีนํ สมนุปสฺสามีติฯ ลาภา เต คหปติ สุลทฺธํ เต คหปติ อนาคามิผลนฺตยา คหปติ พฺยากตนฺติฯ

[๗๙๓]

ตํเยว นิทานํฯ เตน โข ปน สมเยน มานทินฺโน คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข มานทินฺโน คหปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส ฯเปฯ น เม ภนฺเต ขมนียํ น ยาปนียํ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติฯ

[๗๙๔]

เอวรูปาย จาหํ ภนฺเต ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

〔๗๙๒〕

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ เหล่าใด ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ กระผมยังไม่แลเห็นสังโยชน์ข้อใดข้อหนึ่ง ที่ยังละไม่ได้แล้วในตน.

อา. ดูกรคฤหบดี เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว อนาคามิผลอันท่านกระทำให้แจ้ง.

จบ สูตรที่ ๙

มานทินนสูตร

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้อนาคามิผล

〔๗๙๓〕

นิทานต้นสูตรเหมือนกัน. ก็สมัยนั้น มานทินนคฤหบดีอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น มานทินนคฤหบดีเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า มานี่แน่ะ บุรุษผู้เจริญ ท่านจงเข้าไปหาพระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว จงกราบเท้าทั้งสองของท่านด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มานทินนคฤหบดีอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า ดังนี้ และจงเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระอานนท์จงอาศัยความอนุเคราะห์ เข้าไปยังนิเวศน์ของมานทินนคฤหบดีเถิด บุรุษนั้น เมื่อรับคำมานทินนคฤหบดีแล้ว เข้าไปหาพระอานนท์ถึงที่อยู่ นมัสการท่านพระอานนท์แล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้เรียนท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มานทินนคฤหบดีอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า และสั่งให้เรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระอานนท์อาศัยความอนุเคราะห์ เข้าไปยังนิเวศน์ของมานทินนคฤหบดีเถิด ท่านพระอานนท์รับคำด้วยดุษณีภาพ ครั้งนั้น เวลาเช้าท่านพระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของมานทินนคฤหบดี แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาย ครั้นแล้วได้ถามมานทินนคฤหบดีว่า ดูกรคฤหบดี ท่านพอจะอดทนได้หรือ พอจะยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาย่อมคลายลงไม่กำเริบขึ้นหรือ ความทุเลาปรากฏความกำเริบไม่ปรากฏหรือ? มานทินนคฤหบดีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมอดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมยังกำเริบหนัก ไม่เสื่อมคลายไปเลย ความกำเริบยังปรากฏอยู่ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

〔๗๙๔〕

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมอันทุกขเวทนาเห็นปานนี้กระทบแล้ว **ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.**

[๗๙๕]

ยานิ จิมานิ ภนฺเต ภควตา ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ เทสิตานิ นาหํ ภนฺเต ยงฺกิญฺจิ อตฺตนิ อปฺปหีนํ สมนุปสฺสามีติ ฯ ลาภา เต คหปติ สุลทฺธนฺเต คหปติ อนาคามิผลํ ตยา คหปติ พฺยากตนฺติ ฯ

สีลฏฺฐิติวคฺโค ตติโย ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สีลํ จิติ ปริหานํ สุทฺธกํ พฺราหฺมเณน จ
ปเทสํ สมตฺตํ โลโก จ สิริวฑฺโฒ มานทินฺเนน เต ทสาติ ฯ

[๗๙๕]

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ เหล่าใด ที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ กระผมยังไม่แลเห็นสังโยชน์ข้อใดข้อหนึ่ง ที่ยังละไม่ได้แล้วในตน ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ดูกรคฤหบดี เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว อนาคามิผลอันท่านกระทำให้แจ้งแล้ว.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สีลัฏฐิติวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สีลสูตร ๒. ฐิติสูตร
๓. ปริหานสูตร ๔. สุทธกสูตร
๕. พราหมณสูตร ๖. ปเทสสูตร
๗. สมัตตสูตร ๘. โลกสูตร
๙. สิริวัฑฒสูตร ๑๐. มานทินนสูตร

อนนุสฺสุตวคฺโค จตุตฺโถ

〔๗๙๖〕

สาวตฺถีนิทานํฯ อยํ กาเย กายานุปสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ สา โข ปนายํ กาเย กายานุปสฺสนา ภาเวตพฺพาติ เม ภิกฺขเวฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

〔๗๙๗〕

อยํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ สา โข ปนายํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสนา ภาเวตพฺพาติ เม ภิกฺขเวฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

〔๗๙๘〕

อยํ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ สา โข ปนายํ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสนา ภาเวตพฺพาติ เม ภิกฺขเวฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

〔๗๙๙〕

อยํ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ สา โข ปนายํ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสนา ภาเวตพฺพาติ เม ภิกฺขเวฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทีติฯ

อนนุสสุตวรรคที่ ๔

อนนุสสุตสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน

[๗๙๖]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้คือการพิจารณาเห็นกายในกาย... การพิจารณาเห็นกายในกายนี้นั้นอันเราควรเจริญ... การพิจารณาเห็นกายในกายอันเราเจริญแล้ว.

[๗๙๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้คือการพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา... การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนานี้นั้นอันเราควรเจริญ... การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนานี้อันเราเจริญแล้ว.

[๗๙๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้คือการพิจารณาเห็นจิตในจิต... การพิจารณาเห็นจิตในจิตนี้นั้นอันเราควรเจริญ... การพิจารณาเห็นจิตในจิตนี้อันเราเจริญแล้ว.

[๗๙๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้คือการพิจารณาเห็นธรรมในธรรม... การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมนี้นั้นอันเราควรเจริญ... การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมนี้อันเราเจริญแล้ว.

จบ สูตรที่ ๑

[๘๐๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา เอกนฺต-นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺตีติฯ

[๘๐๑]

เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก[๑] มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา อารทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก[๒] มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา อารทฺโธ เตสํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีติฯ

---

๑. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ เอวมุปริปิฯ
๒. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ เอวมุปริปิฯ

วิราคสูตร

เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อความหน่าย

[๘๐๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว.

จบ สูตรที่ ๒

วิรัทธสูตร

ว่าด้วยผู้ไม่ปรารภและปรารภอริยมรรค

[๘๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งไม่ปรารภแล้ว บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า ไม่ปรารภอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ สติปัฏฐาน ๔ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า ปรารภอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งไม่ปรารภแล้ว บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า ไม่ปรารภอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ สติปัฏฐาน ๔

(๘๐๒)

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สํวตฺตนฺตีติฯ

(๘๐๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา-โทมนสฺสํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติฯ

เหล่านี้ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า ปรารภอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๓

ภาวนาสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐานเพื่อถึงฝั่ง

[๘๐๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่ง จากที่มิใช่ฝั่ง สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่ง จากที่มิใช่ฝั่ง.

จบ สูตรที่ ๔

สติสูตร

ผู้เจริญสติปัฏฐานชื่อว่าผู้มีสติ

[๘๐๓]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่เถิด นี้เป็นอนุศาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย ก็อย่างไรเล่า ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้มีสติ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้มีสติ.

[๘๐๔]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วิทิตา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ วิทิตา วิตกฺกา อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ วิทิตา ปญฺญา[๑] อุปฺปชฺชนฺติ วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติฯ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติฯ

[๘๐๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติฯ

---

๑. ม. ยุ. สญฺญาฯ

[๘๐๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนาอันภิกษุในธรรมวินัยนี้ทราบชัดแล้วย่อมบังเกิดขึ้น ที่ทราบชัดแล้วปรากฏอยู่ ที่ทราบชัดแล้วย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ วิตกอันภิกษุทราบชัดแล้ว ย่อมบังเกิดขึ้น ที่ทราบชัดแล้วปรากฏอยู่ ที่ทราบชัดแล้วย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ปัญญาอันภิกษุทราบชัดแล้วย่อมบังเกิดขึ้น ที่ทราบชัดแล้วปรากฏอยู่ ที่ทราบชัดแล้วย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้อย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ อยู่เถิด นี้เป็นอนุศาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๕

อัญญสูตร

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ หวังผลได้ ๒ อย่าง

[๘๐๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่ได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล พึงหวังผลได้ ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี.

จบ สูตรที่ ๖

[๘๐๖]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรโต โย กายสฺมึ ฉนฺโท โส ปหิยฺยติ ฉนฺทสฺส ปหานาย[1] อมตํ สจฺฉิกตํ โหติฯ

[๘๐๗]

เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส เวทนาสุ เวทนานุปสฺสิโน วิหรโต โย เวทนาสุ ฉนฺโท โส ปหิยฺยติ ฉนฺทสฺส ปหานาย อมตํ สจฺฉิกตํ โหติฯ

[๘๐๘]

จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสิโน วิหรโต โย จิตฺตสฺมึ ฉนฺโท โส ปหิยฺยติ ฉนฺทสฺส ปหานาย อมตํ สจฺฉิกตํ โหติฯ

[๘๐๙]

ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรโต โย ธมฺเมสุ ฉนฺโท โส ปหิยฺยติ ฉนฺทสฺส ปหานาย อมตํ สจฺฉิกตํ โหตีติฯ

---

๑. ม. ปหานาฯ เอวมุปริฯ

ฉันทสูตร

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ชื่อว่าทำให้แจ้งอมตะ

[๘๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ย่อมละความพอใจในกายนั้นได้ เพราะละความพอใจได้ จึงเป็นอันได้ชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

[๘๐๗]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ย่อมละความพอใจในเวทนานั้นได้ เพราะละความพอใจได้ จึงเป็นอันได้ชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

[๘๐๘]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ย่อมละความพอใจในจิตนั้นได้ เพราะละความพอใจได้ จึงเป็นอันได้ชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

[๘๐๙]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ ย่อมละความพอใจในธรรมนั้นได้ เพราะละความพอใจได้ จึงเป็นอันชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

จบ สูตรที่ ๗

[๘๑๐]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส กาเย กายานุปสฺสิโน วิหรโต กาโย ปริญฺญาโต โหติ กายสฺส ปริญฺญาตตฺตา อมตํ สจฺฉิกตํ โหติฯ

[๘๑๑]

เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส เวทนาสุ เวทนานุปสฺสิโน วิหรโต เวทนา ปริญฺญาตา โหติ เวทนานํ ปริญฺญาตตฺตา อมตํ สจฺฉิกตํ โหติฯ

[๘๑๒]

จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสิโน วิหรโต จิตฺตํ ปริญฺญาตํ โหติ จิตฺตสฺส ปริญฺญาตตฺตา อมตํ สจฺฉิกตํ โหติฯ

[๘๑๓]

ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหรโต ธมฺมา ปริญฺญาตา โหนฺติ ธมฺมานํ ปริญฺญาตตฺตา อมตํ สจฺฉิกตํ โหตีติฯ

ปริญญาสูตร

ผู้เจริญสติปัฏฐานชื่อว่าทำให้แจ้งซึ่งอมตะ

[๘๑๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ย่อมกำหนดรู้กายได้ เพราะกำหนดรู้กายได้ จึงเป็นอันชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

[๘๑๑]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ย่อมกำหนดรู้เวทนาได้ เพราะกำหนดรู้เวทนาได้ จึงเป็นอันชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

[๘๑๒]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ย่อมกำหนดรู้จิตได้ เพราะกำหนดรู้จิตได้ จึงเป็นอันชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

[๘๑๓]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ ย่อมกำหนดรู้ธรรมได้ เพราะกำหนดรู้ธรรมได้ จึงเป็นอันชื่อว่ากระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ.

จบ สูตรที่ ๘

(๘๑๔)

จตุนฺนํ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานานํ ภาวนํ เทสิสฺสามิ ตํ สุณาถ ฯ กตมา ภิกฺขเว จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อยํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาติ ฯ

(๘๑๕)

สติปฏฺฐานญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ สติปฏฺฐานภาวนญฺจ สติปฏฺฐานภาวนา-คามินิญฺจ ปฏิปทํ ตํ สุณาถ ฯ กตมญฺจ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานํ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานํ ฯ

(๘๑๖)

กตมา จ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานภาวนา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมุทยธมฺมานุปสฺสี กายสฺมึ วิหรติ วยธมฺมานุปสฺสี กายสฺมึ วิหรติ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี กายสฺมึ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ สมุทยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรติ วยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรติ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี เวทนาสุ วิหรติ ฯ ตถา จิตฺเต ฯ ธมฺเมสุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานภาวนา ฯ

ภาวนาสูตร

การเจริญสติปัฏฐาน ๔

[๘๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เธอทั้งหลายจงฟัง การเจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือการเจริญสติปัฏฐาน ๔.

จบ สูตรที่ ๙

วิภังคสูตร

ปฏิปทาอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน

[๘๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสติปัฏฐาน การเจริญสติปัฏฐาน และปฏิปทาอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ก็สติปัฏฐานเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสติปัฏฐาน.

[๘๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็การเจริญสติปัฏฐานเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกาย พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกาย พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในเวทนา... พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในจิต...

[๘๑๗]

กตมา จ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานภาวนาคามินี ปฏิปทา ฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานภาวนาคามินี ปฏิปทาติ ฯ

อนนุสฺสุตวคฺโค จตุตฺโถ ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

อนนุสฺสุตํ วิราโค จ   วิรทฺโธ ภาวนา สโต
อญฺญํ ฉนฺทํ ปริญฺญาย   ภาวนา วิภงฺเคน เต ทสาติ[๑] ฯ

---

๑. ม. อนนุสฺสุตํ วิราโค วิรทฺโธ ภาวนาสติ อญฺญา ฉนฺทํ ปริญฺญาย ภาวนา วิภงฺเคน จาติ ฯ

พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในธรรม พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในธรรม พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า การเจริญสติปัฏฐาน.

[๘๑๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิปทาอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐานเป็นไฉน? อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ... สัมมาสมาธิ นี้แลเรียกว่า ปฏิปทาอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อนนุสสุตวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อนนุสสุตสูตร ๒. วิราคสูตร
๓. วิรัทธสูตร ๔. ภาวนาสูตร
๕. สติสูตร ๖. อัญญสูตร
๗. ฉันทสูตร ๘. ปริญญาสูตร
๙. ภาวนาสูตร ๑๐. วิภังคสูตร

อมตวคฺโค ปญฺจโม

[๘๑๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ จตูสุ ภิกฺขเว สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา วิหรถ มา โว อมตํ ปนสฺสฯ กตเมสุ จตูสุฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสุ ภิกฺขเว จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา วิหรถ มา โว อมตํ ปนสฺสาติฯ

[๘๑๙]

สาวตฺถีนิทานํฯ จตุนฺนํ ภิกฺขเว สติปฏฺฐานานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทสิสฺสามิ ตํ สุณาถฯ โก จ ภิกฺขเว กายสฺส สมุทโยฯ อาหารสมุทยา กายสฺส สมุทโย อาหารนิโรธา กายสฺส อตฺถงฺคโม ผสฺสสมุทยา เวทนานํ สมุทโย ผสฺสนิโรธา เวทนานํ อตฺถงฺคโม นามรูปสมุทยา จิตฺตสฺส สมุทโย นามรูปนิโรธา จิตฺตสฺส อตฺถงฺคโม มนสิการสมุทยา ธมฺมานํ สมุทโย มนสิการนิโรธา ธมฺมานํ อตฺถงฺคโมติฯ

อมตวรรคที่ ๕

อมตสูตร

ว่าด้วยจิตตั้งมั่นในสติปัฏฐาน

[๘๑๘]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีจิตตั้งมั่นด้วยดีในสติปัฏฐาน ๔ อยู่เถิด อย่ามีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่เลย และอมตะจะพึงมีแก่เธอทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เธอทั้งหลายจงมีจิตตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้เถิด อย่ามีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่เลย และอมตะจะพึงมีแก่เธอทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๑

สมุทยสูตร

ว่าด้วยการเกิดดับแห่งสติปัฏฐาน ๔

[๘๑๙]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความเกิดและความดับแห่งสติปัฏฐาน ๔ เธอทั้งหลายจงฟัง ก็ความเกิดแห่งกายเป็นอย่างไร? ความเกิดแห่งกายย่อมมี เพราะความเกิดแห่งอาหาร ความดับแห่งกายย่อมมี เพราะความดับแห่งอาหาร ความเกิดแห่งเวทนาย่อมมี เพราะความเกิดแห่งผัสสะ ความดับแห่งเวทนาย่อมมี เพราะความดับแห่งผัสสะ ความเกิดแห่งจิตย่อมมี เพราะความเกิดแห่งนามรูป ความดับแห่งจิตย่อมมี เพราะความดับแห่งนามรูป ความเกิดแห่งธรรมย่อมมี เพราะความเกิดแห่งมนสิการ ความดับแห่งธรรมย่อมมี เพราะความดับแห่งมนสิการ.

จบ สูตรที่ ๒

[๘๒๐]

สาวตฺถีนิทานํฯ เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ อุรุเวลายํ วิหรามิ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร อชปาลนิโคฺรเธ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธฯ ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ

[๘๒๑]

เอกายนฺวายํ มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺข-โทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ กาเย วา ภิกฺขุ กายานุปสฺสี วิหเรยฺยฯ เวทนาสุ วา ภิกฺขุ เวทนานุปสฺสี วิหเรยฺยฯ จิตฺเต วา ภิกฺขุ จิตฺตานุปสฺสี วิหเรยฺยฯ ธมฺเมสุ วา ภิกฺขุ ธมฺมานุปสฺสี วิหเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา-โทมนสฺสํฯ เอกายนฺวายํ มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา[๑]ฯ

[๘๒๒]

อถ โข ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหมฺปติ มม เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต มม ปุรโต ปาตุรโหสิฯ อถ โข ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยนาหํ เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา มํ เอตทโวจ

[๘๒๓]

เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุคต เอกายนฺวายํ ภนฺเต มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ กาเย วา ภนฺเต ภิกฺขุ กายานุปสฺสี วิหเรยฺยฯ เวทนาสุ วาฯ จิตฺเต วาฯ ธมฺเมสุ วา ภนฺเต ภิกฺขุ ธมฺมานุปสฺสี วิหเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา-โทมนสฺสํฯ เอกายนฺวายํ ภนฺเต มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติฯ

๑. ม. ยุ. อิติสทฺโท อตฺถิฯ

มัคคสูตร

ว่าด้วยทางเป็นที่ไปอันเอก

[๘๒๐]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งหนึ่ง เมื่อแรกตรัสรู้ เราอยู่ที่ควงไม้อชปาลนิโครธ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในตำบลอุรุเวลา เมื่อเราหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกขึ้นในใจอย่างนี้ว่า :-

[๘๒๑]

ทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุพึงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ทางเป็นที่ไปอันเอกนี้ เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔.

[๘๒๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล ท้าวสหัมบดีพรหมรู้ความปริวิตกในใจของเราด้วยใจ จึงหายตัวจากพรหมโลกมาปรากฏเบื้องหน้าเรา เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมกระทำผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมมือมาทางเราแล้วได้กล่าวว่า :-

[๘๒๓]

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ นั้นเป็นไฉน? ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุพึงพิจารณาเห็นกายในกาย... ในเวทนา... ในจิต... ในธรรม มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔.

[๘๒๔]

อิทมโวจ ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหมฺปติ อิทํ วตฺวา อถาปรํ เอตทโวจ
เอกายนํ ชาติขยนฺตทสฺสี มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี
เอเตน มคฺเคน อตรึสุ[๑] ปุพฺเพ ตริสฺสนฺติ เย จ ตรนฺติ โอฆนฺติฯ

[๘๒๕]

สาวตฺถีนิทานํฯ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติฯ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติฯ

[๘๒๖]

กุสลราสีติ ภิกฺขเว วทมาโน จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน สมฺมา วทมาโน วเทยฺยฯ เกวโล หายํ[๒] ภิกฺขเว กุสลราสิ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี

๑. ม. ตรึสุฯ ยุ. อตํสุฯ
๒. สี. จายํฯ

[๘๒๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท้าวสหัมบดีพรหมได้กล่าวดังนี้แล้ว
ครั้นแล้ว ได้กล่าวนิคมคาถาต่อไปอีกว่า :-
พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นความสิ้นชาติ และที่สุดแห่งชาติ
ทรงอนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล ทรงทราบทางเป็นที่ไปอันเอก
ในกาลก่อนชนทั้งหลาย ข้ามโอฆะได้แล้วด้วยทางนี้
(ในอนาคต) จักข้ามด้วยหนทางนี้
(ในบัดนี้) ก็ข้ามอยู่ด้วยหนทางนี้.

จบ สูตรที่ ๓

สติสูตร

ทรงเตือนภิกษุให้เป็นผู้มีสติ

[๘๒๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติอยู่เถิด นี้เป็นอนุศาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย ก็อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสติ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ในเวทนาอยู่... ในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย อย่างนี้แล ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้มีสติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติอยู่เถิด นี้เป็นอนุศาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๔

กุสลราสิสูตร

ว่าด้วยกองกุศล

[๘๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่ากองกุศลทั้งสิ้น ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่...

วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ กุสลราสีติ ภิกฺขเว วทมาโน อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน สมฺมา วทมาโน วเทยฺยฯ เกวโล หายํ ภิกฺขเว กุสลราสิ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติฯ

[๘๒๗]

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติฯ

[๘๒๘]

ตสฺมา ติห ตฺวํ ภิกฺขุ อาทิเมว วิโสเธหิ กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ โก จาทิ กุสลานํ ธมฺมานํฯ อิธ ตฺวํ ภิกฺขุ ปาฏิโมกฺขสํวรสํวุโต วิหราหิ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขสฺสุ สิกฺขาปเทสุฯ

[๘๒๙]

ยโต โข ตฺวํ ภิกฺขุ ปาฏิโมกฺขสํวรสํวุโต วิหริสฺสสิ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขสฺสุ[๑] สิกฺขาปเทสุ ตโต ตฺวํ ภิกฺขเว สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวยฺยาสิฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ตฺวํ ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ยโต โข ตฺวํ ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวสฺสสิ ตโต ตุยฺหํ ภิกฺขุ ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคมิสฺสติ วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ โน ปริหานีติฯ

---

๑. ยุ. สิกฺขิสฺสสิฯ

ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองกุศลจะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่ากองกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔.

จบ สูตรที่ ๕

ปาฏิโมกขสูตร

ว่าด้วยปาฏิโมกขสังวร

[๘๒๗]

ครั้งนั้น พระภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะพึงเป็นผู้ผู้เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่เถิด.

[๘๒๘]

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอจงชำระเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์เสียก่อน ก็อะไรเป็นเบื้องต้นของกุศลธรรม? เธอจงสำรวมในปาฏิโมกขสังวร จงถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร เห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย.

[๘๒๙]

ดูกรภิกษุ เมื่อใดแล เธอจักสำรวมในปาฏิโมกขสังวร จักถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร เห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เมื่อนั้น เธออาศัยศีลดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุ เธอจงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ในเวทนาอยู่... ในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อใด เธออาศัยศีลดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมได้ทีเดียวตลอดคืนหรือวันที่จักมาถึง ไม่มีความเสื่อม.

[๘๓๐]

อถ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข โส ภิกฺขุ เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต น จิรสฺเสว ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติฯ

[๘๓๑]

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา ฯเปฯ สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติฯ

[๘๓๒]

ตสฺมา ติห ตฺวํ ภิกฺขุ อาทิเมว วิโสเธหิ กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ โก จาทิ กุสลานํ ธมฺมานํฯ อิธ ตฺวํ ภิกฺขุ กายทุจฺจริตํ ปหาย กายสุจริตํ ภาเวสฺสสิ วจีทุจฺจริตํ ปหาย วจีสุจริตํ ภาเวสฺสสิ มโนทุจฺจริตํ ปหาย มโนสุจริตํ ภาเวสฺสสิฯ

[๘๓๓]

ยโต โข ตฺวํ ภิกฺขุ กายทุจฺจริตํ ปหาย กายสุจริตํ ภาเวสฺสสิ วจีทุจฺจริตํ ปหาย วจีสุจริตํ ภาเวสฺสสิ มโนทุจฺจริตํ ปหาย มโนสุจริตํ ภาเวสฺสสิ ตโต ตฺวํ ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวยฺยาสิฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ตฺวํ ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหราหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ยโต โข ตฺวํ ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวสฺสสิ ตโต ตุยฺหํ ภิกฺขุ ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคมิสฺสติ วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา กุสเลสุ ธมฺเมสุ โน ปริหานีติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติฯ

〔๘๓๐〕

ครั้งนั้นแล ภิกษุนั้น ชื่นชม อนุโมทนา พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค แล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ภิกษุนั้นเป็นผู้ผู้เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนัก ก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็แลภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๖

ทุจริตสูตร

ว่าทุจริต-สุจริต

〔๘๓๑〕

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะพึงเป็นผู้ผู้เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่เถิด.

〔๘๓๒〕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอจงชำระเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์เสียก่อน ก็อะไรเป็นเบื้องต้นของกุศลธรรม? เธอจักละกายทุจริตเจริญกายสุจริต จักละวจีทุจริตเจริญวจีสุจริต จักละมโนทุจริตเจริญมโนสุจริต.

〔๘๓๓〕

ดูกรภิกษุ เมื่อใดแล เธอจักละกายทุจริตเจริญกายสุจริต จักละวจีทุจริตเจริญวจีสุจริต จักละมโนทุจริตเจริญมโนสุจริต เมื่อนั้น เธอพึงอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้วเจริญสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? เธอจงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ในเวทนาอยู่ ในจิตอยู่... จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อใดแล เธอจักอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมได้ทีเดียว ตลอดคืนหรือวันที่จักมาถึง ไม่มีความเสื่อมเลย ฯลฯ

ก็แล ภิกษุรูปนั้น เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๗

(๘๓๔)

เย ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต โว ภิกฺขเว จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพาติ ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เย ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต โว ภิกฺขเว อิเมสํ จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพาติ ฯ

(๘๓๕)

ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เวทนา ฯ กตมา ติสฺโส ฯ สุขา เวทนา ทุกฺขา เวทนา อทุกฺขมสุขา เวทนา ฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เวทนา ฯ

(๘๓๖)

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญาย จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาเวตพฺพา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาเวตพฺพาติ ฯ

มิตตสูตร

การชักชวนให้เจริญสติปัฏฐาน

[๘๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์ชนเหล่าใด และชนเหล่าใดพึงสำคัญถ้อยคำที่ควรฟัง ชนเหล่านั้นจะเป็นมิตร อมาตย์ ญาติหรือสาโลหิตก็ตาม เธอทั้งหลาย พึงชักชวน ชักนำ ให้ตั้งอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์ชนเหล่าใด และชนเหล่าใดพึงสำคัญถ้อยคำที่ควรฟัง ชนเหล่านั้นจะเป็นมิตร อมาตย์ ญาติหรือสาโลหิตก็ตาม เธอทั้งหลาย พึงชักชวน ชักนำ ให้ตั้งอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๘

เวทนาสูตร

เวทนา ๓

[๘๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน? คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้แล.

[๘๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อกำหนดรู้เวทนา ๓ ประการนี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ เพื่อกำหนดรู้เวทนา ๓ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๙

〔๘๓๗〕

ตโยเม ภิกฺขเว อาสวา ฯ กตเม ตโย ฯ กามาสโว ภวาสโว อวิชฺชาสโว ฯ อิเม โข ภิกฺขเว ตโย อาสวา ฯ

〔๘๓๘〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณนฺนํ อาสวานํ ปหานาย จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาเวตพฺพา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณนฺนํ อาสวานํ ปหานาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาเวตพฺพาติ ฯ

อมตวคฺโค ปญฺจโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

อมตํ สมุทโย มคฺโค สโต[๑] กุสลราสิ จ
ปาฏิโมกฺขํ ทุจฺจริตํ มิตฺตา[๒] เวทนา อาสเวน จาติ ฯ

๑. ม. สติ ฯ
๒. ม. มิตฺตเวทนา ฯ

อาสวสูตร

อาสวะ ๓

[๘๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน? คือกามาสวะ ๑ ภวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้แล.

[๘๓๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละอาสวะ ๓ ประการนี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ เพื่อละอาสวะ ๓ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อมตวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อมตสูตร	๒. สมุทยสูตร
๓. มัคคสูตร	๔. สติสูตร
๕. กุสลราสิสูตร	๖. ปาฏิโมกขสูตร
๗. ทุจริตสูตร	๘. มิตตสูตร
๙. เวทนาสูตร	๑๐. อาสวสูตร

สติปฏฺฐานสํยุตฺตสฺส คงฺคาทิเปยฺยาโล ฉฏฺโฐ

(๘๓๙)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

(๘๔๐)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา-โทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯเปฯ

(๘๔๑)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

(๘๔๒)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาเวตพฺพา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาเวตพฺพาติ ฯ (ยถา มคฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาริตํ เอวํ สติปฏฺฐานสํยุตฺตํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

คังคาทิเปยยาล แห่งสติปัฏฐานสังยุตที่ ๖

ว่าด้วยผลของการเจริญสติปัฏฐาน ๔

[๘๓๙]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ เมื่อกระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ ก็เป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๘๔๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ เมื่อกระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ อย่างไร จึงจะเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ เมื่อกระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ อย่างนี้แล จึงจะเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฯลฯ.[๑]

[๘๔๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ เหล่านี้ สังโยชน์ ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ ๑ อรูปราคะ ๑ มานะ ๑ อุทธัจจะ ๑ อวิชชา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ เหล่านี้แล.

[๘๔๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ เหล่านี้แล สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องสูง ๕ เหล่านี้แล

(สติปัฏฐานสังยุต พึงให้พิสดารเหมือนมัคคสังยุต).

๑.พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

ฉ ปาจีนโต นินฺนา ฉ นินฺนา จ สมุทฺทโต
เอเต เทฺว ฉ ทฺวาทส โหนฺติ วคฺโค เตน ปวุจฺจติ[๑]ฯ

สติปฏฺฐานสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

๑. ม. อิติสทฺโท อตฺถิ ฯ

แม่น้ำทั้งหกไหลไปสู่ทิศปราจีน
แม่น้ำทั้งหกไหลไปสู่สมุทรทั้งสองอย่าง ๆ ละ ๖
รวมเป็น ๑๒ เพราะเหตุนั้น จึงเรียกว่าวรรค.

จบ สติปัฏฐานสังยุต

อินฺทฺริยสํยุตฺตํ

สุทฺธกวคฺโค ปฐโม

〔๘๔๓〕

สาวตฺถีนิทานํ ฯ ตตฺร โข ภควา เอตทโวจ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติ ฯ

〔๘๔๔〕

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ (สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ)[๑] อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

---

๑. ม. อิทํ ปาฐทฺวยํ น ทิสฺสติ ฯ

๔. อินทริยสังยุต

สุทธิกวรรคที่ ๑

สุทธิกสูตร

อินทรีย์ ๕

[๘๔๓]

สาวัตถีนิทาน. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

โสตาสูตรที่ ๑

รู้คุณโทษของอินทรีย์ ๕ เป็นพระโสดาบัน

[๘๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่ง (ความเกิด ความดับ) คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามเป็นจริง เมื่อนั้น เราเรียกอริยสาวกนี้ว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๒

[๘๔๕]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ วีริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ

[๘๔๖]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ วีริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ[๑] อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ[๒] อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญาวิมุตฺโตติฯ

---

๑. ม. ยุ. อริยสาวโกฯ
๒. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติฯ

โสตาสูตรที่ ๒

รู้ความเกิดดับของอินทรีย์ ๕ เป็นพระโสดาบัน

[๘๔๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? ฯลฯ เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออก... เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในกาลเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๓

อรหันตสูตรที่ ๑

รู้ความเกิดดับของอินทรีย์ ๕ เป็นพระอรหันต์

[๘๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ เมื่อใดแล ภิกษุรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริงแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น เราเรียกภิกษุนั้นว่า เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว บรรลุประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นสังโยชน์ที่จะนำไปสู่ภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๔

[๘๔๗]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญาวิมุตฺโตติ ฯ

[๘๔๘]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ ฯ นเม เต ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ[๑] วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ ฯ

[๘๔๙]

เย จ โข เต[๒] ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติ ฯ เต โขเม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺฐเจว[๓] ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺชวิหรนฺตีติ ฯ

๑. ม. ยุ. พฺรหฺมญฺญตฺถํ ฯ เอวมุปริ ฯ
๒. ม. ยุ. เกจิ ฯ
๓. ทิฏฺเฐว *-ผู้รวบรวม*

อรหันตสูตรที่ ๒

รู้ความเกิดดับของอินทรีย์ ๕ เป็นพระอรหันต์

[๘๔๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ เมื่อใดแล ภิกษุรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริงแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น เราเรียกภิกษุนั้นว่า พระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว บรรลุประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นสังโยชน์ที่จะนำไปสู่ภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๕

สมณพราหมณสูตรที่ ๑

ผู้ไม่รู้ความเกิดดับของอินทรีย์ ๕ ไม่นับว่าเป็นสมณะหรือพราหมณ์

[๘๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ ก็สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไม่รู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น เราไม่นับว่าเป็นสมณะในพวกสมณะ หรือเป็นพราหมณ์ในพวกพราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นยังไม่กระทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือของความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๘๔๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เรานับว่าเป็นสมณะในพวกสมณะ หรือเป็นพราหมณ์ในพวกพราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นกระทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะและของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๖

[๘๕๐]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สทฺธินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ สทฺธินฺทฺริยสมุทยํ นปฺปชานนฺติ สทฺธินฺทฺริยนิโรธํ นปฺปชานนฺติ สทฺธินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ วิริยินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ สตินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติฯ สมาธินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติฯ ปญฺญินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ ปญฺญินฺทฺริยสมุทยํ นปฺปชานนฺติ ปญฺญินฺทฺริยนิโรธํ นปฺปชานนฺติ ปญฺญินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ นปฺปชานนฺติฯ นเม เต ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ

[๘๕๑]

เย หิ[๑] เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สทฺธินฺทฺริยํ ปชานนฺติ สทฺธินฺทฺริยสมุทยํ ปชานนฺติ สทฺธินฺทฺริยนิโรธํ ปชานนฺติ สทฺธินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ ปชานนฺติ วิริยินฺทฺริยํ ปชานนฺติ วิริยินฺทฺริยสมุทยํ ปชานนฺติ วิริยินฺทฺริยนิโรธํ ปชานนฺติ วิริยินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ ปชานนฺติ สตินฺทฺริยํ ปชานนฺติฯ สมาธินฺทฺริยํ ปชานนฺติฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ปชานนฺติ ปญฺญินฺทฺริยสมุทยํ ปชานนฺติ ปญฺญินฺทฺริยนิโรธํ ปชานนฺติ ปญฺญินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ ปชานนฺติฯ เต โขเม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ จ พฺราหฺมญฺญตฺถํ จ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติฯ

---
๑. ม. จ โขฯ

สมณพราหมณสูตรที่ ๒

ผู้รู้ชัดถึงความเกิดของอินทรีย์ ๕ นับว่าเป็นสมณพราหมณ์

[๘๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้ชัดซึ่งสัทธินทรีย์ ความเกิดแห่งสัทธินทรีย์ ความดับแห่งสัทธินทรีย์ และปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสัทธินทรีย์ ไม่รู้ชัดซึ่งวิริยินทรีย์ ฯลฯ สตินทรีย์ ฯลฯ สมาธินทรีย์ ฯลฯ ไม่รู้ชัดซึ่งปัญญินทรีย์ ความเกิดแห่งปัญญินทรีย์ ความดับแห่งปัญญินทรีย์ และปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งปัญญินทรีย์ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราไม่นับว่าเป็นสมณะในพวกสมณะ หรือเป็นพราหมณ์ในพวกพราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นยังไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๘๕๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ชัดซึ่งสัทธินทรีย์ ความเกิดแห่งสัทธินทรีย์ ความดับแห่งสัทธินทรีย์ และปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสัทธินทรีย์ รู้ชัดซึ่งวิริยินทรีย์... สตินทรีย์... สมาธินทรีย์ .. รู้ชัดซึ่งปัญญินทรีย์ ความเกิดแห่งปัญญินทรีย์ ความดับแห่งปัญญินทรีย์ และปฏิปทาให้ถึงความดับแห่งปัญญินทรีย์ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น เรานับว่าเป็นสมณะในพวกสมณะ หรือเป็นพราหมณ์ในพวกพราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นกระทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะและของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๗

[๘๕๒]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ

[๘๕๓]

กตฺถ จ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ จตูสุ โสตาปตฺติยงฺเคสุ เอตฺถ สทฺธินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ

[๘๕๔]

กตฺถ จ ภกฺขเว[๑] วิริยินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ จตูสุ สมฺมปฺปธาเนสุ เอตฺถ วิริยินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ

[๘๕๕]

กตฺถ จ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ เอตฺถ สตินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ

[๘๕๖]

กตฺถ จ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ จตูสุ ฌาเนสุ เอตฺถ สมาธินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ

[๘๕๗]

กตฺถ จ ภิกฺขเว ปญฺญินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ จตูสุ อริยสจฺเจสุ เอตฺถ ปญฺญินฺทฺริยํ ทฏฺฐพฺพํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติฯ

---

๑. ภิกฺขเว *-ผู้รวบรวม*

ทัฏฐัพพสูตร

ว่าด้วยการเห็นอินทรีย์ ๕ ในธรรมต่าง ๆ

[๘๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์.

[๘๕๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็จะพึงเห็นสัทธินทรีย์ ในธรรมไหนเล่า? ในโสตาปัตติยังคะ ๔ พึงเห็นสัทธินทรีย์ในธรรมนี้.

[๘๕๔]

ก็จะพึงเห็นวิริยินทรีย์ ในธรรมไหนเล่า? ในสัมมัปปธาน ๔ พึงเห็นวิริยินทรีย์ในธรรมนี้.

[๘๕๕]

ก็จะพึงเห็นสตินทรีย์ ในธรรมไหนเล่า? ในสติปัฏฐาน ๔ พึงเห็นสตินทรีย์ในธรรมนี้.

[๘๕๖]

ก็จะพึงเห็นสมาธินทรีย์ ในธรรมไหนเล่า? ในฌาน ๔ พึงเห็นสมาธินทรีย์ในธรรมนี้.

[๘๕๗]

ก็จะพึงเห็นปัญญินทรีย์ ในธรรมไหนเล่า? ในอริยสัจ ๔ พึงเห็นปัญญินทรีย์ในธรรมนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

[๘๕๘]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ

[๘๕๙]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก สทฺโธ โหติ สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํฯ

[๘๖๐]

กตมญฺจ ภิกฺขเว วีริยินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว วีริยินฺทฺริยํฯ

[๘๖๑]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก สติมา โหติ ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต จิรกตํปิ จิรภาสิตํปิ สริตา อนุสฺสริตาฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยํฯ

[๘๖๒]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยํฯ

[๘๖๓]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติฯ

วิภังคสูตรที่ ๑

ความหมายของอินทรีย์ ๕

〔๘๕๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์.

〔๘๕๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เอง โดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เรียกว่า สัทธินทรีย์.

〔๘๖๐〕

ก็วิริยินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า วิริยินทรีย์.

〔๘๖๑〕

ก็สตินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาตัวอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งกิจที่กระทำและคำที่พูดแม้นานได้ นี้แลเรียกว่า สตินทรีย์.

〔๘๖๒〕

ก็สมาธินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำซึ่งนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้แลเรียกว่า สมาธินทรีย์.

〔๘๖๓〕

ก็ปัญญินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องกำหนดความเกิดความดับ อันประเสริฐ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เรียกว่า ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

[๘๖๔]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ

[๘๖๕]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก สทฺโธ โหติ สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํฯ

[๘๖๖]

กตมญฺจ ภิกฺขเว วีริยินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ โส อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว วีริยินฺทฺริยํฯ

[๘๖๗]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก สติมา โหติ ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต จิรกตํปิ จิรภาสิตํปิ สริตา อนุสฺสริตาฯ โส กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา โทมนสฺสํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยํฯ

วิภังคสูตรที่ ๒

ว่าด้วยหน้าที่ของอินทรีย์ ๕

[๘๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์.

[๘๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์... เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เรียกว่า สัทธินทรีย์.

[๘๖๖]

ก็วิริยินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย อริยสาวกนั้น ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้มั่น เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่บังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมที่ยังไม่บังเกิดขึ้น เพื่อความถึงพร้อม เพื่อความไม่หลงลืม เพื่อความเจริญยิ่งขึ้น เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า วิริยินทรีย์.

[๘๖๗]

ก็สตินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติเครื่องรักษาตัวอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งกิจที่กระทำและคำพูดแม้นานได้ อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย นี้เรียกว่า สตินทรีย์.

[๘๖๘]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํฯ โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยํฯ

[๘๖๙]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก ปญฺญวา โหติ อุทย-ตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ โส อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติฯ

สุทฺธิกวคฺโค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สุทฺธิกญฺเจว เทฺว โสตา อรหนฺตา อปเร เทฺว
สมณพฺราหฺมณา ทฏฺฐพฺพํ วิภงฺเค อปเร ทุเวติฯ

[๘๖๘]

ก็สมาธินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต อริยสาวกนั้น สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก วิจาร มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอก ผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เธอบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ และดับโทมนัสโสมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ นี้เรียกว่า สมาธินทรีย์.

[๘๖๙]

ก็ปัญญินทรีย์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องกำหนดความเกิดความดับ อันประเสริฐ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ อริยสาวกนั้นย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สุทธิกวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุทธิกสูตร
๒. โสตาสูตรที่ ๑
๓. โสตาสูตรที่ ๒
๔. อรหันตสูตรที่ ๑
๕. อรหันตสูตรที่ ๒
๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๑
๗. สมณพราหมณสูตรที่ ๒
๘. ทัฏฐัพพสูตร
๙. วิภังคสูตรที่ ๑
๑๐. วิภังคสูตรที่ ๒

มุทุตรวคฺโค ทุติโย

[๘๗๐]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ

[๘๗๑]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก สทฺโธ โหติ สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํฯ

[๘๗๒]

กตมญฺจ ภิกฺขเว วิริยินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน อารพฺภ วิริยํ ปฏิลภติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว วิริยินฺทฺริยํฯ

[๘๗๓]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน อารพฺภ สตึ ปฏิลภติฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สตินฺทฺริยํฯ

[๘๗๔]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมาธินฺทฺริยํฯ

[๘๗๕]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติฯ

มุทุตวรรคที่ ๒

ปฏิลาภสูตร

ว่าด้วยอินทรีย์ ๕

[๘๗๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์.

[๘๗๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธินทรีย์เป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์... เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เรียกว่า สัทธินทรีย์.

[๘๗๒]

ก็วิริยินทรีย์เป็นไฉน? อริยสาวกปรารภสัมมัปปธาน ๔ ย่อมได้ความเพียร นี้เรียกว่า วิริยินทรีย์.

[๘๗๓]

ก็สตินทรีย์เป็นไฉน? อริยสาวกปรารภสติปัฏฐาน ๔ ย่อมได้สติ นี้เรียกว่า สตินทรีย์.

[๘๗๔]

ก็สมาธินทรีย์เป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ยึดหน่วงนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า สมาธินทรีย์.

[๘๗๕]

ก็ปัญญินทรีย์เป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องกำหนดความเกิดและความดับ อันประเสริฐ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เรียกว่า ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

[๘๗๖]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

[๘๗๗]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ ธมฺมานุสารี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สทฺธานุสารี โหตีติฯ

[๘๗๘]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

[๘๗๙]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ ธมฺมานุสารี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สทฺธานุสารี โหติฯ อิติ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยเวมตฺตตา ผลเวมตฺตตา โหติ ผลเวมตฺตตา ปุคฺคลเวมตฺตตาติฯ

สังขิตตสูตรที่ ๑

ความเป็นพระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ

[๘๗๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๘๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นพระอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์ เป็นพระสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามี เป็นพระโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระสกทาคามี เป็นพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบัน เป็นพระโสดาบันผู้สัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี.

จบ สูตรที่ ๒

สังขิตตสูตรที่ ๒

ความต่างแห่งผลเพราะความต่างแห่งอินทรีย์

[๘๗๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์[๑] อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๘๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นพระอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์ เป็นพระสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามี เป็นพระโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระสกทาคามี เป็นพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบัน เป็นพระโสดาบันผู้สัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี ดังพรรณนามาฉะนี้ ความต่างแห่งผลย่อมมีได้ เพราะความต่างแห่งอินทรีย์ ความต่างแห่งบุคคลย่อมมีได้ เพราะความต่างแห่งผล.

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. ข้อสังเกต : ประโยค “อินทรีย์” เกินมา ๑ ประโยค *-ผู้รวบรวม*

[๘๘๐]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

[๘๘๑]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ ธมฺมานุสารี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สทฺธานุสารี โหติฯ อิติ โข ภิกฺขเว ปริปูรํ ปริปูรการี อาราเธติ ปเทสํ ปเทสการี อาราเธติฯ อวญฺฌานิเตฺววาหํ ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ[๑] วทามีติฯ

[๘๘๒]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

[๘๘๓]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามี ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ ธมฺมานุสารี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สทฺธานุสารี โหตีติฯ

---

๑. ม. ปญฺจินฺทฺริยานีติฯ เอวมุปริฯ

สังขิตตสูตรที่ ๓

อินทรีย์ ๕ ไม่เป็นหมัน

[๘๘๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๘๘๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นพระอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์... เป็นพระโสดาบันผู้สัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี ดังพรรณนามาฉะนี้แล บุคคลผู้บำเพ็ญอรหัตมรรคให้บริบูรณ์ ย่อมได้ชมอรหัตผล บุคคลผู้บำเพ็ญมรรค ๓ ที่เหลือให้บริบูรณ์ ย่อมได้ชมผลทั้ง ๓ เรากล่าวอินทรีย์ ๕ ว่าไม่เป็นหมันเลย.

จบ สูตรที่ ๔

วิตถารสูตรที่ ๑

ความเป็นพระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ

[๘๘๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๘๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์ เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้มีอสังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้สสังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามีผู้อสังขารปรินิพพายี เป็นอนาคามีผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้สสังขาร-ปรินิพพายี เป็นพระสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามี

[๘๘๔]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

[๘๘๕]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามี ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ ธมฺมานุสารี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สทฺธานุสารี โหติฯ อิติ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยเวมตฺตตา ผลเวมตฺตตา โหติ ผลเวมตฺตตา ปุคฺคลเวมตฺตตาติ[๑]ฯ

[๘๘๖]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

---

๑. ม. ปุคฺคลเวมตฺตตา โหตีติฯ ยุ. ... โหติฯ

ผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เป็นพระโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระสกทาคามี เป็นพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบัน เป็นพระโสดาบันผู้สัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี.

จบ สูตรที่ ๕

วิตถารสูตรที่ ๒

ความต่างแห่งผลเพราะความต่างแห่งอินทรีย์

[๘๘๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๘๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์... เป็นพระโสดาบันผู้สัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี ดังพรรณนามาฉะนี้ ความต่างแห่งผลย่อมมีได้ เพราะความต่างแห่งอินทรีย์ ความต่างแห่งบุคคลย่อมมีได้ เพราะความต่างแห่งผล.

จบ สูตรที่ ๖

วิตถารสูตรที่ ๓

อินทรีย์ ๕ ไม่เป็นหมัน

[๘๘๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการ.

[๘๘๗]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามี ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ ธมฺมานุสารี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สทฺธานุสารี โหติฯ อิติ โข ภิกฺขเว ปริปูรํ ปริปูรการี อาราเธติ ปเทสํ ปเทสการี อาราเธติฯ อวญฺฌานิเตฺววาหํ ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ วทามีติฯ

[๘๘๘]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

[๘๘๙]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ สกทคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โหติฯ ยสฺส โข ภิกฺขเว อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ นตฺถิ ตมหํ พาหิโร ปุถุชฺชนปกฺเขฏฺฐิโตติ วทามีติฯ

[๘๘๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ทั้ง ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์... เป็นพระโสดาบันผู้สัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี ดังพรรณนามาฉะนี้แล บุคคลผู้บำเพ็ญอรหัตมรรคให้บริบูรณ์ ย่อมได้ชมอรหัตผล บุคคลผู้บำเพ็ญมรรค ๓ ที่เหลือให้บริบูรณ์ ย่อมได้ชมผลทั้ง ๓ เรากล่าวอินทรีย์ ๕ ว่าไม่เป็นหมันเลย.

จบ สูตรที่ ๗

ปฏิปันนสูตร

ผู้ปฏิบัติอินทรีย์ ๕

[๘๘๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๘๘๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์ เป็นอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทร[๑]ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามี เป็นพระสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระสกทาคามี เป็นพระโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ไม่มีแก่ผู้ใดเสียเลยโดยประการทั้งปวง เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนภายนอก ตั้งอยู่ในฝ่ายปุถุชน.

จบ สูตรที่ ๘

---

๑. อินทรีย์ *-ผู้รวบรวม*

〔๘๙๐〕

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ อินฺทฺริยสมฺปนฺโน อินฺทฺริยสมฺปนฺโนติ ภนฺเต วุจฺจติ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต อินฺทฺริยสมฺปนฺโน โหตีติฯ

〔๘๙๑〕

อิธ ภิกฺขุ ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ วิริยินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ สตินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ สมาธินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึฯ เอตฺตาวตา โข ภิกฺขุ ภิกฺขุ อินฺทฺริยสมฺปนฺโน โหตีติฯ

〔๘๙๒〕

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ

〔๘๙๓〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ

มุทุตรวคฺโค ทุติโยฯ

อุปสมสูตร

ว่าด้วยผู้พร้อมด้วยอินทรีย์ ๕

[๘๙๐]

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยอินทรีย์อื่นๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าใดหนอ ภิกษุจึงชื่อว่า เป็นผู้พร้อมด้วยอินทรีย์ ?

[๘๙๑]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ อันให้ความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ ดูกรภิกษุ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ภิกษุจึงชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอินทรีย์.

จบ สูตรที่ ๙

อาสวักขยสูตร

ผลของการปฏิบัติอินทรีย์ ๕

[๘๙๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๘๙๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ภิกษุจึงกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ มุทุตวรรคที่ ๒

ตสฺสุทฺทานํ

ปฏิลาโภ จ[๑] ตโย สงฺขิตฺตา[๒] วิตฺถารา[๓] อปเร ตโย
ปฏิปนฺโน จุปสโม[๔] อาสวานํ ขโย จิเมติฯ

๑. ม. จสทฺโท นตฺถิฯ
๒. โป. สพฺพสงฺขิตฺตาฯ
๓. โป. วิตฺถาเรน ...ฯ
๔. ม. ... จ สมฺปนฺโน ทสมํ อาสวกฺขยนฺติฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฏิลาภสูตร
๒. สังขิตตสูตรที่ ๑
๓. สังขิตตสูตรที่ ๒
๔. สังขิตตสูตรที่ ๓
๕. วิตถารสูตรที่ ๑
๖. วิตถารสูตรที่ ๒
๗. วิตถารสูตรที่ ๓
๘. ปฏิปันนสูตร
๙. อุปสมสูตร
๑๐. อาสวักขยสูตร

ฉฬินฺทฺริยวคฺโค ตติโย

[๘๙๔]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ

[๘๙๕]

ยาวกีวญฺจาหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ น อพฺภญฺญาสึฯ เนว ตาวาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ[๑] ปจฺจญฺญาสึฯ

[๘๙๖]

ยโต จ ขฺวาหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ อถาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ อกุปฺปา เม วิมุตฺติ[๒] อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวติฯ

[๘๙๗]

ตีณีมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ตีณิฯ อิตฺถินฺทฺริยํ ปุริสินฺทฺริยํ ชีวิตินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ อินฺทฺริยานีติฯ

---

๑. ม. ยุ. อภิสมฺพุทฺโธติฯ เอวมุปริฯ
๒. ยุ. เจโตวิมุตฺติฯ เอวมุปริฯ

ฉฬินทริยวรรคที่ ๓

ปุนัพภวสูตร

อินทรีย์ ๕

[๘๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์.

[๘๙๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้ทั่วถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง เพียงใด เราก็ยังไม่ปฏิญาณตนว่า ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น.

[๘๙๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด เรารู้ทั่วถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น เราปฏิญาณตนว่า ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ก็แล ญาณทัสสนะได้บังเกิดขึ้นแก่เราว่า วิมุติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติมีในที่สุด บัดนี้ ความเกิดอีกไม่มี.

จบ สูตรที่ ๑

ชีวิตินทริยสูตร

อินทรีย์ ๓

[๘๙๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน? คือ อิตถินทรีย์ ๑ ปุริสินทรีย์ ๑ ชีวิตินทรีย์ ๑ อินทรีย์ ๓ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

[๘๙๘]

ตีณิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ตีณิ ฯ อนญฺญาตญฺญสฺสามีตินฺทฺริยํ อญฺญินฺทฺริยํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ อินฺทฺริยานีติ ฯ

[๘๙๙]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ฯ

[๙๐๐]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหํ โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ ตโต มุทุตเรหิ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามี ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ ตโต มุทุตเรหิ เอกพีชี โหติ ตโต มุทุตเรหิ โกลงฺโกโล โหติ ตโต มุทุตเรหิ สตฺตกฺขตฺตุํปรโม โหติ ตโต มุทุตเรหิ ธมฺมานุสารี โหติ ตโต มุทุตเรหิ สทฺธานุสารี โหตีติ ฯ

อัญญาตาวินทริยสูตร

อินทรีย์ ๓ อีกอย่างหนึ่ง

[๘๙๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน? คือ อนัญญาตัญญัสสามีตินทรีย์ ๑ อัญญินทรีย์ ๑ อัญญาตาวินทรีย์ ๑ อินทรีย์ ๓ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๓

เอกาภิญญาสูตร

ความเป็นพระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ

[๘๙๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

[๙๐๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นพระอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์ เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้สสังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามีผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้สสังขารปรินิพพายี เป็นพระสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เป็นพระโสดาบันผู้เอกพิชี[๑] เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระสกทาคามี เป็นพระโสดาบันผู้โกลังโกละ เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้เอกพิชี เป็นพระโสดาบันผู้สัตตักขัตตุปรมะ เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้โกลังโกละ เป็นพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าพระโสดาบันผู้สัตตักขัตตุปรมะ เป็นพระโสดาบันผู้สัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระโสดาบันผู้ธัมมานุสารี.

จบ สูตรที่ ๔

---

๑. ข้อสังเกต : ในบาลี คือ "เอกพีชี" *-ผู้รวบรวม*

[๙๐๑]

ฉยิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ฉฯ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ฉ อินฺทฺริยานีติฯ

[๙๐๒]

ฉยิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ฉฯ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํฯ

[๙๐๓]

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ

[๙๐๔]

ฉยิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ฉฯ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํฯ

สุทธกสูตร

อินทรีย์ ๖

[๙๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นไฉน? คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสตินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ มนินทรีย์ ๑ นี้แล อินทรีย์ ๖ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

โสตาปันนสูตร

การรู้อินทรีย์ ๖ ของพระโสดาบัน

[๙๐๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นไฉน? คือ จักขุนทรีย์...มนินทรีย์.

[๙๐๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด อริยสาวกรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายอันเป็นเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น เราเรียกอริยสาวกนี้ว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๖

อรหันตสูตรที่ ๑

การรู้อินทรีย์ ๖ ของพระอรหันต์

[๙๐๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นไฉน? คือ จักขุนทรีย์...มนินทรีย์.

[๙๐๕]

ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญาวิมุตฺโตติฯ

[๙๐๖]

ฉยิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ฉฯ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํฯ

[๙๐๗]

ยาวกีวญฺจาหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ น อพฺภญฺญาสึฯ เนว ตาวาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ ปจฺจญฺญาสึฯ

[๙๐๘]

ยโต จ ขฺวาหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ อถาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ อกุปฺปา เม วิมุตฺติ อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติฯ

[๙๐๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภิกษุรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ตามความเป็นจริงแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว บรรลุประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นสังโยชน์ที่จะนำไปสู่ภพ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๗

อรหันตสูตรที่ ๒

การรู้อินทรีย์ ๖ ของพระพุทธเจ้า

[๙๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นไฉน? คือ จักขุนทรีย์...มนินทรีย์.

[๙๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้ทั่วถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ตามความเป็นจริง เพียงใด เราก็ยังไม่ปฏิญาณตนว่า ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น.

[๙๐๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด เรารู้ทั่วถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณตนว่า ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ก็แหละญาณทัสสนะได้บังเกิดขึ้นแก่เราว่า วิมุติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติมีในที่สุด บัดนี้ความเกิดอีกไม่มี.

จบ สูตรที่ ๘

[๙๐๙]

ฉยิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ฉ ฯ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํ ฯ

[๙๑๐]

เย หิ[๑] เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ ฯ นเม เต ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ ฯ

[๙๑๑]

เย หิ[๒] เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติ ฯ เต โขเม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ ฯ

[๙๑๒]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา จกฺขุนฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ จกฺขุนฺทฺริยสมุทยํ นปฺปชานนฺติ จกฺขุนฺทฺริยนิโรธํ นปฺปชานนฺติ จกฺขุนฺทฺริยนิโรธ-คามินีปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ มนินฺทฺริยสมุทยํ นปฺปชานนฺติ มนินฺทฺริยนิโรธํ นปฺปชานนฺติ มนินฺทฺริย-นิโรธคามินีปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ ฯ นเม เต ภิกฺขเว ฯเปฯ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ ฯ

๑. โป. หิสทฺโท นตฺถิ ฯ
๒. โป. ม. เย จ โข ฯ

สมณพราหมณสูตรที่ ๑

ว่าด้วยอินทรีย์ ๖

[๙๐๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นไฉน? คือ จักขุนทรีย์...มนินทรีย์.

[๙๑๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราไม่นับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะหรือของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๙๑๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เรานับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะและของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๘

สมณพราหมณสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการรู้อินทรีย์ ๖

[๙๑๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้ชัดซึ่งจักขุนทรีย์ ความเกิดแห่งจักขุนทรีย์ ความดับแห่งจักขุนทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งจักขุนทรีย์ ไม่รู้ชัดซึ่งโสตินทรีย์... ฆานินทรีย์... ชิวหินทรีย์... กายินทรีย์... มนินทรีย์ ความเกิดแห่งมนินทรีย์ ความดับแห่งมนินทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งมนินทรีย์ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราไม่นับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้น ไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะหรือของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๙๑๓]

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา จกฺขุนฺทฺริยํ ปชานนฺติ จกฺขุนฺทฺริยสมุทยํ ปชานนฺติ จกฺขุนฺทฺริยนิโรธํ ปชานนฺติ จกฺขุนฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ ปชานนฺติ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํ ปชานนฺติ มนินฺทฺริยสมุทยํ ปชานนฺติ มนินฺทฺริยนิโรธํ ปชานนฺติ มนินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ ปชานนฺติฯ เต โขเม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว[๑] สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ[๒] พฺราหฺมณสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติฯ

ฉฬินฺทฺริยวคฺโค ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ

นพฺภโว[๓] ชีวิตญฺญาย	เอกาภิญฺญญฺจ สุทฺธกํ
โสโต เทฺว อรหา[๔] เทฺว	สมณพฺราหฺมเณน จาติฯ

---
๑. โป. วาฯ
๒. โป. วาฯ
๓. โป. น หตชีวิตญฺญาย เอกาภิญฺญญฺเจว สุทฺธกํฯ ม. ปุนพฺภโว ... เอกพิชีจ ... โสโต อรหสมฺพุทฺโธ เทฺว จ สมณพฺราหฺมณาติฯ
๔. ยุ. ... อรหตา ...ฯ

〔๙๑๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ชัดซึ่งจักขุนทรีย์ ความเกิดแห่งจักขุนทรีย์ ความดับแห่งจักขุนทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งจักขุนทรีย์ รู้ชัดซึ่งโสตินทรีย์... ฆานินทรีย์... ชิวหินทรีย์... กายินทรีย์... มนินทรีย์ ความเกิดแห่งมนินทรีย์ ความดับแห่งมนินทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งมนินทรีย์ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เรานับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้น กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะและของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ ฉฬินทริยวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปุนัพภวสูตร ๒. ชีวิตินทริยสูตร
๓. อัญญาตาวินทริยสูตร ๔. เอกาภิญญาสูตร
๕. สุทธกสูตร ๖. โสตาปันนสูตร
๗. อรหันตสูตรที่ ๑ ๘. อรหันตสูตรที่ ๒
๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๑ ๑๐. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

สุขินฺทฺริยวคฺโค จตุตฺโถ

[๙๑๔]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติ ฯ

[๙๑๕]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ

[๙๑๖]

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

[๙๑๗]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ

สุขินทริยวรรคที่ ๔

สุทธกสูตร

ว่าด้วยอินทรีย์ ๕

[๙๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สุขินทรีย์ ๑ ทุกขินทรีย์ ๑ โสมนัสสินทรีย์ ๑ โทมนัสสินทรีย์ ๑ อุเปกขินทรีย์ ๑ อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

โสตาปันนสูตร

รู้การเกิดดับแห่งอินทรีย์ ๕ เป็นโสดาบัน

[๙๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด อริยสาวกรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๒

อรหันตสูตร

รู้ความเกิดดับแห่งอินทรีย์ ๕ เป็นพระอรหันต์

[๙๑๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๑๘]

ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญาวิมุตฺโตติฯ

[๙๑๙]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๒๐]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ นเม เต ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ

[๙๒๑]

เย[๑] หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติฯ เต โขเม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติฯ

---

๑. ม. เย จ โขฯ

[๙๑๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภิกษุรู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง เป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว บรรลุประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นสังโยชน์ที่จะนำไปสู่ภพ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๓

สมณพราหมณสูตรที่ ๑

รู้ความเกิดดับแห่งอินทรีย์ ๕ นับว่าเป็นสมณพราหมณ์

[๙๑๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราไม่นับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๙๒๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เรานับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้น กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่ง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๔

[๙๒๒]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ

[๙๒๓]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สุขินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ สุขินฺทฺริยสมุทยํ นปฺปชานนฺติ สุขินฺทฺริยนิโรธํ นปฺปชานนฺติ สุขินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ ทุกฺขินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ ฯ โสมนสฺสินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ ฯ โทมนสฺสินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ ฯ อุเปกฺขินฺทฺริยํ นปฺปชานนฺติ อุเปกฺขินฺทฺริยสมุทยํ นปฺปชานนฺติ อุเปกฺขินฺทฺริยนิโรธํ นปฺปชานนฺติ อุเปกฺขินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ นปฺปชานนฺติ ฯ นเม เต ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ ฯ

[๙๒๔]

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สุขินฺทฺริยํ ปชานนฺติ สุขินฺทฺริยสมุทยํ ปชานนฺติ สุขินฺทฺริยนิโรธํ ปชานนฺติ สุขินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ ปชานนฺติ ทุกฺขินฺทฺริยํ ปชานนฺติ ฯ โสมนสฺสินฺทฺริยํ ปชานนฺติ ฯ โทมนสฺสินฺทฺริยํ ปชานนฺติ ฯ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ปชานนฺติ อุเปกฺขินฺทฺริยสมุทยํ ปชานนฺติ อุเปกฺขินฺทฺริยนิโรธํ ปชานนฺติ อุเปกฺขินฺทฺริยนิโรธคามินีปฏิปทํ ปชานนฺติ ฯ เต จ โขเม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ ฯ

สมณพราหมณสูตรที่ ๒

รู้ความเกิดดับแห่งอินทรีย์ ๕ เป็นสมณพราหมณ์

[๙๒๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๒๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้ชัดซึ่งสุขินทรีย์ ความเกิดแห่งสุขินทรีย์ ความดับแห่งสุขินทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งสุขินทรีย์ ไม่รู้ชัดซึ่งทุกขินทรีย์... โสมนัสสินทรีย์... โทมนัสสินทรีย์... อุเปกขินทรีย์ ความเกิดแห่งอุเปกขินทรีย์ ความดับแห่งอุเปกขินทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งอุเปกขินทรีย์ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราไม่นับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้นไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่ง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๙๒๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ชัดซึ่งสุขินทรีย์ ความเกิดแห่งสุขินทรีย์ ความดับแห่งสุขินทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งสุขินทรีย์ รู้ชัดซึ่งทุกขินทรีย์... โทมนัสสินทรีย์... อุเปกขินทรีย์ ความเกิดแห่งอุเปกขินทรีย์ ความดับแห่งอุเปกขินทรีย์ และปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับแห่งอุเปกขินทรีย์สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เรานับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ เพราะท่านเหล่านั้น กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ และของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๕

[๙๒๕]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๒๖]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สุขินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ สุขํ กายิกํ สาตํ กายสมฺผสฺสชํ สุขํ สาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุขินฺทฺริยํฯ

[๙๒๗]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ ทุกฺขํ กายิกํ อสาตํ กายสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๒๘]

กตมญฺจ ภิกฺขเว โสมนสฺสินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว เจตสิกํ สุขํ เจตสิกํ สาตํ มโนสมฺผสฺสชํ สุขํ สาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โสมนสฺสินฺทฺริยํฯ

[๙๒๙]

กตมญฺจ ภิกฺขเว โทมนสฺสินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว เจตสิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ อสาตํ มโนสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โทมนสฺสินฺทฺริยํฯ

[๙๓๐]

กตมญฺจ ภิกฺขเว อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ วา เจตสิกํ วา เนวสาตํนาสาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติฯ

วิภังคสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการจำแนกอินทรีย์ ๕

[๙๒๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สุขินทรีย์เป็นไฉน? ความสุขทางกาย ความสำราญทางกาย เวทนาอันเป็นสุขสำราญ เกิดแต่กายสัมผัส นี้เรียกว่า สุขินทรีย์.

[๙๒๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขินทรีย์เป็นไฉน? ความทุกข์ทางกาย ความไม่สำราญทางกาย เวทนาอันเป็นทุกข์ไม่สำราญ เกิดแต่กายสัมผัส นี้เรียกว่า ทุกขินทรีย์.

[๙๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โสมนัสสินทรีย์เป็นไฉน? ความสุขทางใจ ความสำราญทางใจ เวทนาอันเป็นสุขสำราญ เกิดแต่มโนสัมผัส นี้เรียกว่า โสมนัสสินทรีย์.

[๙๒๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โทมนัสสินทรีย์เป็นไฉน? ความทุกข์ทางใจ ความไม่สำราญทางใจ เวทนาอันเป็นทุกข์ไม่สำราญ เกิดแต่มโนสัมผัส นี้เรียกว่า โทมนัสสินทรีย์.

[๙๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุเปกขินทรีย์เป็นไฉน? เวทนาอันสำราญก็ไม่ใช่ อันไม่ใช่ความสำราญก็ไม่ใช่ ทางกายหรือทางใจ นี้เรียกว่า อุเปกขินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

[๙๓๑]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๓๒]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สุขินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ สุขํ กายิกํ สาตํ กายสมฺผสฺสชํ สุขํ สาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุขินฺทฺริยํฯ

[๙๓๓]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ ทุกฺขํ กายิกํ อสาตํ กายสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๓๔]

กตมญฺจ ภิกฺขเว โสมนสฺสินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว เจตสิกํ สุขํ เจตสิกํ สาตํ มโนสมฺผสฺสชํ สุขํ สาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โสมนสฺสินฺทฺริยํฯ

[๙๓๕]

กตมญฺจ ภิกฺขเว โทมนสฺสินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว เจตสิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ อสาตํ มโนสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โทมนสฺสินฺทฺริยํฯ

[๙๓๖]

กตมญฺจ ภิกฺขเว อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ วา เจตสิกํ วา เนวสาตํนาสาตํ เวทยิตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๓๗]

ตตฺร ภิกฺขเว ยญฺจ สุขินฺทฺริยํ ยญฺจ โสมนสฺสินฺทฺริยํ สุขา สา เวทนา ทฏฺฐพฺพาฯ

[๙๓๘]

ตตฺร ภิกฺขเว ยญฺจ ทุกฺขินฺทฺริยํ ยญฺจ โทมนสฺสินฺทฺริยํ ทุกฺขา สา เวทนา ทฏฺฐพฺพาฯ

วิภังคสูตรที่ ๒

ว่าด้วยอินทรีย์ ๕ เป็นสุขทุกข์และอทุกขมสุข

[๙๓๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๓๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สุขินทรีย์เป็นไฉน ? ความสุขทางกาย... นี้เรียกว่า สุขินทรีย์.

[๙๓๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขินทรีย์เป็นไฉน ? ความทุกข์ทางกาย... นี้เรียกว่า ทุกขินทรีย์.

[๙๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โสมนัสสินทรีย์เป็นไฉน ? ความสุขทางใจ... นี้เรียกว่า โสมนัสสินทรีย์.

[๙๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โทมนัสสินทรีย์เป็นไฉน ? ความทุกข์ทางใจ... นี้เรียกว่า โทมนัสสินทรีย์.

[๙๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุเปกขินทรีย์เป็นไฉน ? เวทนาอันสำราญก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความสำราญก็ไม่ใช่ ทางกายหรือทางใจ นี้เรียกว่า อุเปกขินทรีย์.

[๙๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอินทรีย์ ๕ ประการนั้น สุขินทรีย์และโสมนัสสินทรีย์ พึงเห็นว่า เป็นสุขเวทนา.

[๙๓๘]

ในอินทรีย์ ๕ ประการนั้น ทุกขินทรีย์และโทมนัสสินทรีย์ พึงเห็นว่าเป็น ทุกขเวทนา.

[๙๓๙]

ตตฺร ภิกฺขเว ยทิทํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ อทุกฺขมสุขา สา เวทนา ทฏฺฐพฺพา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานีติ ฯ

[๙๔๐]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสิ.ทฺริยํ[๑] อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ

[๙๔๑]

กตมญฺจ ภิกฺขเว สุขินฺทฺริยํ ฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ สุขํ กายิกํ สาตํ กายสมฺผสฺสชํ สุขํ สาตํ เวทยิตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุขินฺทฺริยํ ฯ

[๙๔๒]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขินฺทฺริยํ ฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ ทุกฺขํ กายิกํ อสาตํ กายสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขินฺทฺริยํ ฯ

[๙๔๓]

กตมญฺจ ภิกฺขเว โสมนสฺสินฺทฺริยํ ฯ ยํ โข ภิกฺขเว เจตสิกํ สุขํ เจตสิกํ สาตํ มโนสมฺผสฺสชํ สุขํ สาตํ เวทยิตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โสมนสฺสินฺทฺริยํ ฯ

[๙๔๔]

กตมญฺจ ภิกฺขเว โทมนสฺสินฺทฺริยํ ฯ ยํ โข ภิกฺขเว เจตสิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ อสาตํ มโนสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โทมนสฺสินฺทฺริยํ ฯ

[๙๔๕]

กตมญฺจ ภิกฺขเว อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ วา เจตสิกํ วา เนวสาตํนาสาตํ เวทยิตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ

---

๑. โทมนสฺสินฺทฺริยํ *-ผู้รวบรวม*

[๙๓๙]

ในอินทรีย์ ๕ ประการนั้น อุเปกขินทรีย์ พึงเห็นว่า เป็นอทุกขมสุขเวทนา ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๗

วิภังคสูตรที่ ๓

ว่าด้วยอินทรีย์ ๕ ย่นเข้าเป็น ๓

[๙๔๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๔๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สุขินทรีย์เป็นไฉน? ความสุขทางกาย... นี้เรียกว่า สุขินทรีย์.

[๙๔๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขินทรีย์เป็นไฉน? ความทุกข์ทางกาย... นี้เรียกว่า ทุกขินทรีย์.

[๙๔๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โสมนัสสินทรีย์เป็นไฉน? ความสุขทางใจ... นี้เรียกว่า โสมนัสสินทรีย์.

[๙๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โทมนัสสินทรีย์เป็นไฉน? ความทุกข์ทางใจ... นี้เรียกว่า โทมนัสสินทรีย์.

[๙๔๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุเปกขินทรีย์เป็นไฉน? เวทนาอันสำราญก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความสำราญก็ไม่ใช่ ทางกายหรือทางใจ นี้เรียกว่า อุเปกขินทรีย์.

[๙๔๖]

ตตฺร ภิกฺขเว ยญฺจ สุขินฺทฺริยํ ยญฺจ โสมนสฺสินฺทฺริยํ สุขา สา เวทนา ทฏฺฐพฺพาฯ

[๙๔๗]

ตตฺร ภิกฺขเว ยญฺจ ทุกฺขินฺทฺริยํ ยญฺจ โทมนสฺสินฺทฺริยํ ทุกฺขา สา เวทนา ทฏฺฐพฺพาฯ

[๙๔๘]

ตตฺร ภิกฺขเว ยทิทํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ อทุกฺขมสุขา สา เวทนา ทฏฺฐพฺพาฯ อิติ โข ภิกฺขเว อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ หุตฺวา ตีณิ โหนฺติ ตีณิ หุตฺวา ปญฺจ โหนฺติ ปริยาเยนาติฯ

[๙๔๙]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สุขินฺทฺริยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๕๐]

สุขเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขินฺทฺริยํฯ โส สุขิโตว สมาโน สุขิโตสฺมีติ ปชานาติ ตสฺเสว สุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยนฺตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ สุขินฺทฺริยํ ตํ นิรุชฺฌติ ตํ วูปสมตีติ[๑] ปชานาติฯ

[๙๕๑]

ทุกฺขเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขินฺทฺริยํฯ โส ทุกฺขิโตว สมาโน ทุกฺขิโตสฺมีติ ปชานาติ ตสฺเสว ทุกฺขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยนฺตชฺชํ เวทยิตํ [[๒]] ทุกฺขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ ทุกฺขินฺทฺริยํ ตํ นิรุชฺฌติ ตํ วูปสมตีติ ปชานาติฯ

---

๑. ม. ยุ. วูปสมฺมตีติฯ
๒. ยุ. ตํฯ

[๙๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอินทรีย์ ๕ ประการนั้น สุขินทรีย์และโสมนัสสินทรีย์ พึงเห็นว่า เป็นสุขเวทนา.

[๙๔๗]

ในอินทรีย์ ๕ ประการนั้น ทุกขินทรีย์และโทมนัสสินทรีย์ พึงเห็นว่า เป็นทุกขเวทนา.

[๙๔๘]

ในอินทรีย์ ๕ ประการนั้น อุเปกขินทรีย์ พึงเห็นว่าเป็นอทุกขมสุขเวทนา อินทรีย์มี ๕ ประการนี้ เป็น ๕ แล้วย่นเข้าเป็น ๓ เป็น ๓ แล้ว ขยายออกเป็น ๕ ก็ได้ โดยปริยาย ด้วยประการดังนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

อรหันตสูตร

อินทรีย์ ๕ อาศัยผัสสะเกิดเวทนา

[๙๔๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ สุขินทรีย์...อุเปกขินทรีย์.

[๙๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุขินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุนั้นสบายกาย ก็รู้ชัดว่าสบายกาย ย่อมรู้ชัดว่า เพราะผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนานั้นแหละดับไป เวทนาซึ่งเกิดแต่ผัสสะนั้น คือ สุขินทรีย์ที่อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนาเกิดขึ้นนั้น ย่อมดับไป สงบไป.

[๙๕๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกขินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุนั้นไม่สบายกาย ก็รู้ชัดว่าเราไม่สบายกาย ย่อมรู้ชัดว่า เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนานั้นแหละดับไป เวทนาซึ่งเกิดแต่ผัสสะนั้น คือ ทุกขินทรีย์ที่อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนาเกิดขึ้นนั้น ย่อมดับไป สงบไป.

[๙๕๒]

โสมนสฺสเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ โสมนสฺสินฺทฺริยํฯ โส สุมโนว สมาโน สุมโนสฺมีติ ปชานาติ ตสฺเสว โสมนสฺสเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยนฺตชฺชํ เวทยิตํ โสมนสฺสเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ ตํ นิรุชฺฌติ ตํ วูปสมตีติ ปชานาติฯ

[๙๕๓]

โทมนสฺสเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ โทมนสฺสินฺทฺริยํฯ โส ทุมฺมโนว สมาโน ทุมฺมโนสฺมีติ ปชานาติ ตสฺเสว โทมนสฺสเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยนฺตชฺชํ เวทยิตํ โทมนสฺสเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ ตํ นิรุชฺฌติ ตํ วูปสมตีติ ปชานาติฯ

[๙๕๔]

อุเปกฺขาเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ โส อุเปกฺขโกว สมาโน อุเปกฺขโกสฺมีติ ปชานาติ ตสฺเสว อุเปกฺขาเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยนฺตชฺชํ เวทยิตํ อุเปกฺขาเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ตํ นิรุชฺฌติ ตํ วูปสมตีติ ปชานาติฯ

[๙๕๕]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทฺวินฺนํ กฏฺฐานํ สงฺฆฏฺฏนสโมธานา[๑] อุสฺมา ชายติ เตโช อภินิพฺพตฺตติ เตสํเยว กฏฺฐานํ นานาภาวนิกฺเขปา[๒] ยา ตชฺชา อุสฺมา สา นิรุชฺฌติ สา วูปสมติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว สุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขินฺทฺริยํ โส สุขิโตว สมาโน สุขิโตสฺมีติ ปชานาติ ตสฺเสว สุขเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยนฺตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ สุขินฺทฺริยํ ตํ นิรุชฺฌติ ตํ วูปสมตีติ ปชานาติฯ ทุกฺขเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจ ฯเปฯ โสมนสฺสเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ โทมนสฺสเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจฯ อุเปกฺขาเวทนิยํ ภิกฺขเว ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขินฺทฺริยํ โส อุเปกฺขโกว สมาโน อุเปกฺขโกสฺมีติ ปชานาติ ตสฺเสว อุเปกฺขาเวทนิยสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ยนฺตชฺชํ เวทยิตํ อุเปกฺขาเวทนิยํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ[๓] อุเปกฺขินฺทฺริยํ ตํ นิรุชฺฌติ ตํ วูปสมตีติ ปชานาตีติฯ

---

๑. ม. สงฺฆฏฺฏนสโมธานาฯ ยุ. สงฺฆฏฺฏนาสโมธานาฯ
๒. ม. นานาภาวาวินิกฺเขปาฯ ยุ. นานาภาวานิกฺเขปาฯ
๓. ม. อุปฺปชฺชติฯ

〔๙๕๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โสมนัสสินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัสสเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุนั้นสบายใจ ก็รู้ชัดว่าเราสบายใจ ย่อมรู้ชัดว่า เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัสสเวทนานั้นแหละดับไป เวทนาซึ่งเกิดแต่ผัสสะนั้น คือ โสมนัสสินทรีย์ที่อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัสสเวทนาเกิดขึ้นนั้น ย่อมดับไป สงบไป.

〔๙๕๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โทมนัสสินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัสสเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุไม่สบายใจ ก็รู้ชัดว่าเราไม่สบายใจ ย่อมรู้ชัดว่า เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัสสเวทนานั้นแหละดับไป เวทนาซึ่งเกิดแต่ผัสสะนั้น คือ โทมนัสสินทรีย์ที่อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัสสเวทนาเกิดขึ้นนั้น ย่อมดับไป สงบไป.

〔๙๕๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุเปกขินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุนั้นรู้สึกเฉยๆ ก็รู้ชัดว่าเรารู้สึกเฉยๆ ย่อมรู้ชัดว่า เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาเวทนานั้นแหละดับไป เวทนาซึ่งเกิดแต่ผัสสะนั้น คือ อุเปกขินทรีย์ที่อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาเวทนาเกิดขึ้นนั้น ย่อมดับไป สงบไป.

〔๙๕๕〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้ ๒ อันเสียดสีกันจึงเกิดความร้อน เกิดไฟขึ้น เพราะแยกไม้ ๒ อันนั่นเองให้ออกจากกันเสีย ความร้อนที่เกิดเพราะความเสียดสีย่อมดับไป สงบไป ฉันใด สุขินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุนั้นสบายกาย ก็รู้ชัดว่าเราสบายกาย ย่อมรู้ชัดว่า เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนานั้นแหละดับไป เวทนาซึ่งเกิดแต่ผัสสะ คือ สุขินทรีย์ที่อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนาเกิดขึ้นนั้น ย่อมดับไป สงบไป ทุกขินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนาเกิดขึ้น ฯลฯ โสมนัสสินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัสสเวทนาเกิดขึ้น ฯลฯ โสมนัสสินทรีย์[๑] ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัสสเวทนาเกิดขึ้น ฯลฯ อุเปกขินทรีย์ย่อมอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาเวทนาเกิดขึ้น ภิกษุนั้นรู้สึกเฉยๆ ก็รู้ชัดว่าเรารู้สึกเฉยๆ ย่อมรู้ชัดว่า เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาเวทนานั้นแหละดับไป เวทนาซึ่งเกิดแต่ผัสสะนั้น คือ อุเปกขินทรีย์ที่อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาเวทนาเกิดขึ้นนั้น ย่อมดับไป สงบไป ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๘

---

๑. โทมนัสสินทรีย์ *-ผู้รวบรวม*

[๙๕๖]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ ทุกฺขินฺทฺริยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ สุขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํฯ

[๙๕๗]

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ ทุกฺขินฺทฺริยํฯ โส เอวํ ปชานาติ อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ ทุกฺขินฺทฺริยํ ตญฺจ โข สนิมิตฺตํ สนิทานํ สสงฺขารํ สปฺปจฺจยํ ตญฺจ อนิมิตฺตํ อนิทานํ อสงฺขารํ อปฺปจฺจยํ ทุกฺขินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติฯ โส ทุกฺขินฺทฺริยญฺจ ปชานาติ ทุกฺขินฺทฺริยสมุทยญฺจ ปชานาติ ทุกฺขินฺทฺริยนิโรธญฺจ ปชานาติ ยตฺถ จุปฺปนฺนํ ทุกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ตญฺจ ปชานาติฯ กตฺถ จุปฺปนฺนํ ทุกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอตฺถ จุปฺปนฺนํ ทุกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญาสิ ทุกฺขินฺทฺริยสฺส นิโรธํ ตทตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ[๑]ฯ

[๙๕๘]

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ โทมนสฺสินฺทฺริยํฯ โส เอวํ ปชานาติ อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ ตญฺจ โข สนิมิตฺตํ สนิทานํ สสงฺขารํ สปฺปจฺจยํ ตญฺจ[๒] อนิมิตฺตํ อนิทานํ อสงฺขารํ อปฺปจฺจยํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ[๓]ฯ โส โทมนสฺสินฺทฺริยญฺจ ปชานาติ โทมนสฺสินฺทฺริยสมุทยญฺจ ปชานาติ โทมนสฺสินฺทฺริยนิโรธญฺจ ปชานาติ ยตฺถ จุปฺปนฺนํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ตญฺจ ปชานาติฯ กตฺถ จุปฺปนฺนํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอตฺถ จุปฺปนฺนํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญาสิ โทมนสฺสินฺทฺริยสฺส นิโรธํ ตทตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ

---

๑. สี. สพฺพวาเรสุ อุปสํหาสีติ ปาโฐ ทิสฺสติฯ
๒. ยุ. ตํ วตฯ
๓. ม. อิติสทฺโท น ทิสฺสติฯ เอวมุปริปิฯ

อุปปฏิกสูตร

อินทรีย์ ๕ มีนิมิตเหตุปัจจัยเครื่องปรุงแต่ง

[๙๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ ทุกขินทรีย์ ๑ โทมนัสสินทรีย์ ๑ สุขินทรีย์ ๑ โสมนัสสินทรีย์ ๑ อุเปกขินทรีย์ ๑.

[๙๕๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ทุกขินทรีย์เกิดขึ้น เธอย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ทุกขินทรีย์นี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา และทุกขินทรีย์นั้นมีนิมิต มีเหตุ มีเครื่องปรุงแต่ง มีปัจจัย แต่จะอนุมานเอาว่า ทุกขินทรีย์นั้นไม่ต้องมีนิมิต ไม่มีเหตุ ไม่มีเครื่องปรุงแต่ง ไม่มีปัจจัย จักเกิดขึ้นได้ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เธอย่อมรู้ชัดทุกขินทรีย์ เหตุเกิดแห่งทุกขินทรีย์ ความดับแห่งทุกขินทรีย์ และข้อปฏิบัติเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งทุกขินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ทุกขินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่ไหน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ทุกขินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่นี้ ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้รู้แล้วซึ่งความดับแห่งทุกขินทรีย์ และน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น.

[๙๕๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว โทมนัสสินทรีย์เกิดขึ้น เธอย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า โทมนัสสินทรีย์เกิดขึ้นแล้วแก่เรา และโทมนัสสินทรีย์นั้นมีนิมิต มีเหตุ มีเครื่องปรุงแต่ง มีปัจจัย แต่จะอนุมานเอาว่า โทมนัสสินทรีย์นั้นไม่ต้องมีนิมิต ไม่มีเหตุ ไม่มีเครื่องปรุงแต่ง ไม่มีปัจจัย จักเกิดขึ้นได้ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เธอย่อมรู้ชัดโทมนัสสินทรีย์ เหตุเกิดแห่งโทมนัสสินทรีย์ ความดับแห่งโทมนัสสินทรีย์ และข้อปฏิบัติเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งโทมนัสสินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็โทมนัสสินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่ไหน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าทุติยฌาน อันมีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ โทมนัสสินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่นี้ ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้รู้แล้วซึ่งความดับแห่งโทมนัสสินทรีย์และน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น.

[๙๕๙]

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ สุขินฺทฺริยํ ฯ โส เอวํ ปชานาติ อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ สุขินฺทฺริยํ ตญฺจ โข สนิมิตฺตํ สนิทานํ สสงฺขารํ สปฺปจฺจยํ ตญฺจ อนิมิตฺตํ อนิทานํ อสงฺขารํ อปฺปจฺจยํ สุขินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ฯ โส สุขินฺทฺริยญฺจ ปชานาติ สุขินฺทฺริยสมุทยญฺจ ปชานาติ สุขินฺทฺริยนิโรธญฺจ ปชานาติ ยตฺถ จุปฺปนฺนํ สุขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ตญฺจ ปชานาติ ฯ กตฺถ จุปฺปนฺนํ สุขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ เอตฺถ จุปฺปนฺนํ สุขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญาสิ สุขินฺทฺริยสฺส นิโรธํ ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ ฯ

[๙๖๐]

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ โสมนสินฺทฺริยํ ฯ[๑] โส เอวํ ปชานาติ อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ ตญฺจ โข สนิมิตฺตํ สนิทานํ สสงฺขารํ สปฺปจฺจยํ ตญฺจ อนิมิตฺตํ อนิทานํ อสงฺขารํ อปฺปจฺจยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ฯ โส โสมนสฺสินฺทฺริยญฺจ ปชานาติ โสมนสฺสินฺทฺริยสมุทยญฺจ ปชานาติ โสมนสฺสินฺทฺริยนิโรธญฺจ ปชานาติ ยตฺถ จุปฺปนฺนํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ตญฺจ ปชานาติ ฯ กตฺถ จุปฺปนฺนํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ เอตฺถ จุปฺปนฺนํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญาสิ โสมนสฺสินฺทฺริยสฺส นิโรธํ ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ ฯ

[๙๖๑]

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ฯ โส เอวํ ปชานาติ อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ ตญฺจ โข สนิมิตฺตํ สนิทานํ สสงฺขารํ สปฺปจฺจยํ ตญฺจ โข[๒] อนิมิตฺตํ อนิทานํ อสงฺขารํ อปฺปจฺจยํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ฯ โส อุเปกฺขินฺทฺริยญฺจ

---

๑. โสมนสฺสินฺทฺริยํ ฯ *-ผู้รวบรวม*
๒. ม. โขสทฺโท นตฺถิ ฯ

〔๙๕๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีความเด็ดเดี่ยว[๑] สุขินทรีย์เกิดขึ้น เธอย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า สุขินทรีย์นี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา และสุขินทรีย์นั้นมีนิมิต มีเหตุ มีเครื่องปรุงแต่ง มีปัจจัย แต่จะอนุมานเอาว่า สุขินทรีย์นั้นไม่ต้องมีนิมิต ไม่มีเหตุ ไม่มีเครื่องปรุงแต่ง ไม่มีปัจจัย จักเกิดขึ้นได้ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เธอย่อมรู้ชัดสุขินทรีย์ เหตุเกิดแห่งสุขินทรีย์ ความดับแห่งสุขินทรีย์ และข้อปฏิบัติที่ดับโดยไม่เหลือแห่งสุขินทรีย์เกิดขึ้นแล้ว ก็สุขินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่ไหน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป เข้าตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีเบกขา[๒] มีสติอยู่เป็นสุข สุขินทรีย์เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป ไม่เหลือในที่นี้ ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้รู้แล้วซึ่งความดับแห่งสุขินทรีย์ และน้อมจิตเข้าไป เพื่อความเป็นอย่างนั้น.

〔๙๖๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ เด็ดเดี่ยว โสมนัสสินทรีย์เกิดขึ้น เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า โสมนัสสินทรีย์นี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา และโสมนัสสินทรีย์นั้นมีนิมิต มีเหตุ มีเครื่องปรุงแต่ง มีปัจจัย แต่จะอนุมานเอาว่า โสมนัสสินทรีย์นั้น ไม่ต้องมีนิมิต ไม่มีเหตุ ไม่มีเครื่องปรุงแต่ง ไม่มีปัจจัย จักเกิดขึ้นได้ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เธอย่อมรู้ชัดโสมนัสสินทรีย์ เหตุเกิดแห่งโสมนัสสินทรีย์ ความดับแห่งโสมนัสสินทรีย์ และข้อปฏิบัติเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งโสมนัสสินทรีย์ ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็โสมนัสสินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่ไหน? ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าจตุตถฌานไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข และละทุกข์ละสุข และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ โสมนัสินทรีย์ ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่นี้ ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้รู้แล้วซึ่งความดับแห่ง โสมนัสสินทรีย์ และน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น.

〔๙๖๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ เด็ดเดี่ยว อุเปกขินทรีย์เกิดขึ้น เธอย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า อุเปกขินทรีย์นี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา และอุเปกขินทรีย์นั้นมีนิมิต มีเหตุ มีเครื่องปรุงแต่ง มีปัจจัย แต่จะอนุมานเอาว่า อุเปกขินทรีย์นั้น ไม่ต้องมีนิมิต ไม่มีเหตุ ไม่มีเครื่องปรุงแต่ง ไม่มีปัจจัย จักเกิดขึ้นได้

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งพระสูตรนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "มีใจเด็ดเดี่ยว" *-ผู้รวบรวม*
๒. อุเบกขา *-ผู้รวบรวม*

ปชานาติ อุเปกฺขินฺทฺริยสมุทยญฺจ ปชานาติ อุเปกฺขินฺทฺริยนิโรธญฺจ ปชานาติ ยตฺถ จุปฺปนฺนํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ ตญฺจ ปชานาติฯ กตฺถ จุปฺปนฺนํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอตฺถ จุปฺปนฺนํ อุเปกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญาสิ อุเปกฺขินฺทฺริยสฺส นิโรธํ ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรตีติฯ

สุขินฺทฺริยวคฺโค จตุตฺโถฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สุทฺธกญฺจ โสโต[1] อรหา เทฺว สมณพฺราหฺมเณน จ
วิภงฺเคน ตโย วุตฺตา อรหโต[2] อุปฺปฏิเกน จาติฯ

๑. โป. ... เทฺว ว โสโต เทฺว อรหา ... อุปริวาริเกน จาติฯ ม. สุทฺธิกญฺจ โสโต อรหา ทุเว สมณพฺราหฺมณา ... ... กฏฺโฐ อุปฺปฏิกาติกนฺติฯ
๒. ยุ. อรณิ ...ฯ

ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เธอย่อมรู้ชัดอุเปกขินทรีย์ เหตุเกิดแห่งอุเปกขินทรีย์ ความดับแห่งอุเปกขินทรีย์ และข้อปฏิบัติเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งอุเปกขินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็อุเปกขินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่มีเหลือในที่ไหน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ อุเปกขินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปไม่เหลือในที่นี้ ภิกษุนี้ เรากล่าวว่า ได้รู้แล้วซึ่งความดับแห่งอุเปกขินทรีย์ และน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สุขินทริยวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุทธกสูตร
๒. โสตาปันนสูตร
๓. อรหันตสูตร
๔. สมณพราหมณสูตรที่ ๑
๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๒
๖. วิภังคสูตรที่ ๑
๗. วิภังคสูตรที่ ๒
๘. วิภังคสูตรที่ ๓
๙. อรหันตสูตร
๑๐. อุปปฏิกสูตร

ชราวคฺโค ปญฺจโม

[๙๖๒]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเท ฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ปจฺฉาตปเก[๑] นิสินฺโน โหติ ปิฏฺฐึ โอตาปยมาโน ฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ภควโต คตฺตานิ ปาณินา อโนมชฺชนฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ

[๙๖๓]

อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภูตํ ภนฺเต น เจวทานิ ภนฺเต ภควโต ตาว ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต สิถิลานิ จ คตฺตานิ สนฺถานิ[๒] วลิชาตานิ ปุรโต ปพฺภาโร จ กาโย ทิสฺสติ จ อินฺทฺริยานํ อญฺญถตฺตํ จกฺขุนฺทฺริยสฺส โสตินฺทฺริยสฺส ฆานินฺทฺริยสฺส ชิวฺหินฺทฺริยสฺส กายินฺทฺริยสฺสาติ ฯ

[๙๖๔]

เอวเญฺหตํ อานนฺท โหติ ชราธมฺโม โยพฺพญฺเญ พฺยาธิธมฺโม อาโรเคฺย มรณธมฺโม ชีวิเต ฯ น เจว ตาว ปริสุทฺโธ โหติ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต สิถิลานิ จ โหนฺติ คตฺตานิ สนฺถานิ วลิชาตานิ ปุรโต ปพฺภาโร จ โหติ กาโย ทิสฺสติ จ อินฺทฺริยานํ อญฺญถตฺตํ จกฺขุนฺทฺริยสฺส โสตินฺทฺริยสฺส ฆานินฺทฺริยสฺส ชิวฺหินฺทฺริยสฺส กายินฺทฺริยสฺสาติ ฯ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวา [๓] สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

[๙๖๕]

ธิ ตํ ชมฺมีชเร อตฺถุ ทุพฺพณฺณกรณีชเร
ตาว มโนรมํ พิมฺพํ ชราย อภิมทฺทิตํ ฯ
โยปิ วสฺสสตํ ชีเว สพฺเพ มจฺจุปรายนา[๔]
น กิญฺจิ ปริวชฺเชติ สพฺพเมวาภิมทฺทตีติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. ปจฺฉาตเป ฯ
๒. ม. ยุ. สพฺพานิ พลิยชาตานิ ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๓. ม. จ ฯ
๔. สี. โสปิ มจฺจุปรายโน ฯ

ชราวรรคที่ ๕

ชราสูตร

ว่าด้วยความแก่

[๙๖๒]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ในบุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น แล้วประทับนั่งผินพระปฤษฎางค์ผิงแดดในที่มีแสงแดดส่องมาจากทิศประจิมอยู่ ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว บีบนวดพระกายของพระผู้มีพระภาคด้วยฝ่ามือพลางกราบทูลว่า

[๙๖๓]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว เวลานี้พระฉวีวรรณของพระผู้มีพระภาค ไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนเมื่อก่อน พระสรีระก็หย่อนย่นเป็นเกลียว พระกายก็ค้อมไปข้างหน้า และความแปรปรวนของอินทรีย์ คือ พระจักษุ พระโสตะ พระฆานะ พระชิวหา พระกาย ก็ปรากฏอยู่.

[๙๖๔]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ชราธรรมย่อมมีในความเป็นหนุ่มสาว พยาธิธรรมย่อมมีในความไม่มีโรค มรณธรรมย่อมมีในชีวิต ผิวพรรณไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนเมื่อก่อน สรีระก็หย่อนย่นเป็นเกลียว กายก็ค้อมไปข้างหน้า และความแปรปรวนแห่งอินทรีย์ คือ จักษุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย ก็ปรากฏอยู่.

[๙๖๕]

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ถึงท่านจะติความแก่อันเลวทราม ถึงท่านจะติความแก่อันทำให้ผิวพรรณทรามไป
รูปอันน่าพึงใจ ก็คงถูกความแก่ย่ำยีอยู่นั่นเอง แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ได้ร้อยปี
(ผู้นั้นก็ไม่พ้นความตายไปได้) สัตว์ทั้งปวงมีความตายเป็นเบื้องหน้า
ความตายย่อมไม่ละเว้นอะไร ๆ ย่อมย่ำยีทั้งหมดทีเดียว.

จบ สูตรที่ ๑

(๙๖๖)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ

(๙๖๗)

ปญฺจิมานิ โภ โคตม อินฺทฺริยานิ นานาวิสยานิ นานาโคจรานิ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺติฯ กตมานิ ปญฺจฯ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํฯ อิเมสํ นุ โข โภ โคตม ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นานาวิสยานํ นานาโคจรานํ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺตานํ กึ ปฏิสรณํ โก จ เนสํ โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภตีติฯ

(๙๖๘)

ปญฺจิมานิ พฺราหฺมณ อินฺทฺริยานิ นานาวิสยานิ นานาโคจรานิ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺติฯ กตมานิ ปญฺจฯ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํฯ อิเมสํ โข พฺราหฺมณ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ นานาวิสยานํ นานาโคจรานํ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺตานํ มโน ปฏิสรณํ มโน จ[๑] เนสํ โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภตีติฯ

(๙๖๙)

มนสฺส ปน โภ โคตม กึ ปฏิสรณนฺติฯ มนสฺส โข พฺราหฺมณ สติ ปฏิสรณนฺติฯ

(๙๗๐)

สติยา ปน โภ โคตม กึ ปฏิสรณนฺติฯ สติยา ปน[๒] โข พฺราหฺมณ วิมุตฺติ ปฏิสรณนฺติฯ

๑. โป. ม. ว ฯ
๒. โป. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ

อุณณาภพราหมณสูตร

อินทรีย์ ๕ มีอารมณ์ต่างกัน

[๙๖๖]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น อุณณภพราหมณ์[๑] เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

[๙๖๗]

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ มีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน อินทรีย์ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสตินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวของอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ซึ่งมีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน และอะไรย่อมเสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของอินทรีย์ ๕ ประการนี้?

[๙๖๘]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ มีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน อินทรีย์ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสตินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ ใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวของอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ซึ่งมีอารมณ์ต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่เสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของกันและกัน และใจย่อมเสวยอารมณ์อันเป็นโคจรของอินทรีย์ ๕ ประการนี้.

[๙๖๙]

อุ. ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งใจเล่า?

พ. ดูกรพราหมณ์ สติเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งใจ.

[๙๗๐]

อุ. ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งสติเล่า?

พ. ดูกรพราหมณ์ วิมุติเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งสติ.

---

๑. อุณณาภพราหมณ์ *-ผู้รวบรวม*

[๙๗๑]

วิมุตฺติยา ปน โภ โคตม กึ ปฏิสรณนฺติ ฯ วิมุตฺติยา โข พฺราหฺมณ นิพฺพานํ ปฏิสรณนฺติ ฯ นิพฺพานสฺส ปน โภ โคตม กึ ปฏิสรณนฺติ ฯ อจฺจสรา พฺราหฺมณ ปญฺหํ นาสกฺขิ ปญฺหสฺส ปริยนฺตํ คเหตุํ ฯ นิพฺพาโนคธํ หิ พฺราหฺมณ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ นิพฺพานปรายนํ นิพฺพานปริโยสานนฺติ ฯ

[๙๗๒]

อถ โข อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ

[๙๗๓]

อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเต อุณฺณาเภ พฺราหฺมเณ ภิกฺขู อามนฺเตสิ

[๙๗๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กูฏาคารํ[๑] วา กูฏาคารสาลา วา อุตฺตราย[๒] วา ปาจีนาย[๓] วา วาตปานา สุริเย อุคฺคจฺฉนฺเต วาตปาเนน รสฺมิโย ปวิสิตฺวา กาย ปติฏฺฐิตาติ ฯ ปจฺฉิมายํ ภนฺเต ภิตฺติยนฺติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อุณฺณาภสฺส พฺราหฺมณสฺส ตถาคเต สทฺธา นิวิฏฺฐา มูลชาตา ปติฏฺฐิตา ทฬฺหา อสํหาริยา สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมึ ฯ อิมมฺหิ เจ ภิกฺขเว สมเย อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ กาลํ กเรยฺย นตฺถิ ตํ[๔] สญฺโญชนํ เยน สญฺโญชเนน สญฺญุตฺโต อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ ปุน อิมํ โลกํ อาคจฺเฉยฺยาติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. กูฏาคาเร วา กูฏาคารสาลายํ วา ฯ
๒. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ยุ. ปาจีนวาตปานา ฯ
๔. โป. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

〔๙๗๑〕

อุ. ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งวิมุติเล่า?

พ. ดูกรพราหมณ์ นิพพานเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งวิมุติ.

อุ. ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ก็อะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งนิพพาน.

พ. ดูกรพราหมณ์ ท่านล่วงเลยปัญหาไปเสียแล้ว ไม่อาจถือเอาที่สุดแห่งปัญหาได้ ด้วยว่า พรหมจรรย์ที่บุคคลอยู่จบแล้ว มีนิพพานเป็นที่หยั่งลง มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า มีนิพพานเป็นที่สุด.

〔๙๗๒〕

ครั้งนั้น อุณณาภพราหมณ์ชื่นชมอนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป.

〔๙๗๓〕

ครั้นอุณณาภพราหมณ์หลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา แล้วตรัสว่า

〔๙๗๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรือนยอดหรือศาลาคล้ายเรือนยอด มีหน้าต่างในทิศเหนือ หรือทิศตะวันออก เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไป แสงส่องเข้าไปทางหน้าต่าง ตั้งอยู่ที่ฝาด้านไหน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ตั้งอยู่ที่ฝาด้านตะวันตก พระเจ้าข้า.

พ. อย่างนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ศรัทธาในพระตถาคตของอุณณาภพราหมณ์มั่นคงแล้ว มีรากเกิดแล้ว ตั้งอยู่มั่นแล้ว อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกจะพึงชักนำไปไม่ได้ ถ้าอุณณาภพราหมณ์ พึงทำกาละในสมัยนี้ไซร้ ย่อมไม่มีสังโยชน์ซึ่งเป็นเครื่องประกอบให้อุณณาภพราหมณ์ต้องมายังโลกนี้อีก.

จบ สูตรที่ ๒

[๙๗๕]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาเกเต วิหรติ อญฺชนวเน มิคทาเยฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อตฺถิ นุ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ยานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ตานิ ปญฺจ พลานิ โหนฺติ ยานิ ปญฺจ พลานิ ตานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ โหนฺตีติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณา สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ ฯเปฯ

[๙๗๖]

อตฺถิ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ยานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ตานิ ปญฺจ พลานิ โหนฺติ ยานิ ปญฺจ พลานิ ตานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ โหนฺติฯ กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ยานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ตานิ ปญฺจ พลานิ โหนฺติ ยานิ ปญฺจ พลานิ ตานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ โหนฺติฯ

[๙๗๗]

ยํ ภิกฺขเว สทฺธินฺทฺริยํ ตํ สทฺธาพลํ ยํ สทฺธาพลํ ตํ สทฺธินฺทฺริยํ ยํ วิริยินฺทฺริยํ ตํ วิริยพลํ ยํ วิริยพลํ ตํ วิริยินฺทฺริยํ ยํ สตินฺทฺริยํ ตํ สตพลํ ยํ สติพลํ ตํ สตินฺทฺริยํ ยํ สมาธินฺทฺริยํ ตํ สมาธิพลํ ยํ สมาธิพลํ ตํ สมาธินฺทฺริยํ ยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ตํ ปญฺญาพลํ ยํ ปญฺญาพลํ ตํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ

[๙๗๘]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ตสฺสา มชฺเฌ ทีโปฯ อตฺถิ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ตสฺสา นทิยา เอโก โสโตเตฺวว สงฺขํ[๑] คจฺฉติฯ อตฺถิ ปน ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ตสฺสา นทิยา เทฺว โสตานิเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ

---

๑. ม. ยุ. สพฺพตฺถ สงฺขยํฯ

สาเกตสูตร

ว่าด้วยอินทรีย์ ๕ พละ ๕

[๙๗๕]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอัญชนมิคทายวัน ใกล้เมืองสาเกต ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายที่อินทรีย์ ๕ อาศัยแล้ว ย่อมเป็นพละ ๕ ที่พละ ๕ อาศัยแล้ว ย่อมเป็นอินทรีย์ ๕ มีอยู่หรือหนอ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ขอประทานวโรกาส ขอเนื้อความแห่งภาษิตนี้ จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลายได้สดับแล้วจักทรงจำไว้.

[๙๗๖]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายที่อินทรีย์ ๕ อาศัยแล้ว เป็นพละ ๕ ที่พละ ๕ อาศัยแล้ว เป็นอินทรีย์ ๕ มีอยู่ ปริยายที่อินทรีย์ ๕ อาศัยแล้ว เป็นพละ ๕ ที่พละ ๕ อาศัยแล้ว เป็นอินทรีย์ ๕ เป็นไฉน ?

[๙๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเป็นสัทธินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสัทธาพละ สิ่งใดเป็นสัทธาพละ สิ่งนั้นเป็นสัทธินทรีย์ สิ่งใดเป็นวิริยินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นวิริยพละ สิ่งใดเป็นวิริยพละ สิ่งนั้นเป็นวิริยินทรีย์ สิ่งใดเป็นสตินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสติพละ สิ่งใดเป็นสติพละ สิ่งนั้นเป็นสตินทรีย์ สิ่งใดเป็นสมาธินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสมาธิพละ สิ่งใดเป็นสมาธิพละ สิ่งนั้นเป็นสมาธินทรีย์ สิ่งใดเป็นปัญญินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นปัญญาพละ สิ่งใดเป็นปัญญาพละ สิ่งนั้นเป็นปัญญินทรีย์.

[๙๗๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำ ซึ่งไหลไปทางทิศตะวันออก หลั่งไปทางทิศตะวันออก บ่าไปทางทิศตะวันออก ที่ตรงกลางแม่น้ำนั้นมีเกาะ ปริยายที่กระแสแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่ากระแสเดียวมีอยู่ อนึ่ง ปริยายที่กระแสแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่าสองกระแสที่มีอยู่.

[๙๗๙]

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ตสฺสา นทิยา เอโก โสโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ ยญฺจ ภิกฺขเว ตสฺส ทีปสฺส ปุรตฺถิมนฺเต[๑] อุทกํ ยญฺจ ปจฺฉิมนฺเต อุทกํฯ อยํ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ตสฺสา นทิยา เอโก โสโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ

[๘๘๐][๒]

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ตสฺสา นทิยา เทฺว โสตานิเตฺวว สงฺขํ คจฺฉนฺติฯ ยญฺจ ภิกฺขเว ตสฺส ทีปสฺส อุตฺตรนฺเต อุทกํ ยญฺจ ทกฺขิณนฺเต อุทกํฯ อยํ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม ตสฺสา นทิยา เทฺว โสตานิเตฺวว สงฺขํ คจฺฉนฺตีฯ

[๙๘๑]

เอวเมว โข ภิกฺขเว ยํ สทฺธินฺทฺริยํ ตํ สทฺธาพลํ ยํ สทฺธาพลํ ตํ สทฺธินฺทฺริยํ ยํ วิริยินฺทฺริยํ ตํ วิริยพลํ ยํ วิริยพลํ ตํ วิริยินฺทฺริยํ ยํ สตินฺทฺริยํ ตํ สติพลํ ยํ สติพลํ ตํ สตินฺทฺริยํ ยํ สมาธินฺทฺริยํ ตํ สมาธิพลํ ยํ สมาธิพลํ ตํ สมาธินฺทฺริยํ ยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ตํ ปญฺญาพลํ ยํ ปญฺญาพลํ ตํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ

[๙๘๒]

ปญฺจนฺนํ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวญฺเจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ

---

๑. ม. ปุริมนฺเตฯ
๒. [๙๘๐] *-ผู้รวบรวม*

[๙๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่กระแสแห่งแม่น้ำนั้น อาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่ากระแสเดียวเป็นไฉน? คือ น้ำในที่สุดด้านตะวันออก และในที่สุดด้านตะวันตกแห่งเกาะนั้น ปริยายนี้แล ที่กระแสแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่ากระแสเดียว.

[๙๘๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่กระแสแห่งแม่น้ำนั้น อาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่าสองกระแสเป็นไฉน? คือ น้ำในที่สุดด้านเหนือ และในที่สุดด้านใต้แห่งเกาะนั้น ปริยายนี้แล ที่กระแสแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ย่อมถึงซึ่งความนับว่า สองกระแส ฉันใด.

[๙๘๑]

ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเป็นสัทธินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสัทธาพละ สิ่งใดเป็นสัทธาพละ สิ่งนั้นเป็นสัทธินทรีย์ สิ่งใดเป็นวิริยินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นวิริยพละ สิ่งใดเป็นวิริยพละ สิ่งนั้นเป็นวิริยินทรีย์ สิ่งใดเป็นสตินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสติพละ สิ่งใดเป็นสติพละ สิ่งนั้นเป็นสตินทรีย์ สิ่งใดเป็นสมาธินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสมาธิพละ สิ่งใดเป็นสมาธิพละ สิ่งนั้นเป็นสมาธินทรีย์ สิ่งใดเป็นปัญญินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นปัญญาพละ สิ่งใดเป็นปัญญาพละ สิ่งนั้นเป็นปัญญินทรีย์.

[๙๘๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุจึงกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๓

[๙๘๓]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพโกฏฺฐเก ฯ ตตฺร โข ภควา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อามนฺเตสิ

[๙๘๔]

สทฺทหสิ ตฺวํ สารีปุตฺต สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานนฺติ ฯ

[๙๘๕]

น ขฺวาหํ ภนฺเต เอตฺถ ภควโต สทฺธาย คจฺฉามิ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ เยสญฺหิ[๑] ตํ ภนฺเต อญฺญาตํ [[๒]] อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อปสฺสิตํ[๓] ปญฺญาย เต ตตฺถ ปเรสํ สทฺธาย คจฺเฉยฺยุํ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ เยสญฺจ โข เอตํ ภนฺเต ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ปสฺสิตํ ปญฺญาย นิกฺกงฺขา เต ตตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉา สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯ มยฺหญฺจ โข เอตํ ภนฺเต ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ปสฺสิตํ ปญฺญาย นิกฺกงฺขฺวาหํ[๔] ตตฺถ นิพฺพิจิกิจฺโฉ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานนฺติ ฯ

---

๑. ม. เยสํ เหตํ ฯ
๒. ม. ยุ. อสฺส ฯ
๓. โป. ยุ. อผุสฺสิตํ ฯ ม. อผสฺสิตํ ฯ เอวมุปริ ฯ
๔. ยุ. นิกฺกงฺขาหํ ฯ

ปุพพโกฏฐกสูตร

พระสารีบุตรไม่เชื่อพระพุทธเจ้า

[๙๘๓]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปุพพโกฏฐกะ ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระสารีบุตรมาแล้ว ตรัสว่า

[๙๘๔]

ดูกรสารีบุตร เธอเชื่อหรือว่า สัทธินทรีย์ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด วิริยินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด.

[๙๘๕]

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ไม่ถึงความเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ด้วยว่าอมตะนั้น ชนเหล่าใดยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่กระทำให้แจ้ง ไม่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา ชนเหล่านั้นพึงถึงความเชื่อต่อชนเหล่าอื่น ในอมตะนั้นว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหลั่ง[๑]ลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ก็แลอมตะนั้น ชนเหล่าใดรู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว กระทำให้แจ้งแล้ว พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญา ชนเหล่านั้นหมดความเคลือบแคลงสงสัย ในอมตะนั้นว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อมตะนั้น ข้าพระองค์รู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว กระทำให้แจ้งแล้ว พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญา ข้าพระองค์จึงหมดความเคลือบแคลงสงสัย ในอมตะนั้นว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด.

---

๑. หยั่ง *-ผู้รวบรวม*

[๙๘๖]

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต เยสญฺหิ ตํ สารีปุตฺต อญฺญาตํ อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อปสฺสิตํ ปญฺญาย เต ตตฺถ ปเรสํ สทฺธาย คจฺเฉยฺยุํ สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ เยสญฺจ โข เอตํ สารีปุตฺต ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ปสฺสิตํ ปญฺญาย นิกฺกงฺขา เต ตตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉา สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานนฺติฯ

[๙๘๗]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ กตินํ นุ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ

[๙๘๘]

เอกสฺส โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยสฺส ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ กตมสฺส เอกสฺสฯ ปญฺญินฺทฺริยสฺส[๑]ฯ

[๙๘๙]

ปญฺญวโต ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ตทนฺวยา สทฺธา สณฺฐาติ ตทนฺวยํ วิริยํ สณฺฐาติ ตทนฺวยา สติ สณฺฐาติ ตทนฺวโย สมาธิ สณฺฐาติฯ

๑. ยุ. อินฺทฺริยสฺสฯ

〔๙๘๖〕

พ. ดีละ ๆ สารีบุตร ด้วยว่าอมตะนั้น ชนเหล่าใดยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่กระทำให้แจ้ง ไม่พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญา ชนเหล่านั้น พึงถึงความเชื่อต่อชนเหล่าอื่น ในอมตะนั้นว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ก็แลอมตะนั้น ชนเหล่าใดรู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว กระทำให้แจ้งแล้ว พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญา ชนเหล่านั้นหมดความเคลือบแคลงสงสัย ในอมตะนั้นว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด.

จบ สูตรที่ ๔

ปุพพารามสูตรที่ ๑

ว่าด้วยปัญญินทรีย์เป็นใหญ่

〔๙๘๗〕

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ในปุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา แล้วตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์เท่าไรหนอ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

〔๙๘๘〕

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที[๑]อินทรีย์ประการหนึ่ง อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี อินทรีย์อย่างหนึ่งเป็นไฉน? คือ ปัญญินทรีย์.

〔๙๘๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ อันไปตามปัญญาของพระอริยสาวกผู้มีปัญญา ย่อมตั้งมั่น.

๑. ที่ *-ผู้รวบรวม*

[๙๙๐]

อิมสฺส โข ภิกฺขเว เอกสฺส อินฺทฺริยสฺส ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

[๙๙๑]

ตํเยว นิทานํฯ กตินํ นุ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ

[๙๙๒]

ทฺวินฺนํ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

[๙๙๓]

กตเมสํ ทฺวินฺนํฯ อริยาย จ ปญฺญาย อริยาย จ วิมุตฺติยาฯ ยา หิสฺส ภิกฺขเว อริยา ปญฺญา ตทสฺส ปญฺญินฺทฺริยํฯ ยา หิสฺส ภิกฺขเว อริยา วิมุตฺติ ตทสฺส สมาธินฺทฺริยํฯ

[๙๙๔]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ทฺวินฺนํ อินฺทฺริยรนํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

[๙๙๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ประการหนึ่งนี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๕

ปุพพารามสูตรที่ ๒

ว่าด้วยอินทรีย์ ๒

[๙๙๑]

นิทานนั้นเหมือนกัน. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์เท่าไรหนอ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

[๙๙๒]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๒ ประการ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

[๙๙๓]

อินทรีย์ ๒ ประการเป็นไฉน ? คือ ปัญญาอันเป็นอริยะ ๑ วิมุติอันเป็นอริยะ ๑ ก็ปัญญาอันเป็นอริยะของภิกษุนั้น เป็นปัญญินทรีย์ วิมุติอันเป็นอริยะของภิกษุนั้น เป็นสมาธินทรีย์.

[๙๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๒ ประการนี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๖

(๙๙๕)

ตํเยว นิทานํฯ กตินํ นุ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ

(๙๙๖)

จตุนฺนํ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

(๙๙๗)

กตเมสํ จตุนฺนํฯ วีริยินฺทฺริยสฺส สตินฺทฺริยสฺส สมาธินฺทฺริยสฺส ปญฺญินฺทฺริยสฺสฯ

(๙๙๘)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

(๙๙๙)

ตํเยว นิทานํฯ กตินํ นุ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ

ปุพพารามสูตรที่ ๓

ว่าด้วยอินทรีย์ ๔

[๙๙๕]

นิทานนั้นเหมือนกัน. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์เท่าไรหนอ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

[๙๙๖]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๔ ประการ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้.[๑]

[๙๙๗]

อินทรีย์ ๔ ประการนั้นเป็นไฉน ? คือ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑.

[๙๙๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๔ ประการนี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๗

ปุพพารามสูตรที่ ๔

ว่าด้วยอินทรีย์ ๕

[๙๙๙]

นิทานนั้นเหมือนกัน. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์เท่าไรหนอ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

---

๑. มิได้มี *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๐๐]

ปญฺจนฺนํ โข ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

[๑๐๐๑]

กตเมสํ ปญฺจนฺนํฯ สทฺธินฺทฺริยสฺส วิริยินฺทฺริยสฺส สตินฺทฺริยสฺส สมาธินฺทฺริยสฺส ปญฺญินฺทฺริยสฺสฯ

[๑๐๐๒]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ขีณาสโว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

[๑๐๐๓]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมตา ปิณฺโฑลภารทฺวาเชน อญฺญา พฺยากตา โหติ ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

[๑๐๐๔]

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ อายสฺมตา ภนฺเต ปิณฺโฑลภารทฺวาเชน อญฺญา พฺยากตา ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

[๑๐๐๕]

กึ นุ โข ภนฺเต อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาเนน อายสฺมตา ปิณฺโฑลภารทฺวาเชน อญฺญา พฺยากตา ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติฯ

〔๑๐๐๐〕

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ ประการ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

〔๑๐๐๑〕

อินทรีย์ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑.

〔๑๐๐๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุผู้ขีณาสพย่อมพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๘

ปิณโฑลภารทวาชสูตร

ว่าด้วยอินทรีย์ ๓

〔๑๐๐๓〕

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ก็สมัยนั้น ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะได้พยากรณ์อรหัตผลว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว...กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

〔๑๐๐๔〕

ครั้งนั้น ภิกษุมากรูป เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะพยากรณ์อรหัตผลว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว...กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

〔๑๐๐๕〕

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ เห็นอำนาจประโยชน์อะไรหนอ จึงพยากรณ์อรหัตผลว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว...กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

(๑๐๐๖)

ติณฺณํ โข [๑] ภิกฺขเว อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ปิณฺโฑลภารทฺวาเชน ภิกฺขุนา อญฺญา พฺยากตา ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติ ฯ

(๑๐๐๗)

กตเมสํ ติณฺณํ ฯ สตินฺทฺริยสฺส สมาธินฺทฺริยสฺส ปญฺญินฺทฺริยสฺส ฯ

(๑๐๐๘)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ติณฺณํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ปิณฺโฑลภารทฺวาเชน ภิกฺขุนา อญฺญา พฺยากตา ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติ ฯ

(๑๐๐๙)

อิมานิ จ ภิกฺขเว ตีณิ อินฺทฺริยานิ กิมนฺตานิ ฯ ขยนฺตานิ ฯ กิสฺส ขยนฺตานิ ฯ ชาติชรามรณสฺส ฯ ชาติชรามรณกฺขยนฺติ โข ภิกฺขเว สมฺปสฺสมาเนน ปิณฺโฑลภารทฺวาเชน ภิกฺขุนา อญฺญา พฺยากตา ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติ ฯ

(๑๐๑๐)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา องฺเคสุ วิหรติ อาปณนฺนาม องฺคานํ นิคโม ฯ ตตฺร โข ภควา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อามนฺเตสิ โย โส สารีปุตฺต อริยสาวโก ตถาคเต เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน น[๒] โส ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา กงฺเขยฺย วา วิจิกิจฺเฉยฺย วาติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. ปน ฯ
๒. ยุ. อปินุ โส ฯ

〔๑๐๐๖〕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๓ ประการอันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุปิณโฑลภารทวาชะจึงพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว...กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

〔๑๐๐๗〕

อินทรีย์ ๓ ประการเป็นไฉน? คือ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑.

〔๑๐๐๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๓ ประการนี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ภิกษุปิณโฑลภารทวาชะจึงพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว...กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

〔๑๐๐๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อินทรีย์ ๓ ประการนี้ มีอะไรเป็นที่สุด มีความสิ้นเป็นที่สุด มีความสิ้นแห่งอะไรเป็นที่สุด มีความสิ้นแห่งชาติ ชราและมรณะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุปิณโฑลภารทวาชะเห็นว่า ความสิ้นแห่งชาติ ชราและมรณะดังนี้แล จึงพยากรณ์อรหัตผลได้ว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว...กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๘

สัทธาสูตร

ว่าด้วยศรัทธาของพระอริยสาวก

〔๑๐๑๐〕

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวอังคะชื่ออาปณะ ในแคว้นอังคะ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระสารีบุตรมาแล้วตรัสว่า

ดูกรสารีบุตร อริยสาวกผู้ใดมีศรัทธามั่น เลื่อมใสยิ่งในพระตถาคต อริยสาวกนั้นไม่พึงเคลือบแคลงหรือสงสัยในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต.

[๑๐๑๑]

โย โส ภนฺเต อริยสาวโก ตถาคเต เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน น โส ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา กงฺเขยฺย วา วิจิกิจฺเฉยฺย วาฯ สทฺธสฺส หิ ภนฺเต อริยสาวกสฺส เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ อารทฺธวิริโย วิหริสฺสติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ

[๑๐๑๒]

ยญฺหิสฺส ภนฺเต วิริยํ ตทสฺส วิริยินฺทฺริยํฯ สทฺธสฺส หิ ภนฺเต อริยสาวกสฺส อารทฺธวิริยสฺส เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ สติมา ภวิสฺสติ ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต จิรกตมฺปิ จิรภาสิตมฺปิ สริตา อนุสฺสริตาฯ

[๑๐๑๓]

ยา หิสฺส ภนฺเต สติ ตทสฺส สตินฺทฺริยํฯ สทฺธสฺส หิ ภนฺเต อริยสาวกสฺส อารทฺธวิริยสฺส อุปฏฺฐิตสฺสติโน เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภิสฺสติ สมาธึ ลภิสฺสติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํฯ

[๑๐๑๔]

โย หิสฺส ภนฺเต สมาธิ ตทสฺส สมาธินฺทฺริยํฯ สทฺธสฺส หิ ภนฺเต อริยสาวกสฺส อารทฺธวิริยสฺส อุปฏฺฐิตสฺสติโน สมฺมาสมาหิตจิตฺตสฺส[๑] เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ เอวํ ปชานิสฺสติ อนมตคฺโค โข สํสาโร ปุพฺพา โกฏิ นปฺปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ อวิชฺชาย เตฺวว ตโมกายสฺส อเสส-วิราคนิโรโธ สนฺตเมตํ ปทํ ปณีตเมตํ ปทํ ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย[๒] วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ

[๑๐๑๕]

ยา หิสฺส ภนฺเต ปญฺญา ตทสฺส ปญฺญินฺทฺริยํฯ สโข[๓] โส ภนฺเต อริยสาวโก เอวํ ปทหิตฺวา ปทหิตฺวา เอวํ สริตฺวา สริตฺวา เอวํ สมาทหิตฺวา สมาทหิตฺวา เอวํ ปชานิตฺวา ปชานิตฺวา เอวํ อภิสทฺทหติ อิเม โข เต ธมฺมา เย เม ปุพฺเพ สุตาว[๔] อเหสุํ เตนาหํ เอตรหิ กาเยน จ ผุสิตฺวา วิหรามิ ปญฺญาย จ อติวิชฺฌ[๕] ปสฺสามีติฯ

---

๑. ม. ยุ. สมาหิตจิตฺตสฺสฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. ตณฺหากฺขโยฯ
๓. ม. ยุ. สทฺโธฯ เอวมุปริฯ
๔. ม. ปฏิวิชฺฌฯ
๕. ม. ปฏิวิชฺฌฯ

(๑๐๑๑)

พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยสาวกใด มีศรัทธามั่น เลื่อมใสยิ่งในพระตถาคต อริยสาวกนั้น ไม่พึงเคลือบแคลงหรือสงสัยในพระตถาคต หรือในศาสนาของพระตถาคต ด้วยว่าอริยสาวกผู้มีศรัทธา พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย.

(๑๐๑๒)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็วิริยะของอริยสาวกนั้น เป็นวิริยินทรีย์ ด้วยว่าอริยสาวกผู้มีศรัทธา ปรารภความเพียรแล้ว พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง จักระลึกถึง ตามระลึกถึง กิจที่ทำและคำพูดแม้นานได้.

(๑๐๑๓)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็สติของอริยสาวกนั้น เป็นสตินทรีย์ ด้วยว่าอริยสาวกผู้มีศรัทธาปรารภความเพียร เข้าไปตั้งสติไว้แล้ว พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักยึดหน่วงนิพพานให้เป็นอารมณ์ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต.

(๑๐๑๔)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็สมาธิของอริยสาวกนั้น เป็นสมาธินทรีย์ ด้วยว่าอริยสาวกผู้มีศรัทธา ปรารภความเพียรเข้าไปตั้งสติไว้ มีจิตตั้งมั่นโดยชอบ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้ชัดอย่างนี้ว่า สงสารมีที่สุดและเบื้องต้น อันบุคคลรู้ไม่ได้แล้ว เบื้องต้นที่สุดไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ ผู้มีอวิชชาเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกไว้ ผู้แล่นไปแล้วท่องเที่ยวไปแล้ว ก็ความดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือแห่งกองมืดคืออวิชชา นั้นเป็นบทอันสงบ นั้นเป็นบทอันประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวงความสิ้นตัณหา ความสิ้นกำหนัด ความดับ นิพพาน.

(๑๐๑๕)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปัญญาของอริยสาวกนั้น เป็นปัญญินทรีย์ อริยสาวกนั้นแลพยายามอย่างนี้ ครั้นพยายามแล้ว ระลึกอย่างนี้ ครั้นระลึกแล้ว ตั้งมั่นอย่างนี้ครั้นตั้งมั่นแล้ว รู้ชัดอย่างนี้ ครั้นรู้ชัดแล้ว ย่อมเชื่อมั่นอย่างนี้ว่า ธรรมเหล่านี้ก็คือธรรมที่เราเคยได้ฟังมาแล้วนั่นเอง เหตุนั้น บัดนี้ เราถูกต้องด้วยนามกายอยู่และเห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา.

[๑๐๑๖]

ยา หิสฺส ภนฺเต สทฺธา ตทสฺส สทฺธินฺทฺริยนฺติฯ

[๑๐๑๗]

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต โย โส สารีปุตฺต อริยสาวโก ตถาคเต เอกนฺตคโต อภิปฺปสนฺโน น โส ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา กงฺเขยฺย วา วิจิกิจฺเฉยฺย วาฯ สทฺธสฺส หิ สารีปุตฺต อริยสาวกสฺส เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ อารทฺธวิริโย วิหริสฺสติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ

[๑๐๑๘]

ยํ หิสฺส สารีปุตฺต วิริยํ ตทสฺส วิริยินฺทฺริยํฯ สทฺธสฺส หิ สารีปุตฺต อริยสาวกสฺส อารทฺธวิริยสฺส เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ สติมา ภวิสฺสติ ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต จิรกตมฺปิ จิรภาสิตมฺปิ สริตา อนุสฺสริตาฯ

[๑๐๑๙]

ยา หิสฺส สารีปุตฺต สติ ตทสฺส สตินฺทฺริยํฯ สทฺธสฺส หิ สารีปุตฺต อริยสาวกสฺส อารทฺธวิริยสฺส อุปฏฺฐิตสฺสติโน เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ โวสฺสคฺคารมฺมณํ กริตฺวา ลภิสฺสติ สมาธึ ลภิสฺสติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํฯ

[๑๐๒๐]

โย หิสฺส สารีปุตฺต สมาธิ ตทสฺส สมาธินฺทฺริยํฯ สทฺธสฺส หิ สารีปุตฺต อริยสาวกสฺส อารทฺธวิริยสฺส อุปฏฺฐิตสฺสติโน สมฺมาสมาหิตจิตฺตสฺส เอตํ ปาฏิกงฺขํ ยํ เอวํ ปชานิสฺสติ อนมตคฺโค โข สํสาโร ปุพฺพา โกฏิ นปฺปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ อวิชฺชาย เตฺวว ตโมกายสฺส อเสส-วิราคนิโรโธ สนฺตเมตํ ปทํ ปณีตเมตํ ปทํ ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ

[๑๐๒๑]

ยา หิสฺส สารีปุตฺต ปญฺญา ตทสฺส ปญฺญินฺทฺริยํฯ สโข โส สารีปุตฺต อริยสาวโก เอวํ ปทหิตฺวา ปทหิตฺวา เอวํ สริตฺวา สริตฺวา เอวํ สมาทหิตฺวา สมาทหิตฺวา เอวํ ปชานิตฺวา ปชานิตฺวา เอวํ อภิสทฺทหติ อิเม โข เต ธมฺมา เย เม ปุพฺเพ สุตาว อเหสุํ เตนาหํ เอตรหิ กาเยน จ ผุสิตฺวา วิหรามิ ปญฺญาย จ อติวิชฺฌ ปสฺสามีติฯ

〔๑๐๑๖〕

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ศรัทธาของอริยสาวก เป็นสัทธินทรีย์ ดังนี้แล.

〔๑๐๑๗〕

พ. ดีละ ๆ สารีบุตร อริยสาวกใดมีศรัทธามั่น เลื่อมใสในตถาคต อริยสาวกนั้น ไม่พึงเคลือบแคลงหรือสงสัย ในพระตถาคต หรือในศาสนาของพระตถาคต ด้วยว่า อริยสาวกผู้มีศรัทธา พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย.

〔๑๐๑๘〕

ดูกรสารีบุตร ก็วิริยะของอริยสาวกนั้น เป็นวิริยินทรีย์ ด้วยว่าอริยสาวก ผู้มีศรัทธา ปรารภความเพียรแล้ว พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติ เป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง จักระลึกถึง ตามระลึกถึง กิจที่ทำและคำที่พูดแม้นานได้.

〔๑๐๑๙〕

ดูกรสารีบุตร ก็สติของอริยสาวกนั้น เป็นสตินทรีย์ ด้วยว่าอริยสาวกผู้มีศรัทธา ปรารภความเพียร เข้าไปตั้งสติไว้แล้ว พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักยึดหน่วงนิพพานให้เป็นอารมณ์ ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต.

〔๑๐๒๐〕

ดูกรสารีบุตร ก็สมาธิของอริยสาวกนั้น เป็นสมาธินทรีย์ ด้วยว่าอริยสาวก ผู้มีศรัทธา ปรารภความเพียร เข้าไปตั้งสติไว้ มีจิตตั้งมั่นโดยชอบ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้ชัดอย่างนี้ว่า สงสารมีที่สุดและเบื้องต้น อันบุคคลรู้ไม่ได้แล้ว เบื้องต้นที่สุด ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกไว้ ผู้แล่นไปแล้ว ท่องเที่ยวไปแล้ว ก็ความดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือแห่งกองมืด คืออวิชชา นั่นเป็นบทอันสงบ นั่นเป็นบทอันประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืน อุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความสิ้นกำหนัด ความดับ นิพพาน.

〔๑๐๒๑〕

ดูกรสารีบุตร ก็ปัญญาของอริยสาวกนั้น เป็นปัญญินทรีย์ อริยสาวกนั้นแล พยายามอย่างนี้ ครั้นพยายามแล้ว ระลึกอย่างนี้ ครั้นระลึกแล้ว ตั้งมั่นอย่างนี้ ครั้นตั้งมั่นแล้ว รู้ชัดอย่างนี้ ครั้นรู้ชัดแล้ว ย่อมเชื่อมั่นอย่างนี้ว่า ธรรมเหล่านี้ ก็คือธรรมที่เราเคยได้ฟังมาแล้วนั่นเอง เหตุนั้น บัดนี้ เราถูกต้องด้วยนามกายอยู่ และ เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา.

[๑๐๒๒]
ยา หิสฺส สารีปุตฺต สทฺธา ตทสฺส สทฺธินฺทฺริยนฺติ ฯ

ชราวคฺโค ปญฺจโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

ชรา อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ สาเกโต ปุพฺพโกฏฺจโก
ปุพฺพาราเม จ จตฺตาริ ปิณฺโฑโล สทฺเธน[๑] เต ทสาติ ฯ

๑. ม. ... อาปเณน จาติ ฯ

〔๑๐๒๒〕

ดูกรสารีบุตร สิ่งใดเป็นศรัทธาของอริยสาวกนั้น สิ่งนั้นเป็นสัทธินทรีย์ของอริยสาวกนั้น ดังนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ ชราวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ชราสูตร
๒. อุณณาภพราหมณสูตร
๓. สาเกตสูตร
๔. ปุพพโกฏฐกสูตร
๕. ปุพพารามสูตรที่ ๑
๖. ปุพพารามสูตรที่ ๒
๗. ปุพพารามสูตรที่ ๓
๘. ปุพพารามสูตรที่ ๔
๙. ปิณโฑลภารทวาชสูตร
๑๐. สัทธาสูตร

สูกรขาตวคฺโค ฉฏฺโฐ

[๑๐๒๓]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ วิหรติ โกสลายํ[๑] พฺราหฺมณคาเม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ

[๑๐๒๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เยเกจิ ติรจฺฉานคตา ปาณา สีโห มิคราชา เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ ถาเมน ชเวน สูริเยน[๒] ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธาย ฯ

[๑๐๒๕]

กตเม จ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ วิริยินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ สตินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ สมาธินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ ปญฺญินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ

[๑๐๒๖]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ ติรจฺฉานคตา ปาณา สีโห มิคราชา เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ ถาเมน ชเวน สูริเยน ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายาติ ฯ

---

๑. ม. สาลาย ฯ ยุ. สาลายํ ฯ
๒. ม. ยุ. สูเรน ฯ เอวมุปริ ฯ

สูกรขาตวรรคที่ ๖

โกสลสูตร

ปัญญินทรีย์เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรม

[๑๐๒๓]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โกสลพราหมณคาม ในแคว้นโกศล ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า.

[๑๐๒๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสัตว์ดิรัจฉานทุกจำพวก สีหมฤคราช โลกกล่าวว่า เป็นยอดของสัตว์เหล่านั้น เพราะมีกำลัง มีฝีเท้า มีความกล้า ฉันใด บรรดาโพธิปักขิยธรรมทุกอย่าง ปัญญินทรีย์ เรากล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๒๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โพธิปักขิยธรรมเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ วิริยินทรีย์... สตินทรีย์... สมาธินทรีย์... ปัญญินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้.

[๑๐๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสัตว์ดิรัจฉานทุกจำพวก สีหมฤคราช โลกกล่าวว่า เป็นยอดของสัตว์เหล่านั้น เพราะมีกำลัง มีฝีเท้า มีความกล้า ฉันใด บรรดาโพธิปักขิยธรรมทุกอย่าง ปัญญินทรีย์ เรากล่าวว่าเป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๑

[๑๐๒๗]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา มลฺลเกสุ[๑] วิหรติ อุรุเวลกปฺปํ นาม มลฺลกานํ[๒] นิคโม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ

[๑๐๒๘]

ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อริยญาณํ น อุปฺปนฺนํ โหติ เนว ตาว จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ สณฺฐิติ โหติ เนว ตาว จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ อวฏฺฐิติ โหติ ฯ ยโต จ โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อริยญาณํ อุปฺปนฺนํ โหติ อถ จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ สณฺฐิติ โหติ อถ จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ อวฏฺฐิติ โหติ ฯ

[๑๐๒๙]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยาวกีวญฺจ กูฏาคารสฺส กูฏํ น อุสฺสิตํ โหติ เนว ตาว โคปานสีนํ สณฺฐิติ โหติ เนว ตาว โคปานสีนํ อวฏฺฐิติ โหติ ฯ ยโต จ โข ภิกฺขเว กูฏาคารสฺส กูฏํ อุสฺสิตํ โหติ อถ โข[๓] โคปานสีนํ สณฺฐิติ โหติ อถ โข โคปานสีนํ อวฏฺฐิติ โหติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยาวกีวญฺจ อริยสาวกสฺส อริยญาณํ น อุปฺปนฺนํ โหติ เนว ตาว จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ สณฺฐิติ โหติ เนว ตาว จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ อวฏฺฐิติ โหติ ฯ ยโต จ โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อริยญาณํ อุปฺปนฺนํ โหติ อถ จตุนฺนํ อินฺทฺริยานํ ฯเปฯ อวฏฺฐิติ โหติ ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ สทฺธินฺทฺริยสฺส วีริยินฺทฺริยสฺส สตินฺทฺริยสฺส สมาธินฺทฺริยสฺส ฯ

[๑๐๓๐]

ปญฺญวโต ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ตทนฺวยา สทฺธา สณฺฐาติ ตทนฺวยํ วีริยํ สณฺฐาติ ตทนฺวยา สติ สณฺฐาติ ตทนฺวโย สมาธิ สณฺฐาตีติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. มลฺลิเกสุ ฯ
๒. ม. ยุ. มลฺลิกานํ ฯ
๓. ม. โขสทฺโท นตฺถิ ฯ เอวมุปริ ฯ

มัลลกสูตร

ว่าด้วยอินทรีย์ ๔

[๑๐๒๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวมัลละ ชื่ออุรุเวลกัปปะ ในแคว้นมัลละ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

[๑๐๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อริยญาณยังไม่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกเพียงใด อินทรีย์ ๔ ก็ยังไม่ตั้งลงมั่นเพียงนั้น เมื่อใดอริยญาณเกิดขึ้นแล้วแก่อริยสาวก เมื่อนั้นอินทรีย์ ๔ ก็ตั้งลงมั่น.

[๑๐๒๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเรือนยอด เมื่อเขายังไม่ได้ยกยอดขึ้นเพียงใด กลอนเรือนก็ยังไม่ชื่อว่า ตั้งอยู่มั่นคงเพียงนั้น เมื่อใด เขายกยอดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น กลอนเรือนจึงเรียกว่า ตั้งอยู่มั่นคง ฉันใด อริยญาณยังไม่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกเพียงใด อินทรีย์ ๔ ก็ยังไม่ตั้งลงมั่นเพียงนั้น เมื่อใด อริยญาณเกิดขึ้นแล้วแก่อริยสาวก เมื่อนั้น อินทรีย์ ๔ ก็ตั้งลงมั่น ฉันนั้นเหมือนกัน อินทรีย์ ๔ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑.

[๑๐๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ อันไปตามปัญญาของอริยสาวก ผู้มีปัญญา ย่อมตั้งมั่น.

จบ สูตรที่ ๒

[๑๐๓๑]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อตฺถิ นุ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม เสกฺโข ภิกฺขุ เสกฺขภูมิยํ สณฺฐิโต[๑] เสกฺโขสฺมีติ ปชาเนยฺย อเสกฺโข ภิกฺขุ อเสกฺขภูมิยํ สณฺฐิโต อเสกฺโขสฺมีติ ปชาเนยฺยาติ ฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ

[๑๐๓๒]

อตฺถิ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม เสกฺโข ภิกฺขุ เสกฺขภูมิยํ สณฺฐิโต เสกฺโขสฺมีติ ปชาเนยฺย อเสกฺโข ภิกฺขุ อเสกฺขภูมิยํ สณฺฐิโต อเสกฺโขสฺมีติ ปชาเนยฺย ฯ

[๑๐๓๓]

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม เสกฺโข ภิกฺขุ เสกฺขภูมิยํ สณฺฐิโต เสกฺโขสฺมีติ ปชานาติ ฯ อิธ ภิกฺขเว เสกฺโข ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ อยํปิ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม เสกฺโข ภิกฺขุ เสกฺขภูมิยํ สณฺฐิโต เสกฺโขสฺมีติ ปชานาติ ฯ

[๑๐๓๔]

ปุน จปรํ ภิกฺขเว เสกฺโข ภิกฺขุ อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ อตฺถิ นุ โข อิโต พหิทฺธา อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โย เอวํ ภูตํ ตจฺฉํ ตถํ ธมฺมํ เทเสติ ยถา ภควาติ ฯ โส เอวํ ปชานาติ นตฺถิ นุ โข อิโต พหิทฺธา อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โย เอวํ ภูตํ ตจฺฉํ ตถํ ธมฺมํ เทเสติ ยถา ภควาติ ฯ อยํปิ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม เสกฺโข ภิกฺขุ เสกฺขภูมิยํ สณฺฐิโต เสกฺโขสฺมีติ ปชานาติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. ฐิโต ฯ เอวมุปริ ฯ

เสขสูตร

ว่าด้วยพระเสขะและพระอเสขะ

[๑๐๓๑]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ พึงรู้ว่าเราเป็นพระเสขะ ที่ภิกษุผู้เป็นอเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในอเสขภูมิ พึงรู้ว่าเราเป็นพระอเสขะ มีอยู่หรือ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน.[๑]

[๑๐๓๒]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นอเสขะ[๒]อาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ พึงรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ ที่ภิกษุผู้เป็นอเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในอเสขภูมิ พึงรู้ว่าเราเป็นพระเสขะ[๓]มีอยู่.

[๑๐๓๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่าเราเป็นพระเสขะ เป็นไฉน? ภิกษุผู้เป็นเสขะในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ชัดว่าเราเป็นพระเสขะ.

[๑๐๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นเสขะ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์อื่นภายนอกจากศาสนานี้ ซึ่งจะแสดงธรรมที่จริงแท้แน่นอนเหมือนพระผู้มีพระภาค มีอยู่หรือ? พระเสขะนั้นย่อมรู้ชัด อย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์อื่นภายนอกจากศาสนานี้ ซึ่งจะแสดงธรรมที่จริงแท้แน่นอน เหมือนพระผู้มีพระภาค ไม่มี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่าเราเป็นพระเสขะ.

---

๑. ฯลฯ. *-ผู้รวบรวม*
๒. เสขะ *-ผู้รวบรวม*
๓. พระอเสขะ *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๓๕]

ปุน จปรํ ภิกฺขเว เสกฺโข ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ปชานาติ สทฺธินฺทฺริยํ วีริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ ยํคติกานิ ยํปรมานิ ยํผลานิ ยํปริโยสานานิ น เหว โข กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ ปญฺญาย จ อติวิชฺฌ ปสฺสติฯ อยํปิ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม เสกฺโข ภิกฺขุ เสกฺขภูมิยํ สณฺจิโต เสกฺโขสฺมีติ ปชานาติฯ

[๑๐๓๖]

กตโม จ ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อเสกฺโข ภิกฺขุ อเสกฺขภูมิยํ สณฺจิโต อเสกฺโขสฺมีติ ปชานาติฯ อิธ ภิกฺขเว อเสกฺโข ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ปชานาติฯ สทฺธินฺทฺริยํ วีริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ ยํคติกานิ ยํปรมานิ ยํผลานิ ยํปริโยสานานิ กาเยน จ ผุสิตฺวา วิหรติ ปญฺญาย จ อติวิชฺฌ ปสฺสติฯ อยํปิ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อเสกฺโข ภิกฺขุ อเสกฺขภูมิยํ สณฺจิโต อเสกฺโขสฺมีติ ปชานาติฯ

[๑๐๓๗]

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อเสกฺโข ภิกฺขุ ฉ อินฺทฺริยานิ ปชานาติ จกฺขุนฺทฺริยํ โสตินฺทฺริยํ ฆานินฺทฺริยํ ชิวฺหินฺทฺริยํ กายินฺทฺริยํ มนินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ฉ อินฺทฺริยานิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อปริเสสา นิรุชฺฌิสฺสนฺติ อญฺญานิ จ ฉ อินฺทฺริยานิ น กุหิญฺจิ กิสฺมิญฺจิ อุปฺปชฺชิสฺสนฺตีติ ปชานาติฯ อยํปิ โข ภิกฺขเว ปริยาโย ยํ ปริยายํ อาคมฺม อเสกฺโข ภิกฺขุ อเสกฺขภูมิยํ สณฺจิโต อเสกฺโขสฺมีติ ปชานาตีติฯ

[๑๐๓๘]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ มหนฺตตฺเตนฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ปทานิ โพธาย สํวตฺตนฺติ ปญฺญินฺทฺริยํ ปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายฯ

〔๑๐๓๕〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นเสขะย่อมรู้ชัด ซึ่งอินทรีย์ ๕ คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ อินทรีย์ ๕ มีสิ่งใดเป็นคติ มีสิ่งใดเป็นอย่างยิ่ง มีสิ่งใดเป็นผล มีสิ่งใดเป็นที่สุด ภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่ถูกต้องสิ่งนั้นด้วยนามกาย แต่เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ.

〔๑๐๓๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นอเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในอเสขภูมิ ย่อมรู้ว่าเราเป็นพระอเสขะ เป็นไฉน? ภิกษุผู้เป็นอเสขะในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัด ซึ่งอินทรีย์ ๕ คือ สัทธินทรีย์ ... ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ มีสิ่งใดเป็นคติ มีสิ่งใดเป็นอย่างยิ่ง มีสิ่งใดเป็นผล มีสิ่งใดเป็นที่สุด อริยสาวกผู้เป็นอเสขะถูกต้องสิ่งนั้นด้วยนามกาย และเห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นอเสขะอาศัย และตั้งอยู่ในอเสขภูมิ ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ.[๑]

〔๑๐๓๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นอเสขะย่อมรู้ชัดซึ่งอินทรีย์ ๖ คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสตินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายยินทรีย์ ๑ มนินทรีย์ ๑ อริยสาวกผู้เป็นอเสขะย่อมรู้ชัดว่า อินทรีย์ ๖ เหล่านี้ จักดับไปหมดสิ้นโดยประการทั้งปวงไม่มีเหลือ และอินทรีย์ ๖ เหล่าอื่น จก[๒]ไม่เกิดขึ้นในภพไหนๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นอเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในอเสขภูมิ ย่อมรู้ชัดว่า เราเป็นพระอเสขะ.

จบ สูตรที่ ๓

ปทสูตร

บทธรรมที่เป็นไปเพื่อความตรัสรู้

〔๑๐๓๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ผู้เที่ยวไปบนพื้นแผ่นดินชนิดใดชนิดหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้าง โลกกล่าวว่า เป็นยอด

---

๑. พระอเสขะ *-ผู้รวบรวม*
๒. จัก *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๓๙]

กตมานิ จ ภิกฺขเว ปทานิ โพธาย สํวตฺตนฺติ ฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภิกฺขเว ปทํ ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ วิริยินฺทฺริยํ ปทํ ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ สตินฺทฺริยํ ปทํ ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ สมาธินฺทฺริยํ ปทํ ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ปทํ ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ

[๑๐๔๐]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ มหนฺตตฺเตน ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ปทานิ โพธาย สํวตฺตนฺติ ปญฺญินฺทฺริยํ ปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายาติ ฯ

[๑๐๔๑]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ สารคนฺธา โลหิตจนฺทนํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธาย ฯ

[๑๐๔๒]

กตเม จ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ

ของรอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ แม้ฉันใด บทแห่งธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ บท คือ ปัญญินทรีย์ เรากล่าวว่า เป็นยอดแห่งบทธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๓๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บทแห่งธรรมทั้งหลายเป็นไฉน ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้? ได้แก่ บทแห่งธรรม คือ สัทธินทรีย์... วิริยินทรีย์... สตินทรีย์... สมาธินทรีย์... ปัญญินทรีย์ ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้.

จบ สูตรที่ ๔

สารสูตร

ปัญญินทรีย์เป็นยอดแห่งบทธรรม

[๑๐๔๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ผู้เที่ยวไปบนพื้นแผ่นดิน ชนิดใดชนิดหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้าง โลกกล่าวว่า เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ แม้ฉันใด บทแห่งธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ บท คือ ปัญญินทรีย์ เรากล่าวว่า เป็นยอดของบทแห่งธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๔๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่แก่นชนิดใดชนิดหนึ่ง จันทน์แดง โลกกล่าวว่า เป็นยอดของไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ เรากล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๔๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โพธิปักขิยธรรมเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์... วิริยินทรีย์... สตินทรีย์... สมาธินทรีย์... ปัญญินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้.

(๑๐๔๓)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ สารคนฺธา โลหิตจนฺทนํ เตสํ อคฺคมกฺขายติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายาติฯ

(๑๐๔๔)

เอกธมฺเม ปติฏฺฐิตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ สุภาวิตานิฯ กตมสฺมึ เอกธมฺเมฯ อปฺปมาเทฯ

(๑๐๔๕)

กตโม จ ภิกฺขเว อปฺปมาโทฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺตํ รกฺขติ อาสเวสุ จ สาสเวสุ จ ธมฺเมสุฯ ตสฺส จิตฺตํ รกฺขโต อาสเวสุ จ สาสเวสุ จ ธมฺเมสุ สทฺธินฺทฺริยํปิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ วิริยินฺทฺริยํปิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ สตินฺทฺริยํปิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ สมาธินฺทฺริยํปิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ปญฺญินฺทฺริยํปิ ภาวนา-ปาริปูรึ คจฺฉติฯ

(๑๐๔๖)

เอวํปิ โข ภิกฺขเว เอกธมฺเม ปติฏฺฐิตสฺส ภิกฺขุโน ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ สุภาวิตานีติฯ

〔๑๐๔๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่แก่นชนิดใดชนิดหนึ่ง จันทน์แดง โลกกล่าวว่า เป็นยอดของไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ เรากล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๕

ปติฏฐิตสูตร

ว่าด้วยธรรมอันเอก

〔๑๐๔๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เป็นอันภิกษุผู้ตั้งอยู่ในธรรมอันเอก เจริญแล้ว เจริญดีแล้ว ธรรมอันเอกเป็นไฉน? คือ ความไม่ประมาท.

〔๑๐๔๕〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความไม่ประมาทเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรักษาจิตไว้ในอาสวะและธรรมที่มีอาสวะ เมื่อเธอรักษาจิตไว้ในอาสวะ และธรรมที่มีอาสวะ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ แม้ปัญญินทรีย์ ก็ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

〔๑๐๔๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เป็นอันภิกษุผู้ตั้งอยู่ในธรรมอันเอก เจริญแล้ว เจริญดีแล้ว แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

[๑๐๔๗]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร อชปาลนิโคฺรเธ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธฯ อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อมโตคธานิ โหนฺติ อมตปรายนานิ อมตปริโยสานานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อมโตคธานิ โหนฺติ อมตปรายนานิ อมต-ปริโยสานานีติฯ

[๑๐๔๘]

อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ ภควโต เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต ภควโต ปุรโต ปาตุรโหสิฯ

[๑๐๔๙]

อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตน-ญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุคต ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อมโตคธานิ โหนฺติ อมตปรายนานิ อมตปริโยสานานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อมโตคธานิ โหนฺติ อมตปรายนานิ อมตปริโยสานานิฯ

[๑๐๕๐]

ภูตปุพฺพาหํ ภนฺเต กสฺสเป สมฺมาสมฺพุทฺเธ พฺรหฺมจริยํ อจรึ ตตฺรปิ มํ เอวํ ชานนฺติ สหโก ภิกฺขุ สหโก ภิกฺขูติฯ โส ขฺวาหํ ภนฺเต อิเมสํเยว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา กาเมสุ กามจฺฉนฺทํ วิราเชตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ พฺรหฺมโลกํ อุปปนฺโน ตตฺรปิ มํ เอวํ ชานนฺติ พฺรหฺมา สหมฺปติ พฺรหฺมา สหมฺปตีติฯ

พรหมสูตร

ว่าด้วยท้าวสหัมบดีพรหม

[๑๐๔๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่าง :-[๑]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้[๒] ประทับอยู่ ณ ควงไม้อชปาลนิโครธ แทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ทรงเกิดความปริวิตกแห่งพระหฤทัยอย่างนี้ว่า **อินทรีย์ ๕ ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด.**

[๑๐๔๘]

ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม ทราบความปริวิตกแห่งพระหฤทัยด้วยใจแล้ว จึงหายตัวจากพรหมโลก มาปรากฏเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น.

[๑๐๔๙]

ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม กระทำผ้าห่มเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น **อินทรีย์ ๕ ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ปัญญินทรีย์ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ ที่เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด.**

[๑๐๕๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว ข้าพระองค์ได้ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ แม้ในเวลานั้น เขารู้จักข้าพระองค์อย่างนี้ว่า สหกภิกษุ ๆ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันข้าพระองค์เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ข้าพระองค์จึงคลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายเสียได้ เมื่อตายไป ได้เข้าถึงสุคติพรหมโลก แม้ในพรหมโลกนั้น เขาก็รู้จักข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท้าวสหัมบดีพรหม ๆ.

---

๑. ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ *-ผู้รวบรวม*
๒. ตรัสรู้ *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๕๑]

เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุคต อหเมตํ ชานามิ อหเมตํ ปสฺสามิ ยถา อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อมโตคธานิ โหนฺติ อมตปรายนานิ อมตปริโยสานานีติ ฯ

[๑๐๕๒]

เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต สูกรขาตายํ ฯ ตตฺร โข ภควา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อามนฺเตสิ กึ นุ โข สารีปุตฺต อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตตีติ[๑] ฯ

[๑๐๕๓]

อนุตฺตรํ หิ ภนฺเต โยคกฺเขมํ สมฺปสฺสมาโน ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตตีติ ฯ

[๑๐๕๔]

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต อนุตฺตรญฺหิ สารีปุตฺต โยคกฺเขมํ สมฺปสฺสมาโน ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตติ ฯ

[๑๐๕๕]

กตโม จ สารีปุตฺต อนุตฺตโร โยคกฺเขโม ยํ สมฺปสฺสมาโน ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตตีติ ฯ

[๑๐๕๖]

อิธ ภนฺเต ขีณาสโว ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ วิริยินฺทฺริยํ ภาเวติ ฯ สตินฺทฺริยํ ภาเวติ ฯ สมาธินฺทฺริยํ ภาเวติ ฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ ฯ อยํ โข ภนฺเต อนุตฺตโร โยคกฺเขโม ยํ สมฺปสฺสมาโน ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตตีติ ฯ

๑. โป. ยุ. ปวตฺเตตีติ ฯ เอวมุปริ ฯ

[๑๐๕๑]

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าพระองค์รู้ ข้าพระองค์เห็น ข้อที่อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ ที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด.

จบ สูตรที่ ๗

สูกรขาตาสูตร

ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ

[๑๐๕๒]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ถ้ำสูกรขาตา เขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้น พระองค์ตรัสเรียกท่านพระสารีบุตรแล้วตรัสถามว่า

ดูกรสารีบุตร ภิกษุผู้ขีณาสพเห็นอำนาจประโยชน์อะไรหนอ จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต.

[๑๐๕๓]

ท่านสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ขีณาสพ เห็นธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งในพระตถาคต หรือในศาสนาของพระตถาคต.

[๑๐๕๔]

พ. ถูกละ ๆ สารีบุตร ภิกษุผู้ขีณาสพ เห็นธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม จึงประพฤตินอบน้อมในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต.

[๑๐๕๕]

ดูกรสารีบุตร ก็ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ภิกษุขีณาสพเห็นอยู่ จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคตนั้น เป็นไฉน?

[๑๐๕๖]

สา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ขีณาสพในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธินทรีย์ อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ ย่อมเจริญวิริยินทรีย์... สตินทรีย์... สมาธินทรีย์... ปัญญินทรีย์ อันให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมนี้แล ที่ภิกษุผู้ขีณาสพเห็นอยู่ จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของพระตถาคต

[๑๐๕๗]

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต เอโส หิ สารีปุตฺต อนุตฺตโร โยคกฺเขโม ยํ สมฺปสฺสมาโน ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตติฯ

[๑๐๕๘]

กตโม จ สารีปุตฺต ปรมนิปจฺจกาโร ยํ ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคต-สาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตตีติฯ

[๑๐๕๙]

อิธ ภนฺเต ขีณาสโว ภิกฺขุ สตฺถริ สคารโว วิหรติ สปฺปติสฺโส ธมฺเม สคารโว วิหรติ สปฺปติสฺโส สงฺเฆ สคารโว วิหรติ สปฺปติสฺโส สิกฺขาย สคารโว วิหรติ สปฺปติสฺโส สมาธิสฺมึ สคารโว วิหรติ สปฺปติสฺโสฯ อยํ โข ภนฺเต ปรมนิปจฺจกาโร ยํ ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตตีติฯ

[๑๐๖๐]

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต เอโส หิ สารีปุตฺต ปรมนิปจฺจกาโร ยํ ขีณาสโว ภิกฺขุ ตถาคเต วา ตถาคตสาสเน วา ปรมนิปจฺจการํ ปวตฺตมาโน ปวตฺตตีติฯ

[๑๐๖๑]

สาวตฺถีนิทานํฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อนุปฺปนฺนานิ อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อนุปฺปนฺนานิ อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติฯ

〔๑๐๕๗〕

พ. ถูกละ ๆ สารีบุตร ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยมนี้แล ที่ภิกษุผู้ขีณาสพเห็นอยู่ จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต.

〔๑๐๕๘〕

ดูกรสารีบุตร การนอบน้อมอย่างยิ่ง ที่ภิกษุผู้ขีณาสพประพฤติในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต เป็นไฉน ?

〔๑๐๕๙〕

สา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ขีณาสพในธรรมวินัยนี้ มีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา ในสมาธิ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การนอบน้อมอย่างยิ่งแล ที่ภิกษุผู้ขีณาสพประพฤติในพระตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต.

〔๑๐๖๐〕

พ. ลูก[๑]ละ ๆ สารีบุตร การนอบน้อมอย่างยิ่งนี้แล ที่ภิกษุผู้ขีณาสพประพฤติในตถาคต หรือในสาสนา[๒]ของตถาคต.

จบ สูตรที่ ๘

อุปาทสูตรที่ ๑

อินทรีย์ ๕ ไม่เกิดนอกพุทธกาล

〔๑๐๖๑〕

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้น นอกจากความอุบัติแห่งพระตถาคตอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้า หาเกิดไม่ อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน ? คือ สัทธินทรีย์ ... ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้น นอกจากความอุบัติแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หาเกิดไม่.

จบ สูตรที่ ๙

๑. ถูกละ ๆ *-ผู้รวบรวม*
๒. ศาสนา *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๖๒]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อนุปฺปนฺนานิ อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยา ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อนุปฺปนฺนานิ อุปฺปชฺชนฺติ นาญฺญตฺร สุคตวินยาติ ฯ

วคฺโค ฉฏฺโฐ ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สาลํ มลฺลกํ เสกฺโข จ	ปเท สาเร ปติฏฺฐิโต
พฺรหฺมสูกรขาตาโย	อุปฺปาเท อปเร ทุเวติ ฯ

อุปาทสูตรที่ ๒

อินทรีย์ ๕ ไม่เกิดนอกวินัยพระสุคต

[๑๐๖๒]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วที่ยังไม่เกิด จักเกิดขึ้น นอกจากวินัยของพระสุคตหาเกิดไม่ อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์...ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้น นอกจากวินัยของพระสุคตหาเกิดไม่.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สูกรขาตวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โกสลสูตร
๒. มัลลสูตร
๓. เสขสูตร
๔. ปทสูตร
๕. สารสูตร
๖. ปติฏฐิตสูตร
๗. พรหมสูตร
๘. สูกรขาตาสูตร
๙. อุปาทสูตรที่ ๑
๑๐. อุปาทสูตรที่ ๒

โพธิปกฺขิยวคฺโค สตฺตโม

(๑๐๖๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ สญฺโญชนานํ ปหานาย[๑] สํวตฺตนฺติฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ สญฺโญชนานํ ปหานาย สํวตฺตนฺตีติฯ

(๑๐๖๔)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อนุสยสมุคฺฆาตาย สํวตฺตนฺติฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อนุสยสมุคฺฆาตาย สํวตฺตนฺตีติฯ

(๑๐๖๕)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อทฺธานปริญฺญาย สํวตฺตนฺติฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อทฺธานปริญฺญาย สํวตฺตนฺตีติฯ

---

๑. ม. สํโยชนปฺปหานายฯ เอวมุปริฯ

โพธิปักขิยวรรคที่ ๗

สัญโญชนาสูตร

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละสังโยชน์

[๑๐๖๓]

สาวัตถีนิทาน. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์ อินทรีย์[๑]เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์.

จบ สูตรที่ ๑

อนุสยสูตร

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อถอนอนุสัย

[๑๐๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถอนอนุสัย อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถอนอนุสัย.

จบ สูตรที่ ๒

ปริญญาสูตร

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อกำหนดรู้อัทธานะ

[๑๐๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกำหนดรู้อัทธานะ (ทางไกล) อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกำหนดรู้อัทธานะ.

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. อินทรีย์ ๕ *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๖๖]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อาสวานํ ขยาย สํวตฺตนฺติฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ อาสวานํ ขยาย สํวตฺตนฺตีติฯ

[๑๐๖๗]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ สญฺโญชนานํ ปหานาย สํวตฺตนฺติ อนุสยสมุคฺฆาตาย สํวตฺตนฺติ อทฺธานปริญฺญาย สํวตฺตนฺติ อาสวานํ ขยาย สํวตฺตนฺติฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ พหุลีกตานิ สญฺโญชนานํ ปหานาย สํวตฺตนฺติ อนุสย-สมุคฺฆาตาย สํวตฺตนฺติ อทฺธานปริญฺญาย สํวตฺตนฺติ อาสวานํ ขยาย สํวตฺตนฺตีติฯ

[๑๐๖๘]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติฯ

อาสวักขยสูตร

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อความสิ้นอาสวะ

[๑๐๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ.

[๑๐๖๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์ เพื่อถอนอนุสัย เพื่อกำหนดรู้อัทธานะ เพื่อความสิ้นอาสวะ อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์ เพื่อถอนอนุสัย เพื่อกำหนดรู้อัทธานะ เพื่อความสิ้นอาสวะ.

จบ สูตรที่ ๔

ผลสูตรที่ ๑

เจริญอินทรีย์ ๕ หวังผลได้ ๒ อย่าง

[๑๐๖๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่เป็นพระอนาคามี.

จบ สูตรที่ ๕

(๑๐๖๙)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขาฯ กตเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสาฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ อถ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติฯ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยาย อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามีฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อิเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขาติฯ

(๑๐๗๐)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ ชมฺพุทีปกา รุกฺขา ชมฺพู เตสํ อคฺคมกฺขายติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายฯ

(๑๐๗๑)

กตเม จ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิยา ธมฺมาฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติฯ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติฯ

ผลสูตรที่ ๒

เจริญอินทรีย์ ๕ ได้อานิสงส์ ๗ ประการ

[๑๐๖๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลานิสงส์ได้ ๗ ประการ ผลานิสงส์ ๗ ประการเป็นไฉน? คือ จะได้ชมอรหัตผลในปัจจุบันก่อน ๑ ถ้าไม่ได้ชมอรหัตผลในปัจจุบัน จะได้ชมเวลาใกล้ตาย ๑ ถ้าปัจจุบันก็ไม่ได้ชม ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้ชมไซร้ ทีนั้นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ๑ ผู้อุปหัจจปรินิพพายี ๑ ผู้อสังขารปรินิพพายี ๑ ผู้สสังขารปรินิพพายี [๑] ผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี ๑ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๖

รุกขสูตรที่ ๑

ปัญญินทรีย์เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรม

[๑๐๗๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ในชมพูทวีปชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นหว้า โลกกล่าวว่าเป็นยอดของต้นไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๗๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โพธิปักขิยธรรมเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้.

---

๑. ผู้สสังขารปรินิพพายี ๑ *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๗๒]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ ชมฺพุทีปกา รุกฺขา ชมฺพู เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายาติ ฯ

[๑๐๗๓]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ เทวานํ ตาวตึสานํ รุกฺขา ปาริจฺฉตฺตโก เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธาย ฯ

[๑๐๗๔]

กตเม จ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ วิริยินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ สตินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ฯ สมาธินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ฯ ปญฺญินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ

[๑๐๗๕]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ เทวานํ ตาวตึสานํ รุกฺขา ปาริจฺฉตฺตโก เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายาติ ฯ

[๑๐๗๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ในชมพูทวีปชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นหว้า โลกกล่าวว่า เป็นยอดแห่งต้นไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๗

รุกขสูตรที่ ๒

ปัญญินทรีย์เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรม ๒

[๑๐๗๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ของเทวดาชั้นดาวดึงส์ชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นปาริฉัตตกะ โลกกล่าวว่า เป็นยอดของต้นไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไป เพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๗๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โพธิปักขิยธรรมเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไป เพื่อความตรัสรู้.

[๑๐๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ของเทวดาชั้นดาวดึงส์ชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นปาริฉัตตกะ โลกกล่าวว่า เป็นยอดของต้นไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไป เพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๐๗๖]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ อสุรานํ รุกฺขา จิตฺตปาฏลี เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธาย ฯ

[๑๐๗๗]

กตเม จ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภิกฺขเว โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ โพธิปกฺขิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ

[๑๐๗๘]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ อสุรานํ รุกฺขา จิตฺตปาฏลี เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายาติ ฯ

[๑๐๗๙]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ สุปณฺณานํ รุกฺขา โกฏสิมฺพลี[๑] เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพธิปกฺขิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธาย ฯ

๑. ม. ยุ. กูฏสิมฺพลี ฯ เอวมุปริ ฯ

รุกขสูตรที่ ๓

ปัญญินทรีย์เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรม ๓

[๑๐๗๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ของพวกอสูรชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นจิตตปาฏลี โลกกล่าวว่า เป็นยอดของต้นไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โพธิปักขิยธรรมเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฯลฯ ปัญญินทรีย์เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้.

[๑๐๗๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ของพวกอสูรชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นจิตตปาฏลี โลกกล่าวว่า เป็นยอดของต้นไม้เหล่านี้ แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๘

รุกขสูตรที่ ๔

ปัญญินทรีย์เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรม

[๑๐๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ของพวกครุฑชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นโกฏสิมพลี (ไม้งิ้วป่า) โลกกล่าวว่า เป็นยอดของต้นไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๘๐]

กตเม จ ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคา ธมฺมา ฯ สทฺธินฺทฺริยํ ภิกฺขเว โพชฺฌงฺคิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ โพชฺฌงฺคิโย ธมฺโม ตํ โพธาย สํวตฺตติ ฯ

[๑๐๘๑]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ สุปณฺณานํ รุกฺขา โกฏสิมฺพลี เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ โพชฺฌงฺคิยา ธมฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ โพธายาติ ฯ

โพชฺฌงฺคิยวคฺโค สตฺตโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สญฺโญชนา อนุสยา ปริญฺญา อาสวกฺขยา
เทฺว ผลา จตุโร รุกฺขา วคฺโค เตน ปวุจฺจตีติ ฯ

〔๑๐๘๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โพธิปักขิยธรรมเป็นไฉน? คือ สัทธินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ เป็นโพธิปักขิยธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้.

〔๑๐๘๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ของพวกครุฑชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้นโกฏสิมพลีโลกกล่าวว่า เป็นยอดของต้นไม้เหล่านั้น แม้ฉันใด โพธิปักขิยธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปัญญินทรีย์ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดแห่งโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น เพราะเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ โพธิปักขิยวรรคที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สัญโญชนาสูตร ๒. อนุสยสูตร
๓. ปริญญาสูตร ๔. อาสวักขยสูตร
๕. ผลสูตรที่ ๑ ๖. ผลสูตรที่ ๒
๗. รุกขสูตรที่ ๑ ๘. รุกขสูตรที่ ๒
๙. รุกขสูตรที่ ๓ ๑๐. รุกขสูตรที่ ๔

คงฺคาทิเปยฺยาโล อฏฺฐโม

〔๑๐๘๒〕

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

〔๑๐๘๓〕

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺค-ปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

〔๑๐๘๔〕

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

〔๑๐๘๕〕

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวตพฺพานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวตพฺพานีติ ฯ (ยถา มคฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาริตํ ตถา วิตฺถาเรตพฺพํ วิเวกนิสฺสิตํ)ฯ

คังคาทิเปยยาลที่ ๘

อานิสงส์แหง[1] การเจริญอินทรีย์ ๕

[๑๐๘๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ นั้น เป็นอย่างไรเล่า ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญวิริยินทรีย์... สตินทรีย์... สมาธินทรีย์... ปัญญินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[2]

[๑๐๘๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ นี้ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ นี้แล.

[๑๐๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ อันภิกษุพึงเจริญเพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ นี้แล อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ ย่อมเจริญปัญญินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ นี้แล.

(อินทรีย์ที่อาศัยวิเวกเป็นต้น พึงขยายความออกไปเหมือนมรรคสังยุต)

---

๑. แห่ง *-ผู้รวบรวม*

๒. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

[๑๐๘๖]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๑๐๘๗]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺโต ปญฺจินฺทฺริยานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

[๑๐๘๘]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจ อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

[๑๐๘๙]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวตพฺพานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ ราควินยปริโยสาน โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินย-ปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขาย ปหานาย อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวตพฺพานีติ ฯ (ยถา มคฺคสํยุตฺเต เอวํ ภวติ อินฺทฺริยสํยุตฺตํ) ฯ

[๑๐๘๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งลงสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๘๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ นั้นเป็นอย่างไรเล่า ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธินทรีย์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญปัญญินทรีย์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๑]

[๑๐๘๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

[๑๐๘๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธินทรีย์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญปัญญินทรีย์ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

(อินทรียสังยุตมีส่วนเหมือนในมรรคสังยุต)

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๙๙] - [๒๑๓] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๒๑ - ๑๒๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

ตสฺสุทฺทานํ

สญฺโญชนา อนุสยา อทฺธานํ อาสวกฺขยา
เทฺว ผลา สตฺตานิสํสา จตุรุกฺขา วคฺโค เตน ปวุจฺจตีติ ฯ

อินฺทฺริยสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สัญโญชนาสูตร
๒. อนุสยสูตร
๓. อัทธานสูตร
๔. อาสวักขยสูตร
๕. ผลสูตรที่ ๑
๖. ผลสูตรที่ ๒
๗. สัตตานิสังสสูตร
๘. รุกขสูตรที่ ๑
๙. รุกขสูตรที่ ๒
๑๐. รุกขสูตรที่ ๓
๑๑. รุกขสูตรที่ ๔

จบ อินทรียสังยุต

สมฺมปฺปธานสํยุตฺตํ

[๑๐๙๐]

สาวตฺถีฯ ตตฺร โข ภควา ฯเปฯ เอตทโวจ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สมฺมปฺปธานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติฯ

[๑๐๙๑]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

[๑๐๙๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ

๕. สัมมัปปธานสังยุต

ว่าด้วยสัมมัปปธาน ๔

[๑๐๙๐]

สาวัตถีนิทาน. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้ สัมมัปปธาน ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ๑ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ๑ เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความมียิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้แล.

[๑๐๙๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเจริญสัมมัปปธาน ๔ กระทำให้มากซึ่งสัมมัปปธาน ๔ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๙๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญสัมมัปปธาน ๔ กระทำให้มากซึ่งสัมมัปปธาน ๔ อย่างไรเล่า ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ๑ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ๑ [๑] เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความมียิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เจริญสัมมัปปธาน ๔ กระทำให้มากซึ่งสัมมัปปธาน ๔ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๒]

---

๑. เพื่อความตั้งอยู่ *-ผู้รวบรวม*

๒. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

ฉ ปาจีนโต นินฺนา ฉ นินฺนา จ สมุทฺทโต
เอเต เทฺว ฉ ทฺวาทส โหนฺติ วคฺโค เตน ปวุจฺจตีติฯ
(สมฺมปฺปธานสํยุตฺตสฺส คงฺคาเปยฺยาลิ สมฺมปฺปธานวเสน วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ

วคฺโคฯ

ตถาคตํ ปทํ กูฏํ มูลํ สาเรน วสฺสิกํ
ราชา จนฺทิมสุริยา วตฺเถน ทสมํ ปทํฯ
(อปฺปมาทวคฺโค สมฺมปฺปธานวเสน วิตฺถาเรตพฺโพ)ฯ

วคฺโคฯ

(๑๐๙๓)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เยเกจิ พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติ[๑] สพฺเพ เต ปจวึ นิสฺสาย ปจวิยํ ปติฏฺฐาย เอวเมเต พลกรณียา กมฺมนฺตา กยิรนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวติ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรติฯ

(๑๐๙๔)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวติ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีลํ นิสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวติ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรตีติฯ (เอวํ พลกรณียวคฺโค สมฺมปฺปธานวเสน วิตฺถาเรตพฺโพ)ฯ

---

๑. ม. กรียนฺติฯ เอวมุปริปิฯ

ปาจีนนินนสูตร ๖ สูตร สมุททนินนสูตร ๖ สูตร ๒ อย่าง เหล่านั้น อย่างละ ๖ สูตร รวมเป็น ๑๒ สูตร เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าวรรค.

(พึงขยายความคังคาเปยยาลแห่งสัมมัปปธานสังยุตด้วยสามารถสัมมัปปธาน)

จบ วรรคที่ ๑

๑. ตถาคตสูตร
๒. ปทสูตร
๓. กูฏสูตร
๔. มูลสูตร
๕. สารสูตร
๖. วัสสิกสูตร
๗. ราชาสูตร
๘. จันทิมสูตร
๙. สุริยสูตร
๑๐. วัตถสูตร

(พึงขยายความอัปปมาทวรรคด้วยสามารถสัมมัปปธาน)[๑]

จบ วรรคที่ ๒

[๑๐๙๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง อันบุคคลทำอยู่ การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังทั้งหมดนั้น อันบุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงทำได้อย่างนั้น แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญสัมมัปปธาน ๔ กระทำให้มากซึ่งสัมมัปปธาน ๔ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๐๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญสัมมัปปธาน ๔ กระทำให้มากซึ่งสัมมัปปธาน ๔ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ๑ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ๑ เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญสัมมัปปธาน ๔ กระทำให้มากซึ่งสัมมัปปธาน ๔ อย่างนี้แล.[๒]

(พึงขยายความพลกรณียวรรคด้วยสามารถสัมมัปปธานอย่างนี้)

จบ วรรคที่ ๓

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๔๕] - [๒๖๓] หน้า ๑๕๓ - ๑๖๕ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

๒. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๒๗๒] - [๒๙๗] หน้า ๑๗๑ - ๑๘๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

[๑๐๙๕]

ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เอสนาฯ กตมา ติสฺโสฯ กาเมสนา ภเวสนา พฺรหฺม-จริเยสนาฯ อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส เอสนาฯ

[๑๐๙๖]

อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา ภาเวตพฺพาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อิมาสํ โข ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เอสนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา ภาเวตพฺพาติฯ

[๑๐๙๗]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชาฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ

[๑๐๙๘]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา ภาเวตพฺพาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา ภาเวตพฺพาติฯ (เอวํ เอสนา ปาลิ วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ

สมฺมปฺปธานสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํฯ

[๑๐๙๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน? คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๑๐๙๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อความละซึ่งการแสวงหา ๓ อย่างนี้ สัมมัปปธาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ฯลฯ เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละการแสวงหา ๓ อย่างนี้แล.

[๑๐๙๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ นี้ สังโยชน์เป็นส่วนเบื้องบน ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ นี้แล.

[๑๐๙๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล สัมมัปปธาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ฯลฯ เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.[๑]

(พึงขยายความออกไป เหมือนเอสนาวรรค)

จบ สัมมัปปธานสังยุต

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๓๑๓] - [๓๓๒] หน้า ๑๙๙ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

พลสํยุตฺตํ

(๑๐๙๙)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว พลานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ สทฺธาพลํ วิริยพลํ สติพลํ สมาธิพลํ ปญฺญาพลํ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจ พลานีติ ฯ

(๑๑๐๐)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺโต ปญฺจ พลานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

(๑๑๐๑)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺโต ปญฺจ พลานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาพลํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ วิริยพลํ สติพลํ สมาธิพลํ ปญฺญาพลํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺโต ปญฺจ พลานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

(๑๑๐๒)

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

(๑๑๐๓)

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ปญฺจ พลานิ ภาเวตพฺพานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาพลํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ วิริยพลํ สติพลํ สมาธิพลํ ปญฺญาพลํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิมานิ ปญฺจ พลานิ ภาเวตพฺพานีติ ฯ

๖. พลสังยุต

ว่าด้วยพละ ๕

[๑๐๙๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ สัทธาพละ ๑ วิริยพละ ๑ สติพละ ๑ สมาธิพละ ๑ ปัญญาพละ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ ประการ นี้แล.

[๑๑๐๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเจริญพละ ๕ กระทำให้มากซึ่งพละ ๕ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๑๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญพละ ๕ กระทำให้มากซึ่งพละ ๕ อย่างไรเล่า ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญวิริยพละ... สติพละ... สมาธิพละ... ปัญญาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญพละ ๕ กระทำให้มากซึ่งพละ ๕ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๑]

[๑๑๐๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปาคะ[๒] มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

[๑๑๐๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล พละ ๕ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธาพละ... วิริยพละ... สติพละ... สมาธิพละ ปัญญาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

๒. อรูปราคะ *-ผู้รวบรวม*

[๑๑๐๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺโต ปญฺจ พลานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๑๑๐๕]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺโต ปญฺจ พลานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาพลํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺโต ปญฺจ พลานิ พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ (เอวํ เอสนา ปาลิ วิตฺถาเรตพฺพา ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ) ฯ

[๑๑๐๖]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

[๑๑๐๗]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย ปญฺจ พลานิ ภาเวตพฺพานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาพลํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯเปฯ ปญฺญาพลํ ภาเวติ ราควินยปริโยสานํ โทสวินยปริโยสานํ โมหวินยปริโยสานํ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิมานิ ปญฺจ พลานิ ภาเวตพฺพานีติ ฯ

พลสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๑๑๐๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุเจริญพละ ๕ กระทำให้มากซึ่งพละ ๕ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๑๐๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญพละ ๕ กระทำให้มากซึ่งพละ ๕ อย่างไรเล่า ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธาพละ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด... ย่อมเจริญปัญญาพละ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญพละ ๕ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๑]

[๒]

[๑๑๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน[๓] เหล่านี้แล.

[๑๑๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล พละ ๕ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธาพละ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด... ย่อมเจริญปัญญาพละ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด พละ ๕ เหล่านี้แล อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

จบ พลสังยุต

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๙๙] - [๒๑๓] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๒๑ - ๑๒๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*
๒. พึงขยายความ มีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด จนถึงการแสวงหา -*ผู้รวบรวม*
๓. สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ -*ผู้รวบรวม*

อิทฺธิปาทสํยุตฺตํ

ปาวาลวคฺโค ปจโม

[๑๑๐๘]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ จตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๑๐๙]

เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามี ฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา อารทฺธา อารทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามี ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ เยสํ เกสญฺจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีติ ฯ

๗. อิทธิปาทสังยุต

ปาวาลวรรคที่ ๑

อปารสูตร

อิทธิบาท ๔

[๑๑๐๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มิใช่ฝั่ง อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร เจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิ และปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มิใช่ฝั่ง.

จบ สูตรที่ ๑

วิรัทธสูตร

ผู้ปรารภอิทธิบาทชื่อว่าปรารภอริยมรรค

[๑๑๐๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งเบื่อแล้ว ชนเหล่านั้นก็ชื่อว่า เบื่ออริยมรรคเครื่องให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ อิทธิบาท ๔ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว ชนเหล่านั้นชื่อว่า ปรารภอริยมรรคเครื่องให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิ และปธานสังขาร... วิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งเบื่อแล้ว ชนเหล่านั้นก็ชื่อว่า เบื่ออริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว ชนเหล่านั้นชื่อว่า ปรารภอริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๒

[๑๑๑๐]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทุกฺขกฺขยาย ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธาน-สงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธาน-สงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทุกฺขกฺขยายาติ ฯ

[๑๑๑๑]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

อริยสูตร

เจริญอิทธิบาท ๔ เพื่อความสิ้นทุกข์

[๑๑๑๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ นำออกจากทุกข์ ย่อมนำผู้บำเพ็ญอิทธิบาทนั้นไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร... วิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ นำออกจากทุกข์ ย่อมนำผู้บำเพ็ญอิทธิบาทนั้นไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๓

นิพพุตสูตร

เจริญอิทธิบาท ๔ เพื่อความหน่าย

[๑๑๑๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อความสงบ เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร... วิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว... เพื่อนิพพาน.

จบ สูตรที่ ๔

[๑๑๑๒]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทฺธิปฺปเทสํ อภินิปฺผาเทสุํ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทฺธิปฺปเทสํ อภินิปฺผาเทสฺสนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทฺธิปฺปเทสํ อภินิปฺผาเทนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ

[๑๑๑๓]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทฺธิปฺปเทสํ อภินิปฺผาเทสุํ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทฺธิปฺปเทสํ อภินิปฺผาเทสฺสนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทฺธิปฺปเทสํ อภินิปฺผาเทนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาติ ฯ

ปเทสสูตร

ฤทธิ์สำเร็จได้เพราะเจริญอิทธิบาท

[๑๑๑๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล ยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จแล้ว สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น ยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จได้ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น จักยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จได้ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน ยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น ย่อมยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จได้ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร.

[๑๑๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล ยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จแล้ว สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น ยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จได้ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น จักยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จได้ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน ย่อมยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น ย่อมยังส่วนแห่งฤทธิ์ให้สำเร็จได้ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๕

[๑๑๑๔]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมตฺตํ อิทฺธึ อภินิปฺผาเทสุํ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมตฺตํ อิทฺธึ อภินิปฺผาเทสฺสนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมตฺตํ อิทฺธึ อภินิปฺผาเทนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ

[๑๑๑๕]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมตฺตํ อิทฺธึ อภินิปฺผาเทสุํ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมตฺตํ อิทฺธึ อภินิปฺผาเทสฺสนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมตฺตํ อิทฺธึ อภินิปฺผาเทนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาติ ฯ

สัมมัตตสูตร

ฤทธิ์บริบูรณ์ได้เพราะเจริญอิทธิบาท

[๑๑๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล ยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์แล้ว สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหนดนั้น[๑]ยังฤทธิ์ให้สำเร็จได้บริบูรณ์ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น จักยังฤทธิ์ให้สำเร็จได้บริบูรณ์ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน ย่อมยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น ย่อมยังฤทธิ์ให้สำเร็จได้บริบูรณ์ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร.

[๑๑๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล ยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์แล้ว สมณะหรือพรกหมณ์[๒]ทั้งหมดนั้น ยังฤทธิ์ให้สำเร็จได้บริบูรณ์ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น จักยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน ย่อมยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น ย่อมยังฤทธิ์ให้สำเร็จบริบูรณ์ ก็เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. ทั้งหมดนั้น *-ผู้รวบรวม*
๒. พราหมณ์ *-ผู้รวบรวม*

[๑๑๑๖]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ ภิกฺขู อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรึสุ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ ภิกฺขู อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ ภิกฺขู อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วีริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ

[๑๑๑๗]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ ภิกฺขู อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรึสุ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ ภิกฺขู อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ ภิกฺขู อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาติฯ

ภิกขุสูตร

ได้เจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติเพราะเจริญอิทธิบาท

[๑๑๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะไม่ได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร.

[๑๑๑๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ

(๑๑๑๘)

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ วุจฺจตีติ ฯ

(๑๑๑๙)

อยํ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ โส โข ปนายํ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโท ภาเวตพฺโพติ เม ภิกฺขเว ฯ ภาวิโตติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ

อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหมดนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๗

พุทธสูตร

เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเพราะเจริญอิทธิบาท

[๑๑๑๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทอัน ประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล เขาจึงเรียกตถาคตว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า.

จบ สูตรที่ ๘

ญาณสูตร

พระพุทธเจ้าเจริญอิทธิบาท ๔

[๑๑๑๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้เป็นอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและ ปธานสังขาร... อิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารนี้นั้นแล อันเราควรเจริญ... อิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารนั้นนี้แล อันเราเจริญแล้ว.

[๑๑๒๐]

อยํ วิริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ โส โข ปนายํ วิริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโท ภาเวตพฺโพติ เม ภิกฺขเวฯ ภาวิโตติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

[๑๑๒๑]

อยํ จิตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ[๑] จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ โส โข ปนายํ จิตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโท ภาเวตพฺโพติ เม ภิกฺขเวฯ ภาวิโตติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

[๑๑๒๒]

อยํ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ โส โข ปนายํ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโท ภาเวตพฺโพติ เม ภิกฺขเวฯ ภาวิโตติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทีติ

[๑๑๒๓]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ คณฺหาหิ อานนฺท นิสีทนํ เยน ปาวาลเจติยํ[๒] เตนุปสงฺกมิสฺสาม

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๒. สี. ม. จาปาลํ เจติยํฯ ยุ. จาปาลเจติยํฯ เอวมุปริฯ

[๑๑๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้เป็นอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร... อิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขารนี้นั้นแล อันเราควรเจริญ... อิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขารนี้นั้นแล อันเราเจริญแล้ว.

[๑๑๒๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้เป็นอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร... อิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขารนี้นั้นแล อันเราควรเจริญ... อิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขารนี้นั้นแล อันเราเจริญแล้ว.

[๑๑๒๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้เป็นอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร... อิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขารนี้นั้นแล อันเราควรเจริญ... อิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขารนี้นั้นแล อันเราเจริญแล้ว.

จบ สูตรที่ ๙

เจติยสูตร

การเจริญอิทธิบาท ๔ ทำให้อายุยืน

[๑๑๒๓]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังเมืองเวสาลี ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตร[๑] แล้ว เวลาปัจฉาภัต เสด็จกลับจากบิณฑบาตร[๒] แล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า

๑. บิณฑบาต -*ผู้รวบรวม*
๒. บิณฑบาต -*ผู้รวบรวม*

ทิวาวิหารายาติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิสีทนํ อาทาย ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิฯ

[๑๑๒๔]

อถ โข ภควา เยน ปาวาลเจติยํ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อายสฺมาปิ โข อานนฺโท ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนเจติยํ รมณียํ โคตมกเจติยํ รมณียํ สตฺตมฺพเจติยํ รมณียํ พหุปุตฺตกเจติยํ รมณียํ สารนฺททเจติยํ รมณียํ ปาวาลเจติยํฯ ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วาฯ ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธาฯ อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วาติฯ

[๑๑๒๕]

เอวํปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควตา โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ น ภควนฺตํ ยาจิ ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ[๑] พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ ยถา ตํ มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโตฯ

[๑๑๒๖]

ทุติยํปิ โข ภควาฯ ตติยํปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนเจติยํ รมณียํ โคตมกเจติยํ รมณียํ สตฺตมฺพเจติยํ รมณียํ พหุปุตฺตกเจติยํ รมณียํ สารนฺททเจติยํ รมณียํ ปาวาลเจติยํฯ ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วาฯ ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธาฯ อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วาติฯ

---

๑. ยุ. กปฺปาวเสสํฯ เอวมุปริปิฯ

ดูกรอานนท์ เธอจงถือเอาผ้านิสีทนะ เราจะเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ เพื่อพักผ่อนในตอนกลางวัน

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือผ้านิสีทนะ ตามพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์.

[๑๑๒๔]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ ประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์ปูถวาย ส่วนท่านพระอานนท์ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลีเป็นที่น่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์ก็เป็นที่น่ารื่นรมย์ โคตมกเจดีย์ก็เป็นที่น่ารื่นรมย์ สัตตัมพเจดีย์ก็เป็นที่น่ารื่นรมย์ พหุปุตตกเจดีย์ก็เป็นที่น่ารื่นรมย์ สารันททเจดีย์ก็เป็นที่น่ารื่นรมย์ อิทธิบาท ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นที่ตั้ง ให้คล่องแคล่วแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่พึงดำรงอยู่ได้กัลป์หนึ่งหรือเกินกว่ากัลป์หนึ่ง ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ อันตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นที่ตั้ง ให้คล่องแคล่วแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่พึงดำรงอยู่ได้กัลป์หนึ่งหรือเกินกว่ากัลป์หนึ่ง.

[๑๑๒๕]

แม้เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันโอฬาร กระทำโอภาสอันโอฬารอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็มิอาจรู้ทัน จึงมิได้ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัลป์หนึ่ง ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัลป์หนึ่ง เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ เพราะถูกมารเข้าดลใจ.

[๑๔๒๖][๑]

แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลีเป็นที่น่ารื่นรมย์... ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้กัลป์หนึ่งหรือเกินกว่ากัลป์หนึ่ง.

---

๑. [๑๑๒๖] *-ผู้รวบรวม*

(๑๑๒๗)

เอวํปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควตา โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ น ภควนฺตํ ยาจิ ติฏฺฐตุ ภนฺเต[๑] ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ ยถา ตํ มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ฯ

(๑๑๒๘)

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ คจฺฉ โข ตฺวํ อานนฺท ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสีติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข[๒] อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิ ฯ

(๑๑๒๙)

อถ โข มาโร ปาปิมา (อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต อานนฺเท)[๓] เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา (เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ ฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข มาโร ปาปิมา)[๔] ภควนฺตํ[๕] เอตทโวจ ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ [๖] สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต ฯ ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขู น สาวกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา [๗] พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนา สามีจิปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตีติ ฯ สนฺติ โข ปน ภนฺเต เอตรหิ ภิกฺขู ภควโต สาวกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนา สามีจิปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ[๘] วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสนฺติ ฯ ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต ฯ

---

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๒. ยุ. โขสทฺโท นตฺถิ ฯ
๓. ม. อิมสฺมึ สุตฺเต อิเม ทิสฺสติ ฯ ยุ. อีทิสเมว ฯ
๔. ม. ยุ. อิเม ปาฐา นตฺถิ ฯ
๕. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๖. ม. ยุ. ... ทานิ ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๗. ยุ. ปตฺตโยคกฺเขมา ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๘. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

[๑๑๒๗]

แม้เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันโอฬาร กระทำโอภาสอันโอฬารอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็มิอาจรู้ทัน จึงมิได้ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาค... เพราะถูกมารเข้าดลใจ.

[๑๑๒๘]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า

เธอจงไปเถิด อานนท์ เธอรู้กาลอันควรในบัดนี้เถิด

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว ไปนั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ในที่ไม่ไกล.

[๑๑๒๙]

ครั้งนั้น มารผู้มีบาป เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปแล้วไม่นาน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ว่า

ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสหธรรมไม่ได้ เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แกล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติแต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสหธรรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค.

[๑๑๓๐]

ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุนิโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนา สามีจิปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตีติฯ สนฺติ โข ปน ภนฺเต เอตรหิ ภิกฺขุนิโย ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนา สามีจิปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสนฺติฯ ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโตฯ

[๑๑๓๑]

ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสกา ฯเปฯ ยาว เม อุปาสิกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนา สามีจิปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตีติฯ สนฺติ โข ปน ภนฺเต เอตรหิ อุปาสิกา ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนา สามีจิปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสนฺติฯ ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโตฯ

[๑๑๓๒]

ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อิทํ พฺรหฺมจริยํ น อิทฺธญฺเจว ภวิสฺสติ ผีตญฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชญฺญํ ปุถุภูตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตนฺติฯ ตยิทํ ภนฺเต ภควโต พฺรหฺมจริยํ อิทฺธญฺเจว ผีตญฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชญฺญํ ปุถุภูตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตํฯ ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโตติฯ

[๑๑๓๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า

ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุณีสาวิกาของเราจักยังไม่เฉียบแหลม...

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว... แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้น ให้เรียบร้อยโดยสหธรรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงทรงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค.

[๑๑๓๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า

ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสก ฯลฯ อุบาสิกาสาวิกาของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ข่มขี่ปรับปราท[๑] ที่บังเกิดขึ้น ให้เรียบร้อยโดยสหธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสิกาสาวิกาของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แกล้วกล้า เป็นพหุสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว บอกแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้น ให้เรียบร้อยโดยสหธรรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค.

[๑๑๓๒]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า

ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้ จักยังไม่สมบูรณ์ แพร่หลาย กว้างขวาง รู้กันโดยมาก แน่นหนา (มั่นคง) จนกระทั่งพวกเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคสมบูรณ์แล้ว แพร่หลายกว้างขวาง รู้กันโดยมาก แน่นหนา (มั่นคง) จนกระทั่งพวกเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค.

---

๑. ปรับปวาท *-ผู้รวบรวม*

[๑๑๓๓]

เอวํ วุตฺเต ภควา มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ อปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวํ ปาปิม โหหิ น จิรํ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ อิโต ติณฺณํ มาสานํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสตีติฯ

[๑๑๓๔]

อถ โข ภควา ปาวาเล เจติเย สโต สมฺปชาโน อายุสงฺขารํ โอสฺสชฺชิฯ โอสฺสฏฺเฐ จ[๑] ภควตา อายุสงฺขาเร มหาภูมิจาโล อโหสิ ภึสนโก โลมหํโส เทวทุนฺทุภิโย จ ผลึสุฯ

[๑๑๓๕]

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

ตุลมตุลญฺจ สมฺภวํ ภวสงฺขารมวสฺสชฺชิ มุนิ
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต อภินฺทิ กวจมิวตฺตสมฺภวนฺติฯ

ปาวาลวคฺโค ปจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ

อปาราปิ วิรทฺโธ จ อริยา นิพฺพุเต[๒] ยถา
ปเทสํ สมฺมตฺตา[๓] ภิกฺขุ พุทฺธญาเณน เจติยาติฯ

---

๑. ยุ. ปนฯ
๒. ม. นิพฺพิทาปิ จฯ ยุ. นิพฺพิทาฯ
๓. ม. ... สมตฺตํ ... พุทฺธํ ญาณญฺจ เจติยนฺติฯ

〔๑๑๓๓〕

เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า

ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงมีความขวนขวายน้อยเถิด การปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีในไม่ช้า แต่นี้ล่วงไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจักปรินิพพาน.

〔๑๑๓๔〕

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ และเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขารแล้ว ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ และเกิดขนพองสยองเกล้าน่าสพึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น.

〔๑๑๓๕〕

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ในเวลานั้น ความว่า

มุนี เมื่อเทียบเคียงนิพพานและภพ
ได้ปลงเสียแล้วซึ่งธรรมอันปรุงแต่งภพ
ยินดีแล้วในภายใน มีจิตตั้งมั่นแล้ว
ได้ทำลายแล้วซึ่งข่าย คือกิเลสอันเกิดในตนเปรียบดังเกาะ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ ปาวาลวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อปารสูตร	๒. วิรันทธสูตร
๓. อริยสูตร	๔. นิพพุตสูตร
๕. ปเทสสูตร	๖. สัมมัตตสูตร
๗. ภิกขุสูตร	๘. พุทธสูตร
๙. ญาณสูตร	๑๐. เจติยสูตร

ปาสาทกมฺปนวคฺโค ทุติโย

[๑๑๓๖]

สาวตฺถิยํฯ ปุพฺเพ[๑] เม ภิกฺขเว สมฺโพธาย[๒] อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย อิทฺธิปาทภาวนายาติฯ

[๑๑๓๗]

ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ อิธ ภิกฺขุ[๓] ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม ฉนฺโท น จ อติลีโน ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิโต ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน [๔] สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ

[๑๑๓๘]

วิริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม วิริยํ น จ อติลีนํ ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตํ ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตํ ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตํ ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ

[๑๑๓๙]

จิตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม จิตฺตํ น จ อติลีนํ ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตํ ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตํ ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตํ ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ

---

๑. ม. ยุ. ปุพฺเพวฯ
๒. ม. สมฺโพธาฯ
๓. ยุ. ภิกฺขเวฯ
๔. ยุ. เจตสาฯ

ปาสาทกัมปนวรรคที่ ๒

ปุพพสูตร

วิธีเจริญอิทธิบาท ๔

[๑๑๓๖]

พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนแต่ตรัสรู้ ครั้งเราเป็นพระโพธิสัตว์ ยังมิได้ตรัสรู้ ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ของการเจริญอิทธิบาท.

[๑๑๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ ว่าฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตใจให้สว่างอยู่.

[๑๑๓๘]

ภิกษุย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า วิริยะของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป... ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่.

[๑๑๓๙]

ภิกษุย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า จิตของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป... ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่.

[๑๑๔๐]

วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม วีมํสา น จ อติลีนา ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตา ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ

[๑๑๔๑]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ เสยฺยถาปิ อากาเส ปฐวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ เสยฺยถาปิ อุทเก อุทเกปิ อภิชฺชมาเน[๑] คจฺฉติ เสยฺยถาปิ ปฐวิยํ อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมติ[๒] เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํ มหานุภาเว ปาณินา ปรามสติ[๓] ปริมชฺชติ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ[๔]ฯ

[๑๑๔๒]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย[๕] ทูเร สนฺติเก วาติ[๖]ฯ

[๑๑๔๓]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานาติ[๗] สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ มหคฺคตํ

---

๑. ยุ. อุทเก อภิชฺชมาโนฯ
๒. ยุ. จงฺกมติฯ
๓. ม. ยุ. ปริมสติฯ
๔. ยุ. ปวตฺเตติฯ
๕. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๖. ม. จาติฯ
๗. ม. ยุ. ปชานาติฯ

〔๑๑๔๐〕

ภิกษุย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า วิมังสาของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่.

〔๑๑๔๑〕

ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมแดสงฤทธิ์[๑]ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นดำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบคลำพระจันทร์ พระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากอย่างนี้ด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

〔๑๑๔๒〕

ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งอยู่ไกลและใกล้ ด้วยทิพโสตธาตุอันบริสุทธิ์ล่วงโสตของมนุษย์.

〔๑๑๔๓〕

ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นด้วยใจ คือ จิตมีราคะ ก็รู้ว่า จิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่า จิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่า จิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่า จิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่า จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหรคต ก็รู้ว่า จิตเป็นมหรคต หรือจิตไม่เป็นมหรคต ก็รู้ว่า จิตไม่เป็นมหรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่า จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่า จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตตั้งมั่น ก็รู้ว่า จิตตั้งมั่น หรือจิตไม่ตั้งมั่น ก็รู้ว่า จิตไม่ตั้งมั่น จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่า จิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่า จิตไม่หลุดพ้น.

---

๑. แสดงฤทธิ์ *-ผู้รวบรวม*

วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ สมาหิตํ[๑] วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อสมาหิตํ[๒] วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วิมุตฺตํ[๓] วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อวิมุตฺตํ[๔] วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติฯ

[๑๑๔๔]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ เสยฺยถีทํฯ เอกํปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสํปิ ชาติโย ตึสํปิ ชาติโย จตฺตาฬีสํปิ ชาติโย ปญฺญาสํปิ ชาติโย ชาติสตํปิ ชาติสหสฺสํปิ ชาติสตสหสฺสํปิ อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ[๕] ตตฺรปาสึ[๖] เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ

[๑๑๔๕]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธ อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา อิเม วา[๗] ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา เต กายสฺส เภทา

---

๑. ยุ. อสมาหิตํ -- สมาหิตํฯ
๒. ยุ. อสมาหิตํ -- สมาหิตํฯ
๓. ยุ. อวิมุตฺตํ -- วิมุตฺตํฯ
๔. ยุ. อวิมุตฺตํ -- วิมุตฺตํฯ
๕. ยุ. อุปฺปาทึฯ
๖. ม. ตตฺราปาสึฯ ยุ. ตตฺรวาสึฯ
๗. ยุ. โขฯ

[๑๑๔๔]

ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวัฏกัป[๑]เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้.

[๑๑๔๕]

ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี ผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดมั่นการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดมั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้.

---

๑. วิวัฏกัป *-ผู้รวบรวม*

ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติฯ

[๑๑๔๖]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ

[๑๑๔๗]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหนฺติ มหานิสํสาฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหนฺติ มหานิสํสาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ [๑] เม ฉนฺโท น จ อติลีโน ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิโต ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ [๒] เม วีมํสา น จ อติลีนา ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตา ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหนฺติ มหานิสํสาฯ

---

๑. ยุ. โขฯ
๒. ยุ. โขฯ

[๑๑๔๖]

ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๑

มหัปผลสูตร

อานิสงส์ของการเจริญอิทธิบาท

[๑๑๔๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันภิกษุเจริญ กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็อิทธิบาท อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า ฉันทะของเรา จักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า วิมังสาของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

(๑๑๔๘)

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ ฯ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ ฯ

(๑๑๔๙)

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ ฯ

(๑๑๕๐)

ฉนฺทํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิสฺสาย ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ ฯ อยํ วุจฺจติ ฉนฺทสมาธิ ฯ โส อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯ อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯ อิเม วุจฺจนฺติ ปธานสงฺขาราติ ฯ อิติ อยํ จ ฉนฺโท อยํ จ ฉนฺทสมาธิ อิเม จ ปธานสงฺขารา ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโท ฯ

(๑๑๕๑)

วิริยํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิสฺสาย ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ ฯ อยํ วุจฺจติ วิริยสมาธิ ฯ โส อนุปฺปนฺนานํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯ อิเม วุจฺจนฺติ ปธานสงฺขาราติ ฯ อิติ อิทํ จ วิริยํ อยํ จ วิริยสมาธิ อิเม จ ปธานสงฺขารา ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว วิริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโท ฯ

〔๑๑๔๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

〔๑๑๔๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๒

ฉันทสูตร

ว่าด้วยอิทธิบาทกับปธานสังขาร

〔๑๑๕๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุอาศัยฉันทะแล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่าฉันทสมาธิ เธอยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เหล่านี้เรียกว่า ปธานสังขาร ฉันทะนี้ด้วย ฉันทสมาธินี้ด้วย และปธานสังขารเหล่านี้ด้วย ดังพรรณนามานี้ นี้เรียกว่า อิทธิบาทประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร.

〔๑๑๕๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุอาศัยวิริยะแล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่าวิริยสมาธิ เธอยังฉันทะให้เกิด ฯลฯ เพื่อความเจริญบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เหล่านี้เรียกว่า ปธานสังขาร วิริยะนี้ด้วย วิริยสมาธินี้ด้วย และปธานสังขารเหล่านี้ด้วย ดังพรรณนามานี้ นี้เรียกว่า อิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร.

[๑๑๕๒]

จิตฺตํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิสฺสาย ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํฯ อยํ วุจฺจติ จิตฺตสมาธิฯ โส อนุปฺปนฺนานํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อิเม วุจฺจนฺติ ปธานสงฺขาราติฯ อิติ อิทญฺจ จิตฺตํ อยํ จ จิตฺตสมาธิ อิเม จ ปธานสงฺขาราฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว จิตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทฯ

[๑๑๕๓]

วีมํสํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิสฺสาย ลภติ สมาธึ ลภติ จิตฺตสฺส เอกคฺคตํฯ อยํ วุจฺจติ วีมํสาสมาธิฯ โส อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ อิเม วุจฺจนฺติ ปธานสงฺขาราติฯ อิติ อยํ จ วีมํสา อยญฺจ วีมํสาสมาธิ อิเม จ ปธานสงฺขาราฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคโต อิทฺธิปาโทติฯ

[๑๑๕๔]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู เหฏฺฐา มิคารมาตุปาสาเท วิหรนฺติ อุทฺธตา อุนฺนฬา จปลา มุขรา วิกิณฺณวาจา มุฏฺฐสฺสติโน อสมฺปชานา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา[๑] ปากตินฺทฺริยาฯ

---

๑. ม. ภนฺตจิตฺตาฯ เอวมุปริ

〔๑๑๕๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุอาศัยจิตแล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า จิตตสมาธิ เธอยังฉันทะให้เกิด ฯลฯ เพื่อความเจริญบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เหล่านี้เรียกว่า ปธานสังขาร จิตนี้ด้วย จิตตสมาธินี้ด้วย และปธานสังขารเหล่านี้ด้วย ดังพรรณนามานี้ นี้เรียกว่า อิทธิบาทประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร.

〔๑๑๕๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุอาศัยวิมังสาแล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า วิมังสาสมาธิ เธอยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เหล่านี้เรียกว่า ปธานสังขาร วิมังสานี้ด้วย วิมังสาสมาธินี้ด้วย และปธานสังขารเหล่านี้ด้วย ดังพรรณนามานี้ นี้เรียกว่า อิทธิบาทประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร.

จบ สูตรที่ ๓

โมคคัลลานสูตร

พระโมคคัลลานแสดงฤทธิ์

〔๑๑๕๔〕

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของมิคารมารดา ในบุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุมากรูป ที่อยู่ภายใต้ปราสาทของมิคารมารดา เป็นผู้ฟุ้งซ่าน อวดตัว มีจิตกวัดแกว่ง ปากกล้า พูดจาอื้อฉาว ลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น คิดจะสึก ไม่สำรวมอินทรีย์.

(๑๑๕๕)

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อามนฺเตสิ เอเต โข โมคฺคลฺลาน สพฺรหฺมจาริโน[๑] เหฏฺฐา มิคารมาตุปาสาเท วิหรนฺติ อุทฺธตา อุนฺนฬา จปลา มุขรา วิกิณฺณวาจา มุฏฺฐสฺสติโน อสมฺปชานา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา ปากตินฺทฺริยา คจฺฉ โมคฺคลฺลาน เต ภิกฺขู สํเวเชหีติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ[๒] ยถา ปาทงฺคุฏฺฐเกน มิคารมาตุปาสาทํ สงฺกมฺเปสิ สมฺปกมฺเปสิ สมฺปจาเลสิฯ

(๑๑๕๖)

อถ โข เต ภิกฺขู สํวิคฺคา โลมหฏฺฐชาตา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุ อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ นิวาตญฺจ วต อยญฺจ มิคารมาตุปาสาโท คมฺภีรเนโม[๓] สุนิขาโต อจโล อสมฺปกมฺปิ อถ จ ปน สงฺกมฺปิโต สมฺปกมฺปิโต สมฺปจาลิโตติฯ

(๑๑๕๗)

อถ โข ภควา เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู [[๔]] เอตทโวจ กินฺนุ ตุมฺเห ภิกฺขเว สํวิคฺคา โลมหฏฺฐชาตา เอกมนฺตํ ฐิตาติฯ อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภุตํ ภนฺเต นิวาตญฺจ วต อยญฺจ มิคารมาตุปาสาโท คมฺภีรเนโม สุนิขาโต อจโล อสมฺปกมฺปิ อถ จ ปน สงฺกมฺปิโต สมฺปกมฺปิโต สมฺปจาลิโตติฯ

(๑๑๕๘)

ตุมฺเห จ[๕] โข ภิกฺขเว สํเวเชตุกาเมน โมคฺคลฺลาเนน ภิกฺขุนา ปาทงฺคุฏฺฐเกน มิคารมาตุปาสาโท สงฺกมฺปิโต สมฺปกมฺปิโต สมฺปจาลิโตฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตเมสํ ธมฺมานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณา สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติฯ

---

๑. ยุ. สพฺรหฺมจริยาฯ
๒. ม. อภิสงฺขาสิฯ
๓. ยุ. คมฺภีรนโมฯ
๔. ม. ยุ. ภควาฯ
๕. ม. ยุ. วฯ

〔๑๑๕๕〕

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะมาตรัสว่า

ดูกรโมคคัลลานะ สพรหมจารีเหล่านี้ ที่อาศัยอยู่ภายใต้ปราสาทของมิคารมารดา เป็นผู้ฟุ้งซ่าน อวดตัว มีจิตกวัดแกว่ง ปากกล้า พูดจาอื้อฉาว ลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น คิดจะสึก ไม่สำรวมอินทรีย์ ไปเถิด โมคคัลลานะ เธอจงยังภิกษุเหล่านั้นให้สังเวช

ท่านพระมหาโมคคัลลานะทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว แสดงอิทธาภิสังขาร ให้ปราสาทของมิคารมารดาสะเทือนสะท้านหวั่นไหวด้วยนิ้วหัวแม่เท้า.

〔๑๑๕๖〕

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นเกิดความสลดใจ ขนพองสยองเกล้า ได้ไปยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้ว พูดกันว่า น่าอัศจรรย์หนอท่าน ไม่เคยมีมาแล้ว ลมก็ไม่มี ทั้งปราสาทของมิคารมารดานี้ ก็มีรากลึก ฝังไว้ดีแล้ว จะโยกคลอนไม่ได้ ก็แหละเมื่อเป็นเช่นนี้ อะไรสักอย่างหนึ่งที่ทำให้ปราสาทนี้สะเทือนสะท้านหวั่นไหว.

〔๑๑๕๗〕

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังที่ซึ่งภิกษุเหล่านั้นยืนอยู่แล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเกิดความสลดใจ ขนพองสยองเกล้า ไปยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่งเพราะเหตุอะไร ?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ลมก็ไม่มี ทั้งปราสาทของมิคารมารดานี้ ก็มีรากลึก ฝังไว้ดีแล้ว จะโยกคลอนไม่ได้ ก็แหละ เมื่อเป็นเช่นนั้น อะไรสักอย่างหนึ่งที่ทำให้ปราสาทนี้สะเทือนสะท้านหวั่นไหว.

〔๑๑๕๘〕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุโมคคัลลานะ ประสงค์จะให้เธอทั้งหลายสังเวช จึงทำปราสาทของมิคารมารดา ให้สะเทือนสะท้านหวั่นไหวด้วยนิ้วหัวแม่เท้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ? ภิกษุโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญธรรมเหล่าไหน เพราะได้กระทำให้มากซึ่งธรรมเหล่าไหน ?

ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ขอประทานพระวโรกาส ขอเนื้อความแห่งภาษิตนี้ จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้ว จักทรงจำไว้.

[๑๑๕๙]

เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถฯ จตุนฺนํ โข ภิกฺขเว อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ ภิกฺขเว โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม ฉนฺโท น จ อติลีโน ภวิสฺสติ ฯเปฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม วีมํสา น จ อติลีนา ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตา ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวฯ

[๑๑๖๐]

อิเมสํ จ ปน ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติฯ

[๑๑๖๑]

อิเมสํ จ ปน ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ (เอวํ จ อภิญฺญาโย วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ

[๑๑๖๒]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ อายสฺมา อานนฺโท โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ อถ โข อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อุณฺณาโภ พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ

〔๑๑๕๙〕

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงฟังเถิด ภิกษุโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุโมคคัลลานะย่อมเจริญอิทธิบาท ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร... วิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า วิมังสาของเรา จักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ภิกษุโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

〔๑๑๖๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้ ภิกษุโมคคัลลานะ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

〔๑๑๖๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้ ภิกษุโมคคัลลานะ ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๔

พราหมณสูตร

ว่าด้วยปฏิปทาเพื่อละฉันทะ

〔๑๑๖๒〕

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ครั้งนั้น อุณณาภพราหมณ์เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอานนท์ว่า

[๑๑๖๓]

กิมตฺถิยํ นุ โข โภ อานนฺท สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติฯ ฉนฺทปฺปหานตฺถํ โข พฺราหฺมณ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติฯ

[๑๑๖๔]

อตฺถิ ปน โภ อานนฺท มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ฉนฺทสฺส ปหานายาติฯ อตฺถิ โข พฺราหฺมณ มคฺโค อตฺถิ ปฏิปทา เอตสฺส ฉนฺทสฺส ปหานายาติฯ

[๑๑๖๕]

กตโม ปน โภ อานนฺท มคฺโค กตมา ปฏิปทา เอตสฺส ฉนฺทสฺส ปหานายาติฯ อิธ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อยํ โข พฺราหฺมณ มคฺโค อยํ ปฏิปทา เอตสฺส ฉนฺทสฺส ปหานายาติฯ

[๑๑๖๖]

เอวํ สนฺเต โภ[๑] อานนฺท สนฺตกํ โหติ โน อสนฺตกํ ฉนฺเทเนว[๒] ฉนฺทํ ปชหิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ[๓]ฯ เตนหิ พฺราหฺมณ ตญฺเญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ ยถา เต ขเมยฺย ตถา ตํ พฺยากเรยฺยาสิฯ

[๑๑๖๗]

ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ อโหสิ เต ปุพฺเพ ฉนฺโท อารามํ คมิสฺสามีติฯ ตสฺส เต อารามํ คตสฺส โย ตชฺโช ฉนฺโท โส ปฏิปฺปสฺสทฺโธติฯ เอวํ โภฯ อโหสิ เต ปุพฺเพ วิริยํ อารามํ คมิสฺสามีติฯ ตสฺส เต อารามํ คตสฺส ยํ ตชฺชํ วิริยํ ตํ ปฏิปฺปสฺสทฺธนฺติฯ เอวํ โภฯ อโหสิ เต ปุพฺเพ จิตฺตํ อารามํ คมิสฺสามีติฯ ตสฺส เต อารามํ คตสฺส ยํ ตชฺชํ จิตฺตํ ตํ ปฏิปฺปสฺสทฺธนฺติฯ เอวํ โภฯ อโหสิ เต ปุพฺเพ วีมํสา อารามํ คมิสฺสามีติฯ ตสฺส เต อารามํ คตสฺส ยา ตชฺชา วีมํสา สา ปฏิปฺปสฺสทฺธาติฯ เอวํ โภฯ

---

๑. ยุ. โขฯ
๒. ยุ. ฉนฺเทน จฯ
๓. ม. อิติสทฺโท นตฺถิฯ

[๑๑๖๓]

ดูกรท่านอานนท์ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดม เพื่อประโยชน์อะไร? ท่านพระอานนท์ตอบว่า ดูกรพราหมณ์ เราประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อละฉันทะ.

[๑๑๖๔]

อุณ. ดูกรท่านอานนท์ ก็มรรคา ปฏิปทา เพื่อละฉันทะนั้น มีอยู่หรือ?

อา. มีอยู่ พราหมณ์.

[๑๑๖๕]

อุณ. ดูกรท่านอานนท์ ก็มรรคาเป็นไฉน ปฏิปทาเป็นไฉน?

อา. ดูกรพราหมณ์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วย ฉันทสมาธิ และปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิ และปธานสังขาร** นี้แลเป็นมรรคา เป็นปฏิปทา เพื่อละฉันทะนั้น.

[๑๑๖๖]

อุณ. ดูกรท่านอานนท์ เมื่อเป็นเช่นนั้น ฉันทะนั้นยังมีอยู่ ไม่ใช่ไม่มี บุคคลจักละฉันทะด้วย ฉันทะนั่นเอง ข้อนี้มิใช่ฐานะที่มีได้.

อา. ดูกรพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น เราจะย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านเห็นควรอย่างไร พึงแก้อย่างนั้นเถิด.

[๑๑๖๗]

ดูกรพราหมณ์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน? ในเบื้องต้นท่านได้มีความพอใจว่า จักไปอาราม เมื่อท่านไปถึงอารามแล้ว ความพอใจที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไปมิใช่หรือ?

อุณ. อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ.

อา. ในเบื้องต้น ท่านได้มีความเพียรว่า จักไปอาราม เมื่อท่านไปถึงอารามแล้ว ความเพียรที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไปมิใช่หรือ?

อุณ. อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ.

อา. ในเบื้องต้น ท่านได้มีความคิดว่า จักไปอาราม เมื่อท่านไปถึงอารามแล้ว ความคิดที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไปมิใช่หรือ?

อุณ. อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ.

อา. ในเบื้องต้น ท่านได้ตริตรองพิจารณาว่า จักไปอาราม เมื่อท่านไปถึงอารามแล้ว ความตริตรองพิจารณาที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไปมิใช่หรือ?

อุณ. อย่างนั้น ท่านผู้เจริญ.

[๑๑๖๘]

เอวเมว โข พฺราหฺมณ โย โส ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญาวิมุตฺโต ตสฺส โย ปุพฺเพ ฉนฺโท อโหสิ อรหตฺตปฺปตฺติยา อรหตฺเต[1] ปตฺเต โย ตชฺโช ฉนฺโท โส ปฏิปฺปสฺสทฺโธ ยํ ปุพฺเพ วิริยํ อโหสิ อรหตฺตปฺปตฺติยา อรหตฺเต ปตฺเต ยํ ตชฺชํ วิริยํ ตํ ปฏิปฺปสฺสทฺธํ ยํ ปุพฺเพ จิตฺตํ อโหสิ อรหตฺตปฺปตฺติยา อรหตฺเต ปตฺเต ยํ ตชฺชํ จิตฺตํ ตํ ปฏิปฺปสฺสทฺธํ ยา ปุพฺเพ วีมํสา อโหสิ อรหตฺตปฺปตฺติยา อรหตฺเต ปตฺเต ยา ตชฺชา วีมํสา สา ปฏิปฺปสฺสทฺธาฯ

[๑๑๖๙]

ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ อิติ เอวํ สนฺเต สนฺตกํ วา โหติ โน[2] อสนฺตกํ วาติฯ อทฺธา โภ อานนฺท เอวํ สนฺเต สนฺตกํ โหติ โน อสนฺตกํ อภิกฺกนฺตํ โภ อานนฺท อภิกฺกนฺตํ โภ อานนฺท เสยฺยถาปิ โภ อานนฺท นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ธาเรยฺย จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติฯ เอวเมว ตยา โภ อานนฺท[3] อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอสาหํ โภ อานนฺท ตํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปาสกํ มํ ภวํ อานนฺโท ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติฯ

---

๑. ม. อรหตฺตปฺปตฺเตฯ เอวมฺปริฯ
๒. ยุ. โนสทฺโท นตฺถิฯ
๓. ม. เอวเมวํ โภตา อานนฺเทนฯ

[๑๑๖๘]

อา. ดูกรพราหมณ์ อย่างนั้นเหมือนกัน **ภิกษุใดเป็นพระอรหันตขีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนถึงแล้วโดยลำดับ สิ้นสังโยชน์ที่จะนำไปสู่ภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ** ภิกษุนั้น ในเบื้องต้นก็มีความพอใจเพื่อบรรลุอรหัต เมื่อบรรลุแล้ว ความพอใจที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไป ในเบื้องต้นก็มีความเพียรเพื่อบรรลุอรหัต เมื่อบรรลุแล้ว ความเพียรที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไป ในเบื้องต้นก็มีความคิดเพื่อบรรลุอรหัต เมื่อบรรลุแล้ว ความคิดที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไป ในเบื้องต้นก็มีความตริตรองพิจารณาเพื่อบรรลุอรหัต เมื่อบรรลุแล้ว ความตริตรองพิจารณาที่เกิดขึ้นนั้นก็ระงับไป.

[๑๑๖๙]

ดูกรพราหมณ์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน? เมื่อเป็นเช่นนั้น ความพอใจนั้นยังมีอยู่หรือว่าไม่มี?

อุณ. ข้าแต่ท่านอานนท์ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความพอใจก็มีอยู่โดยแท้ ไม่มีหามิได้ ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ภาษิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ภาษิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ท่านประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูป ฉะนั้น ข้าพเจ้านี้ขอถึงท่านพระโคดม กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระอานนท์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบ สูตรที่ ๕

[๑๑๗๐]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มหิทฺธิกา อเหสุํ มหานุภาวา สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มหิทฺธิกา ภวิสฺสนฺติ มหานุภาวา สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มหิทฺธิกา มหานุภาวา สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ

[๑๑๗๑]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มหิทฺธิกา อเหสุํ มหานุภาวา สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มหิทฺธิกา ภวิสฺสนฺติ มหานุภาวา สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มหิทฺธิกา มหานุภาวา สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาติฯ

สมณพราหมณสูตรที่ ๑

ผู้มีฤทธิ์มาก เพราะเจริญอิทธิบาท ๔

[๑๑๗๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น จักเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร.

[๑๑๗๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น จักเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ก็เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน ย่อมเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมด[๑] ย่อมเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

๑. ทั้งหมดนั้น -*ผู้รวบรวม*

[๑๑๗๒]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภสุํ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา อเหสุํ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก อเหสุํ อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา อคมํสุ เสยฺยถาปิ อากาเส ปจวิยํปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ อกํสุ เสยฺยถาปิ อุทเก อุทเกปิ อภิชฺชมาเน อคมํสุ เสยฺยถาปิ ปจวิยํ อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมึสุ เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปรามสึสุ[๑] ปริมชฺชึสุ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตสุํฯ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภสนฺติ[๒] เอโกปิ หุตฺวา พหุธา ภวิสฺสนฺติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก ภวิสฺสนฺติ อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา คมิสฺสนฺติ เสยฺยถาปิ อากาเส ปจวิยํปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กริสฺสนฺติ เสยฺยถาปิ อุทเก อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คมิสฺสนฺติ เสยฺยถาปิ ปจวิยํ อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน คมิสฺสนฺติ เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปรามสิสฺสนฺติ[๓] ปริมชฺชิสฺสนฺติ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตสฺสนฺติฯ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหนฺติ อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา คจฺฉนฺติ เสยฺยถาปิ อากาเส ปจวิยํปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรนฺติ เสยฺยถาปิ อุทเก อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉนฺติ เสยฺยถาปิ ปจวิยํ อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมนฺติ เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปรามสนฺติ[๔] ปริมชฺชนฺติ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺติฯ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ

---

๑. ม. ยุ. ปริมสึสุฯ
๒. ม. ยุ. ปจฺจนุโภสฺสนฺติฯ
๓. ม. ยุ. ปริมสิสฺสนฺติฯ
๔. ม. ยุ. ปริมสนฺติฯ

สมณพราหมณสูตรที่ ๒

แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างเพราะเจริญอิทธิบาท ๔

[๑๑๗๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้... ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างเช่นนั้น เพราะเป็นผู้เจริญกระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล... สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้... ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างเช่นนั้น ก็เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร.

[๑๑๗๓]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภสุํ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา อเหสุํ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตสุํฯ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภสฺสนฺติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา ภวิสฺสนฺติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตสฺสนฺติ[๑]ฯ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺติฯ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตาติฯ

[๑๑๗๔]

จตุนฺนํ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขรสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ

---

๑. ม. วตฺติสฺสนฺติฯ

〔๑๑๗๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้... ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างเช่นนั้น ก็เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล... สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้... ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหมดนั้น แสดงฤทธิ์หลายอย่างเช่นนั้น ก็เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๗

อภิญญาสูตร

ได้เจโตวิมุติและปัญญาวิมุติเพราะเจริญอิทธิบาท ๔

〔๑๑๗๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิ และปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะเป็นผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๑๗๕]

อิทฺธิญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ อิทฺธิปาทญฺจ อิทฺธิปาทภาวนญฺจ อิทฺธิปาทภาวนาคามินิญฺจ ปฏิปทํ ตํ สุณาถฯ กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิฯ

[๑๑๗๖]

กตโม จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาโทฯ โย [๑] ภิกฺขเว มคฺโค ยา ปฏิปทา อิทฺธิลาภาย อิทฺธิปฏิลาภาย สํวตฺตติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาโทฯ

[๑๑๗๗]

กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาฯ

[๑๑๗๘]

กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติฯ

[๑๑๗๙]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหนฺติ มหานิสํสาฯ กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหนฺติ มหานิสํสาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ

---
๑. โสฯ

เทสนาสูตร

แสดงปฏิปทาเข้าถึงอิทธิบาทภาวนา

(๑๑๗๕)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอิทธิ อิทธิบาท อิทธิบาทภาวนา และปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนา แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ก็อิทธิเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ นี้เรียกว่า อิทธิ.

(๑๑๗๖)

ก็อิทธิบาทเป็นไฉน? มรรคาอันใด ปฏิปทาอันใด ย่อมเป็นไปเพื่อได้ฤทธิ์ เพื่อได้เฉพาะซึ่งฤทธิ์ นี้เรียกว่า อิทธิบาท.

(๑๑๗๗)

ก็อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร นี้เรียกว่า อิทธิบาทภาวนา.

(๑๑๗๘)

ก็ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนา.

จบ สูตรที่ ๙

วิภังคสูตร

วิธีเจริญอิทธิบาท ๔

(๑๑๗๙)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็อิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท

ภาเวติ อิติ เม ฉนฺโท น จ อติลีโน ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิโต ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธาน-สงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม วีมํสา น จ อติลีนา ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตา ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ

(๑๑๘๐)

กตโม จ ภิกฺขเว อติลีโน ฉนฺโทฯ โย ภิกฺขเว ฉนฺโท โกสชฺชสหคโต โกสชฺชสมฺปยุตฺโตฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติลีโน ฉนฺโทฯ

(๑๑๘๑)

กตโม จ ภิกฺขเว อติปคฺคหิโต ฉนฺโทฯ โย ภิกฺขเว ฉนฺโท อุทฺธจฺจสหคโต อุทฺธจฺจสมฺปยุตฺโตฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติปคฺคหิโต ฉนฺโทฯ

(๑๑๘๒)

กตโม จ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ฉนฺโทฯ โย ภิกฺขเว ฉนฺโท ถีนมิทฺธ-สหคโต ถีนมิทฺธสมฺปยุตฺโตฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ฉนฺโทฯ

(๑๑๘๓)

กตโม จ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ฉนฺโทฯ โย ภิกฺขเว ฉนฺโท พหิทฺธา ปญฺจ กามคุเณ อารพฺภ อนุวิกฺขิตฺโต อนุวิสโฏฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ฉนฺโทฯ

(๑๑๘๔)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปจฺฉาปุเร สญฺญา สุคฺคหิตา โหติ สุมนสิกตา สูปธาริตา สุปฺปฏิวิทฺธา ปญฺญายฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเรฯ

ประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า ฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิต ให้สว่างอยู่ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า วิมังสาของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่.

[๑๑๘๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ฉันทะที่ย่อหย่อนเกินไปเป็นไฉน? ฉันทะที่ประกอบด้วยความเกียจคร้าน สัมปยุตด้วยความเกียจคร้าน นี้เรียกว่า ฉันทะที่ย่อหย่อนเกินไป.

[๑๑๘๑]

ก็ฉันทะที่ต้องประคองเกินไปเป็นไฉน? ฉันทะที่ประกอบด้วยอุทธัจจะ สัมปยุตด้วยอุทธัจจะ นี้เรียกว่า ฉันทะที่ต้องประคองเกินไป.

[๑๑๘๒]

ก็ฉันทะที่หดหู่ในภายในเป็นไฉน? ฉันทะที่ประกอบด้วยถีนมิทธะ สัมปยุตด้วยถีนมิทธะ นี้เรียกว่า ฉันทะที่หดหู่ในภายใน.

[๑๑๘๓]

ก็ฉันทะที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอกเป็นไฉน? ฉันทะที่ฟุ้งซ่านไป พล่านไป ปรารภกามคุณ ๕ ในภายนอก นี้เรียกว่า ฉันทะที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก.

[๑๑๘๔]

ภิกษุมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น อย่างไร? ความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้า อันภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยึดไว้ดีแล้ว กระทำไว้ในใจดีแล้ว ทรงไว้ดีแล้ว แทงตลอดดีแล้ว ด้วยปัญญา ภิกษุชื่อว่า มีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น อย่างนี้แล.

(๑๑๘๕)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ วิหรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา ตจปริยนฺตํ ปูรํ นานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นหารู อฏฺฐี อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆานิกา ลสิกา มุตฺตนฺติฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ วิหรติฯ

(๑๑๘๖)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา วิหรติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เยหิ อากาเรหิ เยหิ ลิงฺเคหิ เยหิ นิมิตฺเตหิ ทิวา ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ โส เตหิ อากาเรหิ เตหิ ลิงฺเคหิ เตหิ นิมิตฺเตหิ รตฺตึ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ เยหิ วา ปน อากาเรหิ เยหิ ลิงฺเคหิ เยหิ นิมิตฺเตหิ รตฺตึ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ โส เตหิ อากาเรหิ เตหิ ลิงฺเคหิ เตหิ นิมิตฺเตหิ ทิวา ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา วิหรติฯ

(๑๑๘๗)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อาโลกสญฺญา สุคฺคหิตา โหติ ทิวาสญฺญา สฺวาธิฏฺฐิตาฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ

(๑๑๘๘)

กตมญฺจ ภิกฺขเว อติลีนํ วิริยํฯ ยํ ภิกฺขเว วิริยํ โกสชฺชสหคตํ โกสชฺชสมฺปยุตฺตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติลีนํ วิริยํฯ

(๑๑๘๙)

กตมญฺจ ภิกฺขเว อติปคฺคหิตํ วิริยํฯ ยํ ภิกฺขเว วิริยํ อุทฺธจฺจสหคตํ อุทฺธจฺจสมฺปยุตฺตํฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติปคฺคหิตํ วิริยํฯ

[๑๑๘๕]

ก็ภิกษุมีความสำคัญอยู่ว่า เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น อย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณากายนี้ เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมา เบื้องล่างแต่ปลายผมลงไป มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่าในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ภิกษุชื่อว่า มีความสำคัญอยู่ว่า เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น อย่างนี้แล.

[๑๑๘๖]

ก็ภิกษุมีความสำคัญอยู่ว่า กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น อย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารในกลางวัน ด้วยอาการเหล่าใด ด้วยเพศเหล่าใด ด้วยนิมิตเหล่าใด เธอย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารในกลางคืน ด้วยอาการเหล่านั้น ด้วยเพศเหล่านั้น ด้วยนิมิตเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารในกลางคืน ด้วยอาการเหล่าใด ด้วยเพศเหล่าใด ด้วยนิมิตเหล่าใด เธอย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารในกลางวัน ด้วยอาการเหล่านั้น ด้วยเพศเหล่านั้น ด้วยนิมิตเหล่านั้น ภิกษุมีความสำคัญอยู่ว่า กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น อย่างนี้แล.

[๑๑๘๗]

ก็ภิกษุมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ อย่างไร? อาโลกสัญญา (ความสำคัญว่าแสงสว่าง) อันภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยึดไว้ดีแล้ว ความสำคัญว่ากลางวัน ตั้งมั่นดีแล้ว ภิกษุมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ อย่างนี้แล.

[๑๑๘๘]

ก็วิริยะที่ย่อหย่อนเกินไปเป็นไฉน? วิริยะที่ประกอบด้วยความเกียจคร้าน สัมปยุตด้วยความเกียจคร้าน นี้เรียกว่า วิริยะที่ย่อหย่อนเกินไป.

[๑๑๘๙]

ก็วิริยะที่ต้องประคองเกินไปเป็นไฉน? วิริยะที่ประกอบด้วยอุทธัจจะ สัมปยุตด้วยอุทธัจจะ นี้เรียกว่า วิริยะที่ต้องประคองเกินไป.

[๑๑๙๐]

กตมญฺจ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตํ วิริยํ ฯ ยํ ภิกฺขเว วิริยํ ถีนมิทฺธสหคตํ ถีนมิทฺธสมฺปยุตฺตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตํ วิริยํ ฯ

[๑๑๙๑]

กตมญฺจ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺตํ วิริยํ ฯ ยํ ภิกฺขเว วิริยํ พหิทฺธา ปญฺจ กามคุเณ อารพฺภ อนุวิกฺขิตฺตํ อนุวิสฏํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺตํ วิริยํ ฯเปฯ

[๑๑๙๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อาโลกสญฺญา สุคฺคหิตา โหติ ทิวาสญฺญา สฺวาธิฏฺฐิตา ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติ ฯ

[๑๑๙๓]

กตมญฺจ ภิกฺขเว อติลีนํ จิตฺตํ ฯ ยํ ภิกฺขเว จิตฺตํ โกสชฺชสหคตํ โกสชฺช-สมฺปยุตฺตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติลีนํ จิตฺตํ ฯ

[๑๑๙๔]

กตมญฺจ ภิกฺขเว อติปคฺคหิตํ จิตฺตํ ฯ ยํ ภิกฺขเว จิตฺตํ อุทฺธจฺจสหคตํ อุทฺธจฺจสมฺปยุตฺตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติปคฺคหิตํ จิตฺตํ ฯ

[๑๑๙๕]

กตมญฺจ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตํ จิตฺตํ ฯ ยํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ถีนมิทฺธสหคตํ ถีนมิทฺธสมฺปยุตฺตํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตํ จิตฺตํ ฯ

[๑๑๙๖]

กตมญฺจ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ ฯ ยํ ภิกฺขเว จิตฺตํ พหิทฺธา ปญฺจ กามคุเณ อารพฺภ อนุวิกฺขิตฺตํ อนุวิสฏํ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ ฯเปฯ

[๑๑๙๗]

เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติ ฯ

[๑๑๙๘]

กตมา จ ภิกฺขเว อติลีนา วีมํสา ฯ ยา ภิกฺขเว วีมํสา โกสชฺชสหคตา โกสชฺชสมฺปยุตฺตา ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติลีนา วีมํสา ฯ

[๑๑๙๐]

ก็วิริยะที่หดหู่ในภายในเป็นไฉน? วิริยะที่ประกอบด้วยถีนมิทธะ สัมปยุตด้วยถีนมิทธะ นี้เรียกว่า วิริยะหดหู่ในภายใน.

[๑๑๙๑]

ก็วิริยะที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอกเป็นไฉน? วิริยะที่ฟุ้งซ่านไป พล่านไป ปรารภกามคุณ ๕ ในภายนอก นี้เรียกว่า วิริยะที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก ฯลฯ.

[๑๑๙๒]

ก็ภิกษุมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ อย่างไร? อาโลกสัญญา อันภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยึดไว้ดีแล้ว ความสำคัญว่า กลางวัน ตั้งมั่นดีแล้ว ภิกษุมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ อย่างนี้แล.

[๑๑๙๓]

ก็จิตที่ย่อหย่อนเกินไปเป็นไฉน? จิตที่ประกอบด้วยความเกียจคร้าน สัมปยุตด้วยความเกียจคร้าน นี้เรียกว่า จิตที่ย่อหย่อนเกินไป.

[๑๑๙๔]

ก็จิตที่ต้องประคองเกินไปเป็นไฉน? จิตที่ประกอบด้วยอุทธัจจะ สัมปยุตด้วยอุทธัจจะ นี้เรียกว่า จิตที่ต้องประคองเกินไป.

[๑๑๙๕]

ก็จิตที่หดหู่ในภายในเป็นไฉน? จิตที่ประกอบด้วยถีนมิทธะ สัมปยุตด้วยถีนมิทธะ นี้เรียกว่า จิตที่หดหู่ในภายใน.

[๑๑๙๖]

ก็จิตที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอกเป็นไฉน? จิตที่ฟุ้งซ่านไป พล่านไป ปรารภกามคุณ ๕ ในภายนอก นี้เรียกว่า จิตที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก ฯลฯ.

[๑๑๙๗]

ภิกษุมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ อย่างนี้แล.

[๑๑๙๘]

ก็วิมังสาที่ย่อหย่อนเกินไปเป็นไฉน? วิมังสาที่ประกอบด้วยความเกียจคร้าน สัมปยุตด้วยความเกียจคร้าน นี้เรียกว่า วิมังสาที่ย่อหย่อนเกินไป.

[๑๑๙๙]

กตมา จ ภิกฺขเว อติปคฺคหิตา วีมํสา ฯ ยา ภิกฺขเว วีมํสา อุทฺธจฺจสหคตา อุทฺธจฺจสมฺปยุตฺตา ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อติปคฺคหิตา วีมํสา ฯ

[๑๒๐๐]

กตมา จ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา วีมํสา ฯ ยา ภิกฺขเว วีมํสา ถีนมิทฺธ-สหคตา ถีนมิทฺธสมฺปยุตฺตา ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา วีมํสา ฯ

[๑๒๐๑]

กตมา จ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา วีมํสา ฯ ยา ภิกฺขเว วีมํสา พหิทฺธา ปญฺจ กามคุเณ อารพฺภ อนุวิกฺขิตฺตา อนุวิสฏา ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา วีมํสา ฯเปฯ

[๑๒๐๒]

เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติ ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหนฺติ มหานิสํสา ฯ

[๑๒๐๓]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ ฯ

[๑๒๐๔]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ ฯ (ฉปิ อภิญฺญาโย วิตฺถาเรตพฺพา) ฯ

ปาสาทกมฺปนวคฺโค ทุติโย ฯ

〔๑๑๙๙〕

ก็วิมังสาที่ต้องประคองเกินไปเป็นไฉน? วิมังสาที่ประกอบด้วยอุทธัจจะ สัมปยุต ด้วยอุทธัจจะ นี้เรียกว่า วิมังสาที่ต้องประคองเกินไป.

〔๑๒๐๐〕

ก็วิมังสาที่หดหู่ในภายในเป็นไฉน? วิมังสาที่ประกอบด้วยถีนมิทธะ สัมปยุต ด้วยถีนมิทธะ นี้เรียกว่า วิมังสาที่หดหู่ในภายใน.

〔๑๒๐๑〕

ก็วิมังสาที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอกเป็นไฉน? วิมังสาที่ฟุ้งซ่านไป พล่านไป ปรารภกามคุณ ๕ ในภายนอก นี้เรียกว่า วิมังสาที่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก ฯลฯ.

〔๑๒๐๒〕

ภิกษุมีจิตเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

〔๑๒๐๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้แล ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดถึงพรหมโลกก็ได้.

〔๑๒๐๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้แล ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่. (พึงขยายอภิญญาแม้ทั้งหกให้พิสดาร)

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ ปาสาทกัมปนวรรคที่ ๒

อิมสฺส วคฺคสฺส อุทฺทานํ

ปุพฺเพ[๑] มหปฺผลา ฉนฺโท โมคฺคลฺลาโน จ พฺราหฺมโณ
เทฺว สมณพฺราหฺมณาภิ เทสนา วิภงฺเคน จาติฯ

---

๑. ม. ปุพฺพํ มหปฺผลํ ฉนฺทํ โมคฺคลฺลานญฺจ อุนฺนาภํ
เทฺว สมณพฺราหฺมณา ภิกฺขุ เทสนา วิภงฺเคน จาติฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปุพพสูตร ๒. มหัปผลสูตร
๓. ฉันทสูตร ๔. โมคคัลลานสูตร
๕. พราหมณสูตร ๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๑
๗. สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๘. อภิญญาสูตร
๙. เทสนาสูตร ๑๐. วิภังคสูตร

อโยคุฬวคฺโค ตติโย

[๑๒๐๕]

สาวตฺถิยํฯ ปุพฺเพ เม ภิกฺขเว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ โก นุ โข มคฺโค กา ปฏิปทา อิทฺธิปาทภาวนายาติฯ ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ โส[๑] ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม ฉนฺโท น จ อติลีโน ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิโต ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธาน-สงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม วีมํสา น จ อติลีนา ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตา ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ

[๑๒๐๖]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติฯ

[๑๒๐๗]

เอวํ ภาวิเตสุ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตูสุ อิทฺธิปาเทสุ เอวํ พหุลีกเตสุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ (ฉปิ อภิญฺญาโย วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ

---

๑. ม. อิธฯ

อโยคุฬวรรคที่ ๓

มรรคสูตร

ว่าด้วยปฏิปทาแห่งการเจริญอิทธิบาท

[๑๒๐๕]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่ตรัสรู้ ครั้งเราเป็นพระโพธิสัตว์ ยังมิได้ตรัสรู้ ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า อะไรหนอ เป็นมรรคา เป็นปฏิปทาแห่งการเจริญอิทธิบาท เรานั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุนั้นย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิ และปธานสังขารดังนี้ว่า ฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ด้วยประการฉะนี้ ภิกษุย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ว่า วิมังสาของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ด้วยประการฉะนี้แล.

[๑๒๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอิทธิบาท ๔ แล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

[๑๒๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอิทธิบาท ๔ แล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

(แม้อภิญญาทั้งหกก็พึงขยายความออกไป)

จบ สูตรที่ ๑

[๑๒๐๘]

สาวตฺถิยํ ฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อภิชานาติ นุ โข ภนฺเต ภควา อิทฺธิยา มโนมเยน กาเยน พฺรหฺมโลกํ อุปสงฺกมิตาติ ฯ อภิชานามิ ขฺวาหํ อานนฺท อิทฺธิยา มโนมเยน กาเยน พฺรหฺมโลกํ อุปสงฺกมิตาติ ฯ อภิชานาติ [๑] ปน ภนฺเต ภควา อิมินา จาตุมฺมหาภูติเกน กาเยน อิทฺธิยา พฺรหฺมโลกํ อุปสงฺกมิตาติ ฯ อภิชานามิ ขฺวาหํ อานนฺท อิมินา จาตุมฺมหาภูติเกน กาเยน อิทฺธิยา พฺรหฺมโลกํ อุปสงฺกมิตาติ ฯ

[๑๒๐๙]

ยํ จ โข โอมาติ[๒] ภนฺเต ภควา อิทฺธิยา มโนมเยน กาเยน พฺรหฺมโลกํ อุปสงฺกมิตา ยํ จ โข อภิชานาติ ภนฺเต ภควา อิมินา จาตุมฺมหาภูติเกน กาเยน อิทฺธิยา พฺรหฺมโลก อุปสงฺกมิตา ตยิทํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยญฺเจว อพฺภุตญฺจาติ ฯ อจฺฉริยา เจว อานนฺท ตถาคตา อจฺฉริยธมฺมสมนฺนาคตา จ อพฺภุตา เจว อานนฺท ตถาคตา อพฺภุตธมฺมสมนฺนาคตา จ ฯ

[๑๒๑๐]

ยสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคโต กายมฺปิ จิตฺเต สมาทหติ[๓] จิตฺตมฺปิ กาเย สมาทหติ สุขสญฺญญฺจ ลหุสญฺญญฺจ กาเย โอกฺกมิตฺวา วิหรติ ตสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคตสฺส กาโย ลหุตโร เจว โหติ มุทุตโร จ กมฺมนิยตโร จ ปภสฺสรตโร จ ฯ

[๑๒๑๑]

เสยฺยถาปิ อานนฺท อโยคุโฬ ทิวสํ สนฺตตฺโต ลหุตโร เจว โหติ มุทุตโร จ กมฺมนิยตโร จ ปภสฺสรตโร จ ฯ เอวเมว โข อานนฺท ยสฺมึ สมเย ตถาคโต กายมฺปิ จิตฺเต สมาทหติ จิตฺตมฺปิ กาเย สมาทหติ สุขสญฺญญฺจ ลหุสญฺญญฺจ กาเย โอกฺกมิตฺวา วิหรติ ตสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคตสฺส กาโย ลหุตโร เจว โหติ มุทุตโร จ กมฺมนิยตโร จ ปภสฺสรตโร จ ฯ

---

๑. ยุ. โข ฯ
๒. สี. โอปฺปาติ ฯ ยุ. โอปปาติห ฯ
๓. สี. เอวํ ฯ ม. สโมทหติ ฯ เอวมุปริ ฯ

อโยคุฬสูตร

ว่าด้วยการแสดงฤทธิ์

[๑๒๐๘]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงทราบอยู่หรือว่าพระองค์ทรงเข้าถึงพรหมโลกด้วยพระฤทธิ์ พร้อมทั้งพระกายอันสำเร็จแต่ใจ ?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เราทราบอยู่ อานนท์ ว่าเราเข้าถึงพรหมโลกด้วยฤทธิ์ พร้อมทั้งกายอันสำเร็จแต่ใจ.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคทรงทราบอยู่หรือว่า พระองค์ทรงเข้าถึงพรหมโลกด้วยพระฤทธิ์ พร้อมทั้งพระกายอันประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ นี้

พ. เราทราบอยู่ อานนท์ ว่าเราเข้าถึงพรหมโลกด้วยฤทธิ์ พร้อมทั้งกายอันประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ นี้.

[๑๒๐๙]

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า พระองค์ทรงเข้าถึงพรหมโลกด้วยพระฤทธิ์ พร้อมทั้งพระกายอันสำเร็จด้วยใจ และทรงทราบว่า พระองค์ทรงเข้าถึงพรหมโลกด้วยพระฤทธิ์ พร้อมทั้งพระกายอันประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ นี้ เป็นสิ่งน่าอัศจรรย์ ทั้งไม่เคยมีมาแล้ว.

พ. ดูกรอานนท์ พระตถาคตทั้งหลายเป็นผู้อัศจรรย์ และประกอบด้วยธรรมอันน่าอัศจรรย์ เป็นผู้ไม่เคยมีมา และประกอบด้วยธรรมอันไม่เคยมีมา.

[๑๒๑๐]

ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตตั้งกายไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กาย ก้าวลงสู่สุขสัญญาและลหุสัญญาในกายอยู่ สมัยนั้น กายของตถาคตย่อมเบากว่าปกติ อ่อนกว่าปกติ ควรแก่การงานกว่าปกติ และผุดผ่องกว่าปกติ.

[๑๒๑๑]

ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนก้อนเหล็กที่เผาไฟอยู่วันยังค่ำ ย่อมเบากว่าปกติ อ่อนกว่าปกติ ควรแก่การงานกว่าปกติ และผุดผ่องกว่าปกติ ฉันใด สมัยใด ตถาคตตั้งกายลงไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กาย ก้าวลงสู่สุขสัญญาและลหุสัญญาในกายอยู่ สมัยนั้น กายของตถาคตย่อมเบากว่าปกติ อ่อนกว่าปกติ ควรแก่การงานกว่าปกติ และผุดผ่องกว่าปกติ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๒๑๒]

ยสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคโต กายมฺปิ จิตฺเต สมาทหติ จิตฺตมฺปิ กาเย สมาทหติ สุขสญฺญญฺจ ลหุสญฺญญฺจ กาเย โอกฺกมิตฺวา วิหรติ ตสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคตสฺส กาโย อปฺปกสิเรเนว ปจวิยา เวหาสํ อพฺภุคฺคจฺฉติฯ โส อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติฯ

[๑๒๑๓]

เสยฺยถาปิ อานนฺท ตูลปิจุ วา กปฺปาสปิจุ วา ลหุโก ธาตุปาทาโน อปฺปกสิเรเนว ปจวิยา เวหาสํ อพฺภุคฺคจฺฉติฯ เอวเมว โข อานนฺท ยสฺมึ สมเย ตถาคโต กายมฺปิ จิตฺเต สมาทหติ จิตฺตมฺปิ กาเย สมาทหติ สุขสญฺญญฺจ ลหุสญฺญญฺจ กาเย โอกฺกมิตฺวา วิหรติ ฯเปฯ

[๑๒๑๔]

ตสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคตสฺส กาโย อปฺปกสิเรเนว ปจวิยา เวหาสํ อพฺภุคฺคจฺฉติฯ โส อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตตีติฯ

[๑๒๑๕]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทาฯ

[๑๒๑๒]

ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตตั้งกายลงไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กาย ก้าวลงสู่สุขสัญญาและลหุสัญญาในกายอยู่ สมัยนั้น กายของตถาคต ย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ตถาคตนั้นย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายคน[๑] คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

[๑๒๑๓]

ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย ซึ่งเป็นเชื้อธาตุที่เบา ย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ฉันใด สมัยใด ตถาคตตั้งกายลงไว้ในจิต หรือตั้งจิตลงไว้ที่กาย ก้าวลงสู่สุขสัญญาและลหุสัญญาอยู่ สมัยนั้น กายของตถาคตย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ฉันนั้นเหมือนกัน ฯลฯ.

[๑๒๑๔]

ดูกรอานนท์ สมัยนั้น กายของตถาคตย่อมลอยจากแผ่นดินขึ้นสู่อากาศได้โดยไม่ยากเลย ตถาคตนั้นย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้.

จบ สูตรที่ ๒

ภิกขุสุทธกสูตร

ว่าด้วยการเจริญอิทธิบาท

[๑๒๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร... วิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

---

๑. หลายอย่าง *-ผู้รวบรวม*

[๑๒๑๖]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ

[๑๒๑๗]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทาฯ

[๑๒๑๘]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติฯ

[๑๒๑๙]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทาฯ

〔๑๒๑๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้เจริญ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ภิกษุจึงกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๓

ผลสูตรที่ ๑

เจริญอิทธิบาทหวังผลได้ ๒ อย่าง

〔๑๒๑๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร... วิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

〔๑๒๑๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ภิกษุพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี.

จบ สูตรที่ ๔

ผลสูตรที่ ๒

ว่าด้วยผลานิสงส์ ๗

〔๑๒๑๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร... วิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

[๑๒๒๐]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขา ฯ กตเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ อถ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ ฯ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามี ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อิเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขาติ ฯ

[๑๒๒๑]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ กตมา นุ โข ภนฺเต อิทฺธิ กตโม อิทฺธิปาโท กตมา อิทฺธิปาทภาวนา กตมา อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติ ฯ

[๑๒๒๒]

อิธานนฺท ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิ ฯ

[๑๒๒๓]

กตโม จานนฺท อิทฺธิปาโท ฯ โย อานนฺท มคฺโค ยา ปฏิปทา อิทฺธิลาภาย อิทฺธิปฏิลาภาย สํวตฺตติ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิปาโท ฯ

[๑๒๒๔]

กตมา จานนฺท อิทฺธิปาทภาวนา ฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วีริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิปาทภาวนา ฯ

[๑๒๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ภิกษุพึงหวังได้ผลานิสงส์ ๗ ประการ ผลานิสงส์ ๗ ประการ เป็นไฉน? คือ จะได้ชมอรหัตผลในปัจจุบันก่อน ๑ ถ้าไม่ได้ชมอรหัตผลในปัจจุบันก่อน จะได้ชมเวลาใกล้ตาย ๑ ถ้าในปัจจุบันไม่ได้ชม ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้ชมไซร้ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ๑ ผู้อุปหัจจปรินิพพายี ๑ ผู้อสังขารปรินิพพายี ๑ ผู้สสังขารปรินิพพายี ๑ ผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ภิกษุพึงหวังได้ผลานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๕

อานันทสูตรที่ ๑

ว่าด้วยปฏิปทาที่จะถึงอิทธิบาท

[๑๒๒๑]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทธิเป็นไฉน อิทธิบาทเป็นไฉน อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน?

[๑๒๒๒]

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ นี้เรียกว่า อิทธิ.

[๑๒๒๓]

ก็อิทธิบาทเป็นไฉน? มรรคอันใด ปฏิปทาอันใด ย่อมเป็นไปเพื่อได้ฤทธิ์ เพื่อได้เฉพาะซึ่งฤทธิ์ นี้เรียกว่า อิทธิบาท.

[๑๒๒๔]

ก็อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร... ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร นี้เรียกว่า อิทธิบาทภาวนา.

[๑๒๒๕]

กตมา จานนฺท อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทา ฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติ ฯ

[๑๒๒๖]

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ กตมา นุ โข อานนฺท อิทฺธิ กตโม อิทฺธิปาโท กตมา อิทฺธิปาทภาวนา กตมา อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติ ฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ฯเปฯ

[๑๒๒๗]

อิธานนฺท ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิ ฯ

[๑๒๒๘]

กตโม จานนฺท อิทฺธิปาโท ฯ โย อานนฺท มคฺโค ยา ปฏิปทา อิทฺธิลาภาย อิทฺธิปฏิลาภาย สํวตฺตติ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิปาโท ฯ

[๑๒๒๙]

กตมา จานนฺท อิทฺธิปาทภาวนา ฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิปาทภาวนา ฯ

[๑๒๓๐]

กตมา จานนฺท อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทา ฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจตานนฺท อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติ ฯ

〔๑๒๒๕〕

ปฏิปทาที่จะถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนา.

จบ สูตรที่ ๖

อานันทสูตรที่ ๒

ว่าด้วยอิทธิฤทธิ์

〔๑๒๒๖〕

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระอานนท์ผู้นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า

ดูกรอานนท์ อิทธิเป็นไฉน อิทธิบาทเป็นไฉน อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน?

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

〔๑๒๒๗〕

พ. ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ นี้เรียกว่า อิทธิ.

〔๑๒๒๘〕

ก็อิทธิบาทเป็นไฉน? มรรคาอันใด ปฏิปทาอันใด ย่อมเป็นไปเพื่อให้ได้ฤทธิ์ เพื่อได้เฉพาะซึ่งฤทธิ์ นี้เรียกว่า อิทธิบาท.

〔๑๒๒๙〕

ก็อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร นี้เรียกว่า อิทธิบาทภาวนา.

〔๑๒๓๐〕

ก็ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนา.

จบ สูตรที่ ๗

[๑๒๓๑]

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ กตมา นุ โข ภนฺเต อิทฺธิ กตโม อิทฺธิปาโท กตมา อิทฺธิปาทภาวนา กตมา อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติ ฯ

[๑๒๓๒]

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิ ฯ

[๑๒๓๓]

กตโม จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาโท ฯ โย ภิกฺขเว มคฺโค ยา ปฏิปทา อิทฺธิลาภาย อิทฺธิปฏิลาภาย สํวตฺตติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาโท ฯ

[๑๒๓๔]

กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนา ฯ

[๑๒๓๕]

กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทา ฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติ ฯ

ภิกขุสูตรที่ ๑

ว่าด้วยอิทธิฤทธิ์

[๑๒๓๑]

ครั้งนั้น ภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทธิเป็นไฉน อิทธิบาทเป็นไฉน อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน?

[๑๒๓๒]

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ นี้เรียกว่า อิทธิ.

[๑๒๓๓]

ก็อิทธิบาทเป็นไฉน? มรรคาอันใด ปฏิปทาอันใด ย่อมเป็นไปเพื่อได้ฤทธิ์ เพื่อได้เฉพาะซึ่งฤทธิ์ นี้เรียกว่า อิทธิบาท.

[๑๒๓๔]

ก็อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร นี้เรียกว่า อิทธิบาทภาวนา.

[๑๒๓๕]

ก็ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนา.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๒๓๖]

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ กตมา นุ โข ภิกฺขเว อิทฺธิ กตโม อิทฺธิปาโท กตมา อิทฺธิปาทภาวนา กตมา อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ฯเปฯ

[๑๒๓๗]

กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิฯ

[๑๒๓๘]

กตโม จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาโทฯ โย ภิกฺขเว มคฺโค ยา ปฏิปทา อิทฺธิลาภาย อิทฺธิปฏิลาภาย สํวตฺตติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาโทฯ

[๑๒๓๙]

กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธาน-สงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธาน-สงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาฯ

[๑๒๔๐]

กตมา จ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อิทฺธิปาทภาวนาคามินี ปฏิปทาติฯ

ภิกขุสูตรที่ ๒

ว่าด้วยอิทธิฤทธิ์

[๑๒๓๖]

ครั้งนั้น ภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิเป็นไฉน อิทธิบาทเป็นไฉน อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

[๑๒๓๗]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อิทธิเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดถึงพรหมโลกก็ได้ นี้เรียกว่า อิทธิ.

[๑๒๓๘]

ก็อิทธิบาทเป็นไฉน? มรรคาอันใด ปฏิปทาอันใด ย่อมเป็นไปเพื่อได้ฤทธิ์ เพื่อได้เฉพาะซึ่งฤทธิ์ นี้เรียกว่า อิทธิบาท.

[๑๒๓๙]

ก็อิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร นี้เรียกว่า อิทธิบาทภาวนา.

[๑๒๔๐]

ก็ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนาเป็นไฉน? อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ปฏิปทาที่จะให้ถึงอิทธิบาทภาวนา.

จบ สูตรที่ ๙

(๑๒๔๑)

ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตเมสํ ธมฺมานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ฯเปฯ

(๑๒๔๒)

จตุนฺนํ โข ภิกฺขเว อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ ภิกฺขเว โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม ฉนฺโท น จ อติลีโน ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิโต ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม วีมํสา น จ อติลีนา ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตา ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺตา ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺตา ภวิสฺสติ ฯเปฯ อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทาน ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวฯ

(๑๒๔๓)

อิเมสญฺจ ปน ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ เอวํ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติฯ

(๑๒๔๔)

อิเมสญฺจ ปน ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา โมคฺคลฺลาโน ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ

โมคคัลลานสูตร

สรรเสริญพระโมคคัลลาน[๑] ว่ามีฤทธิ์มาก

[๑๒๔๑]

ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งธรรมเหล่าไหน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

[๑๒๔๒]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุโมคคัลลานะย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารดังนี้ว่า ฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตใจให้สว่างอยู่ ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขารดังนี้ว่า วิมังสาของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ฯลฯ เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

[๑๒๔๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุโมคคัลลานะแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้.

[๑๒๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุโมคคัลลานะ ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๑๐

---

๑. โมคคัลลานะ *-ผู้รวบรวม*

[๑๒๔๕]

ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตเมสํ ธมฺมานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคโต เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ

[๑๒๔๖]

จตุนฺนํ โข ภิกฺขเว อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคโต เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธ ภิกฺขเว ตถาคโต ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม ฉนฺโท น จ อติลีโน ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิโต ภวิสฺสติ น จ อชฺฌตฺตํ สงฺขิตฺโต ภวิสฺสติ น จ พหิทฺธา วิกฺขิตฺโต ภวิสฺสติ ปจฺฉาปุเร สญฺญี จ วิหรติ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา ยถา ปจฺฉา ตถา ปุเร ยถา อโธ ตถา อุทฺธํ ยถา อุทฺธํ ตถา อโธ ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ วิริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ อิติ เม วีมํสา น จ อติลีนา ภวิสฺสติ น จ อติปคฺคหิตา ภวิสฺสติ ฯเปฯ อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคโต เอวํมหิทฺธิโก เอวํมหานุภาโวฯ

[๑๒๔๗]

อิเมสญฺจ ปน ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคโต อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตติฯ

[๑๒๔๘]

อิเมสญฺจ ปน ภิกฺขเว จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติฯ (ฉปิ อภิญฺญาโย วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ

ตถาคตสูตร

พระตถาคตมีฤทธิ์มาก

[๑๒๔๕]

ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ตถาคตมีฤทธิ์มาก อย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งธรรมเหล่าไหน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

[๑๒๔๖]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ตถาคต ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารดังนี้ว่า ฉันทะของเรา จักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ในภายใน ไม่ฟุ้งซ่านในภายนอก และตถาคตมีความสำคัญในเบื้องหน้าและเบื้องหลังอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลัง ก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น ตถาคตมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ย่อมเจริญ อิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขารดังนี้ ว่า วิมังสาของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ฯลฯ ตถาคตมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตให้สว่างอยู่ ตถาคตมีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล.

[๑๒๔๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ตถาคตย่อมแสดงอิทธิฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอด พรหมโลกก็ได้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้.

[๑๒๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ตถาคตย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้.

(พึงให้อภิญญาทั้ง ๖ พิสดาร)

จบ สูตรที่ ๑๑

อโยคุฬวคฺโค ตติโย ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

มคฺโค อโยคุโฬ ภิกฺขุ สุทฺธกญฺจ[๑] เทฺว ผลา อานนฺทา
เทฺว วุตฺตา ภิกฺขูหิ อปเร เทฺว โมคฺคลฺลาโน ตถาคโตติ ฯ

๑. ม. สุทฺธิกญฺจาปิ เทฺว ผลา เทฺว จานนฺทา ทุเว ภิกฺขู ...ฯ

จบ อโยคุฬวรรคที่ ๒[๑]

รวมสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มรรคสูตร
๒. อโยคุฬสูตร
๓. ภิกขุสุทธกสูตร
๔. ผลสูตรที่ ๑
๕. ผลสูตรที่ ๒
๖. อานันทสูตรที่ ๑
๗. อานันทสูตรที่ ๒
๘. ภิกขุสูตรที่ ๑
๙. ภิกขุสูตรที่ ๒
๑๐. โมคคัลลานสูตร
๑๑. ตถาคตสูตร

๑. จบ อโยคุฬวรรคที่ ๓ *-ผู้รวบรวม*

อิทฺธิปาทสํยุตฺตสฺส คงฺคาทิเปยฺยาโล จตุตฺโถ

[๑๒๔๙]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ภาเวนฺโต จตฺตาโร อิทฺธิปาเท พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ

[๑๒๕๐]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ภาเวนฺโต จตฺตาโร อิทฺธิปาเท พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วีริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ เอว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ภาเวนฺโต จตฺตาโร อิทฺธิปาเท พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ (ยถา เอสนา ปาลิ อิทฺธิปาเทสุ วิตฺถาเรตพฺพา) ฯ

[๑๒๕๑]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฯ

[๑๒๕๒]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาเวตพฺพา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ วีริยสมาธิ จิตฺตสมาธิ วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาเวตพฺพาติ ฯ (ยถา มคฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาริตํ เอวํ คงฺคาเปยฺยาโล ยาว เอสนา ปาลิ อิทฺธิปาเทสุ วิตฺถาเรตพฺพา) ฯ

อิทฺธิปาทสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

คังคาทิเปยยาล แห่งอิทธิบาทสังยุตที่ ๔

ว่าด้วยผลแห่งอิทธิบาท ๔

[๑๒๔๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน แม้ฉันใด ภิกษุผู้เจริญอิทธิบาท ๔ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๒๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญอิทธิบาท ๔ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างไรเล่า จึงเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ภิกษุเจริญอิทธิบาท ๔ กระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๑]

(พึงขยายความบาลีในอิทธิบาท จนกระทั่งถึงความแสวงหา)

[๑๒๕๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

[๑๒๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอิทธิบาท ๔ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิ... จิตตสมาธิ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ภิกษุพึงเจริญอิทธิบาท ๔ เหล่านี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

(คังคาเปยยาลเหมือนกับมรรคสังยุต ที่ข้าพเจ้าให้พิสดารแล้ว พึงขยายความบาลีในอิทธิบาท จนกระทั่งถึงความแสวงหา)

จบ อิทธิบาทสังยุต

---

๑. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

อนุรุทฺธสํยุตฺตํ

รโหคตวคฺโค ปฐโม

(๑๒๕๓)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ อถ โข อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ เยสํ เกสญฺจิ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามี เยสํ เกสญฺจิ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา อารทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีติ ฯ

(๑๒๕๔)

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส สมฺมุเข ปาตุรโหสิ ฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส อนุรุทฺธ ภิกฺขุโน จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา โหนฺตีติ ฯ

(๑๒๕๕)

อิธาวุโส ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ กาเย สมุทยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ อชฺฌตฺตํ กาเย วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฯ อชฺฌตฺตํ กาเย สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ พหิทฺธา กาเย สมุทยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ พหิทฺธา กาเย วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฯ พหิทฺธา กาเย สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา กาเย สมุทยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา กาเย วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา กาเย สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ

๘. อนุรุทธสังยุต

รโหคตวรรคที่ ๑

รโหคตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยสติปัฏฐาน ๔

[๑๒๕๓]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอนุรุทธะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกขึ้นในใจอย่างนี้ว่า สติปัฏฐาน ๔ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งเบื่อแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่า เบื่ออริยมรรคที่จะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ สติปัฏฐาน ๔ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่าปรารภอริยมรรคที่จะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ.

[๑๒๕๔]

ลำดับนั้น ท่านมหาโมคคัลลานะรู้ความปริวิตกในใจของท่านพระอนุรุทธะด้วยใจ จึงไปปรากฏในที่เฉพาะหน้าท่านอนุรุทธะ เหมือนบุรุษมีกำลัง เหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ถามท่านอนุรุทธะด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ ภิกษุจึงจะชื่อว่า ปรารภสติปัฏฐาน ๔?

[๑๒๕๕]

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรผู้มีอายุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายในภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมไปในกายในภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิตขึ้น[๑]และความเสื่อมไปในกายในภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือความเกิดขึ้นในกายในภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมไปในกายในภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในกายในภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติพึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้น

---

๑. ความเกิดขึ้น *-ผู้รวบรวม*

[๑๒๕๖]

โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล จ ปฏิกูเล จ ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูลญฺจ ปฏิกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโนฯ

[๑๒๕๗]

อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ สมุทยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติฯ อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ พหิทฺธา เวทนาสุ สมุทยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ พหิทฺธา เวทนาสุ วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติฯ พหิทฺธา เวทนาสุ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา เวทนาสุ สมุทยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อชฺฌตฺตพหิทฺธา เวทนาสุ วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา เวทนาสุ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

ในกาย ทั้งภายในและภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมไปในกาย ทั้งภายในและภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในกาย ทั้งภายในและภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๒๕๖]

ภิกษุนั้นถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่า ปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลอยู่เถิด ก็ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญกว่า[๑] ปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่า ไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลอยู่เถิด ก็ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญว่า ไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่า ปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลอยู่เถิด ก็ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญว่า ปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่า ไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลและสิ่งไม่ปฏิกูลอยู่เถิด ก็ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญว่า ไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลและสิ่งไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้เว้นขาดสิ่งไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลทั้งสองนั้นแล้ว มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่เถิด ก็ย่อมเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้งสองนั้นอยู่.

[๑๒๕๗]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในเวทนาในภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมไปในเวทนาในภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในเวทนาในภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในเวทนาในภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมไปในเวทนาในภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นแล ความเสื่อมไปในเวทนาในภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในเวทนาทั้งภายในและภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือความเสื่อมไปในเวทนาทั้งภายในและภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในเวทนาทั้งภายในภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

---

๑. สำคัญว่า *-ผู้รวบรวม*

[๑๒๕๘]

โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล จ ปฏิกูเล จ ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ ปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติฯ สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูลญฺจ ปฏิกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโนฯ

[๑๒๕๙]

อชฺฌตฺตํ จิตฺเต ฯเปฯ พหิทฺธา จิตฺเต ฯเปฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา จิตฺเต สมุทย-ธมฺมานุปสฺสี วิหรติฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา จิตฺเต วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา จิตฺเต สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี ฯเปฯ อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

[๑๒๖๐]

โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ ฯเปฯ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโนฯ

[๑๒๖๑]

อชฺฌตฺตํ ธมฺเมสุ ฯเปฯ พหิทฺธา ธมฺเมสุ ฯเปฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺเมสุ สมุทยธมฺมานุปสฺสี วิหรติฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺเมสุ วยธมฺมานุปสฺสี วิหรติฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺเมสุ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

[๑๒๖๒]

โส สเจ อากงฺขติ อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ ฯเปฯ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโนฯ เอตฺตาวตา โข อาวุโส ภิกฺขุโน จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา โหนฺตีติฯ

[๑๒๕๘]

ภิกษุนั้นถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่า ปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลอยู่เถิด ก็ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญว่า ปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลนั้นอยู่ ฯลฯ ถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราเป็นผู้เว้นขาดสิ่งไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลทั้งสองนั้นแล้วมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่เถิด ก็ย่อมเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้งสองนั้นอยู่.

[๑๒๕๙]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในจิตในภายใน ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในจิตทั้งภายในและภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๒๖๐]

ภิกษุนั้นถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลอยู่เถิด ฯลฯ ก็ย่อมเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้งสองนั้นอยู่. [๑]

[๑๒๖๑]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในธรรมทั้งหลายในภายใน ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในธรรมทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๒๖๒]

ภิกษุนั้นถ้าหวังอยู่ว่า ขอเราพึงเป็นผู้มีความสำคัญว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูลอยู่เถิด ฯลฯ ก็ย่อมเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งทั้งสองนั้นอยู่ ดูกรท่านผู้มีอายุ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าปรารภสติปัฏฐาน ๔. [๒]

จบ สูตรที่ ๑

---

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๑๓๓๒] - [๑๓๓๖] และข้อ [๑๔๐๒] - [๑๔๐๓] ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*
๒. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๑๓๓๒] - [๑๓๓๖] และข้อ [๑๔๐๒] - [๑๔๐๓] ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

(๑๒๖๓)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ เยสํ เกสญฺจิ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามี เยสํ เกสญฺจิ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา อารทฺโธ เตสํ อริโย มคฺโค สมฺมาทุกฺขกฺขยคามีติฯ

(๑๒๖๔)

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส สมฺมุเข ปาตุรโหสิฯ

(๑๒๖๕)

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส อนุรุทฺธ ภิกฺขุโน จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา โหนฺตีติฯ

(๑๒๖๖)

อิธาวุโส ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ พหิทฺธา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี ฯเปฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

(๑๒๖๗)

อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ พหิทฺธา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

(๑๒๖๘)

อชฺฌตฺตํ จิตฺเตฯ พหิทฺธา จิตฺเตฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

รโหคตวรรคที่ ๒[๑]

ว่าด้วยสติปัฏฐาน ๔

[๑๒๖๓]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกขึ้นในใจอย่างนี้ว่า สติปัฏฐาน ๔ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งเบื่อแล้ว ชนเหล่านั้นชื่อว่า เบื่ออริยมรรคที่จะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ สติปัฏฐาน ๔ อันชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่าปรารภอริยมรรคที่จะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ.

[๑๒๖๔]

ลำดับนั้น ท่านมหาโมคคัลลานะ รู้ความปริวิตกในใจของท่านอนุรุทธะด้วยใจ จึงไปปรากฏในที่เฉพาะหน้าท่านพระอนุรุทธะ เหมือนบุรุษมีกำลัง เหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น.

[๑๒๖๕]

ครั้งนั้น ท่านมหาโมคคัลลานะได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ดูกรท่านพระอนุรุทธะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอภิกษุจึงจะชื่อว่าปรารภสติปัฏฐาน ๔.

[๑๒๖๖]

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรผู้มีอายุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายในภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นกายในกายในภายนอกอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในและภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๒๖๗]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาในภายในอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในและภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๒๖๘]

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตในภายในอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตในภายนอกอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในและภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

---
๑. รโหคตสูตรที่ ๒ *-ผู้รวบรวม*

[๑๒๖๙]

อชฺฌตฺตํ ธมฺเมสุฯ พหิทฺธา ธมฺเมสุฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เอตฺตาวตา โข อาวุโส ภิกฺขุโน จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อารทฺธา โหนฺตีติฯ

[๑๒๗๐]

เอกํ สมยํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ สาวตฺถิยํ วิหรติ สุตนุตีเรฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยนายสฺมา อนุรุทฺโธ เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อนุรุทฺเธน สทฺธึ สมฺโมทึสุ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ[๑] วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจุํ กตเมสํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ ธมฺมานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ[๒] ปตฺโตติฯ

[๑๒๗๑]

จตุนฺนํ ขฺวาหํ อาวุโส สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโตฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธาวุโส กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสํ ขฺวาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโตฯ อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา หีนํ ธมฺมํ หีนโต อพฺภญฺญาสึ มชฺฌิมํ ธมฺมํ มชฺฌิมโต อพฺภญฺญาสึ ปณีตํ ธมฺมํ ปณีตโต อพฺภญฺญาสินฺติฯ

---

๑. ม. สพฺพตฺถ สารณียํฯ
๒. ม. มหาภิญฺญตํ ยุ. มหาภิญฺญาตํฯ เอวมุปริฯ

〔๑๒๖๙〕

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมในภายในอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในและภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรท่านผู้มีอายุ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าปรารภสติปัฏฐาน ๔.

จบ สูตรที่ ๒

สุตนุสูตร

การบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา

〔๑๒๗๐〕

สมัยหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุตนุ ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุมากรูปเข้าไปหาท่านพระอนุรุทธะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอนุรุทธะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงไปนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามว่า ท่านอนุรุทธะบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งธรรมเหล่าไหน ?

〔๑๒๗๑〕

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? เราย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ เราพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... เราพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... เราพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราบรรลุภาวะแห่งมหาอภิชฌา[๑] เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล อนึ่ง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ เราจึงได้รู้ธรรมอันเลว โดยความเป็นธรรมเลว รู้ธรรมปานกลาง โดยความเป็นธรรมปานกลาง รู้ธรรมอันประณีต โดยความเป็นธรรมอันประณีต.

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. มหาอภิญญา *-ผู้รวบรวม*

(๑๒๗๒)

เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน สาเกเต วิหรนฺติ กณฺฏกีวเน ฯ อถ โข อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิตา เยนายสฺมา อนุรุทฺโธ เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อนุรุทฺเธน สทฺธึ สมฺโมทึสุ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ เสกฺเขนาวุโส[๑] อนุรุทฺธ ภิกฺขุนา กตเม ธมฺมา อุปสมฺปชฺช วิหาตพฺพาติ ฯ

(๑๒๗๓)

เสกฺเขนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อุปสมฺปชฺช วิหาตพฺพา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เสกฺเขนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อุปสมฺปชฺช วิหาตพฺพาติ ฯ

(๑๒๗๔)

สาเกตนิทานํ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ อเสกฺเขนาวุโส[๒] อนุรุทฺธ ภิกฺขุนา กตเม ธมฺมา อุปสมฺปชฺช วิหาตพฺพาติ ฯ

(๑๒๗๕)

อเสกฺเขนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อุปสมฺปชฺช วิหาตพฺพา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา

๑. เสขนาวุโสติปิ ปาโจ ฯ
๒. อเสขนาวุโสติ วา ปาโจ ฯ

กัณฏกีสูตรที่ ๑

ธรรมที่พระเสขะพึงเข้าถึง

[๑๒๗๒]

สมัยหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะ ท่านพระสารีบุตร และท่านพระมหาโมคคัลลานะอยู่ ณ กันฏกีวัน (ป่าไม้มีหนาม) ใกล้เมืองสาเกต ครั้งนั้น เป็นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะออกจากที่พักผ่อน เข้าไปหาท่านพระอนุรุทธะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอนุรุทธะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วท่านพระสารีบุตรได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ดูกรท่านอนุรุทธะ ธรรมเหล่าไหน อันภิกษุผู้เป็นเสขะพึงเข้าถึงอยู่ ?

[๑๒๗๓]

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร **สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุผู้เป็นเสขะพึงเข้าถึงอยู่ สติปัฏฐาน ๔ นั้นเป็นไฉน ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย... ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิต... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้** ดูกรท่านพระสารีบุตร **สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล อันภิกษุผู้เป็นเสขะพึงเข้าถึงอยู่..** [๑]

จบ สูตรที่ ๔

กัณฏกีสูตรที่ ๒

ธรรมที่พระอเสขะพึงเข้าถึง

[๑๒๗๔]

สาเกตนิทาน. ...ครั้นแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ดูกรท่านอนุรุทธะ ธรรมเหล่าไหน อันภิกษุผู้เป็นอเสขะพึงเข้าถึงอยู่ ?

[๑๒๗๕]

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร **สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุผู้เป็นอเสขะพึงเข้าถึงอยู่ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่...**

---

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๖๙๓] ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อเสกฺเขนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา อุปสมฺปชฺช วิหาตพฺพาติฯ

[๑๒๗๖]

สาเกตนิทานํฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ กตเมสํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ ธมฺมานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโตติฯ

[๑๒๗๗]

จตุนฺนํ ขฺวาหํ อาวุโส สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโตฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธาหํ อาวุโส กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสํ ขฺวาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโตฯ อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สหสฺสโลกํ อภิชานามีติฯ

[๑๒๗๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ ตตฺร โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภิกฺขู อามนฺเตสิ ฯเปฯ เอตทโวจ จตฺตาโรเม อาวุโส สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม

ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ .. ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรท่านพระสารีบุตร สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุผู้เป็นอเสขะพึงเข้าถึงอยู่. [๑]

จบ สูตรที่ ๕

กัณฏกีสูตรที่ ๓

การบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา

[๑๒๗๖]

สาเกตนิทาน. ...ครั้นแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ท่านอนุรุทธะบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญาเพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งธรรมเหล่าไหน ?

[๑๒๗๗]

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ผมบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ผมย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรท่านผู้มีอายุ ผมบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล อนึ่ง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ ผมจึงรู้โลกพันหนึ่ง.

จบ สูตรที่ ๖

ตัณหักขยสูตร

เจริญสติปัฏฐานเพื่อความสิ้นตัณหา

[๑๒๗๘]

สาวัตถีนิทาน. ณ ที่นั้นแล ท่านพระอนุรุทธะเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วได้กล่าวว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อ

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๖๙๔] ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

จตฺตาโร ฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิเม โข อาวุโส จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา ตณฺหกฺขยาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๒๗๙]

เอกํ สมยํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ สาวตฺถิยํ วิหรติ สลฬาคาเร ฯ ตตฺร โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภิกฺขู อามนฺเตสิ ฯเปฯ เอตทโวจ เสยฺยถาปิ อาวุโส คงฺคานที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา อถ มหาชนกาโย อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ[๑] อาทาย มยํ อิมํ คงฺคานที ปจฺฉานินฺนํ กริสฺสาม ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภารนฺติ ฯ ตํ กึ มญฺญถ อาวุโส อปิ นุ โส มหาชนกาโย คงฺคานที ปจฺฉานินฺนํ กเรยฺย ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภารนฺติ ฯ โน เหตํ อาวุโส ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ คงฺคา อาวุโส นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา สา น สุกรา ปจฺฉานินฺนํ กาตุํ ปจฺฉาโปณํ ปจฺฉาปพฺภารํ ยาว เทว จ ปน มหาชนกาโย กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ ฯ เอวเมว โข อาวุโส ภิกฺขุํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวนฺตํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน พหุลีกโรนฺตํ ราชา[๒] วา ราชมหามตฺตา วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา โภเคหิ อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยุํ เอหมฺโภ ปุริส กินฺเต อิเม กาสาวา อนุฑหนฺติ กึมุณฺโฑ กปาลมนุสํจรสิ เอหิ หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุญฺชสฺสุ ปุญฺญานิ จ กโรหีติ ฯ โส วต อาวุโส ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน พหุลีกโรนฺโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ ยํ หิ [๓] อาวุโส จิตฺตํ ทีฆรตฺตํ วิเวกนินฺนํ วิเวกโปณํ วิเวกปพฺภารํ ตถา[๔] หีนายาวตฺติสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ฯ

---

๑. ม. กุทฺทาลปิฏกํ ฯ
๒. ม. ยุ. ราชาโน ฯ
๓. ม. ยุ. ตํ ฯ
๔. ม. ยุ. ตํ วต ฯ

ความสิ้นตัณหา สติปัฏฐาน ๔ นั้นเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นตัณหา.

จบ สูตรที่ ๗

สลฬาคารสูตร

ภิกษุผู้เจริญสติปัฏฐานไม่ลาสิกขา

[๑๒๗๙]

สมัยหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะอยู่ ณ สลฬาคาร ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระอนุรุทธะเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วได้กล่าวว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน เมื่อเป็นเช่นนั้น หมู่มหาชนถือเอาจอบและตะกร้ามาด้วยประสงค์ว่า จักทดแม่น้ำคงคาให้ไหลกลับ หลั่งกลับ บ่ากลับ ดังนี้ ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน หมู่มหาชนนั้นจะพึงทดน้ำคงคาให้ไหลกลับ หลั่งกลับ บ่ากลับ ได้บ้างหรือ?

ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า ไม่ได้ ขอรับ.

อ. เพราะเหตุไร?

ภิ. เพราะการที่จะทดแม่น้ำคงคาอันไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน ให้ไหลกลับ หลั่งกลับ บ่ากลับ มิใช่กระทำให้ง่าย หมู่มหาชนนั้นจะพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่าแน่นอน.

อ. ฉันนั้นเหมือนกัน ผู้มีอายุทั้งหลาย พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา มิตร อมาตย์ ญาติหรือสาโลหิต จะพึงเชื้อเชิญภิกษุผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ ให้ยินดีด้วยโภคะว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ จงมาเถิด ท่านจะครองผ้ากาสาวะเหล่านี้อยู่ทำไม ท่านจะเป็นผู้มีศีรษะโล้นมือถือกระเบื้องเที่ยวบิณฑบาตอยู่ทำไม นิมนต์ท่านสึกมาบริโภคสมบัติและบำเพ็ญบุญเถิด ข้อที่ภิกษุผู้เจริญ ผู้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ จักลาสิกขาออกมานั้น มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะจิตที่น้อมไปในวิเวก โน้มไปในวิเวก โอนไปในวิเวก ตลอดกาลนาน จักหวนสึก มิใช่ฐานะที่จะมีได้. [๑]

---

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๖๙๖] ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

[๑๒๘๐]

กถญฺจาวุโส ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวติ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน พหุลีกโรติ [๑]ฯ อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา-โทมนสฺสํฯ เอวํ โข อาวุโส ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวติ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน พหุลีกโรตีติฯ

[๑๒๘๑]

เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต เวสาลิยํ วิหรนฺติ อมฺพปาลิวเนฯ อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส อนุรุทฺธ อินฺทฺริยานิ ปริสุทฺโธ มุขวณฺโณ ปริโยทาโตฯ กตเมนายสฺมา อนุรุทฺโธ วิหาเรน เอตรหิ พหุลํ วิหรตีติฯ

[๑๒๘๒]

จตูสุ ขฺวาหํ อาวุโส สติปฏฺฐาเนสุ สูปฏฺฐิตจิตฺโต[๒] เอตรหิ พหุลํ วิหรามิฯ กตเมสุ จตูสุฯ อิธาหํ อาวุโส กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อิเมสุ ขฺวาหํ อาวุโส จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สูปฏฺฐิตจิตฺโต เอตรหิ พหุลํ วิหรามิฯ โย โส อาวุโส ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต โส อิเมสุ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สูปฏฺฐิตจิตฺโต พหุลํ วิหรตีติฯ ลาภา [๓] โน อาวุโส สุลทฺธํ [๔] โน อาวุโส เย มยํ อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส สมฺมุขาว อสฺสุมฺห อาสภิวาจํ ภาสมานสฺสาติฯ

---

๑. ม. อิติสทฺโท ทิสฺสติฯ
๒. ม. สุปฺปติฏฺฐิตจิตฺโตฯ
๓. ม. ยุ. วตฯ
๔. ม. ยุ. วตฯ

〔๑๒๘๐〕

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ภิกษุย่อมเจริญ กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย... ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเจริญ กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘

อัมพปาลิสูตร

ว่าด้วยวิหารธรรม

〔๑๒๘๑〕

สมัยหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะและท่านพระสารีบุตร อยู่ในอัมพปาลีวันใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้นเป็นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักเข้าไปหาท่านพระอนุรุทธะ ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ดูกรท่านอนุรุทธะ อินทรีย์ของท่านผ่องใส ผิวหน้าของท่านบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ในเวลานี้ ท่านอนุรุทธะอยู่ด้วยวิหารธรรมข้อไหนมาก ?

〔๑๒๘๒〕

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เวลานี้ผมมีจิตตั้งมั่นอยู่ในสติปัฏฐาน ๔ มาก สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน? ผมย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรท่านผู้มีอายุ เวลานี้ ผมมีจิตตั้งมั่นอยู่ในวิหารธรรมเหล่านี้ เป็นอันมากอยู่ ภิกษุใดเป็นอรหันตขีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว บรรลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นสังโยชน์ที่จะนำไปสู่ภพแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นมีจิตตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้อยู่มาก.

สา. เป็นลาภของเราแล้ว เราได้ดีแล้ว ที่ได้ฟังอาสภิวาจาในที่เฉพาะหน้าท่านพระอนุรุทธะผู้กล่าว.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๒๘๓]

เอกํ สมยํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ สาวตฺถิยํ วิหรติ อนฺธวนสฺมึ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน ฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยนายสฺมา อนุรุทฺโธ เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจุํ กตเมนายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส วิหาเรน วิหรโต อุปฺปนฺนา สารีริกา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐนฺตีติ ฯ

[๑๒๘๔]

จตูสุ โข เม อาวุโส สติปฏฺฐาเนสุ สุปฏฺฐิตจิตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปนฺนา สารีริกา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ ฯ กตเมสุ จตูสุ ฯ อิธาหํ อาวุโส กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิเมสุ โข เม อาวุโส จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปฏฺฐิตจิตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปนฺนา สารีริกา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐนฺตีติ ฯ

รโหคตวคฺโค ปฐโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

รโหคเตน เทฺว วุตฺตา สุตนุกณฺฏกี ตโย
ตณฺหกฺขยสลฬาคารํ อมฺพปาลิคิลายนนฺติ[๑] ฯ

๑. ม. อมฺพปาลิ จ คิลานนฺติ ฯ ยุ. สพฺพํ พาฬฺหคิลายนนฺติ ฯ

คิลลานสูตร

จิตตั้งมั่นในสติปัฏฐานทุกขเวทนาไม่ครอบงำ

[๑๒๘๓]

สมัยหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะอยู่ในป่าอันธวัน ใกล้พระนครสาวัตถี อาพาธได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น ภิกษุมากรูปเข้าไปหาท่าน พระอนุรุทธะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ท่านอนุรุทธะอยู่ด้วยวิหารธรรมข้อไหน ทุกขเวทนาในสรีรกายที่บังเกิดขึ้น จึงไม่ครอบงำจิต ?

[๑๒๘๔]

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เรามีจิตตั้งมั่นอยู่ในสติปัฏฐาน ๔ ทุกขเวทนาในสรีรกายที่บังเกิดขึ้น จึงไม่ครอบงำ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ? เราย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เรามีจิตตั้งมั่นอยู่ในสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล ทุกขเวทนาในสรีรกายที่บังเกิดขึ้น จึงไม่ครอบงำจิต.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ รโหคตวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. รโหคตสูตรที่ ๑ ๒. รโหคตสูตรที่ ๒
๓. สุตนุสูตร ๔. กัณฏกีสูตรที่ ๑
๕. กัณฏกีสูตรที่ ๒ ๖. กัณฏกีสูตรที่ ๓
๗. ตัณหักขยสูตร ๘. สลฬาคารสูตร
๙. อัมพปาลิสูตร ๑๐. คิลานสูตร

ทุติยวคฺโค ทุติโย

〔๑๒๘๕〕

เอกํ สมยํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยนายสฺมา อนุรุทฺโธ เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อนุรุทฺเธน ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจุํ กตเมสํ อายสฺมา อนุรุทฺโธ ธมฺมานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโตติ ฯ

〔๑๒๘๖〕

จตุนฺนํ ขฺวาหํ อาวุโส สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโต ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ อิธาหํ อาวุโส กาเย กายานุปสฺสี วิหรามิ ฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรามิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ อิเมสํ ขฺวาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิญฺญตฺตํ ปตฺโต ฯ อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา กปฺปสหสฺสํ อนุสฺสรามีติ ฯ

〔๑๒๘๗〕

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภมิ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหมิ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตมีติ ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒

สหัสสสูตร

การบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา

[๑๒๘๕]

สมัยหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุมากรูปเข้าไปหาท่านพระอนุรุทธะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอนุรุทธะ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ท่านอนุรุทธะบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งธรรมเหล่าไหน ?

[๑๒๘๖]

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา เพราะได้เจริญให้มาก ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ **สติปัฏฐาน ๔ นั้นเป็นไฉน? เราย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้**

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เราบรรลุภาวะแห่งมหาอภิญญา เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้แล

อนึ่ง เราย่อมระลึกได้ตลอดพันกัล์ป[๑] เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๑

อิทธิสูตร

เจริญสติปัฏฐานแผลงฤทธิ์ได้

[๑๒๘๗]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๒

๑. กัลป์ *-ผู้รวบรวม*

[๑๒๘๘]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณามิ ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จาติฯ

[๑๒๘๙]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานามิ ฯเปฯ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานามีติฯ

[๑๒๙๐]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานามีติฯ

ทิพโสตสูตร

ว่าด้วยเสียง ๒ ชนิด

[๑๒๘๘]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และมนุษย์[๑] ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยทิพโสต[๒] อันบริสุทธิ์ล่วงโสตของมนุษย์ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๓

เจโตปริจจสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้ใจผู้อื่น

[๑๒๘๙]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ คือ จิตมีราคะก็รู้ว่า จิตมีราคะ ฯลฯ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่า จิตหลุดพ้น เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๔

ฐานาฐานสูตร

ว่าด้วยการรู้ฐานะอฐานะ

[๑๒๙๐]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมรู้ฐานะโดยความเป็นฐานะ และอฐานะ โดยความเป็นอฐานะ ตามความเป็นจริง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๕

---

๑. เสียงมนุษย์ *-ผู้รวบรวม*
๒. ทิพโสตธาตุ *-ผู้รวบรวม*

[๑๒๙๑]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานามีติ ฯ

[๑๒๙๒]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สพฺพตฺถคามินีปฏิปทํ ยถาภูตํ ปชานามีติ ฯ

[๑๒๙๓]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อเนกธาตุนานาธาตุโลกํ ยถาภูตํ ปชานามีติ ฯ

วิปากสูตร

ว่าด้วยการรู้วิบากของกรรม

[๑๒๙๑]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมรู้วิบากของการกระทำกรรมทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุ ตามความเป็นจริง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๖

สัพพัตถคามินีปฏิปทาสูตร

ปฏิปทาอันให้ถึงประโยชน์ทั้งปวง

[๑๒๙๒]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมรู้จักปฏิปทาอันให้ถึงประโยชน์ทั้งปวง ตามความเป็นจริง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๗

นานาธาตุสูตร

ว่าด้วยการรู้ธาตุต่าง ๆ

[๑๒๙๓]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมรู้ธาตุเป็นอเนกและโลกธาตุต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๒๙๔]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สตฺตานํ นานาธิมุตฺติกตํ ยถาภูตํ ปชานามีติ ฯ

[๑๒๙๕]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตํ ปชานามีติ ฯ

[๑๒๙๖]

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สงฺกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ปชานามีติ ฯ

อธิมุตติสูตร

ว่าด้วยการรู้อธิมุติต่างๆ

[๑๒๙๔]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมรู้อธิมุติอันเป็นต่างๆ กัน ของสัตว์ทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๙

อินทริยสูตร

ว่าด้วยการรู้ความยิ่งหย่อนแห่งอินทรีย์

[๑๒๙๕]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่น ตามความเป็นจริง เพราะได้เจริญ ได้ทระทำ[๑]ให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๑๐

สังกิเลสสูตร

ว่าด้วยรู้ความเศร้าหมองความผ่องแผ้ว

[๑๒๙๖]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว ความออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ ตามความเป็นจริง เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มาก ซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๑๑

---

๑. กระทำ *-ผู้รวบรวม*

〔๑๒๙๗〕

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ เสยฺยถีทํฯ เอกํปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามีติฯ

〔๑๒๙๘〕

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน ฯเปฯ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามีติฯ

〔๑๒๙๙〕

อิเมสญฺจ ปนาหํ อาวุโส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติฯ

วิชชาสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการระลึกชาติได้

[๑๒๙๗]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ เราย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุทเทศ[๑] ด้วยประการฉะนี้ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๑๒

วิชชาสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการเห็นจุติและอุปบัติ

[๑๒๙๘]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติกำลังอุปบัติ ฯลฯ ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๑๓

วิชชาสูตรที่ ๓

ว่าด้วยการทำอาสวะให้สิ้นไป

[๑๒๙๙]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง เราย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๑๔

---

๑. อุเทศ *-ผู้รวบรวม*

ทุติโย วคฺโค ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สหสฺสํ อิทฺธิ อถ ปน เจโตปริจฺจฐฺฐานเมตีณิ
ปฏิโทลิโก นานาธิมุตฺติ อินฺทฺริยํ ชานนฺติ ติสฺโส วิชฺชาติ[๑] ฯ

อนุรุทฺธสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

๑. ม. มหาภิญฺญํ อิทฺธิ ทิพฺพ เจโต ปริยํ ฐานํ กมฺมํ
สพฺพตฺถ ธาตุธิมุตฺติ ฌานํ ติสฺโส วิชฺชาติ ฯ

จบ ทุติยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สหัสสสูตร
๒. อิทธิสูตร
๓. ทิพโสตสูตร
๔. เจโตปริจจสูตร
๕. ฐานาฐานสูตร
๖. วิปากสูตร
๗. สัพพัตถคามินีปฏิปทาสูตร
๘. นานาธาตุสูตร
๙. อธิมุตติสูตร
๑๐. อินทริยสูตร
๑๑. สังกิเลสสูตร
๑๒. วิชชาสูตรที่ ๑
๑๓. วิชชาสูตรที่ ๒
๑๔. วิชชาสูตรที่ ๓

[๑]

๑. จบ อนุรุทธสังยุต *-ผู้รวบรวม*

ฌานสํยุตฺตํ

[๑๓๐๐]

สาวตฺถีฯ ตตฺร โข จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌานาฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ฌานาติฯ

[๑๓๐๑]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภาราฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร ฌาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร ฌาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ

[๑๓๐๒]

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร ฌาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร ฌาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํฯ ตติยํ ฌานํฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร ฌาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร ฌาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติฯ (เอวํ ยาว เอสนา ปาลิ วิตฺถาเรตพฺพา)ฯ

[๑๓๐๓]

ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ กตมานิ ปญฺจฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชาฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิฯ

๙. ฌานสังยุต

ว่าด้วยฌาน ๔

[๑๓๐๐]

สาวัตถีนิทาน. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฌาน ๔ เหล่านี้ ฌาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบลงไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข บารลุ[๑]จตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฌาน ๔ เหล่านี้แล.

[๑๓๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา ไหลไปสู่ทิศปราจีน หลั่งไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน ฉันใด ภิกษุเจริญ กระทำให้มากซึ่งฌาน ๔ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๓๐๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญ กระทำให้มากซึ่งฌาน ๔ อย่างไร ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน... ตติยฌาน... จตุตถฌาน... ดุกร[๒]ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เจริญ กระทำให้มากซึ่งฌาน ๔ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน.[๓]

(พึงขยายความบาลีออกไปอย่างนี้ จนถึงความแสวงหา)

[๑๓๐๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เป็นไฉน? คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

---

๑. บรรลุ *-ผู้รวบรวม*

๒. ดูกร *-ผู้รวบรวม*

๓. พึงเทียบเคียงเนื้อความโดยละเอียดได้ที่ข้อ [๑๘๓] - [๑๙๘] และ [๒๔๕] - [๓๕๐] หน้า ๑๐๙ - ๑๑๙ และ ๑๕๓ - ๒๑๙ ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

[๑๓๐๔]

อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย จตฺตาโร ฌานา ภาเวตพฺพา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯ ตติยํ ฌานํ ฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ อภิญฺญาย ปริญฺญาย ปริกฺขยาย ปหานาย อิเม จตฺตาโร ฌานา ภาเวตพฺพาติ ฯ (คงฺคาเปยฺยาโล ฯ ยถา มคฺคสํยุตฺตํ วิตฺถาริตํ เอวํ ฌานสํยุตฺตํ วิตฺถาเรตพฺพํ ยาว เอสนา ปาลิ) ฯ

ฌานสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

〔๑๓๐๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฌาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้ ฌาน ๔ เป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน... ตติยฌาน... จตุตถฌาน... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฌาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อละความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องบน ๕ เหล่านี้แล.

(คังคาเปยยาล พึงขยายเนื้อความฌานสังยุต ตลอดถึงบาลีไปจนถึงความแสวงหาเหมือนมรรคสังยุต).

จบ ฌานสังยุต

อานาปานสํยุตฺตํ

เอกธมฺมวคฺโค ปฐโม

[๑๓๐๕]

สาวตฺถี ฯ ตตฺร โข ฯเปฯ เอตทโวจ เอกธมฺโม ภิกฺขเว ภาวิโต พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโส ฯ กตโม เอกธมฺโม ฯ อานาปานสฺสติ ฯ

[๑๓๐๖]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต[๑] ปสฺสสติ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ ฯ รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต รสฺสํ อสฺสสามีติ ปชานาติ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ ฯ สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ปีติปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปีติปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ สุขปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ สุขปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺติ ฯ จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ จิตฺตปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ จิตฺตปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ สมาทหํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ สมาทหํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ อนิจฺจานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. สโตว ฯ เอวมุปริปิ ฯ (ในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐข้อความเชิงอรรถเป็นเลข ๒ อ้างอิงเชิงอรรถเป็นเลข ๑) *-ผู้รวบรวม*)

อานาปานสังยุต

เอกธรรมวรรคที่ ๑

เอกธรรมสูตร

ว่าด้วยอานาปานสติ

[๑๓๐๕]

พระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก ธรรมอันหนึ่งเป็นไฉน? คือ อานาปานสติ.

[๑๓๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้แจ้งกายทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้แจ้งกายทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ระงับกายสังขารหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักรู้แจ้งปีติหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักรู้แจ้งปีติหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักรู้แจ้งสุขหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักรู้แจ้งสุข หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักรู้แจ้งจิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักรู้แจ้งจิตสังขารหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ระงับจิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับจิตสังขารหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้แจ้งจิตหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้แจ้งจิตหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักทำจิตให้บันเทิงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักทำจิตใจให้บันเทิงหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักตั้งจิตมั่นหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเปลื้องจิตหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณา

วิราคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ วิราคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ นิโรธานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ นิโรธานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาติ ฯ

[๑๓๐๗]

อานาปานสฺสติ ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ

[๑๓๐๘]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อานาปานสฺสติสหคตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ อานาปานสฺสติสหคตํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ฯ วิริย ปีติ ปสฺสทฺธิ สมาธิ อานาปานสฺสติสหคตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาติ ฯ

เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความคลายกำหนัต[๑]หายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความคลายกำหนัดหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความดับหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความดับหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

จบ สูตรที่ ๑

โพชฌงคสูตร

ว่าด้วยโพชฌงค์

[๑๓๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๐๘]

ก็อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอานาปานสติ อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์... วิริยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์... สมาธิสัมโพชฌงค์... อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันสหรคตด้วยอานาปานสติ อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

จบ สูตรที่ ๒

---

๑. กำหนัด *-ผู้รวบรวม*

[๑๓๐๙]

อานาปานสฺสติ ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ

[๑๓๑๐]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ (วิตฺถาเรตพฺพา ยาว ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ) ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาติ ฯ

[๑๓๑๑]

อานาปานสฺสติ ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ

[๑๓๑๒]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ ฯ (วิตฺถาโร ยาว ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ) ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ฯ

สุทธิกสูตร

วิธีเจริญอานาปานสติ

[๑๓๐๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๑๐]

ก็อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า (พึงขยายเนื้อความให้ตลอดถึง ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

จบ สูตรที่ ๓

ผลสูตรที่ ๑

ผลานิสงส์เจริญอานาปานสติ ๒ ประการ

[๑๓๑๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๑๒]

ก็อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า (พึงขยายเนื้อความให้พิสดารตลอดถึง ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๑๓]

เอวํ ภาวิตาย โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติยา เอวํ พหุลีกตาย ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติฯ

[๑๓๑๔]

อานาปานสฺสติ ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสฯ

[๑๓๑๕]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติฯ (วิตฺถาโร ยาว ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ)ฯ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาฯ

[๑๓๑๖]

เอวํ ภาวิตาย โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติยา เอวํ พหุลีกตาย สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขาฯ กตเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสาฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ อถ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติ โน เจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญํ อาราเธติ โน เจ มรณกาเล อญฺญํ อาราเธติฯ อถ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามีฯ เอวํ ภาวิตาย โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติยา เอวํ พหุลีกตาย อิเม สตฺต ผลา สตฺตานิสํสา ปาฏิกงฺขาติฯ

[๑๓๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังได้ผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คืออรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความถือมั่นอยู่ เป็นพระอนาคามี.

จบ สูตรที่ ๔

ผลสูตรที่ ๒

ผลานิสงส์การเจริญอานาปานสติ ๗ ประการ

[๑๓๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๑๕]

ก็อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า (พึงขยายเนื้อความให้ตลอดถึง ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังได้ผลานิสงส์ ๗ ประการ ผลานิสงส์ ๗ ประการนั้นเป็นไฉน? คือ จะได้ชมอรหัตผลในปัจจุบันก่อน ๑ ถ้าไม่ได้ชมอรหัตผลในปัจจุบันก่อน จะได้ชมในเวลาใกล้ตาย ๑ ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้ชม ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้ชมไซร้ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ๑ ผู้อุปหัจจปรินิพพายี ๑ ผู้อสังขารปรินิพพายี ๑ ผู้สสังขารปรินิพพายี ๑ ผู้อุทธังโสโต-อกนิฏฐคามี ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล พึงหวังได้ผลานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๕

(๑๓๑๗)

สาวตฺถิยํ ฯ ตตฺร โข ภควา ฯเปฯ เอตทโวจ ภาเวถ โน ตุเมฺห ภิกฺขเว อานาปานสฺสตินฺติ ฯ

(๑๓๑๘)

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อริฏฺโฐ ภควนฺตํ เอตทโวจ อหํ โข ภนฺเต ภาเวมิ อานาปานสฺสตินฺติ ฯ ยถากถํ ปน ตฺวํ อริฏฺฐ ภาเวสิ อานาปานสฺสตินฺติ ฯ

(๑๓๑๙)

อตีเตสุ เม ภนฺเต กาเมสุ กามจฺฉนฺโท ปหีโน อนาคเตสุ เม กาเมสุ กามจฺฉนฺโท วิคโต อชฺฌตฺตํ[๑] พหิทฺธา จ เม ธมฺเมสุ ปฏิฆสญฺญา สุปฺปฏิวินีตา โส สโตว อสฺสสิสฺสามิ สโต ปสฺสสิสฺสามิ ฯ เอวํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภาเวมิ อานาปานสฺสตินฺติ ฯ

(๑๓๒๐)

อตฺเถสา อริฏฺฐ อานาปานสฺสติ เนสา นตฺถีติ วทามิ ฯ อปิจ อริฏฺฐ ยถา อานาปานสฺสติ วิตฺถาเรน ปริปุณฺณา โหติ ตํ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามีติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อริฏฺโฐ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ ฯ ภควา เอตทโวจ กถญฺจ อริฏฺฐ อานาปานสฺสติ วิตฺถาเรน ปริปุณฺณา โหติ ฯ อิธ อริฏฺฐ ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ ฯเปฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ เอวํ โข อริฏฺฐ อานาปานสฺสติ วิตฺถาเรน ปริปุณฺณา โหตีติ ฯ

---

๑. โป. ม. อชฺฌตฺตพหิทฺธา ฯ

อริฏฐสูตร

การเจริญอานาปานสติ

[๑๓๑๗]

พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ฯลฯ ได้ตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายย่อมเจริญอานาปานสติหรือหนอ ?

[๑๓๑๘]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว ท่านพระอริฏฐะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เจริญอานาปานสติอยู่.

พ. ดูกรอริฏฐะ ก็เธอเจริญอานาปานสติอย่างไรเล่า ?

[๑๓๑๙]

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กามฉันท์ในกามที่ล่วงไป ข้าพระองค์ละได้แล้ว กามฉันท์ในกามที่ยังไม่มาถึงของข้าพระองค์ไปปราศแล้ว ปฏิฆสัญญาในธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นภายในและภายนอก ข้าพระองค์กำจัดเสียแล้ว ข้าพระองค์มีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เจริญอานาปานสติอย่างนี้แล.

[๑๓๒๐]

พ ดูกรอริฏฐะ อานาปานสตินั้นมีอยู่ เราไม่ได้กล่าวว่าไม่มี ก็แต่ว่าอานาปานสติย่อมบริบูรณ์โดยกว้างขวางด้วยวิธีใด เธอจงฟังวิธีนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ท่านพระอริฏฐะทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกรอริฏฐะ ก็อานาปานสติย่อมบริบูรณ์โดยกว้างขวางอย่างไรเล่า ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า ฯลฯ ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า ดูกรอริฏฐะ อานาปานสติย่อมบริบูรณ์ โดยกว้างขวางอย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

[๑๓๒๑]

สาวตฺถีฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากปฺปิโน ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ

[๑๓๒๒]

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหากปฺปินํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ทิสฺวาน ภิกฺขู อามนฺเตสิ ปสฺสถ โน ตุเมฺห ภิกฺขเว เอตสฺส ภิกฺขุโน กายสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา ผนฺทิตตฺตํ วาติฯ

[๑๓๒๓]

ยทาปิ มยํ ภนฺเต ตํ อายสฺมนตํ ปสฺสาม สงฺฆมชฺเฌ วา นิสินฺนํ เอกํ วา รโห นิสินฺนํ ตทาปิ มยํ ตสฺส อายสฺมโต น ปสฺสาม กายสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา ผนฺทิตตฺตํ วาติฯ

[๑๓๒๔]

ยสฺส ภิกฺขเว สมาธิสฺส ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา เนว กายสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วา น จิตฺตสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วา ตสฺส โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมาธิสฺส นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีฯ

[๑๓๒๕]

กตมสฺส จ ภิกฺขเว สมาธิสฺส ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา เนว กายสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วา น จิตฺตสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วาฯ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส ภิกฺขเว ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา เนว กายสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วา น จิตฺตสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วาฯ

[๑๓๒๖]

กถํ ภาวิเต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิมฺหิ กถํ พหุลีกเต เนว กายสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วา น จิตฺตสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วาฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว

กัปปินสูตร

ว่าด้วยอานาปานสติสมาธิ

[๑๓๒๑]

พระนครสาวัตถี. ก็สมัยนั้น ท่านพระมหากัปปินะ นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค.

[๑๓๒๒]

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านมหากัปปินะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็นความไหวหรือความเอนเอียงแห่งกายของภิกษุนั้นหรือหนอ ?

[๑๓๒๓]

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลาใดข้าพระองค์ทั้งหลาย เห็นท่านผู้มีอายุนั้นนั่งอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ หรือนั่งในที่ลับรูปเดียว ในเวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลาย มิได้เห็นความไหว หรือความเอนเอียงแห่งกายของท่านผู้มีอายุนั้นเลย.

[๑๓๒๔]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความไหวหรือความเอนเอียงแห่งกายก็ดี ความหวั่นไหวหรือความกวัดแกว่งแห่งจิตก็ดี ย่อมไม่มี เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งสมาธิใด ภิกษุนั้นได้สมาธินั้นตามความปรารถนาได้ โดยไม่ยากไม่ลำบาก.

[๑๓๒๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความไหวหรือความเอนเอียงแห่งกายก็ดี ความหวั่นไหวหรือความกวัดแกว่งแห่งจิตก็ดี ย่อมไม่มี เพราะได้เจริญ กระทำให้มากซึ่งสมาธิเป็นไฉน? เพราะได้เจริญ ได้กระทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิ.

[๑๓๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างไร ความไหวหรือความเอนเอียงแห่งกายก็ดี ความหวั่นไหวหรือความกวัดแกว่งแห่งจิตก็ดี ย่อมไม่มี? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า

อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ (วิตฺถาเรตพฺพา ยาว ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ)ฯ เอวํ ภาวิเต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิมฺหิ เอวํ พหุลีกเต เนว กายสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วา น จิตฺตสฺส อิญฺชิตตฺตํ วา โหติ ผนฺทิตตฺตํ วาติฯ

[๑๓๒๗]

อานาปานสฺสติสมาธิ ภิกฺขเว ภาวิโต พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสฯ

[๑๓๒๘]

กถํ ภาวิโต จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติฯ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ (วิตฺถาเรตพฺพา ยาว ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ)ฯ เอวํ ภาวิโต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสฯ

[๑๓๒๙]

อหมฺปิ สุทํ ภิกฺขเว ปุพฺเพว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺโธ โพธิสตฺโตว สมาโน อิมินา วิหาเรน พหุลํ วิหรามิฯ ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว อิมินา วิหาเรน พหุลํ วิหรโต เนว กาโย กิลมติ[๑] น จกฺขูนิ อนุปาทาย จ เม อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ[๒]ฯ

[๑๓๓๐]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย เนว เม กาโยปิ กิลเมยฺย น จกฺขูนิ อนุปาทาย จ เม อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺเจยฺยาติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

---

๑. สี. กิลมิฯ
๒. สี. ม. วิมุจฺจิฯ

(พึงขยายเนื้อความให้พิสดารตลอดถึง ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเจริญกระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ความไหวหรือความเอนเอียงแห่งกายก็ดี ความหวั่นไหวหรือความกวัดแกว่งแห่งจิตก็ดี ย่อมไม่มี.

จบ สูตรที่ ๗

ทีปสูตร

อานิสงส์แห่งการเจริญอานาปานสติสมาธิ

[๑๓๒๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่นไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า (พึงขยายเนื้อความให้พิสดารตลอดถึง ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๒๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อก่อนแต่ตรัสรู้ ครั้งเราเป็นโพธิสัตว์ มิได้ตรัสรู้ ก็ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้โดยมาก เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้โดยมาก กายไม่ลำบาก จักษุไม่ลำบาก และจิตของเราย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

[๑๓๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า แม้กายของเราไม่พึงลำบาก จักษุของเราไม่พึงลำบาก และจิตของเราจักหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๑]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย เย เม เคหสิตา สรสงฺกปฺปา เต ปหีเยยฺยุนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๒]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย อปฺปฏิกูเล ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๓]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย ปฏิกูเล อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๔]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย อปฺปฏิกูเล จ ปฏิกูเล จ ปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๕]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย ปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูเล จ อปฺปฏิกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๖]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย อปฺปฏิกูลญฺจ ปฏิกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๗]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๘]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๓๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแหละ ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงสละความระลึกและความดำริของเราที่อาศัยเรือนนั้นเสีย ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๒]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้มีความสำคัญในสิ่งไม่ปฏิกูลว่าปฏิกูลอยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๓]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้มีความสำคัญในสิ่งปฏิกูลว่าไม่ปฏิกูลอยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๔]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้มีความสำคัญ ทั้งในสิ่งไม่ปฏิกูลและในสิ่งปฏิกูลว่าปฏิกูลอยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๕]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้มีความสำคัญทั้งในสิ่งปฏิกูลและในสิ่งไม่ปฏิกูลว่าไม่ปฏิกูลอยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๖]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเว้นสิ่งไม่ปฏิกูลและสิ่งปฏิกูลทั้งสองนั้นเสียแล้ววางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๗]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงสงัดจากกาม สงัดจากกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๘]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแก่สมาธิอยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๓๙]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหเรยฺยํ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทยฺยํ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพ ฯ

[๑๓๔๐]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพ ฯ

[๑๓๔๑]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพ ฯ

[๑๓๔๒]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพ ฯ

[๑๓๔๓]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพ ฯ

[๑๓๔๔]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพ ฯ

[๑๓๓๙]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๔๐]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุจตุถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๔๑]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุอากาสานัญจายตนฌาน ด้วยมนสิการว่าอากาศหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา โดยประการทั้งปวง เพราะดับปฏิฆสัญญาเพราะไม่มนสิการถึงนานัตตสัญญา ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๔๒]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุวิญญาณัญจายตนฌาน ด้วยมนสิการว่าวิญญาณหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงอากาสานัญจายตนฌาน โดยประการทั้งปวง ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๔๓]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุอากิญจัญญายตนฌาน ด้วยมนสิการว่าไม่มีอะไรน้อยหนึ่ง เพราะล่วงวิญญาณัญจายตนฌาน โดยประการทั้งปวง ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๔๔]

...ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน เพราะล่วงอากิญจัญญายตนฌาน โดยประการทั้งปวง ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

[๑๓๔๕]

ตสฺมา ติห ภิกฺขเว ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ อยเมว อานาปานสฺสติสมาธิ สาธุกํ มนสิกาตพฺโพฯ

[๑๓๔๖]

เอวํ ภาวิเต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิมฺหิ เอวํ พหุลีกเต สุขญฺเจ เวทนํ เวทยติ[๑] สา อนิจฺจาติ ปชานาติ อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ อนภินนฺทิตาติ ปชานาติฯ ทุกฺขญฺเจ เวทนํ เวทยติ สา อนิจฺจาติ ปชานาติ อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ อนภินนฺทิตาติ ปชานาติฯ อทุกฺขมสุขญฺเจ เวทนํ เวทยติ สา อนิจฺจาติ ปชานาติ อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ อนภินนฺทิตาติ ปชานาติฯ โส สุขํ เจ เวทนํ เวทยติ วิสํยุตฺโต นํ เวทยติฯ ทุกฺขํ เจ เวทนํ เวทยติ วิสํยุตฺโต นํ เวทยติฯ อทุกฺขมสุขํ เจ เวทนํ เวทยติ วิสํยุตฺโต นํ เวทยติฯ โส กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน[๒] กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ[๓] ปชานาติ ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิต-ปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีติภวิสฺสนฺตีติ ปชานาติฯ

[๑๓๔๗]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺย ตสฺเสว เตลสฺส จ วฏฺฏิยา จ ปริยาทานา อนาหาโร นิพฺพาเยยฺยฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีติภวิสฺสนฺตีติ ปชานาตีติฯ

---

๑. โป. ยุ. สพฺพตฺถ เวทิยติฯ เวทิยมาโนฯ
๒. โป. ยุ. สพฺพตฺถ เวทิยติฯ เวทิยมาโนฯ
๓. โป. ยุ. เวทิยามีติฯ เอวมุปริฯ

〔๑๓๔๕〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละ ถ้าแม้ภิกษุพึงหวังว่า เราพึงบรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธ เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน โดยประการทั้งปวง ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แหละให้ดี.

〔๑๓๔๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ถ้าเธอเสวยสุขเวทนา ก็ย่อมจะรู้ชัดว่า สุขเวทนานั้นไม่เที่ยง ไม่น่ายินดี ไม่น่าเพลิดเพลิน ถ้าเธอเสวยทุกขเวทนา ก็ย่อมจะรู้ชัดว่า ทุกขเวทนานั้นไม่เที่ยง ไม่น่ายินดี ไม่น่าเพลิดเพลิน ถ้าเธอเสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า อทุกขมสุขเวทนานั้นไม่เที่ยง ไม่น่ายินดี ไม่น่าเพลิดเพลิน ถ้าเธอเสวยสุขเวทนาเธอก็ไม่พัวพันเสวยสุขเวทนานั้น ถ้าเธอเสวยทุกขเวทนา เธอก็ไม่พัวพันเสวยทุกขเวทนานั้น ถ้าเธอเสวยอทุกขมสุขเวทนา เธอก็ไม่พัวพันเสวยอทุกขมสุขเวทนานั้น เมื่อเธอเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ย่อมรู้ชัดว่า เวทนาทั้งหมดในโลกนี้แหละ อันไม่น่าเพลิดเพลิน จักเป็นของเย็น เพราะสิ้นชีวิตเบื้องหน้า แต่กายแตก.

〔๑๓๔๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันจะพึงลุกโพลงได้ ก็เพราะอาศัยน้ำมันและไส้ เพราะหมดน้ำมันและไส้ ประทีปน้ำมันไม่มีเชื้อ พึงดับไป ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ย่อมรู้ชัดว่า เวทนาทั้งหมดในโลกนี้แหละ อันไม่น่าเพลิดเพลิน จักเป็นของเย็น เพราะสิ้นชีวิตเบื้องหน้าแต่กายแตก.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๓๔๘]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ ฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขูนํ อเนกปริยาเยน อสุภกถํ กเถติ อสุภาย วณฺณํ ภาสติ อสุภภาวนาย วณฺณํ ภาสติ ฯ อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อิจฺฉามหํ ภิกฺขเว อฑฺฒมาสํ ปฏิสลฺลียิตุํ นมฺหิ เกนจิ อุปสงฺกมิตพฺโพ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นาสฺสุธ โกจิ ภควนฺตํ อุปสงฺกมติ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกน ฯ

[๑๓๔๙]

อถ โข เต ภิกฺขู ภควา อเนกปริยาเยน อสุภกถํ กเถติ[1] อสุภาย วณฺณํ ภาสติ อสุภภาวนาย วณฺณํ ภาสตีติ อเนกาการโวการํ อสุภภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ เต อิมินา กาเยน อฏฺฏิยมานา[2] หรายมานา ชิคุจฺฉมานา สตฺถหารกํ ปริเยสนฺติ ทสปิ ภิกฺขู เอกาเหน สตฺถํ อาหรนฺติ วีสติปิ ฯเปฯ ตึสติปิ ภิกฺขู เอกาเหน สตฺถํ อาหรนฺติ ฯ

[๑๓๕๐]

อถ โข ภควา ตสฺส อฑฺฒมาสสฺส อจฺจเยนฏ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ กินฺนุ โข อานนฺท ตนุภูโต วิย ภิกฺขุสงฺโฆติ ฯ ตถา หิ ปน ภนฺเต ภควา ภิกฺขูนํ อเนกปริยาเยน อสุภกถํ กเถติ อสุภาย วณฺณํ ภาสติ อสุภภาวนาย วณฺณํ ภาสติ ฯ เต [[3]] ภนฺเต ภิกฺขู ภควา โข อเนกปริยาเยน อสุภกถํ กเถติ อสุภาย วณฺณํ ภาสติ อสุภภาวนาย วณฺณํ ภาสตีติ อเนกาการโวการํ อสุภภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ เต อิมินา กาเยน อฏฺฏิยมานา หรายมานา ชิคุจฺฉมานา สตฺถหารกํ ปริเยสนฺติ ทสปิ ภิกฺขู เอกาเหน สตฺถํ อาหรนฺติ วีสติปิ ฯเปฯ ตึสติปิ ภิกฺขู เอกาเหน สตฺถํ อาหรนฺติ ฯ สาธุ ภนฺเต ภควา ปริยายํ[4] อาจิกฺขตุ ยถายํ ภิกฺขุสงฺโฆ อญฺญาย สณฺฐเหยฺยาติ ฯ

---

๑. ยุ. กเถสิ ฯ เอวมุปริ ฯ
๒. ม. อฏฺฏียมานา ฯ
๓. ยุ. จ ฯ ม. อิเม ปาฐา นตฺถิ ฯ
๔. สี. เอวํ ฯ ม. ยุ. อญฺญํ ปริยายํ ฯ

เวสาลีสูตร

ว่าด้วยการเจริญอสุภกรรมฐาน

[๑๓๔๘]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสอสุภกถา ตรัสสรรเสริญคุณแห่งอสุภแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอเนกปริยาย ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราปรารถนาจะหลีกเร้นอยู่สักกึ่งเดือน ใคร ๆ ไม่พึงเข้ามาหาเรา เว้นแต่ภิกษุผู้นำบิณฑบาตรูปเดียว

ภิกษุเหล่านั้นรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว ใคร ๆ ไม่เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เว้นแต่ภิกษุผู้นำบิณฑบาตรูปเดียว.

[๑๓๔๙]

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นคิดกันว่า พระผู้มีพระภาคตรัสอสุภกถา ตรัสสรรเสริญคุณแห่งอสุภ ตรัสสรรเสริญคุณแห่งการเจริญอสุภ โดยอเนกปริยาย จึงขวนขวายประกอบการเจริญอสุภ อันเกลื่อนกล่นด้วยอาการเป็นอเนกอยู่ ภิกษุเหล่านั้นอึดอัดระอา เกลียดกายนี้ ย่อมแสวงหาศาตราสำหรับปลงชีวิต สิบรูปบ้าง ยี่สิบรูปบ้าง สามสิบรูปบ้าง ย่อมนำศาตรามาโดยวันเดียวกัน.

[๑๓๕๐]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้น โดยล่วงกึ่งเดือนนั้นแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถามว่า

ดูกรอานนท์ เพราะเหตุไรหนอ ภิกษุสงฆ์จึงดูเหมือนเบาบางไป ?

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสอสุภกถา ตรัสสรรเสริญคุณแห่งอสุภ ตรัสสรรเสริญคุณแห่งการเจริญอสุภ แก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอเนกปริยาย ภิกษุเหล่านั้นคิดกันว่า พระผู้มีพระภาคตรัสอสุภกถา ตรัสสรรเสริญคุณแห่งอสุภ ตรัสสรรเสริญคุณแห่งการเจริญอสุภ โดยอเนกปริยาย ภิกษุจึงขวนขวายประกอบการเจริญอสุภอันเกลื่อนกล่นด้วยอาการเป็นอเนกอยู่ อึดอัดระอา เกลียดกายนี้ ย่อมแสวงหาศาตรา สำหรับปลงชีวิต สิบรูปบ้าง ยี่สิบรูปบ้าง สามสิบรูปบ้าง ย่อมนำศาตรามาโดยวันเดียวกัน ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงตรัสบอกปริยาย โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์จะพึงดำรงอยู่ในอรหัตผลเถิด.

[๑๓๕๑]

เตนหานนฺท ยาวติกา ภิกฺขู เวสาลึ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สพฺเพ อุปฏฺฐาน-สาลายํ สนฺนิปาเตหีติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ยาวติกา ภิกฺขู เวสาลึ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สพฺเพ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิปาเตตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ สนฺนิปติโต ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ ยสฺสทานิ ภควา กาลํ มญฺญตีติฯ

[๑๓๕๒]

อถ โข ภควา เยน อุปฏฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อยํปิ โข ภิกฺขเว อานาปานสฺ-สติสมาธิ ภาวิโต พหุลีกโต สนฺโต เจว ปณีโต จ อเสจนโก จ สุโข จ วิหาโร อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน จ ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมติฯ

[๑๓๕๓]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส อูหตํ รโชชลฺลํ ตเมนํ มหา อกาลเมโฆ ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ-สมาธิ ภาวิโต พหุลีกโต สนฺโต เจว ปณีโต จ อเสจนโก จ สุโข จ วิหาโร อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน จ ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมติฯ

[๑๓๕๔]

กถํ ภาวิโต จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต สนฺโต เจว ปณีโต จ อเสจนโก จ สุโข จ วิหาโร อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน จ ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติฯ (วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ เอวํ ภาวิโต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต สนฺโต เจว ปณีโต จ อเสจนโก จ สุโข จ วิหาโร อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน จ ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมตีติฯ

〔๑๓๕๑〕

พ. ดูกรอานนท์ ถ้าอย่างนั้น ภิกษุมีประมาณเท่าใด ที่อาศัยเมืองเวสาลีอยู่ เธอจงให้ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว ยังภิกษุทั้งหมดที่อาศัยเมืองเวสาลีอยู่ ให้มาประชุมกันในปัฏฐานศาลา[๑] แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด.

〔๑๓๕๒〕

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลา แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ครั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสตินี้แล อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นสภาพสงบ ประณีตชื่นใจ เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข และยังอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้วๆ ให้อันตรธานสงบไปโดยพลัน.

〔๑๓๕๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนธุลีและละอองที่ฟุ้งขึ้นในเดือนท้ายฤดูร้อน ฝนใหญ่ในสมัยมิใช่กาล ย่อมยังธุลีและละอองนั้นให้อันตรธานสงบไปโดยพลัน ฉันใด สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นสภาพสงบ ประณีตชื่นใจ เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข และยังอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้วๆ ให้อันตรธานสงบไปโดยพลัน ฉันนั้นเหมือนกัน.

〔๑๓๕๔〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร เป็นสภาพสงบ... ให้อันตรธานสงบไปโดยพลัน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า ฯลฯ ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็น โดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นสภาพสงบ... ให้อันตรธานสงบไปโดยพลัน.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. อุปัฏฐานศาลา *-ผู้รวบรวม*

[๑๓๕๕]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา กิมิลายํ วิหรติ เวฬุวเนฯ ตตฺร โข ภควา อายสฺมนฺตํ กิมิลํ อามนฺเตสิ กถํ ภาวิโต นุ โข กิมิล อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสติฯ เอวํ วุตฺเต อายสฺมา กิมิโล ตุณฺหี อโหสิฯ

[๑๓๕๖]

ทุติยมฺปิ โข ภควาฯ ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ กิมิลํ อามนฺเตสิ กถํ ภาวิโต นุ โข กิมิล อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสติฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา กิมิโล ตุณฺหี อโหสิฯ

[๑๓๕๗]

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ เอตสฺส ภควา กาโล เอตสฺส สุคต กาโล ยํ ภควา อานาปานสฺสติสมาธึ ภาเสยฺย ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติฯ เตนหานนฺท สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามีติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิฯ ภควา เอตทโวจ กถํ ภาวิโต จ อานนฺท อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว อสฺสสติ ฯเปฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ เอวํ ภาวิโต โข อานนฺท อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสฯ

[๑๓๕๘]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติฯ รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต รสฺสํ อสฺสสามีติ

กิมิลสูตร

การเจริญอานาปานสติสมาธิ

[๑๓๕๕]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน ใกล้เมืองกิมิลา ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระกิมิละว่า

ดูกรกิมิละ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระกิมิละนิ่งอยู่.

[๑๓๕๖]

แม้ครั้งที่สอง แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคก็ตรัสถามท่านกิมิละว่า

ดูกรกิมิละ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ?

ท่านพระกิมิละก็ยังนิ่งอยู่.

[๑๓๕๗]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เป็นกาลสมควรที่พระองค์จะพึงตรัสสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ ข้าแต่พระสุคต เป็นกาลสมควรที่พระองค์จะพึงตรัสสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรอานนท์ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกรอานนท์ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า ฯลฯ ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า ดูกรอานนท์ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๓๕๘]

ดูกรอานนท์ สมัยใด ภิกษุหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น

ปชานาติ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติฯ สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ กาเย กายานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมสฺสํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ กายญฺญตราหํ อานนฺท เอตํ วทามิ ยทิทํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํฯ ตสฺมา ติหานนฺท กาเย กายานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

(๑๓๕๙)

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ ปีติปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปีติปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ สุขปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ สุขปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เวทนาญฺญตราหํ อานนฺท เอตํ วทามิ ยทิทํ อสฺสาสปฺปสฺสาสานํ[๑] สาธุกํ มนสิการํฯ ตสฺมา ติหานนฺท เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

(๑๓๖๐)

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ จิตฺตปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ ฯเปฯ สมาทหํ จิตฺตํฯ วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ นาหํ อานนฺท มุฏฺฐสฺสติสฺส อสมฺปชานสฺส อานาปานสฺสติสมาธิภาวนํ วทามิฯ ตสฺมา ติหานนฺท จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทสนสฺสํฯ

๑. ยุ. อสฺสาสปสฺสาสํฯ

ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมหายใจทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมหายใจทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเรากล่าวกายอันหนึ่งในบรรดากายทั้งหลาย ซึ่งได้แก่ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

［๑๓๕๙］

ดูกรอานนท์ สมัยใด ภิกษุย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ปีติหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ปีติหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้สุขหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้สุขหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้จิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้จิตสังขารหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับจิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับจิตสังขารหายใจเข้า สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเรากล่าวเวทนาอันหนึ่งในบรรดาเวทนาทั้งหลาย ซึ่งได้แก่การกระทำไว้ในใจให้ดีซึ่งลมหายใจออกและลมหายใจเข้า เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

［๑๓๖๐］

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุย่อมสำเหนียกว่า เราจักกำหนดรู้จิตหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักกำหนดรู้จิตหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักทำจิตให้บันเทิงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักทำจิตให้บันเทิงหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักตั้งจิตมั่นหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักตั้งจิตมั่นหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเปลื้องจิตหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเปลื้องจิตหายใจเข้า สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเราไม่กล่าวซึ่งการเจริญสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ สำหรับผู้มีสติหลงไม่มีสัมปชัญญะ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

〔๑๓๖๑〕

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯเปฯ วิราคานุปสฺสี นิโรธานุปสฺสี ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ โส ยนฺตํ โหติ อภิชฺฌาโทมนสฺสานํ ปหานํ ตมฺปญฺญาย ทิสฺวา สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติฯ ตสฺมา ติหานนฺท ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

〔๑๓๖๒〕

เสยฺยถาปิ อานนฺท จาตุมฺมหาปเถ[๑] มหา ปํสุปุญฺโช ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย สกฏํ วา รโถ วา อุปหนเตว ตํ ปํสุปุญฺชํฯ ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺยฯ อุตฺตราย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺยฯ ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย สกฏํ วา รโถ วา อุปหนเตว ตํ ปํสุปุญฺชํฯ เอวเมว โข อานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรนฺโตปิ อุปหนเตว ปาปเก อกุสเล ธมฺเมฯ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรนฺโตปิ อุปหนเตว ปาปเก อกุสเล ธมฺเมติฯ

เอกธมฺมวคฺโค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ

เอกธมฺโม จ โพชฺฌงฺโค สุทฺธิกํ[๒] จ เทฺว ผลา
อริฏฺโฐ กปฺปิโน ทีโป เวสาลี กิมิเลน จาติฯ

๑. ม. ยุ. จตุมหาปเถฯ
๒. ยุ. สุทฺธกญฺจฯ

〔๑๓๖๑〕

ดูกรอานนท์ สมัยใด ภิกษุย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความคลายกำหนัดหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความคลายกำหนัดหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความดับหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความดับหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ เธอเห็นการละอภิชฌาและโทมนัสนั้นด้วยปัญญา จึงวางเฉยเสียได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ สมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

〔๑๓๖๒〕

ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนมีกองดินใหญ่อยู่ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ถ้าเกวียนหรือรถผ่านมาในทิศบูรพา ก็ย่อมกระทบกองดินนั้น ถ้าผ่านมาในทิศปัจฉิม ทิศอุดร ทิศทักษิณ ก็ย่อมกระทบกองดินนั้นเหมือนกัน ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ ย่อมจะกำจัดอกุศลธรรมอันลามกนั้นเสียได้.

จบ เอกธรรมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เอกธรรมสูตร	๒. โพชฌงคสูตร
๓ สุทธิกสูตร	๔. ผลสูตรที่ ๑
๕. ผลสูตรที่ ๒	๖. อริฏฐสูตร
๗. กัปปินสูตร	๘. ทีปสูตร
๙. เวสาลีสูตร	๑๐. กิมิลสูตร

ทุติยวคฺโค ทุติโย

[๑๓๖๓]

เอกํ สมยํ ภควา อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสณฺเฑ ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อิจฺฉามหํ ภิกฺขเว เตมาสํ ปฏิสลฺลียิตุํ[๑] นมฺหิ เกนจิ อุปสงฺกมิตพฺโพ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นาสฺสุธ โกจิ ภควนฺตํ อุปสงฺกมติ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกน ฯ

[๑๓๖๔]

อถ โข ภควา ตสฺส เตมาสสฺส อจฺจเยน ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ สเจ โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ กตเมนาวุโส วิหาเรน สมโณ โคตโม วสฺสาวาสํ พหุลํ วิหาสีติ ฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ อานาปานสฺสติสมาธินา โข อาวุโส ภควา วสฺสาวาสํ พหุลํ วิหาสีติ ฯ

[๑๓๖๕]

อิธาหํ ภิกฺขเว สโต อสฺสสามิ สโต ปสฺสสามิ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานามิ ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานามิ ฯ รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต รสฺสํ อสฺสสามีติ ปชานามิ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานามิ ฯ สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ ปชานามิ [วิตฺถาโร] ฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ ปชานามิ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ ปชานามิ ฯ

[๑๓๖๖]

ยญฺหิ ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปิ อานาปานสฺสติสมาธึ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปิ ฯ เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขู เสกฺขา อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ เตสํ อานาปานสฺสติสมาธิ ภาวิโต พหุลีกโต อาสวานํ ขยาย สํวตฺตติ ฯ

---

๑. โป. ปฏิสลฺลิตุํ ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒

อิจฉานังคลสูตร

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ

[๑๓๖๓]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ไพรสณฑ์ชื่ออิจฉานังคละ ใกล้อิจฉานังคลนคร ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา แล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราปรารถนาจะหลีกเร้นอยู่สักสามเดือน ใคร ๆ ไม่พึงเข้ามาหาเรา เว้นแต่ภิกษุผู้นำบิณฑบาตรูปเดียว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว ใคร ๆ ไม่เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เว้นแต่ภิกษุผู้นำบิณฑบาตรูปเดียว.

[๑๓๖๔]

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้น โดยล่วงสามเดือนนั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา แล้วตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกจะพึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมอยู่จำพรรษาด้วยวิหารธรรมข้อไหนมาก เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกนั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอยู่จำพรรษาด้วยสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติมาก.

[๑๓๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรามีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว หรือเมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น หรือเมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น ย่อมรู้ชัดว่า เราจักกำหนดรู้กองลมหายใจทั้งปวงหายใจออก... ย่อมรู้ชัดว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมรู้ชัดว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า.

[๑๓๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อจะกล่าวถึงสิ่งใดโดยชอบ พึงกล่าวถึงสิ่งนั้นว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้างดังนี้ พึงกล่าวถึงสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้าง ภิกษุเหล่าใดเป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ย่อมปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเหล่านั้นเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ.

(๑๓๖๗)

เย จ โข เต ภิกฺขเว ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา เตสํ อานาปานสฺสติสมาธิ ภาวิโต พหุลีกโต ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาราย เจว สํวตฺตติ สติสมฺปชญฺญาย จฯ

(๑๓๖๘)

ยญฺหิ ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปิ อานาปานสฺสติสมาธึ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปีติฯ

(๑๓๖๙)

เอกํ สมยํ อายสฺมา โลมสกํภิโย[๑] สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเมฯ อถ โข มหานาโม สกฺโก เยนายสฺมา โลมสกํภิโย เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ โลมสกํภิยํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก อายสฺมนฺตํ โลมสกํภิยํ เอตทโวจ เสฺวว นุ โข ภนฺเต เสกฺโข วิหาโร โส ตถาคตวิหาโรฯ อุทาหุ อญฺโญ[๒] เสกฺโข วิหาโร อญฺโญ ตถาคตวิหาโรติฯ น โข อาวุโส มหานาม เสฺวว เสกฺโข วิหาโร โส ตถาคตวิหาโรฯ อญฺโญ โข อาวุโส มหานาม เสกฺโข วิหาโร อญฺโญ ตถาคตวิหาโรฯ

---
๑. ยุ. โลมสวงฺคีโสฯ เอวมุปริฯ
๒. ม. อญฺโญวฯ

〔๑๓๖๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเหล่าใดเป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ สิ้นสังโยชน์เครื่องนำไปสู่ภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเหล่านั้นเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และเพื่อสติสัมปชัญญะ.

〔๑๓๖๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อจะกล่าวถึงสิ่งใดโดยชอบ พึงกล่าวถึงสิ่งนั้นว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้าง ดังนี้ พึงกล่าวถึงสมาธิอันสัมปยุต ด้วยอานาปานสติว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้าง.

จบ สูตรที่ ๑

โลมสกังภิยสูตร

วิหารธรรมของพระเสขะ ต่างกับของพระพุทธองค์

〔๑๓๖๙〕

สมัยหนึ่ง ท่านพระโลมสกังภิยะอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม เสด็จเข้าไปหาท่านพระโลมสกังภิยะถึงที่อยู่ ถวายนมัสการแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ตรัสถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสตินั้น เป็นวิหารธรรมของพระเสขะ เป็นวิหารธรรมของพระตถาคต หรือว่าวิหารธรรมของพระเสขะอย่างหนึ่ง ของพระตถาคตอย่างหนึ่ง ท่านพระโลมสกังภิยะถวายพระพรว่า ดูกรมหาบพิตร สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสตินั้นแล เป็นวิหารธรรมของพระเสขะ เป็นวิหารธรรมของพระตถาคตหามิได้ วิหารธรรมของพระเสขะอย่างหนึ่ง ของพระตถาคตอย่างหนึ่ง.

[๑๓๗๐]

เย เต อาวุโส มหานาม ภิกฺขู เสกฺขา อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ เต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย วิหรนฺติฯ กตเม ปญฺจฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ ปหาย วิหรนฺติ พฺยาปาทนีวรณํ ฯเปฯ ถีนมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ปหาย วิหรนฺติฯ เย[๑] เต อาวุโส มหานาม ภิกฺขู เสกฺขา อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ เต อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย วิหรนฺติฯ

[๑๓๗๑]

เย จ โข เต อาวุโส มหานาม ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา เตสํ ปญฺจ นีวรณา ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ กตเม ปญฺจฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ พฺยาปาทนีวรณํ ปหีนํ ฯเปฯ ถีนมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ เย เต อาวุโส มหานาม ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา เตสํ อิเม ปญฺจ นีวรณา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ

[๑๓๗๒]

ตทมินาเปตํ[๒] อาวุโส มหานาม ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา อญฺโญ จ เสกฺโข วิหาโร อญฺโญ ตถาคตวิหาโรฯ

[๑๓๗๓]

เอกมิทํ อาวุโส มหานาม สมยํ ภควา อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสณฺเฑฯ ตตฺร โข อาวุโส [๓] ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อิจฺฉามหํ ภิกฺขเว เตมาสํ ปฏิสลฺลียิตุํ นมฺหิ เกนจิ อุปสงฺกมิตพฺโพ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนาติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อาวุโส [๔] เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นาสฺสุธ โกจิ ภควนฺตํ อุปสงฺกมติ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนฯ

---

๑. ม. เยปิฯ
๒. โป. ตทิมินาเปตํฯ
๓. ม. ยุ. มหานามฯ
๔. ม. ยุ. มหานามฯ

〔๑๓๗๐〕

ดูกรมหาบพิตร ภิกษุเหล่าใดเป็นเสขะ ยังไม่บรรลุอรหัตผล ย่อมปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ ภิกษุเหล่านั้นย่อมละนิวรณ์ ๕ **นิวรณ์ ๕ เป็นไฉน? คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์** ภิกษุเหล่าใดเป็นเสขะ ยังไม่บรรลุอรหัตผล ย่อมปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ ภิกษุเหล่านั้นย่อมละนิวรณ์ ๕ เหล่านี้.

〔๑๓๗๑〕

ดูกรมหาบพิตร ภิกษุเหล่าใดเป็นพระอรหันตขีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว สิ้นสังโยชน์เครื่องนำไปสู่ภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ นิวรณ์ ๕ อันภิกษุเหล่านั้นละได้แล้ว ถอนรากเสียแล้ว กระทำไม่ให้มีที่ตั้งดุจตาลยอดด้วน กระทำไม่ให้มี มีอันเกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา นิวรณ์ ๕ เป็นไฉน? คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ วิจิจฉานิวรณ์[๑] ภิกษุเหล่าใดเป็นพระอรหันตขีณาสพ... หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุเหล่านั้นละได้แล้ว ถอนรากเสียแล้ว กระทำไม่ให้มีที่ตั้งดุจตาลยอดด้วน กระทำไม่ให้มี มีอันไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา.

〔๑๓๗๒〕

ดูกรมหาบพิตร พระองค์พึงทราบข้อนี้ โดยปริยายที่วิหารธรรมของพระเสขะอย่างหนึ่ง ของพระตถาคตอย่างหนึ่ง.

〔๑๓๗๓〕

ดูกรมหาบพิตร สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ไพรสณฑ์ ชื่ออิจฉานังคละ ใกล้อิจฉานังคลนคร ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราปรารถนาจะหลีกเร้นอยู่สักสามเดือน ใครๆ ไม่พึงเข้ามาหาเรา เว้นแต่ภิกษุผู้นำบิณฑบาตรูปเดียว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว ใครๆ ไม่เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เว้นแต่ภิกษุผู้นำบิณฑบาตรูปเดียว.

---

๑. วิจิกิจฉานิวรณ์ *-ผู้รวบรวม*

[๑๓๗๔]

อถ โข อาวุโส ภควา ตสฺส เตมาสสฺส อจฺจเยน ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ สเจ โว ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ กตเมนาวุโส วิหาเรน สมโณ โคตโม วสฺสาวาสํ พหุลํ วิหาสีติฯ เอวํ ปุฏฺฐา ตุเมฺห ภิกฺขเว เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ อานาปานสฺสติสมาธินา โข อาวุโส ภควา วสฺสาวาสํ พหุลํ วิหาสีติฯ

[๑๓๗๕]

อิธาหํ ภิกฺขเว สโต อสฺสสามิ สโต ปสฺสสามิ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานามิ ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานามิ (วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ ปชานามิ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ ปชานามิฯ

[๑๓๗๖]

ยญฺหิ ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปิ อานาปานสฺสติ สมาธึ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปิฯ เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขู เสกฺขา อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ เตสํ อานาปานสฺสติ-สมาธิ ภาวิโต พหุลีกโต อาสวานํ ขยาย สํวตฺตติฯ

[๑๓๗๗]

เย จ โข เต ภิกฺขเว ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา เตสํ อานาปานสฺสติสมาธิ ภาวิโต พหุลีกโต ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขวิหาราย เจว สํวตฺตติ สติสมฺปชญฺญาย จฯ

[๑๓๗๔]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้นโดยล่วงสามเดือนนั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญญเดียถีย์[๑]ปริพาชกจะพึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมอยู่จำพรรษาด้วยวิหารธรรมข้อไหนมาก? เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบพวกอัญญเดียถีย์[๒] ปริพาชกนั้นอย่างนี้ว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอยู่จำพรรษาอยู่ด้วยสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติมาก.

[๑๓๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรามีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว หรือเมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมรู้ชัดว่า เราจักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า.

[๑๓๗๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อกล่าวถึงสิ่งใดโดยชอบ พึงกล่าวถึงสิ่งนั้นว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้าง ดังนี้ พึงกล่าวถึงสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้าง ภิกษุเหล่าใดเป็นเสขะ ยังไม่บรรลุอรหัตผล ย่อมปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเหล่านั้นเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ?

[๑๓๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเหล่าใดเป็นพระอรหันตขีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นสังโยชน์เครื่องนำไปสู่ภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเหล่านั้นเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และเพื่อสติสัมปชัญญะ.

---

๑. อัญญเดียรถีย์ *-ผู้รวบรวม*
๒. อัญญเดียรถีย์ *-ผู้รวบรวม*

[๑๓๗๘]

ยญฺหิ ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปิ อานาปานสฺสติสมาธึ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อริยวิหาโร อิติปิ พฺรหฺมวิหาโร อิติปิ ตถาคตวิหาโร อิติปีติฯ

[๑๓๗๙]

อิมินา โข เอตํ อาวุโส มหานาม ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา อญฺโญ จ[๑] เสกฺโข วิหาโร อญฺโญ ตถาคตวิหาโรติฯ

[๑๓๘๐]

สาวตฺถิยํฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อตฺถิ นุ โข ภนฺเต เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติฯ อตฺถิ โข อานนฺท เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติฯ

[๑๓๘๑]

กตโม ปน ภนฺเต เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติฯ อานาปานสฺสติสมาธิ โข อานนฺท เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺติฯ

---

๑. ม. ยุ. วฯ

〔๑๓๗๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเมื่อจะกล่าวถึงสิ่งใดโดยชอบ พึงกล่าวถึงสิ่งนั้นว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้างดังนี้ พึงกล่าวถึงสมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมบ้าง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระตถาคตบ้าง.

〔๑๓๗๙〕

ดูกรมหาบพิตร พระองค์พึงทราบข้อนี้ โดยปริยายที่วิหารธรรมของพระเสขะอย่างหนึ่ง ของพระตถาคตอย่างหนึ่ง.

จบ สูตรที่ ๒

อานันทสูตรที่ ๑

ว่าด้วยปัญหาของพระอานนท์

〔๑๓๘๐〕

พระนครสาวัตถี. ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่งอันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์ ธรรม ๔ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๗ ข้อให้บริบูรณ์ ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์ มีอยู่หรือหนอ? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

มีอยู่ อานนท์.

〔๑๓๘๑〕

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ธรรมอย่างหนึ่งอันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์ ธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์[๑] ธรรม ๔ ข้อ... ธรรม ๗ ข้อ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์เป็นไฉน?

พ. ดูกรอานนท์ ธรรมอย่างหนึ่ง คือ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์.

---

๑. ข้อสังเกต : "ธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์" เกินมา ๑ ประโยค *-ผู้รวบรวม*

(๑๓๘๒)

กถํ ภาวิโต จ[๑] อานนฺท อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรติฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ (วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติฯ รสฺสํ วา ฯเปฯ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ กาเย กายานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ กายญฺญตราหํ อานนฺท เอตํ วทามิ ยทิทํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํฯ ตสฺมา ติหานนฺท กาเย กายานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

(๑๓๘๓)

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ ปีติปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ สุขปฏิสํเวทีฯ จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวทีฯ ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เวทนาญฺญตราหํ อานนฺท เอตํ วทามิ ยทิทํ อสฺสาสปฺปสฺสาสานํ สาธุกํ มนสิการํฯ ตสฺมา ติหานนฺท เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ

(๑๓๘๔)

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ จิตฺตปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ สมาทหํ จิตฺตํฯ วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ

---
๑. ม. ยุ. วฯ

[๑๓๘๒]

ดูกรอานนท์ ก็สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว หรือเมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า จักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมรู้ชัดว่า จักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า ในสมัยใด ภิกษุเมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว หรือเมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น หรือเมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น ย่อมสำเหนียกว่า จักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า จักระงับกายสังขารหายใจเข้า ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเรากล่าวกายอันหนึ่งในบรรดากายทั้งหลาย ซึ่งได้แก่ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๓๘๓]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุย่อมสำเหนียกว่า จักเป็นผู้กำหนดรู้ปีติ หายใจออก หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักเป็นผู้กำหนดรู้สุขหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักเป็นผู้กำหนดรู้จิตสังขารหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักระงับจิตสังขารหายใจออก... หายใจเข้า ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเรากล่าวเวทนาอันหนึ่งในบรรดาเวทนาทั้งหลาย ซึ่งได้แก่การกระทำไว้ในใจให้ดีซึ่งลมหายใจออกและลมหายใจเข้า เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๓๘๔]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุย่อมสำเหนียกว่า จักเป็นผู้กำหนดรู้จิตหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักทำจิตให้บันเทิงหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักตั้งจิตมั่นหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักเปลื้องจิต

สิกฺขติ ฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ นาหํ อานนฺท มุฏฺฐสฺสติสฺส อสมฺปชานสฺส อานาปานสฺสติสมาธิภาวนํ วทามิ ฯ ตสฺมา ติหานนฺท จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ

[๑๓๘๕]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ อนิจฺจานุปสฺสี ฯเปฯ วิราคานุปสฺสี ฯ นิโรธานุปสฺสี ฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี อานนฺท ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ [๑] โส ยนฺตํ โหติ อภิชฺฌาโทมนสฺสานํ ปหานํ ตํ ปญฺญาย ทิสฺวา สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ ฯ ตสฺมา ติหานนฺท ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ

[๑๓๘๖]

เอวํ ภาวิโต โข อานนฺท อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรติ ฯ

[๑๓๘๗]

กถํ ภาวิตา จานนฺท จตฺตาโร สติปฏฺฐานา กถํ พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ ฯ ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อุปฏฺฐิตสฺส[๒] ตสฺมึ สมเย [๓] สติ โหติ อสมฺมุฏฺฐา[๔] ฯ ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุโน อุปฏฺฐิตา สติ โหติ อสมฺมุฏฺฐา สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย [๕] ภิกฺขุ ภาเวติ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ ฯ โส ตถา สโต วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ ปริวีมํสมาปชฺชติ ฯ

---

๑. โป. ตํ กิสฺส เหตุ ฯ
๒. ม. อุปฏฺฐิตาสฺส ฯ เอวมุปริปิ ฯ ยุ. อุปฏฺฐิตสติ ฯ
๓. ม. ภิกฺขุโน ฯ ยุ. อานนฺท ภิกฺขุโน ฯ
๔. โป. อปมุฏฺฐา ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๕. ยุ. อานนฺท ฯ

หายใจออก... หายใจเข้า ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเราไม่กล่าวซึ่งการเจริญสมาธิ อันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ สำหรับผู้มีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๓๘๕]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุย่อมสำเหนียกว่า จักพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักพิจารณาเห็นโดยความคลายกำหนัดหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักพิจารณาเห็นโดยความดับหายใจออก... หายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า จักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก... หายใจเข้า ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ เธอเห็นการละอภิชฌาและโทมนัสนั้นด้วยปัญญา จึงวางเฉยเสียได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

[๑๓๘๖]

ดูกรอานนท์ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์.

[๑๓๘๗]

ดูกรอานนท์ ก็สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์? ในสมัยใด ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ในสมัยนั้น สติของเธอย่อมตั้งมั่น ไม่หลงลืม ในสมัยใด สติของภิกษุตั้งมั่นไม่หลงลืม ในสมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ ในสมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ ในสมัยนั้น เธอมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมค้นคว้าพิจารณาสอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญา.

[๑๓๘๘]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ ตถา สโต วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ ปริวีมํสมาปชฺชติ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ ตสฺส ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต ปริวีมํสมาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํฯ

[๑๓๘๙]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุโน ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต ปริวีมํสมาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสาฯ

[๑๓๙๐]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุโน อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสา ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติฯ

[๑๓๙๑]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุโน ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ ปสฺสทฺธิ-สมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ ปสฺสทฺธกายสฺส สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ

[๑๓๙๒]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุโน ปสฺสทฺธกายสฺส สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ สมาธิ-สมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ โส ตถา สมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติฯ

[๑๓๘๘]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมค้นคว้าพิจารณาสอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญา ในสมัยนั้น ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ในสมัยนั้น ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ เมื่อเธอค้นคว้าพิจารณาสอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญาเป็นอันชื่อว่า ปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน.

[๑๓๘๙]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด เมื่อภิกษุค้นคว้าพิจารณาสอดส่องธรรมนั้นด้วยปัญญาเป็นอันชื่อว่า ปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน ในสมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ ปีติอันหาอามิสมิได้ ย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร.

[๑๓๙๐]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ปีติอันหาอามิสมิได้ ย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร ในสมัยนั้น ปีติสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ แม้กายของภิกษุผู้มีใจเอิบอิ่มด้วยปีติก็ย่อมสงบ แม้จิตก็ย่อมสงบ.

[๑๓๙๑]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด แม้กายของภิกษุผู้มีใจเอิบอิ่มด้วยปีติก็ย่อมสงบ แม้จิตก็ย่อมสงบ ในสมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ จิตของภิกษุผู้มีกายสงบ มีความสุข ย่อมตั้งมั่น.

[๑๓๙๒]

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด จิตของภิกษุผู้มีกายสงบ มีความสุข ย่อมตั้งมั่น ในสมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญสมาธิ-สัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ เธอย่อมเพ่งดูจิตซึ่งตั้งมั่นอย่างนั้นอยู่ด้วยดี.

[๑๓๙๓]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ ตถา สมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ

[๑๓๙๔]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ เวทนาสุ จิตฺเต ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อุปฏฺฐิตสฺส ตสฺมึ สมเย สติ โหติ อสมฺมุฏฺฐาฯ

[๑๓๙๕]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุโน อุปฏฺฐิตา สติ โหติ อสมฺมุฏฺฐา สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ (ยถา ปฐมํ สติปฏฺฐานํ เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ โส ตถา สมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติฯ

[๑๓๙๖]

ยสฺมึ สมเย อานนฺท ภิกฺขุ ตถา สมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติฯ

[๑๓๙๗]

เอวํ ภาวิตา โข อานนฺท จตฺตาโร สติปฏฺฐานา เอวํ พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติฯ

[๑๓๙๘]

กถํ ภาวิตา จานนฺท[๑] สตฺต โพชฺฌงฺคา กถํ พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺติฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ ธมฺมวิจย วิริย ปีติ ปสฺสทฺธิ สมาธิ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึฯ เอวํ ภาวิตา โข อานนฺท สตฺต โพชฺฌงฺคา เอวํ พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติฯ

---

๑. ม. อานนฺทฯ ยุ. จฯ

〔๑๓๙๓〕

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุย่อมเพ่งดูจิตซึ่งตั้งมั่นอย่างนั้นอยู่ด้วยดี ในสมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ.

〔๑๓๙๔〕

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา... เห็นจิตในจิต... เห็นธรรมในธรรม ในสมัยนั้น สติของเธอย่อมตั้งมั่น ไม่หลงลืม.

〔๑๓๙๕〕

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด สติของภิกษุย่อมตั้งมั่น ไม่หลงลืม ในสมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ สติสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ (พึงขยายเนื้อความให้พิสดารเหมือนสติปัฏฐานข้อต้น) เธอย่อมเพ่งดูจิตซึ่งตั้งมั่นอย่างนั้นอยู่ด้วยดี.

〔๑๓๙๖〕

ดูกรอานนท์ ในสมัยใด ภิกษุย่อมเพ่งดูจิตซึ่งตั้งมั่นอย่างนั้นอยู่ด้วยดี ในสมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ชื่อว่า เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์แก่ภิกษุ.

〔๑๓๙๗〕

ดูกรอานนท์ สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์.

〔๑๓๙๘〕

ดูกรอานนท์ ก็โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์... วิริยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์... อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ดูกรอานนท์ โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๓

[๑๓๙๙]

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ ฯ นิสีทิ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ อตฺถิ นุ โข อานนฺท เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติ ฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ อตฺถานนฺท เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺติ ฯ

[๑๔๐๐]

กตโม จานนฺท เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺติ ฯ อานาปานสฺสติสมาธิ อานนฺท เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺติ ฯ

[๑๔๐๑]

กถํ ภาวิโต จานนฺท อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรติ ฯ อิธานนฺท ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา ฯเปฯ เอวํ ภาวิตา โข อานนฺท สตฺต โพชฺฌงฺคา เอวํ พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติ ฯ

อานันทสูตรที่ ๒

ว่าด้วยปัญหาของพระอานนท์

[๑๓๙๙]

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ ธรรมอย่างหนึ่งอันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์ ธรรม ๔ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๗ ข้อให้บริบูรณ์ ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์ มีอยู่หรือหนอ?

ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ.

พ. ดูกรอานนท์ ธรรมอย่างหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์... ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์ มีอยู่.

[๑๔๐๐]

ดูกรอานนท์ ก็ธรรมอย่างหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์ ธรรม ๔ ข้อ... ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์เป็นไฉน? ดูกรอานนท์ ธรรมอย่างหนึ่ง คือ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์.

[๑๔๐๑]

ดูกรอานนท์ ก็สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์? ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าก็ดี ฯลฯ ดูกรอานนท์ โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๔

(๑๔๐๒)

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ อตฺถิ นุ โข ภนฺเต เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติฯ อตฺถิ โข ภิกฺขเว เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติฯ

(๑๔๐๓)

กตโม ปน ภนฺเต เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติฯ อานาปานสฺสติสมาธิ โข ภิกฺขเว เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชา-วิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติฯ (ยถา ภูตมยํ เวยฺยากรณํ เอวํ วิตฺถาเรตพฺพํ)ฯ

(๑๔๐๔)

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ อตฺถิ นุ โข ภิกฺขเว เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺตีติฯ ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู

ภิกขุสูตรที่ ๑

ว่าด้วยปัญหาของภิกษุหลายรูป

[๑๔๐๒]

ครั้งนั้น ภิกษุมากรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์... ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์ มีอยู่หรือหนอ? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

มีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย.

[๑๔๐๓]

ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ธรรมอย่างหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์... ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์ เป็นไฉน?

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง คือ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์.

(พึงขยายเนื้อความให้พิสดารเหมือนไวยากรณภาษิตข้างต้น)

จบ สูตรที่ ๕

ภิกขุสูตรที่ ๒

ว่าด้วยปัญหาของภิกษุหลายรูป

[๑๔๐๔]

ครั้งนั้น ภิกษุมากรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์... ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์ มีอยู่หรือหนอ?

ธาเรสฺสนฺตีติฯ อตฺถิ ภิกฺขเว เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺติฯ

[๑๔๐๕]

กตโม จ ภิกฺขเว เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร ธมฺเม ปริปูเรติ จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต ธมฺเม ปริปูเรนฺติ สตฺต ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา เทฺว ธมฺเม ปริปูเรนฺติฯ อานาปานสฺสติสมาธิ [๑] ภิกฺขเว เอกธมฺโม ภาวิโต พหุลีกโต จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชา-วิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติ ฯเปฯ (ยถา ทุติยํ เวยฺยากรณํ ตถา ภิกฺขูนํ กาตพฺพํ) ฯเปฯ

[๑๔๐๖]

อานาปานสฺสติสมาธิ ภิกฺขเว ภาวิโต พหุลีกโต สญฺโญชนานํ ปหานาย สํวตฺตติฯ

[๑๔๐๗]

กถํ ภาวิโต จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ กถํ พหุลีกโต สญฺโญชนานํ ปหานาย สํวตฺตติฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา ฯเปฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติฯ เอวํ ภาวิโต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต สญฺโญชนานํ ปหานาย สํวตฺตตีติ ฯเปฯ

---

๑. โป. โข ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ ภิกษุทั้งหลายได้สดับแล้ว จักทรงจำไว้.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์... ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์ มีอยู่.

[๑๔๐๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอย่างหนึ่ง อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๔ ข้อให้บริบูรณ์... ธรรม ๗ ข้ออันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๒ ข้อให้บริบูรณ์ เป็นไฉน? ธรรมอย่างหนึ่ง คือ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชาและวิมุติให้บริบูรณ์.

จบ สูตรที่ ๖

สังโยชนสูตร

เจริญอานาปานสติสมาธิเพื่อละสังโยชน์

[๑๔๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์.

[๑๔๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว อย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี ฯลฯ ย่อมสำเหนียกว่า จักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า จักพิจารณาเห็นโดยความสละคืนหายใจเข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

[๑๔๐๘]

อานาปานสฺสติสมาธิ ภิกฺขเว ภาวิโต พหุลีกโต อนุสยสมุคฺฆาตาย สํวตฺตติ ฯ (วิตฺถาเรตพฺพํ) ฯ เอวํ ภาวิโต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต อนุสยสมุคฺฆาตาย สํวตฺตตีติ ฯ

[๑๔๐๙]

อานาปานสฺสติสมาธิ ภิกฺขเว ภาวิโต พหุลีกโต อทฺธานปริญฺญาย สํวตฺตตีติ ฯ (วิตฺถาโร) ฯ เอวํ ภาวิโต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต อทฺธานปริญฺญาย สํวตฺตตีติ ฯ

[๑๔๑๐]

อานาปานสฺสติสมาธิ ภิกฺขเว ภาวิโต พหุลีกโต อาสวานํ ขยาย สํวตฺตตีติ ฯ (วิตฺถาโร) ฯ เอวํ ภาวิโต โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธิ เอวํ พหุลีกโต อาสวานํ ขยาย สํวตฺตตีติ ฯ

วคฺโค ทุติโย ฯ

อนุสยสูตร

เจริญอานาปานสติสมาธิเพื่อถอนอนุสัย

[๑๔๐๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถอนอนุสัย ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อถอนอนุสัย.

จบ สูตรที่ ๘

อัทธานสูตร

เจริญอานาปานสติสมาธิเพื่อรู้อัทธานะ

[๑๔๐๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกำหนดรู้อัทธานะ ฯลฯ สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อกำหนดรู้อัทธานะ ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

อาสวักขยสูตร

เจริญอานาปานสติสมาธิเพื่อสิ้นอาสวะ

[๑๔๑๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมาธิอันสัมปยุตด้วยอานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ วรรคที่ ๒

ตสฺสุทฺทานํ

อิญฺฉานงฺคลํ สกํภิยํ[๑] อานนฺเท อปเร ทุเว
ภิกฺขุหิ[๒] เทฺว วุตฺตา สญฺโญชนํ อนุสยํ
อทฺธานํ อาสวกฺขยาติ ฯ

อานาปานสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

๑. ม. ยุ. ... กงฺเขยฺยํ, อานนฺทา ...ฯ
๒. ม. ภิกฺขู สํโยชนานุสยา, อทฺธานํ อาสวกฺขยนฺติ ฯ ยุ. ภิกฺขเว ภิกฺขุ เทฺว วุตฺตา ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อิจฉานังคลสูตร ๒. สกังภิยสูตร
๓. อานันทสูตรที่ ๑ ๔. อานันทสูตรที่ ๒
๕. ภิกขุสูตรที่ ๑ ๖. ภิกขุสูตรที่ ๒
๗. สังโยชนสูตร ๘. อนุสยสูตร
๙. อัทธานสูตร ๑๐. อาสวักขยสูตร

จบ อานาปานสังยุต

โสตาปตฺติสํยุตฺตํ

เวฬุทฺวารวคฺโค ปฐโม

(๑๔๑๑)

สาวตฺถิยํ ฯ ตตฺร โข ภควา เอตทโวจ กิญฺจาปิ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ จตุนฺนํ ทีปานํ อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ เทวานํ ตาวตึสานํ สหพฺยตํ ฯ โส ตตฺถ นนฺทนวเน อจฺฉราสงฺฆปริวุโต ทิพฺเพหิ [1] ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคิภูโต ปริจาเรติ ฯ โส จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ฯ อถ โข โส อปริมุตฺโต จ[2] นิรยา อปริมุตฺโต จ[3] ติรจฺฉานโยนิยา อปริมุตฺโต จ[4] ปิตฺติวิสยา อปริมุตฺโต จ[5] อปายทุคฺคติวินิปาตา ฯ

(๑๔๑๒)

กิญฺจาปิ ภิกฺขเว อริยสาวโก ปิณฺฑิยาโลเปน ยาเปติ นนฺตกานิปิ[6] ธาเรติ ฯ โส จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ฯ อถ โข โส ปริมุตฺโต[7] นิรยา ปริมุตฺโต จ[8] ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต จ[9] ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต จ[10] อปายทุคฺคติวินิปาตา ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ ฯ สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต

---

๑. ม. ยุ. จ ฯ
๒. โป. ม. ว ฯ
๓. โป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๔. โป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๕. โป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๖. ม. ยุ. นนฺตกานิ จ ฯ
๗. โป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๘. โป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๙. โป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๑๐. โป. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

๑๐. โสตาปัตติสังยุต

เวฬุทวารวรรคที่ ๑

ราชาสูตร

คุณธรรมของพระอริยสาวก

[๑๔๑๑]

พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิเสวยราชสมบัติเป็นอิสราธิบดีในทวีปทั้ง ๔ สวรรคตแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือ ได้เป็นสหายของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ท้าวเธอแวดล้อมไปด้วยหมู่นางอัปสร เอิบอิ่ม พรั่งพร้อมบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์ ณ สวนนันทวัน ในดาวดึงส[๑]พิภพนั้น ท้าวเธอประกอบด้วยธรรม ๔ ประการก็จริง ถึงอย่างนั้น ท้าวเธอก็ยังไม่พ้นจากนรก จากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน จากปิตติวิสัย และจากอบาย ทุคติ วินิบาต.

[๑๔๑๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเยียวยาอัตภาพอยู่ด้วยคำข้าวที่แสวงหามาด้วยปลีแข้ง นุ่งห่มแม้ผ้าที่เศร้าหมอง เธอประกอบด้วยธรรม ๔ ประการก็จริง ถึงอย่างนั้น เธอก็พ้นจากนรก จากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน จากปิตติวิสัย และจากอบาย ทุคติ วินิบาต ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร คือ คู่แห่งบุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ผู้ควรของคำนับ

---

๑. *ดาวดึงส์ -ผู้รวบรวม*

โหติ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆฯ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ อจฺฉิทฺเทหิ อสพเลหิ อกมฺมาเสหิ ภุชิสฺเสหิ วิญฺญูปสตฺเถหิ อปรามฏฺเฐหิ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติฯ

(๑๔๑๓)

โย จ ภิกฺขเว จตุนฺนํ ทีปานํ ปฏิลาโภ โย จ[๑] จตุนฺนํ ธมฺมานํ ปฏิลาโภ จตุนฺนํ ทีปานํ ปฏิลาโภ จตุนฺนํ ธมฺมานํ ปฏิลาภสฺส กลํ นาคฺฆติ โสฬสินฺติฯ

(๑๔๑๔)

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

(๑๔๑๕)

เยสํ สทฺธา จ สีลญฺจ ปสาโท ธมฺมทสฺสนํ
เต เว กาเลน ปจฺเจนฺติ พฺรหฺมจริโยคธํ สุขนฺติฯ

---

๑. ม. จสทฺโท นตฺถิฯ

ควรของต้อนรับ ควรของทำบุญ ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญชน[๑]สรรเสริญ อันตัณหาและทิฏฐิไม่ลูบคลำแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้.

[๑๔๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การได้ทวีปทั้ง ๔ กับการได้ธรรม ๔ ประการ การได้ทวีปทั้ง ๔ ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ ซึ่งจำแนกออกไปแล้ว ๑๖ หน ของการได้ธรรม ๔ ประการ.

จบ สูตรที่ ๑

โอคธสูตร

องค์คุณของพระโสดาบัน

[๑๔๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในกาลเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ฯลฯ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า

ครั้นพระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้ จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๔๑๕]

ศรัทธา ศีล ความเลื่อมใสและการเห็นธรรมมีอยู่แก่ผู้ใด
ผู้นั้นแล ย่อมบรรลุความสุข อันหยั่งลงในพรหมจรรย์ตามกาล.

จบ สูตรที่ ๒

---

๑. วิญญูชน *-ผู้รวบรวม*

[๑๔๑๖]

เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป ฯ เตน โข ปน สมเยน ทีฆาวุ อุปาสโก อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน ฯ อถ โข ทีฆาวุ อุปาสโก ปิตรํ โชติยํ[๑] คหปตึ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกม อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺท ทีฆาวุ ภนฺเต อุปาสโก อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ ฯ เอวญฺจ วเทหิ สาธุ กิร ภนฺเต ภควา เยน ทีฆาวุสฺส อุปาสกสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ ฯ เอวํ ตาตาติ โข โชติโย คหปติ ทีฆาวุสฺส อุปาสกสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ

[๑๔๑๗]

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โชติโย คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ ทีฆาวุ ภนฺเต อุปาสโก อาพาธิโก [๒] ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ ฯ เอวญฺจ วเทติ สาธุ กิร ภนฺเต ภควา เยน ทีฆาวุสฺส อุปาสกสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ ฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน ฯ

[๑๔๑๘]

อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ฑีฆาวุสฺส อุปาสกสฺส นิเวสนํ เตนุสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ ฯ นิสชฺช โข ภควา ทีฆาวุํ อุปาสกํ เอตทโวจ กจฺจิ เต ทีฆาวุ ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ ฯ น เม ภนฺเต ขมนียํ น ยาปนียํ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ ฯ

[๑๔๑๙]

ตสฺมา ติห เต ทีฆาวุ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต ภวิสฺสามิ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ

---

๑. สี. ม. ยุ. โชติกํ ฯ
๒. ม. ยุ. โหติ ฯ

ทีฆาวุสูตร

องค์ธรรมเครื่องบรรลุโสดา

[๑๔๑๖]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปนสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ทีฆาวุอุบาสกป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ได้เชิญคฤหบดีชื่อโชติยะ ผู้เป็นบิดามาสั่งว่า ข้าแต่คฤหบดี ขอท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แล้วกราบทูลตามคำของผมว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทีฆาวุอุบาสกป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงพระกรุณาเสด็จไปยังนิเวศน์ของทีฆาวุอุบาสก โชติยคฤหบดีรับคำทีฆาวุอุบาสกแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

[๑๔๑๗]

ครั้นแล้ว โชติยคฤหบดีได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทีฆาวุอุบาสกป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้า และเขากราบทูลมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงพระกรุณาเสด็จไปยังนิเวศน์ของทีฆาวุอุบาสก พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยดุษณีภาพ.

[๑๔๑๘]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของทีฆาวุอุบาสก ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ แล้วได้ตรัสถามทีฆาวุอุบาสกว่า

ดูกรทีฆาวุอุบาสก ท่านพอจะอดทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้ละหรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลา ย่อมปรากฏ ความกำเริบไม่ปรากฏแลหรือ

ทีฆาวุอุบาสกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อดทนไม่ได้ เยียวยาอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของพระองค์กำเริบหนัก ไม่ทุเลาลงเลย ความกำเริบย่อมปรากฏ ความทุเลาย่อมไม่ปรากฏ.

[๑๔๑๙]

พ. ดูกรทีฆาวุ เพราะเหตุนั้นแหละ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ จักเป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรทีฆาวุ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แหละ.

อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต ภวิสฺสามิ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหีติ[๑]ฯ เอวญฺหิ เต ทีฆาวุ สิกฺขิตพฺพนฺติฯ

[๑๔๒๐]

ยานีมานิ ภนฺเต ภควตา จตฺตาริ โสตาปตฺติยงฺคานิ เทสิตานิ สํวิชฺชนฺเต เต ธมฺมา มยิ อหญฺจ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามิฯ อหญฺหิ ภนฺเต พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหีติฯ ตสฺมา ติห ตฺวํ ทีฆาวุ อิเมสุ จตูสุ โสตาปตฺติยงฺเคสุ ปติฏฺฐาย ฉ วิชฺชาภาคิเย ธมฺเม อุตฺตรึ ภาเวยฺยาสิฯ

[๑๔๒๑]

อิธ ตฺวํ ทีฆาวุ สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหราหิ อนิจฺเจ ทุกฺขสญฺญี ทุกฺเข อนตฺตสญฺญี ปหานสญฺญี วิราคสญฺญี นิโรธสญฺญีติฯ เอวญฺหิ เต ทีฆาวุ สิกฺขิตพฺพนฺติฯ

[๑๔๒๒]

เยเม ภนฺเต ภควตา ฉ วิชฺชาภาคิยา ธมฺมา เทสิตา สํวิชฺชนฺเต เต ธมฺมา มยิ อหญฺจ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามิฯ อหญฺหิ ภนฺเต สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรามิ อนิจฺเจ ทุกฺขสญฺญี ทุกฺเข อนตฺตสญฺญี ปหานสญฺญี วิราคสญฺญี นิโรธสญฺญีฯ อปิจ เม ภนฺเต เอวํ โหติ มา เหวายํ โชติโย คหปติ มมจฺจเยน วิฆาตํ อาปชฺชีติฯ มา ตฺวํ ตาต ทีฆาวุ เอตํ มนสากาสิ อิงฺฆ ตฺวํ ตาต ทีฆาวุ ยเทว เต ภควา อาห ตเทว สาธุกํ มนสิกโรหีติฯ

[๑๔๒๓]

อถ โข ภควา ทีฆาวุํ อุปาสกํ อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ทีฆาวุ อุปาสโก อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต กาลมกาสิฯ

[๑๔๒๔]

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ โย โส ภนฺเต ทีฆาวุ นาม อุปาสโก ภควตา สงฺขิตฺเตน โอวาเทน โอวทิโต โส

---

๑. ม. ยุ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติฯ

[๑๔๒๐]

ที. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ องค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ เหล่าใด ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในข้าพระองค์ และข้าพระองค์ก็เห็นชัดในธรรมเหล่านั้น ข้าพระองค์ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ.

พ. ดูกรทีฆาวุ เพราะฉะนั้นแหละ ท่านพึงตั้งอยู่ในองค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ เหล่านี้แล้ว พึงเจริญธรรมอันเป็นไปในส่วนแห่งวิชชา ๖ ประการ ให้ยิ่งขึ้นไป.

[๑๔๒๑]

ดูกรทีฆาวุ ท่านจงพิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าเป็นของไม่เที่ยง มีความสำคัญในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเป็นทุกข์ มีความสำคัญในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นอนัตตา มีความสำคัญในการละ มีความสำคัญในความคลายกำหนัด มีความสำคัญในการดับ ดูกรฑีฆาวุ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แล.

[๑๔๒๒]

ที. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอันเป็นไปในส่วนแห่งวิชชา ๖ ประการ เหล่าใด ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในข้าพระองค์ และข้าพระองค์ก็เห็นชัดในธรรมเหล่านั้น ข้าพระองค์พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าเป็นของไม่เที่ยง มีความสำคัญในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า เป็นทุกข์... มีความสำคัญในความดับ อีกอย่างหนึ่ง ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า โชติยคฤหบดีนี้ อย่าได้ถึงความทุกข์โดยล่วงไปแห่งข้าพระองค์เลย โชติยคฤหบดีได้กล่าวว่า พ่อทีฆาวุ พ่ออย่าได้ใส่ใจถึงเรื่องนี้เลย พ่อทีฆาวุ จงใส่ใจพระพุทธพจน์ที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ท่านให้ดีเถิด.

[๑๔๒๓]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสสอนทีฆาวุอุบาสกด้วยพระโอวาทนี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะแล้วหลีกไป เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปแล้วไม่นาน ทีฆาวุอุบาสกกระทำกาละแล้ว.

[๑๔๒๔]

ครั้งนั้น ภิกษุมากรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทีฆาวุอุบาสกที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนด้วยพระโอวาทโดยย่อ กระทำกาละแล้ว คติของเขาเป็นอย่างไร อภิสัมปรายภพของเขาเป็นอย่างไร? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

กาลกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโยติฯ ปณฺฑิโต ภิกฺขเว ทีฆาวุ อุปาสโก อโหสิ[๑] สจฺจวาที[๒] ธมฺมสฺสานุธมฺมํ น จ [[๓]] ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสสิ[๔]ฯ ทีฆาวุ ภิกฺขเว อุปาสโก ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก [[๕]] ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาติฯ

[๑๔๒๕]

เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ อานนฺโท สาวตฺถิยํ วิหรนฺติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา สารีปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ กตินํ[๖] นุ โข อาวุโส สารีปุตฺต ธมฺมานํ สมนฺนาคมนเหตุ เอวมยํ ปชา ภควตา พฺยากตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติฯ

[๑๔๒๖]

จตุนฺนํ โข อาวุโส ธมฺมานํ สมนฺนาคมนเหตุ เอวมยํ ปชา ภควตา พฺยากตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ อิธาวุโส อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมสํ โข อาวุโส จตุนฺนํ ธมฺมานํ สมนฺนาคมนเหตุ เอวมยํ ปชา ภควตา พฺยากตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติฯ

---

๑. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิฯ
๒. ม. ยุ. ปจฺจวาทีฯ
๓. โป. ม. มํฯ
๔. ม. วิเหเจสิฯ
๕. ยุ. โหติฯ
๖. โป. กติ นุ โขฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทีฆาวุอุบาสกเป็นบัณฑิต มีปกติพูดจริง ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และไม่ยังตนให้ลำบาก เพราะมีธรรมเป็นเหตุ ทีฆาวุอุบาสกเป็นอุปปาติกะ จักปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป.

จบ สูตรที่ ๓

สาริปุตตสูตรที่ ๑

เป็นพระโสดาบันเพราะมีธรรม ๔ ประการ

[๑๔๒๕]

สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรกับท่านพระอานนท์อยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น เวลาเย็น ท่านพระอานนท์ออกจากที่เร้นเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่านสารีบุตร เพราะเหตุที่ประกอบด้วยธรรมเท่าไร หมู่สัตว์นี้พระผู้มีพระภาคจึงจะทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า?

[๑๔๒๖]

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรผู้มีอายุ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ หมู่สัตว์นี้พระผู้มีพระภาคจึงจะทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล หมู่สัตว์นี้พระผู้มีพระภาคจึงจะทรงพยากรณ์ว่า เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๔

(๑๔๒๗)

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ โสตาปตฺติยงฺคํ โสตาปตฺติยงฺคนฺติ หิทํ สารีปุตฺต วุจฺจติ กตมํ นุ โข สารีปุตฺต โสตาปตฺติยงฺคนฺติ ฯ

(๑๔๒๘)

สปฺปุริสสํเสโว หิ ภนฺเต โสตาปตฺติยงฺคํ สทฺธมฺมสฺสวนํ โสตาปตฺติยงฺคํ โยนิโสมนสิกาโร โสตาปตฺติยงฺคํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ โสตาปตฺติยงฺคนฺติ ฯ

(๑๔๒๙)

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต สปฺปุริสสํเสโว หิ สารีปุตฺต โสตาปตฺติยงฺคํ สทฺธมฺมสฺสวนํ โสตาปตฺติยงฺคํ โยนิโสมนสิกาโร โสตาปตฺติยงฺคํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ โสตาปตฺติยงฺคํ ฯ

(๑๔๓๐)

โสโต โสโตติ[๑] หิทํ สารีปุตฺต วุจฺจติ กตโม นุ โข สารีปุตฺต โสโตติ ฯ อยเมว หิ ภนฺเต อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค โสโต ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธีติ ฯ

(๑๔๓๑)

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต อยเมว หิ สารีปุตฺต อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค โสโต ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ

(๑๔๓๒)

โสตาปนฺโน โสตาปนฺโนติ หิทํ สารีปุตฺต วุจฺจติ กตโม นุ โข สารีปุตฺต โสตาปนฺโนติ ฯ โย หิ ภนฺเต อิมินา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน สมนฺนาคโต อยํ วุจฺจติ โสตาปนฺโน สฺวายํ อายสฺมา เอวํนาโม เอวํโคตฺโตติ ฯ

---

๑. ยุ. ... โสโตติห สารีปุตฺต ฯ

สาริปุตตสูตรที่ ๒

ว่าด้วยองค์ธรรมเครื่องบรรลุโสดา

(๑๔๒๗)

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระสารีบุตรว่า

ดูกรสารีบุตร ที่เรียกว่า โสตาปัตติยังคะ ๆ[๑] ดังนี้ โสตาปัตติยังคะนั้นเป็นไฉน?

(๑๔๒๘)

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โสตาปัตติยังคะ คือ สัปปุริสสังเสวะ การคบสัตบุรุษ ๑ สัทธรรมสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่าน ๑ โยนิโสมนสิการ กระทำไว้ในใจโดยอุบายที่ชอบ ๑ ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑.

(๑๔๒๙)

พ. ถูกละ ๆ สารีบุตร โสตาปัตติยังคะ คือ สัปปุริสสังเสวะ ๑ สัทธรรมสวนะ ๑ โยนิโสมนสิการ ๑ ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ ๑.

(๑๔๓๐)

ดูกรสารีบุตร ก็ที่เรียกว่า ธรรมเพียงดังกระแส ๆ ดังนี้ ก็ธรรมเพียงดังกระแสเป็นไฉน?

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ชื่อว่า ธรรมเพียงดังกระแส.

(๑๔๓๑)

พ. ถูกละ ๆ สารีบุตร อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ ชื่อว่า ธรรมเพียงดังกระแส.

(๑๔๓๒)

ดูกรสารีบุตร ที่เรียกว่า โสดาบัน ๆ ดังนี้ โสดาบันเป็นไฉน?

สา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผู้ใดประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ ผู้นี้เรียกว่า พระโสดาบัน ท่านผู้นี้นั้น มีนามอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้.

---

๑. องค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา

[๑๔๓๓]

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต [1] อิมินา อริเยน อฏฺจงฺคิเกน มคฺเคน สมนฺนาคโต อยํ วุจฺจติ โสตาปนฺโน สฺวายํ อายสฺมา เอวํนาโม เอวํโคตฺโตติ ฯ

[๑๔๓๔]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู ภควโต จีวรกมฺมํ กโรนฺติ นิฏฺฐิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ฯ

[๑๔๓๕]

เตน โข ปน สมเยน อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย สาธุเก ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน ฯ อสฺโสสุํ โข อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย สมฺพหุลา กิร ภิกฺขู ภควโต จีวรกมฺมํ กโรนฺติ นิฏฺฐิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ฯ อถ โข อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย มคฺเค ปุริสํ ฐเปสุํ ยทา ตฺวํ อมฺโภ ปุริส ปสฺเสยฺยาสิ ภควนฺตํ อาคจฺฉนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อถ[2] อมฺหากํ อาโรเจยฺยาสีติ ฯ ทฺวีหํ ตีหํ ฐิโต โข โส ปุริโส อทฺทส ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวาน เยน อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อิสิทตฺตปุราเณ ถปตโย เอตทโวจ อยํ โส ภนฺเต ภควา อาคจฺฉติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญถาติ ฯ

[๑๔๓๖]

อถ โข อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปฏฺฐิโต อนุพนฺธึสุ ฯ อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม เยน อญฺญตรํ รุกฺขมูลํ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ ฯ อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย ภควนฺตํ เอตทโวจุํ

---

๑. ม. ยุ. โย หิ สารีปุตฺต ...ฯ
๒. ยุ. อถโข ฯ

〔๑๔๓๓〕

พ. ถูกละ ๆ สารีบุตร ผู้ซึ่งประกอบด้วยอริยมรรค ๘ นี้ เรียกว่าโสดาบัน ท่านผู้นี้นั้น มีนามอย่างนี้.

จบ สูตรที่ ๕

ถปติสูตร

ว่าด้วยช่างไม้นามว่าอิสิทัตตะ

〔๑๔๓๔〕

สาวัตถีนิทาน. ก็สมัยนั้น ภิกษุมากรูปกระทำจีวรกรรมของพระผู้มีพระภาคด้วยคิดว่า พระผู้มีพระภาคมีจีวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกไปโดยล่วงสามเดือน.

〔๑๔๓๕〕

ก็สมัยนั้น พวกช่างไม้ผู้เคยเป็นพระสกทาคามีนามว่า อิสิทัตตะ อยู่อาศัยในหมู่บ้านส่วยด้วยกรณียกิจบางอย่าง พวกเขาได้ฟังข่าวว่า ภิกษุมากรูปกระทำจีวรกรรมของพระผู้มีพระภาคด้วยคิดว่า พระผู้มีพระภาคมีจีวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกไปโดยล่วงสามเดือน จึงวางบุรุษไว้ในหนทางโดยสั่งว่า ดูกรผู้บุรุษผู้เจริญ ท่านเห็นพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จมาในเวลาใด พึงบอกพวกเราในเวลานั้น บุรุษนั้นอยู่มาได้ ๒-๓ วัน ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล จึงเข้าไปหาพวกช่างไม้แล้วได้บอกว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากำลังเสด็จมา ขอท่านทั้งหลายจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด.

〔๑๔๓๖〕

ครั้งนั้น พวกช่างไม้ผู้เคยเป็นพระสกทาคามีนามว่า อิสิทัตตะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วเดินตามพระผู้มีพระภาคไปข้างพระปฤษฎางค์ พระผู้มีพระภาคทรงแวะจากหนทางเสด็จเข้าไปยังโคนไม้แห่งหนึ่งแล้ว ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดถวาย พวกช่างไม้ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า.

(๑๓๓๗)[๑]

ยทา มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม สาวตฺถิยา โกสเลสุ จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควา ภวิสฺสตีติ ฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม สาวตฺถิยา โกสเลสุ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควาติ ฯ

(๑๔๓๘)

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม โกสเลหิ มลฺลึ[๒] จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควา ภวิสฺสตีติ ฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม โกสเลหิ มลฺลึ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควาติ ฯ

(๑๔๓๙)

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม มลฺเลหิ วชฺชึ[๓] จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควา ภวิสฺสตีติ ฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม มลฺเลหิ วชฺชึ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควาติ ฯ

(๑๔๔๐)

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม วชฺชีหิ กาสึ[๔] จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควา ภวิสฺสตีติ ฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม วชฺชีหิ กาสึ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควาติ ฯ

(๑๔๔๑)

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม กาสีหิ มคเธ[๕] จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ โทมนสฺสํ ทูเร โน ภควา ภวิสฺสตีติ ฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม กาสีหิ มคเธ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ อนปฺปกา โน ตสฺมึ สมเย อนตฺตมนตา โหติ อนปฺปกํ โทมสฺสํ ทูเร โน ภควาติ ฯ

---

๑. [๑๔๓๗] *-ผู้รวบรวม*
๒. ม. มลฺเลสุ ฯ ยุ. มลฺเล ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๓. ม. วชฺชีสุ ฯ เอวมุปริ ฯ
๔. ม. กาสีสุ ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๕. ม. มาคเธ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

[๑๔๓๗]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจาริกจากพระนครสาวัตถีไปในโกศลชนบท เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จห่างเราทั้งหลายไป เวลาใด ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากนครสาวัตถีไปในโกศลชนบทแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จห่างจากเราไปแล้ว.

[๑๔๓๘]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจาริกจากโกศลชนบทไปยังแคว้นมัลละ เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จห่างเราทั้งหลายไป เวลาใด ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจากโกศลชนบทไปแคว้นมัลละแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จห่างเราทั้งหลายไปแล้ว.

[๑๔๓๙]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจากแคว้นมัลละไปยังแคว้นวัชชี เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จห่างเราทั้งหลายไป เวลาใด ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากแคว้นมัลละไปยังแคว้นวัชชีแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จห่างเราทั้งหลายไปแล้ว.

[๑๔๔๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจาริกจากแคว้นวัชชีไปยังแคว้นกาสี เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จห่างเราทั้งหลายไป เวลาใด ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากแคว้นวัชชีไปยังแคว้นกาสีแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จห่างเราทั้งหลายไปแล้ว.

[๑๔๔๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจาริกจากแคว้นกาสีไปในแคว้นมคธ เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จห่างเราทั้งหลายไป เวลาใด ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากแคว้นกาสีไปในแคว้นมคธแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเสียใจ น้อยใจเป็นอันมากว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จห่างเราทั้งหลายไปแล้ว.

[๑๔๔๒]

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม มคเธหิ[๑] กาสึ จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควา ภวิสฺสตีติฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม มคเธหิ กาสึ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควาติฯ

[๑๔๔๓]

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม กาสีหิ วชฺชึ จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควา ภวิสฺสตีติฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม กาสีหิ วชฺชึ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควาติฯ

[๑๔๔๔]

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม วชฺชีหิ มลฺลึ จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควา ภวิสฺสตีติฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม วชฺชีหิ มลฺลึ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควาติฯ

[๑๔๔๕]

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม มลฺลีหิ โกสเลสุ[๒] จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควา ภวิสฺสตีติฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม มลฺลีหิ โกสเลสุ จาริกํ ปกฺกนฺโตติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควาติฯ

[๑๔๔๖]

ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม โกสเลหิ สาวตฺถึ จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ โหติ โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควา ภวิสฺสตีติฯ ยทา ปน มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สุณาม สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมติ โหติ อนปฺปกา โน ตสฺมึ สมเย อตฺตมนตา โหติ อนปฺปกํ โสมนสฺสํ อาสนฺเน โน ภควาติฯ

---

๑. ม. ยุ. มาคเธหิฯ เอวมุปริปิฯ
๒. ม. โกสเลฯ เอวมุปริปิฯ

[๑๔๔๒]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจาริกจากแคว้นมคธมายังแคว้นกาสี เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคจักใกล้เราทั้งหลายเข้ามา เวลาใด ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากแคว้นมคธมายังแคว้นกาสีแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคใกล้เราทั้งหลายเข้ามาแล้ว.

[๑๔๔๓]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจากแคว้นกาสีมายังแคว้นวัชชี เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคจักใกล้เราทั้งหลายเข้ามา เวลาใด ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากแคว้นกาสีมายังแคว้นวัชชีแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคใกล้เราทั้งหลายเข้ามาแล้ว.

[๑๔๔๔]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจาริกจากแคว้นวัชชีมายังแคว้นมัลละ เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคจักใกล้เราทั้งหลายเข้ามา เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากแคว้นวัชชีมายังแคว้นมัลละแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคใกล้เราทั้งหลายเข้ามาแล้ว.

[๑๔๔๕]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจากแคว้นมัลละมายังแคว้นโกศล เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคจักใกล้เราทั้งหลายเข้ามา เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า เสด็จจาริกจากแคว้นมัลละมายังแคว้นโกศลแล้ว เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคใกล้เราทั้งหลายเข้ามาแล้ว.

[๑๔๔๖]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า จักเสด็จจาริกจากแคว้นโกศลมายังพระนครสาวัตถี เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจว่า พระผู้มีพระภาคจักเข้ามาใกล้เราทั้งหลาย เวลาใด ข้าพระองค์ทั้งหลาย ได้ฟังข่าวพระผู้มีพระภาคว่า ประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้พระนครสาวัตถี เวลานั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความดีใจ ปลื้มใจเป็นอันมากว่า พระผู้มีพระภาคเข้ามาใกล้เราแล้ว.

[๑๔๔๗]

ตสฺมา ติห ถปตโย สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา อลํ จ ปน โว ถปตโย อปฺปมาทายาติฯ

[๑๔๔๘]

อตฺถิ โข โน ภนฺเต เอตมฺหา สมฺพาธา อญฺโญ สมฺพาโธ สมฺพาธตโร เจว สมฺพาธสงฺขาตตโร จาติฯ กตโม ปน โว ถปตโย เอตมฺหา สมฺพาธา อญฺโญ สมฺพาโธ สมฺพาธตโร เจว สมฺพาธสงฺขาตตโร จาติฯ

[๑๔๔๙]

อิธ มยํ ภนฺเต ยทา ราชา ปเสนทิ โกสโล อุยฺยานภูมึ นิยฺยาตุกาโม โหติ เย เต รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส นาคา โอปรุยฺหา[๑] เต กปฺเปตฺวา ยา ตา รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปชาปติโย ปิยา มนาปา ตา เอกํ ปุรโต เอกํ ปจฺฉโต นิสีทาเปมฯ ตาสํ โข ปน ภนฺเต ภคินีนํ เอวรูโป คนฺโธ โหติ เสยฺยถาปิ นาม คนฺธกรณฺฑกสฺส ตาวเทว วิวริยมานสฺส ยถา ตํ ราชกญฺญานํ[๒] คนฺเธน วิภูสิตานํฯ ตาสํ โข ปน ภนฺเต ภคินีนํ เอวรูโป กายสมฺผสฺโส โหติ เสยฺยถาปิ นาม ตูลปิจุโน วา กปฺปาสปิจุโน วา ยถา ตํ ราชกญฺญานํ สุเขจิตานํ[๓]ฯ ตสฺมึ โข ปน ภนฺเต สมเย นาโคปิ รกฺขิตพฺโพ โหติ ตาปิ ภคินิโย รกฺขิตพฺพา โหนฺติ อตฺตาปิ รกฺขิตพฺโพ โหติฯ

[๑๔๕๐]

น โข ปน มยํ ภนฺเต อภิชานาม ตาสุ ภคินีสุ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตาฯ อยํ โข โน ภนฺเต เอตมฺหา สมฺพาธา อญฺโญ สมฺพาโธ สมฺพาธตโร เจว สมฺพาธสงฺขาตตโร จาติฯ

[๑๔๕๑]

ตสฺมา ติห ถปตโย สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา อลํ จ ปน โว ถปตโย อปฺปมาทายฯ

---

๑. ม. ยุ. โอปวยฺหาฯ
๒. โป. ราชรเหน ... วิภูสิตานํฯ
๓. สุเขธิตานนฺติ วา ปาโจฯ

[๑๔๔๗]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลีบรรพชาปลอดโปร่ง ท่านทั้งหลายควรไม่ประมาท.

[๑๔๔๘]

ถ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความคับแคบอย่างอื่นที่เป็นความคับแคบกว่า และที่นับว่าเป็นความคับแคบยิ่งกว่าความคับแคบนี้ มีอยู่หรือหนอ?

พ. ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย ก็ความคับแคบอย่างอื่นที่เป็นความคับแคบกว่า และที่นับว่าเป็นความคับแคบยิ่งกว่าความคับแคบนี้เป็นไฉน?

[๑๔๔๙]

ถ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อใดพระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระราชประสงค์จะเสด็จออกไปยังพระราชอุทยาน เมื่อนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายต้องกำหนดช้าง ที่ขึ้นทรงของพระเจ้าปเสนทิโกศล แล้วให้พระชายาซึ่งเป็นที่โปรดปราน เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระเจ้าปเสนทิโกศล ประทับข้างหน้าพระองค์หนึ่ง ข้างหลังพระองค์หนึ่ง กลิ่นของพระชายาเหล่านั้นเป็นอย่างนี้ คือ เหมือนกลิ่นของนางราชกัญญาผู้ปะพรมด้วยของหอมดังขวดน้ำหอมที่เขาเปิดในขณะนั้น กายสัมผัสของพระชายาเหล่านั้นเป็นอย่างนี้ คือ เหมือนกายสัมผัสของนางราชกัญญาผู้ดำรงอยู่ด้วยความสุขดังปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย ก็ในสมัยนั้น แม้ช้างข้าพระองค์ทั้งหลายก็ต้องระวัง แม้พระชายาทั้งหลายข้าพระองค์ทั้งหลายก็ต้องระวัง แม้พระเจ้าปเสนทิโกศลเล่า ข้าพระองค์ทั้งหลายก็ต้องระวัง.

[๑๔๕๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่รู้สึกว่า จิตอันลามกบังเกิดขึ้นในพระชายาเหล่านั้นเลย ข้อนี้แลคือความคับแคบอย่างอื่นที่เป็นความคับแคบกว่า และที่นับว่าเป็นความคับแคบยิ่งกว่าความคับแคบนี้.

[๑๔๕๑]

พ. ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ ฆราวาสจึงคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลีบรรพชาปลอดโปร่ง ท่านทั้งหลายควรไม่ประมาท.

[๑๔๕๒]

จตูหิ โข ถปตโย ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ ถปตโย อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณี โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต ฯ อิเมหิ โข ถปตโย จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ

[๑๔๕๓]

ตุเมฺห โข ถปตโย พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ กุเล เทยฺยธมฺมํ สพฺพนฺตํ อปฺปฏิวิภตฺตํ สีลวนฺเตหิ กลฺยาณธมฺเมหิ ฯ ตํ กึ มญฺญถ ถปตโย ฯ กติ วิย[1] เต โกสเลสุ มนุสฺสา เย ตุมฺหากํ สมสมา ยทิทํ ทานทานสํวิภาเคหีติ[2] ฯ ลาภา โน ภนฺเต สุลทฺธํ โน ภนฺเต เยสํ โน ภควา เอวํ ปชานาตีติ ฯ

[๑๔๕๔]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน เวฬุทฺวารํ นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม ตทวสริ ฯ

๑. ม. ยุ. กติวิธา ฯ
๒. ม. ยุ. ทานสํวิภาเคติ ฯ

[๑๔๕๒]

ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครองเรือน ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๔๕๓]

ดูกรช่างไม้ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ก็ไทยธรรมสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีอยู่ในตระกูล ท่านทั้งหลายเฉลี่ยไทยธรรมนั้นทั้งหมดกับผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน? เหมือนว่า พวกมนุษย์ในแคว้นโกศลมีเท่าไร ท่านทั้งหลายก็เฉลี่ยแบ่งปันให้เท่าๆ กัน.

ถ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นลาภของข้าพระองค์ทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ดีแล้ว ที่พระผู้มีพระภาคทรงทราบพฤติการณ์อย่างนี้ของข้าพระองค์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๖

เวฬุทวารสูตร

ว่าด้วยธรรมปริยายอันควรน้อมเข้ามาในตน

[๑๔๕๔]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค เสด็จเที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก เสด็จถึงพราหมณคามของชาวโกศลชื่อเวฬุทวาระ

[๑๔๕๕]

อสฺโสสุํ โข [๑] เวฬุทฺวาเรยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เวฬุทฺวารํ อนุปฺปตฺโต ฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ[๒] ฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ ฯ

[๑๔๕๖]

อถ โข เวฬุทฺวาเรยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ อปฺเปกจฺเจ เยน ภควา เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต เวฬุทฺวาเรยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ

[๑๔๕๗]

มยํ โภ โคตม เอวํกามา เอวํฉนฺทา เอวํอธิปฺปายา ปุตฺตสมฺพาธา[๓] สยนํ อชฺฌาวเสยฺยาม กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุภเวยฺยาม มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรยฺยาม ชาตรูปรชตํ สาทิเยยฺยาม กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยาม เตสํ โน ภวํ โคตโม อมฺหากํ เอวํกามานํ เอวํฉนฺทานํ เอวํอธิปฺปายานํ ตถา ธมฺมํ เทเสตุ ยถา มยํ ปุตฺตสมฺพาธา สยนํ อชฺฌาวเสยฺยาม ฯเปฯ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยามาติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. เต ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๒. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ
๓. ม. ยุ. ปุตฺตสมฺพาธสยนํ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

[๑๔๕๕]

พราหมณ์และคฤหบดีชาวเวฬุทวาระได้สดับข่าวว่า พระสมณโคดมผู้เป็นโอรสของเจ้าศากยะ เสด็จออกผนวชจากศากยสกุลเสด็จเที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก เสด็จถึงเวฬุทวารคามแล้ว **ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคดมพระองค์นั้นขจรไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกอย่างไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระสมณโคดมพระองค์นั้น ทรงกระทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์แล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ให้รู้ตาม พระองค์ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง** ก็การได้เห็นพระอรหันต์ เห็นปานนั้นเป็นความดี.

[๑๔๕๖]

ครั้งนั้น พราหมณ์และคฤหบดีชาวเวฬุทวารคามได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ บางพวกถวายบังคมพระผู้มีพระภาค บางพวกได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค บางพวกประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค บางพวกประกาศชื่อและโคตรในสำนักพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

[๑๔๕๗]

ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์ทั้งหลาย มีความปรารถนา มีความพอใจ มีความประสงค์อย่างนี้ๆ ว่า ขอเราทั้งหลายพึงแออัดไปด้วยบุตรอยู่ครองเรือน พึงลูบไล้จันทน์ที่เขานำมาแต่แคว้นกาสี พึงทัดทรงมาลา ของหอม และเครื่องลูบไล้ พึงยินดีทองและเงิน เมื่อแตกกายตายไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงแออัดไปด้วยบุตรอยู่ครองเรือน... เมื่อแตกกายตายไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ด้วยประการใด ขอท่านพระโคดม โปรดทรงแสดงธรรมด้วยประการนั้น แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ผู้มีความปรารถนา ผู้มีความพอใจ ผู้มีความประสงค์อย่างนั้นๆ เถิด.

[๑๔๕๘]

อตฺตูปนายิกํ โว คหปตโย ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามีติฯ เอวํ โภติ โข เต เวฬุทฺวาเรยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ ภควา เอตทโวจ

[๑๔๕๙]

กตโม จ คหปตโย อตฺตูปนายิโก ธมฺมปริยาโยฯ อิธ คหปตโย อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ อหํ โขสฺมิ ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกูโล[๑] โย โข มํ ชีวิตุกามํ อมริตุกามํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกูลํ ชีวิตา โวโรเปยฺย น เม ตํ อสฺส ปิยํ มนาปํ อหญฺเจว โข ปน ปรํ ชีวิตุกามํ อมริตุกามํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกูลํ ชีวิตา โวโรเปยฺยํ ปรสฺสปิ ตํ อสฺส อปฺปิยํ อมนาปํ โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป ปรสฺสเปโส ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป กถาหํ ปรนฺเตน สญฺโญเชยฺยนฺติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตฺตนา จ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ ปรญฺจ ปาณาติปาตา เวรมณิยา สมาทเปติ ปาณาติปาตา เวรมณิยา จ วณฺณํ ภาสติฯ เอวมสฺสายํ กายสมาจาโร ติโกฏิปริสุทฺโธ โหติฯ

[๑๔๖๐]

ปุน จปรํ คหปตโย อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ โย โข เม อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทิเยยฺย น เม ตํ อสฺส ปิยํ มนาปํ อหญฺเจว โข ปน ปรสฺส อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทิเยยฺยํ ปรสฺสปิ ตํ อสฺส อปฺปิยํ อมนาปํ โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป ปรสฺสเปโส ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป กถาหํ ปรนฺเตน สญฺโญเชยฺยนฺติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตฺตนา จ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ปรญฺจ อทินฺนาทานา เวรมณิยา สมาทเปติ อทินฺนาทานา เวรมณิยา จ วณฺณํ ภาสติฯ เอวมสฺสายํ กายสมาจาโร ติโกฏิปริสุทฺโธ โหติฯ

---

๑. ม. ทุกฺขปฺปฏิกูโลฯ เอวมุปริปิฯ

[๑๔๕๘]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมปริยายอันควรน้อมเข้ามาในตนแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงฟังธรรมปริยายนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

พราหมณ์และคฤหบดีชาวเวฬุทวารคามทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

[๑๔๕๙]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ธรรมปริยายที่ควรน้อมเข้ามาในตนเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ผู้ใดจะปลงเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ เสียจากชีวิต ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงปลงคนอื่นผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ เสียจากชีวิต ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของคนอื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้น พิจารณาเห็นดังนั้นแล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากปาณาติบาตด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่องดเว้นจากปาณาติบาตด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นปาณาติบาตด้วย กายสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

[๑๔๖๐]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงถือเอาสิ่งของที่เรามิได้ให้ด้วยอาการขโมย ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบ[๑]ของเรา อนึ่ง เราพึงถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นมิได้ให้ด้วยอาการขโมย ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่นเช่นกัน ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากอทินนาทานด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากอทินนาทานด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากอทินนาทานด้วย กายสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งพระสูตรนี้ ใช้สำนวนแปลว่า “ที่ชอบใจ” *-ผู้รวบรวม*

(๑๔๖๑)

ปุน จปรํ คหปตโย อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ โย โข เม ทาเรสุ จาริตฺตํ อาปชฺเชยฺย น เม ตํ อสฺส ปิยํ มนาปํ อหญฺเจว โข ปน ปรสฺส ทาเรสุ จาริตฺตํ อาปชฺเชยฺยํ ปรสฺสปิ ตํ อสฺส อปฺปิยํ อมนาปํ โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป ปรสฺสเปโส ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป กถาหํ ปรนฺเตน สญฺโญเชยฺยนฺติ ฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตฺตนา จ กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ ปรญฺจ กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณิยา สมาทเปติ กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณิยา จ วณฺณํ ภาสติ ฯ เอวมสฺสายํ กายสมาจาโร ติโกฏิปริสุทฺโธ โหติ ฯ

(๑๔๖๒)

ปุน จปรํ คหปตโย อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ โย โข เม มุสาวาเทน อตฺถํ ภญฺเชยฺย น เม ตํ อสฺส ปิยํ มนาปํ อหญฺเจว โข ปน ปรสฺส มุสาวาเทน อตฺถํ ภญฺเชยฺยํ ปรสฺสปิ ตํ อสฺส อปฺปิยํ อมนาปํ โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป ปรสฺสเปโส ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป กถาหํ ปรนฺเตน สญฺโญเชยฺยนฺติ ฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตฺตนา จ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ ปรญฺจ มุสาวาทา เวรมณิยา สมาทเปติ มุสาวาทา เวรมณิยา จ วณฺณํ ภาสติ ฯ เอวมสฺสายํ วจีสมาจาโร ติโกฏิปริสุทฺโธ โหติ ฯ

(๑๔๖๓)

ปุน จปรํ คหปตโย อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ โย โข มํ ปิสุณาย วาจาย มิตฺเตหิ เภเทยฺย[๑] น เม ตํ อสฺส ปิยํ มนาปํ อหญฺเจว โข ปน ปรํ ปิสุณาย วาจาย มิตฺเตหิ เภเทยฺยํ ปรสฺสปิ ตํ อสฺส อปฺปิยํ อมนาปํ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ วจีสมาจาโร ติโกฏิปริสุทฺโธ โหติ ฯ

---

๑. ม. มิตฺเต ภินฺเทยฺย ฯ เอวมุปริปิ ฯ

[๑๔๖๑]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดถึงความประพฤติ (ผิด) ในภริยาของเรา ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงถึงความประพฤติ (ผิด) ในภริยาของผู้อื่น ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของคนอื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่นเช่นกัน ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย กายสมาจารของอริยสาวกนั้นย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

[๑๔๖๒]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงทำลายประโยชน์ของเราด้วยการกล่าวเท็จ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักใคร่ชอบใจ[๑] ของเรา อนึ่ง เราพึงทำลายประโยชน์ของคนอื่นด้วยการกล่าวเท็จ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากมุสาวาทด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากมุสาวาทด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากมุสาวาทด้วย วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

[๑๔๖๓]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงยุยงให้เราแตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียด ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงยุยงผู้อื่นให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียด ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของคนอื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของคนอื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากปิสุณาวาจาด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้เว้นจากปิสุณาวาจาด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากปิสุณาวาจาด้วย วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งพระสูตรนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "ที่รักที่ชอบใจ" *-ผู้รวบรวม*

[๑๔๖๔]

ปุน จปรํ คหปตโย อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ โย โข มํ ผรุสาย วาจาย สมุทาจเรยฺย น เม ตํ อสฺส ปิยํ มนาปํ อหญฺเจว โข ปน ปรํ ผรุสาย วาจาย สมุทาจเรยฺยํ ปรสฺสปิ ตํ อสฺส อปฺปิยํ อมนาปํ โย โข มฺยายํ ธมฺโม ฯเปฯ เอวมสฺสายํ วจีสมาจาโร ติโกฏิปริสุทฺโธ โหติ ฯ

[๑๔๖๕]

ปุน จปรํ คหปตโย อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ โย โข มํ สมฺผปฺปลาปภาเสน สมุทาจเรยฺย น เม ตํ อสฺส ปิยํ มนาปํ อหญฺเจว โข ปน ปรํ สมฺผปฺปลาปภาเสน สมุทาจเรยฺยํ ปรสฺสปิ ตํ อสฺส อปฺปิยํ อมนาปํ โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป ปรสฺสเปโส ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป โย โข มฺยายํ ธมฺโม อปฺปิโย อมนาโป กถาหํ ปรนฺเตน สญฺโญเชยฺยนฺติ ฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตฺตนา จ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ ปรญฺจ สมฺผปฺปลาปา เวรมณิยา สมาทเปติ สมฺผปฺปลาปา เวรมณิยา จ วณฺณํ ภาสติ ฯ เอวมสฺสายํ วจีสมาจาโร ติโกฏิปริสุทฺโธ โหติ ฯ

[๑๔๖๖]

โส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ อจฺฉิทฺเทหิ อสพเลหิ อกมฺมาเสหิ ภุชิสฺเสหิ วิญฺญูปสตฺเถหิ อปรามฏฺเฐหิ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ

[๑๔๖๗]

ยโต โข คหปตโย อริยสาวโก อิเมหิ สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ อิเมหิ จตูหิ อากงฺขิเยหิ ฐาเนหิ โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย[๑] ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

---

๑. ม. ขีณติรจฺฉานโยนิ ฯ เอวมุปริ ฯ ยุ. ... โยนิโก ฯ

[๑๔๖๔]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพึงพูดกะเราด้วยคำหยาบ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงพูดกะผู้อื่นด้วยคำหยาบ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใดไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากผรุสวาจาด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากผรุสวาจาด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากผรุสวาจาด้วย วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

[๑๔๖๕]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ผู้ใดพูดกะเราด้วยถ้อยคำเพ้อเจ้อ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา อนึ่ง เราพึงพูดกะคนอื่นด้วยถ้อยคำเพ้อเจ้อ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของคนอื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นอย่างไร? อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ตนเองย่อมงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

[๑๔๖๖]

อริยสาวกนั้นประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว... เป็นไปเพื่อสมาธิ.

[๑๔๖๗]

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เมื่อใด อริยสาวกประกอบด้วยสัทธรรม[๑] ๗ ประการนี้ เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นหวังอยู่ ด้วยฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความหวัง ๔ ประการนี้ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

๑. สัทธรรม *-ผู้รวบรวม*

(๑๔๖๘)

เอวํ วุตฺเต เวฬุทฺวาเรยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ฯเปฯ เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปเต สรณงฺคเตติฯ

(๑๔๖๙)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา ญาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ สาโฬฺห นาม ภนฺเต ภิกฺขุ กาลกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโยฯ นนฺทา นาม ภนฺเต ภิกฺขุนี กาลกตา ตสฺสา กา คติ โก อภิสมฺปราโยฯ สุทตฺโต นาม ภนฺเต อุปาสโก กาลกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโยฯ สุชาตา นาม ภนฺเต อุปาสิกา กาลกตา ตสฺสา กา คติ โก อภิสมฺปราโยติฯ

(๑๔๗๐)

สาโฬฺห อานนฺท ภิกฺขุ กาลกโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ[๑]ฯ นนฺทา อานนฺท ภิกฺขุนี กาลกตา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาฯ สุทตฺโต อานนฺท อุปาสโก กาลกโต ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสติฯ สุชาตา อานนฺท อุปาสิกา กาลกตา ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาฯ

---

๑. ม. ยุ. วิหาสิฯ

(๑๔๖๘)

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์และคฤหบดีชาวเวฬุทวารคาม ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งยิ่งนัก ฯลฯ ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้ ขอถึงท่านพระโคดมกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอท่านพระโคดมโปรดทรงจำข้าพระองค์ทั้งหลายว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

คิญชกาวสถสูตรที่ ๑

ว่าด้วยธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส

(๑๔๖๙)

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ที่พักซึ่งก่อด้วยอิฐ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชื่อสาฬหะมรณภาพแล้ว คติของเธอเป็นอย่างไร สัมปรายภพของเธอเป็นอย่างไร? ภิกษุณีชื่อนันทามรณภาพแล้ว... อุบาสกชื่อสุทัตตะกระทำกาละแล้ว... อุบาสิกาชื่อสุชาดากระทำกาละแล้ว คติของเขาเป็นอย่างไร สัมปรายภพของเขาเป็นอย่างไร?

(๑๔๗๐)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า **ดูกรอานนท์ ภิกษุชื่อสาฬหะมรณภาพแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุณีชื่อนันทามรณภาพแล้ว เป็นอุปปาติกะจักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป อุบาสกชื่อว่าสุทัตตะกระทำกาละแล้ว เป็นพระสกทาคามีเพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกคราวหนึ่งแล้วจักกระทำที่สุดทุกข์ได้ อุบาสิกาชื่อว่าสุชาดากระทำกาละแล้ว เป็นพระโสดาบันเพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.**

[๑๔๗๑]

อนจฺฉริยํ โข ปเนตํ อานนฺท ยํ มนุสฺสภูโต กาลํ กเรยฺย ตสฺมึ ตสฺมึ เจ มํ กาลกเต อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิสฺสถ ฯ วิเหสาเวสา[๑] อสฺส อานนฺท ตถาคตสฺส ฯ ตสฺมา ติหานนฺท ธมฺมาทาสํ นาม ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิ เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ

[๑๔๗๒]

กตโม จ โส อานนฺท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ อิธ อานนฺท อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อยํ โข โส อานนฺท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ (ตีณิปิ สุตฺตนฺตานิ เอกนิทานานิ) ฯ

[๑๔๗๓]

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อโสโก นาม ภนฺเต ภิกฺขุ กาลกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโย ฯ อโสกา นาม ภนฺเต ภิกฺขุนี กาลกตา ฯเปฯ อโสโก นาม ภนฺเต อุปาสโก กาลกโต ฯเปฯ อโสกา นาม ภนฺเต อุปาสิกา กาลกตา ตสฺสา กา คติ โก อภิสมฺปราโยติ ฯ

[๑๔๗๔]

อโสโก อานนฺท ภิกฺขุ กาลกโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ

๑. สี. เหสา ฯ ม. ยุ. เปสา ฯ เอวมุปริปิ ฯ

〔๑๔๗๑〕

ดูกรอานนท์ ข้อที่บุคคลเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วพึงกระทำกาละ มิใช่เป็นของน่าอัศจรรย์ ถ้าเมื่อผู้นั้นๆ กระทำกาละแล้ว เธอทั้งหลายพึงเข้ามาหาเราแล้วสอบถามเนื้อความนั้น ข้อนี้เป็นความลำบากของตถาคต เพราะฉะนั้นแหละ เราจักแสดงธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส (แว่นส่องธรรม) ที่อริยสาวกประกอบแล้ว เมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

〔๑๔๗๒〕

ดูกรอานนท์ ก็ธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส ที่อริยสาวกประกอบแล้ว... จะตรัสรู้ในเบื้องหน้านั้นเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว... เป็นไปเพื่อสมาธิ นี้แล คือ ธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส ที่อริยสาวกประกอบแล้ว... จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๘

คิญชกาวสถสูตรที่ ๒

ว่าด้วยธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส

〔๑๔๗๓〕

(ข้อความเบื้องต้นเหมือนคิญชกาวสถสูตรที่ ๑) ครั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชื่ออโสกะมรณภาพแล้ว คติของเธอเป็นอย่างไร สัมปรายภพของเธอเป็นอย่างไร? ภิกษุณีชื่ออโสกามรณภาพแล้ว ฯลฯ อุบาสกชื่ออโสกะกระทำกาละแล้ว ฯลฯ อุบาสิกาชื่ออโสกากระทำกาละแล้ว คติของเขาเป็นอย่างไร สัมปรายภพของเขาเป็นอย่างไร?

〔๑๔๗๔〕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุชื่ออโสกะมรณภาพแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง

ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ[๑]ฯ (ปฺริมเวยฺยากรเณน เอกนิทานํ)ฯ

(๑๔๗๕)

อยํ โข โส อานนฺท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ

(๑๔๗๖)

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ กกุโฐ[๒] นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโก กาลกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโยฯ กพิโภ[๓] นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโกฯ ทนิกทฺโธ[๔] นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโกฯ กฏิสฺสโห นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโกฯ ตุฏฺโฐ นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโกฯ สนฺตุฏฺโฐ นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโกฯ ภทฺโท นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโกฯ สุภทฺโท นาม ภนฺเต ญาติเก อุปาสโก กาลกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโยติฯ

(๑๔๗๗)

กกุโฐ อานนฺท อุปาสโก กาลกโต ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาฯ กพิโภ อานนฺทฯ ทนิกทฺโธ อานนฺทฯ กฏิสฺสโห อานนฺทฯ ตุฏฺโฐ อานนฺทฯ สนฺตุฏฺโฐ อานนฺทฯ ภทฺโท อานนฺทฯ สุภทฺโท อานนฺท อุปาสโก กาลกโต ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาฯ (สพฺเพ เอกคติกา กาตพฺพา)ฯ

---

๑. ม. ยุ. วิหาสิฯ
๒. ม. ยุ. กกฺกโฏฯ
๓. ยุ. กาฬิงฺโคฯ เอวมุปริฯ
๔. สี. นิกฺขาฯ ม. ยุ. นิกโตฯ

ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุณีชื่ออโสกา... อุบาสกชื่ออโสกะ... อุบาสิกาชื่ออโสกา กระทำกาละแล้ว เป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๔๗๕]

ดูกรอานนท์ นี้แล คือ ธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส ที่อริยสาวกประกอบแล้ว เมื่อหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.[๑]

จบ สูตรที่ ๙

คิญชกาวสถสูตรที่ ๓

ว่าด้วยธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส

[๑๔๗๖]

(ข้อความเบื้องต้นเหมือนคิญชกาวสถสูตรที่ ๑) ครั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกชื่อกกุฎะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง กระทำกาละแล้ว คติของเขาเป็นอย่างไร สัมปรายภพของเขาเป็นอย่างไร... อุบาสกชื่อกพิภะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง... อุบาสกชื่อทนิกัทธะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง... อุบาสกชื่อกฏิสสหะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง... อุบาสกชื่อตุฏฐูะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง... อุบาสกชื่อสันตุฏฐูะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง... อุบาสกชื่อภัททะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง... อุบาสกชื่อสุภัททะในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง กระทำกาละแล้ว คติของเขาเป็นอย่างไร สัมปรายภพของเขาเป็นอย่างไร ?

[๑๔๗๗]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ อุบาสกชื่อกกุฏะ กระทำกาละแล้ว เป็นอุปปาติกะ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป อุบาสกชื่อกพิภะ... ชื่อทนิกัทธะ... ชื่อกฏิสสหะ... ชื่อตุฏฐูะ... ชื่อสันตุฏฐูะ... ชื่อภัททะ... ชื่อสุภัททะกระทำกาละแล้ว เป็นอุปปาติกะ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป.

---

๑. ข้อสังเกต : ในที่อื่นๆ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลว่า "เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า" *-ผู้รวบรวม*

[๑๔๗๘]

ปโรปญฺญาส อานนฺท ญาติเก อุปาสกา กาลกตา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาฯ สาธิกนวุติ อานนฺท ญาติเก อุปาสกา กาลกตา ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามิโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติฯ ฉาติเรกานิ โข อานนฺท ปญฺจสตานิ ญาติเก อุปาสกา กาลกตา ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาฯ

[๑๔๗๙]

อนจฺฉริยํ โข ปเนตํ อานนฺท ยํ มนุสฺสภูโต กาลํ กเรยฺย ตสฺมึ ตสฺมึ เจ มํ กาลกเต อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิสฺสถฯ วิเหสาเวสา อานนฺท อสฺส ตถาคตสฺสฯ ตสฺมา ติหานนฺท ธมฺมาทาสํ นาม ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิ เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ

[๑๔๘๐]

กตโม จ โส อานนฺท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนา ว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ อิธานนฺท อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อยํ โข โส อานนฺท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ

เวฬุทฺวารวคฺโค ปฐโมฯ

[๑๔๗๘]

ดูกรอานนท์ อุบาสกทั้งหลายในหมู่บ้านแห่งหนึ่งเกินกว่า ๕๐ คน กระทำกาละแล้ว เป็นอุปปาติกะ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป อุบาสกทั้งหลายในหมู่บ้านแห่งหนึ่งเกินกว่า ๙๐ คน กระทำกาละแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไปและเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้ อุบาสกทั้งหลายในหมู่บ้านแห่งหนึ่งเกินกว่า ๕๐๐ คน กระทำกาละแล้ว เป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๔๗๙]

ดูกรอานนท์ ข้อที่บุคคลเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว พึงกระทำกาละ มิใช่เป็นของน่าอัศจรรย์ ถ้าเมื่อผู้นั้นๆ กระทำกาละแล้ว เธอทั้งหลายพึงเข้ามาหาเราแล้วสอบถามเนื้อความนั้น ข้อนี้เป็นความลำบากของตถาคต เพราะฉะนั้นแหละ เราจักแสดงธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส ที่อริยสาวกประกอบแล้ว เมื่อหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๔๘๐]

ดูกรอานนท์ ก็ธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส ที่อริยสาวกประกอบแล้ว เมื่อหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้าเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว... เป็นไปเพื่อสมาธิ นี้แล คือ ธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส ที่อริยสาวกประกอบแล้ว เมื่อหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ เวฬุทวารวรรคที่ ๒[๑]

๑. จบ เวฬุทวารวรรคที่ ๑ *-ผู้รวบรวม*

ตสฺสุทฺทานํ

ราชา โอคธทีฆาวุ สารีปุตฺตา อปเร ทุเว
ถปตโย เวฬุทฺวาเรยฺยา คิญฺชกาวสเถ ตโยติ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ราชาสูตร
๒. โอคธสูตร
๓. ทีฆาวุสูตร
๔. สาริปุตตสูตรที่ ๑
๕. สาริปุตตสูตรที่ ๒
๖. ถปติสูตร
๗. เวฬุทวารสูตร
๘. คิญชกาวสถสูตรที่ ๑
๙. คิญชกาวสถสูตรที่ ๒
๑๐. คิญชกาวสถสูตรที่ ๓

ราชการามวคฺโค ทุติโย

(๑๔๘๑)

สาวตฺถิยํ วิหรติ ราชการาเม ฯ อถ โข สหสฺสภิกฺขุนีสงฺโฆ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ ฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข ตา ภิกฺขุนิโย ภควา เอตทโวจ จตูหิ โข ภิกฺขุนิโย ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ ภิกฺขุนิโย อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อิเมหิ โข ภิกฺขุนิโย จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

(๑๔๘๒)

สาวตฺถีนิทานํ ฯ พฺราหฺมณา ภิกฺขเว อุทยคามินึ นาม ปฏิปทํ ปญฺญเปนฺติ เต สาวกํ เอวํ สมาทเปนฺติ เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส กาลสฺเสว อุฏฺฐาย ปาจีนมุโข ยาหิ โส ตฺวํ มา โสพฺภํ ปริวชฺเชหิ มา ปปาตํ มา ขาณุํ มา กณฺฏกฏฺฐานํ มา จนฺทนิกํ[1] มา โอฬิคลฺลํ ยตฺเถว[2] ปปเตยฺยาสิ ตตฺเถว มรณํ อาคเมยฺยาสิ เอวํ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสสีติ ฯ

---

๑. ม. จนฺทนิยํ ฯ
๒. ม. ยตฺถ ฯ

ราชการามวรรคที่ ๒

สหัสสสูตร

องค์คุณของพระโสดาบัน

[๑๔๘๑]

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราชการาม ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุณีสงฆ์ ๑๐๐๐ รูป เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุณีเหล่านั้นว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑

พราหมณสูตร

ว่าด้วยอุทยคามินีปฏิปทา

[๑๔๘๒]

สาวัตถีนิทาน. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมบัญญัติปฏิปทา ชื่ออุทยคามินี พวกเขาย่อมชักชวนสาวกอย่างนี้ว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ มาเถิดท่าน ท่านจงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ แล้วเดินบ่ายหน้าไปทางทิศปราจีน ท่านอย่าเว้นบ่อ เหว ตอ ที่มีหนาม หลุมเต็มด้วยคูถ บ่อโสโครกใกล้บ้าน ท่านพึงตกไปในที่ใด พึงรอความตายในที่นั้น ด้วยวิธีอย่างนี้ เมื่อแตกกายตายไป ท่านจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

[๑๔๘๓]

ตํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว พฺราหฺมณานํ พาลคมนเมตํ มูฬฺหคมนเมตํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ อหญฺจ โข ภิกฺขเว อริยสฺส วินเย อุทยคามินึ ปฏิปทํ ปญฺญเปมิ[๑] ยา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ

[๑๔๘๔]

กตมา จ สา ภิกฺขเว อุทยคามินี ปฏิปทา ยา เอกนฺตนิพฺพิทาย ฯเปฯ นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อยํ โข สา ภิกฺขเว อุทยคามินี ปฏิปทา ยา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตตีติฯ

[๑๔๘๕]

เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ อานนฺโท สาวตฺถิยํ วิหรนฺติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน อายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ กตินํ นุ โข อาวุโส อานนฺท ธมฺมานํ ปหานา กตินํ ธมฺมานํ สมนฺนาคมนเหตุ เอวมยํ ปชา ภควตา พฺยากตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติฯ

---

๑. ม. ยุ. ปญฺญาเปมิฯ

[๑๔๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อบัญญัติของพราหมณ์ทั้งหลายนั้น เป็นความดำเนินของคนพาล เป็นความดำเนินของคนหลง ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ส่วนในอริยวินัย เราก็บัญญัติปฏิปทาชื่ออุทยคามินี ที่เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

[๑๔๘๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุทยคามินีปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว ฯลฯ เพื่อนิพพานเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ นี้แล คือ อุทยคามินีปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

จบ สูตรที่ ๒

อานันทสูตร

ละธรรม ๔ ประกอบธรรม ๔ เป็นพระโสดาบัน

[๑๔๘๕]

สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท์อยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้น เวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่เร้นแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เพราะละธรรมเท่าไร เพราะเหตุประกอบธรรมเท่าไร หมู่สัตว์นี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์ว่าเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า?

[๑๔๘๖]

จตุนฺนํ โข อาวุโส ธมฺมานํ ปหานา จตุนฺนํ ธมฺมานํ สมนฺนาคมนเหตุ เอวมยํ ปชา ภควตา พฺยากตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิ-ปรายนาติฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ยถารูเปน โข อาวุโส พุทฺเธ อปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปสฺส พุทฺเธ อปฺปสาโท น โหติฯ ยถารูเปน จ โข อาวุโส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต สุตวา อริยสาวโก กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ ตถารูปสฺส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาโท โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ

[๑๔๘๗]

ยถารูเปน [๑] โข อาวุโส ธมฺเม อปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปสฺส ธมฺเม อปฺปสาโท น โหติฯ ยถารูเปน จ โข อาวุโส ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต สุตวา อริยสาวโก กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ ตถารูปสฺส ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาโท โหติ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ฯเปฯ

[๑๔๘๘]

ยถารูเปน โข อาวุโส สงฺเฆ อปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปสฺส สงฺเฆ อปฺปสาโท น โหติฯ ยถารูเปน จ โข อาวุโส สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต สุตวา อริยสาวโก กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ ตถารูปสฺส สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาโท โหติ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺ-เขตฺตํ โลกสฺสาติฯ

---

๑. ม. จฯ

[๑๔๘๖]

ท่านพระอานนท์กล่าวตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เพราะละธรรม ๔ ประการ เพราะเหตุประกอบธรรม ๔ ประการ หมู่สัตว์นี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์ว่าเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ปุถุชนนั้น ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าเห็นปานนั้น ย่อมมีแก่อริยสาวกนั้นว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม.

[๑๔๘๗]

ดูกรท่านผู้มีอายุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ปุถุชนนั้น ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมเห็นปานนั้น ย่อมมีแก่อริยสาวกนั้นว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ฯลฯ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน.

[๑๔๘๘]

ดูกรท่านผู้มีอายุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์เห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์เห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ปุถุชนนั้น ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์เห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์เห็นปานนั้น ย่อมมีแก่อริยสาวกนั้นว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๑๔๘๙)

ยถารูเปน โข อาวุโส ทุสฺสีเลฺยน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปสฺส ทุสฺสีลฺยํ[๑] น โหติฯ ยถารูเปหิ จ โข อาวุโส อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต [[๒]] อริยสาวโก กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ ตถารูปานิสฺส อริยกนฺตานิ สีลานิ โหนฺติ อกฺขณฺฑานิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิกานิฯ

(๑๔๙๐)

อิเมสํ โข อาวุโส จตุนฺนํ ธมฺมานํ ปหานา อิเมสํ จตุนฺนํ ธมฺมานํ สมนฺนาคมนเหตุ เอวมยํ ปชา ภควตา พฺยากตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติฯ

(๑๔๙๑)

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก สพฺพทุคฺคติภยํ สมติกฺกนฺโต โหติฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก สพฺพทุคฺคติภยํ สมติกฺกนฺโต โหตีติฯ

---

๑. ยุ. ทุสฺสีเลน โหติฯ
๒. ม. ยุ. สุตวาฯ

〔๑๔๘๙〕

ดูกรท่านผู้มีอายุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความทุศีลเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความทุศีลเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ปุถุชนนั้น ส่วนอริยสาวกผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว เป็นศีลไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิเห็นปานนั้น ย่อมมีแก่อริยสาวกนั้น.

〔๑๔๙๐〕

ดูกรท่านผู้มีอายุ เพราะละธรรม ๔ ประการนี้ เพราะเหตุประกอบธรรม ๔ ประการนี้ หมู่สัตว์นี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๓

ทุคติสูตรที่ ๑

มีธรรม ๔ ประการพ้นทุคติ

〔๑๔๙๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมล่วงภัยคือทุคติทั้งหมดได้ ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้ ย่อมล่วงภัยคือทุคติทั้งหมดได้.

จบ สูตรที่ ๔

[๑๔๙๒]

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก สพฺพทุคฺคติวินิปาตภยํ สมติกฺกนฺโต โหติฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺป- สาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก สพฺพทุคฺคติวินิปาตภยํ สมติกฺกนฺโต โหตีติฯ

[๑๔๙๓]

เย เต ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต ภิกฺขเว จตูสุ โสตาปตฺติยงฺเคสุ สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพาฯ กตเมสุ จตูสุฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเท สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพา อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตสุ สีเลสุ สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐา- เปตพฺพา อกฺขณฺเฑสุ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกสุฯ เย เต ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต ภิกฺขเว อิเมสุ จตูสุ โสตาปตฺติยงฺเคสุ สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพาติฯ

ทุคติสูตรที่ ๒

มีธรรม ๔ ประการ พ้นทุคติและวินิบาต

[๑๔๙๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมล่วงภัย คือทุคติและวินิบาตทั้งหมดได้ ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้ ย่อมล่วงภัยคือทุคติและวินิบาตทั้งหมดได้.

จบ สูตรที่ ๕

มิตตามัจจสูตรที่ ๑

องค์ธรรมเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ

[๑๔๙๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์เหล่าชนผู้เป็นมิตร อำมาตย์ ญาติหรือสาโลหิต ผู้ที่สำคัญโอวาทว่า เป็นสิ่งที่ตนควรฟัง พึงยังเขาเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในองค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ องค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการเป็นไฉน? คือ พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ในศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์เหล่าชนผู้เป็นมิตร อำมาตย์ ญาติหรือสาโลหิต ผู้ที่สำคัญโอวาทว่า เป็นสิ่งที่ตนควรฟัง พึงยังเขาเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในองค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการเหล่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

[๑๔๙๔]

เย เต ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต ภิกฺขเว จตูสุ โสตาปตฺติยงฺเคสุ สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพา ฯ กตเมสุ จตูสุ ฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเท สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพา อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ

[๑๔๙๕]

สิยา ภิกฺขเว จตุนฺนํ มหาภูตานํ อญฺญถตฺตํ ปฐวีธาตุยา อาโปธาตุยา เตโชธาตุยา วาโยธาตุยา ฯ น เตฺวว พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ ฯ ตตฺรีทํ อญฺญถตฺตํ ฯ โส วต พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อริยสาวโก นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยํ วา อุปปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตสุ สีเลสุ สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพา อกฺขณฺเฑสุ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกสุ ฯ

[๑๔๙๖]

สิยา ภิกฺขเว จตุนฺนํ มหาภูตานํ อญฺญถตฺตํ ปฐวีธาตุยา อาโปธาตุยา เตโชธาตุยา วาโยธาตุยา ฯ น เตฺวว อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ ฯ ตตฺรีทํ อญฺญถตฺตํ ฯ โส วต อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยํ วา อุปปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ฯ

[๑๔๙๗]

เย เต ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต ภิกฺขเว อิเมสุ จตูสุ โสตาปตฺติยงฺเคสุ สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพาติ ฯ

มิตตามัจจสูตรที่ ๒

องค์ธรรมเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ

[๑๔๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์เหล่าชนผู้เป็นมิตร... ให้ดำรงอยู่ในองค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ องค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการเป็นไฉน? คือ พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม.

[๑๔๙๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม พึงมีความแปรเป็นอย่างอื่นไปได้ ส่วนอริยสาวกผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ไม่พึงมีความแปรเป็นอย่างอื่นไปได้เลย ความแปรเป็นอย่างอื่นในข้อนั้น ดังนี้ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... จักเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิตติวิสัย ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เธอทั้งหลายพึงยังเขาเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ในศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ.

[๑๔๙๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม พึงมีความแปรเป็นอย่างอื่นไปได้ ส่วนอริยสาวกผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่พึงมีความแปรเป็นอย่างอื่นไปได้เลย ความแปรเป็นอย่างอื่นในข้อนั้น ดังนี้ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว จักเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิตติวิสัย ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

[๑๔๙๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์เหล่าชนผู้เป็นมิตร อำมาตย์ ญาติหรือสาโลหิต ผู้ที่สำคัญโอวาทว่า เป็นสิ่งที่ตนควรฟัง พึงยังเขาเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในองค์แห่งธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการเหล่านี้.

จบ สูตรที่ ๗

[๑๔๙๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว เชตวเน อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิฯ อถ โข สมฺพหุลา ตาวตึสกายิกา เทวตาโย เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข ตา เทวตาโย อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ

[๑๔๙๙]

สาธุ โข อาวุโส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข อาวุโส เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ สาธุ โข อาวุโส ธมฺเม สงฺเฆฯ สาธุ โข อาวุโส อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข อาวุโส เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตีติฯ

[๑๕๐๐]

สาธุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติฯ สาธุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตีติฯ

เทวจาริกสูตรที่ ๑

ข้อปฏิบัติให้เข้าถึงสุคติ

[๑๔๙๘]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้หายจากพระวิหารเชตวันไปปรากฏในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ลำดับนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์มากด้วยกัน เข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะ อภิวาทแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกะเทวดาเหล่านั้นว่า

[๑๔๙๙]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย **การประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ การประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... ในพระสงฆ์... เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... ในพระสงฆ์... สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ การประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.** [๑]

[๑๕๐๐]

เทวดาทั้งหลายกล่าวว่า ข้าแต่พระโมคคัลลานะผู้นิรทุกข์ **การประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... เป็นความดีแล การประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นความดีแล ข้าแต่ท่านพระโมคคัลลานะผู้นิรทุกข์ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... การประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อกายแตกตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.**

จบ สูตรที่ ๘

---

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๑๕๐๕] และ [๑๕๑๐] ในเล่มนี้ -*ผู้รวบรวม*

(๑๕๐๑)

สาวตฺถีนิทานํฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว เชตวเน อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิฯ อถ โข สมฺพหุลา ตาวตึสกายิกา เทวตาโย เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข ตา เทวตาโย อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ

(๑๕๐๒)

สาธุ โข อาวุโส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข อาวุโส เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาฯ สาธุ โข อาวุโส ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข อาวุโส เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติฯ

(๑๕๐๓)

สาธุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺ-ปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาฯ สาธุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิ-สํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข มาริส โมคฺคลฺลาน เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติฯ

เทวจาริกสูตรที่ ๒

ข้อปฏิบัติให้เข้าถึงสุคติ

[๑๕๐๑]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้หายจากพระวิหารเชตวัน ไปปรากฏในเทวโลกชั้นดาวดึงส์เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ครั้งนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์มากด้วยกันเข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะ อภิวาทท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกะเทวดาเหล่านั้นว่า.

[๑๕๐๒]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย **การประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ การประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.** [๑]

[๑๕๐๓]

เทวดาทั้งหลายกล่าวว่า ข้าแต่ท่านพระโมคคัลลานะผู้นิรทุกข์ **การประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... เป็นความดีแล... การประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงซึ่งสุคติโลกสวรรค์**

จบ สูตรที่ ๘

---

๑. ดูเพิ่มเติมได้ที่ข้อ [๑๕๐๕] และ [๑๕๑๐] ในเล่มนี้ *-ผู้รวบรวม*

[๑๕๐๔]

อถ โข ภควา เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย เอวเมว เชตวเน อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิฯ อถ โข สมฺพหุลา ตาวตึสกายิกา เทวตาโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข ตา เทวตาโย ภควา เอตทโวจ

[๑๕๐๕]

สาธุ โข อาวุโส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข อาวุโส เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาฯ สาธุ โข อาวุโส ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข อาวุโส เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติฯ

[๑๕๐๖]

สาธุ โข มาริส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนํ โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคมนเหตุ โข มาริส เอวมยํ ปชา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาฯ สาธุ โข มาริส ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนํ โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคมนเหตุ โข มาริส เอวมยํ ปชา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติฯ

ราชการามวคฺโค ทุติโยฯ

เทวจาริกสูตรที่ ๓

องค์คุณของพระโสดาบัน

[๑๕๐๔]

สาวัตถีนิทาน. ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหายจากพระวิหารเชตวัน ไปปรากฏในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ครั้งนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์มากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเทวดาเหล่านั้นว่า

[๑๕๐๕]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย การประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... สัตว์บางพวกในโลกนี้ เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า การประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สัตว์บางพวกในโลกนี้ เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๕๐๖]

เทวดาทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... หมู่สัตว์นี้ เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า การประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นความดีแล เพราะเหตุที่ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว หมู่สัตว์นี้ เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบราชการามวรรคที่ ๒

ตสฺสุทฺทานํ

สหสฺสพฺราหฺมณา อานนฺโท ทุคฺคติ อปเร ทุเว
มิตฺเตนามจฺจา เทฺว วุตฺตา ตโย จ เทวจาริกาติ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สหัสสสูตร
๒. พราหมณสูตร
๓. อานันทสูตร
๔. ทุคติสูตรที่ ๑
๕. ทุคติสูตรที่ ๒
๖. มิตตามัจจสูตรที่ ๑
๗. มิตตามัจจสูตรที่ ๒
๘. เทวจาริกสูตรที่ ๑
๙. เทวจาริกสูตรที่ ๒
๑๐. เทวจาริกสูตรที่ ๓

สรกานิวคฺโค[๑] ตติโย

[๑๕๐๗]

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม ฯ อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อิทํ ภนฺเต กปิลวตฺถุ อิทฺธญฺเจว ผีตญฺจ พหุชญฺญํ อากิณฺณ-มนุสฺสํ สมฺพาธพฺยูหํ ฯ โส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ วา ปยิรุปาสิตฺวา มโนภาวนีเย วา ภิกฺขู สายณฺหสมยํ กปิลวตฺถุํ ปวิสนฺโต วิพฺภนฺเตนปิ[๒] หตฺถินา สมาคจฺฉามิ วิพฺภนฺเตนปิ อสฺเสน สมาคจฺฉามิ วิพฺภนฺเตนปิ รเถน สมาคจฺฉามิ วิพฺภนฺเตนปิ สกเฏน สมาคจฺฉามิ วิพฺภนฺเตนปิ ปุริเสน สมาคจฺฉามิ ฯ ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต ตสฺมึ สมเย มุสฺสเตว ภควนฺตํ อารพฺภ สติ มุสฺสติ ธมฺมํ อารพฺภ สติ มุสฺสติ สงฺฆํ อารพฺภ สติ ฯ ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ อิมมฺหิ จาหํ สมเย กาลํ กเรยฺยํ กา มยฺหํ คติ โก อภิสมฺปราโยติ ฯ

[๑๕๐๘]

มา ภายิ มหานาม มา ภายิ มหานาม อปาปกนฺเต มรณํ ภวิสฺสติ อปาปิกา กาลกิริยา ฯ ยสฺส กสฺสจิ มหานาม ทีฆรตฺตํ สทฺธาปริภาวิตํ จิตฺตํ สีลปริภาวิตํ จิตฺตํ สุตปริภาวิตํ จิตฺตํ จาคปริภาวิตํ จิตฺตํ ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ ฯ ตสฺส โย หิ ขฺวายํ กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมา-สุปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม ตํ อิเมว กากา วา ขาทนฺติ คิชฺฌา วา ขาทนฺติ กุลลา วา ขาทนฺติ สุนขา วา ขาทนฺติ สิคาลา[๓] วา ขาทนฺติ วิวิธา วา ปาณกชาตา ขาทนฺติ ฯ ยญฺจ ขฺวสฺส จิตฺตํ ทีฆรตฺตํ สทฺธาปริภาวิตํ สีลสุตจาคปญฺญาปริภาวิตํ ตํ อุทฺธงฺคามิ โหติ วิเสสคามิ ฯ

---

๑. ม. สรณานิวคฺโค ฯ
๒. ม. ภมนฺเตนปิ ฯ ก. ภมนฺเตนปิ ฯ อิโต ปรํ อปราปิ จตฺตาโร ปาฐา เอวํ ญาตพฺพา ฯ
๓. ม. สิงฺคาลา ฯ เอวมุปริ ฯ

สรกานิวรรคที่ ๓

มหานามสูตรที่ ๑

ว่าด้วยกาลกิริยาอันไม่เลวทราม

[๑๕๐๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้น พระเจ้ามหานามศากยราช เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทรงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนครกบิลพัสดุ์นี้ เป็นพระนครมั่งคั่ง เจริญรุ่งเรือง มีผู้คนมาก แออัดไปด้วยมนุษย์ มีถนนคับแคบ หม่อมฉันนั่งใกล้พระผู้มีพระภาค หรือนั่งใกล้ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นที่เจริญใจแล้ว เมื่อเข้าไปยังพระนครกบิลพัสดุ์ในเวลาเย็น ย่อมไม่ไปพร้อมกับช้าง ม้า รถ เกวียน และแม้กับบุรุษ สมัยนั้นหม่อมฉันลืมสติที่ปรารภถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม พระสงฆ์ หม่อมฉันมีความดำริว่า ถ้าในเวลานี้เรากระทำกาละลงไป คติของเราจะเป็นอย่างไร อภิสัมปรายภพของเราจะเป็นอย่างไร ?

[๑๕๐๘]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ขอถวายพระพรมหาบพิตร อย่ากลัวเลย ๆ การสวรรคตอันไม่เลวทรามจักมีแก่มหาบพิตร กาลกิริยาอันไม่เลวทรามจักมีแก่มหาบพิตร ดูกรมหาบพิตร จิตของผู้ใดผู้หนึ่งที่อบรมแล้วด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ตลอดกาลนาน กายนี้ของผู้นั้น มีรูป ประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เจริญขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมสด มีความไม่เที่ยง ต้องขัดสี นวดฟั้น และมีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา พวกกา แร้ง นกตะกรุม สุนัข สุนัขจิ้งจอก หรือสัตว์ต่างชนิด ย่อมกัดกินกายนี้แหละ ส่วนจิตของผู้นั้นอันศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาอบรมแล้วตลอดกาลนาน ย่อมเป็นคุณชาติไปในเบื้องบน ถึงคุณวิเศษ.[๑]

---

๑. คุณวิเศษ *-ผู้รวบรวม*

(๑๕๐๙)

เสยฺยถาปิ มหานาม ปุริโส สปฺปิกุมฺภํ วา เตลกุมฺภํ วา คมฺภีรํ อุทกรหทํ โอคาเหตฺวา[๑] ภินฺเทยฺย ตตฺร ยา อสฺส สกฺขรา วา กถลา วา สา อโธคามี อสฺส ยญฺจ ขฺวสฺส ตตฺร สปฺปิ วา เตลํ วา ตํ อุทฺธงฺคามิ อสฺส วิเสสคามิฯ เอวเมว โข มหานาม ยสฺส กสฺสจิ ทีฆรตฺตํ สทฺธาปริภาวิตํ จิตฺตํ สีลสุตจาคปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ ตสฺส โย หิ ขฺวายํ กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสุปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม ตํ อิเมว กากา วา ขาทนฺติ คิชฺฌา วา ขาทนฺติ กุลลา วา ขาทนฺติ สุนขา วา ขาทนฺติ สิคาลา วา ขาทนฺติ วิวิธา วา ปาณกชาตา ขาทนฺติ ยญฺจ ขฺวสฺส จิตฺตํ ทีฆรตฺตํ สทฺธาปริภาวิตํ สีลสุตจาคปญฺญาปริภาวิตํ ตํ อุทฺธงฺคามิ โหติ วิเสสคามิฯ ตุยฺหํ โข ปน มหานาม ทีฆรตฺตํ สทฺธาปริภาวิตํ จิตฺตํ สีลสุตจาคปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํฯ มา ภายิ มหานาม มา ภายิ มหานาม อปาปกนฺเต มรณํ ภวิสฺสติ อปาปิกา กาลกิริยาติฯ

(๑๕๑๐)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเมฯ อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อิทํ ภนฺเต กปิลวตฺถุ อิทฺธญฺเจว ผีตญฺจ พหุชญฺญํ อากิณฺณมนุสฺสํ สมฺพาธวิยูหํฯ โส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ วา ปยิรุปาสิตฺวา มโนภาวนีเย วา ภิกฺขู สายณฺหสมยํ กปิลวตฺถุํ ปวิสนฺโต ภนฺเตนปิ หตฺถินา สมาคจฺฉามิ ภนฺเตนปิ อสฺเสน สมาคจฺฉามิ ภนฺเตนปิ รเถน สมาคจฺฉามิ ภนฺเตนปิ สกเฏน สมาคจฺฉามิ ภนฺเตนปิ ปุริเสน สมาคจฺฉามิฯ ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต ตสฺมึ สมเย มุสฺสเตว ภควนฺตํ อารพฺภ สติ มุสฺสติ ธมฺมํ อารพฺภ สติ มุสฺสติ สงฺฆํ อารพฺภ สติฯ ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ อิมมฺหิ จาหํ สมเย กาลํ กเรยฺยํ กา มยฺหํ คติ โก อภิสมฺปราโยติฯ

(๑๕๑๑)

มา ภายิ มหานาม มา ภายิ มหานาม อปาปกนฺเต มรณํ ภวิสฺสติ อปาปิกา กาลกิริยาฯ จตูหิ โข มหานาม ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก

๑. ม. โอคาหิตฺวาฯ

〔๑๕๐๙〕

ขอถวายพระพร เปรียบเหมือนบุรุษลงไปยังห้วงน้ำลึกแล้ว พึงทุบหม้อเนยใส หรือหม้อน้ำมัน สิ่งใดที่มีอยู่ในหม้อนั้น จะเป็นก้อนกรวดหรือกระเบื้องก็ตาม สิ่งนั้นจะจมลง สิ่งใดเป็นเนยใสหรือน้ำมัน สิ่งนั้นจะลอยขึ้นถึงความวิเศษ ฉันใด จิตของผู้ใดผู้หนึ่งอันอบรมแล้วด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ตลอดกาลนาน กายนี้ของผู้นั้น มีรูปประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔... ส่วนจิตของผู้นั้นซึ่งอบรมแล้วด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ตลอดกาลนาน ย่อมเป็นคุณชาติไปในเบื้องบนถึงคุณวิเศษ ฉันนั้นเหมือนกัน ขอถวายพระพร มหาบพิตร อย่ากลัวเลยๆ การสวรรคตอันไม่ลามกจักมีแก่มหาบพิตร กาลกิริยาอันไม่ลามกจักมีแก่มหาบพิตร.

จบ สูตรที่ ๑

มหานามสูตรที่ ๒

ว่าด้วยกาลกิริยาอันไม่เลวทราม

〔๑๕๑๐〕

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้น พระเจ้ามหานามศากยราช เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทรงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนครกบิลพัสดุ์นี้ เป็นพระนครมั่งคั่ง เจริญรุ่งเรือง มีผู้คนมาก แออัดไปด้วยมนุษย์ มีถนนคับแคบ หม่อมฉันนั่งใกล้พระผู้มีพระภาค หรือนั่งใกล้ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นที่เจริญใจแล้ว เมื่อเข้าไปยังพระนครกบิลพัสดุ์ในเวลาเย็น ย่อมไม่ไปพร้อมกับ ช้าง ม้า รถ เกวียน และแม้กับบุรุษ สมัยนั้น หม่อมฉันลืมสติที่ปรารภถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม พระสงฆ์ หม่อมฉันมีความดำริว่า ถ้าในเวลานี้ เรากระทำกาละลงไป คติของเราจะเป็นอย่างไร? [๑]

〔๑๕๑๑〕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ขอถวายพระพร มหาบพิตร อย่ากลัวเลยๆ การสวรรคตอันไม่เลวทรามจักมีแก่มหาบพิตร กาลกิริยาอันไม่เลวทรามจักมีแก่มหาบพิตร ดูกร

๑. ข้อสังเกต : บาลีมีคำว่า "อภิสมฺปราโยติ ฯ" ซึ่งแปลต่อได้อีกว่า "อภิสัมปรายภพของเราจะเป็นอย่างไร ?" *-ผู้รวบรวม*

นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ มหานาม อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ

[๑๕๑๒]

เสยฺยถาปิ มหานาม รุกฺโข ปาจีนนินฺโน ปาจีนโปโณ ปาจีนปพฺภาโร โส มูลจฺฉินฺเน กตเมน ปปเตยฺยาติ ฯ เยน ภนฺเต นินฺโน เยน โปโณ เยน ปพฺภาโรติ ฯ เอวเมว โข มหานาม อิเมหิ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโรติ ฯ

[๑๕๑๓]

กปิลวตฺถุนิทานํ ฯ อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน โคธา สกฺโก เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา โคธํ สกฺกํ เอตทโวจ

[๑๕๑๔]

กติหิ[๑] ตฺวํ โคเธ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานาสิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนนฺติ ฯ ตีหิ ขฺวาหํ มหานาม ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนํ ฯ กตเมหิ ตีหิ ฯ อิธ มหานาม อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ ฯ อิเมหิ ขฺวาหํ มหานาม ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนํ ฯ

---

๑. ยุ. กตีหิ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

มหาบพิตร อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรมเจ้า... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ.

[๑๕๑๒]

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนต้นไม้ที่น้อมโน้มโอนไปทางทิศปราจีน เมื่อรากขาดแล้ว จะพึงล้มไปทางไหน?

ม. ก็พึงล้มไปทางที่ต้นไม้น้อมโน้มโอนไป พระเจ้าข้า.

พ. ฉันใด อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้ ก็ย่อมเป็นผู้น้อมโน้มโอนไปสู่นิพพาน ฉันนั้นเหมือนกันแล.

จบ สูตรที่ ๒

โคธาสูตร

ปัญหาเกี่ยวกับการเป็นพระโสดาบัน

[๑๕๑๓]

กบิลพัสดุ์นิทาน. ครั้งนั้น พระเจ้ามหานามศากยราช เสด็จเข้าไปหาเจ้าศากยะ พระนามว่าโคธา ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามว่า

[๑๕๑๔]

ดูกรโคธา พระองค์ย่อมทรงทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมกี่ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า? เจ้าศากยะพระนามว่าโคธาตรัสตอบว่า ดูกรมหานาม หม่อมฉันย่อมทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน... ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... หม่อมฉันย่อมทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ว่าเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๕๑๕]

ตฺวํ ปน มหานาม กติหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานาสิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนนฺติ ฯ จตูหิ ขฺวาหํ [๑] โคเธ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนํ ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ โคเธ อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อิเมหิ ขฺวาหํ โคเธ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนนฺติ ฯ

[๑๕๑๖]

อาคเมหิ ตฺวํ มหานาม อาคเมหิ ตฺวํ มหานาม ภควาว เอตํ ชาเนยฺย เอเตหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ วา อสมนฺนาคตํ วาติ ฯ อายาม โคเธ เยน ภควา เตนุปสงฺกเมยฺยาม อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรจิสฺสามาติ ฯ

[๑๕๑๗]

อถ โข มหานาโม จ[๒] สกฺโก โคธา จ สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อิธาหํ ภนฺเต เยน โคธา สกฺโก เตนุปสงฺกมึ อุปสงฺกมิตฺวา โคธํ สกฺกํ เอตทโวจํ กติหิ ตฺวํ โคเธ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานาสิ อวินิปาธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนนฺติ ฯ

[๑๕๑๘]

เอวํ วุตฺเต ภนฺเต โคธา สกฺโก มํ เอตทโวจ ตีหิ ขฺวาหํ มหานาม ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนํ ฯ กตเมหิ ตีหิ ฯ อิธ มหานาม อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ ฯ อิเมหิ ขฺวาหํ มหานาม ตีหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนํ ฯ ตฺวํ ปน มหานาม กติหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานาสิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนนฺติ ฯ

---

๑. ยุ. โภ ฯ
๒. ม. ยุ. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

[๑๕๑๕]

ดูกรมหานาม ก็พระองค์เล่า ย่อมทรงทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมกี่ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน...?

ม. ดูกรโคธา หม่อมฉันย่อมทราบ **บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน... ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ**

ดูกรโคธา หม่อมฉันย่อมทราบ **บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ว่าเป็นพระโสดาบัน....**

[๑๕๑๖]

โค. จงรอก่อน มหานาม จงรอก่อน มหานาม พระผู้มีพระภาคเท่านั้นจะพึงทรงทราบเรื่องนี้ ว่าบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมเหล่านี้หรือมิใช่ ที่เป็นพระโสดาบัน?

ม. ดูกรโคธา เรามาเฝ้าพระผู้มีพระภาคกันเถิด แล้วจักกราบทูลเนื้อความนี้แก่พระองค์.

[๑๕๑๗]

ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม และเจ้าศากยะพระนามว่าโคธา เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส หม่อมฉันเข้าไปหาเจ้าศากยะพระนามว่าโคธาได้กล่าวถามว่า ดูกรโคธา พระองค์ย่อมทรงทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมกี่ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน...?

[๑๕๑๘]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันกล่าวถามอย่างนี้แล้ว เจ้าโคธาศากยะได้ตรัสตอบหม่อมฉันว่า ดูกรมหานาม หม่อมฉันย่อมทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน... ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... หม่อมฉันย่อมทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ว่าเป็นพระโสดาบัน... ก็พระองค์เล่า ย่อมทรงทราบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมกี่ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน...?

[๑๕๑๙]

เอวํ วุตฺตาหํ ภนฺเต โคธํ สกฺกํ เอตทโวจํ จตูหิ ขฺวาหํ โคเธ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนํฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ โคเธ อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ ขฺวาหํ โคเธ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ โสตาปนฺนํ ปุคฺคลํ อาชานามิ อวินิปาตธมฺมํ นิยตํ สมฺโพธิปรายนนฺติฯ

[๑๕๒๐]

เอวํ วุตฺเต ภนฺเต โคธา สกฺโก มํ เอตทโวจ อาคเมหิ ตฺวํ มหามาม อาคเมหิ ตฺวํ มหานาม ภควาว เอตํ ชาเนยฺย เอเตหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ วา อสมนฺนาคตํ วาติฯ

[๑๕๒๑]

อิธ ภนฺเต โกจิเทว ธมฺมสมุปฺปาโท[๑] อุปฺปชฺเชยฺย เอกโต อสฺส ภควา เอกโต ภิกฺขุสงฺโฆ จ[๒] เยเนว ภควา เตเนวาหํ อสฺสํ เอวํ ปสนฺนํ มํ ภนฺเต ภควา ธาเรตุฯ

[๑๕๒๒]

อิธ ภนฺเต โกจิเทว ธมฺมสมุปฺปาโท อุปฺปชฺเชยฺย เอกโต อสฺส ภควา เอกโต ภิกฺขุสงฺโฆ ภิกฺขุนีสงฺโฆ จ เยเนว ภควา เตเนวาหํ อสฺสํ เอวํ ปสนฺนํ มํ ภนฺเต ภควา ธาเรตุฯ

[๑๕๒๓]

อิธ ภนฺเต โกจิเทว ธมฺมสมุปฺปาโท อุปฺปชฺเชยฺย เอกโต อสฺส ภควา เอกโต ภิกฺขุสงฺโฆ ภิกฺขุนีสงฺโฆ [[๓]] อุปาสกา จ เยเนว ภควา เตเนวาหํ อสฺสํ เอวํ ปสนฺนํ มํ ภนฺเต ภควา ธาเรตุฯ

[๑๕๒๔]

อิธ ภนฺเต โกจิเทว ธมฺมสมุปฺปาโท อุปฺปชฺเชยฺย เอกโต อสฺส ภควา เอกโต ภิกฺขุสงฺโฆ ภิกฺขุนีสงฺโฆ อุปาสกา อุปาสิกาโย จ เยเนว ภควา เตเนวาหํ อสฺสํ เอวํ ปสนฺนํ มํ ภนฺเต ภควา ธาเรตุฯ

---
๑. ม. ธมฺโม สมุปฺปาโทฯ เอวมุปริปิฯ
๒. ยุ. จสทฺโท นตฺถิฯ
๓. ม. ยุ. จฯ

[๑๕๑๙]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเจ้าโคธาศากยะตรัสถามอย่างนี้แล้ว หม่อมฉันตอบว่า ดูกรโคธา หม่อมฉันย่อมทราบ **บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ว่าเป็นพระโสดาบัน... ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ** หม่อมฉันย่อมทราบ **บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล ว่าเป็นพระโสดาบัน....**

[๑๕๒๐]

เมื่อหม่อมฉันกล่าวตอบอย่างนี้แล้ว เจ้าโคธาศากยะได้ตรัสกะหม่อมฉันว่า จงรอก่อน มหานาม จงรอก่อน มหานาม พระผู้มีพระภาคเท่านั้นจะพึงทรงทราบเรื่องนี้ว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมเหล่านี้หรือมิใช่ ที่เป็นพระโสดาบัน?

[๑๕๒๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความบังเกิดแห่งเหตุเฉพาะบางประการ พึงบังเกิดขึ้นได้ในธรรมวินัยนี้ คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นพระผู้มีพระภาค (ตรัส) และฝ่ายหนึ่งเป็นภิกษุสงฆ์ (กล่าว) ฝ่ายใดพระผู้มีพระภาคตรัส หม่อมฉันพึงเป็นฝ่ายนั้น ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นผู้เลื่อมใสอย่างนี้.

[๑๕๒๒]

...ฝ่ายหนึ่งเป็นพระผู้มีพระภาค (ตรัส) และฝ่ายหนึ่งเป็นภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ (กล่าว) ฝ่ายใดพระผู้มีพระภาคตรัส หม่อมฉันเป็นฝ่ายนั้น....

[๑๕๒๓]

...ฝ่ายหนึ่งเป็นพระผู้มีพระภาค (ตรัส) และฝ่ายหนึ่งเป็นภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ และอุบาสกทั้งหลาย (กล่าว) ฝ่ายใดพระผู้มีพระภาคตรัส หม่อมฉันเป็นฝ่ายนั้น....

[๑๕๒๔]

...ฝ่ายหนึ่งเป็นพระผู้มีพระภาค (ตรัส) และฝ่ายหนึ่งเป็นภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ อุบาสกทั้งหลาย และอุบาสิกาทั้งหลาย (กล่าว) ฝ่ายใดพระผู้มีพระภาคตรัส หม่อมฉันเป็นฝ่ายนั้น....

[๑๕๒๕]

อิธ ภนฺเต โกจิเทว ธมฺมสมุปฺปาโท อุปฺปชฺเชยฺย เอกโต อสฺส ภควา เอกโต ภิกฺขุสงฺโฆ ภิกฺขุนีสงฺโฆ อุปาสกา อุปาสิกาโย สเทวโก จ โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี[๑] ปชา สเทวมนุสฺสา เยเนว ภควา เตเนวาหํ อสฺสํ เอวํ ปสนฺนํ มํ ภนฺเต ภควา ธาเรตูติ ฯ

[๑๕๒๖]

เอวํวาที[๒] ตฺวํ โคเธ มหานามํ สกฺกํ กึ วเทสีติ ฯ เอวํวาทาหํ ภนฺเต มหานามํ สกฺกํ น กิญฺจิ วทามิ อญฺญตฺร กลฺยาณา อญฺญตฺร กุสลาติ ฯ

[๑๕๒๗]

กปิลวตฺถุนิทานํ ฯ เตน โข ปน สมเยน สรกานิ[๓] สกฺโก กาลกโต โหติ โส ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ ตตฺร สุทํ สมฺพหุลา สกฺกา สงฺคมฺม สมาคมฺม อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ เอตฺถทานิ โก น โสตาปนฺโน ภวิสฺสติ ฯ ยตฺร หิ นาม สรกานิ สกฺโก กาลกโต โส ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ สรกานิ สกฺโก สิกฺขาทุพฺพลฺยมาปาทิ มชฺชปานํ อาปายีติ ฯ

[๑๕๒๘]

อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อิธ ภนฺเต สรกานิ สกฺโก กาลกโต โส ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ ตตฺร สุทํ ภนฺเต สมฺพหุลา สกฺกา สงฺคมฺม สมาคมฺม อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ

๑. ยุ. สสฺสมณพฺราหฺมณปชา ฯ
๒. ยุ. เอวํวาทึ ฯ
๓. ม. สรณานิ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

[๑๕๒๕]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความบังเกิดแห่งเหตุเฉพาะบางประการ พึงบังเกิดขึ้นได้ในธรรมวินัยนี้ คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นพระผู้มีพระภาค (ตรัส) และฝ่ายหนึ่งเป็นภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ อุบาสกทั้งหลาย และอุบาสิกาทั้งหลาย โลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ (กล่าว) ฝ่ายใด พระผู้มีพระภาคตรัส หม่อมฉันพึงเป็นฝ่ายนั้น ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นผู้เลื่อมใสอย่างนี้.

[๑๕๒๖]

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า **ขอถวายพระพร มหาบพิตร ผู้มีวาทะอย่างนี้ ย่อมตรัสอะไรกะพระเจ้ามหานามศากยราช**

เจ้าโคธาศากยะกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันผู้มีวาทะอย่างนี้ มิได้พูดอะไรกะพระเจ้ามหานามศากยราช นอกจากกัลยาณธรรม นอกจากกุศล.

จบ สูตรที่ ๓

สรกานิสูตรที่ ๑

ผู้ถึงสรณคมน์ไม่ไปสู่วินิบาต

[๑๕๒๗]

กบิลพัสดุ์นิทาน. ก็สมัยนั้น เจ้าศากยะพระนามว่า สรกานิ สิ้นพระชนม์ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ดังได้ยินมา พวกเจ้าศากยะมากด้วยกันมาประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมยกโทษติเตียนบ่นว่า น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้วหนอ ท่านผู้เจริญ บัดนี้ ในที่นี้ ใครเล่าจักไม่เป็นพระโสดาบัน เพราะเจ้าสรกานิศากยะสิ้นพระชนม์แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่า เป็นพระโสดาบัน... เจ้าสรกานิศากยะถึงความเป็นผู้ทุรพลด้วยสิกขา เสวยน้ำจัณฑ์.

[๑๕๒๘]

ครั้งนั้น พระเจ้ามหานามศากยราช เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เจ้าสรกานิศากยะสิ้นพระชนม์ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่า เป็นพระโสดาบัน... ดังได้ยินมา พวกเจ้าศากยะมากด้วยกัน มาประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมยกโทษติเตียนบ่นว่า น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้วหนอ ท่านผู้เจริญ บัดนี้ ในที่นี้ ใครเล่าจักไม่เป็นพระโสดาบัน เพราะเจ้าสรกานิศากยะสิ้นพระชนม์แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่า เป็นพระโสดาบัน... เจ้าสรกานิศากยะถึงความเป็นผู้ทุรพลด้วยสิกขา เสวยน้ำจัณฑ์.

เอตฺถทานิ โก น โสตาปนฺโน ภวิสฺสติฯ ยตฺร หิ นาม สรกานิ สกฺโก กาลกโต โส ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ สรกานิ สกฺโก สิกฺขาทุพฺพลฺยมาปาทิ มชฺชปานํ อาปายีติฯ

[๑๕๒๙]

โย โส มหานาม ทีฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต ธมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโต โส กถํ วินิปาตํ คจฺเฉยฺยฯ ยญฺหิ ตํ มหานาม สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ทีฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต ธมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโตติฯ สรกานึ[๑] สกฺกํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย สรกานิ มหานาม สกฺโก ทีฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต ธมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโต โส กถํ วินิปาตํ คจฺเฉยฺยฯ

[๑๕๓๐]

อิธ มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ หาสปญฺโญ ชวนปญฺโญ วิมุตฺติยา จ สมนฺนาคโตฯ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

[๑๕๓๑]

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ หาสปญฺโญ ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม อสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

[๑๕๓๒]

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ โส ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี โหติ สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา

---

๑. ม. สรณานิฯ ยุ. สรกานิฯ

(๑๕๒๙)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร อุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดกาลนาน อย่างไรจะพึงไปสู่วินิบาต ก็บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูก พึงกล่าวถึงอุบาสกนั้นว่า อุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดกาลนาน บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูก พึงกล่าวเจ้าสรกานิศากยะว่า เจ้าสรกานิศากยะเป็นอุบาสกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดกาลนานอย่างไรจะพึงไปสู่วินิบาต.

(๑๕๓๐)

ดูกรมหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม และประกอบด้วยวิมุติ เขาย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ บุคคลแม้นี้พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

(๑๕๓๑)

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม แต่ไม่ประกอบด้วยวิมุติ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เขาเกิดเป็นอุปปาติกะ จักปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

(๑๕๓๒)

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป (และ) เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง เขาได้เป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น จะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก... อบาย ทุคติ วินิบาต.

ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

(๑๕๓๓)

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ โส ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

(๑๕๓๔)

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล น เหว โข พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติฯ น ธมฺเมฯ น สงฺเฆฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ อปิจสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ สทฺธินฺทฺริยํ วีริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํฯ ตถาคตปฺปเวทิตา จสฺส ธมฺมา ปญฺญาย มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล อคนฺตา นิรยํ อคนฺตา ติรจฺฉานโยนึ อคนฺตา ปิตฺติวิสยํ อคนฺตา อปายทุคฺคติวินิปาตํฯ

(๑๕๓๕)

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล น เหว โข พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติฯ น ธมฺเมฯ น สงฺเฆฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ อปิจสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ ตถาคเต จสฺส สทฺธามตฺตํ โหติ เปมมตฺตํฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล อคนฺตา นิรยํ อคนฺตา ติรจฺฉานโยนึ อคนฺตา ปิตฺติวิสยํ อคนฺตา อปายทุคฺคติวินิปาตํฯ

(๑๕๓๖)

อิเม เจปิ มหานาม มหาสาลา สุภาสิตํ ทุพฺภาสิตํ อาชาเนยฺยุํ อิเมวาหํ[๑] มหาสาเล พฺยากเรยฺยํ โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติฯ กิมงฺค[๒] ปน สรกานึ[๓] สกฺกํ สรกานิ มหานาม สกฺโก มรณกาเล สิกฺขํ สมาทิยีติฯ

๑. ม. ยุ. อิเมจาหํฯ
๒. ม. กิมงฺคํฯ
๓. ม. สรณานิฯ เอวมุปริปิฯ

[๑๕๓๓]

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เขาได้เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก... อบาย ทุคติ วินิบาต.

[๑๕๓๔]

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ธรรมทั้งหลายที่พระตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนซึ่งการเพ่งด้วยปัญญาของเขา (ยิ่ง) กว่าประมาณ บุคคลแม้นี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

[๑๕๓๕]

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ และเขามีศรัทธา มีความรักในพระตถาคตพอประมาณ บุคคลแม้นี้ก็ไม่ไปสู่นรก... อบาย ทุคติ วินิบาต.

[๑๕๓๖]

ดูกรมหาบพิตร ถ้าแม้ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ พึงรู้ทั่วถึงสุภาษิต ทุพภาษิตไซร้ อาตมภาพก็พึงพยากรณ์ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ ว่าเป็นพระโสดาบัน... จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า จะป่วยกล่าวไปไยถึงเจ้าสรกานิศากยะ เจ้าสรกานิศากยะ สมาทานสิกขาในเวลาสิ้นพระชนม์ ขอถวายพระพร.

จบ สูตรที่ ๔

[๑๕๓๗]

กปิลวตฺถุนิทานํฯ เตน โข ปน สมเยน สรกานิ สกฺโก กาลกโต โหติฯ โส ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ ตตฺร สุทํ สมฺพหุลา สกฺกา สงฺคมฺม สมาคมฺม อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ เอตฺถทานิ โก น โสตาปนฺโน ภวิสฺสติ ยตฺร หิ นาม สรกานิ สกฺโก กาลกโต ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ สรกานิ สกฺโก สิกฺขาย อปริปูรีการี อโหสีติฯ

[๑๕๓๘]

อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ อิธ ภนฺเต สรกานิ สกฺโก กาลกโต โส ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ ตตฺร สุทํ ภนฺเต สมฺพหุลา สกฺกา สงฺคมฺม สมาคมฺม อุชฺฌายนฺติ ขียนฺติ วิปาเจนฺติ อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ เอตฺถทานิ โก น โสตาปนฺโน ภวิสฺสติ ยตฺร หิ นาม สรกานิ สกฺโก กาลกโต โส ภควตา พฺยากโต โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ สรกานิ สกฺโก สิกฺขาย อปริปูรีการี อโหสีติฯ

[๑๕๓๙]

โย โส มหานาม ทีฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต ธมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโต โส กถํ วินิปาตํ คจฺเฉยฺยฯ ยญฺหิ ตํ มหานาม สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ทีฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต ธมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโตติ สรกานึ สกฺกํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย สรกานิ มหานาม สกฺโก ทีฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต ธมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโต โส กถํ วินิปาตํ คจฺเฉยฺยฯ

[๑๕๔๐]

อิธ มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ เอกนฺตคโต โหติ อภิปฺปสนฺโน อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ หาสปญฺโญ ชวนปญฺโญ วิมุตฺติยา จ สมนฺนาคโตฯ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

สรกานิสูตรที่ ๒

ผู้ถึงสรณคมน์ไม่ไปสู่วินิบาต

[๑๕๓๗]

กบิลพัสดุ์นิทาน. ก็สมัยนั้น เจ้าสรกานิศากยะสิ้นพระชนม์ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่าเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ดังได้ยินมา พวกเจ้าศากยะมากด้วยกัน มาร่วมประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมยกโทษติเตียนบ่นว่า น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้วหนอ ท่านผู้เจริญ บัดนี้ ในที่นี้ ใครเล่าจักไม่เป็นพระโสดาบัน เพราะเจ้าสรกานิศากยะสิ้นพระชนม์แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในกาลเบื้องหน้า เจ้าสรกานิศากยะมิได้กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขา.

[๑๕๓๘]

ครั้งนั้น พระเจ้ามหานามศากยราช เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เจ้าสรกานิศากยะสิ้นพระชนม์ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่าเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ดังได้ยินมา พวกเจ้าศากยะมากด้วยกัน มาร่วมประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมยกโทษติเตียนบ่นว่า... เจ้าสรกานิศากยะมิได้กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขา.

[๑๕๓๙]

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร อุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดกาลนาน จะพึงไปสู่วินิบาตอย่างไรเล่า ก็บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูก พึงกล่าวอุบาสกนั้นว่า อุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดกาลนาน เมื่อจะกล่าวให้ถูก พึงกล่าวเจ้าสรกานิศากยะว่า เจ้าสรกานิศากยะเป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดกาลนาน เจ้าสรกานิศากยะนั้นจะพึงไปสู่วินิบาตอย่างไร ?

[๑๕๔๐]

ดูกรมหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้ เลื่อมใสยิ่งแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม และประกอบด้วยวิมุติ เขาย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

(๑๕๔๑)

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ เอกนฺตคโต โหติ อภิปฺปสนฺโน อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ หาสปญฺโญ ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา อนฺตราปรินิพฺพายี โหติ อุปหจฺจปรินิพฺพายี โหติ อสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ สสงฺขารปรินิพฺพายี โหติ อุทฺธํโสโต โหติ อกนิฏฺฐคามีฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

(๑๕๔๒)

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ เอกนฺตคโต โหติ อภิปฺปสนฺโน อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ โส ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี โหติ สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

(๑๕๔๓)

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ เอกนฺตคโต โหติ อภิปฺปสนฺโน อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ โส ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นิรยา ปริมุตฺโต ติรจฺฉานโยนิยา ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา ปริมุตฺโต อปายทุคฺคติวินิปาตาฯ

(๑๕๔๔)

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล น เหว โข พุทฺเธ เอกนฺตคโต โหติ อภิปฺปสนฺโนฯ น ธมฺเมฯ น สงฺเฆฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโตฯ อปิจสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํฯ ตถาคตปฺปเวทิตา จสฺส ธมฺมา ปญฺญาย มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล อคนฺตา นิรยํ อคนฺตา ติรจฺฉานโยนึ อคนฺตา ปิตฺติวิสยํ อคนฺตา อปายทุคฺคติวินิปาตํฯ

[๑๕๔๑]

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ เลื่อมใสยิ่งแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม แต่ไม่ประกอบด้วยวิมุติ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เขาเป็นพระอนาคามี ผู้อันตราปรินิพพายี อุปหัจจปรินิพพายี อสังขารปรินิพพายี สสังขารปรินิพพายี อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก... อบาย ทุคติ วินิบาต.

[๑๕๔๒]

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ เลื่อมใสยิ่งแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม ไม่ประกอบด้วยวิมุติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง เขาได้เป็นพระสกทาคามี จักมาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก... อบาย ทุคติ วินิบาต.

[๑๕๔๓]

ดูกรมหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้ เลื่อมใสยิ่งแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม ทั้งไม่ประกอบด้วยวิมุติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เขาได้เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก... อบาย ทุคติ วินิบาต.

[๑๕๔๔]

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่เลื่อมใสยิ่งแน่วแน่[๑]ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม ทั้งไม่ประกอบด้วยวิมุติ แต่เขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ธรรมทั้งหลายที่พระตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนต่อการเพ่งด้วยปัญญาของเขา (ยิ่ง) กว่าประมาณ บุคคลแม้นี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

---

๑. ข้อสังเกต : เนื้อความนี้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาฯ มีการแปลแตกต่างจากฉบับหลวง, ฉบับมหามกุฏฯ และฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ *-ผู้รวบรวม*

[๑๕๔๕]

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล น เหว โข พุทฺเธ เอกนฺตคโต โหติ อภิปฺปสนฺโน ฯ น ธมฺเม ฯ น สงฺเฆ ฯ น หาสปญฺโญ น ชวนปญฺโญ น จ วิมุตฺติยา สมนฺนาคโต ฯ อปิจสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ ตถาคเต จสฺส สทฺธามตฺตํ โหติ เปมมตฺตํ ฯ อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล อคนฺตา นิรยํ อคนฺตา ติรจฺฉานโยนึ อคนฺตา ปิตฺติวิสยํ อคนฺตา อปายทุคฺคติวินิปาตํ ฯ

[๑๕๔๖]

เสยฺยถาปิ มหานาม ทุกฺเขตฺตํ ทุพฺภูมึ อวิหตกฺขาณุกํ พีชานิ จสฺสุ ขณฺฑานิ ปูตีนิ วาตาตปหตานิ อสาราทานิ อสุขสยิตานิ[๑] เทโว ปน[๒] สมฺมา ธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺย ฯ อปิ นุ ตานิ พีชานิ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺยุนฺติ ฯ โน เหตํ ภนฺเต ฯ เอวเมว โข มหานาม อิธ ธมฺโม ทุรากฺขาโต[๓] โหติ ทุปฺปเวทิโต อนิยฺยานิโก อนุปสมสํวตฺตนิโก อสมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิโต อิทมหํ ทุกฺเขตฺตสฺมึ วทามิ ฯ ตสฺมึ จ ธมฺเม สาวโก วิหรติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี อิทมหํ ทุพฺพีชสฺมึ วทามิ ฯ

[๑๕๔๗]

เสยฺยถาปิ มหานาม สุกฺเขตฺตํ สุภูมึ สุวิหตกฺขาณุกํ พีชานิ จสฺสุ อกฺขณฺฑานิ อปูตีนิ อวาตาตปหตานิ สาราทานิ สุขสยิตานิ เทโว จสฺส[๔] สมฺมา ธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺย ฯ อปิ นุ ตานิ พีชานิ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺยุนฺติ ฯ เอวํ ภนฺเต ฯ เอวเมว โข มหานาม อิธ ธมฺโม สฺวากฺขาโต โหติ สุปฺปเวทิโต นิยฺยานิโก อุปสมสํวตฺตนิโก สมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิโต อิทมหํ สุกฺเขตฺตสฺมึ วทามิ ฯ ตสฺมึ จ ธมฺเม สาวโก วิหรติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี อิทมหํ สุพีชสฺมึ วทามิ ฯ กิมงฺค[๕] ปน สรกานึ สกฺกํ สรกานิ มหานาม สกฺโก มรณกาเล สิกฺขาย ปริปูรีการี อโหสีติ ฯ

---

๑. สี. เอวํ ฯ
๒. สี. ม. ยุ. จ น สมฺมา ... ฯ
๓. ม. ทุรกฺขาโต ฯ ยุ. ทฺวากฺขาโต ฯ
๔. ม. ยุ. จ ฯ
๕. ม. กิมงฺคํ ฯ

〔๑๕๔๕〕

ดูกรมหาบพิตร ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่เลื่อมใสยิ่งแน่วแน่[๑]ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม ทั้งไม่ประกอบด้วยวิมุติ แต่เขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์... ปัญญินทรีย์ และเขามีศรัทธามีความรักในพระตถาคตพอประมาณ บุคคลแม้นี้ ก็ไม่ไปสู่นรก... อบาย ทุคติ วินิบาต.

〔๑๕๔๖〕

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนนาที่ไม่ราบเรียบ มีพื้นไม่ดี ยังมิได้ก่นหลักตอออก และพืชเล่าก็แตกร้าว เสีย ถูกลมและแดดกระทบแล้ว ไม่แข็ง (ลีบ) เก็บไว้ไม่ดี ถึงฝนจะหลั่งสายน้ำลงมาเป็นอย่างดี พืชเหล่านั้นจะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์บ้างไหม ?

พระเจ้ามหานามศากยราชกราบทูลว่า หามิได้พระเจ้าข้า.

พ. ข้อนี้ฉันใด ดูกรมหาบพิตร ในข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ธรรมที่กล่าวไม่ดี ประกาศไม่ดี ไม่เป็นนิยยานิกธรรม ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ มิใช่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศ อาตมภาพกล่าวเรื่องนี้ในเพราะนาที่ไม่ราบเรียบ และสาวกเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมในธรรมนั้น อาตมภาพกล่าวเรื่องนี้ในเพราะพืชที่ไม่ดี.

〔๑๕๔๗〕

ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนนาที่ราบเรียบ มีพื้นดี ก่นหลักตอออกหมดแล้ว และพืชเล่าก็ไม่แตกร้าว ไม่เสีย ลมและแดดมิได้กระทบ แข็งแกร่ง เก็บไว้ดีแล้ว ฝนพึงหลั่งสายน้ำลงมาเป็นอย่างดี พืชเหล่านั้นจะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์บ้างไหม ?

ม. ได้ พระเจ้าข้า.

พ. ข้อนั้นฉันใด ดูกรมหาบพิตร ในข้อนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน ธรรมที่กล่าวดีแล้ว ประกาศดีแล้ว เป็นนิยยานิกธรรม เป็นไปเพื่อความสงบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ อาตมภาพกล่าวเรื่องนี้ในเพราะนาที่ราบเรียบ และสาวกเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมในธรรมนั้น อาตมภาพกล่าวเรื่องนี้ในเพราะพืชที่ไม่ดี[๒] จะป่วยกล่าวไปไยถึงเจ้าสรกานิศากยะ เจ้าสรกานิศากยะได้กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ในเวลาจะสิ้นพระชนม์.

จบ สูตรที่ ๕

---

๑. ข้อสังเกต : เนื้อความนี้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาฯ มีการแปลแตกต่างจากฉบับหลวง, ฉบับมหามกุฏฯ และฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ *-ผู้รวบรวม*
๒. พืชที่ดี *-ผู้รวบรวม*

[๑๕๔๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ เตน โข ปน สมเยน อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส เยนายสฺมา สารีปุตฺโต เตนุปสงฺกม อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺท อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตีติฯ เอวญฺจ วเทหิ สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข โส ปุริโส อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา สารีปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติฯ เอวญฺจ วเทติ สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ตุณฺหีภาเวนฯ

[๑๕๔๙]

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อายสฺมตา อานนฺเทน ปจฺฉาสมเณน เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ เอตทโวจ กจฺจิ เต คหปติ ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติฯ ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติฯ น เม ภนฺเต ขมนียํ น ยาปนียํ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติฯ

[๑๕๕๐]

ยถารูเปน โข คหปติ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต พุทฺเธ อปฺปสาโท นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ พุทฺเธ

ทุสีลยสูตรที่ ๑

จำแนกโสตาปัตติยังคะ ๔ ด้วยอาการ ๑๐

[๑๕๔๘]

สาวัตถีนิทาน. ก็สมัยนั้น ท่านอนาถบิณฑิกหฤหบดี[๑] ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านจงไปเถิด จงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร ครั้นแล้ว จงไหว้เท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และท่านจงเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด บุรุษนั้นรับคำของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีแล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้เรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และท่านสั่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์ด้วยดุษณีภาพ.

[๑๕๔๙]

ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ถามท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า ดูกรคฤหบดี ท่านพออดทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาคลายลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏ ความกำเริบไม่ปรากฏแลหรือ ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมอดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนัก ไม่ทุเลาลงเลย ความกำเริบย่อมปรากฏ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

[๑๕๕๐]

สา. ดูกรคฤหบดี **ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว**

---

๑. คฤหบดี *-ผู้รวบรวม*

อเวจฺจปฺปสาโท อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ตญฺจ ปน เต พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต จานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํ[๑]ฯ

(๑๕๕๑)

ยถารูเปน โข คหปติ ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต ธมฺเม อปฺปสาโท นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาโท สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ฯเปฯ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติฯ ตญฺจ ปน เต ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต จานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

(๑๕๕๒)

ยถารูเปน โข คหปติ สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต สงฺเฆ อปฺปสาโท นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาโท สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติฯ ตญฺจ ปน เต สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต จานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

(๑๕๕๓)

ยถารูเปน โข คหปติ ทุสฺสีเลฺยน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปนฺเต ทุสฺสีลฺยํ นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ อริยกนฺตานิ สีลานิ อกฺขณฺฑานิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิกานิฯ ตานิ จ ปน เต อริยกนฺตานิ สีลานิ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต จานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

(๑๕๕๔)

ยถารูปาย โข คหปติ มิจฺฉาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปา เต มิจฺฉาทิฏฺฐิ นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาทิฏฺฐึ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต จานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

---

๑. ม. ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยฯ เอวมุปริปิฯ

ในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้านั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๑]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระธรรม เห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระธรรมเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ฯลฯ อันวิญญชน[๑]พึงรู้เฉพาะตน ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรมนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๒]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ เห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์เห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์นั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๓]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความเป็นผู้ทุศีลเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความเป็นผู้ทุศีลเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ก็เมื่อท่านเห็นศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๔]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาทิฏฐิเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาทิฏฐิ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาทิฏฐินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

---

๑. วิญญูชน *-ผู้รวบรวม*

[๑๕๕๕]

ยถารูเปน โข คหปติ มิจฺฉาสงฺกปฺเปน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต มิจฺฉาสงฺกปฺโป นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาสงฺกปฺโปฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาสงฺกปฺปํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๕๖]

ยถารูปาย โข คหปติ มิจฺฉาวาจาย สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปา เต มิจฺฉาวาจา นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาวาจาฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาวาจํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๕๗]

ยถารูเปน โข คหปติ มิจฺฉากมฺมนฺเตน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต มิจฺฉากมฺมนฺโต นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมากมฺมนฺโตฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมากมฺมนฺตํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๕๘]

ยถารูเปน โข คหปติ มิจฺฉาอาชีเวน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต มิจฺฉาอาชีโว นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาอาชีโวฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาอาชีวํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๕๙]

ยถารูเปน โข คหปติ มิจฺฉาวายาเมน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต มิจฺฉาวายาโม นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาวายาโมฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาวายามํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๖๐]

ยถารูปาย โข คหปติ มิจฺฉาสติยา สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปา เต มิจฺฉาสติ นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาสติฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาสตึ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๕๕]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาสังกัปปะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาสังกัปปะเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาสังกัปปะ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสังกัปปะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๖]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาวาจาเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาวาจาเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาวาจา ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวาจานั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๗]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉากัมมันตะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉากัมมันตะเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมากัมมันตะ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมากัมมันตะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๘]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาอาชีวะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาอาชีวะเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาอาชีวะ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาอาชีวะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๕๙]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาวายามะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาวายามะเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาวายามะ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวายามะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๖๐]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาสติเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาสติเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาสติ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสตินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๖๑]

ยถารูเปน โข คหปติ มิจฺฉาสมาธินา สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูโป เต มิจฺฉาสมาธิ นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาสมาธิฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาสมาธึ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๖๒]

ยถารูเปน โข คหปติ มิจฺฉาญาเณน สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปนฺเต มิจฺฉาญาณํ นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาญาณํฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาญาณํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุํฯ

[๑๕๖๓]

ยถารูปาย โข คหปติ มิจฺฉาวิมุตฺติยา สมนฺนาคโต อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ ตถารูปา เต มิจฺฉาวิมุตฺติ นตฺถิฯ อตฺถิ จ โข เต คหปติ สมฺมาวิมุตฺติฯ ตญฺจ ปน เต สมฺมาวิมุตฺตึ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺเภยฺยุนฺติฯ

[๑๕๖๔]

อถ โข อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส ฐานโส เวทนา ปฏิปฺปสฺสมฺภึสุฯ อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อายสฺมนฺตญฺจ สารีปุตฺตํ อายสฺมนฺตญฺจ อานนฺทํ สเกเนว ถาลิปาเกน ปริวิสิฯ อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ อายสฺมา สารีปุตฺโต อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ

[๑๕๖๕]

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปติฏฺฐิตา
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํฯ
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํฯ
ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ
อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธานสาสนนฺติฯ

[๑๕๖๑]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาสมาธิเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาสมาธิเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาสมาธิ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสมาธินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๖๒]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาญาณะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาญาณะเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาญาณะ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาญาณะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๖๓]

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาวิมุติเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาวิมุติเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาวิมุติ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวิมุตินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

[๑๕๖๔]

ครั้งนั้น เวทนาของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี สงบระงับแล้วโดยพลัน ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีอังคาสท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท์ ด้วยอาหารที่เขาจัดมาเฉพาะตน ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี เมื่อท่านพระสารีบุตรฉันเสร็จนำมือออกจากบาตรแล้ว จึงถือเอาอาสนะต่ำอันหนึ่ง นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ท่านพระสารีบุตรอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้

[๑๕๖๕]

ผู้ใดมีศรัทธา ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ในพระตถาคต
มีศีลอันงาม ที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สรรเสริญแล้ว
มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นอันตรง
บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสน ชีวิตของผู้นั้นไม่เปล่าประโยชน์
เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
พึงประกอบตามซึ่งศรัทธา ศีล ความเลื่อมใสและความเห็นธรรม.

[๑๕๖๖]

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

[๑๕๖๗]

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสมนฺตํ[๑] อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ หนฺท กุโตนุ ตฺวํ อานนฺท อาคจฺฉสิ ทิวาทิวสฺสาติฯ อายสฺมตา ภนฺเต สารีปุตฺเตน อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อิมินา จ อิมินา จ โอวาเทน โอวทิโตติฯ ปณฺฑิโต อานนฺท สารีปุตฺโต มหาปญฺโญ อานนฺท สารีปุตฺโต ยตฺร หิ นาม จตฺตาริ โสตาปตฺติยงฺคานิ ทสหากาเรหิ วิภชิสฺสตีติฯ

[๑๕๖๘]

สาวตฺถีนิทานํฯ เตน โข ปน สมเยน อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกม อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺท อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตีติฯ เอวญฺจ วเทหิ สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข โส ปุริโส อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ โส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ เอวญฺจ วเทติ สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อานนฺโท ตุณฺหีภาเวนฯ

๑. อายสฺมนฺตํ *-ผู้รวบรวม*

〔๑๕๖๖〕

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตร ครั้นอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้แล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป.

〔๑๕๖๗〕

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอมาจากไหนแต่ยังวัน

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรกล่าวสอนอนาถบิณฑิกคฤหบดีด้วยโอวาทข้อนี้ๆ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรอานนท์ สารีบุตรเป็นบัณฑิต สารีบุตรมีปัญญามาก ได้จำแนกโสตาปัตติยังคะ ๔ ด้วยอาการ ๑๐ อย่าง.

จบ สูตรที่ ๖

ทุสีลยสูตรที่ ๒

กลัวความตายเพราะไม่มีธรรม ๔ ประการ

〔๑๕๖๘〕

สาวัตถีนิทาน. ก็สมัยนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านจงไปเถิด จงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ ครั้นแล้ว จงไหว้เท้าทั้งสองของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า และท่านจงเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระอานนท์ จงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด บุรุษนั้นรับคำของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้เรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า และท่านสั่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้โปรดเถิด ขอท่านพระอานนท์ จงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด ท่านพระอานนท์รับนิมนต์ด้วยดุษณีภาพ.

[๑๕๖๙]

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ ฯ นิสชฺช โข อายสฺมา อานนฺโท อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ เอตทโวจ

[๑๕๗๐]

กจฺจิ เต คหปติ ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ ฯ น เม ภนฺเต ขมนียํ น ยาปนียํ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ ฯ

[๑๕๗๑]

จตูหิ โข คหปติ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส โหติ อุตฺราโส[๑] โหติ ฉมฺภิตตฺตํ โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํ ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ คหปติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน พุทฺเธ อปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ ฯ ตญฺจ ปนสฺส พุทฺเธ อปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต โหติ อุตฺราโส โหติ ฉมฺภิตตฺตํ โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํ ฯ ปุน จปรํ คหปติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ธมฺเม อปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ ฯ ตญฺจ ปนสฺส ธมฺเม อปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต โหติ อุตฺราโส โหติ ฉมฺภิตตฺตํ โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํ ฯ ปุน จปรํ คหปติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน สงฺเฆ อปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ ฯ ตญฺจ ปนสฺส สงฺเฆ อปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต โหติ อุตฺราโส โหติ ฉมฺภิตตฺตํ โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํ ฯ ปุน จปรํ คหปติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ทุสฺสีเลฺยน สมนฺนาคโต โหติ ฯ ตญฺจ ปนสฺส ทุสฺสีลฺยํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต โหติ อุตฺราโส โหติ ฉมฺภิตตฺตํ โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํ ฯ อิเมหิ โข คหปติ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส โหติ อุตฺราโส โหติ ฉมฺภิตตฺตํ โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํ ฯ

[๑๕๗๒]

จตูหิ โข คหปติ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตสฺส สุตวโต อริยสาวกสฺส น โหติ อุตฺราโส น โหติ ฉมฺภิตตฺตํ น โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํ ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ

๑. อตฺตาโสติปิ ปาโฐ ฯ

[๑๕๖๙]

ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีแล้ว นั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ถามท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า

[๑๕๗๐]

ดูกรคฤหบดี ท่านพออดทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้แลหรือ ทุกขเวทนาคลายลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏ ความกำเริบไม่ปรากฏแลหรือ? ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมอดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนัก ไม่ทุเลาลงเลย ความกำเริบย่อมปรากฏ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

[๑๕๗๑]

อ. ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมมีความสะดุ้งหวาดเสียว กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับในโลกนี้ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ก็เมื่อเขาเห็นความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้านั้นอยู่ในตน ย่อมมีความสะดุ้งหวาดเสียว กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

อีกประการหนึ่ง ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระธรรม ก็เมื่อเขาเห็นความไม่เลื่อมใสในพระธรรมนั้นอยู่ในตน ย่อมมีความสะดุ้งหวาดเสียว กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

อีกประการหนึ่ง ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ ก็เมื่อเขาเห็นความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์นั้นอยู่ในตน ย่อมมีความสะดุ้งหวาดเสียว กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

อีกประการหนึ่ง ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความเป็นผู้ทุศีล ก็เมื่อเขาเห็นความเป็นผู้ทุศีลนั้นอยู่ในตน ย่อมมีความสะดุ้งหวาดเสียว กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

ดูกรคฤหบดี ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมมีความสะดุ้งหวาดเสียว กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

[๑๕๗๒]

ดูกรคฤหบดี อริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน?

อิธ คหปติ สุตวา อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ตญฺจ ปนสฺส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต น โหติ อุตฺราโส น โหติ ฉมฺภิตตฺตํ น โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํฯ ปุน จปรํ คหปติ สุตวา อริยสาวโก ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ฯเปฯ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติฯ ตญฺจ ปนสฺส ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต น โหติ อุตฺราโส น โหติ ฉมฺภิตตฺตํ น โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํฯ ปุน จปรํ คหปติ สุตวา อริยสาวโก สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติฯ ตญฺจ ปนสฺส สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต น โหติ อุตฺราโส น โหติ ฉมฺภิตตฺตํ น โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํฯ ปุน จปรํ คหปติ สุตวา อริยสาวโก อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ ตานิ จ ปนสฺส อริยกนฺตานิ สีลานิ อตฺตนิ สมนุปสฺสโต น โหติ อุตฺราโส น โหติ ฉมฺภิตตฺตํ น โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยํฯ อิเมหิ โข คหปติ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตสฺส สุตวโต อริยสาวกสฺส น โหติ อุตฺราโส น โหติ ฉมฺภิตตฺตํ น โหติ สมฺปรายิกํ มรณภยนฺติฯ

[๑๕๗๓]

นาหํ ภนฺเต อานนฺท ภายามิ [๑] ตฺยาหํ ภาสิสฺสามิ อหญฺหิ ภนฺเต พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต [๒] สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติฯ ยานิ จิมานิ ภนฺเต ภควตา คิหิสามีจิกานิ สิกฺขาปทานิ เทสิตานิ นาหํ เตสํ กิญฺจิ อตฺตนิ ขณฺฑํ สมนุปสฺสามีติฯ ลาภา เต คหปติ สุลทฺธนฺเต คหปติ โสตาปตฺติผลํ ตยา คหปติ พฺยากตนฺติฯ

---

๑. ม. ยุ. โหมิฯ
๒. ม. ยุ. โหมิฯ

อริยสาวกผู้ได้สดับในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม ก็เมื่อเขาเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้านั้นอยู่ในตน ย่อมไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ฯลฯ อันวิญญูชน พึงรู้เฉพาะตน ก็เมื่อเขาเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมนั้นอยู่ในตน ย่อมไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ก็เมื่อเขาเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์นั้นอยู่ในตน ย่อมไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ก็เมื่อเขาเห็นศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วนั้นอยู่ในตน ย่อมไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

ดูกรคฤหบดี อริยสาวกผู้ได้สดับ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียว ไม่กลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า.

[๑๕๗๓]

ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีกล่าวว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ผู้เจริญ กระผมไม่กลัว กระผมจักพูดแก่ท่านได้ ด้วยว่ากระผมประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... อนึ่ง สิกขาบทเหล่าใดซึ่งสมควรแก่คฤหัสถ์ อันพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว กระผมยังไม่แลเห็นความขาดอะไรๆ ของสิกขาบทเหล่านั้นในตนเลย.

อ. ดูกรคฤหบดี เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว โสดาปัตติผล ท่านพยากรณ์แล้ว.

จบ สูตรที่ ๗

(๑๕๗๔)

สาวตฺถีนิทานํฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ ภควา เอตทโวจ ยโต โข คหปติ อริยสาวกสฺส ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ จ โหนฺติ จตูหิ จ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ อริโย จสฺส ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธฯ โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ

(๑๕๗๕)

กตมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติฯ ยํ คหปติ ปาณาติปาตี ปาณาติปาตปจฺจยา ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ สมฺปรายิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตสฺส เอวนฺตํ ภยํ เวรํ วูปสนฺตํ โหติฯ ยํ คหปติ อทินฺนาทายีฯ ยํ คหปติ กาเมสุ มิจฺฉาจารีฯ ยํ คหปติ มุสาวาทีฯ ยํ คหปติ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐายี สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานปจฺจยา ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ สมฺปรายิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทยติ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตสฺส เอวนฺตํ ภยํ เวรํ วูปสนฺตํ โหติฯ อิมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติฯ

(๑๕๗๖)

กตเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติฯ อิธ คหปติ อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิฯ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติฯ

เวรภยสูตรที่ ๑

ว่าด้วยภัยเวร ๕ ประการ

[๑๕๗๔]

สาวัตถีนิทาน. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี ผู้นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า

ดูกรคฤหบดี ภัยเวร ๕ ประการของอริยสาวกสงบระงับแล้ว อริยสาวกประกอบแล้วด้วยโสตาปัตติยังคะ ๔ ประการ และญายธรรมอันประเสริฐ อริยสาวกนั้น เห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๕๗๕]

ภัยเวร ๕ ประการเป็นไฉน? ดูกรคฤหบดี บุคคลผู้มีปกติฆ่าสัตว์ ย่อมประสพภัยเวรอันใด ที่เป็นไปในปัจจุบันก็มี ที่เป็นไปในสัมปรายภพก็มี ได้เสวยทุกขโทมนัสที่เป็นไปทางใจก็มี ก็เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย เมื่ออริยสาวกเว้นจากการฆ่าสัตว์แล้ว ภัยเวร อันนั้นเป็นอันสงบระงับไปด้วยประการฉะนี้ บุคคลผู้ลักทรัพย์... บุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม... บุคคลผู้พูดเท็จ... บุคคลผู้ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ย่อมประสพภัยเวรอันใด ที่เป็นไปในปัจจุบันก็มี ที่เป็นไปในสัมปรายภพก็มี ได้เสวยทุกข์โทมนัสที่เป็นไปทางใจก็มี ก็เพราะดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเป็นปัจจัย เมื่ออริยสาวกงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ภัยเวรอัน อันนั้น[๑] เป็นอันสงบระงับไปด้วยประการฉะนี้ ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้ สงบระงับแล้ว.

[๑๕๗๖]

อริยสาวกประกอบด้วยโสตาปัตติยังคะ ๔ ประการเป็นไฉน? ดูกรคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกประกอบด้วยโสตาปัตติยังคะ ๔ ประการเหล่านี้.

---

๑. *ภัยเวรอันนั้น -ผู้รวบรวม*

(๑๕๗๗)

กตโม จสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ ฯ อิธ คหปติ อริยสาวโก ปฏิจฺจสมุปฺปาทญฺเญว สาธุกํ โยนิโส มนสิกโรติ อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ อิติ อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ ฯ ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ ฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราค-นิโรธา สงฺขารนิโรโธ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ ฯ อยมสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ ฯ

(๑๕๗๘)

ยโต โข คหปติ อริยสาวกสฺส อิมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ อิเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ อยญฺจสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ ฯ โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺ-โนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

(๑๕๗๙)

สาวตฺถีนิทานํ ฯเปฯ ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิมานิ ปญฺจ ภยานิ เวรานิ วูปสนฺตานิ โหนฺติ อิเมหิ จตูหิ โสตาปตฺติยงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติ อยญฺจสฺส อริโย ญาโย ปญฺญาย สุทิฏฺโฐ โหติ สุปฺปฏิวิทฺโธ ฯ โส อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิโย ขีณปิตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

〔๑๕๗๗〕

ก็ญายธรรมอันประเสริฐ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา เป็นไฉน? ดูกรคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมกระทำไว้ในใจซึ่งปฏิจจสมุปบาท อย่างเดียว โดยอุบายอันแยบคายเป็นอย่างดีว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ย่อมเกิด ด้วยประการดังนี้ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ย่อมดับ ด้วยประการดังนี้ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้ ก็เพราะอวิชชาดับด้วยการสำรอก โดยหาส่วนเหลือมิได้ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้ ญายธรรม อันประเสริฐนี้ อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา.

〔๑๕๗๘〕

ดูกรคฤหบดี เมื่อใด ภัยเวร ๕ ประการนี้ของอริยสาวกสงบระงับแล้ว อริยสาวก ประกอบแล้วด้วยโสตาปัตติยังคะ ๔ ประการเหล่านี้ และญายธรรมอันประเสริฐนี้ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๘

เวรภยสูตรที่ ๒

ผู้ระงับภัยเวร ๕ ได้พยากรณ์ตนเองได้

〔๑๕๗๙〕

สาวัตถีนิทาน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภัยเวร ๕ ประการนี้ของอริยสาวก สงบระงับแล้ว อริยสาวกประกอบแล้วด้วยโสตาปัตติยังคะ ๔ ประการเหล่านี้ และ ญายธรรมอันประเสริฐนี้ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิด สัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๕๘๐]

เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ อถ โข นนฺทโก ลิจฺฉวิมหามตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข นนฺทกํ ลิจฺฉวิมหามตฺตํ ภควา เอตทโวจ

[๑๕๘๑]

จตูหิ โข นนฺทก ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ นนฺทก อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ โข นนฺทก จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ

[๑๕๘๒]

อิเมหิ จ ปน นนฺทก จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก อายุนา สํยุตฺโต โหติ ทิพฺเพนปิ มานุเสนปิ วณฺเณน สํยุตฺโต โหติ ทิพฺเพนปิ มานุเสนปิ สุเขน สํยุตฺโต โหติ ทิพฺเพนปิ มานุเสนปิ ยเสน สํยุตฺโต โหติ ทิพฺเพนปิ มานุเสนปิ อาธิปเตยฺเยน สํยุตฺโต โหติ ทิพฺเพนปิ มานุเสนปิฯ ตํ โข ปนาหํ นนฺทก นาญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สุตฺวา วทามิ อปิจ ยเทว มยา สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทวาหํ วทามีติฯ

[๑๕๘๓]

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ปุริโส นนฺทกํ ลิจฺฉวิมหามตฺตํ เอตทโวจ นฺหานกาโล[๑] ภนฺเตติฯ อลนฺทานิ ภเณ เอเตน พาหิเรน นฺหาเนน อลมิทํ อชฺฌตฺตํ นฺหานํ ภวิสฺสติ ยทิทํ ภควติ ปสาโทติฯ

สรกานิวคฺโค ตติโยฯ

---
๑. นหานกาโลติปิ ปาโฐฯ

ลิจฉวีสูตร

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นพระโสดาบัน

[๑๕๘๐]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ในป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้น มหาอำมาตย์ของเจ้าลิจฉวีชื่อนันทกะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะมหาอำมาตย์ของเจ้าลิจฉวีชื่อนันทกะว่า

[๑๕๘๑]

ดูกรนันทกะ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรนันทกะ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๕๘๒]

ดูกรนันทกะ ก็แลอริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยอายุทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เป็นผู้ประกอบด้วยวรรณะทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เป็นผู้ประกอบด้วยสุขทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เป็นผู้ประกอบด้วยยศทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เป็นผู้ประกอบด้วยความเป็นใหญ่ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ดูกรนันทกะ ก็เราได้ฟังแต่สมณะหรือพราหมณ์อื่นจึงกล่าวเรื่องนั้นหามิได้ ความจริง เรารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง จึงกล่าวเรื่องนั้น.

[๑๕๘๓]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว บุรุษคนหนึ่งได้กล่าวกะมหาอำมาตย์ของเจ้าลิจฉวีชื่อนันทกะว่า ถึงเวลาอาบน้ำแล้ว ท่านผู้เจริญ นันทกะมหาอำมาตย์กล่าวว่า ดูกรพนาย บัดนี้ยังไม่ต้องการอาบน้ำภายนอก ต้องการจักอาบน้ำภายใน คือ ความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สรกานิวรรคที่ ๓

ตสฺสุทฺทานํ

มหานาเมน เทฺว วุตฺตา โคธา จ สรกา ทุเว
ทุสฺสีเลฺยน จ เทฺว วุตฺตา[๑] ทุเว เวรภเยน จ
ลิจฺฉวี ทสโม วุตฺโต วคฺโค เตน ปวุจฺจตีติฯ

๑. ม. ทุเว อนาถปิณฺฑิกาฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหานามสูตรที่ ๑
๒. มหานามสูตรที่ ๒
๓. โคธาสูตร
๔. สรกานิสูตรที่ ๑
๕. สรกานิสูตรที่ ๒
๖. ทุสีลยสูตรที่ ๑
๗. ทุสีลยสูตรที่ ๒
๘. เวรภยสูตรที่ ๑
๙. เวรภยสูตรที่ ๒
๑๐. ลิจฉวีสูตร

ปุญฺญาภิสนฺทวคฺโค จตุตฺโถ

(๑๕๘๔)

สาวตฺถินิทานํ ฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหารา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ อยํ ปจโม ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ฯเปฯ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ ฯ อยํ ทุติโย ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ ฯ อยํ ตติโย ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อยํ จตุตฺโถ ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหาราติ ฯ

(๑๕๘๕)

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหารา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ อยํ ปจโม ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ

ปุญญาภิสันทวรรคที่ ๔

อภิสันทสูตรที่ ๑

ห้วงบุญกุศล ๔ ประการ

[๑๕๘๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ฯลฯ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

อภิสันทสูตรที่ ๒

ห้วงบุญกุศล ๔ ประการ

[๑๕๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า

วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณี[๑] โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต ฯ อยํ จตุตฺโถ ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหาราติ ฯ

[๑๕๘๖]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหารา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ อยํ ปฐโม ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆ ฯ ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต [๒] อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยา ฯ อยํ จตุตฺโถ ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหาราติ ฯ

๑. ม. ปยตปาณิ ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๒. ยุ. โหติ ฯ

พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ฯลฯ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มี-พระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันไม่ติดขัด มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครอบครองเรือน นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒

อภิสันทสูตรที่ ๓

ห้วงบุญกุศล ๔ ประการ

[๑๕๘๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ฯลฯ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาอันเป็นเหตุให้ถึง (เห็น) ความเกิดและความดับเป็นอริยะ เป็นไปเพื่อความชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๓

[๑๕๘๗]

สาวตฺถีนิทานํ ฯ จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว เทวานํ เทวปทานิ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนาย ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ อิทํ ปฐมํ เทวานํ เทวปทํ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนาย ฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อิทํ จตุตฺถํ เทวานํ เทวปทํ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนาย ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ เทวานํ เทว-ปทานิ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนายาติ ฯ

เทวปทสูตรที่ ๑

เทวบท ๔ ประการ

[๑๕๘๗]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวบท (ข้อปฏิบัติของเทวดา) ของพวกเทพ ๔ ประการนี้ เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่บริสุทธิ์ เพื่อความผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ผ่องแผ้ว เทวบท ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยังไม่บริสุทธิ์ เพื่อความผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ผ่องแผ้วประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ... ประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์... นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ... ประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่บริสุทธิ์ เพื่อความผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ผ่องแผ้วประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวบทของพวกเทพ ๔ ประการนี้แล เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่บริสุทธิ์ เพื่อความผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ผ่องแผ้ว.

จบ สูตรที่ ๔

[๑๕๘๘]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว เทวานํ เทวปทานิ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนายฯ กตมานิ จตฺตาริฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ กึ นุ โข เทวานํ เทวปทนฺติฯ โส เอวํ ปชานาติ อพฺยาปชฺฌปรเม ขฺวาหํ เอตรหิ เทเว สุณามิ น[๑] โข ปนาหํ กญฺจิ[๒] พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา อทฺธาหํ เทวปทธมฺมสมนฺนาคโต วิหรามีติฯ อิทํ ปฐมํ เทวานํ เทวปทํ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนายฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ กึ นุ โข เทวานํ เทวปทนฺติฯ โส เอวํ ปชานาติ อพฺยาปชฺฌปรเม ขฺวาหํ เอตรหิ เทเว สุณามิ น โข ปนาหํ กญฺจิ พฺยาพาเธมิ ตสํ วา ถาวรํ วา อทฺธาหํ เทวปทธมฺมสมนฺนาคโต วิหรามีติฯ อิทํ จตุตฺถํ เทวานํ เทวปทํ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนายฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ เทวานํ เทวปทานิ อวิสุทฺธานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา อปริโยทาตานํ สตฺตานํ ปริโยทปนายาติฯ

๑. ม. ยุ. น จ โข ...ฯ
๒. ม. ยุ. กิญฺจิฯ เอวมุปริปิฯ

เทวปทสูตรที่ ๒

เทวบท ๔ ประการ

[๑๕๘๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวบทของพวกเทพ ๔ ประการนี้ เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่บริสุทธิ์ เพื่อความผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ผ่องแผ้ว เทวบท ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม อริยสาวกนั้นย่อมรำพึงในใจว่า อะไรหนอเป็นเทวบทของพวกเทพ อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราได้ฟังในบัดนี้แลว่า เทวดาทั้งหลายมีความไม่เบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง อนึ่ง เรามิได้เบียดเบียนใครๆ ซึ่งเป็นผู้สะดุ้งหรือมั่นคง เราประกอบด้วยธรรมคือเทวบทอยู่เป็นแน่ นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่บริสุทธิ์ เพื่อความผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยังไม่ผ่องแผ้ว ประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ... ประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์... นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ... ประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด... เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกนั้นย่อมรำพึงในใจว่า อะไรหนอเป็นเทวบทของพวกเทพ อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราได้ฟังในบัดนี้แลว่า เทวดาทั้งหลายมีความไม่เบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง อนึ่ง เรามิได้เบียดเบียนใครๆ ซึ่งเป็นผู้สะดุ้งหรือมั่นคง เราประกอบด้วยธรรมคือเทวบทอยู่เป็นแน่ นี้เป็นเทวบทของพวกเทพ... ประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวบทของพวกเทพ ๔ ประการนี้แล เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่บริสุทธิ์ เพื่อความผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ผ่องแผ้ว.

จบ สูตรที่ ๕

[๑๕๘๙]

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ อตฺตมนา เทวา สภาคตา กเถนฺติฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ยา ตา เทวตา พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา อิโต จุตา ตตฺรูปปนฺนา ตาสํ เอวํ โหติ ยถารูเปน โข มยํ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา ตโต จุตา อิธูปปนฺนา อริยสาวโกปิ ตถารูเปน พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต เอหีติ เทวานํ สนฺติเกติฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ยา ตา เทวตา อริย-กนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตา อิโต จุตา ตตฺรูปปนฺนา ตาสํ เอวํ โหติ ยถารูเปหิ โข มยํ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตา ตโต จุตา อิธูปปนฺนา อริยสาวโกปิ ตถารูเปหิ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต เอหีติ เทวานํ สนฺติเกติฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ อตฺตมนา เทวา สภาคตา กเถนฺตีติฯ

สภาคตสูตร

เทวดาสรรเสริญผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ

[๑๕๘๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายปลื้มใจไปสู่ที่ประชุมแล้ว กล่าวถึงบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม เทวดาเหล่าใดประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ไปบังเกิดในภพนั้น เทวดาเหล่านั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเราประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าเห็นปานใด จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว มาบังเกิดในที่นี้ แม้อริยสาวกผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า เห็นปานนั้น ก็ย่อมเกิดในสำนักพวกเทวดาดังจะร้องเชิญว่า มาเถิด ดังนี้ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... ในพระสงฆ์... อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ เทวดาเหล่าใดประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ไปบังเกิดในภพนั้น เทวดาเหล่านั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเราประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วเห็นปานใด จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว มาบังเกิดในที่นี้ แม้อริยสาวกผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วเห็นปานนั้น ก็ย่อมเกิดในสำนักพวกเทวดาดังจะร้องเชิญว่า มาเถิด ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายปลื้มใจไปสู่ที่ประชุมแล้ว กล่าวถึงผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๖

[๑๕๙๐]

เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม ฯ อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต อุปาสโก โหตีติ ฯ ยโต โข มหานาม พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ ธมฺมํ สรณํ คโต โหติ สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ ฯ เอตฺตาวตา โข มหานาม อุปาสโก โหตีติ ฯ

[๑๕๙๑]

กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต อุปาสโก สีลสมฺปนฺโน โหตีติ ฯ ยโต โข มหานาม อุปาสโก ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ ฯ เอตฺตาวตา โข มหานาม อุปาสโก สีลสมฺปนฺโน โหตีติ ฯ

[๑๕๙๒]

กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต อุปาสโก สทฺธาสมฺปนฺโน โหตีติ ฯ อิธ มหานาม อุปาสโก สทฺโธ โหติ สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ เอตฺตาวตา โข มหานาม อุปาสโก สทฺธาสมฺปนฺโน โหตีติ ฯ

[๑๕๙๓]

กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต อุปาสโก จาคสมฺปนฺโน โหตีติ ฯ อิธ มหานาม อุปาสโก วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณี โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต ฯ เอตฺตาวตา โข มหานาม อุปาสโก จาค-สมฺปนฺโน โหตีติ ฯ

มหานามสูตร

สมบัติของอุบาสก

[๑๕๙๐]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้นแล พระเจ้ามหานามศากยราช เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ทรงอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร บุคคลจึงจะชื่อว่าอุบาสก ? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรมหาบพิตร บุคคลผู้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล บุคคลจึงจะชื่อว่า เป็นอุบาสก.

[๑๕๙๑]

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ?

พ. ดูกรมหาบพิตร อุบาสกเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต เป็นผู้งดเว้นจากอทินนาทาน เป็นผู้งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร เป็นผู้งดเว้นจากมุสาวาท เป็นผู้งดเว้นจากสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐาน ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล.

[๑๕๙๒]

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ?

พ. ดูกรมหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา.

[๑๕๙๓]

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ?

พ. ดูกรมหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้ มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันไม่ติดขัด มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนก อยู่ครอบครองเรือน ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ.

[๑๕๙๔]

กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต อุปาสโก ปญฺญาสมฺปนฺโน โหตีติฯ อิธ มหานาม อุปาสโก ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ เอตฺตาวตา โข มหานาม อุปาสโก ปญฺญาสมฺปนฺโน โหตีติฯ

[๑๕๙๕]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุปริปพฺพเต ถุลฺลผุสิตเก เทเว วสฺสนฺเต ตํ อุทกํ ยถานินฺนํ ปวตฺตมานํ ปพฺพตกนฺทรปทรสาขา ปริปูเรติ ปพฺพตกนฺทรปทรสาขา ปริปูรา กุสฺโสพฺเภ[๑] ปริปูเรนฺติ[๒] กุสฺโสพฺภา ปริปูรา มหาโสพฺเภ ปริปูเรนฺติ มหาโสพฺภา ปริปูรา กุนฺนทิโย ปริปูเรนฺติ กุนฺนทิโย ปริปูรา มหานทิโย ปริปูเรนฺติ มหานทิโย ปริปูรา มหาสมุทฺทสาครํ[๓] ปริปูเรนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส โย จ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาโท โย จ ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาโท โย จ สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาโท ยานิ จ อริยกนฺตานิ สีลานิ อิเม ธมฺมา สํสนฺทมานา ปารํ คนฺตฺวา อาสวานํ ขยาย สํวตฺตนฺตีติฯ

---

๑. ม. กุโสพฺเภฯ ยุ. กุสฺสุพฺเภฯ
๒. ยุ. ปริปูเรติฯ
๓. ม. มหาสมุทฺทํฯ

[๑๕๙๔]

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา?

พ. ดูกรมหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเหตุให้ถึง (เห็น) ความเกิดและความดับ เป็นอริยะ เป็นไปเพื่อชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล อุบาสกจึงชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา.

จบ สูตรที่ ๗

วัสสสูตร

ธรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ

[๑๔๙๕][๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกลงบนภูเขา น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ย่อมยังซอกเขา ลำธาร ลำห้วย ให้เต็ม ซอกเขา ลำธาร ลำห้วยเต็มแล้ว ย่อมยังหนองให้เต็ม หนองเต็มแล้ว ย่อมยังบึงให้เต็มแล บึงเต็มแล้ว ย่อมยังแม่น้ำน้อยให้เต็ม แม่น้ำน้อยเต็มแล้ว ย่อมยังแม่น้ำใหญ่ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่เต็มแล้ว ย่อมยังมหาสมุทรสาครให้เต็ม ฉันใด ความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ อันใด และศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว เหล่าใด ของอริยสาวก ธรรมเหล่านี้ เมื่อไหลไปถึงฝั่ง ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ ฉันนั้นเหมือนกันแล.

จบ สูตรที่ ๘

---

๑. [๑๕๙๕] *-ผู้รวบรวม*

[๑๕๙๖]

เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม ฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน กาฬิโคธาย สากิยานิยา นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ ฯ อถ โข กาฬิโคธา สากิยานี เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข กาฬิโคธํ สากิยานึ ภควา[๑] เอตทโวจ

[๑๕๙๗]

จตูหิ โข โคเธ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตา อริยสาวิกา โสตาปนฺนา โหติ อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนา ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ โคเธ อริยสาวิกา พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาคา ปยตปาณิ[๒] โวสฺสคฺครตา ยาจโยคา ทานสํวิภาครตา ฯ อิเมหิ โข โคเธ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตา อริยสาวิกา โสตาปนฺนา โหติ อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติ ฯ

[๑๕๙๘]

ยานีมานิ ภนฺเต ภควตา จตฺตาริ โสตาปตฺติยงฺคานิ เทสิตานิ สํวิชฺชนฺเต เต ธมฺมา มยิ อหญฺจ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามิ ฯ อหญฺหิ ภนฺเต พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ กุเล เทยฺยธมฺมํ สพฺพนฺตํ อปฺปฏิวิภตฺตํ สีลวนฺเตหิ กลฺยาณธมฺเมหีติ ฯ ลาภา เต โคเธ สุลทฺธนฺเต โคเธ โสตาปตฺติผลนฺเต โคเธ พฺยากตนฺติ ฯ

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๒. ม. ปยตปาณินี ฯ

กาฬิโคธาสูตร

องค์คุณของพระโสดาบัน

[๑๕๙๖]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้นแล เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของเจ้าสากิยานีนามว่า กาฬิโคธา ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูถวาย พระนางกาฬิโคธาสากิยานีเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะพระนางกาฬิโคธาสากิยานีว่า

[๑๕๙๗]

ดูกรพระนางโคธา อริยสาวิกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน ? อริยสาวิกาในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันไม่ติดขัด มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครอบครองเรือน ดูกรพระนางโคธา อริยสาวิกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

[๑๕๙๘]

พระนางกาฬิโคธากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โสตาปัตติยังคะ ๔ ประการเหล่าใด ที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในหม่อมฉัน และหม่อมฉันก็เห็นชัดในธรรมเหล่านั้น เพราะว่าหม่อมฉันประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... อนึ่ง ไทยธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในสกุล หม่อมฉันเฉลี่ยไทยธรรมนั้นทั้งหมดกับท่านที่มีศีล มีกัลยาณธรรม.

พ. ดูกรพระนางโคธา เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว โสดาปัตติผลท่านพยากรณ์แล้ว.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๕๙๙]

เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม ฯ อถ โข นนฺทิโย สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข นนฺทิโย สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ

[๑๖๐๐]

ยสฺเสว นุ โข ภนฺเต อริยสาวกสฺส จตฺตาริ โสตาปตฺติยงฺคานิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ นตฺถิ เสฺวว นุ โข ภนฺเต อริยสาวโก ปมาทวิหารีติ วุจฺจติ ฯ ยสฺส โข นนฺทิย จตฺตาริ โสตาปตฺติยงฺคานิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ นตฺถิ ตมหํ พาหิโร ปุถุชฺชนปกฺเข ฐิโตติ วทามิ ฯ อปิจ นนฺทิย ยถา อริยสาวโก ปมาทวิหารี เจว โหติ อปฺปมาทวิหารี จ ตํ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามีติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข นนฺทิโย สกฺโก ภควโต ปจฺจสฺโสสิ ฯ ภควา เอตทโวจ

[๑๖๐๑]

กถญฺจ นนฺทิย อริยสาวโก ปมาทวิหารี โหติ ฯ อิธ นนฺทิย อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ โส เตน พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สนฺตุฏฺโฐ น อุตฺตรึ วายมติ ทิวา ปวิเวกาย รตฺติยา[๑] ปฏิสลฺลานาย ฯ ตสฺส เอวํ ปมตฺตสฺส วิหรโต ปามุชฺชํ[๒] น โหติ ปามุชฺเช อสติ ปีติ น โหติ ปีติยา อสติ ปสฺสทฺธิ น โหติ ปสฺสทฺธิยา อสติ ทุกฺขํ วิหรติ ทุกฺขิโน จิตฺตํ น สมาธิยติ อสมาหิเต จิตฺเต ธมฺมา น ปาตุภวนฺติ ฯ ธมฺมานํ อปาตุภาวา ปมาทวิหารีเตฺวว สงฺขํ[๓] คจฺฉติ ฯ ปุน จปรํ นนฺทิย อริยสาวโก ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ โส เตหิ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สนฺตุฏฺโฐ น อุตฺตรึ วายมติ ทิวา ปวิเวกาย รตฺติยา ปฏิสลฺลานาย ฯ ตสฺส เอวํ ปมตฺตสฺส วิหรโต ปามุชฺชํ น โหติ ปามุชฺเช อสติ ปีติ น โหติ ปีติยา อสติ ปสฺสทฺธิ น โหติ ปสฺสทฺธิยา อสติ ทุกฺขํ วิหรติ ทุกฺขิโน จิตฺตํ น สมาธิยติ อสมาหิเต จิตฺเต ธมฺมา น ปาตุภวนฺติ ฯ ธมฺมานํ อปาตุภาวา ปมาทวิหารีเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ ฯ เอวํ โข นนฺทิย อริยสาวโก ปมาทวิหารี โหติ ฯ

๑. ม. ยุ. รตฺตึ ฯ เอวมุปริ ฯ
๒. ม. สพฺพตฺถ ปาโมชฺชํ ฯ
๓. ม. สพฺพตฺถ สงฺขยํ ฯ

นันทิยสูตร

อยู่ด้วยความประมาทและไม่ประมาท

[๑๕๙๙]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่า นันทิยะ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

[๑๖๐๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยสาวกใด ไม่มีโสตาปัตติยังคธรรม ๔ ประการโดยประการทั้งปวง ในกาลทุกเมื่อ อริยสาวกนั้นหรือหนอที่พระองค์ตรัสเรียกว่า อยู่ด้วยความไม่ประมาท ? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรนันทิยะ อริยสาวกใด ไม่มีโสตาปัตติยังคะ ๔ ประการ เราเรียกอริยสาวกนั้นว่า เป็นคนภายนอก ตั้งอยู่ในฝ่ายปุถุชน อนึ่ง อริยสาวกเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาทและอยู่ด้วยความไม่ประมาท โดยวิธีใด ท่านจงฟังวิธีนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

นนทิยศากยะ[๑] ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

[๑๖๐๑]

ดูกรนันทิยะ ก็อริยสาวกเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาทอย่างไร ? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น... เป็นผู้จำแนกธรรม อริยสาวกนั้นพอใจแล้วด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้านั้น ไม่พยายามให้ยิ่งขึ้นไปเพื่อความสงัดในกลางวัน เพื่อหลีกเร้นในกลางคืน เมื่ออริยสาวกนั้นเป็นผู้ประมาทอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่มีปราโมทย์ เมื่อไม่มีปราโมทย์ ก็ไม่มีปีติ เมื่อไม่มีปีติ ก็ไม่มีปัสสัทธิ เมื่อไม่มีปัสสัทธิ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ จิตของผู้มีความทุกข์ ย่อมไม่เป็นสมาธิ เมื่อจิตไม่เป็นสมาธิ ธรรมทั้งหลายย่อมไม่ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ อริยสาวกนั้นย่อมถึงความนับว่า อยู่ด้วยความประมาท อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกนั้นพอใจแล้วด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่พยายามให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อความสงัดในกลางวัน เพื่อหลีกเร้นในกลางคืน เมื่ออริยสาวกนั้น เป็นผู้ประมาทอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่มีปราโมทย์ เมื่อไม่มีปราโมทย์ ก็ไม่มีปีติ เมื่อไม่มีปีติ ก็ไม่มีปัสสัทธิ เมื่อไม่มีปัสสัทธิ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ จิตของผู้มีความทุกข์ย่อมไม่มีสมาธิ เมื่อจิตไม่เป็นสมาธิ

---

๑. นันทิยศากยะ *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๐๒]

กถญฺจ นนฺทิย อริยสาวโก อปฺปมาทวิหารี โหติฯ อิธ นนฺทิย อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ โส เตน พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน อสนฺตุฏฺโฐ อุตฺตรึ วายมติ ทิวา ปวิเวกาย รตฺติยา ปฏิสลฺลานายฯ ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺ-ตสฺส วิหรโต ปามุชฺชํ ชายติ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติ[๑] สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ สมาหิเต จิตฺเต ธมฺมา ปาตุภวนฺติฯ ธมฺมานํ ปาตุภาวา อปฺปมาทวิหารีเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ ปุน จปรํ นนฺทิย อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯสมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ โส เตหิ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ อสนฺตุฏฺโฐ อุตฺตรึ วายมติ ทิวา ปวิเวกาย รตฺติยา ปฏิสลฺลานายฯ ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺตสฺส วิหรโต ปามุชฺชํ ชายติ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติ สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ สมาหิเต จิตฺเต ธมฺมา ปาตุภวนฺติฯ ธมฺมานํ ปาตุภาวา อปฺปมาทวิหารีเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ เอวํ โข นนฺทิย อริยสาวโก อปฺปมาทวิหารี โหตีติฯ

ปุญฺญาภิสนฺทวคฺโค จตุตฺโถฯ

ตสฺสุทฺทานํ

อภิสนฺเทน[๒] ตโย วุตฺตา เทฺว เทวปทานิ จ
สภาคตํ มหานาโม วาสี[๓] กาฬิ จ นนฺทิยาติฯ

๑. ม. ยุ. สพฺพตฺถ เวทิยติฯ
๒. ม. ยุ. อภิสนฺทาฯ
๓. ม. ยุ. วสฺสํฯ

ธรรมทั้งหลายย่อมไม่ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ อริยสาวกนั้นย่อมถึงความนับว่า อยู่ด้วยความประมาท ดูกรนันทิยะ อริยสาวกเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาทอย่างนี้แล.

[๑๖๐๒]

ดูกรนันทิยะ ก็อริยสาวกผู้เป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทอย่างไร? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม อริยสาวกนั้นยังไม่พอใจด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพรระพุทธเจ้า[๑]นั้น พยายามให้ยิ่งขึ้นไปเพื่อความสงัดในกลางวัน เพื่อหลีกเร้นในกลางคืน เมื่ออริยสาวกนั้นเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่อย่างนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อเกิดปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อมีใจกอปรด้วยปีติกายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมได้เสวยสุข จิตของผู้มีความสุขย่อมเป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิ ธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายปรากฏ อริยสาวกนั้นย่อมถึงความนับว่า อยู่ด้วยความไม่ประมาท อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกนั้นยังไม่พอใจด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว พยายามให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อความสงัดในกลางวัน เพื่อหลีกเร้นในกลางคืน เมื่ออริยสาวกนั้นเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่อย่างนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อเกิดปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อมีใจกอปรด้วยปีติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมได้เสวยสุข จิตของผู้มีความสุข ย่อมเป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิ ธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏ อริยสาวกนั้นย่อมถึงความนับว่า อยู่ด้วยความไม่ประมาท ดูกรนันทิยะ อริยสาวกเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทอย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบปุญญาภิสันทวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อภิสันทสูตรที่ ๑
๒. อภิสันทสูตรที่ ๒
๓. อภิสันทสูตรที่ ๓
๔. เทวปทสูตรที่ ๑
๕. เทวปทสูตรที่ ๒
๖. สภาคตสูตร
๗. มหานามสูตร
๘. วัสสสูตร
๙. กาฬิโคธาสูตร
๑๐. นันทิยสูตร

---

๑. พระพุทธเจ้า -*ผู้รวบรวม*

สคาถกปุญฺญาภิสนฺทวคฺโค ปญฺจโม

[๑๖๐๓]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหารา ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ อยํ ปฐโม ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อยํ จตุตฺโถ ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหารา ฯ

[๑๖๐๔]

อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ปุญฺญาภิสนฺเทหิ กุสลาภิสนฺเทหิ สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส น สุกรํ ปุญฺญสฺส ปมาณํ คเณตุํ เอตฺตโก ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรติ อถ โข อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย มหาปุญฺญกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ ฯ

[๑๖๐๕]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาสมุทฺเท น สุกรํ อุทกสฺส ปมาณํ คเณตุํ เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกานิ อิติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตานิ อิติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสหสฺสานิ อิติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตสหสฺสานิ อิติ วาติ อถ โข อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย มหาอุทกกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเมหิ จตูหิ ปุญฺญาภิสนฺเทหิ กุสลาภิสนฺเทหิ สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส น สุกรํ ปุญฺญสฺส ปมาณํ คเณตุํ เอตฺตโก ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรติ อถ โข อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย มหาปุญฺญกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตีติ ฯ อิทมโวจ ภควา [๑]

๑. ม. อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา ฯ อิโต ปรํ อีทิสเมว ฯ

สคาถกปุญญาภิสันทวรรคที่ ๕

อภิสันทสูตรที่ ๑

ห้วงบุญกุศล ๔ ประการ

[๑๖๐๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์... นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้แล.

[๑๖๐๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใครๆ จะนับประมาณบุญของอริยสาวกผู้ประกอบด้วยห้วงบุญ ห้วงกุศล ๔ ประการนี้ว่า ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขมีประมาณเท่านี้ มิใช่กระทำได้โดยง่าย ที่แท้ ห้วงบุญ ห้วงกุศล ย่อมถึงความนับว่าเป็นกองบุญใหญ่จะนับประมาณมิได้.

[๑๖๐๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใครๆ จะนับประมาณน้ำในมหาสมุทรว่า ประมาณเท่านี้อาฬหกะ[๑] หรือว่าร้อยอาฬหกะ พันอาหฬกะ[๒] แสนอาฬหกะ มิใช่กระทำได้โดยง่าย ที่แท้น้ำย่อมถึงความนับว่าเป็นกองน้ำใหญ่ จะนับประมาณมิได้ แม้ฉันใด ใครๆ จะประมาณบุญของอริยสาวก ผู้ประกอบด้วยห้วงบุญ ห้วงกุศล ๔ ประการนี้ว่า ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข มีประมาณเท่านี้ มิใช่กระทำได้โดยง่าย ที่แท้ห้วงบุญ ห้วงกุศล ย่อมถึงความนับว่า เป็นกองบุญใหญ่ จะนับจะประมาณมิได้ ฉันนั้นเหมือนกัน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

---

๑. ๑ อาฬหกะ เท่ากับ ๔ ทะนานฯ
๒. อาฬหกะ *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๐๖]

มโหทธึ อปริมิตํ มหาสรํ พหุเภรวํ รตนคณานมาลยํ
นชฺโช ยถา นรคณสงฺฆเสวิตา ปุถู[๑] สวนฺตี อุปยนฺติ สาครํฯ
เอวํ นรํ อนฺนปานวตฺถทํ[๒] เสยฺยานิสชฺชตฺถรณสฺส[๓] ทายกํ
ปุญฺญสฺส ธารา อุปยนฺติ ปณฺฑิตํ นชฺโช ยถา วาริวหาว สาครนฺติฯ

[๑๖๐๗]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหาราฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ อยํ ปโม ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆฯ วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณี โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโตฯ อยํ จตุตฺโถ ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหาราฯ

[๑๖๐๘]

อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ปุญฺญาภิสนฺเทหิ กุสลาภิสนฺเทหิ สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส น สุกรํ ปุญฺญสฺส ปมาณํ คเณตุํ เอตฺตโก ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรติ อถ โข อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย มหาปุญฺญกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ

๑. ยุ. ปุถุ สวนฺติฯ เอวมุปริฯ
๒. สี. อนฺนทปานทวตฺถทํฯ
๓. ม. เสยฺยานิ ปจฺจตฺถรณสฺสฯ เอวมุปริฯ

[๑๖๐๖]

แม่น้ำเป็นอันมากที่หมู่คือคณะนรชนอาศัยแล้ว
ไหลไปยังสาครทะเลหลวง ซึ่งจะประมาณมิได้
เป็นที่ขังน้ำอย่างใหญ่ มีสิ่งที่น่ากลัวมาก เป็นที่อยู่ของหมู่รัตนะ ฉันใด
สายธารแห่งบุญย่อมไหลไปสู่นรชนผู้เป็นบัณฑิต ผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า
ที่นอน ที่นั่งและเครื่องปูลาด เหมือนแม่น้ำไหลไปสู่สาคร ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๑

อภิสันทสูตรที่ ๒

ห้วงบุญกุศล ๔ ประการ

[๑๖๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์... นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันไม่ติดขัด มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครอบครองเรือน นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้แล.

[๑๖๐๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใครๆ จะนับจะประมาณบุญของอริยสาวกผู้ประกอบด้วยห้วงบุญ ห้วงกุศล ๔ ประการนี้ว่า ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขมีประมาณเท่านี้ มิใช่กระทำได้โดยง่าย ที่แท้ ห้วงบุญ ห้วงกุศล ย่อมถึงความนับว่าเป็นกองบุญใหญ่จะนับจะประมาณมิได้.

[๑๖๐๙]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยตฺถิมา มหานทิโย สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ เสยฺยถีทํฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี ตตฺถ น สุกรํ อุทกสฺส ปมาณํ คเณตุํ เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกานิ อิติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตานิ อิติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสหสฺสานิ อิติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตสหสฺสานิ อิติ วาติ อถ โข อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย มหาอุทกกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเมหิ จตูหิ ปุญฺญาภิสนฺเทหิ กุสลาภิสนฺเทหิ สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส น สุกรํ ปุญฺญสฺส ปมาณํ คเณตุํ เอตฺตโก ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรติ อถ โข อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย มหาปุญฺญกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตีติฯ อิทมโวจ ภควา

[๑๖๑๐]

มโหทธึ อปริมิตํ มหาสรํ　　　พหุเภรวํ รตนคณานมาลยํ
นชฺโช ยถา นรคณสงฺฆเสวิตา　　　ปุถู สวนฺตี อุปยนฺติ สาครํฯ
เอวํ นรํ อนฺนปานวตฺถทํ　　　เสยฺยานิสชฺชตฺถรณสฺส ทายกํ
ปุญฺญสฺส ธารา อุปยนฺติ ปณฺฑิตํ　　　นชฺโช ยถา วาริวหาว สาครนฺติฯ

[๑๖๑๑]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหาราฯ กตเม จตฺตาโรฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ อยํ ปฐโม ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรฯ ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก ธมฺเม สงฺเฆฯ ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขยคามินิยาฯ อยํ จตุตฺโถ ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหาราฯ

〔๑๖๐๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหานทีเหล่านี้ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ย่อมไหลเรื่อยไปที่ปากน้ำใด จะนับจะประมาณน้ำที่ปากน้ำนั้นว่า ประมาณเท่านี้อาฬหกะ หรือร้อยอาฬหกะ พันอาฬหกะ แสนอาฬหกะ มิใช่กระทำได้โดยง่าย ที่แท้แม่น้ำย่อมถึงความนับว่า เป็นกองน้ำใหญ่ จะนับจะประมาณมิได้ แม้ฉันใด ใครๆ จะนับจะประมาณบุญของอริยสาวก ผู้ประกอบด้วยห้วงบุญ ห้วงกุศล ๔ ประการนี้ว่า ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข มีประมาณเท่านี้ มิใช่กระทำได้โดยง่าย ที่แท้ ห้วงบุญ ห้วงกุศล ย่อมถึงความ นับว่าเป็นกองบุญใหญ่ จะนับจะประมาณมิได้ ฉันนั้นเหมือนกัน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

〔๑๖๑๐〕

แม่น้ำเป็นอันมากที่หมู่คือคณะนรชนอาศัยแล้ว ย่อมไหลไปสู่
สาครทะเลหลวง ซึ่งจะประมาณมิได้ เป็นที่ขังน้ำอย่างใหญ่
มีสิ่งที่น่ากลัวมาก เป็นที่อยู่ของหมู่รัตนะ ฉันใด
สายธารแห่งบุญ ย่อมไหลไปสู่นรชนผู้เป็นบัณฑิต ผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า
ที่นอน ที่นั่ง และเครื่องปูลาด เหมือนแม่น้ำไหลไปสู่สาคร ฉันนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๒

อภิสันทสูตรที่ ๓

ห้วงบุญกุศล ๔ ประการ

〔๑๖๑๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๑ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๒ อีกประการหนึ่ง อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์... นี้เป็นห้วงบุญ

(๑๖๑๒)

อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ปุญฺญาภิสนฺเทหิ กุสลาภิสนฺเทหิ สมนฺนาคตสฺส อริยสาวกสฺส น สุกรํ ปุญฺญสฺส ปมาณํ คเณตุํ เอตฺตโก ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโรติ อถ โข อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย มหาปุญฺญกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตีติฯ อิทมโวจ ภควา

(๑๖๑๓)

โย ปุญฺญกาโม กุสเล ปติฏฺฐิโต ภาเวติ มคฺคํ อมตสฺส ปตฺติยา
โส ธมฺมสาราธิคโม ขเย รโต น เวธติ มจฺจุราชาคมสฺมินฺติ[๑]ฯ

(๑๖๑๔)

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค[๒] มหายโสติ วุจฺจติฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺ-ปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค มหายโสติ วุจฺจตีติฯ

---

๑. สี. ยุ. มจฺจุราชคมิสฺสตีติฯ ม. มจฺจุราชาคมนสฺมินฺติฯ
๒. ม. มหาโภโคติ วุจฺจติฯ เอวมุปริฯ

ห้วงกุศล อันนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๓ อีกประการหนึ่ง อริยสาวก เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา อันเป็นเหตุให้ถึงความเกิดและความดับ เป็นอริยะ เป็นไปเพื่อชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขประการที่ ๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้แล.

[๑๖๑๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใคร ๆ จะนับจะประมาณบุญของอริยสาวกผู้ประกอบด้วยห้วงบุญ ห้วงกุศล ๔ ประการนี้ว่า ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุขมีประมาณเท่านี้มิใช่กระทำได้โดยง่าย ที่แท้ ห้วงบุญ ห้วงกุศล ย่อมถึงความนับว่าเป็นกองบุญใหญ่ จะนับจะประมาณมิได้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

[๑๖๑๓]

ผู้ใดต้องการบุญ ตั้งมั่นในกุศล เจริญมรรคเพื่อบรรลุอมตธรรม
ผู้นั้นบรรลุธรรมที่เป็นสาระ ยินดีในธรรมเป็นที่สิ้นไป (แห่งอาสวะ)
ย่อมไม่หวั่นไหวในเมื่อมัจจุราชมาถึง.

จบ สูตรที่ ๓

มหัทธนสูตรที่ ๑

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นผู้มั่งคั่ง

[๑๖๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เราเรียกว่าเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มียศใหญ่ ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล เราเรียกว่า เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มียศใหญ่.

จบ สูตรที่ ๔

[๑๖๑๕]

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค มหายโสติ วุจฺจติ ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค มหายโสติ วุจฺจตีติ ฯ

[๑๖๑๖]

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

มหัทธนสูตรที่ ๒

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นผู้มั่งคั่ง

[๑๖๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เราเรียกว่า เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มียศใหญ่ ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้จำแนกธรรม ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม... ในพระสงฆ์... เป็นผู้มีปัญญา ฯลฯ ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล เราเรียกว่า เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มียศใหญ่.

จบ สูตรที่ ๕

ภิกขุสูตร

องค์คุณของพระโสดาบัน

[๑๖๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า

จบ สูตรที่ ๖

[๑๖๑๗]

กปิลวตฺถุนิทานํฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข นนฺทิยํ สกฺกํ ภควา เอตทโวจ จตูหิ โข นนฺทิย ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ นนฺทิย อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ โข นนฺทิย จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ

[๑๖๑๘]

กปิลวตฺถุนิทานํฯ (อุปสงฺกมนํ กาตพฺพํ)ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ภทฺทิยํ สกฺกํ ภควา เอตทโวจ จตูหิ โข ภทฺทิย ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนฯ กตเมหิ จตูหิฯ อิธ ภทฺทิย อริยสาวโก พุทฺเธ ธมฺเม สงฺเฆฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิฯ อิเมหิ โข ภทฺทิย จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติฯ

นันทิยสูตร

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นพระโสดาบัน

[๑๖๑๗]

กบิลพัสดุ์นิทาน. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเจ้าศากยนันทิยะ ผู้ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า

ดูกรนันทิยะ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรนันทิยะ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๗

ภัททิยสูตร

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นพระโสดาบัน

[๑๖๑๘]

กบิลพัสดุ์นิทาน. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเจ้าศากยภัททิยะ ผู้ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า

ดูกรภัททิยะ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา... อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๖๑๙]

กปิลวตฺถุนิทานํ ฯ (อุปสงฺกมนํ กาตพฺพํ)ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มหานามํ สกฺกํ ภควา เอตทโวจ จตูหิ โข มหานาม ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ มหานาม อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อิเมหิ โข มหานาม จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ

[๑๖๒๐]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว โสตาปตฺติยงฺคานิ ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ สปฺปุริสสํเสโว สทฺธมฺมสฺสวนํ โยนิโสมนสิกาโร ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ โสตาปตฺติยงฺคานีติ ฯ

สคาถกปุญฺญาภิสนฺทวคฺโค ปญฺจโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

อภิสนฺเทน ตโย วุตฺตา ทุเว มหทฺธเนน จ
ภิกฺขุ[๑] นนฺทิยภทฺทิยํ มหานามงฺเคน เต ทสาติ ฯ

---
๑. ม. สุทฺธํ นนฺทิยํ ภทฺทิยํ ฯ

มหานามสูตร

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นพระโสดาบัน

[๑๖๑๙]

กบิลพัสดุ์นิทาน. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะพระเจ้ามหานามศากยราช ผู้ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า

ดูกรมหาบพิตร อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา... อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๙

โสตาปัตติยังคสูตร

โสตาปัตติยังคะ ๔ ประการ

[๑๖๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย โสตาปัตติยังคะ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? คือ การคบสัตบุรุษ ๑ การฟังธรรม ๑ การทำไว้ในใจโดยแยบคาย ๑ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย โสตาปัตติยังคะ ๔ ประการนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สคาถกปุญญาภิสันทวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อภิสันทสูตรที่ ๑ ๒. อภิสันทสูตรที่ ๒
๓. อภิสันทสูตรที่ ๓ ๔. มหัทธนสูตรที่ ๑
๕. มหัทธนสูตรที่ ๒ ๖. ภิกขุสูตร
๗. นันทิยสูตร ๘. ภัททิยสูตร
๙. มหานามสูตร ๑๐. โสตาปัตติยังคสูตร

สปฺปญฺญวคฺโค ฉฏฺโฐ

(๑๖๒๑)

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโน ฯ กตเมหิ จตูหิ ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ ฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อริยสาวโก โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิ-ปรายโนติ ฯ อิทมโวจ ภควา

(๑๖๒๒)

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต อจลา สุปฺปติฏฺฐิตา
สีลญฺจ ยสฺส กลฺยาณํ อริยกนฺตํ ปสํสิตํ ฯ
สงฺเฆ ปสาโท ยสฺสตฺถิ อุชุภูตญฺจ ทสฺสนํ
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆนฺตสฺส ชีวิตํ ฯ
ตสฺมา สทฺธญฺจ สีลญฺจ ปสาทํ ธมฺมทสฺสนํ
อนุยุญฺเชถ เมธาวี สรํ พุทฺธานสาสนนฺติ ฯ

(๑๖๒๓)

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ สาวตฺถิยํ วสฺสํ วุตฺโถ กปิลวตฺถุํ อนุปฺปตฺโต โหติ เกนจิ เทว กรณีเยน ฯ อสฺโสสุํ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา

สัปปัญญวรรคที่ ๖

สคาถกสูตร

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นพระโสดาบัน

[๑๖๒๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว... ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

[๑๖๒๒]

ผู้ใดมีศรัทธาตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระตถาคต
มีศีลอันงาม ที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สรรเสริญแล้ว
มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นตรง
บัณฑิตเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสน ชีวิตของเขาไม่เปล่าประโยชน์
เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า
พึงประกอบตามซึ่งศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และความเห็นธรรม ดังนี้.

จบ สูตรที่ ๑

วัสสวุตถสูตร

ว่าด้วยพระอริยบุคคลมีน้อยกว่ากันโดยลำดับ

[๑๖๒๓]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งอยู่จำพรรษาในพระนครสาวัตถีแล้ว ไปโดยลำดับ ถึงพระนครกบิลพัสดุ์ ด้วยกรณียบางอย่าง พวกเจ้าศากยะชาวพระนครกบิลพัสดุ์ได้ทราบข่าวว่า ภิกษุรูปหนึ่งอยู่จำพรรษาในพระนครสาวัตถี มาถึงพระนครกบิลพัสดุ์แล้ว จึงเสด็จเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นถึงที่อยู่ ทรงอภิวาทภิกษุนั้นแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามภิกษุนั้นว่า

อญฺญตโร กิร[1] ภิกฺขุ สาวตฺถิยํ วสฺสํ วุตฺโถ กปิลวตฺถุํ อนุปฺปตฺโตติ ฯ อถ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา เยน โส ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจุํ

[๑๖๒๔]

กจฺจิ ภนฺเต ภควา อโรโค เจว พลวา จาติ ฯ อโรโค เจว อาวุโส ภควา พลวา จาติ ฯ กจฺจิ ปน ภนฺเต สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานา อโรคา เจว พลวนฺโต จาติ ฯ สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานาปิ โข อาวุโส อโรคา เจว พลวนฺโต จาติ ฯ กจฺจิ ปน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อโรโค จ พลวา จาติ ฯ ภิกฺขุสงฺโฆปิ โข อาวุโส อโรโค จ พลวา จาติ ฯ อตฺถิ ปน เต ภนฺเต กิญฺจิ อิมินา อนฺตรวสฺเสน ภควโต สมฺมุขา สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตนฺติ ฯ สมฺมุขา เมตํ อาวุโส ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ อปฺปกา เต ภิกฺขเว ภิกฺขู เย อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา ภิกฺขู เย ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา อสฺมา โลกาติ ฯ อปรํปิ โข เม อาวุโส ภควโต สมฺมุขา สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ อปฺปกา เต ภิกฺขเว ภิกฺขู เย ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา อสฺมา โลกา อถ โข เอเตว พหุตรา ภิกฺขู เย ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามิโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺตีติ ฯ อปรํปิ โข เม อาวุโส ภควโต สมมุขา[2] สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ อปฺปกา เต ภิกฺขเว ภิกฺขู เย ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามิโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา ภิกฺขู เย ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติ ฯ

---

๑. ยุ. กิรสทฺโท นตฺถิ ฯ
๒. สมฺมุขา *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๒๔]

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคไม่ประชวร และยังมีพระกำลังหรือ ?

ภิกษุนั้นทูลว่า พระผู้มีพระภาคไม่ประชวรและยังมีพระกำลัง ขอถวายพระพร.

ศ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังหรือ ?

ภิ. แม้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลัง ขอถวายพระพร.

ศ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังหรือ ?

ภิ. แม้ภิกษุสงฆ์ก็ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลัง ขอถวายพระพร.

ศ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ระหว่างพรรษานี้ อะไรๆ ที่ท่านได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค มีอยู่หรือ ?

ภิ. ขอถวายพระพร เรื่องนี้อาตมภาพได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาสาวะ[๑] มิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ มีน้อยที่แท้ ภิกษุผู้เป็นอุปปาติกะ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป จักนิพพานในภพที่เกิดนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา มีมากกว่า

อีกประการหนึ่ง อาตมภาพได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์ผู้มีพระภาคว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นอุปปาติกะ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไปจักนิพพานในภพที่เกิดนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา มีน้อย ที่แท้ ภิกษุผู้เป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง กลับมาสู่โลกนี้ อีกคราวเดียวเท่านั้นแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ มีมากกว่า

อีกประการหนึ่ง อาตมภาพได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง กลับมาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้นแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ มีน้อย ที่แท้ ภิกษุผู้เป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า มีมากกว่า.

จบ สูตรที่ ๒

---

๑. อาสวะ *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๒๕]

เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย ฯ อถ โข ธมฺมทินฺโน อุปาสโก ปญฺจหิ อุปาสกสเตหิ สทฺธึ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ธมฺมทินฺโน อุปาสโก ภควนฺตํ เอตทโวจ โอวทตุ โน ภนฺเต ภควา อนุสาสตุ โน ภนฺเต ภควา ยํ อมฺหากํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ ฯ ตสฺมา ติห โว ธมฺมทินฺนา เอวํ สิกฺขิตพฺพํ เย เต สุตฺตนฺตา ตถาคตภาสิตา คมฺภีรา คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา เต กาเลน กาลํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามาติ ฯ เอวญฺหิ โว ธมฺมทินฺน สิกฺขิตพฺพนฺติ ฯ

[๑๖๒๖]

น โข เนตํ ภนฺเต สุกรํ อเมฺหหิ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสนฺเตหิ กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภนฺเตหิ มาลาคนฺธวิเลปนํ ธารยนฺเตหิ ชาตรูปรชตํ สาทิยนฺเตหิ เย สุตฺตนฺตา ตถาคตภาสิตา คมฺภีรา คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา เต กาเลน กาลํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํ เตสนฺโน ภนฺเต ภควา อมฺหากํ ปญฺจสุ สิกฺขาปเทสุ ฐิตานํ อุตฺตรึ ธมฺมํ เทเสตูติ ฯ ตสฺมา ติห โว ธมฺมทินฺน เอวํ สิกฺขิตพฺพํ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหีติ ฯ เอวญฺหิ โว ธมฺมทินฺน สิกฺขิตพฺพนฺติ ฯ ยานีมานิ ภนฺเต ภควตา จตฺตาริ โสตาปตฺติยงฺคานิ เทสิตานิ สํวิชฺชนฺติ เต ธมฺมา อเมฺหสุ มยํ จ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสาม ฯ มยญฺหิ ภนฺเต พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม อกฺขณฺเฑหิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิเกหีติ ฯ ลาภา โว ธมฺมทินฺน สุลทฺธํ โว ธมฺมทินฺน โสตาปตฺติผลํ ธมฺมทินฺน ตุเมฺหหิ พฺยากตนฺติ ฯ

ธรรมทินนสูตร

ธรรมทินนอุบาสกพยากรณ์โสดาปัตติผล

[๑๖๒๕]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี ครั้งนั้น อุบาสกชื่อว่า ธรรมทินนะ พร้อมด้วยอุบาสก ๕๐๐ คน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อใดจะพึงมีประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงตรัสสอน โปรดทรงพร่ำสอนข้อนั้นแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรธรรมทินนะ เพราะฉะนั้นแหละ ท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า พระสูตรเหล่าใดที่พระตถาคตตรัสแล้ว อันลึกซึ้ง มีเนื้อความอันลึก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยความว่าง เราจักเข้าถึงพระสูตรเหล่านั้นตลอดกาลเป็นนิตย์อยู่ ดูกรธรรมทินนะ ท่านทั้งหลาย พึงศึกษาอย่างนี้แหละ.

[๑๖๒๖]

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายยังครองเรือน นอนกกลูกอยู่ ยังทาจันทน์แคว้นกาสี ยังใช้มาลาของหอมและเครื่องลูบไล้ ยังยินดีทองและเงินอยู่ จะเข้าถึงพระสูตรที่พระตถาคตตรัสแล้ว อันลึกซึ้ง มีเนื้อความอันลึก เป็นโลกุตตะ[๑] ประกอบด้วยความว่าง ตลอดนิตยกาลอยู่ มิใช่กระทำได้โดยง่าย ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมอันยิ่ง แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายผู้ตั้งอยู่แล้วในสิกขาบท ๕ เถิด.

พ. ดูกรธรรมทินนะ เพราะฉะนั้นแหละ ท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย จักเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... จักเป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ ดูกรธรรมทินนะ ท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ.

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **โสตาปัตติยังคะ ๔ ประการเหล่าใด ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในข้าพระองค์ทั้งหลาย และข้าพระองค์ทั้งหลายเห็นชัดในธรรมเหล่านั้น เพราะว่า ข้าพระองค์ทั้งหลาย ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ.**

พ. ดูกรธรรมทินนะ เป็นลาภของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายได้ดีแล้ว โสดาปัตติผล อันท่านทั้งหลายพยากรณ์แล้ว.

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. โลกุตตระ *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๒๗]

เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู ภควโต จีวรกมฺมํ กโรนฺติ นิฏฺฐิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ฯ อสฺโสสิ โข มหานาโม สกฺโก สมฺพหุลา กิร ภิกฺขู ภควโต จีวรกมฺมํ กโรนฺติ นิฏฺฐิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ฯ อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ สุตเมตํ ภนฺเต สมฺพหุลา กิร ภิกฺขู ภควโต จีวรกมฺมํ กโรนฺติ นิฏฺฐิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ฯ น โข เนตํ[๑] ภนฺเต ภควโต สมฺมุขา สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ สปฺปญฺเญน อุปาสเกน สปฺปญฺโญ อุปาสโก อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน โอวทิตพฺโพติ ฯ

[๑๖๒๘]

สปฺปญฺเญน มหานาม อุปาสเกน สปฺปญฺโญ อุปาสโก อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน จตูหิ อสฺสาสนิเยหิ ธมฺเมหิ อสฺสาเสตพฺโพ ฯ อสฺสาสตายสฺมา อตฺถายสฺมโต พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาโท[๒] อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ อสฺสาสตายสฺมา อตฺถายสฺมโต ธมฺเม สงฺเฆ ฯ อริยกนฺตานิ สีลานิ อกฺขณฺฑานิ ฯเปฯ สมาธิสํวตฺตนิกานีติ ฯ

[๑๖๒๙]

สปฺปญฺเญน มหานาม อุปาสเกน สปฺปญฺโญ อุปาสโก อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน อิเมหิ จตูหิ อสฺสาสนิเยหิ ธมฺเมหิ อสฺสาเสตฺวา เอวมสฺส วจนีโย อตฺถายสฺมโต มาตาปิตูสุ อเปกฺขาติ ฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย อตฺถิ เม มาตาปิตูสุ อเปกฺขาติ ฯ โส เอวมสฺส วจนีโย อายสฺมา[๓] โข มาริโส มรณธมฺโม สเจปายสฺมา มาตาปิตูสุ อเปกฺขํ กริสฺสติ มริสฺสเตว โน เจปายสฺมา มาตาปิตูสุ อเปกฺขํ กริสฺสติ มริสฺสเตว สาธายสฺมา ยา เต มาตาปิตูสุ อเปกฺขา ตํ ปชหาติ ฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย ยา เม มาตาปิตูสุ อเปกฺขา สา ปหีนาติ ฯ

---

๑. ม. ปเนตํ ฯ ยุ. น โข เต เอตํ ฯ
๒. ยุ. อเวจฺจปฺปสาเทน ฯ
๓. ยุ. อายสฺมาปิ ฯ

คิลายนสูตร

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเบาใจ ๔ ประการ

(๑๖๒๗)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ก็สมัยนั้น ภิกษุมากรูปกระทำจีวรกรรมของพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคทรงทำจีวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริกโดยล่วง ๓ เดือน พระเจ้ามหานามศากยราช ได้ทรงสดับข่าวว่า ภิกษุมากรูปกระทำจีวรกรรมของพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคทรงทำจีวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริกโดยล่วง ๓ เดือน ครั้งนั้น พระเจ้ามหานามศากยราชเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ยินมาว่า ภิกษุมากรูปกระทำจีวรกรรมของพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคทรงทำจีวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริกโดยล่วง ๓ เดือน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนี้หม่อมฉัน ยังไม่ได้ฟัง ยังไม่ได้รับมา เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า อุบาสกผู้มีปัญญาพึงกล่าวสอนอุบาสกผู้มีปัญญา ผู้ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก.

(๑๖๒๘)

พ. ดูกรมหาบพิตร อุบาสกผู้มีปัญญา พึงปลอบอุบาสกผู้มีปัญญา ผู้ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ด้วยธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเบาใจ ๔ ประการว่า ท่านจงเบาใจเถิดว่า ท่านมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... มีศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ.

(๑๖๒๙)

ดูกรมหาบพิตร อุบาสกผู้มีปัญญา ครั้นปลอบอุบาสกผู้มีปัญญา ผู้ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ด้วยธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเบาใจ ๔ ประการนี้แล้ว พึงถามอย่างนี้ว่า ท่านมีความห่วงใยในมารดาและบิดาอยู่หรือ ? ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า เรายังมีความห่วงใย ในมารดาและบิดาอยู่ อุบาสกนั้นพึงกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า ท่านผู้เช่นกับเรา ซึ่งมีความตายเป็นธรรมดา ถ้าแม้ท่านจักกระทำความห่วงใยในมารดาและบิดา ก็จักตายไป ถ้าแม้ท่านจักไม่กระทำความห่วงใยในมารดาและบิดา ก็จักตายไปเหมือนกัน ขอท่านจงละความห่วงใยในมารดาและบิดาของท่านเสียเถิด ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า เราละความห่วงใยในมารดาและบิดาของเราแล้ว.

[๑๖๓๐]

โส เอวมสฺส วจนีโย อตฺถิ ปนายสฺมโต ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขาติฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย อตฺถิ เม ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขาติฯ โส เอวมสฺส วจนีโย อายสฺมา โข มาริโส มรณธมฺโม สเจปายสฺมา ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขํ กริสฺสติ มริสฺสเตว โน เจปายสฺมา ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขํ กริสฺสติ มริสฺสเตว สาธายสฺมา ยา เต ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขา ตํ ปชหาติฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย ยา เม ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขา สา ปหีนาติฯ

[๑๖๓๑]

โส เอวมสฺส วจนีโย อตฺถิ ปนายสฺมโต มานุสเกสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ อเปกฺขาติฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย อตฺถิ เม มานุสเกสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ อเปกฺขาติฯ โส เอวมสฺส วจนีโย มานุสเกหิ โข อาวุโส กาเมหิ ทิพฺพา กามา อภิกฺกนฺตตรา จ ปณีตตรา จ สาธายสฺมา มานุสเกหิ กาเมหิ จิตฺตํ วุฏฺฐาเปตฺวา จาตุมฺมหาราชิเกสุ เทเวสุ จิตฺตํ อธิโมเจหีติฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย มานุสเกหิ เม กาเมหิ จิตฺตํ วุฏฺฐิตํ จาตุมฺมหาราชิเกสุ เทเวสุ จิตฺตํ อธิโมจิตนฺติฯ

[๑๖๓๒]

โส เอวมสฺส วจนีโย จาตุมฺมหาราชิเกหิ โข อาวุโส เทเวหิ ตาวตึสา เทวา อภิกฺกนฺตตรา จ ปณีตตรา จ สาธายสฺมา จาตุมฺมหาราชิเกหิ เทเวหิ จิตฺตํ วุฏฺฐาเปตฺวา ตาวตึเสสุ เทเวสุ จิตฺตํ อธิโมเจหีติฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย จาตุมฺมหาราชิเกหิ เม เทเวหิ จิตฺตํ วุฏฺฐิตํ ตาวตึเสสุ เทเวสุ จิตฺตํ อธิโมจิตนฺติฯ โส เอวมสฺส วจนีโย ตาวตึเสหิ โข อาวุโส เทเวหิ ยามา เทวาฯ ตุสิตา เทวาฯ นิมฺมานรตี เทวาฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺติโน เทวาฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตีหิ โข อาวุโส เทเวหิ พฺรหฺมโลโก อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จ สาธายสฺมา ปรนิมฺมิตวสวตฺตีหิ เทเวหิ จิตฺตํ วุฏฺฐาเปตฺวา พฺรหฺมโลเก จิตฺตํ อธิโมเจหีติฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย ปรนิมฺมิตวสวตฺตีหิ เม เทเวหิ จิตฺตํ วุฏฺฐิตํ พฺรหฺมโลเก จิตฺตํ อธิโมจิตนฺติฯ

[๑๖๓๐]

อุบาสกนั้นพึงถามเขาอย่างนี้ว่า ก็ท่านยังมีความห่วงใยในบุตรและภริยาอยู่หรือ ? ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า เรายังมีความห่วงใยในบุตรและภริยาอยู่ อุบาสกนั้นพึงกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า ท่านผู้เช่นกับเรา ซึ่งมีความตายเป็นธรรมดา ถ้าแม้ท่านจักกระทำความห่วงใยในบุตรและภริยา ก็จักตายไป ถ้าแม้ท่านจักไม่กระทำความห่วงใยในบุตรและภริยา ก็จักตายไปเหมือนกัน ขอท่านจงละความห่วงใยในบุตรและภริยาของท่านเสียเถิด ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า เราละความห่วงใยในบุตรและภริยาของเราแล้ว.

[๑๖๓๑]

อุบาสกนั้นพึงถามเขาอย่างนี้ว่า ท่านยังมีความห่วงใยในกามคุณ ๕ อันเป็นของมนุษย์อยู่หรือ ? ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า เรายังมีความห่วงใยในกามคุณ ๕ อันเป็นของมนุษย์อยู่ อุบาสกนั้นพึงกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า กามอันเป็นทิพย์ยังดีกว่า ประณีตกว่ากามอันเป็นของมนุษย์ ขอท่านจงพรากจิตให้ออกจากกามอันเป็นของมนุษย์ แล้วน้อมจิตไปในพวกเทพชั้นจาตุมหาราชเถิด ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า จิตของเราออกจากกามอันเป็นของมนุษย์แล้ว จิตของเราน้อมไปในพวกเทพชั้นจาตุมหาราชแล้ว.

[๑๖๓๒]

อุบาสกนั้นพึงกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า พวกเทพชั้นดาวดึงส์ยังดีกว่า ประณีตกว่าพวกเทพชั้นจาตุมหาราช ขอท่านจงพรากจิตให้ออกจากพวกเทพชั้นจาตุมหาราช แล้วน้อมจิตไปในพวกเทพชั้นดาวดึงส์เถิด ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า จิตของเราออกจากพวกเทพชั้นจาตุมหาราชแล้ว จิตของเราน้อมไปในพวกเทพชั้นดาวดึงส์แล้ว อุบาสกนั้นพึงกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า พวกเทพชั้นยามายังดีกว่า ประณีตกว่า พวกเทพชั้นดาวดึงส์... พวกเทพชั้นดุสิตยังดีกว่า ประณีตกว่า พวกเทพชั้นยามา... พวกเทพชั้นนิมมานรดียังดีกว่า ประณีตกว่า พวกเทพชั้นดุสิต... พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตียังดีกว่า ประณีตกว่า พวกเทพชั้นนิมมานรดี... พรหมโลกยังดีกว่า ประณีตกว่า พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ขอท่านจงพรากจิตให้ออกจากพวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตี แล้วน้อมจิตไปในพรหมโลกเถิด ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า จิตของเราออกจากพวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตีแล้ว จิตของเราน้อมไปในพรหมโลกแล้ว.

[๑๖๓๓]

โส เอวมสฺส วจนีโย พฺรหฺมโลโกปิ โข อาวุโส อนิจฺโจ อทฺธุโว สกฺกายปริยาปนฺโน สาธายสฺมา พฺรหฺมโลกา จิตฺตํ วุฏฺฐาเปตฺวา สกฺกายนิโรเธ จิตฺตํ อุปสํหราติ ฯ โส เจ เอวํ วเทยฺย พฺรหฺมโลกา เม จิตฺตํ วุฏฺฐิตํ สกฺกายนิโรเธ จิตฺตํ อุปสํหตนฺติ[๑] ฯ เอวํ วิมุตฺตจิตฺตสฺส โข มหานาม อุปาสกสฺส วสฺสสตํ[๒] วิมุตฺตจิตฺเตน ภิกฺขุนา น กิญฺจิ นานากรณํ วทามิ ยทิทํ วิมุตฺติยา วิมุตฺตนฺติ[๓] ฯ

[๑๖๓๔]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ สปฺปุริสสํเสโว สทฺธมฺมสฺสวนํ โยนิโสมนสิกาโร ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๖๓๕]

จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. อุปสํหรามีติ ฯ
๒. ม. ยุ. อาสวา ฯ
๓. ม. ยุ. วิมุตฺตินฺติ ฯ

[๑๖๓๓]

อุบาสกนั้นพึงกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ แม้พรหมโลกก็ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ยังนับเนื่องในสักกายะ ขอท่านจงพรากจิตให้ออกจากพรหมโลก แล้วนำจิตเข้าไปในความดับสักกายะเถิด ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า จิตของเราออกจากพรหมโลกแล้ว เรานำจิตเข้าไปในความดับสักกายะแล้ว ดูกรมหาบพิตร อาตมภาพไม่กล่าวถึงความต่างอะไรกันของอุบาสก ผู้มีจิตพ้นแล้วอย่างนี้ กับภิกษุผู้พ้นแล้วตั้งร้อยปี คือ พ้นด้วยวิมุติเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๔

ผลสูตรที่ ๑

เจริญธรรม ๔ ประการทำให้แจ้งโสดาปัตติผล

[๑๖๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? คือ การคบสัตบุรุษ ๑ การฟังสัทธรรม ๑ การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ๑ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

จบ สูตรที่ ๕

ผลสูตรที่ ๒

เจริญธรรม ๔ ประการทำให้แจ้งสกทาคามิผล

[๑๖๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล....

จบ สูตรที่ ๖

[๑๖๓๖]

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๖๓๗]

อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๖๓๘]

ปญฺญาปฏิลาภาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๖๓๙]

ปญฺญาวุฑฺฒิยา สํวตฺตนฺตีติ ฯ

ผลสูตรที่ ๓

เจริญธรรม ๔ ประการทำให้แจ้งอนาคามิผล

[๑๖๓๖]

...ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล.... .

จบ สูตรที่ ๗

ผลสูตรที่ ๔

เจริญธรรม ๔ ประการทำให้แจ้งอรหัตผล

[๑๖๓๗]

...ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล.... .

จบ สูตรที่ ๘

ปฏิลาภสูตร

เจริญธรรม ๔ ประการได้ปัญญา

[๑๖๓๘]

...ย่อมเป็นไปเพื่อได้เฉพาะซึ่งปัญญา.... .

จบ สูตรที่ ๙

วุฒิสูตร

เจริญธรรม ๔ ประการปัญญาเจริญ

[๑๖๓๙]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา.... .

จบ สูตรที่ ๑๐

(๑๖๔๐)

ปญฺญาเวปุลฺลาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

สปฺปญฺญวคฺโค ฉฏฺโฐ ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สคาถกํ วสฺสวุตฺถํ ธมฺมทินฺนคิลายนํ[๑]
จตุโร ผลา ปฏิลาโภ วุฑฺฒิ เวปุลฺลตาย จาติ ฯ

๑. ม. ธมฺมทินฺนญฺจ คิลานํ ฯ

เวปุลลสูตร

เจริญธรรม ๔ ประการปัญญาไพบูลย์

〔๑๖๔๐〕

...ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์แห่งปัญญา... .

จบ สูตรที่ ๑๑

จบ สัปปัญญวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สคาถกสูตร
๒. วัสสวุตถสูตร
๓. ธรรมทินนสูตร
๔. คิลายนสูตร
๕. ผลสูตรที่ ๑
๖. ผลสูตรที่ ๒
๗. ผลสูตรที่ ๓
๘. ผลสูตรที่ ๔
๙. ปฏิลาภสูตร
๑๐. วุฑฒิสูตร
๑๑. เวปุลลสูตร

มหาปญฺญวคฺโค [๑] สตฺตโม

〔๑๖๔๑〕

มหาปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

〔๑๖๔๒〕

ปุถุปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

〔๑๖๔๓〕

วิปุลปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

---

๑. ม. จตฺตาโร เม ภิกฺขเว ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา มหาปญฺญตาย สํวตฺตนฺติ ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ สปฺปุริสสํเสโว สทฺธมฺมสฺสวนํ โยนิโสมนสิกาโร ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปตฺติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา ... ฯ

มหาปัญญวรรคที่ ๗

มหาปัญญสูตร

เจริญธรรม ๔ ประการมีปัญญามาก

[๑๖๔๑]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก.... .

จบ สูตรที่ ๑

ปุถุปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาแน่นหนา

[๑๖๒๔][๑]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาแน่นหนา.... .

จบ สูตรที่ ๒

วิปุลลปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาไพบูลย์

[๑๖๔๓]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไพบูลย์.... .

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. [๑๖๔๒] *-ผู้รวบรวม*

(๑๖๔๔)

คมฺภีรปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

(๑๖๔๕)

อปฺปมตฺตปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

(๑๖๔๖)

ภูริปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

(๑๖๔๗)

ปญฺญาพาหุลฺลาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

คัมภีรปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาลึกซึ้ง

[๑๖๔๔]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาลึกซึ้ง.... .

จบ สูตรที่ ๔

อัปปมัตตปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาหาประมาณมิได้

[๑๖๔๕]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาประมาณมิได้.... .

จบ สูตรที่ ๕

ภูริปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาดังแผ่นดิน

[๑๖๔๖]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเพียงดังแผ่นดิน.... .

จบ สูตรที่ ๖

พาหุลปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญามาก

[๑๖๔๗]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก.... .

จบ สูตรที่ ๗

[๑๖๔๘]

สีฆปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๖๔๙]

ลหุปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๖๕๐]

หาสปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

[๑๖๕๑]

ชวนปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

สีฆปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาเร็ว

[๑๖๔๘]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเร็ว... .

จบ สูตรที่ ๘

ลหุปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาเบา

[๑๖๔๙]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเบา... .

จบ สูตรที่ ๙

หาสปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาร่าเริง

[๑๖๕๐]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาร่าเริง... .

จบ สูตรที่ ๑๐

ชวนปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญาไว

[๑๖๕๑]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไว... .

จบ สูตรที่ ๑๑

〔๑๖๕๒〕
ติกฺขปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

〔๑๖๕๓〕
นิพฺเพธิกปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ กตเม จตฺตาโร ฯ สปฺปุริสสํเสโว สทฺธมฺมสฺสวนํ โยนิโสมนสิกาโร ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา นิพฺเพธิกปญฺญตาย สํวตฺตนฺตีติ ฯ

มหาปญฺญวคฺโค สตฺตโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

มหาปุถุวิปุลคมฺภีรํ	อปฺปมตฺตภูริพาหุล[๑]
สีฆลหุหาสชวน	ติกฺขนิพฺเพธิกาย จาติ ฯ

โสตาปตฺติสํยุตฺตํ สมตฺตํ ฯ

๑. ม. อปฺปมตฺตภูริพาหุลฺลํ ฯ

ติกขปัญญสูตร

เจริญ ... มีปัญญากล้า

[๑๖๕๒]

...ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาคมกล้า... .

จบ สูตรที่ ๑๒

นิพเพธิกปัญญสูตร

เจริญธรรม ๔ ประการมีปัญญาชำแรกกิเลส

[๑๖๕๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องชำแรกกิเลส ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน? คือ การคบสัตบุรุษ ๑ การฟังสัทธรรม ๑ การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ๑ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องชำแรกกิเลส.

จบ สูตรที่ ๑๓

จบ มหาปัญญวรรคที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาปัญญสูตร
๒. ปุถุปัญญสูตร
๓. วิปุลลปัญญสูตร
๔. คัมภีรปัญญสูตร
๕. อัปปมัตตปัญญสูตร
๖. ภูริปัญญสูตร
๗. พาหุลปัญญสูตร
๘. สีฆปัญญสูตร
๙. ลหุปัญญสูตร
๑๐. หาสปัญญสูตร
๑๑. ชวนปัญญสูตร
๑๒. ติกขปัญญสูตร
๑๓. นิพเพธิกปัญญสูตร

จบ โสดาปัตติสังยุต[๑]

๑. ข้อสังเกต : ในบทที่ ๑๐ แห่งหนังสือเล่มนี้ ใช้คำว่า "โสตาปัตติสังยุต" *-ผู้รวบรวม*

สจฺจสํยุตฺตํ

สมาธิวคฺโค ปฐโม

[๑๖๕๔]

สาวตฺถีนิทานํฯ สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถฯ สมาหิโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาติฯ กิญฺจิ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถฯ สมาหิโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขสมุทโยติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขนิโรโธติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๖๕๕]

ปฏิสลฺลาเน ภิกฺขเว โยคมาปชฺชถฯ ปฏิสลฺลีโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาติฯ กิญฺจิ ยถาภูตํ ปชานาติฯ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ปฏิสลฺลาเน ภิกฺขเว โยคมาปชฺชถฯ ปฏิสลฺลีโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขสมุทโยติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขนิโรโธติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

๑๑. สัจจสังยุต

สมาธิวรรคที่ ๑

สมาธิสูตร

ผู้มีใจตั้งมั่นย่อมรู้ตามความเป็นจริง

[๑๖๕๔]

สาวัตถีนิทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริง ย่อมรู้อะไรตามความเป็นจริง ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลาย พึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑

ปฏิสัลลานสูตร

ผู้หลีกเร้นอยู่ย่อมรู้ตามความเป็นจริง

[๑๖๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงถึงความประกอบในการหลีกออกเร้นอยู่ ภิกษุผู้หลีกออกเร้นอยู่ ย่อมรู้ตามความเป็นจริง ย่อมรู้อะไรตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เธอทั้งหลายจงถึงความประกอบในการหลีกออกเร้นอยู่ ภิกษุผู้หลีกออกเร้นอยู่ ย่อมรู้ตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลาย พึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๒

[๑๖๕๖]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึสุ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ สพฺเพ เต จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขสมุทยสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขนิโรธสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺส ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึสุ ปพฺพ-ชิสฺสนฺติ ปพฺพชนฺติ สพฺเพ เต อิเมสํเยว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๖๕๗]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา ยถาภูตํ อภิสเมสุํ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสเมสุํ ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา ยถาภูตํ อภิสเมสฺสนฺติ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสเมสฺสนฺติ ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา ยถาภูตํ อภิสเมนฺติ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสเมนฺติ ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ กุลปุตฺตา สมฺมา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา ยถาภูตํ อภิสเมสุํ อภิสเมสฺสนฺติ อภิสเมนฺติ สพฺเพ เต อิมานิ จตฺตาริ

กุลปุตตสูตรที่ ๑

ผู้ออกบวชโดยชอบเพื่อรู้อริยสัจ ๔

[๑๖๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด ออกบวชแล้วเพื่อรู้อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด จักออกบวชเพื่อรู้อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันกาล ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด ออกบวชอยู่เพื่อรู้อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัย-อริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ก็กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล... ในอนาคตกาล... ในปัจจุบันกาล ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด ออกบวชเพื่อรู้อริยสัจ ๔ นี้แลตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๓

กุลปุตตสูตรที่ ๒

ผู้ออกบวชโดยชอบรู้อริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง

[๑๖๕๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ รู้แล้วตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด รู้แล้วซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ จักรู้ตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด จักรู้ซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบันกาล ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ย่อมรู้ตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมรู้ซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ก็กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล... ในอนาคตกาล... ในปัจจุบันกาล ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ รู้ตามความเป็นจริง กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด รู้ซึ่งอริยสัจ ๔

อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสเมนฺติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๖๕๘]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌึสุ[๑] สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌึสุ ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺ-ฌิสฺสนฺติ[๒] สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌิสฺสนฺติ ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ[๓] สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ เย[๔] หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌึสุ อภิสมฺพุชฺฌิสฺสนฺติ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ สพฺเพ เต อิมานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๖๕๙]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ ปกาเสสุํ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ

๑. ม. อภิสมฺโพชฺฌึสุ ฯ
๒. ม. อภิสมฺโพชฺฌิสฺสนฺติ ฯ
๓. ม. อภิสมฺโพชฺฌนฺติ ฯ เอวมุปริ ฯ
๔. ยุ. เยปิ หิ ฯ เอวมุปริ ฯ

เหล่านี้ ตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๔

สมณพราหมณสูตรที่ ๑

สมณพราหมณ์รู้อริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง

[๑๖๕๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล รู้แล้วตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด รู้แล้วซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักรู้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด จักรู้ซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันกาล ย่อมรู้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ย่อมรู้อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล... ในอนาคตกาล... ในปัจจุบันกาล รู้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด รู้ซึ่งอริยสัจ ๔ เหล่านี้ตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

จบ สูตรที่ ๕

สมณพราหมณสูตรที่ ๒

สมณพราหมณ์ประกาศอริยสัจ ๔ ที่ตนรู้

[๑๖๕๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล ประกาศแล้วซึ่งสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ประกาศแล้วซึ่งอริยสัจ ๔ ว่า เป็นสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง

ปกาเสสุํฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ ปกาเสสฺสนฺติ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ ปกาเสสฺสนฺติฯ เยหิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ ปกาเสนฺติ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ ปกาเสนฺติฯ กตมานิ จตฺตาริฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ ปกาเสสุํ ปกาเสสฺสนฺติ ปกาเสนฺติ สพฺเพ เต อิมานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธํ ปกาเสสุํ ปกาเสสฺสนฺติ ปกาเสนฺติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๖๖๐]

มา ภิกฺขเว ปาปเก อกุสเล วิตกฺเก วิตกฺเกถ[๑]ฯ เสยฺยถีทํฯ กามวิตกฺกํ พฺยาปาทวิตกฺกํ วิหึสาวิตกฺกํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เนเต ภิกฺขเว วิตกฺกา อตฺถสญฺหิตา นาทิพฺรหฺมจริยกา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติฯ วิตกฺกนฺตา[๒] จ โข ตุเมฺห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ วิตกฺเกยฺยาถ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ วิตกฺเกยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ วิตกฺเกยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ วิตกฺเกยฺยาถฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เอเต ภิกฺขเว วิตกฺกา อตฺถสญฺหิตา [๓] เอเต อาทิพฺรหฺมจริยกา เอเต นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตนฺติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ยุ. วิตกฺเกยฺยาถฯ
๒. ม. ยุ. วิตกฺเกนฺตาฯ
๓. ยุ. พฺรหฺมจริยกาฯ

ในอนาคตกาล จักประกาศสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด จักประกาศอริยสัจ ๔ ว่า เป็นสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันกาล ประกาศอยู่ซึ่งสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ประกาศอยู่ซึ่งอริยสัจ ๔ ว่า เป็นสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความเป็นจริง อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินี-ปฏิปทาอริยสัจ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล... ในอนาคตกาล... ในปัจจุบันกาล ประกาศสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดประกาศอริยสัจ ๔ เหล่านี้ว่า เป็นสิ่งที่ตนรู้แล้วตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๖

วิตักกสูตร

ว่าด้วยการตรึกในอริยสัจ ๔

[๑๖๖๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าตรึกถึงอกุศลวิตกอันลามก คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะวิตกเหล่านี้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ นิพพาน ก็เมื่อเธอทั้งหลายจะตรึก พึงตรึกว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโธคามินีปฏิปทา[๑] ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะความตรึกเหล่านี้ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลาย พึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรคามินีปฏิปทา[๒].

จบ สูตรที่ ๗

---

๑. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา *-ผู้รวบรวม*
๒. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา *-ผู้รวบรวม*

(๑๖๖๑)

มา ภิกฺขเว ปาปกํ อกุสลํ จิตฺตํ จินฺเตถ[๑] สสฺสโต โลโกติ วา อสสฺสโต โลโกติ วา อนฺตวา โลโกติ วา อนนฺตวา โลโกติ วา ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ เนสา ภิกฺขเว จินฺตา อตฺถสญฺหิตา นาทิพฺรหฺมจริยกา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ[๒] ฯ จินฺเตนฺตา จ โข ตุเมฺห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ จินฺเตยฺยาถ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ จินฺเตยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ จินฺเตยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ จินฺเตยฺยาถ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ เอสา ภิกฺขเว จินฺตา อตฺถสญฺหิตา เอสา อาทิพฺรหฺมจริยกา เอสา นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

(๑๖๖๒)

มา ภิกฺขเว วิคฺคาหิกกถํ กเถถ[๓] น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ มิจฺฉา-ปฏิปนฺโน ตฺวมสิ อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน ปุเร วจนียํ ปจฺฉา อวจ ปจฺฉา วจนียํ ปุเร อวจ สหิตํ เม อสหิตนฺเต อาจิณฺณนฺเต[๔] วิปราวตฺตํ อาโรปิโต เต วาโท ปรวาทปฺปโมกฺขาย[๕] นิคฺคหิโตสิ นิพฺเพเธหิ วา สเจ ปโหสีติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ เนสา ภิกฺขเว กถา อตฺถสญฺหิตา นาทิพฺรหฺมจริยกา น นิพฺพิทาย น วิราคาย

---

๑. ม. ยุ. จินฺเตยฺยาถ ฯ
๒. ยุ. สํวตฺตนฺติ ฯ
๓. ม. ยุ. กเถยฺยาถ ฯ
๔. ม. อธิจิณฺณํ เต ... ฯ
๕. ม. ยุ. จรวาทปฺปโมกฺขาย ฯ

จินตสูตร

ว่าด้วยการคิดในอริยสัจ ๔

[๑๖๖๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าคิดถึงอกุศลจิตอันลามกว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีก สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะความคิดนี้ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย... นิพพาน ก็เมื่อเธอทั้งหลายจะคิด พึงคิดว่านี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะความคิดนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย... นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๘

วิคาหิกกถาสูตร

ว่าด้วยการพูดที่ไม่เป็นประโยชน์

[๑๖๖๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าพูดถ้อยคำแก่งแย่งกันว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูก สิ่งที่ควรพูดก่อน ท่านพูดเสียทีหลัง สิ่งที่ควรพูดทีหลัง ท่านพูดเสียก่อน เป็นประโยชน์แก่เรา ไม่เป็นประโยชน์แก่ท่าน ความเป็นไปอย่างอื่นที่คลาดเคลื่อนท่านประพฤติแล้ว ท่านยกวาทะขึ้นแล้วเพื่อเปลื้องวาทะของผู้อื่น ท่านถูกข่มขี่แล้ว ท่านจงชำแรกออก ถ้าท่านอาจ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะถ้อยคำนี้ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย... นิพพาน ก็เมื่อเธอทั้งหลายจะพูด พึงพูดว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะถ้อยคำนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไป

น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ กเถนฺตา จ โข ตุเมฺห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ กเถยฺยาถ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ กเถยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ กเถยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ฯเปฯ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๖๖๓]

มา ภิกฺขเว อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถถ[๑]ฯ เสยฺยถีทํฯ ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ[๒] อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถีกถํ ปุริสกถํ[๓] สุรากถํ[๔] วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วาฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เนสา ภิกฺขเว กถา อตฺถสญฺหิตา นาทิพฺรหฺมจริยกา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ กเถนฺตา จ โข ตุเมฺห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ กเถยฺยาถ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ กเถยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ กเถยฺยาถ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ กเถยฺยาถฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เอสา ภิกฺขเว กถา อตฺถสญฺหิตา เอสา อาทิพฺรหฺมจริยกา เอสา นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

สมาธิวคฺโค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ

สมาธิปฏิสลฺลานา กุลปุตฺตา อปเร เทฺว
สมณพฺราหฺมณวิตกฺก[๕] จินฺตา วิคฺคาหิกา กถาติ[๖]ฯ

๑. ม. ยุ. กเถยฺยาถฯ
๒. ยุ. สุทฺธกถํฯ
๓. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๔. สูรกถนฺติปิ ปาโฐฯ
๕. ม. สมณพฺราหฺมณา วิตกฺกํฯ ยุ. สมณพฺราหฺมณา วิตกฺกาฯ
๖. สี. กเถน จาติฯ

เพื่อความหน่าย... นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๙

ติรัจฉานกถาสูตร

ว่าด้วยการพูดติรัจฉานกถา

[๑๖๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าพูดดิรัจฉานกถา ซึ่งมีหลายอย่าง คือ พูดเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องท่าน้ำ เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้นๆ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะถ้อยคำนี้ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย... นิพพาน ก็เมื่อเธอทั้งหลายจะพูด พึงพูดว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะถ้อยคำนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย... นิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลาย พึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธ-คามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สมาธิวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สมาธิสูตร
๒. ปฏิสัลลาณสูตร
๓. กุลปุตตสูตรที่ ๑
๔. กุลปุตตสูตรที่ ๒
๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑
๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๒
๗. วิตักกสูตร
๘. จินตสูตร
๙. วิคคาหิกกถาสูตร
๑๐. ติรัจฉานกถาสูตร

ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนวคฺโค ทุติโย

(๑๖๖๔)

เอวมฺเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ ตตฺร โข ภควา ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู อามนฺเตสิ เทฺวเม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวิตพฺพาฯ กตเม เทฺว[๑]ฯ โย จายํ กาเมสุ กามสุขลฺลิกานุโยโค หีโน คมฺโม โปถุชฺชนิโก อนริโย อนตฺถสญฺหิโต โย จายํ อตฺตกิลมถานุโยโค ทุกฺโข อนริโย อนตฺถสญฺหิโตฯ เอเตเต[๒] ภิกฺขเว อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ กตมา จ สา ภิกฺขเว มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถีทํฯ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิฯ อยํ โข สา ภิกฺขเว มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ

(๑๖๖๕)

อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํฯ ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา พฺยาธีปิ[๓] ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา[๔] ทุกฺขาฯ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย[๕] อริยสจฺจํฯ ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินีฯ เสยฺยถีทํฯ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาฯ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ[๖] อริยสจฺจํฯ โย ตสฺสา เยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ

---

๑. สี. อิทํ ปาจทฺวยํ น ทิสฺสติฯ
๒. ม เอเต โขฯ
๓. ม. ยุ. พฺยาธิปิฯ
๔. โป. ปุญฺจุปาทานกฺขนฺธาปิฯ
๕. ม. ยุ. ทุกฺขสมุทยํฯ
๖. ม. ยุ. ทุกฺขนิโรธํฯ เอวมุปริปิฯ

ธัมมจักกัปปวัตตนวรรคที่ ๒

ตถาคตสูตรที่ ๑

ทรงแสดงพระธรรมจักร

[๑๖๖๔]

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุปัญจวัคคีย์มาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสุด ๒ อย่างนี้ อันบรรพชิตไม่ควรเสพ ส่วนสุด ๒ อย่างนั้นเป็นไฉน? คือ การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑ การประกอบความลำบากแก่ตน เป็นทุกข์ ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑ ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุด ๒ อย่างเหล่านี้ อันตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว กระทำจักษุ กระทำญาณ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ก็ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลางนั้น... เป็นไฉน? คือ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ ซึ่งได้แก่ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลางนี้แล อันตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว กระทำจักษุ กระทำญาณ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

[๑๖๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจนี้แล คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้แม้ข้อนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ ก็ทุกขสมุทยอริยสัจนี้แล คือ ตัณหาอันทำให้มีภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ ความเพลิดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ก็ทุกขนิโรธอริยสัจนี้แล คือ ความดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือแห่งตัณหานั้นแหละ ความสละ ความวาง ความปล่อย ความไม่อาลัย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้แล คือ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ซึ่งได้แก่สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ.

จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย ฯ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินี-ปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ

[๑๖๖๖]

อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ ฯเปฯ ปริญฺญาตนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ

[๑๖๖๗]

อิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ ฯเปฯ ปหีนนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ

[๑๖๖๘]

อิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺ-สุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกตนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ

[๑๖๖๙]

อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺ-สุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ภาวิตนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ

[๑๖๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขอริยสัจนั้นควรกำหนดรู้ ฯลฯ ทุกขอริยสัจนั้นเรากำหนดรู้แล้ว.

[๑๖๖๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขสมุทยอริยสัจ[๑] ฯลฯ ทุกขสมุทยอริยสัจนั้นควรละ ฯลฯ ทุกขสมุทัยอริยสัจนั้นเราละแล้ว.

[๑๖๖๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขนิโรธอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธอริยสัจนั้นควรกระทำให้แจ้ง. ฯลฯ ทุกขนิโรธอริยสัจนั้นเรากระทำให้แจ้งแล้ว

[๑๖๖๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนั้นควรเจริญ จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนั้นเราเจริญแล้ว.

---

๑. ข้อสังเกต : มีการแปลโดยเขียนทั้ง ๒ แบบ คือ "ทุกขสมุทยอริยสัจ" และ "ทุกขสมุทัยอริยสัจ" *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๗๐]

ยาวกีวญฺจ เม ภิกฺขเว อิเมสุ จตูสุ อริยสจฺเจสุ เอวนฺติปริวฏฺฏํ ทฺวาทสาการํ ยถาภูตํ ญาณทสฺสนํ น สุวิสุทฺธํ อโหสิ เนว ตาวาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ[๑] ปจฺจญฺญาสึฯ ยโต จ โข เม ภิกฺขเว อิเมสุ จตูสุ อริยสจฺเจสุ เอวนฺติปริวฏฺฏํ ทฺวาทสาการํ ยถาภูตํ ญาณทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ อโหสิ อถาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ ปจฺจญฺญาสึฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ อกุปฺปา เม วิมุตฺติ[๒] อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ[๓]ฯ

[๑๖๗๑]

อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน อายสฺมโต โกณฺฑญฺญสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติฯ ปวตฺติเต จ[๔] ภควตา ธมฺมจกฺเก ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ เอตํ ภควตา พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกฺมินฺติฯ ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา จาตุมฺมหาราชิกา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ เอตํ ภควตา พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติฯ จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา ตาวตึสา เทวาฯ ยามา เทวาฯ ตุสิตา เทวาฯ นิมฺมานรตี เทวาฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตี[๕] เทวาฯ พฺรหฺมกายิกา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ เอตํ ภควตา พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติฯ

---

๑. ม. ยุ. อภิสมฺพุทฺโธติฯ เอวมุปริปิฯ
๒. ยุ. เจโตวิมุตฺติฯ
๓. ยุ. อภินนฺทุํฯ
๔. สี. ม. จ ปนฯ
๕. ยุ. วสวตฺติโนฯ

[๑๖๗๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็น) ตามความเป็นจริง มีวนรอบ ๓ อย่างนี้ มีอาการ ๑๒ ในอริยสัจ ๔ เหล่านี้ของเรา ยังไม่บริสุทธิ์เพียงใด เราก็ยังไม่ปฏิญาณตนว่า เป็นผู้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น ก็เมื่อใด ญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็น) ตามความเป็นจริง มีวนรอบ ๓ อย่างนี้ มีอาการ ๑๒ ในอริยสัจ ๔ เหล่านี้ของเรา บริสุทธิ์ดีแล้ว เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณตนว่า เป็นผู้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ก็ญาณทัสสนะได้บังเกิดขึ้นแก่เราว่า วิมุติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุปัญจวัคคีย์ปลื้มใจ ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค.

[๑๖๗๑]

ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณภาษิตนี้อยู่ ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ท่านโกณฑัญญะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมจักรแล้ว พวกภุมมเทวดาได้ประกาศว่า นั่นธรรมจักรอันยอดเยี่ยม อันพระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก ประกาศไม่ได้ พวกเทพชั้นจาตุมหาราชได้ฟังเสียงของพวกภุมมเทวดาแล้ว... พวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นจาตุมหาราชแล้ว... พวกเทพชั้นยามาได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นดาวดึงส์แล้ว... พวกเทพชั้นดุสิตได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นยามาแล้ว... พวกเทพชั้นนิมมานรดีได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นดุสิตแล้ว... พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตีได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นนิมมานรดีแล้ว... พวกเทพที่นับเนื่องในหมู่พรหมได้ฟังเสียงของพวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตีแล้ว ได้ประกาศว่า นั่นธรรมจักรอันยอดเยี่ยม อันพระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก ประกาศไม่ได้.

(๑๖๗๒)

อิติห เตน ขเณน [๑] เตน มุหุตฺเตน ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิ ฯ อยญฺจ ทสสหสฺสี โลกธาตุ สงฺกมฺปิ สมฺปกมฺปิ สมฺปเวธิ ฯ อปฺปมาโณ จ โอฬาโร[๒] โอภาโส โลเก ปาตุรโหสิ อติกฺกมฺเมว[๓] เทวานํ เทวานุภาวนฺติ ฯ

(๑๖๗๓)

อถ โข ภควา อุทานํ อุทาเนสิ อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญติ ฯ อิติ หิทํ อายสฺมโต โกณฺฑญฺญสฺส อญฺญาโกณฺฑญฺโญเตฺวว นามํ อโหสีติ ฯ

(๑๖๗๔)

อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ ฯเปฯ ปริญฺญาตนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ

(๑๖๗๕)

อิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ ฯเปฯ ปหีนนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ ฯ

---

๑. ม. ยุ. เตน ลเยน ฯ
๒. ม. ยุ. อุฬาโร ฯ
๓. สี. ม. ยุ. อติกฺกมฺม ฯ

[๑๖๗๒]

โดยขณะนั้น โดยครู่นั้น เสียงได้ระบือขึ้นไปจนถึงพรหมโลกด้วยประการฉะนี้ ก็หมื่นโลกธาตุนี้สะเทือนสะท้าน หวั่นไหว ทั้งแสงสว่างอันยิ่ง หาประมาณมิได้ ได้ปรากฏแล้วในโลก ล่วงเทวานุภาพของพวกเทพดา ทั้งหลาย.

[๑๖๗๓]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเปล่งอุทานว่า

โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เพราะเหตุนั้นคำว่า อัญญาโกณฑัญญะ จึงได้เป็นชื่อของท่านโกณฑัญญะ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

ตถาคตสูตรที่ ๒

จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง เกิดแก่ตถาคต

[๑๖๗๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่พระตถาคตทั้งหลาย ในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกข-อริยสัจนั้น ควรกำหนดรู้ ฯลฯ ทุกขอริยสัจนั้น พระตถาคตทั้งหลาย กำหนดรู้แล้ว.

[๑๖๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่พระตถาคตทั้งหลาย ในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขสมุทยอริยสัจ ฯลฯ ทุกขสมุทยอริยสัจนั้นควรละ ฯลฯ ทุกขสมุทยอริยสัจนั้น พระตถาคตทั้งหลาย ละได้แล้ว.

[๑๖๗๖]

อิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ ฯเปฯ สจฺฉิกตนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ

[๑๖๗๗]

อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ ฯเปฯ ภาวิตนฺติ ภิกฺขเว ตถาคตานํ ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทีติฯ

[๑๖๗๘]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิฯ กตมานิ จตฺตาริฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํฯ

[๑๖๗๙]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํฯ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียํฯ กตเม ปญฺจ[๑]ฯ รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํฯ

[๑๖๘๐]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํฯ ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินีฯ เสยฺยถีทํฯ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํฯ

๑. ม. ยุ. เสยฺยถีทํฯ สี. กตเม ปญฺจ เสยฺยถีทนฺติ ปมาทเลขฯ

〔๑๖๗๖〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่พระตถาคตทั้งหลาย ในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขนิโรธอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธอริยสัจนั้น ควรกระทำให้แจ้ง ฯลฯ ทุกขนิโรธอริยสัจนั้น พระตถาคตทั้งหลายกระทำให้แจ้งแล้ว.

〔๑๖๗๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่พระตถาคตทั้งหลาย ในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนั้นควรเจริญ จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่พระตถาคตทั้งหลาย ในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนั้น พระตถาคตทั้งหลาย เจริญแล้ว.

จบ สูตรที่ ๒

ขันธสูตร

ว่าด้วยอริยสัจ ๔

〔๑๖๗๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ เหล่านี้ อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ [๑] ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

〔๑๖๗๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน? ควรจะกล่าวได้ว่า อุปาทานขันธ์ ๕ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นไฉน? ได้แก่อุปาทานขันธ์คือรูป อุปาทานขันธ์คือเวทนา อุปาทานขันธ์คือสัญญา อุปาทานขันธ์คือสังขาร อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ.

〔๑๖๘๐〕

ก็ทุกขสมุทยอริยสัจเป็นไฉน? ตัณหาอันทำให้มีภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ เพลิดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้เรียกว่า ทุกขสมุทยอริยสัจ.

---

๑. ข้อสังเกต : บาลีมีคำว่า “ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ” ซึ่งแปลว่า ทุกขสมุทยอริยสัจ *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๘๑]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ฯ โย ตสฺสา เยว ตณฺหาย อเสส-วิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ฯ

[๑๖๘๒]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺข-นิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ

[๑๖๘๓]

อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๖๘๔]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิ ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ

[๑๖๘๕]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ฯ ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานีติสฺส วจนียํ ฯ กตมานิ ฉ ฯ จกฺขฺวายตนํ ฯเปฯ มนายตนํ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ฯ

[๑๖๘๖]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ฯ ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี ฯ เสยฺยถีทํ ฯ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ฯ

[๑๖๘๑]

ก็ทุกขนิโรธอริยสัจเป็นไฉน? ความดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือแห่งตัณหานั้นแหละ ความสละ ความวาง ความปล่อย ความไม่อาลัยตัณหานั้น นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ.

[๑๖๘๒]

ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

[๑๖๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ เหล่านี้แล เพราะเหตุนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๓

อายตนสูตร

ว่าด้วยอริยสัจ ๔

[๑๑๘๔][๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ เหล่านี้ อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

[๑๖๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน? ควรจะกล่าวว่า อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายใน ๖ เป็นไฉน? คือ อายตนะคือตา ฯลฯ อายตนะคือใจ นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ.

[๑๖๘๖]

ก็ทุกขสมุทยอริยสัจเป็นไฉน? ตัณหาอันทำให้มีภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ เพลิดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้เรียกว่า ทุกขสมุทยอริยสัจ.

---

๑. [๑๖๘๔] *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๘๗]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ฯ โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ฯ

[๑๖๘๘]

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ

[๑๖๘๙]

อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๖๙๐]

ธาเรถ โน ตุเมฺห ภิกฺขเว มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติ ฯ เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ อหํ โข ภนฺเต ธาเรมิ ภควตา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติ ฯ ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ ธาเรสิ มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติ ฯ ทุกฺขํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา ปฐมํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ธาเรมิ ทุกฺขสมุทยํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา ทุติยํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ธาเรมิ ทุกฺขนิโรธํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา ตติยํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ธาเรมิ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา จตุตฺถํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ธาเรมิ ฯ เอวํ ขฺวาหํ ภนฺเต ธาเรมิ ภควตา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติ ฯ

〔๑๖๘๗〕

ก็ทุกขนิโรธอริยสัจเป็นไฉน? ความดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือแห่งตัณหานั้นแหละ ความสละ ความวาง ความปล่อย ความไม่อาลัยตัณหานั้น นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ.

〔๑๖๘๘〕

ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นไฉน? อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

〔๑๖๘๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ เหล่านี้แล เพราะเหตุนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๔

ธารณสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการทรงจำอริยสัจ ๔

〔๑๖๙๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงไว้เถิด.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทรงจำซึ่งอริยสัจที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ เธอทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงแล้วอย่างไร?

ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทรงจำทุกขอริยสัจเป็นข้อที่ ๑ ทุกขสมุทยอริยสัจเป็นข้อที่ ๒ ทุกขนิโรธอริยสัจเป็นข้อที่ ๓ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นข้อที่ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทรงจำอริยสัจ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วอย่างนี้แล.

[๑๖๙๑]

สาธุ สาธุ ภิกฺขุ สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ ธาเรสิ มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานิ[๑]ฯ ทุกฺขํ โข ภิกฺขุ มยา ปฐมํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ตถา นํ ธาเรหิ ทุกฺขสมุทโย โข ภิกฺขุ มยา ทุติยํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ตถา นํ ธาเรหิ ทุกฺขนิโรโธ โข ภิกฺขุ มยา ตติยํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ตถา นํ ธาเรหิ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา[๒] โข ภิกฺขุ มยา จตุตฺถํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ตถา นํ ธาเรหิฯ เอวํ โข ภิกฺขุ ธาเรหิ มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานิฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๖๙๒]

ธาเรถ โน ตุเมฺห ภิกฺขเว มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติฯ เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ อหํ โข ภนฺเต ธาเรมิ ภควตา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติฯ ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ ธาเรสิ มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติฯ ทุกฺขํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา ปฐมํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ธาเรมิฯ โย หิ โกจิ ภนฺเต สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํ วเทยฺย เนตํ ทุกฺขํ ปฐมํ อริยสจฺจํ ยํ สมเณน โคตเมน เทสิตํ อหเมตํ ทุกฺขํ ปฐมํ อริยสจฺจํ ปจฺจกฺขาย อญฺญํ ทุกฺขํ ปฐมํ อริยสจฺจํ ปญฺญเปสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ทุกฺขสมุทยํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา จตุตฺถํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ธาเรมิฯ โย หิ โกจิ ภนฺเต สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํ วเทยฺย เนตํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา จตุตฺถํ อริยสจฺจํ ยํ สมเณน โคตเมน เทสิตํ อหเมตํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ จตุตฺถํ อริยสจฺจํ ปจฺจกฺขาย อญฺญํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ จตุตฺถํ อริยสจฺจํ ปญฺญเปสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เอวํ ขฺวาหํ ภนฺเต ธาเรมิ ภควตา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานีติฯ

---

๑. ม. เทสิตานีติฯ เอวมุปริปิฯ
๒. ยุ. ...ปฏิปทํฯ

[๑๖๙๑]

พ. ดูกรภิกษุ ดีละๆ เธอทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงแล้วได้ถูกต้อง เราแสดงทุกขอริยสัจเป็นข้อที่ ๑ เธอทรงจำได้ เราแสดงทุกขสมุทยอริสัจ[๑] เป็นข้อที่ ๒ เธอก็ทรงจำได้ เราแสดงทุกขนิโรธอริยสัจเป็นข้อที่ ๓ เธอก็ทรงจำได้ เราแสดงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นข้อที่ ๔ เธอก็ทรงจำได้ เธอจงทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงแล้วอย่างนี้แล ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๕

ธารณสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการทรงจำอริยสัจ ๔ อย่างถูกต้อง

[๑๖๙๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงไว้แล้วเถิด

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทรงจำได้ซึ่งอริยสัจ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ เธอทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงแล้วอย่างไร?

ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทรงจำทุกขอริยสัจเป็นข้อที่ ๑ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ก็สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า นี้ไม่ใช่ทุกขอริยสัจข้อที่ ๑ ที่พระสมณโคดมทรงแสดงไว้ เราจักบอกเลิกทุกขอริยสัจข้อที่ ๑ นั้นเสียแล้วบัญญัติทุกขอริยสัจข้อที่ ๑ อย่างอื่นใหม่ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ ข้าพระองค์ทรงจำทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจเป็นข้อที่ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ก็สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า นี้มิใช่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจข้อที่ ๔ ที่พระสมณโคดมทรงแสดงไว้ เราจักบอกเลิกทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจข้อที่ ๔ นั้นเสีย แล้วบัญญัติทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจที่ ๔ อย่างอื่นใหม่ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทรงจำอริยสัจ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วอย่างนี้แล.

---

๑. อริยสัจ *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๙๓]

สาธุ สาธุ ภิกฺขุ สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ ธาเรสิ มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานิฯ ทุกฺขํ โข ภิกฺขุ มยา ปฐมํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ตถา นํ ธาเรหิฯ โย หิ โกจิ ภิกฺขุ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํ วเทยฺย เนตํ ทุกฺขํ ปฐมํ อริยสจฺจํ ยํ[๑] สมเณน โคตเมน เทสิตํ อหเมตํ ทุกฺขํ ปฐมํ อริยสจฺจํ ปจฺจกฺขาย อญฺญํ ทุกฺขํ ปฐมํ อริยสจฺจํ ปญฺญเปสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ทุกฺขสมุทโย โข ภิกฺขุ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรโธ โข ภิกฺขุ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา โข ภิกฺขุ มยา จตุตฺถํ อริยสจฺจํ เทสิตํ ตถา นํ ธาเรหิฯ โย หิ โกจิ ภิกฺขุ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํ วเทยฺย เนตํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา จตุตฺถํ อริยสจฺจํ ยํ สมเณน โคตเมน เทสิตํ อหเมตํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ จตุตฺถํ อริยสจฺจํ ปจฺจกฺขาย อญฺญํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ จตุตฺถํ อริยสจฺจํ ปญฺญเปสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เอวํ โข ตฺวํ ภิกฺขุ ธาเรหิ มยา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ เทสิตานิฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๖๙๔]

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ อวิชฺชา อวิชฺชาติ ภนฺเต วุจฺจติ กตมา นุ โข ภนฺเต อวิชฺชา กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติฯ ยํ โข ภิกฺขุ ทุกฺเข อญฺญาณํ ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณํฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ อวิชฺชา เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยฯ

---
๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

[๑๖๙๓]

พ. ดูกรภิกษุ ดีละ ๆ เธอทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงแล้วได้ถูกต้อง เราแสดงทุกขอริยสัจเป็นข้อที่ ๑ เธอก็ทรงจำได้ ก็สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า นี้มิใช่ทุกขอริยสัจข้อที่ ๑ ที่พระสมณโคดมทรงแสดงไว้ เราจักบอกเลิกทุกขอริยสัจข้อที่ ๑ นั้นเสีย แล้วบัญญัติทุกขอริยสัจข้อที่ ๑ อย่างอื่นใหม่ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ เราแสดงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นข้อที่ ๔ เธอก็ทรงจำได้ ก็สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า นี้มิใช่ทุกขนิโรธคามินี-ปฏิปทาอริยสัจข้อที่ ๔ ที่พระสมณโคดมทรงแสดงไว้ เราจักบอกเลิกทุกขนิโรธคามินี-ปฏิปทาอริยสัจข้อที่ ๔ นั้นเสีย แล้วบัญญัติทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจข้อที่ ๔ อย่างอื่นใหม่ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เธอจงทรงจำอริยสัจ ๔ ที่เราแสดงแล้วอย่างนี้แล ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

จบ สูตรที่ ๖

อวิชชาสูตร

ว่าด้วยอวิชชา

[๑๖๙๔]

ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า วิชชา ๆ ดังนี้ วิชชาเป็นไฉน และด้วยเหตุเพียงเท่าไร บุคคลจึงจะชื่อว่าตกอยู่ในวิชชา ? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดกรภิกษุ[๑] ความไม่รู้ในทุกข์ ในเหตุให้เกิดทุกข์ ในความดับทุกข์ ในทางที่จะให้ถึงความดับทุกข์ นี้เรียกว่าอวิชชา และด้วยเหตุเพียงเท่านี้ บุคคลย่อมชื่อว่าตกอยู่ในอวิชชา ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๗

---

๑. ดูกรภิกษุ *-ผู้รวบรวม*

[๑๖๙๕]

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ วิชฺชา วิชฺชาติ ภนฺเต วุจฺจติ กตมา นุ โข ภนฺเต วิชฺชา กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติฯ ยํ โข ภิกฺขุ ทุกฺเข ญาณํ ทุกฺขสมุทเย ญาณํ ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํฯ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ วิชฺชา เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๖๙๖]

อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ ภิกฺขเว มยา ปญฺญตฺตํ ตตฺถ อปริมาณา วณฺณา อปริมาณา พฺยญฺชนา อปริมาณา สงฺกาสนา อิติปิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติฯ อิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจนฺติ ภิกฺขเว ฯเปฯ อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ ภิกฺขเว มยา ปญฺญตฺตํ ตตฺถ อปริมาณา วณฺณา อปริมาณา พฺยญฺชนา อปริมาณา สงฺกาสนา อิติปิทํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจนฺติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

วิชชาสูตร

ว่าด้วยวิชชา

[๑๖๙๕]

ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า วิชชา ๆ ดังนี้ วิชชาเป็นไฉน และด้วยเหตุเพียงเท่าไร บุคคลจึงจะชื่อว่าถึงวิชชา? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุ ความรู้ในทุกข์ ในเหตุให้เกิดทุกข์ ในความดับทุกข์ ในทางที่ให้ถึงความดับทุกข์ นี้เรียกว่า วิชชา และด้วยเหตุเพียงเท่านี้ บุคคลย่อมชื่อว่าถึงวิชชา ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๘

สังกาสนสูตร

ว่าด้วยบัญญัติแห่งอริยสัจ ๔

[๑๖๙๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติว่า นี้เป็นทุกขอริยสัจ อักขระ พยัญชนะ การจำแนกในทุกขอริยสัจนั้น หาประมาณมิได้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ นี้เป็นทุกขอริยสัจ ฯลฯ เราบัญญัติว่า นี้เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ อักขระ พยัญชนะ การจำแนกทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนั้น หาประมาณมิได้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ นี้เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๖๙๗]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว ตถานิ อวิตถานิ[๑] อนญฺญถานิฯ กตมานิ จตฺตาริฯ อิทํ ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนญฺญถเมตํฯ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนญฺญถเมตํฯ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธ-คามินี ปฏิปทาติ ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนญฺญถเมตํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ ตถานิ อวิตถานิ อนญฺญถานิฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนวคฺโค ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ

ตถาคเตน เทฺว วุตฺตา[๒] ขนฺธา อายตเนน จ
ธารณาย[๓] จ เทฺว วุตฺตา อวิชฺชา วิชฺชา สงฺกาสนา ตเถน จาติ[๔]ฯ

๑. สี. อวิตฺถานิฯ
๒. ม. ธมฺมจกฺกํ ตถาคตํฯ
๓. ม. ธารณา จ เทฺว อวิชฺชาฯ ยุ. ธารณาย เทฺว ...ฯ
๔. ม. ... ตถาติฯ

ตถสูตร

ว่าด้วยของจริงแท้ ๔ อย่าง

[๑๖๙๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่ง ๔ อย่างนี้ เป็นของจริงแท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น สิ่ง ๔ อย่างเป็นไฉน? สิ่งนี้ว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ เป็นของจริงแท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น สิ่ง ๔ อย่างนี้ เป็นของจริงแท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ ธรรมจักกัปปวัตตนวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ตถาคตสูตรที่ ๑
๒. ตถาคตสูตรที่ ๒
๓. ขันธสูตร
๔. อายตนสูตร
๕. ธารณสูตรที่ ๑
๖. ธราณสูตรที่ ๒
๗. อวิชชาสูตร
๘. วิชชาสูตร
๙. สังกาสนสูตร
๑๐. ตถสูตร

โกฏิคามวคฺโค ตติโย

[๑๖๙๘]

เอกํ สมยํ ภควา วชฺชีสุ วิหรติ โกฏิคาเม ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ จตุนฺนํ ภิกฺขเว อริยสจฺจานํ อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ ทุกฺขสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ ทุกฺขสมุทยสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธสฺส อริยสจฺจสฺส ฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ ฯ ตยิทํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ ฯ อุจฺฉินฺนา ภวตณฺหา ขีณา ภวเนตฺติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ ฯ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

[๑๖๙๙]

จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตมทสฺสนา
สํสริตํ ทีฆมทฺธานํ ตาสุ ตาเสฺวว ชาติสุ ฯ
ยานิ เอตานิ ทิฏฺฐานิ ภวเนตฺติ สมูหตา
อุจฺฉินฺนํ มูลํ ทุกฺขสฺส นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ ฯ

โกฏิคามวรรคที่ ๓

วัชชีสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการตรัสรู้และไม่ตรัสรู้อริยสัจ ๔

[๑๖๙๘]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โกฏิคามในแคว้นวัชชี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่ได้ตรัสรู้ ไม่ได้แทงตลอดอริยสัจ ๔ เราด้วย เธอทั้งหลายด้วย จึงแล่นไป ท่องเที่ยวไปยังสังสารวัฏนี้ตลอดกาลนานอย่างนี้ อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ เพราะไม่ได้ตรัสรู้ ไม่ได้แทงตลอดทุกขอริยสัจ ๑ ทุกขสมุทยอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ๑ เราด้วย เธอทั้งหลายด้วย จึงแล่นไป ท่องเที่ยวไปยังสังสารวัฏนี้ตลอดกาลนานอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสัจ เราด้วย เธอทั้งหลายด้วย ตรัสรู้แล้ว แทงตลอดแล้ว ทุกขสมุทยอริยสัจ... ทุกขนิโรธอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราด้วย เธอทั้งหลายด้วย ตรัสรู้แล้วแทงตลอดแล้ว ตัณหาในภพขาดสูญแล้ว ตัณหาที่จะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๖๙๙]

เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง
เราและเธอทั้งหลายได้ท่องเที่ยวไปในชาตินั้นๆ ตลอดกาลนาน
อริยสัจ ๔ เหล่านี้ เราและเธอทั้งหลายเห็นแล้ว
ตัณหาที่จะนำไปสู่ภพถอนขึ้นได้แล้ว
มูลแห่งทุกข์ตัดขาดแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มี.

จบ สูตรที่ ๑

[๑๗๐๐]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ นเมเต ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ

[๑๗๐๑]

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานนฺติฯ เต โขเม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติฯ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

[๑๗๐๒]

เย ทุกฺขํ นปฺปชานนฺติ อโถ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ
ยตฺถ จ สพฺพโส ทุกฺขํ อเสสํ อุปรุชฺฌติฯ
ตญฺจ มคฺคํ น ชานนฺติ ทุกฺขูปสมคามินํ
เจโตวิมุตฺติหีนา เต อโถ ปญฺญาวิมุตฺติยา
อภพฺพา เต อนฺตกิริยาย เต เว ชาติชรูปคาฯ
เย จ ทุกฺขํ ปชานนฺติ อโถ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ
ยตฺถ จ สพฺพโส ทุกฺขํ อเสสํ อุปรุชฺฌติฯ
ตญฺจ มคฺคํ ปชานนฺติ ทุกฺขูปสมคามินํ
เจโตวิมุตฺติสมฺปนฺนา อโถ ปญฺญาวิมุตฺติยา
ภพฺพา เต อนฺตกิริยาย น เต ชาติชรูปคาติฯ

วัชชีสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการรู้ชัดและไม่รู้ชัดอริยสัจ ๔

[๑๗๐๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์... นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นไม่นับว่าเป็นสมณะในพวกสมณะ หรือว่าเป็นพราหมณ์ในพวกพราหมณ์ และท่านเหล่านั้นยังไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๑๗๐๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์... นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้นนับว่าเป็นสมณะในพวกสมณะ และนับว่าเป็นพราหมณ์ในพวกพราหมณ์ และท่านเหล่านั้นกระทำให้แจ้งแล้วซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๗๐๒]

ชนเหล่าใดย่อมไม่รู้ชัดซึ่งทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์
ความดับทุกข์ โดยประการทั้งปวงไม่มีเหลือ
และไม่รู้ชัดซึ่งทางให้ถึงความสงบทุกข์
ชนเหล่านั้นเสื่อมแล้วจากเจโตวิมุติ และปัญญาวิมุติ
ไม่ควรเพื่อกระทำที่สุดทุกข์ เข้าถึงชาติและชราโดยแท้
ส่วนชนเหล่าใดย่อมรู้ชัดซึ่งทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์
ความดับทุกข์ โดยประการทั้งปวงไม่มีเหลือ
และรู้ชัดซึ่งทางให้ถึงความสงบทุกข์
ชนเหล่านั้นถึงพร้อมแล้วด้วยเจโตวิมุติ และปัญญาวิมุติ
ควรเพื่อกระทำที่สุดทุกข์ ไม่เข้าถึงชาติและชรา.

จบ สูตรที่ ๒

[๑๗๐๓]

สาวตฺถี ฯ จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิ ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ วุจฺจติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๗๐๔]

สาวตฺถี ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌึสุ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌึสุ ฯ เยปิ[๑] หิ เกจิ ภิกฺขเว อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌิสฺสนฺติ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌิสฺสนฺติ ฯ เยปิ หิ เกจิ ภิกฺขเว เอตรหิ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ สพฺเพ เต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ เยปิ หิ เกจิ ภิกฺขเว อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌึสุ อภิสมฺพุชฺฌิสฺสนฺติ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ สพฺเพ เต อิมานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ยถาภูตํ อภิสมฺพุชฺฌนฺติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

---

๑. โป. ม. เย หิ เกจิ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

สัมมาสัมพุทธสูตร

ว่าด้วยความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

[๑๗๐๓]

พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ อริยสัจ ๔ ประการนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะได้ตรัสรู้อริยสัจ ๔ ประการนี้แล ตามความเป็นจริง ตถาคต เขาจึงกล่าวว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๓

อรหันตสูตร

ว่าด้วยพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

[๑๗๐๔]

พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใดในอดีตกาล ตรัสรู้แล้วตามความเป็นจริง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมดนั้น ตรัสรู้แล้ว ซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง ถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักตรัสรู้ตามความเป็นจริง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมดแล้ว จักตรัสรู้อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง ถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบัน ตรัสรู้อยู่ตามความเป็นจริง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมดนั้น ตรัสรู้อยู่ซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ก็พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล ตรัสรู้แล้วตามความเป็นจริง... จักตรัสรู้... ตรัสรู้อยู่ตามความเป็นจริง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมดนั้น ตรัสรู้อยู่ซึ่งอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตาม ความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๔

[๑๗๐๕]

ชานโต อหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ โน อชานโต อปสฺสโต ฯ กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ[๑] ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ ฯ อิทํ ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๗๐๖]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา เต โว ภิฺขเว[๒] จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพา ฯ กตเมสํ จตุนฺนํ ฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขสมุทยสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขนิโรธสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺส ฯ เย หิ เกจิ ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ เย จ โสตพฺพํ มญฺเญยฺยุํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา ฯเปฯ เต โว ภิกฺขเว อิเมสํ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพา ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

---

๑. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
๒. ภิกฺขเว *-ผู้รวบรวม*

สอาวักขยสูตร[๑]

ว่าด้วยความสิ้นอาสวะ

[๑๗๐๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะของผู้รู้ ผู้เห็น ไม่กล่าวความสิ้นอาสวะของผู้ไม่รู้ไม่เห็น ก็ความสิ้นอาสวะของผู้รู้อะไร ผู้เห็นอะไร? ความสิ้นอาสวะของผู้รู้เห็นว่า นี้ทุกข์... นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นอาสวะของผู้รู้อย่างนี้ ผู้เห็นอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๕

มิตตสูตร

ว่าด้วยการอนุเคราะห์มิตร

[๑๗๐๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เธอทั้งหลายจะพึงอนุเคราะห์ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งและชนเหล่าใดจะเป็นมิตร อมาตย์ ญาติหรือสาโลหิตก็ตาม จะพึงสำคัญถ้อยคำว่าเป็นสิ่งที่ตนควรเชื่อฟังชนเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานอยู่ในการตรัสรู้อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ก็เธอทั้งหลายจะพึงอนุเคราะห์ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง... ชนเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานอยู่ในการตรัสรู้อริยสัจ ๔ เหล่านี้แลตามความเป็นจริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๖

---

๑. อาสวักขยสูตร *-ผู้รวบรวม*

[๑๗๐๗]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิฯ กตมานิ จตฺตาริฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ตถานิ อวิตถานิ อนญฺญถานิ ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๐๘]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิฯ กตมานิ จตฺตาริฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํฯ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต อริโย ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๐๙]

จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิฯ กตมานิ จตฺตาริฯ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํฯ

ตถสูตร

ว่าด้วยอริยสัจ ๔ เป็นของจริงแท้

[๑๗๐๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ อริยสัจ ๔ ประการนี้แล เป็นของจริงแท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๗

โลกสูตร

พระตถาคตเป็นอริยะในโลกทั้งปวง

[๑๗๐๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสั... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ตถาคตเป็นอริยะในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

จบ สูตรที่ ๘

ปริญเญยยสูตร

ว่าด้วยหน้าที่ในอริยสัจ ๔

[๑๗๐๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ อริยสัจ ๔ ประการนี้แล บรรดาอริยสัจ ๔

อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ฯ อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อตฺถิ อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยํ อตฺถิ อริยสจฺจํ ปหาตพฺพํ อตฺถิ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพํ อตฺถิ อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพํ ฯ กตมญฺจ ภิกฺขเว อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยํ ฯ ทุกฺขํ ภิกฺขเว อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพํ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๗๑๐]

เอกํ สมยํ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู เจติเยสุ[๑] วิหรนฺติ สหชนิเย[๒] ฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลานํ เถรานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ โย นุ โข อาวุโส ทุกฺขํ ปสฺสติ ทุกฺขสมุทยํปิ โส ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธํปิ ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทํปิ ปสฺสตีติ ฯ

[๑๗๑๑]

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา ควมฺปติตฺเถโร[๓] ภิกฺขู เอตทโวจ สมฺมุขา เมตํ อาวุโส ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ โย ภิกฺขเว ทุกฺขํ ปสฺสติ ทุกฺขสมุทยํปิ โส ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธํปิ ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทํปิ ปสฺสติ ฯ โย ทุกฺขสมุทยํ ปสฺสติ ทุกฺขํปิ โส ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธํปิ ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทํปิ ปสฺสติ ฯ โย ทุกฺขนิโรธํ ปสฺสติ ทุกฺขํปิ โส ปสฺสติ ทุกฺขสมุทยํปิ ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทํปิ ปสฺสติ ฯ โย ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปสฺสติ ทุกฺขํปิ โส ปสฺสติ ทุกฺขสมุทยํปิ ปสฺสติ ทุกฺขนิโรธํปิ ปสฺสตีติ ฯ

โกฏิคามวคฺโค ตติโย ฯ

๑. สี. เจติสุ ฯ ม. ยุ. เจเตสุ ฯ
๒. ม. ยุ. สหญฺจนิเก ฯ
๓. ยุ. ควมฺปติ เถเร ฯ

ประการนี้ อริยสัจที่ควรกำหนดรู้ ที่ควรละ ที่ควรกระทำให้แจ้ง ที่ควรให้เกิดมี มีอยู่ ก็อริยสัจที่ควรกำหนดรู้ เป็นไฉน? ทุกขอริยสัจ ควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทยอริยสัจ ควรละ ทุกขนิโรธอริยสัจ ควรกระทำให้แจ้ง ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ควรให้เกิดมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๙

ควัมปติสูตร

ผู้เห็นทุกข์ ชื่อว่าเห็นในสมุทัยนิโรธมรรค

[๑๗๑๐]

สมัยหนึ่ง ภิกษุผู้เถระมากรูปอยู่ ณ เมืองสหชนิยะ แคว้นเจดีย์ ก็สมัยนั้น เมื่อภิกษุผู้เถระมากรูปกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต นั่งประชุมกันในโรงกลม เกิดสนทนากันขึ้นในระหว่างประชุมว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ผู้ใดหนอแล ย่อมเห็นทุกข์ ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นแม้ทุกขสมุทัย แม้ทุกขนิโรธ แม้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

[๑๗๑๑]

เมื่อภิกษุผู้เถระทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระควัมปติเถระได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ผมได้ฟังมา ได้รับมาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ผู้ใดย่อมเห็นทุกข์ ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นแม้ทุกขสมุทัย แม้ทุกขนิโรธ แม้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ผู้ใดย่อมเห็นทุกขสมุทัย ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมเห็นแม้ทุกข์ แม้ทุกขนิโรธ แม้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ผู้ใดย่อมเห็นทุกขนิโรธ ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นแม้ทุกข์ แม้ทุกขสมุทัย แม้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ผู้ใดย่อมเห็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นแม้ทุกข์ แม้ทุกขสมุทัย แม้ทุกขนิโรธ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ โกฏิคามวรรคที่ ๓

ตสฺสุทฺทานํ

เทฺว วชฺชี สมฺมาสมฺพุทฺโธ อรหํ อาสวกฺขโย
มิตฺตํ[๑] ตถา จ โลโก จ อภิญฺเญยฺยํ[๒] ควมฺปตีติ ฯ

๑. ยุ. มิตฺตา ฯ
๒. สี. ม. ปริญฺเญยฺยํ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรค คือ

๑. วัชชีสูตรที่ ๑	๒. วัชชีสูตรที่ ๒
๓. สัมมาสัมพุทธสูตร	๔. อรหันตสูตร
๕. อาสวักขยสูตรู	๖. มิตตสูตร
๗. ตถสูตร	๘. โลกสูตร
๙. ปริญญเญยยสูตร	๑๐. ควัมปติสูตร

สีสปาปณฺณวคฺโค จตุตฺโถ

[๑๗๑๒]

เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ สีสปาวเน ฯ อถ โข ภควา ปริตฺตานิ สีสปาปณฺณานิ ปาณินา คเหตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํ ฯ ยานิ วา มยา ปริตฺตานิ สีสปาปณฺณานิ ปาณินา คหิตานิ ยทิทํ อุปริ สีสปาวเนติ ฯ อปฺปมตฺตกานิ ภนฺเต ภควตา ปริตฺตานิ สีสปาปณฺณานิ ปาณินา คหิตานิ อถ โข เอตาเนว พหุตรานิ ยทิทํ อุปริ สีสปาวเนติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เอตเทว พหุตรํ ยํ โว มยา อภิญฺญาย อนกฺขาตํ [๑] ฯ กสฺมา เจตํ ภิกฺขเว มยา อนกฺขาตํ ฯ น เหตํ ภิกฺขเว อตฺถสญฺหิตํ นาทิพฺรหฺมจริยกํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ ตสฺมาตํ มยา อนกฺขาตํ ฯ

[๑๗๑๓]

กิญฺจิ ภิกฺขเว มยา อกฺขาตํ ฯ อิทํ ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว มยา อกฺขาตํ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ มยา อกฺขาตํ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ มยา อกฺขาตํ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ มยา อกฺขาตํ ฯ กสฺมา เจตํ ภิกฺขเว มยา อกฺขาตํ ฯ เอตญฺหิ ภิกฺขเว อตฺถสญฺหิตํ เอตํ อาทิพฺรหฺมจริยกํ เอตํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ ตสฺมาตํ [๒] อกฺขาตํ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

---
๑. ยุ. อปฺปมตฺตกํ อกฺขาตํ ฯ
๒. ม. มยา ฯ

สีสปาปรรณวรรคที่ ๔

สีสปาสูตร

เปรียบสิ่งที่ตรัสรู้มีมากเหมือนใบไม้บนต้น

[๑๗๑๒]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสปาวัน ใกล้เมืองโกสัมพี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงถือใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบด้วยฝ่าพระหัตถ์ แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา แล้วตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราถือด้วยฝ่ามือกับใบที่บนต้น ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระผู้มีพระภาคทรงถือด้วยฝ่าพระหัตถ์มีประมาณน้อย ที่บนต้นมากกว่า พระเจ้าข้า.

พ. อย่างนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วมิได้บอกเธอทั้งหลายมีมาก ก็เพราะเหตุไรเราจึงไม่บอก เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ นิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่บอก.

[๑๗๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งอะไรเราได้บอกแล้ว เราได้บอกแล้วว่า นี้ทุกข์... นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ก็เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนั้นประกอบด้วยประโยชน์ เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย... นิพพาน เพราะฉะนั้น เราจึงบอก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑

[๑๗๑๔]

โย ภิกฺขเว เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ ทุกฺขสมุทยํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ ขทิรปตฺตานํ วา สรลสปตฺตานํ วา อามลกปตฺตานํ วา ปุฏํ กริตฺวา อุทกํ วา ตาลปตฺตํ วา หริสฺสามีติ[๑] เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

[๑๗๑๕]

โย จ โข ภิกฺขเว เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ ทุกฺขสมุทยํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ ปทุมปตฺตานํ วา ปลาสปตฺตานํ วา มาลุวปตฺตานํ วา ปุฏํ กริตฺวา อุทกํ วา ตาลปตฺตํ วา หริสฺสามีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามีติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ม. อาหริสฺสามีติฯ เอวมุปริปิฯ

ขทิรสูตร

ว่าด้วยการทำที่สุดแห่งทุกข์เพราะตรัสรู้อริยสัจ ๔

[๑๗๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักเอาใบตะเคียน ใบทองหลาง หรือใบมะขามป้อม ห่อน้ำหรือตาลปัตรนำไป ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฉันใด ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา-อริยสัจ ตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๗๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้ใดแลพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักเอาใบบัว ใบทองกวาว หรือใบย่านทรายห่อน้ำหรือตาลปัตรนำไป ข้อนั้นเป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันใด ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราได้ตรัสรู้ ทุกขอริยสัจ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา-อริยสัจ ตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๒

(๑๗๑๖)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทณฺโฑ อุปริเวหาสํ ขิตฺโต สกิมฺปิ มูเลน นิปตติ สกิมฺปิ มชฺเฌน นิปตติ สกิมฺปิ อคฺเคน นิปตติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อวิชฺชา นีวรณา สตฺตา ตณฺหาสญฺโญชนา สนฺธาวนฺตา สํสรนฺตา สกิมฺปิ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ คจฺฉนฺติ สกิมฺปิ ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกํ อาคจฺฉนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

(๑๗๑๗)

อาทิตฺเต ภิกฺขเว เจเล วา สีเส วา กิมสฺส กรณียนฺติฯ อาทิตฺเต ภนฺเต เจเล วา สีเส วา ตสฺเสว เจลสฺส วา สีสสฺส วา นิพฺพาปนาย อธิมตฺโต ฉนฺโท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุสฺโสฬฺหี จ อปฺปฏิวานิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ กรณียนฺติฯ อาทิตฺตํ ภิกฺขเว เจลํ วา สีสํ วา อชฺฌุเปกฺขิตฺวา อมนสิกริตฺวา อนภิสเมตานํ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย อธิมตฺโต ฉนฺโท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุสฺโสฬฺหี จ อปฺปฏิวานิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ กรณียํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

ทัณฑสูตร

ผู้ท่องเที่ยวไปในโลกเพราะไม่เห็นอริยสัจ

[๑๗๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนท่อนไม้ที่บุคคลขว้างขึ้นไปบนอากาศแล้ว บางคราวเอาโคนตกลงมาก็มี บางคราวเอาตอนกลางตกลงมาก็มี บางคราวเอาปลายตกลงมาก็มี ฉันใด สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีนิวรณ์ คืออวิชชา มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบได้แล่นไปอยู่ ท่องเที่ยวไปอยู่ บางคราวจากโลกนี้ไปสู่ปรโลกก็มี บางคราวจากปรโลกมาสู่โลกนี้ก็มี ฉันนั้นเหมือนกัน ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่๓

เจลสูตร

ให้รีบเพียรเพื่อตรัสรู้ เหมือนรีบดับไฟบนศีรษะ

[๑๗๑๗]

พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อผ้าหรือ ศีรษะถูกไฟไหม้แล้ว จะควรกระทำอย่างไร?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อผ้าหรือศีรษะถูกไฟไหม้แล้ว ควรจะกระทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความไม่ย่นย่อ ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะอย่างแรงกล้า เพื่อดับผ้าหรือศีรษะนั้น.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลพึงวางเฉย ไม่ใส่ใจถึงผ้าหรือศีรษะที่ถูกไฟไหม้แล้ว พึงกระทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความไม่ย่นย่อ ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะอย่างแรงกล้า เพื่อตรัสรู้อริยสัจ ๔ ที่ยังไม่ตรัสรู้ตามความเป็นจริง อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

จบ สูตรที่ ๔

[๑๗๑๘]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส วสฺสสตายุโก วสฺสสตชีวิตเมนํ เอวํ วเทยฺย เอหมฺโภ ปุริส ปุพฺพณฺหสมยํ ตํ สตฺติสเตน หนิสฺสนฺติ มชฺฌนฺติกสมยํ สตฺติสเตน หนิสฺสนฺติ สายณฺหสมยํ สตฺติสเตน หนิสฺสนฺติฯ โส โข ตฺวํ อมฺโภ ปุริส ทิวเส ทิวเส ตีหิ[๑] สตฺติสเตหิ หญฺญมาโน วสฺสสตายุโก วสฺสสตชีวี วสฺสสตสฺส อจฺจเยน อนภิสเมตานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ อภิสเมสฺสสีติฯ อตฺถวสิเกน ภิกฺขเว กุลปุตฺเตน อลํ อุปคนฺตุํฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อนมตคฺโคยํ ภิกฺขเว สํสาโร ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ สตฺติปฺปหารานํ อสิปฺปหารานํ อุสุปฺปหารานํ[๒] ผรสุปฺปหารานํฯ เอวํ เจตํ ภิกฺขเว อสฺส น โข ปนาหํ ภิกฺขเว สห ทุกฺเขน สห โทมนสฺเสน จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อภิสมยํ วทามิฯ อปิจาหํ ภิกฺขเว สหาว สุเขน สหาว โสมนสฺเสน จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อภิสมยํ วทามิฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ม. ยุ. อาเมณฺฑิตํฯ
๒. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

สัตติสตสูตร

ว่าด้วยการตรัสรู้อริยสัจ ๔

[๑๗๑๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีอายุร้อยปี พึงกล่าวอย่างนี้กะผู้มีชีวิตอยู่ร้อยปีว่า มาเถิด บุรุษผู้เจริญ ชนทั้งหลายจักเอาหอกร้อยเล่มทิ่มแทงท่านในเวลาเช้า... ในเวลาเที่ยง... ในเวลาเย็น ท่านนั้นถูกเขาเอาหอกสามร้อยเล่มทิ่มแทงอยู่ทุกวันๆ มีอายุร้อยปี มีชีวิตอยู่ร้อยปี จักตรัสรู้ อริยสัจ ๔ ที่ยังไม่ได้ตรัสรู้โดยล่วงร้อยปีไป กุลบุตรผู้เป็นไปในอำนาจแห่งประโยชน์ควรจะรับเอา ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะว่าสงสารนี้มีเบื้องต้นที่สุดอันบุคคลไปตามอยู่รู้ไม่ได้แล้ว เบื้องต้นที่สุดแห่งการประหารด้วยหอก ดาบ หลาว และขวานย่อมไม่ปรากฏ ฉันใด ก็ข้อนี้พึงมีได้ฉันนั้นว่า ก็เราไม่กล่าวการตรัสรู้อริยสัจ ๔ พร้อมด้วยทุกข์ โทมนัส แต่เรากล่าวการตรัสรู้อริยสัจ ๔ พร้อมด้วยสุข โสมนัส อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๕

[๑๗๑๙]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส ยํ อิมสฺมึ ชมฺพุทีเป ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ ตจฺเฉตฺวา[๑] เอกชฺฌํ สํหเรยฺย เอกชฺฌํ สํหริตฺวา สูลํ กเรยฺย สูลํ กตฺวา เย มหาสมุทฺเท มหนฺตกา ปาณา เต มหนฺตเกสุ สูเลสุ อาวุเนยฺย เย มหาสมุทฺเท มชฺฌิมกา ปาณา เต มชฺฌิมเกสุ สูเลสุ อาวุเนยฺย เย มหาสมุทฺเท สุขุมกา ปาณา เต สุขุมเกสุ สูเลสุ อาวุเนยฺย ฯ อปริยาทินฺนา จ ภิกฺขเว มหาสมุทฺเท โอฬาริกา ปาณา อสฺสุ อถ อิมสฺมึ ชมฺพุทีเป ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย ฯ อิโต[๒] พหุตรา โข ภิกฺขเว มหาสมุทฺเท สุขุมกา ปาณา เย น สุกรา สูเลน[๓] อาวุนิตุํ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ สุขุมกตฺตา[๔] ภิกฺขเว อตฺตภาวสฺส ฯ เอวํ มหา โข ภิกฺขเว อปาโย ฯ เอวํ มหนฺตสฺมา โข ภิกฺขเว อปายสฺมา ปริมุตฺโต ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๗๒๐]

สุริยสฺส[๕] ภิกฺขเว อุทยโต เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ อรุณุคฺคํ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมยาย เอตํ ปุพฺพงฺคมํ เอตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ยทิทํ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิกสฺเสตํ[๖] ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานิสฺสติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺข-นิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานิสฺสติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

---

๑. ยุ. ตํ เฉตฺวา ฯ
๒. ยุ. อโต ฯ
๓. ม. ยุ. สูเลสุ ฯ
๔. ม. ยุ. สุขุมตฺตา ฯ
๕. ม. สูริยสฺส ฯ
๖. ม. ... ตสฺเสตํ ฯ

ปาณสูตร

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิพ้นจากอบายใหญ่

[๑๗๑๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษพึงตัดหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ แล้วรวบรวมเข้าด้วยกัน ครั้นแล้วกระทำให้เป็นหลาว ครั้นกระทำให้เป็นหลาวแล้ว พึงร้อยสัตว์ขนาดใหญ่ในมหาสมุทรในหลาวขนาดใหญ่ สัตว์ขนาดกลางในหลาวขนาดกลาง สัตว์ขนาดเล็กในหลาวขนาดเล็ก ก็สัตว์ขนาดเขื่องในมหาสมุทรยังไม่ทันหมด หญ้า ไม้ กิ่งไม้และใบไม้ในชมพูทวีป พึงถึงความสิ้นไปหมดไปโดยแท้ การที่จะเอาหลาวร้อยสัตว์ขนาดเล็กในมหาสมุทร ซึ่งมีมากกว่าสัตว์ขนาดเขื่องนั้น มิใช่กระทำได้ง่าย ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะตัวมันเล็ก ฉันใด อบายก็โตใหญ่ ฉันนั้น บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ? พ้นจากอบายที่ใหญ่โตอย่างนี้แล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๖

สุริยูปมาสูตรที่ ๑

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อนการตรัสรู้อริยสัจ

[๑๗๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง ฉันใด สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อนแห่งการตรัสรู้อริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง คือ สัมมาทิฏฐิ ฉะนั้นเหมือนกัน อันภิกษุผู้มีความเห็นชอบ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๗

[๑๗๒๑]

ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว จนฺทิมสุริยา โลเก นุปฺปชฺชนฺติ เนว ตาว มหโต อาโลกสฺส ปาตุภาโว โหติ มหโต โอภาสสฺส อนฺธตมํ ตทา โหติ อนฺธการติมิสา เนว ตาว รตฺตินฺทิวา ปญฺญายนฺติ น มาสฑฺฒมาสา ปญฺญายนฺติ น อุตุสํวจฺฉรา ปญฺญายนฺติฯ ยโต จ โข ภิกฺขเว จนฺทิมสุริยา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อถ มหโต อาโลกสฺส ปาตุภาโว โหติ มหโต โอภาสสฺส เนว อนฺธตมํ[๑] ตทา โหติ น อนฺธการติมิสา อถ รตฺตินฺทิวา ปญฺญายนฺติ มาสฑฺฒมาสา ปญฺญายนฺติ อุตุสํ-วจฺฉรา ปญฺญายนฺติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยาวกีวญฺจ ตถาคโต โลเก นุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เนว ตาว มหโต อาโลกสฺส ปาตุภาโว โหติ มหโต โอภาสสฺส อนฺธตมํ ตทา โหติ อนฺธการติมิสา เนว ตาว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อาจิกฺขณา โหติ เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํฯ ยโต จ โข ภิกฺขเว ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อถ มหโต อาโลกสฺส ปาตุภาโว โหติ มหโต โอภาสสฺส เนว อนฺธตมํ ตทา โหติ น อนฺธการติมิสา อถ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อาจิกฺขณา โหติ เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ม. อนฺธการตมํฯ

สุริยูปมาสูตรที่ ๒

พระตถาคตอุบัติความสว่างย่อมปรากฏ

[๑๗๒๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระจันทร์และพระอาทิตย์ ยังไม่เกิดขึ้นในโลกเพียงใด ความปรากฏแห่งแสงสว่างแจ่มจ้าอย่างมาก ก็ยังไม่มีเพียงนั้น เวลานั้นมีแต่ความมืดมิด มีแต่ความมัวเป็นหมอก กลางคืนกลางวันไม่ปรากฏ เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ไม่ปรากฏ ฤดูและปีก็ไม่ปรากฏ เมื่อใด พระจันทร์และพระอาทิตย์เกิดขึ้นในโลก เมื่อนั้น ความปรากฏแห่งแสงสว่างแจ่มจ้าอย่างมาก ก็ย่อมมี เวลานั้น ไม่มีความมืดมิด ไม่มีความมัวเป็นหมอก กลางคืนกลางวันปรากฏ เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏ ฤดูและปีก็ปรากฏ ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้า ยังไม่อุบัติขึ้นในโลกเพียงใด ความปรากฏแห่งแสงสว่างแจ่มแจ้งอย่างมากก็ยังไม่มีเพียงนั้น เวลานั้น มีแต่ความมืดมิด มีแต่ความมัวเป็นหมอก การบอก การแสดง การบัญญัติ การแต่งตั้ง การเปิดเผย การจำแนก การกระทำให้ง่าย ซึ่งอริยสัจ ๔ ก็ยังไม่มี เมื่อใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้น ความปรากฏแห่งแสงสว่างแจ่มแจ้งอย่างมาก ก็ย่อมมี เวลานั้นไม่มีความมืดมิด ไม่มีความมัวเป็นหมอก การบอก การแสดง... การกระทำให้ง่าย ซึ่งอริยสัจ ๔ ก็ย่อมมี อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกข-นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๗๒๒]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ เต อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา มุขํ โอโลเกนฺติ[๑] อยํ นูน ภวํ ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสตีติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ตูลปิจุ วา กปฺปาสปิจุ วา ลหุโก วาตุปาทาโน สเม ภูมิภาเค นิกฺขิตฺโต ตเมนํ ปุรตฺถิโม วาโต ปจฺฉิเมน สํหเรยฺย ปจฺฉิโม วาโต ปุรตฺถิเมน สํหเรยฺย อุตฺตโร วาโต ทกฺขิเณน สํหเรยฺย ทกฺขิโณ วาโต อุตฺตเรน สํหเรยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ ลหุกตฺตา ภิกฺขเว กปฺปาสปิจุโนฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ เต อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา มุขํ โอโลเกนฺติ อยํ นูน ภวํ ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสตีติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ

[๑๗๒๓]

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ เต น อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา มุขํ โอโลเกนฺติ อยํ นูน ภวํ ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสตีติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อโยขีโล วา อินฺทขีโล วา คมฺภีรเนโม สุนิขาโต อจโล อสมฺปกมฺปิ ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ เนว [๒] สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปจาเลยฺย ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสาย ฯเปฯ อุตฺตราย เจปิ ทิสายฯ ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ เนว สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปจาเลยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ คมฺภีรตฺตา ภิกฺขเว เนมสฺส สุนิขาตตฺตา อินฺทขีลสฺสฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เย[๓] เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ เต น อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา มุขํ โอโลเกนฺติ อยํ นูน ภวํ ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสตีติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ สุทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ม. ยุ. อุลฺโลเกนฺติฯ เอวมุปริปิฯ
๒. ยุ. นํฯ เอวมุปริฯ
๓. ม. ยุ. เย จ โข เกจิฯ

อินทขีลสูตร

ผู้รู้ตามเป็นจริง ย่อมรู้ผู้อื่นว่ารู้หรือไม่รู้

[๑๗๒๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมต้องมองดูหน้าของสมณะหรือพราหมณ์อื่นว่า ท่านผู้นี้ เมื่อรู้ ย่อมรู้แน่ เมื่อเห็น ย่อมเห็นแน่ เปรียบเหมือนปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย เป็นของเบา คอยจะลอยไปตามลม บุคคลวางไว้ที่ภาคพื้นอันราบเรียบแล้ว ลมทิศบูรพา พึงพัดปุยนุ่นหรือปุยฝ้ายนั้นไปทางทิศประจิมได้ ลมทิศประจิมพึงพัดเอาไปทางทิศบูรพาได้ ลมทิศอุดรพึงพัดเอาไปทางทิศทักษิณได้ ลมทิศทักษิณพึงพัดเอาไปทางทิศอุดรได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะปุยนุ่นหรือปุยฝ้ายนั้นเป็นของเบาฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมต้องมองดูหน้าของสมณะหรือพราหมณ์อื่นว่า ท่านผู้นี้ เมื่อรู้ ย่อมรู้แน่ เมื่อเห็น ย่อมเห็นแน่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๗๒๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ต้องมองดูหน้าของสมณะหรือพราหมณ์อื่นว่า ท่านผู้นี้ เมื่อรู้ ย่อมรู้แน่ เมื่อเห็น ย่อมเห็นแน่ เปรียบเหมือนเสาเหล็กหรือเสาหินมีรากลึก เขาฝังไว้ดีแล้ว ไม่หวั่นไหว ไม่เอนเอียง ถึงแม้ลมฝนอย่างแรงจะพัดมาแต่ทิศบูรพา... ทิศประจิม... ทิศอุดร... ทิศทักษิณ ก็ไม่สะเทือนสะท้าน หวั่นไหว ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะรากลึก เพราะเสาหินเขาฝังไว้ดีแล้ว ฉันใด สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ไม่ต้องมองดูหน้าของสมณะหรือพราหมณ์อื่นว่า ท่านผู้นี้ เมื่อรู้ ย่อมรู้แน่ เมื่อเห็น ย่อมเห็นแน่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเห็นอริยสัจ ๔ ดีแล้ว ฉันนั้นเหมือนกัน อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๘

[๑๗๒๔]

โย หิ โกจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา วาทตฺถิโก วาทคเวสี วาทมสฺส อาโรเปสฺสามีติฯ ตํ วต สหธมฺเมน สงฺกมฺเปสฺสติ วา สมฺปกมฺเปสฺสติ วา สมฺปจาเลสฺสติ วาติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสายฯ อุตฺตราย เจปิ ทิสายฯ ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา วาทตฺถิโก วาทคเวสี วาทมสฺส อาโรเปสฺสามีติฯ ตํ วต สหธมฺเมน สงฺกมฺเปสฺสติ วา สมฺปกมฺเปสฺสติ วา สมฺปจาเลสฺสติ วาติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สิลายูโป โสฬสกุกฺกุโก[๑] ตสฺสสฺสุ อฏฺฐกุกฺกุ เหฏฺฐาเนมงฺคมา อฏฺฐกุกฺกุ อุปริเนมสฺส ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ เนว สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปจาเลยฺย ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสายฯ อุตฺตราย เจปิ ทิสายฯ ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ เนว สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปจาเลยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ คมฺภีรตฺตา ภิกฺขเว เนมสฺส สุนิขาตตฺตา สิลายูปสฺสฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว โย หิ โกจิ ภิกฺขุ อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา วาทตฺถิโก วาทคเวสี วาทมสฺส อาโรเปสฺสามีติฯ ตํ วต สหธมฺเมน สงฺกมฺเปสฺสติ วา สมฺปกมฺเปสฺสติ วา สมฺปจาเลสฺสติ วาติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสายฯ อุตฺตราย เจปิ ทิสายฯ ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย อาคจฺเฉยฺย สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา วาทตฺถิโก วาทคเวสี วาทมสฺส อาโรเปสฺสามีติฯ ตํ วต สหธมฺเมน สงฺกมฺเปสฺสติ วา สมฺปกมฺเปสฺสติ วา สมฺปจาเลสฺสติ วาติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ สุทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

สีสปาปณฺณวคฺโค[๒] จตุตฺโถฯ

---

๑. โสฬสกุกฺกูติปิ ปาโฐฯ
๒. สีสปาวนวคฺโคติ วา ปาโฐฯ

วาทีสูตร

ผู้รู้ชัดตามเป็นจริง ไม่หวั่นไหวต่อผู้ยกวาทะ

[๑๗๒๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีความต้องการวาทะ ผู้แสวงหาวาทะ พึงมาจากทิศบูรพา... ทิศประจิม... ทิศอุดร... ทิศทักษิณ ด้วยประสงค์ว่า จักยกวาทะของภิกษุนั้น ภิกษุนั้นจักสะเทือนสะท้านหรือหวั่นไหวต่อสมณะหรือพราหมณ์นั้นโดยสหธรรม ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนเสาหิน ๑๖ ศอก เสาหินนั้นมีรากลึกลงไปข้างล่าง ๘ ศอก ข้างบน ๘ ศอก ถึงแม้ลมฝนอย่างแรงจะพัดมาแต่ทิศบูรพา... ทิศประจิม... ทิศอุดร... ทิศทักษิณ ก็ไม่สะเทือนสะท้านหวั่นไหว ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะรากลึก เพราะเสาหินเขาฝังไว้ดีแล้ว ฉันใด ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์ผู้ต้องการวาทะ ผู้แสวงหาวาทะ พึงมาจากทิศบูรพา... ทิศประจิม... ทิศอุดร... ทิศทักษิณ ด้วยประสงค์ว่า จักยกวาทะของภิกษุนั้น ภิกษุนั้นจักสะเทือนสะท้านหรือหวั่นไหวต่อสมณะหรือพราหมณ์นั้นโดยสหธรรม ข้อนั้นมิใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะเห็นอริยสัจ ๔ ดีแล้ว ฉันนั้นเหมือนกัน อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ สีสปาปรรณวรรคที่ ๔

ตสฺสุทฺทานํ

สีสปา ขทิโร ทณฺโฑ　　　　เจลา สตฺติสเตน จ
ปาณา สุริยูปมา เทฺวธา　　　　อินฺทขีโล จ วาทินาติ[๑]ฯ

---

๑. ม. ยุ. วาทิโนติฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สีสปาสูตร	๒. ขทิรสูตร
๓. ทัณฑสูตร	๔. เจลสูตร
๕. สัตติสตสูตร	๖. ปาณสูตร
๗. สุริยูปมาสูตรที่ ๑	๘. สุริยูปมาสูตรที่ ๒
๙. อินทขีลสูตร	๑๐. วาทีสูตร

ปปาตวคฺโค ปญฺจโม

[๑๗๒๕]

เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว อญฺญตโร ปุริโส ราชคหา นิกฺขมิตฺวา โลกจินฺตํ จินฺเตสฺสามีติ เยน สุมาคธา[๑] โปกฺขรณี เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา สุมาคธาย โปกฺขรณิยา ตีเร นิสีทิ โลกจินฺตํ จินฺเตนฺโต ฯ อทฺทสา โข ภิกฺขเว โส ปุริโส สุมาคธาย โปกฺขรณิยา ตีเร จตุรงฺคินึ เสนํ ภิสมุฬาลํ ปวิสนฺตํ ฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ อุมฺมตฺโตสฺมิ นามาหํ วิเจโตสฺมิ นามาหํ ยํ โลเก นตฺถิ ตํ มยา ทิฏฺฐนฺติ ฯ อถ โข โส ภิกฺขเว ปุริโส นครํ ปวิสิตฺวา มหาชนกายสฺส อาโรเจสิ อุมฺมตฺโตสฺมิ นามาหํ ภนฺเต วิเจโตสฺมิ นามาหํ ภนฺเต ยํ โลเก นตฺถิ ตํ มยา ทิฏฺฐนฺติ ฯ ยถากถํ ปน ตฺวํ อมฺโภ ปุริส อุมฺมตฺโต กถํ วิเจโต กิญฺจ โลเก นตฺถิ ยนฺตยา ทิฏฺฐนฺติ ฯ อิธาหํ ภนฺเต ราชคหา นิกฺขมิตฺวา โลกจินฺตํ จินฺเตสฺสามีติ เยน สุมาคธา โปกฺขรณี เตนุปสงฺกมึ อุปสงฺกมิตฺวา สุมาคธาย โปกฺขรณิยา ตีเร นิสีทึ โลกจินฺตํ จินฺเตนฺโต ฯ อทฺทสํ ขฺวาหํ ภนฺเต สุมาคธาย โปกฺขรณิยา ตีเร จตุรงฺคินึ เสนํ ภิสมุฬาลํ ปวิสนฺตํ ฯ เอวํ ขฺวาหํ ภนฺเต อุมฺมตฺโต เอวํ วิเจโต อิทญฺจ โลเก นตฺถิ ยํ มยา ทิฏฺฐนฺติ ฯ ตคฺฆ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส อุมฺมตฺโต ตคฺฆ วิเจโต อิทญฺจ โลเก นตฺถิ ยํ ตยา ทิฏฺฐนฺติ ฯ ตํ โข ปน ภิกฺขเว โส ปุริโส ภูตํเยว อทฺทส โน อภูตํ ฯ

[๑๗๒๖]

ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว เทวาสุรสงฺคาโม สมุปพฺยูโฬฺห อโหสิ ฯ ตสฺมึ โข ปน ภิกฺขเว สงฺคาเม เทวา ชินึสุ อสุรา ปราชินึสุ ฯ ปราชิตา จ โข ภิกฺขเว อสุรา ภีตา ภิสมุฬาเลน อสุรปุรํ ปวิสึสุ เทวานํเยว [๒] โมหยมานา ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว มา โลกจินฺตํ จินฺเตถ สสฺสโต โลโกติ วา อสสฺสโต โลโกติ วา อนฺตวา โลโกติ วา อนนฺตวา โลโกติ วา ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา

๑. สี. สุมาควา ฯ
๒. ยุ. โข ภายมานา ฯ

ปปาตวรรคที่ ๔[๑]

จินตสูตร

การคิดเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่ ไม่มีประโยชน์

[๑๗๒๕]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว บุรุษคนหนึ่งออกจากเมืองราชคฤห์ เข้าไปยังสระโบกขรณี ชื่อสุมาคธา ด้วยประสงค์ว่า จักคิดเรื่องโลก ครั้นแล้ว นั่งคิดเรื่องโลกอยู่ ณ ขอบสระโบกขรณีชื่อสุมาคธา เข้าได้เห็น[๒]กองทัพประกอบด้วยองค์ ๔ เข้าไปสู่ก้านบัว ที่ขอบสระโบกขรณี ชื่อสุมาคธา ครั้นแล้ว ได้มีความคิดว่า เราชื่อว่าเป็นคนบ้า ชื่อว่าเป็นคนมีจิตฟุ้งซ่านเสียแล้ว เราเห็นสิ่งที่ไม่มีในโลก ครั้งนั้น บุรุษนั้นเข้าไปยังนครบอกแก่หมู่มหาชนว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เราชื่อว่าเป็นคนบ้า ชื่อว่าเป็นคนมีจิตฟุ้งซ่านเสียแล้ว เราเห็นสิ่งที่ไม่มีในโลก หมู่มหาชนถามว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านเป็นบ้าได้อย่างไร ท่านมีจิตฟุ้งซ่านอย่างไร สิ่งอะไรที่ไม่มีในโลกซึ่งท่านเห็นแล้ว ?

บุ. ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย จะบอกให้ทราบ เราออกจากกรุงราชคฤห์ เข้าไปยังสระโบกขรณีชื่อสุมาคธา ด้วยประสงค์ว่า จักคิดเรื่องโลก ครั้นแล้ว นั่งคิดเรื่องโลกอยู่ ณ ขอบสระโบกขรณีชื่อสุมาคธา เราได้เห็นกองทัพประกอบด้วยองค์ ๔ เข้าไปสู่ก้านบัว ที่ขอบสระโบกขรณีชื่อสุมาคธา เราเป็นบ้าได้อย่างนี้ เรามีจิตฟุ้งซ่านอย่างนี้ ก็สิ่งนี้ไม่มีในโลก เราเห็นแล้ว.

มหา. ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านเป็นบ้าแน่ ท่านมีจิตฟุ้งซ่านแน่ ก็และสิ่งนี้ไม่มีในโลก ท่านเห็นแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นได้เห็นสิ่งที่เป็นจริง ไม่ใช่ได้เห็นสิ่งที่ไม่เป็นจริง.

[๑๗๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามเทวดากับอสูรประชิดกัน ก็ในสงครามนั้น พวกเทวดาชนะ พวกอสูรแพ้ ก็พวกอสูรที่แพ้กลัวแล้ว ยังจิตของพวกเทวดาให้งวยงงอยู่ เข้าไปสู่บุรีอสูรโดยทางก้านบัว เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายจงอย่าคิดเรื่องโลกว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนั้นสรีระก็อันนั้น ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีก

---

๑. ปปาตวรรคที่ ๕ *-ผู้รวบรวม*
๒. เขาได้เห็น *-ผู้รวบรวม*

โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เนสา ภิกฺขเว จินฺตา อตฺถสญฺหิตา น อาทิพฺรหฺมจริยกา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ

(๑๗๒๗)

จินฺเตนฺตา จ โข ตุเมฺห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ จินฺเตยฺยาถ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ จินฺเตยฺยาถฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ เอสา ภิกฺขเว จินฺตา อตฺถสญฺหิตา เอสา อาทิพฺรหฺมจริยกา เอสา นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

(๑๗๒๘)

เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อายาม ภิกฺขเว เยน ปฏิภาณกูโฏ เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวาวิหารายาติฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํฯ อถ โข ภควา สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ เยน ปฏิภาณกูโฏ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ปฏิภาณกูเฏ มหนฺตํ ปปาตํ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ มหา วตายํ ภนฺเต ปปาโต สุมหา วตายํ[๑] ภนฺเต ปปาโต อตฺถิ นุ โข ภนฺเต อิมมฺหา ปปาตา อญฺโญ ปปาโต มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ อตฺถิ โข ภิกฺขุ[๒] อิมมฺหา ปปาตา อญฺโญ ปปาโต มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ กตโม จ[๓] ภนฺเต อิมมฺหา ปปาตา อญฺโญ ปปาโต มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ

---

๑. ม. ยุ. สุภยานโกฯ
๒. ยุ. ภิกฺขเวฯ
๓. ม. ยุ. ปนฯ

สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่เป็นอีก สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะความคิดนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

[๑๗๒๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อเธอทั้งหลายจะคิด พึงคิดว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะความคิดนั้น ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย... เพื่อนิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑

ปปาตสูตร

ว่าด้วยเหวคือความเกิด

[๑๗๒๘]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลายมาเถิด เราจักเข้าไปยังยอดเขากั้นเขตแดนเพื่อพักกลางวัน

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุเป็นอันมากเสด็จเข้าไปยังยอดเขากั้นเขตแดน ภิกษุรูปหนึ่งได้เห็นเหวใหญ่บนยอดเขากั้นเขตแดน ครั้นแล้วได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหวนี้ใหญ่ เหวนี้ใหญ่แท้ๆ เหวอื่นที่ใหญ่กว่า และน่ากลัวกว่าเหวนี้มีอยู่หรือ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เหวอื่นที่ใหญ่กว่าและน่ากลัวกว่าเหวนี้มีอยู่.

ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เหวอื่นที่ใหญ่กว่าและน่ากลัวกว่าเหวนี้เป็นไฉน?

[๑๗๒๙]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรมนฺติ ชราสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรมนฺติ มรณสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรมนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรมนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรตา ชราสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรตา มรณสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรตา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรตา ชาติสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขโรนฺติ ชราสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขโรนฺติ มรณสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขโรนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขโรนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขริตฺวา ชราสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขริตฺวา มรณสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขริตฺวา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อภิสงฺขริตฺวา ชาติปปาตมฺปิ ปปตนฺติ ชราปปาตมฺปิ ปปตนฺติ มรณปปาตมฺปิ ปปตนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสปปาตมฺปิ ปปตนฺติฯ เต น ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ น ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

[๑๗๓๐]

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว[๑] สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ น อภิรมนฺติ ชราสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ น อภิรมนฺติ มรณสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ น อภิรมนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ น อภิรมนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อนภิรตา ชราสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อนภิรตา มรณสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อนภิรตา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อนภิรตา ชาติสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร น อภิสงฺขโรนฺติ ชราสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร น อภิสงฺขโรนฺติ มรณสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร น อภิสงฺขโรนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร น อภิสงฺขโรนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อนภิสงฺขริตฺวา ชราสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อนภิสงฺขริตฺวา มรณสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อนภิสงฺขริตฺวา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสสํวตฺตนิเกปิ สงฺขาเร อนภิสงฺขริตฺวา ชาติปปาตมฺปิ น ปปตนฺติ ชราปปาตมฺปิ น ปปตนฺติ

---

๑. ยุ. ภิกฺขุฯ

[๑๗๒๙]

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์... นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด... เพื่อความแก่... เพื่อความตาย... เพื่อความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัสและความคับแค้นใจ ยินดีแล้ว ย่อมปรุงแต่งสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิดบ้าง... และความคับแค้นใจบ้าง ครั้นปรุงแต่งแล้ว ย่อมตกลงสู่เหวคือความเกิดบ้าง... และความคับแค้นใจบ้าง เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นไปจากความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส ความคับแค้นใจ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์.

[๑๗๓๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด... และความคับแค้นใจ ไม่ยินดีแล้ว ย่อมไม่ปรุงแต่งสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด... และความคับแค้นใจ ครั้นไม่ปรุงแต่งแล้ว ย่อมไม่ตกลงสู่เหวคือความเกิดบ้าง... และความคับแค้นใจบ้าง เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมพ้นจากความเกิด... และความคับแค้นใจ ย่อมพ้นจากทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๒

มรณปฺปาตมฺปิ น ปปตนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสปปาตมฺปิ น ปปตนฺติฯ เต ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว[๑] อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๓๑]

อตฺถิ ภิกฺขเว มหาปริฬาโห นาม นิรโย ตตฺถ ยงฺกิญฺจิ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ อนิฏฺฐรูปญฺเญว ปสฺสติ โน อิฏฺฐรูปํ อกนฺตรูปญฺเญว ปสฺสติ โน กนฺตรูปํ อมนาปรูปญฺเญว ปสฺสติ โน มนาปรูปํ ยงฺกิญฺจิ โสเตน สทฺทํ สุณาติ ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสติฯ ยงฺกิญฺจิ มนสา ธมฺมํ วิชานาติ อนิฏฺฐรูปญฺเญว วิชานาติ โน อิฏฺฐรูปํ อกนฺตรูปญฺเญว วิชานาติ โน กนฺตรูปํ อมนาปรูปญฺเญว วิชานาติ โน มนาปรูปนฺติฯ

[๑๗๓๒]

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ มหา วต โส ภนฺเต ปริฬาโห สุมหา วต โส ภนฺเต ปริฬาโห อตฺถิ นุ โข ภนฺเต เอตมฺหา ปริฬาหา อญฺโญ ปริฬาโห มหนฺตตโร จ[๒] ภยานกตโร จาติฯ อตฺถิ โข ภิกฺขุ เอตมฺหา ปริฬาหา อญฺโญ ปริฬาโห มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ กตโม ปน ภนฺเต เอตมฺหา ปริฬาหา อญฺโญ ปริฬาโห มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ

[๑๗๓๓]

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว[๓] สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรมนฺติ ฯเปฯ อภิรตา อภิสงฺขโรนฺติฯ อภิสงฺขริตฺวา

๑. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๒. โป. ม. เจวฯ
๓. ยุ. ภิกฺขุฯ เอวมุปริปิฯ

ปริพาหสูตร

ว่าด้วยความเร่าร้อน

[๑๗๓๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นรกชื่อว่ามีความเร่าร้อนมาก มีอยู่ ในนรกนั้น บุคคลยังเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยนัยน์ตาได้ (แต่) เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนาอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนา เห็นรูปที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่ เห็นรูปที่ไม่น่าชอบใจอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าชอบใจ ได้ฟังเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยหูได้... ได้สูดกลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยจมูกได้... ได้ลิ้มรสอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยลิ้นได้... ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยกายได้... ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์อย่างหนึ่งด้วยใจได้ (แต่) รู้แจ้งรูปที่ไม่น่าปรารถนาอย่างเดียว ไม่รู้แจ้งรูปที่น่าปรารถนา รู้แจ้งรูปที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่รู้แจ้งรูปที่น่าใคร่ รู้แจ้งรูปที่ไม่น่าพอใจอย่างเดียว ไม่รู้แจ้งรูปที่น่าพอใจ.

[๑๗๓๒]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเร่าร้อนมาก ความเร่าร้อนมากแท้ ๆ ความเร่าร้อนอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความเร่าร้อนนี้ มีอยู่หรือ ?

พ. ดูกรภิกษุ ความเร่าร้อนอื่นที่มากกว่าและน่ากลัวกว่าความเร่าร้อนนี้มีอยู่.

ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเร่าร้อนอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความเร่าร้อนนี้ เป็นไฉน ?

[๑๗๓๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ฯลฯ ยินดีแล้วย่อมปรุงแต่ง ครั้นปรุงแต่งแล้ว ย่อมเร่าร้อนด้วยความเร่าร้อน เพราะความเกิดบ้าง ความแก่บ้าง ความตายบ้าง ความเศร้าโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส

ชาติปริฬาเหนปิ ปริฑยฺหนฺติ ชราปริฬาเหนปิ ปริฑยฺหนฺติ มรณปริฬาเหนปิ ปริฑยฺหนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสปริฬาเหนปิ ปริฑยฺหนฺติฯ เต น ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ น ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

(๑๗๓๔)

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ นาภิรมนฺติ ฯเปฯ อนภิรตาฯ น อภิสงฺขโรนฺติฯ อนภิสงฺขริตฺวา ชาติปริฬาเหนปิ น ปริฑยฺหนฺติ ชราปริฬาเหนปิ น ปริฑยฺหนฺติ มรณปริฬาเหนปิ น ปริฑยฺหนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสปริฬาเหนปิ น ปริฑยฺหนฺติฯ เต ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

(๑๗๓๕)

โย จ[๑] โข ภิกฺขเว เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ กูฏาคารสฺส เหฏฺฐิมํ ฆรํ อกริตฺวา อุปริมํ ฆรํ อาโรเปสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธ-คามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อนภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

(๑๗๓๖)

โย จ โข ภิกฺขเว เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ

๑. ยุ. หิฯ

และความคับแค้นใจบ้าง เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นไปจากความเกิด... ความคับแค้นใจ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์.

[๑๗๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ฯลฯ ไม่ยินดีแล้ว ย่อมไม่ปรุงแต่ง ครั้นไม่ปรุงแต่งแล้ว ย่อมไม่เร่าร้อน ด้วยความเร่าร้อนเพราะความเกิด... และความคับแค้นใจ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมพ้นจากความเกิด... ความคับแค้นใจ ย่อมพ้นจากทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๓

กูฏสูตร

ว่าด้วยฐานะที่มีได้และมีไม่ได้

[๑๗๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ไม่ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้กระทำเรือนชั้นล่าง แล้วจักยกเรือนชั้นบนแห่งเรือนยอด ดังนี้ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฉันใด ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ไม่ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

[๑๗๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือน

กริสฺสามีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ กูฏาคารสฺส เหฏฺฐิมํ ฆรํ กริตฺวา อุปริมํ ฆรํ อาโรเปสฺสามีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว โย เอวํ วเทยฺย อหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อภิสเมจฺจ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๗๓๗]

เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ ฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลิยํ[๑] ปิณฺฑาย ปาวิสิ ฯ อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท สมฺพหุเล ลิจฺฉวิกุมารเก สณฺฐาคาเร อุปาสนํ กโรนฺเต ทูรโตว สุขุเมน ตาฬจฺฉิคฺคเฬน อสนํ อติปาเตนฺเต โปขานุโปขํ[๒] อวิราธิตํ ฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ สิกฺขิตา วติเม ลิจฺฉวิกุมารกา สุสิกฺขิตา วติเม ลิจฺฉวิกุมารกา ยตฺร หิ นาม ทูรโตว สุขุเมน ตาฬจฺฉิคฺคเฬน อสนํ อติปาเตสฺสนฺติ โปขานุโปขํ อวิราธิตนฺติ ฯ

[๑๗๓๘]

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อิธาหํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลิยํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ ฯ อทฺทสํ ขฺวาหํ ภนฺเต สมฺพหุเล ลิจฺฉวิกุมารเก สณฺฐาคาเร อุปาสนํ กโรนฺเต ทูรโตว สุขุเมน ตาฬจฺฉิคฺคเฬน อสนํ อติปาเตนฺเต โปขานุโปขํ อวิราธิตํ ฯ ทิสฺวาน เม เอตทโหสิ สิกฺขิตา วติเม ลิจฺฉวิกุมารกา สุสิกฺขิตา วติเม ลิจฺฉวิกุมารกา ยตฺร หิ นาม ทูรโตว สุขุเมน ตาฬจฺฉิคฺคเฬน อสนํ อติปาเตสฺสนฺติ โปขานุโปขํ อวิราธิตนฺติ ฯ ตํ กึ

๑. ม. ยุ. เวสาลึ ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๒. สี. ม. ยุ. โปงฺขานุโปงฺขํ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เรากระทำเรือนชั้นล่างแล้ว จักยกเรือนชั้นบนแห่งเรือนยอด ดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันใด ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่าเราได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๔

วาลสูตร

ว่าด้วยการแทงตลอดตามความเป็นจริงยาก

[๑๗๓๗]

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในเมืองเวสาลี ท่านพระอานนท์ได้เห็นลิจฉวีกุมารมากด้วยกัน กำลังทำการยิงศรอยู่ในศาลาสำหรับเรียนศิลปะ ยิงลูกศรให้เข้าไปติด ๆ กันโดยช่องดาลอันเล็ก แต่ที่ไกลได้ไม่ผิดพลาด ครั้นแล้ว ได้มีความคิดว่า พวกลิจฉวีกุมารเหล่านี้ ที่จักยิงลูกศรให้เข้าไปติด ๆ กันโดยช่องดาลอันเล็ก แต่ที่ไกลได้ไม่ผิดพลาด เป็นผู้ศึกษาแล้ว ศึกษาดีแล้ว.

[๑๗๓๘]

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ ครั้นเที่ยวไปบิณฑบาตในเมืองเวสาลีแล้ว เวลาปัจฉาภัต กลับจากบิณฑบาต เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อเวลาเช้า ข้าพระองค์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในเมืองเวสาลี ได้เห็นลิจฉวีกุมารมากด้วยกัน กำลังทำการยิงศรอยู่ในศาลาสำหรับเรียนศิลปะยิงลูกศรให้เข้าไปติด ๆ กันโดยช่องดาลอันเล็ก แต่ที่ไกลได้ไม่ผิดพลาด ครั้นแล้ว ข้าพระองค์ ได้มีความคิดว่า พวกลิจฉวีกุมารเหล่านี้ที่ยิงลูกศรให้เข้าไปติด ๆ กันโดยช่องดาลอันเล็ก แต่ที่ไกลได้ไม่ผิดพลาด เป็นผู้ศึกษาแล้ว ศึกษาดีแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรอานนท์ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน อย่างไหนจะทำได้ยากกว่ากัน หรือจะให้เกิดขึ้นได้ยากกว่ากัน? คือ การที่ยิงลูกศรให้เข้าไปติด ๆ กันโดยช่องดาลอันเล็ก แต่ที่ไกลได้ไม่ผิดพลาด กับการแทงปลายขนทรายด้วยปลายขนทรายที่แบ่งออกแล้วเป็น ๗ ส่วน.

มญฺญสิ อานนฺท กตมํ นุ โข ทุกฺกรตรํ วา ทุรภิสมฺภวตรํ วาฯ โย ทูรโตว สุขุเมน ตาฬจฺฉิคฺคเฬน อสนํ อติปาเตยฺย โปขานุโปขํ อวิราธิตํ โย วา สตฺตธา ภินฺนสฺส วาลสฺส โกฏิยา โกฏึ ปฏิวิชฺเฌยฺยาติฯ เอตเทว ภนฺเต ทุกฺกรตรญฺเจว ทุรภิสมฺภวตรญฺจ โย วา สตฺตธา ภินฺนสฺส วาลสฺส โกฏิยา โกฏึ ปฏิวิชฺเฌยฺยาติฯ อถ โข เต[๑] อานนฺท ทุปฺปฏิวิชฺฌตรํ ปฏิวิชฺฌนฺติ เย อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปฏิวิชฺฌนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปฏิวิชฺฌนฺติฯ ตสฺมาติหานนฺท อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๓๙]

อตฺถิ ภิกฺขเว โลกนฺตริกา อฆา อสํวุตา อนฺธการา อนฺธการติมิสา ยตฺถปิเมสํ จนฺทิมสุริยานํ เอวํมหิทฺธิกานํ เอวํมหานุภาวานํ อาภาย[๒] นานุโภนฺตีติฯ

[๑๗๔๐]

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ มหา วต โส ภนฺเต อนฺธกาโร สุมหา วต โส ภนฺเต อนฺธกาโร อตฺถิ นุ โข ภนฺเต เอตมฺหา อนฺธการา อญฺโญ อนฺธกาโร มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ อตฺถิ โข ภิกฺขุ เอตมฺหา อนฺธการา อญฺโญ อนฺธกาโร มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ กตโม ปน ภนฺเต เอตมฺหา อนฺธการา อญฺโญ อนฺธกาโร มหนฺตตโร จ ภยานกตโร จาติฯ

[๑๗๔๑]

เย หิ เกจิ ภิกฺขุ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ อภิรมนฺติ ฯเปฯ อภิรตาฯ อภิสงฺขโรนฺติฯ อภิสงฺขริตฺวา ชาตนฺธการมฺปิ ปปตนฺติ ชรนฺธการมฺปิ ปปตนฺติ มรณนฺธการมฺปิ ปปตนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสนฺธการมฺปิ ปปตนฺติฯ เต น ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ น ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ

---

๑. ม. ยุ. อยํ ปาโฐ นตฺถิฯ
๒. โป. ยุ. อาภาฯ

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การแทงปลายขนทรายด้วยปลายขนทรายที่แบ่งออกแล้ว เป็น ๗ ส่วน กระทำได้ยากกว่าและให้เกิดขึ้นได้ยากกว่าพระเจ้าข้า.

พ. ดูกรอานนท์ ชนเหล่าใดย่อมแทงตลอดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ชนเหล่านั้นย่อมแทงตลอดได้ยากกว่าโดยแท้ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เธอพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๕

อันธการีสูตร

ผู้รู้ตามเป็นจริงไม่ตกไปสู่ที่มืด

[๑๗๓๙]

...ดูกรภิกษุทั้งหลาย โลกันตนรกมีแต่ความทุกข์ มืดคลุ้มมัวเป็นหมอก สัตว์ในโลกันตนรกนั้น ไม่ได้รับรัศมีพระจันทร์และพระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากอย่างนี้.

[๑๗๔๐]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความมืดนั้นมาก ความมืดนั้นมากแท้ๆ ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความมืดนี้ มีอยู่หรือ?

พ. ดูกรภิกษุ ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่าและน่ากลัวกว่าความมืดนี้มีอยู่.

ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความมืดอย่างอื่นที่มากกว่าและน่ากลัวกว่าความมืดนี้ เป็นไฉน.

[๑๗๔๑]

พ. ดูกรภิกษุ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ฯลฯ ยินดีแล้วย่อมปรุงแต่ง ครั้นปรุงแต่งแล้ว ย่อมตกไปสู่ความมืดคือความเกิด... และความคับแค้นใจ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมไม่พ้นไปจากความเกิด... ความคับแค้นใจ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์.

[๑๗๔๒]

เย จ โข เกจิ ภิกฺขุ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานนฺติฯ เต ชาติสํวตฺตนิเกสุ สงฺขาเรสุ นาภิรมนฺติ ฯเปฯ อนภิรตาฯ น อภิสงฺขโรนฺติฯ อนภิสงฺขริตฺวา ชาตนฺธการมฺปิ น ปปตนฺติ ชรนฺธการมฺปิ น ปปตนฺติ มรณนฺธการมฺปิ น ปปตนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสนฺธการมฺปิ น ปปตนฺติฯ เต ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๔๓]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส มหาสมุทฺเท เอกจฺฉิคฺคฬํ ยุคํ ปกฺขิเปยฺย ตตฺราปิสฺส กาโณ กจฺฉโป โส[1] วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน สกึ สกึ อุมฺมุชฺเชยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว อปิ นุ โส[2] กาโณ กจฺฉโป วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน สกึ สกึ อุมฺมุชฺชนฺโต อมุสฺมึ เอกจฺฉิคฺคเฬ ยุเค คีวํ ปเวเสยฺยาติฯ ยทิ นูน ภนฺเต กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยนาติฯ ขิปฺปตรํ โข โส ภิกฺขเว กาโณ กจฺฉโป วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน สกึ สกึ อุมฺมุชฺชนฺโต อมุสฺมึ เอกจฺฉิคฺคเฬ ยุเค คีวํ ปเวเสยฺยฯ น เตฺววาหํ ภิกฺขเว สกึ วินิปาตคเตน พาเลน มนุสฺสตฺตํ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ น เหตฺถ ภิกฺขเว อตฺถิ ธมฺมจริยา สมจริยา กุสลกิริยา ปุญฺญกิริยา อญฺญมญฺญขาทิกาฯ เอตฺถ ภิกฺขเว วตฺตติ ทุพฺพลขาทิกาฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ยุ. โยฯ
๒. ม. โขฯ

〔๑๗๔๒〕

ดูกรภิกษุ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมไม่ยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ฯลฯ ไม่ยินดีแล้ว ย่อมไม่ปรุงแต่ง ครั้นไม่ปรุงแต่งแล้ว ย่อมไม่ตกไปสู่ความมืดคือความเกิดบ้าง... และความคับแค้นบ้าง เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมพ้นไปจากความเกิด... และความคับแค้นใจ ย่อมพ้นไปจากความทุกข์ ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๖

ฉิคคฬสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความเป็นมนุษย์ยาก

〔๑๗๔๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษโยนแอก ซึ่งมีช่องเดียวลงไปในมหาสมุทร เต่าตาบอดมีอยู่ในมหาสมุทรนั้น ต่อล่วงร้อยปี ๆ มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เต่าตาบอดนั้น ต่อล่วงร้อยปี ๆ มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ จะสอดคอให้เข้าไปในแอกซึ่งมีช่องเดียวโน้นได้บ้างหรือหนอ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าล่วงกาลนานไปบางครั้งบางคราว เต่าจะสอดคอให้เข้าไปในแอกนั้นได้บ้าง.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เต่าตาบอด ต่อล่วงร้อยปี ๆ มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ สอดคอให้เข้าไปในแอกซึ่งมีช่องเดียวโน้น ยังจะเร็วกว่า เราย่อมกล่าวความเป็นมนุษย์ เพราะคนพาลผู้ไปสู่วินิบาตแล้วคราวเดียวก็หามิได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะว่าในวินิบาตนี้ ไม่มีการประพฤติธรรม การประพฤติชอบ การกระทำกุศล การกระทำบุญ มีแต่การเคี้ยวกินกันและกัน การเคี้ยวกิน ผู้มีกำลังน้อยกว่า ย่อมเป็นไปในวินิบาตนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ อริยสัจ ๔ เป็นไฉน ? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๗

(๑๗๔๔)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อยํ มหาปฐวี เอโกทิกา[๑] อสฺส ตตฺร ปุริโส เอกจฺฉิคฺคฬํ ยุคํ ปกฺขิเปยฺย ตเมนํ ปุรตฺถิโม วาโต ปจฺฉิเมน สํหเรยฺย ปจฺฉิโม วาโต ปุรตฺถิเมน สํหเรยฺย อุตฺตโร วาโต ทกฺขิเณน สํหเรยฺย ทกฺขิโณ วาโต อุตฺตเรน สํหเรยฺย ตตฺรสฺส กาโณ กจฺฉโป โส วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน สกึ สกึ อุมฺมุชฺเชยฺย ฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว อปิ นุ โข[๒] กาโณ กจฺฉโป วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน สกึ สกึ อุมฺมุชฺชนฺโต อมุสฺมึ เอกจฺฉิคฺคเฬ ยุเค คีวํ ปเวเสยฺยาติ ฯ อธิจฺจมิทํ ภนฺเต ยํ โส กาโณ กจฺฉโป วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน สกึ สกึ อุมฺมุชฺชนฺโต อมุสฺมึ เอกจฺฉิคฺคเฬ ยุเค คีวํ ปเวเสยฺยาติ ฯ เอวํ อธิจฺจมิทํ ภิกฺขเว ยํ มนุสฺสตฺตํ ลภติ ฯ เอวํ อธิจฺจมิทํ ภิกฺขเว ยํ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯ เอวํ อธิจฺจมิทํ ภิกฺขเว ยํ ตถาคตปฺปเวทิโต ธมฺมวินโย โลเก ทิปฺปติ ฯ ตสฺสิทํ[๓] ภิกฺขเว มนุสฺสตฺตํ ลทฺธํ ตถาคโต จ[๔] โลเก อุปฺปนฺโน อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ตถาคตปฺปเวทิโต จ ธมฺมวินโย โลเก ทิปฺปติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

(๑๗๔๕)

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สิเนรุสฺส ปพฺพตราชสฺส สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิเปยฺย ฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํ ฯ ยา จ[๕] สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา โย จ[๖] สิเนรุ ปพฺพตราชาติ ฯ

๑. ม. ยุ. เอโกทกา ฯ
๒. โป. ยุ. โส ฯ
๓. สี. ตติยํ ฯ
๔. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๕. ม. วา ฯ
๖. ม. วา ฯ

ฉิคคพสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการได้ความเป็นมนุษย์ยาก

[๑๗๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาปฐพีนี้มีน้ำเป็นอันเดียวกัน บุรุษโยนแอกซึ่งมีช่องเดียวลงไปในมหาปฐพีนั้น ลมทิศบูรพาพัดเอาแอกนั้นไปทางทิศประจิม ลมทิศประจิมพัดเอาไปทางทิศบูรพา ลมทิศอุดรพัดเอาไปทางทิศทักษิณ ลมทิศทักษิณพัดเอาไปทางทิศอุดร เต่าตาบอดมีอยู่ในมหาปฐพีนั้น ต่อล่วงร้อยปี ๆ มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เต่าตาบอดนั้นต่อล่วงร้อยปี ๆ มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ จะสอดคอให้เข้าไปในแอกซึ่งมีช่องเดียวโน้นได้บ้างหรือหนอ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่เต่าตาบอด ต่อล่วงร้อยปี ๆ มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ จะสอดคอเข้าไปในแอกซึ่งมีช่องเดียวโน้นเป็นของยาก.

พ. ฉันนั้นภิกษุทั้งหลาย การได้ความเป็นมนุษย์เป็นของยาก พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลกเป็นของยาก ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วจะรุ่งเรืองในโลก ก็เป็นของยาก ความเป็นมนุษย์นี้เขาได้แล้ว พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติแล้วในโลกและธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วก็รุ่งเรืองอยู่ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๘

สิเนรุสูตรที่ ๑

ทุกข์ของพระอริยบุคคลหมดไปมากกว่าที่เหลือ

[๑๗๔๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษเก็บก้อนหิน ประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อนแห่งขุนเขาสิเนรุราช เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อนที่บุรุษเก็บแล้วกับขุนเขาสิเนรุราช อย่างไหนจะมากกว่ากัน ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาสิเนรุราชมากกว่า ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อนที่บุรุษเก็บแล้ว น้อยกว่า เมื่อเทียบกับขุนเขาสิเนรุราชแล้ว ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อน ที่บุรุษนั้น

เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ สิเนรุ ปพฺพตราชา อปฺปมตฺติกา สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ สิเนรุํ ปพฺพตราชานํ อุปนิธาย สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตาติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อภิสเมตาวิโน เอตเทว พหุตรํ ทุกฺขํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺตกํ อวสิฏฺฐํ สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ ปุริมํ ทุกฺขกฺขนฺธํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย ยทิทํ สตฺตกฺขตฺตุํปรมตาฯ โย อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๔๖]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สิเนรุ ปพฺพตราชา[๑] ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย ฐเปตฺวา สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขราฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยํ[๒] วาสิเนรุสฺส ปพฺพตราชสฺส ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ ยา จ สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐาติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ สิเนรุสฺส ปพฺพตราชสฺส ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺติกา สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐา สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ สิเนรุสฺส ปพฺพตราชสฺส ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย สตฺต มุคฺคมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐาติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อภิสเมตาวิโน เอตเทว พหุตรํ ทุกฺขํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺตกํ อวสิฏฺฐํ สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ ปุริมํ ทุกฺขกฺขนฺธํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย ยทิทํ สตฺตกฺขตฺตุํปรมตาฯ โย อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

๑. ม. ยุ. ปพฺพตราชายํฯ
๒. ม. ยุ. ยาฯ

เก็บไว้แล้ว ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ[๑] ตรัสรู้แล้ว ผู้รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาที่สิ้นไป หมดไปแล้ว มากกว่าที่ยังเหลือมีประมาณน้อย ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว เมื่อเทียบกับกองทุกข์อันมีในก่อนที่สิ้นไป หมดไปแล้ว อย่างสูงเพียง ๗ ชาติ ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๙

สิเนรุสูตรที่ ๒

ทุกข์ของพระอริยบุคคลหมดไปมากกว่าที่เหลือ

[๑๗๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนขุนเขาสิเนรุราชพึงถึงความสิ้นไป หมดไป เว้นก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ขุนเขาสิเนรุราชที่สิ้นไป หมดไป กับก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อน ที่ยังเหลืออยู่ อย่างไหนจะมากกว่ากัน ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาสิเนรุราชที่สิ้นไป หมดไป นี้แหละมากกว่า ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อนที่ยังเหลืออยู่ น้อยกว่า เมื่อเทียบกับขุนเขาสิเนรุราชที่สิ้นไป หมดไป ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ๗ ก้อนที่ยังเหลืออยู่ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ตรัสรู้แล้ว ผู้รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาที่สิ้นไป หมดไปแล้ว มากกว่าที่ยังเหลือมีประมาณน้อย ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว เมื่อเทียบกับกองทุกข์อันมีในก่อนที่สิ้นไป หมดไปแล้ว อย่างสูงเพียง ๗ ชาติ ฉันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑๐

---

๑. ผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ *-ผู้รวบรวม*

ปปาตวคฺโค ปญฺจโม ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

จินฺตา ปปาโต ปริฬาโห กูฏํ วาลนฺธการินํ[๑]
ฉิคฺคเฬน จ เทฺว วุตฺตา สิเนรุ อปเร ทุเวติ ฯ

๑. สี. กุฏงฺคลนฺธการินํ ฯ ม. กูฏํ วาลนฺธกาโร จ ฯ ยุ. กุฏาคารนฺธการินํ ฯ

จบ ปปาตรววรรค[๑]ที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จินตสูตร	๒. ปปาตสูตร
๓. ปริฬาหสูตร	๔. กูฏสูตร
๕. วาลสูตร	๖. อันธการีสูตร
๗. ฉิคคฬสูตรที่ ๑	๘. ฉิคคฬสูตรที่ ๒
๙. สิเนรุสูตรที่ ๑	๑๐. สิเนรุสูตรที่ ๒

๑. ปปาตววรรค *-ผู้รวบรวม*

อภิสมยวคฺโค ฉฏฺโฐ

[๑๗๔๗]

อถ โข ภควา ปริตฺตํ นขสิขายํ ปํสุ อาโรเปตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํ ฯ โย วายํ มยา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต อยํ วา มหาปฐวีติ ฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ มหาปฐวี อปฺปมตฺตกายํ ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ มหาปฐวึ อุปนิธาย ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโตติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อภิสเมตาวิโน เอตเทว พหุตรํ ทุกฺขํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺตกํ อวสิฏฺฐํ สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ ปุริมํ ทุกฺขกฺขนฺธํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย ยทิทํ สตฺตกฺขตฺตุํปรมตา ฯ โย อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

[๑๗๔๘]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว โปกฺขรณี ปญฺญาส โยชนานิ อายาเมน ปญฺญาส โยชนานิ วิตฺถาเรน ปญฺญาส โยชนานิ อุพฺเพเธน ปุณฺณา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยา ตโต ปุริโส กุสคฺเคน อุทกํ อุทฺธเรยฺย ฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํ ฯ ยํ วา กุสคฺเคน อุพฺภตํ ยํ วา โปกฺขรณิยา อุทกนฺติ ฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ โปกฺขรณิยา อุทกํ อปฺปมตฺตกํ กุสคฺเคน อุทกํ อุพฺภตํ

อภิสมยวรรคที่ ๖

นขสิขาสูตร

ว่าด้วยทุกข์ของพระอริยะเท่ากับฝุ่นที่ปลายเล็บ

[๑๗๔๗]

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงช้อนฝุ่นเล็กน้อย ไว้ที่ปลายพระนขาแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นเล็กน้อยที่ปลายเล็บที่เราช้อนขึ้นนี้กับมหาปฐพีนี้ อย่างไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาปฐพีมากกว่า ฝุ่นเล็กน้อยที่ปลายพระนขาอันพระผู้มีพระภาคทรงช้อนขึ้นนี้ มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับมหาปฐพีแล้ว ฝุ่นเล็กน้อยที่ปลายพระนขาที่พระผู้มีพระภาคช้อนขึ้นแล้ว ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. อย่างนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวกผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ผู้ตรัสรู้ ผู้รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ที่สิ้นไป หมดไป มากกว่า ที่ยังเหลือมีประมาณน้อย ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว เมื่อเทียบกับกองทุกข์อันมีในก่อนที่สิ้นไปหมดไปแล้ว อย่างสูงเพียง ๗ ชาติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑

โปกขรณีสูตร

ว่าด้วยทุกข์ของพระอริยะเท่ากับน้ำปลายหญ้าคา

[๑๗๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสระโบกขรณี โดยยาว ๕๐ โยชน์ โดยกว้าง ๕๐ โยชน์ สูง ๕๐ โยชน์ เต็มด้วยน้ำเปี่ยมฝั่ง กาดื่มกินได้ บุรุษเอาปลายหญ้าคาจุ่มน้ำขึ้นจากสระนั้น เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำที่เขาเอาปลายหญ้าคาจุ่มขึ้น กับน้ำในสระโบกขรณี ไหนจะมากกว่ากัน?

สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ โปกฺขรณิยา อุทกํ อุปนิธาย กุสคฺเคน อุทกํ อุพฺภตนฺติฯ เอวเมว[๑] โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ฯเปฯ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๔๙]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยตฺถิมา มหานทิโย สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ เสยฺยถีทํฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหีฯ ตโต ปุริโส เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุทฺธเรยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยานิ วา[๒] เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิ ยํ วา สมฺเภชฺชํ อุทกนฺติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ สมฺเภชฺชํ อุทกํ อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิ สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ สมฺเภชฺชํ อุทกํ อุปนิธาย เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานีติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส (โสเยว เปยฺยาโล) โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ยุ. เอวํ โขฯ
๒. ม. ยานิ เทฺว วาฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในสระโบกขรณีมากกว่า น้ำที่เขาเอาปลายหญ้าคาจุ่มขึ้น มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับน้ำในสระโบกขรณีแล้ว น้ำที่เขาเอาปลายหญ้าคาจุ่มขึ้น ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๒

สัมเภชชสูตรที่ ๑

เปรียบทุกข์ที่ยังเหลือเท่ากับหยดน้ำ

[๑๗๔๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่เหล่านี้ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ย่อมไหลไปไม่ขาดสายในที่ใด บุรุษตักน้ำ ๒-๓ หยดขึ้นจากที่นั้น เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำ ๒-๓ หยดที่เขาตักขึ้น กับน้ำที่ไหลไปประจบกัน ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำที่ไหลไปประจบมากกว่าน้ำ ๒-๓ หยดที่เขาตักขึ้นมีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับน้ำที่ไหลไปประจบกัน น้ำ ๒-๓ หยดที่เขาตักขึ้น ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๓

[๑๗๕๐]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยตฺถิมา มหานทิโย สํสนฺทนฺติ สเมนฺติฯ เสยฺยถีทํฯ คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหีฯ ตํ อุทกํ ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย ฐเปตฺวา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยํ วา สมฺเภชฺชํ อุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย[๑] เทฺว[๒] วา ตีณิ[๓] วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานีติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ สมฺเภชฺชํ อุทกํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานิ สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ สมฺเภชฺชํ อุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานีติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ฯเปฯ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๕๑]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส มหาปฐวิยา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิเปยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยา วา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิตฺตา อยํ วา มหาปฐวีติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ มหาปฐวี อปฺปมตฺติกา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิตฺตา สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ มหาปฐวี อุปนิธาย สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อุปนิกฺขิตฺตาติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส (โสเยว เปยฺยาโล) โยโค กรณีโยติฯ

๑. ม. ยุ. ยานิฯ
๒. ยุ. อิเม ปาฐา นตฺถิฯ
๓. ยุ. อิเม ปาฐา นตฺถิฯ

สัมเภชชสูตรที่ ๒

เปรียบทุกข์ที่หมดไปเท่ากับน้ำในแม่น้ำ

[๑๗๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่เหล่านี้ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ย่อมไหลไปไม่ขาดสายในที่ใด น้ำนั้น พึงถึงความสิ้นไป หมดไป ยังเหลือน้ำ ๒-๓ หยด เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเทียบน้ำที่ไหลไปประจบกันซึ่งสิ้นไป หมดไป กับน้ำ ๒-๓ หยดที่ยังเหลือ ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำที่ไหลไปประจบกันซึ่งสิ้นไป หมดไป มากกว่าน้ำ ๒-๓ หยดที่ยังเหลืออยู่ น้อยกว่า เมื่อเทียบกับน้ำที่ไหลไปประจบกัน ซึ่งสิ้นไป หมดไปแล้ว น้ำ ๒-๓ หยดที่ยังเหลืออยู่ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๔

ปฐวีสูตรที่ ๑

เปรียบทุกข์ที่ยังเหลือเท่ากับก้อนดิน

[๑๗๕๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษเก็บก้อนดินประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนจากแผ่นดินใหญ่ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนดินประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน ที่เขาเก็บไว้ กับแผ่นดินใหญ่ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่มากกว่า ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน ที่เขาเก็บไว้มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ ก้อนดินประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน ที่เขาเก็บไว้ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๕

[๑๗๕๒]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาปฐวี ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย ฐเปตฺวา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกาฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยํ วา มหาปฐวิยา ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ ยา วา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อวสิฏฺฐาติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ มหาปฐวิยา ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺติกา สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อวสิฏฺฐา สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ มหาปฐวิยา[๑] ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย สตฺต โกลฏฺฐิมตฺติโย คุฬิกา อวสิฏฺฐาติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส (โสเยว เปยฺยาโล) โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๕๓]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส มหาสมุทฺเท[๒] เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุทฺธเรยฺย[๓]ฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยานิ วา[๔] เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิ ยํ วา มหาสมุทฺเท อุทกนฺติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ มหาสมุทฺเท อุทกํ อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานิ สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ มหาสมุทฺเท อุทกํ อุปนิธาย เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อุพฺภตานีติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส (โสเยว เปยฺยาโล) โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ม. ยุ. ปฐวีฯ
๒. ม. มหาสมุทฺทโตฯ
๓. ม. อุทฺธริตานิฯ
๔. ม. วาสทฺโท นตฺถิฯ เอวมุปริปิฯ

ปฐวีสูตรที่ ๒

เปรียบทุกข์ที่หมดไปเท่ากับแผ่นดิน

[๑๗๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แผ่นดินใหญ่พึงถึงความสิ้นไป หมดไป ยังเหลือก้อนดินประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไหน[๑] ความหมดไป สิ้นไป ของแผ่นดินใหญ่ กับก้อนดินประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่ยังเหลือ ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่หมดไป สิ้นไป มากกว่า ก้อนดินประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน ที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ที่หมดไป สิ้นไป ก้อนดินประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน ที่ยังเหลืออยู่ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๖

สมุททสูตรที่ ๑

เปรียบทุกข์ที่เหลือเท่ากับหยดน้ำ

[๑๗๕๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษตักน้ำมหาสมุทร ๒-๓ หยด เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำ ๒-๓ หยดที่เขาตักขึ้น กับน้ำในมหาสมุทรไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในมหาสมุทรมากกว่าน้ำ ๒-๓ หยด ที่เขาตักขึ้นมีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับน้ำในมหาสมุทร น้ำ ๒-๓ หยดที่เขาตักขึ้น ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบหรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๗

---

๑. เป็นไฉน *-ผู้รวบรวม*

[๑๗๕๔]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาสมุทฺโท[๑] ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย ฐเปตฺวา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยํ วา มหาสมุทฺเท อุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ ยานิ วา เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานีติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ มหาสมุทฺเท อุทกํ [๒] ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺตกานิ เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานิ สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ มหาสมุทฺเท อุทกํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย [๓] เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ อวสิฏฺฐานีติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส (โสเยว เปยฺยาโล) โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๕๕]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส หิมวโต ปพฺพตราชสฺส สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิเปยฺยฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ ยา วา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา อยํ วา หิมวา ปพฺพตราชาติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ หิมวา ปพฺพตราชา อปฺปมตฺติกา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตา สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ หิมวนฺตํ ปพฺพตราชานํ อุปนิธาย สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อุปนิกฺขิตฺตาติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ฯเปฯ โยโค กรณีโยติฯ

๑. ม. ยุ. มหาสมุทฺเท อุทกํฯ
๒. ม. ยุ. ยทิทํฯ
๓. ม. ยานิฯ

สมุททสูตรที่ ๒

เปรียบทุกข์ที่หมดเท่ากับมหาสมุทร

[๑๗๕๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรพึงถึงความสิ้นไป หมดไป ยังเหลือน้ำ ๒-๓ หยด เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำในมหาสมุทรที่สิ้นไป หมดไป กับน้ำ ๒-๓ หยด ที่ยังเหลือ ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในมหาสมุทรที่สิ้นไป หมดไปมากกว่าน้ำ ๒-๓ หยดที่ยังเหลือ มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับน้ำในมหาสมุทรที่สิ้นไป หมดไป น้ำ ๒-๓ หยดที่ยังเหลือ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธ-คามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๘

ปัพพตูปมาสูตรที่ ๑

เปรียบทุกข์ที่เหลือเท่ากับก้อนหิน

[๑๗๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษเก็บก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน แห่งขุนเขาหิมวันต์ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน ที่เขาเก็บไว้ กับขุนเขาหิมวันต์ ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาหิมวันต์มากกว่า ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน ที่เขาเก็บไว้ มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับขุนเขาหิมวันต์ ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน ที่เขาเก็บไว้ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธ-คามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๗๕๖]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว หิมวา ปพฺพตราชา ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย ฐเปตฺวา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา ฯ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํ ฯ ยํ วา หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ ยา วา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐาติ ฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺติกา สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐา สงฺขมฺปิ น อุเปนฺติ อุปนิธมฺปิ น อุเปนฺติ กลภาคมฺปิ น อุเปนฺติ หิมวโต ปพฺพตราชสฺส ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย สตฺต สาสปมตฺติโย ปาสาณสกฺขรา อวสิฏฺฐาติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อภิสเมตาวิโน เอตเทว พหุตรํ ทุกฺขํ ยทิทํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อปฺปมตฺตกํ อวสิฏฺฐํ สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ ปุริมํ ทุกฺขกฺขนฺธํ ปริกฺขีณํ ปริยาทินฺนํ อุปนิธาย ยทิทํ สตฺตกฺขตฺตุํปรมตา ฯ โย อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ

อภิสมยวคฺโค ฉฏฺโฐ ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

นขสิขาโปกฺขรณิโย สมฺเภชฺช อปเร ทุเว
ปฐวี เทฺวสมุทฺเทหิ เทฺวมา จ ปพฺพตูปมาติ ฯ

ปัพพตูปมาสูตรที่ ๒

เปรียบทุกข์ที่หมดไปเท่ากับขุนเขา

[๑๗๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนขุนเขาหิมวันต์ พึงถึงความสิ้นไป หมดไป ยังเหลือก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ขุนเขาหิมวันต์ที่สิ้นไป หมดไป กับก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน ที่ยังเหลืออยู่ ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาหิมวันต์ที่สิ้นไป หมดไป มากกว่าก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน ที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับขุนเขาหิมวันต์ที่สิ้นไป หมดไป ก้อนหินประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ๗ ก้อน ที่ยังเหลืออยู่ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ผู้ตรัสรู้ ผู้รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ที่สิ้นไป หมดไป มากกว่า ที่ยังเหลือมีประมาณน้อย ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับการเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว เมื่อเทียบกับกองทุกข์อันมีในก่อนที่สิ้นไป หมดไป อย่างสูงเพียง ๗ ชาติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อภิสมยวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นขสิขาสูตร
๒. โปกขรณีสูตร
๓. สัมเภชชสูตรที่ ๑
๔. สัมเภชชสูตรที่ ๒
๕. ปฐวีสูตรที่ ๑
๖. ปฐวีสูตรที่ ๒
๗. สมุททสูตรที่ ๑
๘. สมุททสูตรที่ ๒
๙. ปัพพตูปมาสูตรที่ ๑
๑๐. ปัพพตูปมาสูตรที่ ๒

อามกธญฺญเปยฺยาเล ปฐมวคฺโค สตฺตโม

[๑๗๕๗]

อถ โข ภควา ปริตฺตํ นขสิขายํ ปํสุํ อาโรเปตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ โย วายํ มยา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต อยํ วา มหาปฐวีติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ มหาปฐวี อปฺปมตฺตกายํ ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ มหาปฐวึ อุปนิธาย ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโตติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปมตฺตกา[๑] เต สตฺตา เย มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อญฺญตฺร มนุสฺเสหิ ปจฺจาชายนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

[๑๗๕๘]

อถ โข ภควา ปริตฺตํ นขสิขายํ ปํสุํ อาโรเปตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํฯ โย วายํ มยา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต อยํ วา มหาปฐวีติฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ มหาปฐวี อปฺปมตฺตกายํ ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ มหาปฐวึ อุปนิธาย ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโตติฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปมตฺตกา เต สตฺตา เย

---

๑. ยุ. อปฺปกาฯ เอวมุปริปิฯ

อามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรคที่ ๗

อัญญตรสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้มาเกิดในมนุษย์น้อย

[๑๗๕๗]

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงช้อนฝุ่นเล็กน้อยไว้ในปลายพระนขาแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นเล็กน้อยที่เราช้อนขึ้นไว้ในปลายเล็บกับแผ่นดินใหญ่นี้ ไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขามีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขา ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่กลับมาเกิดในหมู่มนุษย์มีน้อยโดยที่แท้ สัตว์ที่กลับมาเกิดนอกจากมนุษย์มีมากกว่า ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะไม่ได้เห็นอริยสัจ ๔ อริยสัจ ๔ เป็นไฉน? คือ ทุกขอริยสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่านี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๑

ปัจจันตสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้มาเกิดในปัจจันตชนบทมาก

[๑๗๕๘]

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงช้อนฝุ่นเล็กน้อยไว้ในปลายพระนขา แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นเล็กน้อยที่เราช้อนขึ้นไว้ในปลายเล็บกับแผ่นดินใหญ่นี้ ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขามีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขา ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบหรือแม้ส่วนเสี้ยว.

มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ ปจฺจาชายนฺติฯ อวิญฺญาตาเรสุ มิลกฺขูสุ[๑] ฯเปฯ

[๑๗๕๙]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปมตฺตกา เต สตฺตา เย อริเยน ปน ปญฺญาจกฺขุนา สมนฺนาคตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อวิชฺชาคตา สมฺมูฬฺหา ฯเปฯ

[๑๗๖๐]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

---

๑. ม. ยุ. มิลกฺเขสุฯ

พ. ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท มีประมาณน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่กลับมาเกิดในปัจจันตชนบท มีมากกว่า ที่กลับมาเกิดในพวกมิลักขะซึ่งเป็นพวกที่ไม่รู้แจ้ง ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

ปัญญาสูตร

ว่าด้วยสัตว์มีปัญญาจักษุน้อย

[๑๗๕๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้ประกอบด้วยปัญญาจักษุ อันเป็นอริยะ มีประมาณน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ตกไปในอวิชชา เป็นผู้งมงาย มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

สุราเมรยสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้งดเว้นการดื่มน้ำเมามีน้อย

[๑๗๖๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

[๑๗๖๑]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ถลชา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อุทกชา ฯเปฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย มตฺเตยฺยา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อมตฺเตยฺยา ฯเปฯ[๑]

[๑๗๖๒]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย เปตฺเตยฺยา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อเปตฺเตยฺยา ฯเปฯ

๑. ข้อสังเกต : ข้อ [๑๗๖๑] ในบาลีมี ๒ พระสูตร -*ผู้รวบรวม*

อุทกสูตร

ว่าด้วยสัตว์ที่เกิดในน้ำมีมาก

[๑๗๖๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกิดบนบก มีน้อย โดยที่แท้สัตว์ที่เกิดในน้ำ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

มัตเตยยสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เกื้อกูลมารดามีน้อย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกื้อกูลแก่มารดา มีน้อย โดยที่แท้สัตว์ผู้ไม่เกื้อกูลแก่มารดา มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

เปตเตยยสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เกื้อกูลบิดามีน้อย

[๑๗๖๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกื้อกูลแก่บิดา มีน้อย โดยที่แท้สัตว์ผู้ไม่เกื้อกูลแก่บิดา มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

[๑๗๖๓]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย สามญฺญา ฯเปฯ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อสามญฺญา ฯเปฯ

[๑๗๖๔]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย พฺราหฺมญฺญา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อพฺราหฺมญฺญา ฯเปฯ

[๑๗๖๕]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย กุเลเชฏฺฐาปจายิโน อถ โข เอเตว[๑] พหุตรา สตฺตา เย อกุเลเชฏฺฐาปจายิโนต[๒] ฯ

วคฺโค ฯ

๑. ยุ. เอเต ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๒. ม. กุเลอเชฏฺฐาปจายิโนติ ฯ ยุ. กุเล เชฏฺฐาปจายิโนติ ฯ

สามัญญสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เกื้อกูลสมณะมีน้อย

[๑๗๖๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกื้อกูลแก่สมณะ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่เกื้อกูลแก่สมณะ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

พราหมัญญสูตร

ว่าด้วยสัตว์เกื้อกูลพราหมณ์มีน้อย

[๑๗๖๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกื้อกูลแก่พราหมณ์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่เกื้อกูลแก่พราหมณ์ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

อปจายิกสูตร[๑]

ว่าด้วยสัตว์ผู้อ่อนน้อมต่อผู้เจริญมีน้อย

[๑๗๖๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้นอบน้อมต่อบุคคลผู้เจริญในสกุล มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่นอบน้อมต่อบุคคลผู้เจริญในสกุล มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรคที่ ๗

๑. ข้อสังเกต : พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาฯ และฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ ใช้ชื่อพระสูตรนี้ว่า "ปจายิกสูตร" -*ผู้รวบรวม*

อุทฺทานํ

อณฺณตฺร ปจฺจนฺตํ ปญฺญาย[๑] สุราเมรยโอทกา
มตฺเตยฺยเปตฺเตยฺยา จาปิ[๒] สามญฺญํ พฺราหฺมปจายิกนฺติ ฯ

---

๑. ม. ปญฺญา ฯ
๒. ยุ. เมตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา จาปิ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัญญูตรสูตร ๒. ปัจจันตสูตร
๓. ปัญญาสูตร ๔. สุราเมรยสูตร
๕. อุทกสูตร ๖. มัตเตยยสูตร
๗. เปตเตยยสูตร ๘. สามัญญสูตร
๙. พราหมัญญสูตร ๑๐. อปจายิกสูตร

อามกธญฺญเปยฺยาเล ทุติยวคฺโค อฏฺฐโม

[๑๗๖๖]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ปาณาติปาตา อปฺปฏิวิรตาฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯเปฯ

[๑๗๖๗]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อทินฺนาทานา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๖๘]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย กาเมสุ มิจฺฉาจารา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

อามกธัญญเปยยาล ทุติยวรรคที่ ๘

ปาณาติปาตสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นปาณาติบาตมีน้อย

[๑๗๖๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เว้นจากปาณาติบาต มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่เว้นจากปาณาติบาต มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑

อทินนาทานสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นอทินนาทานมีน้อย

[๑๗๖๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากอทินนาทาน มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากอทินนาทาน มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

กาเมสุมิจฉาจารสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นกาเมสุมิจฉาจารมีน้อย

[๑๗๖๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้น[๑]กาเมสุมิจฉาจาร มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

---

๑. สัตว์ผู้งดเว้นจาก *-ผู้รวบรวม*

[๑๗๖๙]
เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย มุสาวาทา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย มุสาวาทา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๗๐]
เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ปิสุณาย วาจาย อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๗๑]
เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ผรุสาย วาจาย อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

มุสาวาทสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นมุสาวาทมีน้อย

[๑๗๖๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากมุสาวาท มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากมุสาวาท มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

เปสุญญสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นคำส่อเสียดมีน้อย

[๑๗๗๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากคำส่อเสียด มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากคำส่อเสียด มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

ผรุสสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นคำหยาบมีน้อย

[๑๗๗๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากคำหยาบ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากคำหยาบ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

[๑๗๗๒]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย สมฺผปฺปลาปา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๗๓]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย พีชคามภูตคามสมารมฺภา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๗๔]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย วิกาลโภชนา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย วิกาลโภชนา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

สัมผัปปลาปสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการเพ้อเจ้อมีน้อย

[๑๗๗๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากคำเพ้อเจ้อ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากคำเพ้อเจ้อ มีมากกว่า ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๗

พีชสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการพรากพืชคามมีน้อย

[๑๗๗๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการพรากพืชคามและภูตคาม มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการพรากพืชคามและภูตคาม มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

วิกาลโภชนสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นบริโภคในเวลาวิกาลมีน้อย

[๑๗๗๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๗๗๕]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา อปฺปฏิวิรตาฯ

วคฺโคฯ

อุทฺทานํ

ปาณํ อทินฺนํ กาเมสุ มุสาวาทญฺจ เปสุญฺญํ
ผรุสํ[๑] สมฺผปฺปลาปํ พีชํ วิกาเล คนฺธวิเลปนนฺติฯ

๑. ม. ผรุสํ สมฺผปฺปลาปํ พีชญฺจ วิกาลํ คนฺธนฺติฯ

คันธวิเลปนสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นเครื่องลูบไล้มีน้อย

[๑๗๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการทัดทรง ประดับและตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอมและเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการทัดทรงประดับ และตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม และเครื่องประเทืองผิวอันเป็นฐานแห่งการแต่งตัวมีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อามกธัญญเปยยาล ทุติยวรรคที่ ๘

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปาณาติปาตสูตร	๒. อทินนาทานสูตร
๓. กาเมสุมิจฉาจารสูตร	๔. มุสาวาทสูตร
๕. เปสุญญสูตร	๖. ผรุสสูตร
๗. สัมผัปปลาปสูตร	๘. พีชสูตร
๙. วิกาลโภชนสูตร	๑๐. คันธวิเลปนสูตร

อามกธญฺญเปยฺยาเล ตติยวคฺโค นวโม

[๑๗๗๖]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา อปฺปฏิวิรตา ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯเปฯ

[๑๗๗๗]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อุจฺจาสยนมหาสยนา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๗๘]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

อามกธัญญเปยยาล ตติยวรรคที่ ๔

นัจจสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นจากการฟ้อนรำมีน้อย

[๑๗๗๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึก มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึก มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑

สยนสูตร

ว่าด้วยสัตว์เว้นการนั่งนอนในที่นั่งนอนสูงใหญ่มีน้อย

[๑๗๗๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๒

รชตสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการรับเงินทองมีน้อย

[๑๗๗๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับทองและเงิน มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับทองและเงิน มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๓

[๑๗๗๙]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อามกธญฺญปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๘๐]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อามกมํสปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๘๑]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย อิตฺถีกุมาริกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อิตฺถีกุมาริกปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

ธัญญสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นจากการรับธัญญชาติดิบมีน้อย

[๑๗๗๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับธัญญชาติดิบมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับธัญญชาติดิบ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๔

มังสสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการรับเนื้อดิบมีน้อย

[๑๗๘๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับเนื้อดิบ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับเนื้อดิบ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๕

กุมาริกาสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการรับเด็กหญิงมีน้อย

[๑๗๘๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับสตรีและกุมารีมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับสตรีและกุมารี มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๖

[๑๗๘๒]
เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ทาสีทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ทาสีทาสปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๘๓]
เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อเชฬกปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

[๑๗๘๔]
เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

ทาสีสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการรับทาสมีน้อย

[๑๗๘๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับทาสีและทาส มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับทาสีและทาส มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๗

อเชพกสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการรับแพะแกะมีน้อย

[๑๗๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับแพะและแกะ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับแพะและแกะ มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๘

กุกกุฏสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการรับไก่และสุกรมีน้อย

[๑๗๘๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับไก่และสุกร มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับไก่และสุกร มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๙

[๑๗๘๕]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย หตฺถิควสฺสวฬวาปฏิคฺคหณา[๑] ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย หตฺถิควสฺสวฬวาปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯ

วคฺโค ฯ

อุทฺทานํ

นจฺจํ สยนํ รชตํ	ธญฺญํ มํสํ กุมาริกา[๒]
ทาสี อเชฬกญฺเจว	กุกฺกุฏสูกรหตฺถิโนติ ฯ

---

๑. ม. ... วฬวปฏิคฺคหณา ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๒. ยุ. กุมาริยํ ฯ

หัตถีสูตร

ว่าด้วยสัตว์ผู้เว้นการรับช้างมีน้อย

[๑๗๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับช้าง โค ม้า และลา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับช้าง โค ม้า และลา มีมากกว่า ฯลฯ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อามกธัญญเปยยาล ตติยวรรคที่ ๙

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นัจจสูตร ๒. สยนสูตร
๓. รชตสูตร ๔. ธัญญสูตร
๕. มังสสูตร ๖. กุมาริกาสูตร
๗. ทาสีสูตร ๘. อเชฬกสูตร
๙. กุกกุฏสูตร ๑๐. หัตถีสูตร

อามกธญฺญเปยฺยาเล จตุตฺถวคฺโค ทสโม

(๑๗๘๖)

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

(๑๗๘๗)

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย กยวิกฺกยา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย กยวิกฺกยา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

(๑๗๘๘)

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

(๑๗๘๙)

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

(๑๗๙๐)

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา[๑] ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา อปฺปฏิวิรตา ฯเปฯ

(๑๗๙๑)

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย เฉทนวธนพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรตา อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย เฉทนวธนพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา อปฺปฏิวิรตาฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ กตเมสํ จตุนฺนํฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺสฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติฯ

---

๑. ม. ... นิกติสาจิโยคาฯ เอวมุปริปิฯ

อามกธัญญเปยยาล จตุตถวรรคที่ ๑๐

ว่าด้วยสัตว์ผู้มีการทำต่างๆ กัน

[๑๗๘๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับไร่นาและที่ดิน มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับไร่นาและที่ดิน มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๘๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการซื้อและการขาย มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการซื้อและการขาย มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๘๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการประกอบ ทูตกรรมและการรับใช้ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการประกอบทูตกรรมและการรับใช้ มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๘๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการโกงด้วยตราชั่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่องตวงวัด มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการโกงด้วยตราชั่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่องตวงวัด มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๙๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการรับสินบน การล่อลวงและการทำของปลอม มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการรับสินบน การล่อลวงและการทำของปลอม มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๙๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๙๒]

อถ โข ภควา ปริตฺตํ นขสิขายํ ปํสุํ อาโรเปตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํ ฯ โย วายํ มยา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต อยํ วา มหาปฐวีติ ฯ เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิทํ มหาปฐวี อปฺปมตฺตกายํ ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโต สงฺขมฺปิ น อุเปติ อุปนิธมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ มหาปฐวึ อุปนิธาย ภควตา ปริตฺโต นขสิขายํ ปํสุ อาโรปิโตติ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย มนุสฺสา จุตา มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย มนุสฺสา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติ ฯเปฯ

[๑๗๙๓]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย มนุสฺสา จุตา มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย มนุสฺสา จุตา ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติ ฯ (อิมินา นเยน ปญฺจ คติโย วิตฺถาเรตพฺพา) ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย มนุสฺสา จุตา เทเวสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย มนุสฺสา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติ ฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ

[๑๗๙๔]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย เทวา จุตา เทเวสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย เทวา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติ ฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ

[๑๗๙๕]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย เทวา จุตา มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย เทวา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติ ฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ

[๑๗๙๖]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย นิรยา จุตา มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย นิรยา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติ ฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติ ฯ

[๑๗๙๒]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงช้อนฝุ่นไว้ในปลายพระนขาแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นเล็กน้อยที่เราช้อนไว้ในปลายเล็บกับแผ่นดินใหญ่ ไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ที่ปลายพระนขามีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ที่ปลายพระนขา ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติในพวกมนุษย์แล้วกลับมาเกิดในพวกมนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๙๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว จะกลับมาเกิดในพวกมนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน มีมากกว่า ฯลฯ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว จะกลับมาเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๙๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดาแล้ว จะกลับมาเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๙๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดาแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกมนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากเทวดาไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ.

[๑๗๙๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกมนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ

[๑๗๙๗]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย นิรยา จุตา เทเวสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย นิรยา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติฯ

[๑๗๙๘]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ติรจฺฉานโยนิยา จุตา มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ติรจฺฉานโยนิยา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติฯ

[๑๗๙๙]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ติรจฺฉานโยนิยา จุตา เทเวสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ติรจฺฉานโยนิยา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติฯ

[๑๘๐๐]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา มนุสฺเสสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติฯ ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติฯ ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติฯ

[๑๘๐๑]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา เทเวสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา นิรเย ปจฺจาชายนฺติฯ

[๑๘๐๒]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา เทเวสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา ติรจฺฉานโยนิยา ปจฺจาชายนฺติฯ

[๑๘๐๓]

เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา เทเวสุ ปจฺจาชายนฺติ อถ โข เอเตว พหุตรา สตฺตา เย ปิตฺติวิสยา จุตา ปิตฺติวิสเย ปจฺจาชายนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุฯ อทิฏฺฐตฺตา ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํฯ กตเมสํ

〔๑๗๙๗〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากนรกไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ

〔๑๗๙๘〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในพวกมนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ.

〔๑๗๙๙〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานไปแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ.

〔๑๘๐๐〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในปิตติวิสัย มีมากกว่า ฯลฯ.

〔๑๘๐๑〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกมนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก มีมากกว่า ฯลฯ.

〔๑๘๐๒〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว กลับไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน มีมากกว่า ฯลฯ.

〔๑๘๐๓〕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว จะกลับไปเกิดในพวกเทวดา มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปแล้ว กลับไปเกิดในปิตติวิสัย มีมากกว่า ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ อริยสัจ ๔ เป็นไฉน?

จตุนฺนํ ฯ ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขสมุทยสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขนิโรธสฺส อริยสจฺจสฺส ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อริยสจฺจสฺส ฯ ตสฺมา ติห ภิกฺขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขสมุทโยติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขนิโรโธติ โยโค กรณีโย อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยโค กรณีโยติ ฯ อิทมโวจ ภควา ฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ ฯ

[๑]

จกฺกเปยฺยาลิ สมตฺติ ฯ

สจฺจสํยุตฺตํ สมตฺตํ ฯ

มหาวารสํยุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

ตสฺสุทฺทานํ

มคฺคโพชฺฌงฺคํ สติยา อินฺทฺริยสมฺมปฺปธาน จ
พลิทฺธิปาทานุรุทฺธา ฌานานาปานสํยุตํ
โสตาปตฺติ สจฺจญฺจาติ เทสิตานิ สยมฺภุนา[๒]
มหาวารวคฺคนาเมน วิสฺสุตานิ ทฺวาทสาติ[๓] ฯ

๑. ยุ. อามกธญฺญเปยฺยาลํ ฯ จกฺกเปยฺยาลสมตฺติ ฯ
๒. ม. มหาวคฺโคติ วุจฺจตีติ ฯ
๓. ม. อิทํ ปาททฺวยํ นตฺถิ ฯ

คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่านี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ฉะนี้แล.

จบ จักกเปยยาล

จบ สัจจสังยุต

จบ มหาวารวรรคสังยุต

รวมสังยุตที่มีในมหาวารวรรคนี้ คือ

๑. มรรคสังยุต
๒. โพชฌงคสังยุต
๓. สติปัฏฐานสังยุต
๔. อินทรียสังยุต
๕. สัมมัปปธานสังยุต
๖. พลสังยุต
๗. อิทธิปาทสังยุต
๘. อนุรุทธสังยุต
๙. ฌานสังยุต
๑๐. อานาปานสังยุต
๑๑. โสตาปัตติสังยุต
๑๒. สัจจสังยุต

ปทานุกรม

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๑

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

ข้อ/หน้า

อังคะ	แคว้น	๑๐๑๐/๕๙๑
อันธวัน	ป่า	๑๒๘๓/๗๔๙
อัญชนมิคทายวัน-มฤคทายวัน	ป่า	๓๙๔,๙๗๕/๒๔๓,๕๗๗
อจิรวดี	แม่น้ำ	๑๘๖,๒๐๙/๑๑๑,๑๒๗
อชปาลนิโครธ	ต้นไทร	๗๕๔,๘๒๐/๔๔๓,๔๙๑
อนาถบิณฑิกะ	เศรษฐี	๑,๓๘๓/๓,๒๓๙
อนุรุทธะ	พระเถระ	๗๘๑/๔๖๑
อภัย	ราชกุมาร	๖๒๗/๓๖๕
อริฏฐะ	พระเถระ	๑๓๑๘/๗๗๕
อโสก	ภิกษุ	๑๔๗๓/๘๕๗
อโสก	อุบาสก	๑๔๗๓/๘๕๗
อโสกา	ภิกษุณี	๑๔๗๓/๘๕๗
อโสกา	อุบาสิกา	๑๔๗๓/๘๕๗
อัมพปาลิวัน	ป่า	๖๗๘/๓๙๓
อานนท์	พระเถระพุทธอุปัฏฐาก	๔,๑๒/๕,๙
อาปณะ	นิคม	๑๐๑๐/๕๙๑
อิจฉานังคละ	ราวป่า	๑๓๖๓/๗๙๗
อิจฉานังคละ	เมือง	๑๓๖๓/๗๙๗
อิสิทัตตะ	ช่างไม้	๑๔๓๕/๘๓๗
อิสิปตนะ	ป่า	๑๖๒๕/๙๖๗
อุกกเจละ	นคร	๗๔๑/๔๓๕
อุณณาภะ	พราหมณ์	๙๖๖,๑๑๖๒/๕๗๓,๖๘๓

		ข้อ/หน้า
อุตติยะ	พระเถระ	๘๖,๗๕๐/๔๙,๔๔๑
อุทายี	พระเถระ	๔๕๐,๔๕๔/๒๗๗,๒๘๑
อุเทน	เจดีย์	๑๑๒๔/๖๖๑
อุปวาณะ	พระเถระ	๔๐๓/๒๔๙
อุรุเวลกัปปะ	นิคม	๑๐๒๗/๖๐๑
อุรุเวลา	ตำบล	๘๒๐/๔๙๑
กัณฏกี	ป่า	๗๘๑/๔๖๑
กกุฏะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
กฏิสสหะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
กบิลพัสดุ์	นคร	๑๓๖๙/๗๙๙
กพิภะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
กาสี	แคว้น	๑๔๔๐/๘๓๙
กาฬิโคธา	เจ้าศากิยานี	๑๕๙๖/๙๔๓
กิมิละ	พระเถระ	๑๓๕๕/๗๙๑
กิมิลา	เมือง	๑๓๕๕/๗๙๑
กุกกุฏาราม	วิหาร	๕๖,๗๖๗/๓๕,๔๕๓
กุณฑลิยะ	ปริพาชก	๓๙๔/๒๔๓
กูฏาคาร	ศาลา	๑๑๒๓/๖๕๙
โกฏิคาม	บ้าน	๑๖๙๘/๑๐๒๑
โกศล	บ้านพราหมณ์	๖๙๑/๓๙๙
โกศล	แคว้น ชนบท	๖๙๑/๓๙๙
โกสัมพี	เมือง	๔๐๓/๒๔๙
คงคา	แม่น้ำ	๑๘๓,๒๐๖/๑๐๙,๑๒๕
ควัมปติ	พระเถระ	๑๗๑๑/๑๐๓๑
คิชฌกูฏ	ภูเขา	๔๒๐,๖๒๗/๒๖๑,๓๖๕
โคตมกะ	เจดีย์	๑๑๒๔/๖๖๑
โคธา	เจ้าศากยะ	๑๕๑๓/๘๘๙
โฆสิตาราม	วิหาร	๑๐๐๓/๕๘๙

		ข้อ/หน้า
จิตตปาฏลี	ต้นไม้ของพวกอสูร	๑๐๗๖/๖๒๗
จุนทะ	สามเณร	๗๓๔/๔๓๑
เจดีย์	แคว้น	๑๗๑๐/๑๐๓๑
ชาณุสโสณี	พราหมณ์	๑๒,๑๓/๙
เชตวัน	พระวิหาร	๑,๓๘๓/๓,๒๓๙
โชติยะ	คฤหบดี	๑๔๑๖/๘๒๙
ตุฏฐะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
ทนิกัทธะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
ฑีฆาวุ	อุบาสก	๑๔๑๖/๘๒๙
ธรรมทินนะ	อุบาสก	๑๖๒๕/๙๖๗
นันทิยะ	ปริพาชก	๔๕/๒๕
นันทิยะ	เจ้าศากยะ	๑๖๑๗/๙๕๙
นันทกะ	มหาอำมาตย์	๑๕๘๐/๙๒๕
นันทา	ภิกษุณี	๑๔๖๙/๘๕๕
นาฬกคาม	บ้าน	๗๓๓/๔๓๑
นาฬันทา	เมือง	๗๒๖/๔๒๕
นิโครธาราม	วิหาร	๑๓๖๙/๗๙๙
เนรัญชรา	แม่น้ำ	๗๕๔,๘๒๐/๔๔๓,๔๙๑
ปเสนทิ	พระราชา	๑๔๔๙/๘๔๓
ปาฏลีบุตร	นคร	๕๖,๗๖๗/๓๕,๔๕๓
ปาริฉัตตกะ	ต้นไม้ของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์	๑๐๗๓,๑๐๗๕/๖๒๕
ปาวาริกะ	สวนมะม่วง	๗๒๖/๔๒๕
ปิณโฑลภารทวาชะ	พระเถระ	๑๐๐๓/๕๘๙
ปิปผลิ	ถ้ำ	๔๑๕/๒๕๙
ปุพพาราม	วิหาร	๙๖๒,๙๘๗/๕๗๑,๕๘๓
ปุรณกัสสป	เจ้าลัทธิ	๖๒๘/๓๖๕
พหุปุตตกะ	เจดีย์	๑๑๒๔/๖๖๑
พาหิยะ	พระเถระ	๗๔๗/๔๓๙

		ข้อ/หน้า
พาราณสี	นคร	๑๖๒๕/๙๖๗
ภัททะ	พระเถระ	๕๖,๗๖๗/๓๕,๔๕๓
ภัททะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
ภัททิยะ	เจ้าศากยะ	๑๖๑๘/๙๕๙
มคธ	แคว้น	๗๓๓,๑๔๔๑/๔๓๑,๘๓๙
มัลละ	แคว้น	๑๐๒๗,๑๔๓๙/๖๐๑,๘๓๙
มหากัสสป	พระเถระ	๔๑๕/๒๕๙
มหาจุนทะ	พระเถระ	๔๒๖/๒๖๓
มหากัปปินะ	พระเถระ	๑๓๒๑/๗๗๗
มหานามะ	เจ้าศากยะ	๑๓๖๙/๗๙๙
มหาโมคคัลลานะ	พระเถระอัครสาวก	๑๑๕๕/๖๘๑
มหาวัน	ป่า	๑๑๒๓/๖๕๙
มหี	แม่น้ำ	๑๘๘,๒๑๑/๑๑,๑๒๙
มานทินนะ	คฤหบดี	๗๙๓/๔๖๙
เมทกถาลิกะ	ศิษย์เรียนศิลปะไต่ราว	๗๕๘/๔๔๗
โมคคัลลานะ	พระเถระอัครสาวก	๔๒๐,๗๔๑/๒๖๑,๔๓๕
ยมุนา	แม่น้ำ	๑๘๕,๒๐๘/๑๐๙,๑๒๗
ราชคฤห์	พระนคร	๔๑๕,๔๒๐/๒๕๙,๒๖๑
โลมสกังภิยะ	พระเถระ	๑๓๖๙/๗๙๙
วัชชี	แคว้น	๗๔๑/๔๓๕
วิสาขา	อุบาสิกา	๙๖๒,๙๘๗/๕๗๑,๕๘๓
เวฬุวคาม	บ้าน	๗๐๘/๔๑๓
เวสาลี	เมือง	๖๗๘/๓๙๓
เวฬุวัน	พระวิหาร	๔๑๕,๔๒๐/๒๕๙,๒๖๑
เวฬุทวาระ	บ้านพราหมณ์	๑๔๕๔/๘๔๕
สักกะ	แคว้น	๔,๑๓๖๙/๕,๗๙๙
สักระ	นิคม	๔/๕
สัตตัมพะ	เจดีย์	๑๑๒๔/๖๖๑

		ข้อ/หน้า
สันตุฏฐะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
สคารวะ	พราหมณ์	๖๐๑/๓๕๓
สรภู	แม่น้ำ	๑๘๗,๒๑๐/๑๑๑,๑๒๗
สรกานิ	เจ้าศากยะ	๑๕๒๗/๘๙๕
สรพาคาร	บรรณศาลา	๑๒๗๙/๗๔๕
สหชนิยะ	เมือง	๑๗๑๐/๑๐๓๑
สาเกต	เมือง	๗๘๑/๔๖๑
สารันททะ	เจดีย์	๑๑๒๔/๖๖๑
สาฬหะ	ภิกษุ	๑๔๖๙/๘๕๕
สารีบุตร	พระเถระอัครสาวก	๘,๓๘๓/๗,๒๓๙
สาวัตถี	พระนคร	๑,๓๘๓/๓,๒๓๙
สิริวัฑฒะ	คฤหบดี	๗๘๗/๔๖๕
สีสปาวัน	ป่า	๑๗๑๒/๑๐๓๕
สูกรขาตา	ถ้ำ	๑๐๕๒/๖๑๓
สุชาดา	อุบาสิกา	๑๔๖๙/๘๕๕
สุมภะ	แคว้น	๔๕๘/๒๘๓
สุมภะ	ชนบท	๗๕๘,๗๖๓/๔๔๗,๔๔๙
สุทัตตะ	อุบาสก	๑๔๖๙/๘๕๕
สุภัททะ	อุบาสก	๑๔๗๖/๘๕๙
สุมาคธา	สระโบกขรณี	๑๗๒๕/๑๐๕๓
เสตกะ	นิคม	๔๕๘/๒๘๓
เสทกะ	นิคม	๗๕๘,๗๖๓/๔๔๗,๔๔๙
หิมวันต์ หรือ หิมพานต์	ขุนเขา	๓๕๕/๒๒๕

ธรรมประเภท

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๑

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

ข้อ/หน้า

หมวด ๑

อานาปานสติ	๑	๑๓๐๕/๗๖๗

หมวด ๒

ส่วนสุด	๒	๑๖๖๔/๙๙๙

หมวด ๓

อกุศลวิตก	๓	๑๖๖๐/๙๙๓
ตัณหา	๓	๓๒๙/๒๐๗
อาสวะ	๓	๓๑๕/๒๐๑
อินทรีย์	๓	๘๙๗/๕๓๗
อินทรีย์ อีกนัยหนึ่ง	๓	๘๙๘/๕๓๙
เอสนา การแสวงหา	๓	๒๙๘,๓๐๐/๑๙๑
ขีละ เสาเขื่อน	๓	๓๒๑/๒๐๓
ทุกขตา ความเป็นทุกข์	๓	๓๑๙/๒๐๓
ภพ	๓	๓๑๗/๒๐๑
มลทิน	๓	๓๒๓/๒๐๕
มานะ	๓	๓๑๓/๑๙๙
เวทนา	๓	๘๔,๓๒๗/๔๙,๒๐๗
สุจริต	๓	๓๙๗/๒๔๗

		ข้อ/หน้า

หมวด ๔

อุปาทาน	๔	๓๓๗/๒๑๓
โอฆะ	๔	๓๓๓/๒๑๑
คันถะ กิเลสเครื่องร้อยรัด	๔	๓๓๙/๒๑๓
โยคะ	๔	๓๓๕/๒๑๑
สติปัฏฐาน	๔	๓๙๘,๖๗๙/๒๔๗,๓๙๓
สัมมัปปธาน	๔	๑๐๙๐/๖๓๗
อริยสัจ	๔	๑๖๕๔/๙๘๗
อิทธิบาท	๔	๑๑๐๘/๖๔๗
ฌาน	๔	๑๓๐๐/๗๖๓
เทวบท	๔	๑๕๘๗/๙๓๓
ธรรมของพระโสดาบัน	๔	๑๔๒๖/๘๓๓
ธรรมาทาส แว่นส่องธรรม	๔	๑๔๗๒/๘๕๗
มหาภูตรูป	๔	๑๔๙๕/๘๗๕
โสตาปัตติยังคะองค์แห่งธรรม เป็นเครื่องบรรลุโสดา	๔	๑๔๒๘,๑๖๒๐/๘๓๕,๙๖๑
ห้วงบุญห้วงกุศล	๔	๑๕๘๔/๙๒๙

หมวด ๕

อินทรีย์	๕	๘๔๓,๘๔๔/๕๐๗
อินทรีย์	๕	๙๑๔/๕๔๙
อินทรีย์	๕	๙๖๗/๕๗๓
อุปาทานขันธ์	๕	๑๖๗๙/๑๐๐๗
อุทธัมภาคิยสังโยชน์	๕	๓๕๑/๒๑๙
อุปกิเลสของทอง	๕	๔๖๘,๔๗๒/๒๘๙
อุปกิเลสของจิต	๕	๔๗๕-๔๗๖/๒๙๑
อุปาทานขันธ์	๕	๒๙๑,๓๔๗/๑๘๕,๒๑๗

		ข้อ/หน้า
โอรัมภาคิยสังโยชน์	๕	๓๔๙/๒๑๙
กามคุณ	๕	๘๗,๓๔๓/๔๙,๒๑๕
นิวรณ์	๕	๓๔๕/๒๑๗
พละ	๕	๑๐๙๙/๖๔๓

หมวด ๖

อินทรีย์	๖	๙๐๑/๕๔๑

หมวด ๗

อนุสัย	๗	๓๔๑/๒๑๕
อปริหานิยธรรม	๗	๔๔๘/๒๗๗
ผลานิสงส์แห่งการเจริญโพชฌงค์	๗	๓๘๒/๒๓๗
โพชฌงค์	๗	๓๕๖,๓๘๓/๒๒๕,๒๓๙
รัตนะ	๗	๕๐๕/๓๐๗

หมวด ๘

อริยมรรค	๘	๖,๑๖๖๔/๕,๙๙๙
มิจฉามรรค	๘	๕๖/๓๕

หมวด ๑๐

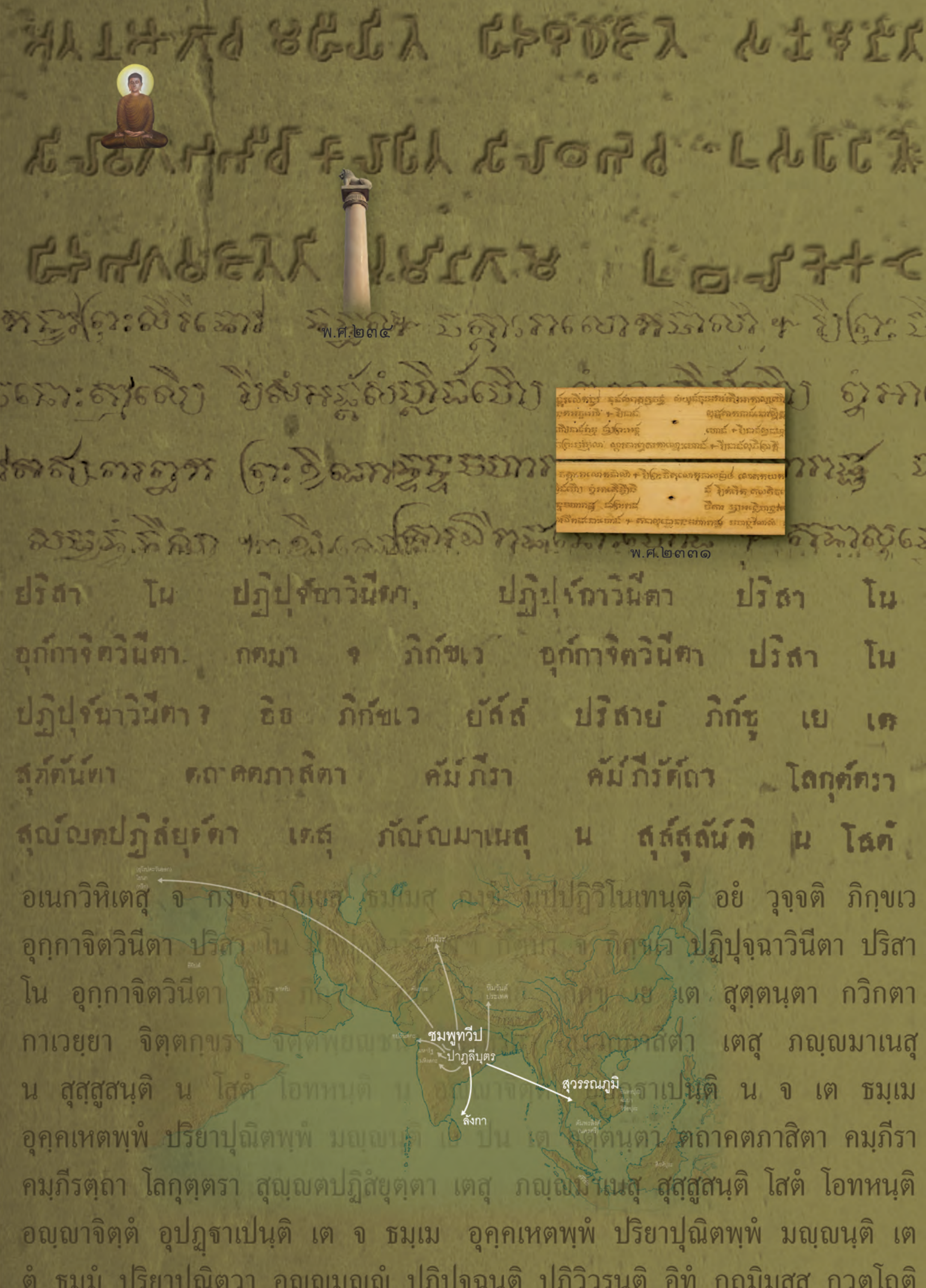
อกุศลจิต	๑๐	๑๖๖๑/๙๙๕

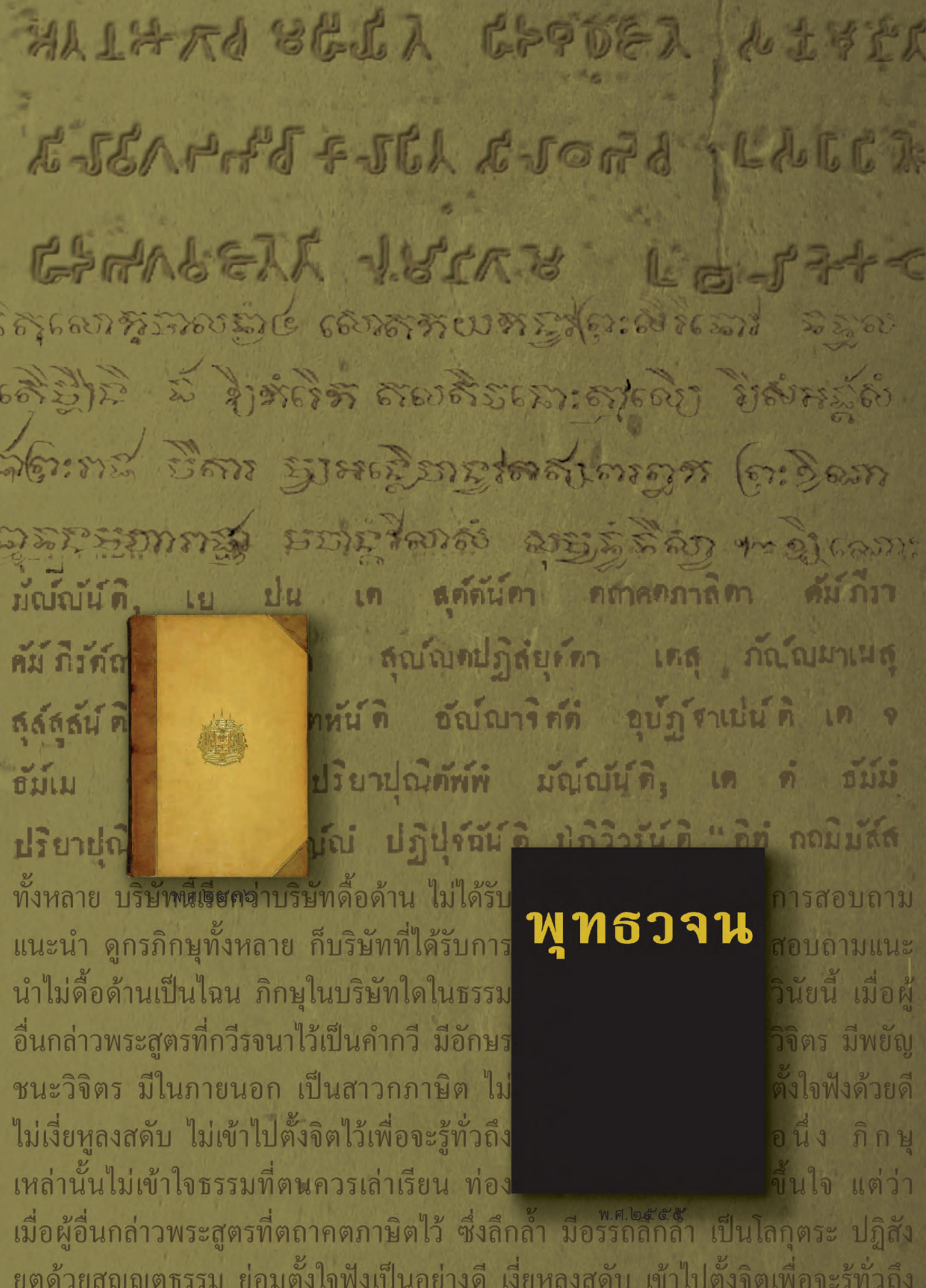
การประกาศคำพระศาสนา
ไปยังภูมิภาคต่างๆทั่วโลก

www.watnapp.com | madia.watnapahpong.org | www.watnapahpong.net | www.buddhakos.com | www.etipitaka.com

สถิติผู้เข้าชมเว็บไซต์วัดนาป่าพง ที่กระจายไปยังพุทธบริษัทที่พำนักอยู่ในประเทศต่างๆถึง ๑๑๑ ประเทศ (แหล่งข้อมูลจาก google analytics เดือน ม.ค. ๕๕ - พ.ค. ๕๕)

พ.ศ.๒๓๔
พ.ศ.๒๓๓๑
ชมพูทวีป
ปาฏลีบุตร
สุวรรณภูมิ
ลังกา
คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา เตสุ ภญฺญมาเนสุ สุสฺสูสนฺติ โสตํ โอทหนฺติ
อญฺญาจิตฺตํ อุปฏฺฐาเปนฺติ เต จ ธมฺเม อุคฺคเหตพฺพํ ปริยาปุณิตพฺพํ มญฺญนฺติ เต

พ.ศ.๒๔๓๖
พุทธวจน
พ.ศ.๒๕๕๕